Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет

West-Kazakhstan innovative-technological University

БҚИТУ Хабаршысы

Вестник ЗКИТУ

Bulletin of WKITU

№1 (21) 2022

Орал / Уральск/ Uralsk

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ИННОВАЦИЯЛЫҚ- ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Ғылыми журнал

♦

ВЕСТНИК ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОГО ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Научный журнал

♦

BULLETIN OF WEST KAZAKHSTAN INNOVATIVE TECHNOLOGICAL UNIVERSITY

Scientific journal

№1 (21) 2022
ISSN 2706-6266

Орал-Уральск-Uralsk

2022 ж. қаңтар-наурыз январь-март 2022 г. january-march 2022 year	Журнал 2018 жылдан шыға бастаған Журнал издается с 2018 г. The journal was founded in 2018	Жылына 4 рет шығады Выходит 4 раза в год Published 4 times a year

Шығарылым 1(21) 2022
қаңтар-наурыз, январь – март, january-march
Ғылыми-әдістемелік серия, Научно-методическая серия, Scientific and methodical series

Бас редактор - Главный редактор:
Р.С. ГАБДУАЛИЕВА
экономика ғылымдарының докторы, профессор/доктор экономических наук, профессор
Бас редактордың орынбасары - Заместитель главного редактора
Б.Т. ШАКЕШЕВ
техника ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор /кандидат технических наук, ассоциированный профессор
Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Т.З. Рысбеков	т.ғ.д., профессор, М. Өтемісов атындағы БҚУ	д.и.н., профессор, ЗКУим.М.Утемисова
В.А. Бурахта	х.ғ.д., профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	д.х.н., профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
Б.Ғ. Шинтимирова	т.ғ.д., профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	д.и.н., профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
М.Б. Сабыр	ф.ғ.д., профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	д.ф.н., профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
С.М. Бахишева	п.ғ.д., профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	д.п.н., профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
А.С. Иргалиев	п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.п.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
М.Қ. Ажғалиев	ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.ф.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
А.А. Раманова	ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.ф.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
С.А. Машанова	экономика магистрі, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	магистр экономики, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
Р.С. Кинжекова	п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.п.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
А.С. Муханбеткалиев	ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.ф.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
А.М. Балыкова	т.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.ф.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
Ж.С. Кажиакпарова	п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.п.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский нновационно-технологический университет
А.А. Ким	э.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.э.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский нновационно-технологический университет
У.К. Доукариева	ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.ф.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский нновационно-технологический университет
М.А. Мансурова	э.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.э.н., ассоциированный профессор, Западно-Казахстанский нновационно-технологический университет
Ж.Е. Кадыржанова	пс.ғ.к., Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	к.пс.н., Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет
Б.А. Уразова	э.ғ.м., Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті	м.э.н., Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет

2018 жылдан бастап шығарылады. Жылына 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының ақпарат және коммуникация министрлігі келісімен 07.12.2017ж.Тіркеліп, №16782-Ж куәлік берілген.
2019 жылдан бастап журнал электронды форматта шығады.
Издается с 2018 года. Выходит 4 раза в год.
Свидетельство о регистрации издания №16782-Ж от 07.12.2017 г. Выдано Министерством информации икоммуникаций Республики Казахстан
С 2019г. Журнал издается в электронном формате

БҚИТУ,2022
ISSN2706-6266 *ТІРКЕУНӨМІРІ16782-Ж*

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

УДК 374.02

СОЦИАЛЬНЫЙ И ЛИЧНОСТНЫЙ ОПЫТ РЕБЕНКА: РЕСУРСЫ ФОРМИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ

Черняева Т.Н.
Саратовский национальный исследовательский университет имени Н.Г.Чернышевского, г. Саратов

Аннотация. *рассматриваются уникальные ресурсы (преимущества) дополнительного образования детей в плане формирования позитивного социального и личностного опыта учащихся; его роль в общем процессе социализации личности; компонентный состав.*

Ключевые слова: *социализация, социальное воспитание, социальный опыт, личностный опыт дополнительное образование детей.*

Опыт человека во многом определяет его успешность и благополучие практически во всех областях жизни. Однако его формирование и последующее обогащение зависит во многом от «стартового» этапа – периода детства.

Опыт как пролонгированное по ценности поли- новообразование позволяет ребенку успешно взаимодействовать с динамично меняющимся социумом посредством диалога одновременно формируемых пластов - социального (социальный опыт) и личностного (индивидуальный, субъективный опыт).

Дискурс в отношении возможности и значимости его формирования на различных этапах детства актуализировал интерес к малоизученным аспектам, связанным с соотношением социального и личностного опыта, барьерами и рисками возможной десоциализации, факторами, механизмами и сферами, в которых опыт наиболее продуктивно создается.

В качестве такой уникальной во многих отношениях сферы в современной социокультурной и образовательной ситуации выступает дополнительное образование детей – полноценное, бесспорно значимое звено единого образовательного пространства РФ. Его ресурсы, возможности и в определенной мере преимущества, причем не, только в плане воспитания, обучения, но и разноплановой социализации подрастающего поколения, дают возможность планировать расширение точек формирования разнообразного и содержательного позитивного опыта.

На современном этапе развития науки и практики уход от предметно-научной изоляции, рождение дисциплин, пытающихся интегрировать знания смежных наук (культурологии образования, педагогической и социальной психологии, социальной педагогики и др.), послужили дополнительным стимулом к расширению направлений, связанных с различными аспектами изучения опыта, в том числе и в аспекте социализации подрастающего поколения. Опыт в педагогике сегодня изучается как: содержание человеческой культуры и образования; компонент структуры человеческой личности; процесс; вид деятельности и квинтесенция практики; результат деятельности человека во всем ее многообразии, продукт решения профессиональных задач.

Появление исследований, посвященных изучению опыта учащихся, ребенка (О. Н. Иванова, М. В. Корепанова, В. В. Сериков, Н. Ф. Голованова, Т.Н. Черняева и др.), было инициировано двумя научными направлениями – личностно-ориентированной педагогикой и идеями продуктивного образования. Личностно-ориентированная педагогика предлагала иначе подойти к пониманию смысла и целей современного образования, которые не могут быть однозначно заданными для всех, унифицированными.

Гуманизация как отправная точка данного подхода ориентирует на формирование личности каждого ребенка, различных видов опыта – личностного, социального, опыта той или иной практической деятельности, опыта творческой деятельности, опыта эмоционально-ценностных отношений, опыта переживаний. Опыт рассматривается, в одних случаях, как альтернатива знаниево-ориентированной модели образования, в других, как своеобразная надстройка, добавочный, но

вместе тем обязательный компонент к традиционным знаниям, умениям и навыкам. Это находит отражение в ФГОСах (НО, ООО) в виде предлагаемого нормативного списка компетенций, компетентностей, метапредметных и личностных результатов, достижение которых должно отражать готовность ребенка социализироваться в современном обществе благодаря сформированным отношениям «к миру», «с миром» в самых различных аспектах его проявления.

Сторонники продуктивного подхода (М. И. Башмаков, К. Паринова, А. Тубельский, Й. Шнейдер и др.) видят цель образования не в усвоении суммы знаний через прохождение образовательных программ, а в реальном использовании и обогащении собственного опыта учащихся и их представлений о мире. Продуктивное обучение ориентирует учащихся на «самостоятельное освоение нового опыта с неочевидными результатами развития своих познавательных и мыслительных возможностей» [1]. Именно опыт рассматривается как уникальный продукт, имеющий как материально-предметную, так интеллектуально-нравственную составляющую [2].

Появление и развитие культурологии образования дало возможность рассмотреть опыт как обязательный компонент и одновременно характеристику культурно-образовательного пространства современного социума, образования и уровня базовой культуры личности. Опыт рассматривается как особая форма закрепления и передачи последующим поколениям материальной и духовной культуры, способ формирования культурной, в том числе, и квазипрофессиональной среды.

Поэтому культурное саморазвитие личности сопровождается и происходит в особом социокультурном пространстве, включающем три уровня анализа формируемого культурного опыта: микроуровень, на котором происходит становление самосознания и сознания как основы культурной деятельности; мезо- (срединный), который непосредственно влияет на формирование культурного опыта; макроуровень, в условиях которого протекает жизнедеятельность личности в целом [3]. Следовательно, опыт формируется, развивается и изменяется в перекрестье культурных и субкультурных полей, что находит отражение, в том числе и в образовании – зеркальном отражении культуры социума.

Мощный стимул к изучению различных аспектов процесса формирования социального и личностного опыта связан с активным становлением в российском научном пространстве и сфере профессиональной деятельности социальной педагогики – изучающей различные грани социализации Детства. Социализации как процесса приобщения человека к нормам, ценностям, традициям и культуре конкретного общества, предполагающий с одной стороны, усвоение уже накопленного социумом опыта, а с другой стороны – его изменение (как позитивное, так и негативное), активное воспроизводство и формирование на этой основе своего собственного социального и личностного опыта [4].

Опыт здесь рассматривается как ядро, смысл процесса социализации, уникальный продукт, результат, критерий успешности человека в сложной системе общественных связей. Опыт это всегда проба, серия неожиданных ситуаций, переживание и выход из ситуации замешательства, личностная оценка и эмоциональное переживание случившегося. Даже «Я концепция» как комплексная система восприятия человеком самого себя формируется и усложняется по мере приобретения человеком нового социального и личностного опыта.

Социальный опыт есть содержание процесса социализации – то, что ребенок должен освоить в его результате: знания, умения и навыки, позволяющие сформировать систему представлений, взглядов, убеждений, ценностей; набор социальных ролей, способы деятельности, общения, взаимодействия.

Уникальность социального опыта личности определяется во многом тем, что является своеобразным «продуктом» индивидуализации и социализации в аспекте жизни конкретного человека/ребенка. В определенной мере проследить возможность интеграции, биполярность и одновременно неразрывность социализации и индивидуализации можно посредством выстраивания собственной траектории развития, самореализации – в виде либо формирующейся «Я концепции», образовательного маршрута, концепции личного и социального лифта.

Личностный опыт представляется как «сложное образование внутреннего мира человека, совокупность внутренних условий развития, это субъектный мир личности, в котором запечатлен опыт выбора, оценивания, принятия решения, упорядочивания собственных переживаний» [5].

В дискуссии соотношения личностного и социального опыта согласимся с С. Д. Поляковым, что они, по сути, могут рассматриваться как две стороны процесса социализации в аспекте всего поколения и конкретного человека [6]. Первый (личностный) более «зеркален» в отношении собственного «Я». Он предполагает «развертывание» индивидуальных социальных характеристик конкретной личности через формирование ценностных ориентаций, овладение спектром социальных ролей, аутентичных норм поведения и взаимодействия. Второй (социальный) – полифоничен, так как отражает многранность социально и жизненно значимых способов взаимодействия с миром во всем его многообразии и в первую очередь с другими людьми, посредством воплощения в социально одобряемые или неодобряемые действия, поступки.

Дополнительное образование детей (изначально внешкольное) с момента своего формирования обладало уникальностью во многих отношениях, в том числе, и в плане социализирующих возможностей для своих учащихся. Это во многом отражено в основных принципах его функционирования: разновозрастные объединения детей в независимости от уровня их развития; ориентация на личностные интересы; реализация дополнительных, авторских, комплексных общеразвивающих программ, имеющих социальную, культурологическую, профориентационную, оздоровительную, адаптационную и досуговую направленность и др.

Преимущества дополнительного образования в плане социализации, социальной адаптации и творческого развития учащихся, по мнению А. Г. Асмолова, связаны с: «приоритетностью задач развития перед задачами обучения и воспитания; реализацией основного образования (формирование и развитие базовых характеристик личности) средствами дополнительного; обязательным сочетанием основного и дополнительного компонентов содержания образования; тесным сотрудничеством с родителями; наибольшим значением самого процесса деятельности, а не его непосредственного результата; постоянным присутствием игры; эмоциональной составляющей во взаимодействии взрослых и детей; обязательным наличием многообразной развивающей предметной среды» [7].

Учреждения дополнительного образования детей (далее – УДОД) обеспечивают своим учащимся доступ к широкому диапазону культурных ценностей, не охваченных основным образованием и не представленных в школьных программах; они не только конкретизируют, расширяют, углубляют знания, получаемые в школе, но и дают возможность приобретения практического опыта их реализации, создают условия для социального и культурного развития личности.

Новый стимул в развитии системы дополнительного образования, в том числе, и организаций дополнительного образования детей, связан с принятием Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации», где четко был обозначен ее функционал как полноценного звена единой системы образования.

Новая нормативно-правовая база позволила существенно обогатить реализуемые в УДОД функции, когда наряду с традиционными (образовательная, воспитательная, развивающая, креативная, компенсационная, рекреационная, профориентационная) четко обозначена функция социализации предполагающей расширение имеющегося социального и личностного опыта, ориентацию на успешную социализацию посредством разнообразных социальных практик (волонтерство, добровольчество, проектная деятельность, общественные организации и объединения и др.) даже за рамками УДОД.

Именно в УДОД, в отличие от общеобразовательных организаций основного общего образования, существует реальная возможность включения ребенка в самый разнообразный спектр деятельностей. Это не доминирование одной-двух (как в школе), а реальный синтез и даже иинтеграция. При этом выбор ведущего вида деятельности стоит за учащимся, их родителями (законными представителями) и напрямую отвечает обоюдным интересам, потребностям, возможностям и способностям.

Образовательный процесс в УДОД, основные его направленности дают возможность плавного перехода, смены видов деятельности, их взаимодополнение, взаимообогащение. «Пробуя» себя во всех видах деятельности, ребенок не только развивается всесторонне, общается, самовыражается, но и формирует собственный опыт деятельности и социальных опыт, минимизируя, таким образом, риски дезадаптации. А в ряде случаев становится мощным фактором реабилитации учащихся за счет

компенсации школьных неудач достижениями в УДОД [8].

В.П. Голованов, изучая проблему социального становления подростков в организациях дополнительного образования детей, предлагает три направления ее решения. Каждое из них «ложится» на образовательное пространство УДОД и потенциально решаемо. Во-первых, это предупреждение или корректировка детских комплексов: «… принятие ребенка таким, как он есть; создание каждому ситуации успешности; включение в ту деятельность, где он может проявить себя, почувствовать значимым для других и таким образом испытать ситуацию успеха»; во-вторых, это преодоление недостатков первичной социализации, связанных с различием в социальной, этнической, конфессиональной принадлежности; и, в третьих, это восполнение «недостатков семейного и школьного тепла», которые исследователь адресно видит именно в УДОД [9].

Учитывая, что первым, «запускающим» механизмом процесса социализации является адаптация, отметим, что в аспекте УДОД она также максимально «работает» на ребенка, учащегося, помогая раскрыть тот потенциал и возможности, которые были скрыты в силу барьерности классно-урочной системы школ.

Социальная адаптация сегодня рассматривается как многокомпонентное образование, чаще всего трактуемое как баланс трех составляющих – психологической, педагогической (институциональная) и собственно социальной. Психологическая связана с явлением адаптированности, адаптационного потенциала как конкретного состояния, ресурса личности, нацеленной на достижение максимального соответствия индивидуальных целей, ориентаций с ценностями значимыми для группы – феномены личной и социальной идентичности, самоадаптации и др. Она акцентирует внимание на продуктивно-результативную сторону готовности субъекта к качественному выполнению того или иного вида деятельности.

Психологическая составляющая изучается (в узком смысле) в контексте школьной адаптации как процесс приспособления ребенка к конкретной ступени (уровню, типу учреждения) образования; с позиции усиливающихся рисков дезадаптации, вызванных, в том числе, и стандартизацией общего образования, его содержания, форм, методов учебно-воспитательной работы, программ, часто несоответствующих уровню физического, психического и социального развития конкретного ребенка.

Социализация и ее неотъемлемый компонент (подпроцесс) – социальная адаптация личности, связана с одной стороны с приспособлением человека к среде, ее артефактам, традициям через формирование сложнейших внутренних структур психики и усвоение накопленного опыта социума (вектор интериоризации), с другой стороны – это всегда внешне-внутренняя активность в процессе самореализации, саморазвития, формирования собственного социального опыта личности (вектор экстериоризации). Именно адаптация, в частности, социальная адаптация, позволяет достичь относительного баланса между социумом, средой и личностью в сложном, многофакторном, многофункциональном механизме их взаимодействия [10].

УДОД обеспечивают своим учащимся доступ к широкому диапазону культурных ценностей, не охваченных основным образованием и не представленых в школьных программах; они не только конкретизируют, расширяют, углубляют знания, получаемые в школе, но и дают возможность приобретения практического опыта их реализации, создают условия для социального и культурного развития личности.

В УДОД всегда сохранялся разумный баланс между обучающей и социально-педагогической функцией, интегрирующий в единое целое овладение предметно-научными знаниями, воспитание, социальную защиту, оздоровление, реабилитацию, коммуникацию, рекреацию, компенсацию и социальную адаптацию не только своих воспитанников, но и их ближайшего окружения, семей.

Более того, именно в УДОД реально функционирует диалоговое образовательное пространство, построенное на субъект-субъектном взаимодействии, сотрудничестве всех его участников – педагогов/педагогических работников, родителей/законных представителей, учащихся, представителей социума. Критерием эффективности данного компонента является динамика по векторам «несвобода – свобода», «пассивность – активность», «замкнутость – открытость» [11].

Таким образом, значимость УДОД в общем развитии и социализации ребенка непреходяща и вызвана желанием «восстановить» его образовательный или социальный лифт, динамику творческого

развития. В УДОД на смену школьной неуспешности приходит позитивная самореализация ребенка в той области, которая объективно не могла быть в полной мере реализована в общем образовании. Именно здесь включаются реабилитационные и компенсаторные ресурсы личности, нормализуется самооценка, закрепляется позитивный эмоциональный фон, конкретизируются образовательные и витальные перспективы; стабилизируется психосоматическое и духовно-нравственное здоровье.

Список литературы:

1. Дмитриева, Л., Чистякова, С. Опыт продуктивного обучения подростков в межшкольном учебном комбинате «Хамовники» // Продуктивное образование. Совместное издание: Школьные технологии. 1999. № 4. - М.: Новые ценности образования. С. 123-127.
2. Черняева, Т.Н., Паринова, Г.К. Формирование опыта творческой педагогической деятельности в продуктивном образовании //Обновление содержания педагогического образования: диагностика, апробация, внедрение: Межвузовский сборник научных трудов. - Саратов: Саттелит, 2002. С. 245-250.
3. Крылова, Н.Б. Культурология образования. - М.: Народное образование, 2000. 272 с.
4. Черняева, Т.Н. Актуальные вопросы социально-педагогической теории и практики. -Саратов: ИЦ «Наука», 2018. 168 с.
5. Зеленцова, А.В. Личностный опыт в структуре содержания образования (теоретический аспект). Дисс… канд. пед. наук. - Волгоград, 1996. 223 с.
6. Поляков, С.Д. Реалистическое воспитание. - М.: Центр «Педагогический поиск», 2004. 176 с.
7. Асмолов, А.Г. Дополнительное образование детей как зона ближайшего развития образования России: от традиционной педагогики – к педагогике развития // Современные технологии социально-педагогического проектирования в дополнительном образовании: материалы к семинару. - СПб, 1997. С. 4-13.
8. Лебедев, О.Е. Взаимосвязь школьного и дополнительного общего образования в условиях Санкт-Петербурга // Принципы обновления программного обеспечения в учреждениях дополнительного образования: материалы всероссийской научно-практической конференции. - СПб.: НЕВА, 1995. С. 13-20.
9. Голованов, В. П. Дополнительное образование детей. - М.: ВЛАДОС, 2004. 239 с.
10. Фирсова, Т.Г., Черняева, Т.Н. Учреждения дополнительного образования как сфера позитивной социализации детей. - Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2019. 140 с.
11. Ясвин, В.А. Экспертиза школьной образовательной среды. - М.: Сентябрь, 2000. 125 с.

ӘОЖ 374.02

БАЛАНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ЖЕКЕ ТӘЖІРИБЕСІ: БАЛАЛАРҒА ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ

Черняева Т.Н.
Н.Г.Чернышевский атындағы Саратов ұлттық зерттеу университеті, Саратов қ.

Аннотация. *оқушылардың жағымды әлеуметтік және жеке тәжірибесін қалыптастыру тұрғысынан балаларға қосымша білім берудің бірегей ресурстары (артықшылықтары); оның жеке тұлғаны әлеуметтендірудің жалпы процесіндегі рөлі; компоненттік құрамы қарастырылады.*

Кілт сөздер: *әлеуметтену, әлеуметтік тәрбие, әлеуметтік тәжірибе, жеке тәжірибе, балаларға қосымша білім беру.*

УДК 378.046.4

СЕТЕВОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ИНСТИТУТА ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХОРГАНИЗАЦИЙ: ФАКТОРЫ, УСЛОВИЯ, ЭЛЕМЕНТЫ, ПРАКТИКА

Ширяева В. А.
Саратовский национальный исследовательский государственный университетимени Н.Г.Чернышевского, г. Саратов

Клевцова В. Л.
Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение«Прогимназия Кристаллик», г. Саратов

Аннотация. *В статье рассматривается авторская точка зрения на подходы к решению вопроса об организации форм сетевого взаимодействия учреждений дошкольного и дополнительного профессионального образования. Обосновывается значимость сетевого взаимодействия образовательных организаций, имеющих различия в основных направлениях деятельности. Выделяются факторы, условия, основные структурные элементы сетевого взаимодействия образовательных организаций.*

Ключевые слова:*сетевое взаимодействие, сетевое взаимодействие в образовании, факторы и условия сетевого взаимодействия, дополнительное образование, дошкольное образование, интеграция.*

Современные тенденции социально-экономического развития государства ставят перед системой образования новые задачи, которые заключаются в поиске оптимальных путей разумного использования потенциала образовательных организаций и повышения их эффективности в обеспечении населения доступным качественным образованием. В.М. Розин, анализируя образование в условиях модернизации и неопределенности, выделяет четыре основных образовательных системы: традиционную европейскую, прагматическую американскую, религиозно-эзотерическую и сетевую, формирующуюся в наше время. Сетевая система, по его мнению, «ориентирована на идеи корпоративности, конструктивности, рефлексивности, проектности…» [1].

В этой связи целью статьи является определение основных элементов, факторов, условий, способствующих становлению сетевого взаимодействия образовательных организаций при реализации совместных образовательных проектов.

В практической педагогике начало использования термина *«сетевой»* относится к 70-80-м годам прошлого века. Н. В. Панова и И. Г. Баева считают, что метод сетевого планирования был заимствован из экономической науки и перенесен в педагогическую практику[2]. А в 1990-х годах в научно-педагогической литературе появился термин *«сетевое взаимодействие»*.А. М. Лобок, характеризуя сущность категории *«сеть»* с философской точки зрения, указывает на то, что причина существования сети – это потребность во взаимодействии[3]. В основе сети, по мнению автора, всегда находится диалог, который определяется двумя обстоятельствами: интересным содержанием и презентацией этого содержания. А среди отличительных особенностей А. М. Лобок выделяет открытость сети и наличие множества равно значимых субъектностей.

М. А. Горюнова и О. Н. Шилова в своем исследовании *«сетевое взаимодействие образовательных организаций»* определили как механизм становления динамичных инновационных и ценностных отношений между образовательными и иными организациями (субъектами образования) с целью обеспечения качества образования, адекватного вызовам времени, требованиям общества и государства[4]. Функционирование такого механизма опосредовано использованием информационных и коммуникационных технологий.

В рамках этой статьи под *«сетевым взаимодействием»* будем понимать систему отношений, включающую процесс коммуникации, взаимовыгодное объединение организаций для достижения

качественного результата при реализации совместного проекта.

И. С. Вашукова с целью комплексной характеристики сетевого взаимодействия выделяет: условия, ресурсы, принципы реализации, особые характерные черты, роли и функции[5]. Все это свидетельствует о многостороннем рассмотрении особенностей данного вида взаимодействия в образовательной среде. О.Н. Шилова взяла за основу сетевого взаимодействия именно интеграцию ресурсов как основную характеристику сети[6]. Вместе с тем еще выделяют «индивидуальные» значимые аспекты, когда сеть рассматривается как основа для коммуникации или ресурс для достижения определенных целей. Отличительной особенностью сетевым взаимодействием образовательных организаций является их выстраивание «по горизонтали», т.е. в сети объединяются организации, решающие сходные задачи.

Основными элементами сетевого взаимодействия исследователи выделяют: цель, функциональные возможности, «узлы» сети, информационное обеспечение, связь и отношения, горизонтальное взаимодействие и варианты подчинения, объекты (продукты деятельности). В рамках нашего исследования под содержанием сетевого взаимодействия будем понимать согласование действий субъектов сети для достижения общих целей. Формами осуществляется такой совместной деятельности стали: совместное методическое проектирование, повышение квалификации участников сетевого взаимодействия, обмен опытом и результатами инновационного развития.

В рамках данной статьи определим основные структурные элементы как существенные характеристики сетевое взаимодействие для решения задач модернизации дополнительного профессионального образования: обязательная взаимосвязь структурных компонентов сетевого взаимодействия;система управления;надсистемное взаимодействие с социумом как общественно-государственное управление;система ресурсного обеспечения;правовые и финансовые условия развития;дополнительная профессиональная образовательная программа (как образовательная услуга, реализуемая в рамках сетевого взаимодействия);организация подготовки и профессионального роста педагогов образовательных организаций, участвующих в сетевом взаимодействии.

Современная система повышения квалификации педагогических кадров в период развития информационного общества испытывает существенную трансформацию, в основе которой находится представление о возможности педагогами устанавливать личные контакты и налаживать взаимодействие с целью оказания поддержки друг друга в совершенствовании своей практической работы. М. В. Корепанова отмечает, что современная образовательная ситуация создает новый контекст требований, в рамках которого существует объективная необходимость объединения усилий различных социальных институтов по выработке новых форм организации педагогического сотрудничества, способного продуктивно использовать собственный потенциал для удовлетворения и развития потребностей и интересов ребенка и их родителей [7].

Анализируясовременные теоретические взгляды об организационных формах повышения квалификации педагогических кадров в системе непрерывного профессионального образования, предлагаем дополнить его следующими позициями, которые стали определяющими для нашего исследования, а это: знания о сетевом взаимодействии как современной организационной форме повышения квалификации в условиях инновационного развития системы образования;эмпирические данные об этапах становления сетевого взаимодействия в системе повышения квалификации педагогических кадров;характеристика особенностей программ повышения квалификации педагогических кадров в условиях сетевого взаимодействия;обоснование оценки результативности повышения квалификации педагогических кадров в условиях сетевого взаимодействия.

Сетевое взаимодействие дошкольных образовательных организаций и Института дополнительного профессионального образования Саратовского государственного университета (ИДПОСГУ) стало одной из форм партнерства в реализации дополнительной профессиональной образовательной программы повышения квалификации воспитателей дошкольных учреждений Саратовской области.

В настоящее время в системе образования выделяют несколько *типов взаимодействия*. Первый тип – это взаимодействие (объединение) на основе общей проблемы. Второй тип – это сетевое взаимодействие для достижения общей цели. Третий тип можно определить как

«взаимовыгодный» с целью использования ресурсов и знаний разных образовательных организаций в решении собственных задач.

Именно третий тип сетевого объединения возможностей стал основой для реализации образовательного проекта для слушателей дополненной программы повышения квалификации. Для организации данного образовательного проекта последовательно реализовывались следующие (обязательные) условия:

- *договор между участниками сетевого взаимодействия* (договор о сотрудничестве между ИДПОСГУ и МАОУ Прогимназия «Кристаллик» г. Саратов);
- *совместная разработка образовательной программы*, реализуемой внутри сетевого взаимодействия (в 2021 году разработана и реализована образовательная программа повышения квалификации «Интерактивная педагогика в дошкольной организации в условиях реализации Федеральных государственных образовательных стандартов дошкольного образования»);
- *наличие двух и более организаций участников*, в рамках взаимодействия которых происходит объединение ресурсов, необходимых для реализации образовательной программы (в реализации этого проекта участвовали ИДПОСГУ и ГАУДПО «СОИРО», а так же МАОУ Прогимназия «Кристаллик» г. Саратов)
- *использование нескольких Интернет ресурсов* (в рамках реализации программы повышения квалификации были использованы две платформы: *https://course.sgu.ru* и *skype*).

Исследователи отмечают, что возможности достижения общей цели в условиях системы сетевого взаимодействия образовательных учреждений значительно шире, чем возможности отдельных ее структурных элементов. «Причина этого состоит в сохранении значительной независимости элементов сети, использовании ими собственных форм, методов и средств достижения цели, в дальнейшем эти формы, методы и средства становятся общим достоянием, что существенно обогащает систему в целом» [8].

Соглашаясь с О. Н. Шиловой и М. С. Якушкиной [9] о том, что в основе организации сетевого взаимодействия должно быть не соперничество, а сотрудничество, отметим несколько факторов, которые способствовали успешному становлению сетевого взаимодействия Института дополнительного профессионального образования и дошкольных образовательных учреждений Саратовской области:качественное изменение в использовании потенциала сети Интернета от понимания ее как места размещения и поиска информации к использованию как среды сотрудничества;усиление интеграции в образовательное пространство на принципах открытости и сотрудничества;появление успешного опыта сетевого взаимодействия в сфере неформального образования и сотрудничества.

Не касаясь технической составляющей, обратимся к условиям, способствующим становлению сетевого взаимодействия образовательных организаций для реализации совместного проекта в Интернет-пространстве, к которым можно отнести: принятие руководством организации форм сетевого взаимодействия как стратегического направления достижения результатов дополнительного образования по программам повышения квалификации;наличие локальных нормативных документов, учитывающих дополнительный объем работ в рамках сетевого взаимодействия в соответствии с уровнем достижения планируемых результатов;создание и развитие совместных образовательных, научных ресурсов и сетевых мероприятий как основы формальных и неформальных вариантов повышения квалификации педагогов, (реализующих этот проект) с акцентом на саморазвитие;разработка индивидуальных маршрутов осмысленного перехода от информативного до контекстного решения практически значимых задач;наличие руководителя проекта (направления), обладающего опытом сетевого взаимодействия на субъект-субъектном уровне;смещение акцента с освоения ИКТ-технологий на содержательные профессионально значимые задачи с целью формирования компетенций современного педагога.

Отметим, что суть сетевого взаимодействия в образовании не может сводиться к непосредственному суммированию понятий «сеть» и «взаимодействие». Поэтому среди особенностей сетевого взаимодействия именно в образовании, как функциональной системы, можно выделить обязательное наличие следующих структурных компонентов: цель, динамичность и гибкость, открытость, распределение ролей участников взаимодействия, развитие, оценку

и мониторинг.

Сетевое взаимодействие, независимо от типа и формы реализации, может способствовать быстрому и качественному развитию инноваций в дошкольной образовательной организации, так как позволяет увеличить охват участников, ускорить процесс обмена информацией. Оно позволяет более эффективно использовать Интернет-ресурсы, поддерживать горизонтальное взаимодействие с другими дошкольными учреждениями, а также способствует решению профессиональных задач, обмену методических «находок», повышению профессионального развития педагогов, укреплению имиджа образовательной организации.

Реализация сетевого взаимодействия, в рамках образовательного проекта, способствовала достижению следующих качественных изменений в Прогимназии «Кристаллик»:распределение деятельности участников сети, включая руководителей и педагогов;определение направлений исследовательской деятельности педагогов;развитие методического багажа воспитателя; формирование готовности педагогов к инновационному развитию образовательной организации.

Базовым элементом сетевого взаимодействия стала организация совместного методического проектирования в образовательной сети, имеющей партнеров на основе сетевого взаимодействия, которое расширило масштаб инновационной деятельности педагогов прогимназии, позволило перейти от позиции реципиента инноваций к позиции со-разработчика, который регулярно выполнял функцию модератора практикума с воспитателями 10-20 дошкольных организаций одновременно. Все это позволило увидеть значимость такой инновационной деятельности, которая повлияла на вовлеченность педагогов к инновационному развитию образовательной организации.

Одним из важных направлений развития самого образовательного учреждения стало формирование принципиально новой культуры педагогического труда: подготовка педагогов, обладающих высокой информационной культурой с тем, чтобы они были готовы и способны применять информационно-коммуникационные технологии в процессе обучения и управления образованием. Использование сетевого взаимодействия для инновационного развития образовательного учреждения позволяет преодолеть случайный характер и ограниченность взаимодействия личными связями, отдельными проблемными вопросами педагогической практики, приводит к появлению новых форм взаимодействия, которое может быть осуществлено через ресурсный центр образовательной сети. Такое сетевое взаимодействие порождает новые человеческие отношения, поддерживает реальные взаимодействия субъектов на основе выбора индивидуальных траекторий участия и творческого сотрудничества.

Подводя итоги, можно сделать вывод о том, что сетевое взаимодействие в системе повышения квалификации позволяет достичь в деятельности образовательных учреждений – коллективных субъектов повышения квалификации – следующих позитивных эффектов:расширение спектра профессиональных ролей-педагогов;подготовка и стимулирование педагогов к сетевому взаимодействию;поддержка педагогов в области применения ИКТ в педагогической деятельности в режиме сетевого взаимодействия;применение дистанционных технологий в повышении квалификации.

Список литературы:

1. Розин В.М. Образование в условиях модернизации и неопределенности: Концепция. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – С. 24-25.
2. Панова Н.В., Баева И.Г. Сетевое взаимодействие в решении задач личностно-профессионального развития педагога // Символ науки. – 2016. – №. 2-1. – С. 163-168.
3. Лобок А.М. Возможное сетевое взаимодействие инновационных школ // Школьные технологии. – 2008. – №.1. – С. 49-59.
4. Шилова О.Н., Горюнова М.А. Факторы и условия сетевого взаимодействия образовательных организаций // Вестник Русской христианской гуманитарной академии. – 2014. – Вып. 15. – № 1. – С. 245-253.
5. Вашукова И.С. Особенности сетевого взаимодействия в образовании // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2022. – Вып. 1. – № 1. – С. 141–152.

6. Шилова О.Н., Якушкина М.С. Сетевое взаимодействие – социокультурный феномен современного мира // Новые образовательные стратегии в современном инновационном пространстве: сб. науч. ст. – СПб.: Изд-во Лема, 2014. – С. 81-85.
7. Корепанова М. В. Организация сетевого взаимодействия дошкольных образовательных организаций и организаций дополнительного образования // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2018. – № 1 (124). – С. 53-56.
8. Кондаурова Т.И., Фетисова Н.Е., Веденеев А.М., Зверев А.В. Сетевое взаимодействие образовательных учреждений: практика использования в дополнительном экологическом образовании и воспитании // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2019. – № 7 (40). – С. 30 (С. 29-33).
9. Шилова О.Н., Якушкина М.С. Сетевое взаимодействие – социокультурный феномен современного мира // Новые образовательные стратегии в современном инновационном пространстве: сб. науч. ст. – СПб.: Изд-во Лема, 2014. – С. 81-85.

ӘОК 378.046.4

ЖЕЛІЛІК ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУИНСТИТУТЫ ҚОСЫМША КӘСІБИБІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫ: ФАКТОРЛАР, ЖАҒДАЙЛАР, ЭЛЕМЕНТТЕР, ПРАКТИКА

Ширяева В.А.
Н.Г.Чернышевский атындағы Саратов ұлттық зерттеу мемлекеттік университеті, Саратов қ.

Клевцова В.Л.
Прогимназия Кристаллик муниципалды автономды жалпы білім беру мекемесі,Саратов қ.

Аннотация. *Мақалада мектепке дейінгі және қосымша кәсіптік білім беру мекемелерінің желілік өзара іс-қимыл нысандарын ұйымдастыру туралы мәселені шешу тәсілдеріне авторлық көзқарас қарастырылады. Қызметтің негізгі бағыттарында айырмашылықтары бар білім беру ұйымдарының желілік өзара іс-қимылының маңыздылығы негізделеді. Білім беру ұйымдарының желілік өзара әрекеттесуінің факторлары, шарттары, негізгі құрылымдық элементтері ерекшеленеді.*

Кілт сөздер: *желілік өзара іс-қимыл, Білім берудегі желілік өзара іс-қимыл, желілік өзара іс-қимылдың факторлары мен шарттары, қосымша білім беру, мектепке дейінгі білім беру, интеграция*

ӘОЖ 37.013

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Джонисова Г.Қ., Халикова Б.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық – технологиялық университет, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада педагогиканы және психологияны оқытуда қолданылатын оқытудың интерактивті әдістері қарастырылады. Қашықтықта оқытуда қолданылатын технологияларды меңгеру әдістері, кейс-стадия, менталды карта, сапа ілмегі және т.б. сияқты интерактивті әдістерге сипаттама беріледі.*

Кілт сөздер: *Padlet,кейс-стадия, менталды карта, сапа ілмегі, инновациялық әдіс.*

Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру саясаты қазіргі таңда кәсіби біліктілігі

жоғары, кең білімді, шығармашылық және сыншыл ойлайтын, ақпараттық, коммуникативті, проблеманы шешу және кәсіби құзыреттіліктерін бойына сіңірген, инновациялық технологияларды саралай алатын жаңа формация мамандарын дайындауға бағытталған.

Жаңа технологияны меңгеру педагогтың интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік рухани азаматтық және басқа да көптеген адами қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Өзін-өзі дамытып оқыту-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Әлемдік деңгейдегі білім берудің қазіргі парадигмасында білім беруде нәтижеге бағдарлану, студенттің жеке тұлғасына бағытталу, ал оқыту әдістерін тұлғаарарлық қарым-қатынастарға бейімдеуге баса назар аударылуда. Демек студент білімді дайын күйінде оқытушы түсіндірмесінен алмай, өзінің өмірлік тәжірибесіне сүйену арқылы танымдық жаңалық ашу, шығармашылық тапсырмаларды орындау негізінде меңгереді.

Ғалымдардың пайымдауы бойынша адам оқығанның 10%, естігенінің 20%, көргенінің 30%, көріп естігенінің 50%, өзі айтқанының 80%, іс-әрекет арқылы жеткенінің 90% есте сақтайды екен.

«Интерактив» сөзі бізге ағылшынның “interact” сөзінен келді. “Inter” – бұл “өзара”, “act”-әрекеттесу. Интерактивті- өзара әрекеттесуге қабілеттілік немесе әңгімелесу жағдайында болу, бір нәрсемен (мыс: компьютермен) немесе біреумен (адаммен) диалогта болу. Яғни, интерактивті оқыту-бұл алдымен диалогты оқыту, оның барысында оқытушы мен студенттің өзара әрекеті жүзеге асады. Ол өзара әрекеттегі үздіксіз диалог ретінде жүзеге асады, оның барысында қатысушылар бір бірін бақылайды, ойларын салмақтайды және оған жауап береді. Бұл әдіс өзара байланысты қамтамасыз етіп, ақпарат берумен шектелмейтін және өзгелерге белгілі бір әсер ететін, олардың мінез-құлқының, іс-әрекетінің өзгеруін қамтамасыз ететін қарым-қатынастың қызметі ретінде интерактивтіліктің психологиялық мәнінен бастау алады. Оқытудың белсенділігі бірқатар процедуралармен қамтамасыз етіледі: оқыту үрдісіне мәселелік жағдайдың қосылуы, зерттеушілік элементтері, нақты үрдістердің әртүрлі моделдерін қолдану. Оқытудың интерактивті әдістері студенттермен жаңа өзара қарым-қатынас түрін қалыптастырумен байланысты, сабақтың өзіндегі бағалау жүйесінің өзгерісіне, оқытушы, әкімшілік, студенттер тарапынан интерактивті сабақты бағалауына да әсер етеді[1].

Қашықтықтан оқыту жағдайында білім беру процесін цифрлық ортаға батыру педагогтарды жаңа құралдарды іздеуге және сынақтан өткізуге итермеледі. Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогика және психология пәндерін оқытуда интерактивті әдістердің бірі -Padlet интерактивті тақтасын қолдануды жөн көрдік.

Padlet — бұл әр студентке өз жұмысын тақтаға қоюға, ал оқытушыға әрқайсысына түсініктеме беруге және бағалауға мүмкіндік беретін қызмет. Тақтаны бірлесіп жұмыс істеуге және бір қабырғаға материал жинауға пайдалануға болады. Сондықтан ол топтық қашықтықтан жұмыс істеу үшін өте қолайлы. Мұғалім Padlet-ке сілтеме береді, онда әр топ үшін бірлескен жұмыс жобасының атауы бар[2].

Padlet интерактивті тақтасының маңызды артықшылығы-тіркелу қажеттілігінің болмауы (студенттер сіз жасаған тақтаға сілтеме бойынша өтеді; ресурсқа сілтемені университет порталында орналастыруға болады). Тақтада аудио, бейне файлдарды, суреттерді, құжаттарды оңай тіркеуге мүмкіндік беретін ыңғайлы интерфейс бар. Студенттер жазбаларға түсініктеме қалдыра алады, оларды талқылауға қатыса алады, белгілер қояды ("ұнайды", ұнатулар, жүректер). Оқытушы студенттер қалдырған жазбаларды өңдеуге құқылы. Тақтамен жұмыс соңында алынған файлды PDF форматына түрлендіруге болады, бұл оны шексіз уақыт сақтауға мүмкіндік береді. Онлайн-тақтаны кез келген уақытта жүктеуге болатын материалдарды жүктеп, құжаттарды сақтау жүйесі ретінде пайдалану ыңғайлы.

Оқу процесінде Padlet тақтасын кез-келген сабақта қолдануға болатындығы өте жақсы (мысалы, жаңа білімді ашу сабағында оны ақыл-ой карталарын жасау үшін қолдануға болады). Ол оқу процесінде Padlet тақтасын пайдалану пәндік және мета-пәндік нәтижелерге (коммуникативті, реттеуші, жеке) қол жеткізуге көмектеседі. Студенттер ақпаратты іздеу, іріктеу, түрлендіру, оны бейнелеу, сызба, сурет түрінде ұсыну дағдыларын жетілдіреді.

Интерактивті Padlet виртуалды тақтасын оқытушылар топтық жұмыста қолдана алады. Студенттерге топтарға бірігіп, командада жұмыс істеу арқылы міндеттерді бөлуді үйренеді. Тақтамен жұмыс жобалық ойлауды қалыптастырады. Интернеттегі интерактивті тақтаны пайдалану әр түрлі

жобаларды құруда пайдалы құрал бола алады. Padlet-ті пайдалану ақпаратты топтарда қашықтықтан жұмыс жасау арқылы визуализациялауға мүмкіндік береді, бірақ оқытушының жетекшілігімен. Осылайша, интерактивті онлайн тақталарды пайдалану оқытушыға әр мүшенің немесе студенттер тобының жобадағы жұмысын бақылауға мүмкіндік береді. Әрбір білім алушы жұмыс барысында осы жобаның дамуына қосқан үлесін бағалай алады. Өз жұмысында жоба әдістерін қолданатын мұғалімдер өздері үшін пәнді оқыту процесінде ең тиімді болатын интерактивті онлайн-тақтаның нұсқасын таңдай алады [2].

Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогика және психология пәндерін оқытуда Padlet интерактивті тақтасын қолдану арқылы түрлі интерактивті әдістерді қолдану тиімді. Атап айтатын болсақ, пікірталас, бинарлық дәрістер, миға шабуыл, көзқарасты ауыстыру,телевизиялық ток-шоу үлгісіндегі дискуссия, дөңгелек үстел, іскерлік ойын, ротациялық үштік, аквариум, шағын топтармен жұмыс, реставратор, шешімдер ағашы, ПОПС-формула, карусель,кейс-стадий т.б. [3].

Кейс-стадий кейс сөзі ағылшынша жағдаят дегенді білдіреді. Білім беруде екі мағынада қолданылады: оқу-әдістемелік материалдар жиынтығы және кейбір жағдаяттарды сипаттау. Кейс стадий әдісі оқытуда нақтылы жағдаяттарды қолдану және зерттеу тәсілі. Әдіс студенттердің белсенділігін арттыруға және ақпаратты талдап қорытуға, аудитория алдында өз көзқарасын дәлелдеуге бағытталған. Көлеміне қарай үлкен, орташа және мини кейстер болады. Жиі қолданылатыны мини кейстер(1-5 бет). Бұнда тек қажет деп есептелетін ақпараттар ғана сақталады. Мазмұнына қарай «иллюстративті», «жағдаяттық есеп», «мәселе», «шешім», «баға» кейстері болады. Иллюстративті кейсте кәсіби қырынан толық, практикалық мысалдары жақсы таңдалған, теориялық ережелері жеке көрсетілген, ғылымда анықталмаған, дәлелденбеген мәселелер сақталады. Мысалы иллюстративті кейсті педагогикадан «Тәрбие әдістері», «Оқыту әдістері» деген тақырыптар бойынша жинақтауға болады. Жағдаяттық есеп кейсі бір ғана дұрыс жауабы бар бір есепті шешуді ұсынады және жалпылама нұсқаулық береді. Мысалы сабақты қалай жобалауға болады. Кейбір жағдаяттық есеп кейстерінде нормативті құжаттарды басшылыққа алу қажет болады. Мәселе кейсі мәселелерді талдау мен анықтаудан тұрады. Өйткені кейсте нақты мәселе көрсетілмейді. Шешім кейсі мәселені шешудің нақты жолдарын ұсынады. Білім алушылардың міндеті ұсынылған шешімді қабылдап, талдау. Баға кейсі жұмыстың тиімділігін және белгілі бір көрсеткіштерге лайық нәтижені бағалаудан тұрады[3].

Исикава диаграммасы - Балықсүйегі диаграммасы немесе Себеп-нәтиже диаграммасы деп те аталады. Аталған диаграмманы жапон профессоры Каору Исикава 1968 жылдары ұсынған. Исикава диаграммасы - мәлім іс, не оқиғаны түрлі себептер арқылы түсіндіру әдісі. Себеп қашанда түрлі бастаулардың негізгі категориялар тобы арқылы анықталады.

Бұл категориялар мыналарды қамтиды:

- Адам - осы іс үрдісіне қатысты кез келген адамды көрсетеді.
- Әдіс - бұл үрдістің қандай үлгіде орындалатынын және талап етілген жұмыстың арнайы ережесін көрсетеді. Мұнда бастысы амал, жоспар, басқару, тәртіп, заң-ереже қатарлылар айтылады.
- Машина-барлық саймандар, компьютер, құрал секілділер. Сайман жұмысты іске асырады.
- Материал- шикі материал, бөлшек, қалам, қағаз секілділер. Ол соңғы өнім жасауға қолданылады.
- Өлшем- өнім өндірілу үрдісінің сапасын бағалау талабы мен шамасы[4].

«Шешімдер ағашы» әдісі студенттерге тиімді шешім таба білу, іс-әрекет жасау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Шешімдер ағашын құрастыра отырып, әр түрлі нұсқаларды қарастырып олардың күшті жақтары мен әлсіз жақтарын бағалау.

Мәселе: …

1-Нұсқа: …		2- Нұсқа: …		3- Нұсқа: …	
+	-	+	-	+	-

Мысалы шешімдер ағашы әдісін педагогикадағы «ҚР білім берудің мазмұны» деген тақырыпта тиімді қолдануға болады. Білім берудің жаңартылған мазмұны қазіргі таңда көкейтесті мәселе. Сондықтан студенттер тиімді шешімдерін ұсыну үшін алдын ала ізденіп дайындалады.

«Попс-формула» әдісі

«ПОПС - формула» әдісі студенттерге пікірталас барысында өз көзқарастарын дәлелдеуге көмектеседі. Бұл әдіс бойынша сөйлеуші мына формулаға сәйкес өз ойын жеткізуі қажет:

П – позиция (өз пайымының мәнін түсіндіруі қажет)	Менің пайымдауымша…
О – обоснование (өз пайымын дәлелдермен жеткізе білу)	… себебі…
П – пример (пайымдауын көрсететін фактілер)	… мысалы…
С – следствие (шығатын қорытынды)	… сондықтан…

«Менталды карта» әдісі.Бұл әдісті еске сақтау және ойлау әдістемелерінің авторы, “ақыл-ой картасы” ойлауын ұйымдастырушы, ағылшын психологы Тони Бьюзен ұсынған. Менталды карта-бұл еске сақтауды белсендіретін, мәтін, тізім, кестеге қатынасты баламасы бар көрнекі ойлау техникасы. Бұл әдіс кітаптың немесе мәтіннің мазмұнын еске сақтау, түсіну, тіркеуге, пікірлерін жазып отыру, өзі үшін жаңа тақырыпты талқылау, шешім қабылдауға дайындалу үшін қолданылады (мысалы ағаштар немесе байланыс диаграммасы ретінде) [5].

Сапа ілмегі.Деминг-Шухарттың жетілдіру циклы бойынша. Деминг-Шухарт циклі- іс-әрекеттің кез келген саласында осы іс-әрекетті жүйелі негізде тиімді басқаруға мүмкіндік беретін, үрдісті үздіксіз жаңартып отыратын танымал модель.

- Жоспарлау- қажетті өзгерістерді жоспарлау және мүмкіндіктерді бағалау, мәселені талдау және идентификациялау;
- Жүзеге асыру-мәселені шешу жолдары және жоспарланған іс-шараларды жүзеге асыру;
- Бақылау- нәтижені бағалау және қойылған міндеттерге сәйкес қорытындылау;
- Талдау- алынған нәтиже негізінде шешім қабылдау, егер шешім қойылған міндеттерді шешпесе, циклді қайталауға және жоспарға өзгерістер енгізу.

Қарастырылған интерактивті әдістер студенттердің шығармашылығын арттыруда ең қуатты ынталандыру құралы болып табылады. Бұл тапсырмалардың Мета-пәндік сипаты студенттердің болашақ студентке қажет "икемді" құзыреттіліктерін (soft skills) қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан, педагогика-психология пәндерін оқыту барысында интерактивті әдістерді жиі пайдаланып отыру сабақтың сапасын көтерумен қатар студенттердің білімге деген құштарлықтарын да арттыра түсері сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. - М.: Высшая школа, 1991.
2. Азанова, А. Е. Виртуальная онлайн-доска как платформа создания мини-проектов в условиях дистанционного обучения. // Молодой ученый, 2020. № 13 (303). С. 205-207
3. Әлқожаева Н. Төлешова Ұ. Жоғары мектептің оқу үдерісінде жаңа педагогикалық технологияларды қолдану. Оқу құралы. Алматы: Қазақ университетті, 2009.
4. А.Мынбаева Искусство преподавания концепции и инновационные методы обучения. Учебное пособие. Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Айтбаева А.Б. Білім берудегі жаңа технологиялар.Оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті, 2011.

УДК 37.013

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИН ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Джонисова Г. К., Халикова Б. Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье рассматриваются интерактивные методы обучения, используемые в преподавании педагогики и психологии. Дается описание методов освоения технологий, используемых в дистанционном обучении, интерактивных методов, таких как кейс-стадия, ментальная карта, петля качества и др.*

Ключевые слова*: Padlet, кейс-стадия, ментальная карта, петля качества, инновационный метод.*

ӘОЖ 14.37.29

ОҚЫТУ ДИЗАЙНЫН ЖАҢАРТУДА ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ДИДАКТИКАНЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

С.М.Бахишева, З.Ғ.Мұхтар
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.,

Аннотация. *Мақаласында негізделген әдістемелік тәсілдері мен принциптері интеграция дәстүрлі дидактика сандық дидактикой ретінде жобалау негіздері қазіргі заманғы дизайн оқыту. Сонымен қатар, негізделген мүмкіндігі, дизайн әзірлеу, оқытудың көздейтін өзгертуді күтіп ұстау және құрылымы жөніндегі білім беру бағдарламаларын жүйелі енгізуге онлайн-құралдар процесі аралас оқыту. Тәжірибелік маңыздылығы жұмыс болып табылады анықтау әдістерін интерактивті оқыту білім алушылардың сандық ортадағы дағдыларын дамыту, бірлескен оқу командада. Қорытындысында сипатталған интеграциялау мүмкіндіктерін дәстүрлі және сандық дидактиканың әзірлеу қазіргі заманғы дизайн оқыту.*

Кілт сөздер: *дизайн, оқыту, сандық, дидактика, қазіргі дидактика, интеграция, аралас оқытуды және онлайн-оқыту.*

Білім беру үдерісіне цифрлық қоғамның талаптарына жауап беретін және цифрлық технологиялардың дидактикалық әлеуетін толық пайдалануды қамтамасыз ететін өзгерістер жүргізілуде. Оқыту технологияларын педагогикалық мақсат міндеттерге сай бейімдеуде педагогикалық дизайнның маңызы артып келеді. Қашықтан және аралас оқытуда мобильді платформалар, корпоративті онлайн оқыту, интерактивті және микро-оқыту мүмкіндіктері едәуір кеңейді. Бұл білім алушы мен оқытушының ыңғайлы уақытта пен ыңғайлы орында байланыс жасауын қамтамасыз етеді.

Цифрлық дәуірдегі педагогиканы зерттеушілер Э.Битэм мен Р.Шарптың айтуынша, қазіргі жағдайда тек цифрлық технологиялардың өзін оқыту құралы ретінде пайдалануды қарастыру жеткіліксіз, енді цифрлық қарым-қатынасты қолдана отырып, біз пәннің дизайнын, бағдарламаның дизайнын, оқыту дизайнын жаңартуды, тіпті мамандық бойынша білім беру бағдарламасын жаңартуды қолға алғанымыз жөн. Олар қоғамдағы әлеуметтік өзгерістерге сай білім алу жолдары да өзгеретінін айта отырып, оқытуға арналған дизайн да педагогика сияқты теория мен практиканы біріктіреді, оқыту дизайны, бір жағынан, білім беруді трансформациялау моделі болса, екінші жағынан, цифрлық кеңістікте пәнаралық жобалау қызметін атқарады деп тұжырымдаған[1].

Педагогикалық дизайн – дидактикадағы жаңадан қалыптасып келе жатқан бағыт. Ол білім беру өнімін толық жасақтау үшін заманауи технологиялық әдістерді, қызметтерді, құрылғыларды қолдана отырып, сабақ үдерісін, ресурсты, бағдарламаны жобалаудың бүкіл процесін қамтиды. Сондықтан, оқыту дизайнын сабақ үдерісінің барлық құрылымдарының бірлігі негізінде модельдеу және оқыту нәтижелерін алдын ала мақсатты жобалау дей аламыз.

Білім беру дизайны қамтитын әрекеттерді зерттеушілер бірнеше кезеңдермен бөліп көрсетеді: *талдау* - жағдайды талдау, өзгерістердің өзектілігін анықтау; *жобалау* - өзгеріс әрекеттерін мақсатты жобалау, құрылымдарын анықтау; *модельдеу* - жүзеге асыру жолдары мен әдістемесін жасау; *қолдану* - тәжірибеде қолдану, жүзеге асыру; *бағалау/бейімдеу*- алынған нәтижені күтілетін нәтижемен салыстыру, түзету [2]. Дәстүрлі оқыту дизайны оқытушы мен студенттің аудиториядағы тікелей қарым-қатынасына бағытталса, енді цифрлық ресурстар арқылы, асинхронды, онлайн, аралас оқыту әрекеттері де жобаланып, оқу жоспарын, құрылымын, оқыту ресурстарын, оқу ортасы мен оқыту әдістерін қамтитын жүйені құрайды. Дизайн – теориялық негізделген, тәжірибеде дәлелденген ғылымның қолданбалы - практикалық көрінісі[1].

XXI ғасырда мұғалім сабақты жобалауда көптеген ақпараттық ресурстарды пайдаланады, бірақ дәстүрлі сабақтың дидактикалық тұғыры цифрлық оқыту принциптерін толық қамтиды дей алмаймыз. Цифрлық технология дәуіріндегі дидактика мәселесі білім берудің дәстүрлі тәсілдерін цифрлық ресурстар негізінде жаңалауды білдіреді және дидактиканың цифрлық дәуірдегі рөлін қайта

қарастыруды қажет етеді. Бұл туралы "қазіргі жағдайда, педагогикалық процесті компьютерлендіру ең жақын перспективаға айналған кезде, педагогикалық дизайн оны тиімді жүзеге асырудың жалғыз шарты болып табылады" деп айтылған.[3].

Дәстүрлі түрде дидактика "білім беру мазмұнымен бірге оқытуды зерттейтін педагогика ғылымының саласы"деп түсініледі[4]. Дидактикада ғылым ретінде оқыту заңдылықтары, негізгі ұғымдар анықталады, оқыту принциптері белгіленеді, оның мазмұны қалыптасады, білім беру процесін тұтастай және нақты жағдайларда жүзеге асыруға, оның нәтижелерін бақылауға және бағалауға мүмкіндік беретін технологиялар, формалар мен әдістер ұсынылады. Дәстүрлі дидактиканың міндеттері мен қызметтері - оқыту үдерісін және оның орындалу жағдайын сипаттау мен түсіндіру, жетілдіріп ұйымдастыру, жаңа оқу жүйелерін, жаңа технологияларын құрастыру [5]. Цифрлық әлемде педагогтар түрлі ақпараттық ресурстарды талдай білуі, қашықтықтан оқыту курстарын әзірлеуі және тиімді оқу ортасын құруы тиіс. Қазіргі студенттердің қабілеттері мен мүмкіндіктері түбегейлі өзгеше, сондықтан білім беру процесі басқаша ұйымдастырылуы керек, компьютерлік технологиялар едәуір күшейтетін кейбір дағдылар - ақпаратты өңдеу, графиктермен жұмыс істеу, мәліметтер базасына қол жеткізу технологиясы) оқу нәтижелері үшін өте маңызды, бірақ мұғалімдер көбіне ескермейді [6].

Оқытуда ақпараттық технологияларды белсенді қолдануға байланысты XXI ғасырдың басында дидактиканың пәнін, мақсаттары мен міндеттерін қайта қарау әрекеттері орын алады[7]. М.Чошанов «цифрлық оқытудың дидактикасын оқыту процесін ақпараттық технологиялар арқылы жобалауға бағытталған дидактиканың түрі» ретінде қарастыруды ұсынса [8], цифрлық оқытудың дидактикасын Д.Анжело «e-Didactics» деп атауды ұсынады [9]. Сонымен қатар, ғалымдар «цифрлық орта – бұл ескі педагогикалық модельдер жұмыс істемейтін кеңістік екенін атап өтіп, білім беру процесі субъектілерінің зияткерлік және әлеуметтік қасиеттеріне әсер етеді» - дейді. Цифрлық дидактика - цифрлық оқыту үдерісін ұйымдастыру туралы ғылым болғандықтан оған дейінгі дәстүрлі дидактиканың оқыту үдерісі туралы ғылыми ұғымдары мен қағидаларын дәйекті түрде қолданады және оларды цифрлық ортаның шарттарына сай толықтырады. Дизайн – бұл білім мазмұны, білім бағдарламасы, оқыту әдістері мен тәсілдерінің, бағалаудың сәйкестігі, оның алдын ала анықталған күтілетін нәтижелеріне жетуді қамтамасыз ететін жүйесі. қажеттігін дәлелдейді [10]. Дидактиканың міндеттерінің бірі - оқытудың жаңа жүйелерін, білім беру технологияларын, формаларын, әдістері мен тәсілдерін әзірлеу деген болатын [11]. Бұл біз ұсынып отырған жаңа оқыту дизайнын дәстүрлі және цифрлық дидактикаға негізделіп, білім мазмұнының, оқыту әдістері мен ресурстарының күтілетін нәтижелеріне жетуді қамтамасыз етудің моделі ретінде тұжырым жасауға негіз болады.Жоғарыдағы келтірген әлемдегі алдыңғы қатарлы ғалымдардың теориялық тұжырымдары мен тәжірибесіне сүйене отырып, дәстүрлі және цифрлық дидактика ұстанымдарының интеграциясы қазіргі дидактиканың теориялық тұғырын құрайды деген пікірді ұстанамыз.

Бұл тұжырымдар негізінде «Оқыту дизайнын дәстүрлі және цифрлық дидактиканы интеграциялау моделі» жасалып, теориялық – құрылымды моделі құрастырылды (1-сурет).Ұсынылған модельде тәжірибедегі оқытудың дәстүрлі және цифрлық дидактика принциптерінің мәні жағынан негізінен бір бірімен ұштасатыны көрсетілді. Модельде осы екі дидактикаға да ортақ білім берудің парадигмалық тұғырлары - әрекеттік, синергетикалық, жүйелік, жобалық, интерактивтік,ақпараттық, креативтік, тұлғалық бағдарлық, зерттеушілік, констуктивтік, сыни ойлау, командамен жұмыс, т.б. негізге алынатыны белгіленді.

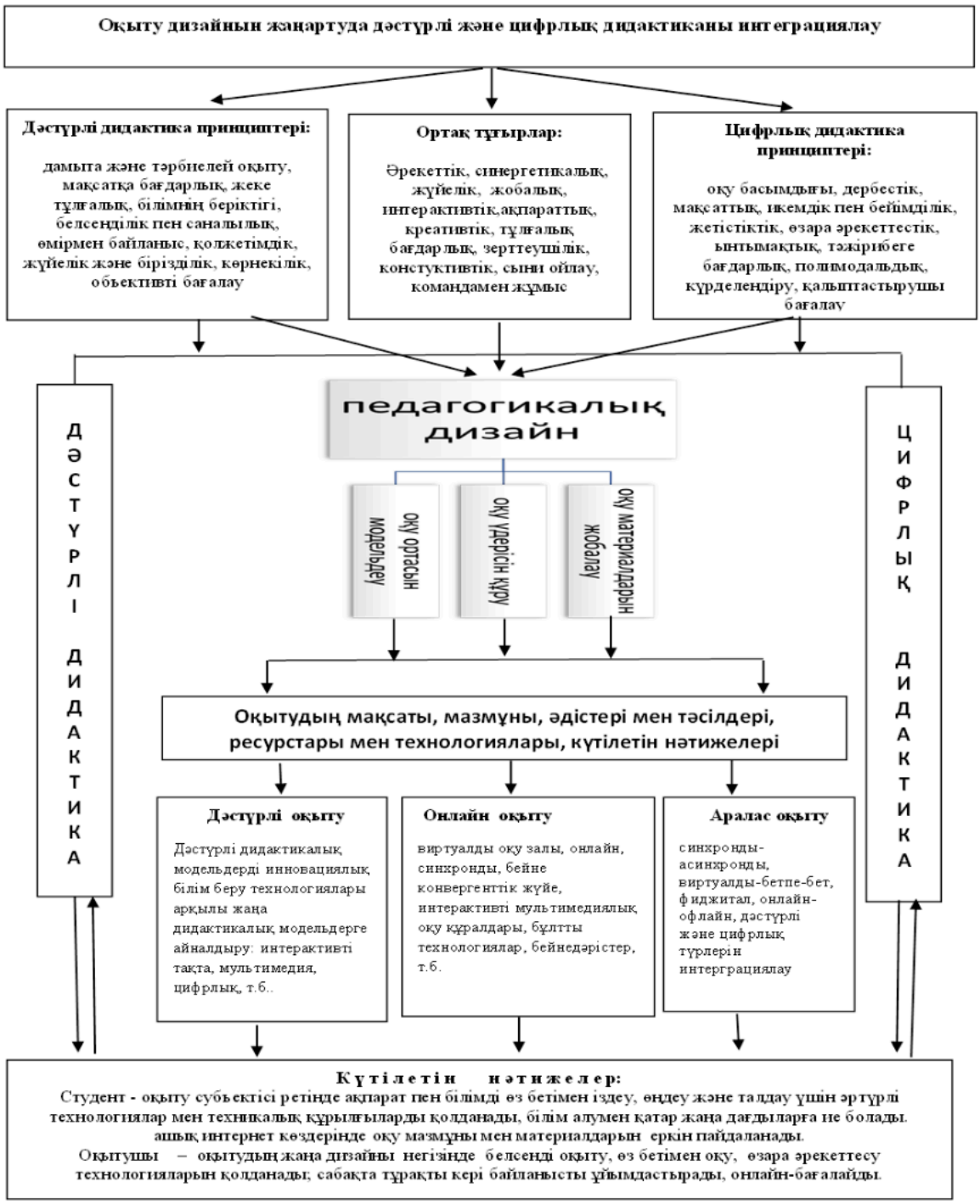

1-сурет. Оқыту дизайнын жаңартуда дәстүрлі және цифрлық дидактиканы интеграциялау моделі

Модельдің өзегіне педагогикалық дизайн алынды, бұл жерде оның «оқыту дизайны» ретінде берілмеу себебі, цифрлық оқыту жағдайындағы дизайн тек оқыту үдерісіне ғана қатысты емес, білім беру бағдарламаларын өзгерту дизайнын да, пәндік курсты құру дизайнын да қамти алатыны көрсету.

Педагогикалық дизайн жаңа технологияларды енгізу арқылы дәстүрлі, қашықтықтан және аралас оқытудың мақсаты, мазмұны, әдістері мен тәсілдері, ресурстары мен технологиялары, күтілетін нәтижелерінен тұратын тұтас жүйесін жасау болып табылады. Оқыту дизайнының мәні - цифрлық ортадағы өзгерістерге сай, жаңа ресурстармен жұмыс жасау үшін оқу материалдарын, контентті жобалау, оқу үдерісін құру, оқу ортасын модельдеу.Қалыптасқан дәстүрлі академиялық

дидактика тәжірибелері негізінде заманауи технологияларды қолдану арқылы жаңа оқыту дизайнын жасап үйренудің нақты қадамдарын қалыптастыру қажет. Ұсынылған құрылымдық модельде дәстүрлі, қашықтан оқыту және аралас оқыту түрлері қарастырылды. Зерттеу нәтижелері бүгінде білім беруде дәстүрлі және онлайн форматтармен қатар аралас оқыту моделінің өзектілігі артып отырғанын көрсетеді.Аралас оқыту үдерісі инновациялық технологиялар мен дидактикалық принциптердің интеграциясы арқылы нәтижеге бағытталып жүзеге асырудың тиімділігін дәлелдеп отыр. Бұл, ең алдымен, тұлғаның білім алу қажеттіктері мен оның ерекшеліктерін ескере отырып, жеке білім беру бағыттарын құру негізінде оқытуды дараландыру. Аталған оқыту түрлерінің барлығы да мамандардан оқытудың жаңа дизайнын жасауды, жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қатар жаңа кәсіби дағдыларды игеруді де талап етеді.Ұсынылған модельде оқыту дизайнын жаңартуды дәстүрлі және цифрлық дидактиканы интеграциялау негізінде жүзеге асырудың күтілетін нәтижелері белгіленді.

Оқытудың қай форматы болмасын, цифрлық ресурстарды пайдалану мүмкіндігін негізге алады. Төмендегі кестеде қолданылатын білім беру платформалары берілген.

1-кесте. Цифрлық білім беру платформаларының мүмкіндіктер матрицасы

Zoom	Заманауи бейне байланыс құралдары саласындағы көшбасшы сервис. *Сипаттамасы:* аудио және бейнеконференцияларды жедел ұйымдастыру, 100 адамға дейінгі топтық жұмыс, сауалнама жүргізу мүмкіндігі, чаттық хабарлама,, сессия залдары, т.б.
Mentimeter	Нақты уақыт режимінде сауалнамалар құру мен дауыс беруге арналған ресурс. *Сипаттамасы:* дайын үлгілерді немесе өзіңіз дайындаған презентацияны пайдалануға болады. Сұрақтары бар интерактивті тақта жасау, квиздер құрастыру, жедел кері байланыс алу қарастырылған. Мобильді құрылғыларда және электрондық ортада қол жетімді. Жылдам сауалнамаға QR коды арқылы сілтемемен тез және оңай қосылуға болады.
Microsoft Teams	Ұжымдық қызметке арналған платформа. *Сипаттамасы:* жұмыс кеңістігінде кездесулерді ұйымдастыру, жазбаларды қалдыру, файл алмасу, бірлескен қызмет қарастырылған.
Webinar.ru	Жаңа буынның онлайн-іс-шаралары (кеңестер, оқыту, презентация) сервисі. *Сипаттамасы: б*арлық браузерлерде және қосымша бағдарламалық жасақтамасыз қосылады.
Padlet	Әмбебап онлайн тақта. *Сипаттамасы:* мәтіндік хабарламалар, фотосуреттер, сілтемелер және басқалар арқылы басқалармен байланыс қарастырылған. Әрбір байланыс орны "қабырға" деп аталады. Жеке хабарландыру тақтасы ретінде де болады.
Prezi	Интерактивтіпрезентациялардықұруғаарналғанқызмет *Сипаттамасы:*бейне материалдарды, графиканы және т. б. пайдалану арқылы презентацияларды визуализациялау үшін көптеген мүмкіндіктерді ұсынылған. Сонымен қатар үлгілік шаблондарды пайдалану қарастырылған.

Мысалы, білім беру процесінде Padlet виртуалды тақтасының дидактикалық мүмкіндіктері көп.Бұл виртуалды тақта веб-интерфейс болғандықтан, пайдаланушыға ештеңе жүктеудің және құрылғыға орнатудың қажеті жоқ. Алдын ала құрылған оқыту дизайны негізінде сабақтың негізі материалы бойынша «Кейсті шешу» үшін топпен жұмыс ұйымдастырылып, студенттер кіші топтарға бөлінеді. «Төңкерілген оқыту» (flipped learning) әдісі қолданылып, үй тапсырмасы ретінде бейне дәрістерді қарау, келесі сабаққа қатысты оқу материалдарын алады. Сабақта «Padlet» тақтасы арқылы студенттердің бірін бірі бағалауы, бақылауы және белгілі бір тақырыпты игеру нәтижелері бойынша кері байланысы да қамтамасыз етіледі. Студенттер критерийлер арқылы бір-бірін тікелей эфирде бағалайды. Сабақ соңында «Білемін, Білгім келеді, Білдім» деген сұрақтарға жауап беру әдісімен кері байланыс жүзеге асырылды. Бұл тапсырманы орындау туралы қажетті деректерді үздіксіз бере отырып, жедел кері байланысты қамтамасыз етеді.

Тақырып бойынша студенттердің өздік жұмысы мен оқытушымен орындалатын өздік жұмысында тапсырма ретінде Padlet тақтасын құру және QR-кодтар галереясын құру тапсырылды. Бұл жерде «Аралас оқыту» - (blended learning)» - дәстүрлі тәсілдер мен онлайн оқытуды біріктіретін білім беру моделі қолданылды.

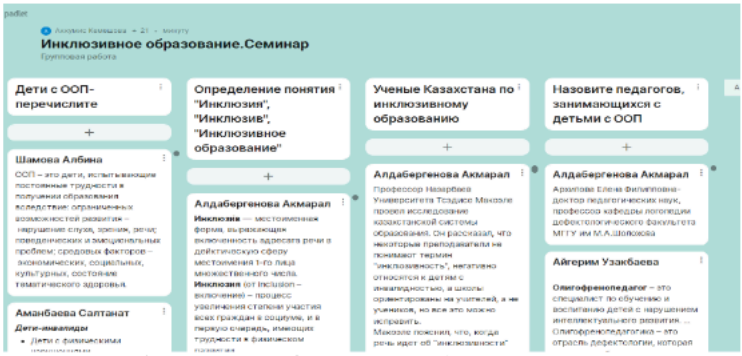

3-сурет.Padlet виртуалды тақтасын өзіндік жұмыс орындауда қолдану

Студенттер белгілі бір тақырып бойынша материалдармен (мәтін, фото, видео, аудио) тақта құру, содан кейін оған QR кодын жасау тапсырмасын орындады. Дайын болуына қарай тақтамен әлеуметтік желілерде бөлісуге, әр түрлі форматта экспорттауға, басып шығарыға, және тіпті QR кодын жасауға болады. Виртуалды тақтаға сілтемені оқытушы электрондық пошта арқылы немесе мессенджер (Viber, WhatsApp) арқылы жібере алады немесе тікелей эфир кезінде сабақта бере алады.

Оқулықтарды жүктеу арқылы виртуалды кітапхана ретінде пайдалануға болады. Онда оқытуды дербестендіру арқылы білім алушының өзі белгілі бір деңгейде қайда, қалай және нені үйренетінін өзі анықтайды.

4-сурет.Padlet тақтасын виртуалды кітапхана ретінде пайдалану үлгісі

Виртуалды тақта ЖОО- да оқу процесін ұйымдастыруға айтарлықтай өзгерістер енгізеді. Қазіргі уақытта студенттер сабақ өткізудің бұл әдісін және оқытушымен мен группаластарымен өзара әрекеттесу форматына қызығушылық танытады. Өйткені, онлайн сабақтарға арналған виртуалды тақтамен жұмыс жасауда шығармашылығын дамытуға, жұмыс нәтижелерін көрсетуге, өз пікірлерін білдіруге және басқалардың не ойлайтынын білуге мүмкіндік толық беріледі.

Студенттер бір бірінің жұмысын тақтада көретіндігінен оларды тапсырмаларға жауапкершілікпен және сапалы қарауға итермелейді. Сабақты өткізудің бұл әдісінің басты шарты-студенттердің өз пікірлерін айтуға, сенім білдіруге ыңғайлы қарым-қатынас жасалады. Жалпы алғанда дәстүрлі және цифрлық дидактиканы интеграциялаудың келесі мүмкіндіктерін анықтауға болады:

1. Дәстүрлі және цифрлық дидактиканың интеграциясы арқылы оқытудың мақсаты, мазмұны, нысандары, әдістері мен құралдары, күтілетін нәтижелері білім берудегі технологиялық ресурстарымен синтезделіп, оқытудың жаңа дизайнын құрудың әдіснамалық және әдістемелік негізіне алынады. Оқыту дизайны дәстүрлі және заманауи әдістері цифрлық ресурстарымен кіріктірілу негізінде оқыту әрекетінің барлық деңгейлерін технологиялық жаңартуға бағыттайды, педагогикалық әрекеттер цифрлық ресурстарды біріктіре құрылған вебинарлар, бейнеконференциялар, бейне дәрістер, виртуалды тьюториал ретінде жүзеге асырылады.
2. Оқытушының оқу материалдарын жобалау мүмкіндіктерді кеңейеді, студенттерді белсенді әрекетке тарту, оқу үдерісін қарқынды өткізу, оқытуды дербестендіру, кері байланысты қамтамасыз

ету, оқу нәтижелерін тез және объективті бағалау әрекеттерін цифрлық кеңістікте жүзеге асыру дағдылары қалыптасады.

Цифрлық технологияларды білім беруге ендіру арқылы оқыту дизайны дәстүрлі оқытуда да басымдық беріліп жүрген студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру арқылы олардың пәндік құзіреттілігімен қатар, кәсіби мақсатты дағдыларын дамытуды көздейді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Битем Э., Шарп Р. «Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны» – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоры, 2019 – 328 бет.
2. Основы педагогического дизайна / Автор-составитель С.А. Курносова. – Челябинск, 2014. – 168 с.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.:Педагогика,1989- 191 с.
4. Таубаева Ш. Т., Мақсұтова И.О. Дидактикадағы инновация: оқу құралы. – Алматы: «Қарасай» баспасы, 2020. – 350 бет.
5. Пэлфри Дж., Гассер У. Дети цифровой эры / перев. Н.Яцюк. М.:Эксмо, 011. *368 с.
6. Ruthven K. The didactical tetrahedron as a heuristic for analysing the incorporation of digital technologies into classroom practice in support of investigative approaches to teaching mathematics // ZDM — The International Journal of Mathematics Education. - 2012. – №44(5). – pp. 627-640. Ruthven, K. (2012).
7. Tchoshanov M Engineering of Learning: Conceptualizing e-Didactics. – M: the UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2013. – 194 p.
8. D'Angelo G. From Didactics to E-Didactics -Paradigms, Models and Techniques for e-Learning. - Naples: Liguori Editore, 2007. – 404 p.
9. Handbook of Research on Engaging Digital Natives in Higher Education Settings (2016) / Ed. by M. Pinheiro. (IGL Global).
10. Блинов В.И., Сергеев И.С., Основные идеи дидактической концепции цифрового обучения. – М.: Издательство «Перо», 2019. – 24 с
11. Boud,D. and Prosser, M “Key principles for high quality student learning in higher education: A framework for evaluation.Educftional Media International”,39 (3): 237-45
12. Хуторской А. В. Дидактика. Учебник для вузов /А. В. Хуторской — «Питер», 2017 — (Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения – 720с.

УДК 14.37.29

ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИИ ТРАДИЦИОННОЙ И ЦИФРОВОЙ ДИДАКТИКИ В ОБНОВЛЕНИИ ДИЗАЙНА ОБУЧЕНИЯ

Бахишева С. М. Мухтар З.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет,г. Уральск

Аннотация. *Статья основана на методологических подходах и принципах интеграции традиционной дидактики в цифровую дидактику как основы проектирования современного дизайна обучения. Кроме того, обоснованная возможность разработки дизайна, обучения, предполагающая изменение содержания и структуры образовательных программ по системному внедрению онлайн-инструментов в процесс смешанного обучения. Практическая значимость работы заключается в определении методов интерактивного обучения обучающихся в цифровой среде и развитии навыков совместного обучения в команде. В заключении описаны возможности интеграции традиционной и цифровой дидактики в разработку современного дизайна обучения.*

Ключевые слова:*дизайн, обучение, цифровое, дидактика, современная дидактика, интеграция, смешанное обучение и онлайн-обучение.*

ӘОЖ 371.3

ЖОО-ДА «ПЕДАГОГИКА» ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Кинжекова Р.С.
Батыс Қазақстан инновациялық – технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада ЖОО-да «Педагогика» пәнін оқытуда қолданылатын интерактивті әдістердің жіктемесі жасалып, сипаттамасы беріліп, тиімді тұстары мен кемшілік жақтары талданған.Білім берудің сапасын арттыруда, нақты нәтижелерге қол жеткізуде, танымдық іс-әрекетке деген қатынасын қалыптастыруда заманауи технологияларды оқу үрдісіне енгізудің мәні зор екені дәлелденген. Жаңа әдістердің студенттердің оқу белсенділіктерін арттыруда да мәні зор. Педагогиканы оқытуда жиі қолданылатын белсенді оқыту әдістерінің кейбіріне тоқталған: «Жұптасқан дәріс» әдісі, пікірталас әдісі, «Шағынтоптар» әдісі, «Тірек конспектілер» әдісі,«Кейс-стади» әдісі. Аталған әдістер педагогикалық жағдаятты қою, талдау, болжаулар жасау, оны растау, не теріске шығару, проблеманы шешу жолдарын іздестіруге; топтың ішінде жұмыс істей алу іскерліктерін дамытады, студенттердің шығармашылық қасиеттері мен қоса бастамашылықтарын, өздігінен жұмыс істей алу қабілеттерін де жетілдіре түсетіні сөз болған.*

Кілт сөздер: *оқытудың белсенді әдістері, «Жұптасқан дәріс» әдісі, пікірталас әдісі, «Шағынтоптар» әдісі, «Тірек конспектілер» әдісі,«Кейс-стади» әдісі, іскерлік ойындар.*

Педагогиканы оқыту әдістемесінің сапасы мен тиімділігін жетілдіру міндеттерін шешудің көзі студенттердің оқу белсенділіктерін арттыру болып отыр. Оның мәні тек студенттердің оқу материалын меңгеріп қоюында ғана емес, студенттердің танымдық іс-әрекетке деген қатынасын қалыптастыруда болып табылады. Сол үшін практикада оқытудың белсенді әдістері кеңіненқолданылады [1].

Оқытудың белсенді әдістері – оқу материалын меңгеру үдерісіндегі студенттердің танымдық іс-әрекетін арттыруға негіз болатын оқыту тәсілдері.

Белсенді оқыту әдістерінің жіктемесі:

- жартылай кәсіби іс-әрекетті модельдейтін және іскерлік, дағдыны қалыптастыруға бағытталған тәсілдер: *проблемалық сұрақтар, іскерлік ойындар, кәсіптік жағдаятты талдау,тренинг;*
- білім, іскерлік, дағдыларын қалыптастыруға бағытталған тәсілдер: *проблемалық есептер, жағдаяттар, «дөңгелек үстел», эвристикалық әңгіме, «миға шабуыл», оқу пікірталасы, «кейс-стади», өзіндікжұмыс.*

Енді педагогиканы оқытуда жиі қолданылатын белсенді оқыту әдістерінің кейбіріне тоқталып өтейік.

«Жұптасқан дәріс» әдісі – бұл өн бойына оқу материалын репродуктивтік, проблемалық, интеграциялық және диалогтік баяндау элементтерін жинақтаған оқыту тәсілі.

Репродуктивтік элементі ғылыми тұрғыдан дәлелденген, қосымша түсіндіруді қажет етпейтін оқу материалын баяндаудан тұрады. Проблемалық элемент проблемалық жағдаятты қою,талдау, болжаулар жасау, оны растау, не теріске шығару, проблеманы шешу жолдарын іздестіруден құралады. Интеграциялық элемент бір проблема төңірегінде әр түрлі ғылыми амалдарды қарастырады. Диалогтік элемент оқытушы мен студент арасындағы пікір алмасу арқылы көріністабады [2].

Оқытушы өз ассистентімен (бұл оның әріптесі, оқытушы- тәлімгер, жақсы даярланған студент те болуы мүмкін) бірлесіп дәріс оқиды.

Студенттер аталған әдістің қолданылуымен өткен сабақты жоғары бағалайтынын практика жүзінен көруге болады. Біріншіден, оқу материалы дайын күйінде берілмей, проблемаларды оқытушымен бірлесе шешу арқылы диалог құру нәтижесінде меңгеріледі. Сонымен қатар, көп көлемдегі ақпаратты азайтады,тек нақтылы фактілер келтіріліп, нақтылы теориялық материал беріледі. Екіншіден, студенттердің аяқ астынан дәрістік сабаққа екінші оқытушы араласқан сәтте

еріксіз түрде өз назарын бір субьектіден екінші субьектіге аудару сияқты психологиялық аспектілері өте құнды. Студенттер назары бақылау, салыстыру, оның іс-әрекетін талдауға ауады. Осылайша назарын басқаға аударудың психологиялық механизмі студенттің өз пайдасына жұмыс істей бастайды.

Әдістің өз «артықшылығы» мен «кемшілігі» бар, соларды қарастырайық.

Әдістің «артықшылығы»:

- студенттердің танымдық іс-әрекетін арттырады;
- студенттердің эмоционалды және ынталану сезімдерін жетілдіреді;
- оқу материалын интеграциялау жүйелі ойлау мен жүйелі білімнің қалыптасуына себепкер болады.

Әдістің «кемшілігі»:

- алдын ала дайындық үшін уақыт пен арнайы жағдайларды қажететеді.

Пікірталас әдісі – оқу материалының даутудыратын тақырыбын қарастыруға, талдауға бағытталған және білім алушылардың әр түрлі ұстанымдарын бір арнаға тоғыстыратын оқыту тәсілі. Бұл әдіс проблемалық жағдаятқа негізделген және семинар сабақтарында кеңінен қолданылады. Пікірталастың туындауына теорияны қорытулар мен ережелер, қағидалар, теорияны практикамен алмастыру, ғылыми мәселелерді талқыға салу, проблеманың бүгінгі таңдағы көрінісі себеп бола алады.

Пікірталас түрлері:

- топ оқушыларының жалпылама түрде бір проблеманы шешу барысына аяқ астынан пайда болатын пікірталас;
- әр түрлі педагогикалық құбылыстарға өзіндік ұстанымын білдіру үшін сенімін қалыптастыруға бағытталған пікірталас;
- арнайы педагог туындатқан нақтылы ақпарат пен дәлелді дәйектерге сүйенген оқу пікірталас.

Пікірталас әдісін қолданып өткізген семинар сабағынан үзінді келтірейік.

1) Оқытушы сабақ тақырыбын хабарлап, өзі пікірталасты жүргізуі немесе көшбасшы-студентті тағайындауы мүмкін.
2) Студенттер проблеманы шешудің жолдарын, ойларын беделді дереккөздерге (теориялар, концепциялар, ілімдер) сүйене отырып білдіреді.
3) Оқытушы немесе көшбасшы-студент барлық ойларды тақтаға жазады, әр нұсқаны талқыға салады, оларды маңыздылығына, мәніне қарай орналастырады.
4) Пікірталас соңында талқылау нәтижесінде соңғы шешімдер қабылданады [3].

«Пікірталас әдісінің » тиімді жақтары:

- Диалогтік қарым-қатынас дағдылар жетіледі;
-сыни ойлау дамиды;
-қаралатын мәселе бойынша білімдері толықтырылады

Кемшілік тұстары:

- Барлық тақырыпты пікірталас әдісі арқылы оқытуға келмейді;
- пікірталас әдісін барлық студент бірдей қолдана алмайды;
- дайындық үшін қосымша уақыт керек.

«Шағын топтар» әдісі – оқу материалының жалпы сұрақтары жекелеген өзіндік сұрақтарға ажыратылатын және білім алушылар топтары арасына бөлініп берілетін, студенттер өздігінен немесе оқытушының көмегімен хабарлама әзірлейтін оқыту тәсілі.

Аталған әдісті қолдану топтың ішінде жұмыс істей алу іскерліктерін дамытады, студенттердің шығармашылық қасиеттері мен қосабастамашылықтарын, өздігінен жұмыс істей алу қабілеттерін де жетілдіре түседі.

Бұл әдісті семинар сабақтарында қолданған орынды. «Шағын топтар» әдісін қолданып өткізілетін сабақтың өзіндік белгілері:

1) Студенттер 3-5 адамнан шағын топтарға бөлінеді (студенттер тілегі бойынша немесе олардың дайындық деңгейі, «күшті- әлсіз» студент позициясынан оқытушы өзі топтарға бөлуіне болады).
2) Әр топтың басшысы тағайындалады.
3) Әр топ өздерінің рөлдерін бөліп алады: «Баяндамашылар» тобы, «Оппонент-сыншы» тобы,

«Қорғаушы» тобы. «Баяндамашылар» тобы аудитория алдында негізгі ережелер, қағидалар мен концепцияларды нақтылы мысалдармен, көрнекіліктерімен баяндап береді. «Оппонент-сыншы» тобы «Баяндамашы» тобына сұрақтар қояды, баяндамаларын, оның мазмұнын, дәлелдемелерін сынға алады. «Қорғаушы» тобы жаңа фактілер келтіріп, ойларды толықтырады, мысалдар келтіреді.

4) Жұмыстың тиімді болуына «Баяндамашы» тобының өз баяндамаларымен аудиторияныалдын-ала таныстырулары да ықпал етеді. Топтың әрбір мүшесі кем дегенде бір тапсырманы орындаулары керек: иллюстрация дайындау, мысалдарды таңдап алу, баяндама жасау, қосымша әдебиетті іріктеу жәнет.б.

«Шағын топтар» әдісінің «артықшылығы» ретінде атап өтуге болады:

-топта жұмыс істеу іскерліктер дамиды;

-белсенділік, бастамашылық, дербестік секілді қасиеттер жетілдіріледі;

-шығармашылық қабілеттер дамиды.

«Кемшілік» тұстары:

-дайындық үшін қосымша уақытты талап етеді;

-студенттердің барлығы бірдей топта жұмыс істеу әдісін біле бермейді [1].

«Тірек конспектілер» әдісі – оқу материалын меңгеру мен бекіту ақпарат көздеріне (оқулықтар, сөздіктер, нықтамалықтар, дәріс конспектілері және т.б.) қарай бірнеше рет қайталау нәтижесінде жүзеге асатын оқытутәсілі.

Бұл әдісті семинар және практикалық сабақтарда қолдануға болады. Төменде аталған әдісті қолданып өткізілетін сабақ үзіндісі берілген:

1) Оқу тобы семинар сабақтың сұрақтарына байланысты 3-4 шағын топтарғабөлінеді.

2) Әр топ мынандай тапсырмаларды алады: нақтылы бір сұрақ бойынша тірек конспектісін жасайды, оған оқулықты, конспект дәрісті және т.б. қолдануға болады. Тапсырманы орындауға 20 минут уақыт бөлінеді.

3) «Үздік тірек сызбасы» атты сайыс ұйымдастырылады. Сайысқа қойылатын талап – тірек сызба бойынша сұраққа қысқа да, түсінікті жауап беру іскерлігін таныту. Эксперт ретінде оқытушы өзі шығады.

4) «Тірек сызба бойынша жауап берген үздік студент» байқауы өткізіледі. Топ мүшелері басқа топ мүшелерінің сызбасы бойынша сөйлейді. Эксперт ретінде студенттер өздерішығады.

Әдістің «артықшылығы» және қолдануда шарттары бар, енді оларға назар аударайық:

«Артықшылық» жақтары:

- оқу материалын бірнеше рет қайталау;
- студенттерді бірлескен жұмысқа тарту;
- танымдық белсенділігінарттыру

Орындалуға тиіс міндетті шарттар

- студенттер мұндай жұмыстың әдістемесімен таныс болуышарт;
- әдісті студенттердің сабаққа нашар даярланып келген уақытында ғана қолданғандұрыс

«Кейс-стади» әдісі отандық жоғары оқу орындарында АҚШ, Канада бизнес-мектептерінің тәжірибесінен алынып, қолданысқа еніп отыр. Бұл әдіс аналитикалық іскерліктерді, проблемалық міндеттерді шешудегі практикалық іс-әрекеттерді, ауызша және жазбаша дағдылардықалыптастырады.

Оқыту кезінде «кейс-стади» әдісін қолдану Дж. Мартиннің «Таным пирамидасында» жақсы көрсетілген. Ғалым әр түрлі формада сабақ кезінде меңгерілетін оқу материалын пайыздық көлемде берген [4]:

дәріс – 5%;

оқу –10%;

аудио әдістер–20%;

демонстрация –30%;

пікірталас әдістері –50%;

практикалық іс-әрекет–70%;

басқаларды оқыту–90%.

Аталған пирамидаға сәйкес, ең тиімді деп пікірталас әдістері, практикалық іс-әрекет және

«кейс-стади» табылған.

«Кейс» сөзі (ағылш. case – жағдаят) білім беруде екі мағынада қолданылады: оқу-әдістемелік материалдар жиынтығы және кейбір жағдаяттарды сипаттау. Жағдаят – белгілі бір проблемамен біріккен жағдайлар үйлесімділігі [4].

«Кейс-стади» әдісі - оқытуда нақтылы жағдаяттарды қолдану және зерттеу тәсілі. Әдіс студенттердің өздігінен жұмыс істеуіне, белсенділігі мен бастамашылығын арттыруға және ақпаратты үйрену мен талдап қорытуға, аудитория алдында өз көзқарасын дәлелдеуге бағытталған.

Кейстерді көлеміне қарай классикалық «үлкен» (20 беттен артық), орташа (5-15 бет) және мини-кейстер (1-5 бет) деп ажыратамыз. Осылардың ішінде ең тиімді қолданылатыны мини- кейстер, өйткені оларда тек қажет деп табылатын ақпараттарғана жинақталады, шешім қабылдауға тиіс сұрақтар саны да көп болмайды.

Мазмұнына қарай «иллюстративті» (сипаттамалы) кейс, «жағдаяттық есеп» кейс, «мәселе», «шешім», «баға» кейстері болады.

«Иллюстративті» кейсте кәсіби қырынан толық, практикалық мысалдары жақсы таңдалған, теориялық ережелері жеке көрсетілген, сәтті, сәтсіз шешімдер, ғылымда анықталмаған, дәлелденбеген мәселелер сақталады. Мұндай кейс көлемі жағынан үлкен емес. Мысалы, «иллюстративті» кейсті педагогика пәні бойынша «Тәрбие әдістері», «Оқыту әдістері», «Мектеп жетекшісінің басқарушылық мәдениеті» және т.б. тақырыптар бойынша жинақтауға болады.

«Жағдаяттық есеп» кейсі бір ғана дұрыс жауабы бар бір есепті шешуге ұсынады және жалпылама нұсқаулық береді. Мысалы, оқу сабағын қалай жобалауға болады т.б. Кейбір «жағдаяттық есептерді» орындау барысында нормативті құжаттарды (ҚР МЖМБС, бағдарламалар, оқу әдебиеті және т.б.) басшылыққа алуға тура келеді.

«Мәселе» кейсі мәселені анықтау мен талдаудан тұрады, өйткені кейсте нақтылы мәселе көрсетілмейді. Оны талдау барысында мәселенің шығу себептерін анықтауға мүмкіндік туғызады.

«Шешім» кейсі мәселені шешудің нақты жолдарын ұсынады. Білім алушылардың міндеті ұсынылған шешімді қабылдап, дәлелдеу немесе өз шешімінің нұсқасын ұсыну және оның тиімділігін көрсету.

«Баға» кейсі жұмыстың тиімділігін, іс-әрекетті және белгілі бір көрсеткіштерге лайық нәтижені бағалаудан тұрады.

«Кейс-стади» әдісін іскерлік ойынның құрамдас бөлігі деп қарауға болады және оны семинар сабақтарында қолданған дұрыс. «Кейс-стади» әдісінің құрылымдық элементтері болып тарих, презентация, дидактикалық жетекшілік жасау жатады. Әр бір элементке жеке тоқталайық. Тарих қатысушы тұлғалардан, ақпарат жинастырудан, кәсіпорындарға, мекемелерге барудан, зерттеу нәтижелерін рәсімдеуден тұрады. Жағдаят презентациясы студенттер жұмысының шиеленіскен тұсынан хабардар етеді: қосымша материалдар көмегімен жағдайды сипаттау, оқиғалар хронологиясын жазу және т.б. Эпилогта мәселені шешудің нұсқасы беріледі. Студенттер бойында оқиғаны, жағдайды зерттей түсу қажеттілігі, мәселені шешудің жаңа жолдарын іздестіру секілді сезімдерді тудыру оқу презентациясының басты құндылығы болып табылады.

Оқытушы дидактикалық жетекшілікті дайындайды: мақсатты айқындайды, жағдаят түрін ұсынады (ойдан шығарылған немесе шынайы), студенттерге сұрақтар әзірлейді, «жады картасын» өңдейді: а) студент нені біледі; б) студент нені білмейді; в) нені шешу керек; г) тапсырмалар мен оны өткізу мерзімін белгілейді.

«Мәселе» кейсі әдісімен өткізілетін сабақ үлгісін ұсынамыз.

I кезең – студенттер сабақ тақырыбымен танысады, жағдаят не оқиғаны ойдан құрастырады, мекемелерге, кәсіпорындарға, ұйымдарға барады, осы мәселемен айналысатын мамандармен кездеседі, презентация әзірлейді, пікірталас үшін сұрақтар құрастырады, үлестірмелі және иллюстративті материалдардайындайды.

II кезең – студенттер өздерінің презентацияларын көрсетіп, өз ойларын, пікірлерін дәлелдейді.

III кезең – шағын топтардағы жұмыс: студенттер ұсынылған мәселені өзара талқылап, ортақ мәмілегекеледі.

IV кезең – оқытушы жетекшілігімен жалпы топтық талқылау жүргізіледі.

Талқылаудың ерекшелігі оқытушының ешбір студенттің ойын талдамауы, бағаламауымен

сипатталады. Кез-келген ой дұрыс деп саналады, қабылданады. Әдістің «мықты» жақтары: студенттердің сабақта және одан тыс уақыттардағы белсенділіктері мен өз-өздерін дамытуларына себеп болады. Олардың шығармашылық, талдау жасау, ұйымдастыру қабілеттерінің арта түсуіне негіз болады. Әдістің «әлсіз» тұстары: студенттердің де, оқытушының да дайындығы үшін қосымша уақытты қажететеді.

«Мектеп педагогикасы» пәні бойынша «Мәселе» кейсі әдісін қолданып өткізген семинар сабағының үлгісін ұсынамыз.

Сабақтың тақырыбы: «Қазіргі заман оқулығы: сапасы мен тиімділігі» («География» пәні бойынша мектеп оқулығы негізінде).Студенттерге семинар сабағының тақырыбы хабарланады, тақырыптың өзектілігін арттыра түсетін өмірде болған немесе ойдан шығарылған бір жағдаятты құрастыру тапсырылады. Студенттер өздерінің қалауларымен не болмаса оқытушының айтуымен топтарға бөлінеді. Студенттер өзара тапсырмалары мен міндеттерді бөлісіп алады:

- қарастырып отырған мәселе бойынша әдебиет тізімін құрастыру, оларды іріктеу, талдау;
- мектептегі география пәнінің мұғалімдерімен, мектеп оқушыларымен кездесу ұйымдастыру, интервьюалу;
- қазақстандық жаңа мектеп оқулықтары, әсіресе, география оқулығының сапасы мен жағдайы туралы студенттер мен мектеп оқушыларына шағын сауалнамажүргізу.
- Зерттеу барысында студенттер шағын бейнежазба түсіріп, материалдарын жинақтайды. Зерттеу қорытындылары бойынша презентация құрастырылады. Студенттердің әрбір тобы талқыға салу үшін сұрақтар құрастырып, кітаптар мен оқулықтар көрмесін ұйымдастырады. Тапсырманы орындау үшін студенттерге екі апта уақытберіледі.
- Оқыту әдістерін таңдау оқу үдерісінің құрылымы мен мазмұнына қойылар дидактикалық талаптарға сәйкес болуы керек. Оқыту әдістерін таңдаудың негізгі критерилерін қарастырайық:
- оқытудың дәстүрлі және белсенді әдістерін қолдануға кешенді түрде амал табу;
- тақырыпқа, мазмұнға және сабақтың үш бірегей білімділік, дамытушылық, тәрбиелік мақсатынасәйкестілігі;
- оқу материалын толық меңгеруге және студенттердің танымдық белсенділіктерін, дербестігін дамытуға әрекететуі;
- оқу материалы мазмұнының көлемі мен күрделілігін, ерекшелігін есепкеалу;
- тақырыпты меңгеруге кеткен уақыт көлемін есепкеалу;
- ішкі жағдайлар мен оқу үдерісінің материалды-техникалық мүмкіндіктерін есепкеалу;
- оқытушының өз мүмкіндіктері мен кәсіби іс-әрекетінің стилі мен тәжірибесін есепкеалу[5].

Әдебиеттер тізімі:

1. Губайдуллина Г.Н. Педагогиканы оқыту әдістемесі.// Оқулық. Алматы,2011..-121 б.
2. А.Әлімов. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Оқу құралы. Алматы,2013
3. Қабдықайырұлы Қ., Монахов В.М., Оразбекова Л.М. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы. – Алматы: РБК 1999.-86б.
4. Гладких И.В. Методические рекомендации по разработке учебных кейсов /И.В.Гладких. СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет. Высш. школа менеджмента, 2018.
5. Педагогика: педагогические теории, системы, технология /Подред. С. А Смирнова. – М.: 1919.
6. Тасимова А.А. Современные образовательные технологии.-Алматы,2019
7. А.Б.Айтбаева. Білім берудегі жаңа технологиялар //Оқу құралы- Алматы «Қазақ университеті», 2019.

УДК 371.3

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «ПЕДАГОГИКА» В УНИВЕРСИТЕТЕ.

Кинжекова Р.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье разработана классификация, дано описание интерактивных методов, используемых в преподавании дисциплины «Педагогика» в вузе, проанализированы плюсы и минусы.Доказано, что внедрение современных технологий в учебный процесс имеет большое значение в повышении качества образования, достижении конкретных результатов, формировании отношения к познавательной деятельности. Новые методы также имеют большое значение в повышении учебной активности студентов. Среди наиболее часто используемых в преподавании педагогики методов активного обучения: метод «парной лекции», «метод дискуссии» и «метод малых групп», «метод опорных конспектов», «метод кейс-стади». Данные методы способствуют постановке, анализу, прогнозированию педагогической ситуации, ее подтверждению, либо опровержению, поиску путей решения проблемы; развивают умения работать внутри группы, совершенствуют творческие качества студентов, инициативность, умение работать самостоятельно.*

Ключевые слова: *активные методы обучения, метод парной лекции, метод дискуссии, метод малых групп, метод опорных конспектов, метод кейс-стади, деловые игры.*

ӘОЖ 37.013

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА СЕМИНАР САБАҚТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДА Э.Д.БОНОНЫҢ "АЛТЫ АҚЫЛДЫ ҚАЛПАҚ" ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Баймуханова Б.К.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақалада жоғары оқу орындарында білім беру үрдісін ұйымдастыруда «Алты ақылды қалпақ» технологиясын қолданудың әдістемесікелтірілген. Аталған технологияны қолданудың ерекшеліктері мен тиімді жақтары талданып, студенттердің білімділік құзыреттілігімен қатар, жеке басын зерттеу құралы ретінде қолдануға болатыны баяндалған.*

Кілт сөздер: *ойлау әрекеті,«алты ақылды қалпақ» технологиясы, білім сапасы, кәсіби құзыреттер, өзін-өзі жетілдіру.*

«Алты ақылды қалпақ» технологиясы - бұл барлық ойлау әрекеттерінің бір мезгілде жүзеге асуын қамтамасыз ететін топтық, танымдық белсенді әдіс. Ол мәселені рационалды ұйымдастыруға арналған және қабылдау мен бағалаудың түрлі жақтарын көрсетеді.

Білім беру сапасын арттыру — Қазақстан Республикасының жоғары білім беруді жаңғыртудың маңызды міндеттерінің бірі.

Ю.Рубин және А.Коваленконың пікірінше, "оқу нәтижелеріне баса назар аудару білім берудің барлық парадигмасын өзгертеді, бұл "оқытудан оқуға" ауысуға мүмкіндік береді, яғни студенттерге білім беретін оқытушыға бағытталған ресми "білім" парадигмасын оқу нәтижелеріне бағытталған құзыреттілік парадигмасына ауыстыруға мүмкіндік береді" [1].

Оқытушының міндеті - білім беру ғана емес, сонымен қатар, студенттердің құзыреттіліктерін игеруге бағытталған іс-әрекеттерін ұйымдастыру. Ақпараттық және цифрлық технологиялар

ғасырында шығармашылық ойлауға қабілетті, стандартты емес, тез өзгеретін ақпаратты таба алатын, талдай және қолдана алатын жоғары оқу орындарының түлектері сұранысқа ие.

Жоғары оқу орнының қажетті кәсіби құзыреттер мен оларға қол жеткізу индикаторларын айқындауы да маңызды болып табылады. Студенттердің танымдық қызметін жандандыруда, олардың жүйелі және сыни ойлауын дамытуда, атап айтқанда, әмбебап құзыреттілігін игеруде үлкен мүмкіндіктер бар. Эдвард де Бононың «Алты ақылды қалпақ» технологиясы ақпаратты іздеуге, сыни талдауға және синтездеуге, қойылған міндеттерді шешу үшін жүйелі тәсілді қолдану қабілетін игеруге негізделген.

Эдвард Чарльз Фрэнсис Публиус де Боно (1933 ж. 19 мамыр) — британдық дәрігер, психолог, жазушы, өнертапқыш, шығармашылық және шығармашылық ойлау, практикалық ойлау дағдыларын дамыту саласындағы маман. Эдвард де Боно жасаған «Алты ақылды қалпақ» технологиясы балаларға да, ересектерге де тиімді ойлауды үйретуге ықпал етті. Бұл әдіс білім беру процесін нәтижелі ұйымдастыруға, студентті дайын ақпаратты пассивті "тұтынушыдан" белсенді, шығармашыл зерттеушіге айналдыруға мүмкіндік береді. "Ойлаудың алты қалпағы" кітабында [2] автор ойлауды ұйымдастыруға, оны шығармашылық және сыни етуге, жеке және ұжымдық ақыл-ой әрекеттерін құрылымдауға көмектесетін әдістерді егжей-тегжейлі сипаттайды.

Эдвард де Боно осы немесе басқа интеллектуалды мәселені шешу үшін, мәселені әртүрлі көзқарастардан қарау үшін қандай-да бір түсті қалпақты қашан кию керектігін түсіндіреді, ақыл-ой қабілеттерін дамыту қажеттілігін баса айтады. Де Бононың пікірінше, оның "алты ой – қалпақ тұжырымдамасы" екі негізгі мәселені шешуге арналған: "біріншісі — адамға ойлау қабілетінің бұзылуын жеңуге мүмкіндік беру... Алты ойлы қалпақтың екінші мақсаты - ойлау процесін жетілдіру" [3].

«Алты ақылды қалпақ» - бұл ойлаудың алты түрлі тәсілі, олардың әрқайсысы белгілі бір түсті қалпақпен ұсынылған: «ақ қалпақ» — аналитикалық ойлауға жауап беретін фактілер; «қызыл қалпақ» - эмоционалды ойлауға; «сары қалпақ» - оптимист, оптимистік, позитивті ойлауға; «қара қалпақ» - сыни ойлауға; «жасыл қалпақ» - шығармашылық ойлауға; «көк қалпақ» философиялық ойлауға жауап береді. «Алты ақылды қалпақ» технологиясының мақсаты - ойлауды құрамдас бөліктерге бөлу, оның алты негізгі түрін бөліп көрсету, осылайша адамға кез-келген уақытта саналы түрде таңдалған ойлау түріне жүгінуге және оларды бір уақытта қолдануға мүмкіндік беру". Әрбір "ойлау қалпағы" - белгілі бір мәселеге нақты көзқарас. Түрлі түсті қалпақтарды киіп, қатысушылар мәселелерді әр түрлі жағынан қарауға тырысады. Бұл технологияны жоғары білім беру процесінде қолданудың қандай тиімділігі бар? Осы бағыттағы жұмысымыздың тәжірибесіне жүгінейік.

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің Педагогика факультетінде оқу-әдістемелік және ашық сабақтарды ұйымдастыру барысында түрлі жаңа технологиялар мен әдістерді пайдалану дәстүрге айналған. Педагогика және психология кафедрасы бойынша 6В03101 – «Психология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алушы студенттерге «Алты ақылды қалпақ» технологиясын ұйымдастырылған сабақтың әдістемесін ұсынамыз.

Пән: Тұлға теориясы

Тобы: Психология (3 курс)

Сабақ тақырыбы: Альфред Адлердің тұлғалық индивидуалды теориясы

Мақсаты: А.Адлердің принциптері мен концепцияларына сипаттама беру және талдау, теориялық тұрғыдан негіздеме жасау, осы концепцияларды практикада қолданудың ерекшеліктеріне тоқталып, кәсіби іскерліктерін қалыптастыру.

Сабақтың мазмұны:

1.А.Адлердің өмір жолы және индивидуалды психологияның негізгі қағидалары.

2.Индивидуалды психологияның негізгі концепциялары және принциптері.

3.Адам табиғатына қатысты Адлердің негізгі қағидалары.

Сабақтың формасы: семинар

Сабақтың әдістері: Э.Д.Бононың «Алты ақылды қалпақ» технологиясы, сұрақ-жауап, пікірталас, әңгіме.

Сабақтың құралдары: А4 форматтағы қағаздар, маркерлер, компьютер арқылы слайдтық бейне материалдар, үнтаспа.

Пәнаралық байланыс: жалпы психология, даму психологиясы, жасерекшелігі және әлеуметтік психология

Пайдаланылған әдебиет:

1. Л.Хьелл, Д.Зиглер Теории личности СПб 2005
2. Психология Под ред. В.Н.Дружинина СПб 2003
3. Клонингер С. Терия личности, познание человека М – СПб 2003
4. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека: Парадигмы, проекции, практики М.2002.
5. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности СПб 2005.
6. Б.В.Зейгарник Психология личности: норма и патология М.2003
7. К.Холл Г.Линдсей Теории личности М 2000.

Сабақ барысы:

I Мотивациялық кезең

Сабақ барысында студенттерге талқыланатын проблеманы ұсынып, сол мәселе бойынша білімдерін, пікірлері мен көзқарастарын анықтау және топ болып ортақ, әрі тиімді шешім қабылдау мақсатында оларға аталған технологияның өту барысын түсіндіру. Технологияның мәнін ашу үшін студенттерге үнтаспадағы «Қарт қалпақшы туралы аңыз» тыңдатылады. Студенттерге теориялық тұжырымды (идея,проблема,ереже,анықтама, рет пен тәртіп, кесте,ақпарат, статистикалық мәліметтер т.б.) еске түсіру ұсынылады. Әр студентке ақ, сары, қара, жасыл, қызыл, көк түсті қалпақтардың біреуін таңдауға нұсқау беріледі. Әр түс бойынша топ болып отырып, өздеріне берілген ереже арқылы мәселені талқылайды.

<table>
<tr><td>Қалпақ түсі</td><td>Мазмұны</td></tr>
<tr><td>1.Ақ қалпақ
 </td><td>Нақты мәлімет, сан, ақпарат
Біз қандай ақпаратпен қаруландық?
Ақ түс нейтралды ақпараттың символы.
Ешқандай жаңа идеяны және талдауды қажет етпейді.
Адам өзінде бар ақпаратты жайып салады.
Ақ қалпақпен мына үш сұрақ байланысты:
- Бізде қандай ақпарат бар?
- Қандай ақпарат жоқ?
- Қажетті ақпаратты қалай жинаймыз?
Ақпарат біздің өз біліміміз және тәжірибеміз болуы мүмкін («Менің білуімше...», «Өз тәжірибемнен білетінім...», «Бұл нақты факт...»)
<table>
<tr><td>Жетіспейтін ақпарат</td><td>Қандай ақпарат қажетті екенін анықтауға тырысамыз</td></tr>
<tr><td>Қажетті ақпаратты алу</td><td>Қажетті ақпратты қалай жинақтаймыз?</td></tr>
<tr><td>Ақпарат және сезім</td><td>Болашақты айта отырып, мүмкін болатын нәрселерді ойластырамыз. «Мен ...сеземін.»</td></tr>
</table>
</td></tr>
<tr><td>2.Жасыл қалпақ
 </td><td>Зерттеу, ұсыныс, жаңа идея
Мүмкін альтернатива.
Нақты жағдайда нені қолдануға болады?
Альтернативті идеялар бар ма?
Бұл әлдеқайда тиімді альтернативаларды таңдау және дамыту.
Жасыл қалпақ белсенді, шығармашылық ойлауды қамтамасыз етеді. Жаңалыққа акцент жасалады.
Мәселені зерттеу және мүмкін альтернативаны табу.
<table>
<tr><td>Зерттеу</td><td>Қалыптасқан идея, концепция және ұсыныс пен мүмкіндіктер арқылы жағдаятты зерттеу</td></tr>
</table>
</td></tr>
</table>

	Ұсыныс жасау	Кезөкелген түрдегі ұсыныс жасау
	Альтернативті варианттар табу	Мүмкін болатын варианттар табу. Бұл жағдайда қандай шешім қабылдауға болады? Жасыл қалпақтың мақсаты бір таңдау жасамас бұрын, мүмкін варианттардың диапазонын кеңейту.
	Жаңа идеяны ұсыну	Әртүрлі варианттарды қарастыру.
	Ойлау процесін белсендендіру	Экспериментальды идеяларды қарастыруға тырысу. Практикада мүлдем қолданбауы ықтимал провакациялық идеялар.
	Белсенділік және энергия	Жасыл қалпақта ойлау процесі белсенділікпен және энергиялығымен ерекшеленеді. Идея қажет болса, жасыл қалпақты кию қажет.

3.Қызыл қалпақ

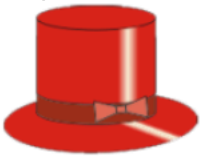

Эмоция, сезім, интуиция
Бұл мәселеге қатысты мен не сезінемін?
Сіз өзіңіздің эмоцияңыз бен сезіміңізді тыңдайсыз ба?
Қызыл қалпақты киіп өз сезіміңізге ерік беріңіз.

Ақталу	Түсіндірместен өзіміздің интуициямызды айтамыз. «Қызыл қалпақты кие тұрып, мен айтқым келеді...»
Қазіргі уақытта	Қазіргі уақытта қандай сезімдеміз соны айтамыз.
Аралас сезім	Мәселенің кейбір аспектілері мені қанағаттандырады, ал кейбір жақтарына мен сенімді емеспін... Сосын сіз әрбір аспектіні суреттейсіз де, оған қатысты сезіміңізді білдіресіз. Өзіңіздің жақсы көретін үш нәрсеңізді және жасай алмайтын үш нәрсеңізді атап шығыңыз.

4.Сары қалпақ

Артықшылығы, пайдасы.
Оны не үшін істеуіміз керек?
Қорытындысы қандай болмақ?
Мұны жасау қажет пе?
Әрбір пікірдің артықшылықтары мен тиімділіктерін бағалау.
Ашық күнді және оптемизмді ойлаңыз. Сары қалпақ үміттің белгісі. Бірақ оны қолдану үшін логика қажет. Үміттің астарында белгілі бір негіз болуы қажет.

Артықшылықтары қандай?	Артықшылықтары? Кімге тиімді? Ол жағдаяттың тиімді жақтары? Оны неге істеуіміз қажет? Мұндағы өзін өзі дамытудың жағдайы қандай? Бұл жағдайда кім ұтады?
Неліктен бұл идея тиімді?	Неліктен бұл идея тиімді? Өз аргументтеріңізді келтіру қажет.

5.Қара қалпақ	Сақтық Шындық, нақты фактлерге сүйену. Шындыққа жанаса ма? Бұл қаншалықты қауіпсіз? Орындалуы мүмкін бе? Әр теорияның әлсіз және жағымсыз жақтарын бағалау. Қара қалпақ - бұл сыни тұрғыдан ойлау, сыни көзқарас,ол бағалау қызметін атқарады. Қара қалпақты киіп, біз бірінші кезекте, өзіміздің ойымыздың дұрыстығына көңіл аударамыз. Көз алдарыңызға қатаң сот өкілін елестетіңіз. Бұл дұрыс па? Бұл жарай ма? Туындауы мүмкін мәселелер мен қауіптер қандай? Қара қалпақты кие отырып сіз шындықты бағалауыңыз қажет. Жіберілген қате бар ма? Сіз пікіріңізді немен ақтай аласыз?

Сәйкестік деңгейі қандай?	Бұл ұсыныстың сәйкестік деңгейі қандай? Аталған идея сәйкес келе ме?
Нәтижелілік деңгейі қандай?	Идея нәтижелі бола ма? Жемісін бере ме?
Бұл идеяның әлсіз жақтары қандай?	Мүмкін болу қаупі мен туындауы мүмкін мәселелер?

6.Көк қалпақ	Ойлау қабілеті туралы толғаныс Ойлау процесін бақылау. Қорытынды жасау кезеңі. Қазіргі кездегі ойлау программасын талдау. Көк қалпақ-сырттай бақылау. Келесі мәселелерді қарастырады:

Біз қазір қайдамыз?	Негізгі мақсатымыз қандай? Біз дәл қазір не істеуге тырысып жатырмыз?
Келесі қадам қандай болмақ?	Қорытынды жасау, келесі акцентті қай идеяға қоямыз? Қандай қадам жасаймыз?
Ойлау программасы	Ойлау программасын жасау.
Қорытынды	Қатысушылар қорытынды жасау керек. Біз қазір қай кезеңдеміз? Біз қаншалықты алға қарай жылжыдық? Қорытынды жасауға бола ма?
Бақылау және комментарии жасау	Көк қалпақ киген ойшыл ойлау процесін сырттай бақылай отырып, комментарии жасайды.

II Білімді құрастыру және мағынаны ажырату кезеңі.

Студенттерге теориялық мәселенің практикалық маңызын көрсететін немесе дәлелдейтін нақты бір жазбаша әрекет орындау тапсырылады. Ол үшін А3 форматтағы қағаздар қолданылады. Теорияларын біріктіріп, жаңа теорияның моделін жасалынады. Мысалы, студенттер кеңесіп тірек сызбалары, кестелер түрінде орындауына болады. Тапсырманы талқылауға 5-7 минут беріледі. Әр

топтан екі үш студенттен шығып, мәселеге қатысты пікірлері мен ойларын жариялайды.

III Түсінікті дамыту немесе ой-қорыту кезеңі.

Қорытындылау. Көк қалпақ киген топ әр топтың жұмысына қатысты және мәселеге қатысты комментарии жасайды. Топ болып бір шешімге келеді. Әр топтың жауаптары топ ішінде талқыланып, басқалардың ұсыныстарын қалпақ түсіне қатысты ролге еніп, анализ жасауларына құқтары бар.

Бағалау. Студенттердің алған білімі сабаққа қатысу белсенділігіне, тақырыпқа қатысты ақпараттың мазмұндылығы мен ұсыныстың тиімділігіне байланысты бағаланады.

Қорытындылай келе, «Алты ақылды қалпақ» технологиясы арқылы сабақты ұйымдастырудың тиімді жақтарын атасақ:

- көрнекілік, меңгеру және қолданудың қарапайымдылығы;
- жағдайды көре алу және бірнеше көзқарастар тұрғысынан шешу;
- өзіндік менменшілдікті ойлаудан аластатуға мүмкіндік береді;
- қатысушылардың ойлау қабілетін дамытады;
- белсенділік, дербестік, шығармашылығы дамиды;
- сөздік қорлары, тілдері, ойлау қабілеттері дамиды;
- қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттырады;
- айналадағы заттың орта туралы түсініктері қалыптасады;
- оқу - тәрбие әрекетінде белсенді жұмыс жасауға дағдыланады;
- өзіндік әрекет жасауға үйретеді.

Біздің пікірімізше, Эдвард де Бононың «Алты ақылды қалпақ» технологиясынбілім алушының жеке басын зерттеу құралы ретінде қолдануға болады. Қазіргі заманғы білім беру білім алушының жеке басынан шеттетілуі мүмкін емес. Болашақ педагогикалық және психологиялық-педагогикалық білім беру бакалаврларын даярлаудың тиімділігі көбінесе білім беру процесі студенттердің кәсіби

және жеке өзін-өзі анықтауға қаншалықты бағытталғандығымен анықталады. Білім сапасы даму, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі тану сияқты категориялармен байланысты. Студенттің жеке қасиеттерін дамыту оның кәсіби қызметке психологиялық дайындығын қамтамасыз етеді, оқу және кәсіби қызметтің сәттілігіне ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. РубинЮ., Коваленко А. Результаты обучения и обеспечение качества образования // Качество образованияА.. 2016. № 3.
2. Де Боно Э. Шесть шляп мышления. СПб.: Питер Паблишинг, 1997.
3. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М., Искусство преподавания: концепции и инновационные методы обучения: учебное пособие.- Алматы: Қазақ университеті, 2011.

УДК 37.013

МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ "ШЕСТЬ УМНЫХ ШЛЯП" Э.Д.БОНО ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Баймуханова Б. К.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В данной статье представлена методика применения технологии «Шесть умных шляп» в организации образовательного процесса в высших учебных заведениях. Проанализированы особенности и преимущества применения данной технологии. Изложено, что наряду с образовательной компетентностью студентов можно использовать ее как инструмент исследования личности.*

Ключевые слова: *мыслительная деятельность, технология "шесть умных шляп", качество знаний, профессиональные компетенции, самосовершенствование.*

ӘОЖ 159.9 (07)

ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Кадыржанова Ж.Е.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада психологияны оқыту бойынша сабақтарды ұйымдастыру формалары, түрлері, әдістері туралы қарастырылады. Психологияны оқытудың практикалық аспектілерін көрсететін сабақ түрлерін ұйымдастырудың әдістемелік ерекшеліктері және бұл мәселе бойынша ғалымдардың пікірлері мен классификациялары қаратырылады.*

Кілт сөздер: *форма, семинар, практикалық сабақ, ситуация, әдістеме, интеллект*

Оқыту теориясында Психологияны оқыту процесін сәтті ұйымдастыруға мүмкіндік беретін сабақтарды ұйымдастырудың белгілі бір формалары бөлінеді.

Форма - белгілі бір тәртіп пен режимде жүзеге асырылатын мұғалім мен білім алушылардың келісілген іс-әрекетінің сыртқы көрінісі.Оқу процесін әдістемелік ұйымдастыру критерийі бойынша ғалымдар келесі формаларды бөліп көрсетеді:фронтальды (дәріс), топтық (тренингтер, семинар, зертханалық жұмыс), жеке (курстық, бақылау жұмысы, дипломдық). И.В.Дубровинаның пікірінше, жоғары білімнің білім беру ұйымдарында және жалпы орта білім беру ұйымдарында сабақтарда білім алушылардың жұмысын ұйымдастыру формалары болып табылады: фронтальды, топтық, жеке, ұжымдық[2].

Кеңістіктік - уақыт критерийі бойынша сабақты ұйымдастыру: дәріс, семинар, практикалық

сабақ және зертханалық сабақ бөлінеді. Н.У.Заиченконың пікірінше, аудиториядан тыс жұмыстар: экскурсиялар, өзіндік жұмыс, олимпиада және т.б. [4].

Жоғары білім беру ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың тағы бір формасы практикалық сабақ болып табылады. Психологиядағы практикалық сабақтың ерекшелігі студенттердің оқу материалын талқылауын ғана емес, сонымен қатар белгілі бір практикалық тапсырмаларды орындауын қамтиды [5].

Психологияны оқыту әдістемесінде практикалық сабақтар мынадай функцияларды орындайды:

1) теориялық білімді практикада бекіту;
2) зерттеу жұмысының білігін дамыту;
3) практикалық психологиялық жұмыс білігін дамыту;
4) практикалық міндеттерді шешу үшін теориялық білімді қолдану;
5) өзін-өзі тану.

Практикалық сабақтарды өткізу әдістемесі келесі кезеңдерді қамтиды:

1. практикалық сабақтың тақырыбын, мақсаттары мен міндеттерін анықтау.
2. қажетті жабдықты таңдау және дайындау.
3. оқушыларға тапсырмаларды орындау бойынша нұсқау беру.
4. білім алушылардың тапсырмаларды орындауы.
5. орындалған жұмыстың нәтижелерін талқылау.
6. педагогтің орындалған тапсырмаларды бағалауы.

И.В.Дубровинаның пікірінше, психология сабағы студенттердің білім алуға деген қызығушылығы мен білігін дамытуға ықпал ететін құрылымды қамтиды, ал психология бойынша сабақтарды өткізудің ерекшелігі студенттердің жеке және жас ерекшеліктерімен оқыту әдістерімен,мазмұнымен анықталады. Осындай ерекшеліктердің бірі- студенттер сабақта адам психологиясын ғана емес, сонымен бірге өзін-өзі тануға, жеке тұлғаның даму заңдылықтарын, механизмдерін, мәні мен жағдайларын білуге мүмкіндік алады [1].

Білім беру саласындағы жаңа стандарттар мен инновациялық өзгерістернге байланыстықазіргі күні білім беру нәтижелері білім, білік және дағдылардың қалыптасуы түрінде емес, жеке, мета-пәндік және пәндік нәтижелер түрінде ұсынылады.Білім беру нәтижелері бұл - жеке, танымдық, реттеушілік және коммуникативті әмбебап оқу әрекеттері болып табылады [5].

И.В.Дубровина пікірінше әрбір сабақта білім алушы қандай да бір оқу ситуациясына тап келеді. Ситуациябұл – сол кезде пайда болған белгілі бір істің, қарым-қатынастың, белгілі бір іс-әрекетті орындау және өзара байланыс жасаудың, сондай-ақ, оқу процесін құрайтын психологиялық-педагогикалық жағдайлардың жиынтығы [6].

И.В.Дубровина бойынша, сабақта студенттің өзіндік зияткерлік белсенділігін дамыту үшін келесі жағдайлар маңызды:

1. «Оптимистік старт» жағдайы. Сабақты бастай отырып, сіз бірден ойлануға, шиеленісті, қорқынышты және өз-өзіне күмәнденуға мүмкіндік беретін жағдайды сұрауыңыз керек. Мұны келесі сөз тіркестерімен жасауға болады: «Өзіңізді тыңдап көріңіз!», «Сіз қалай ойлайсыз?», «Сіз қалай деп санайсыз», «Сіздің ойларыңыз мені қызықтырады».

2. «Проблемалық» ситуация. Сабақ барысына прболемалық оқыту мен қатар, студент өзін қадірлеу, өзін-өзі сыйлау, өз беттілік пен белсенділікті қалыптастыруға ықпал ететін элементтерін қосу.

3. «Таңдау» ситуациясы. Бұл ситуация оқу процесінде студенттерде бастамашылық пен даралығын көрсетуге мүмкіндік береді, құбылысқа деген жеке көзқарасы мен өзіндік түсінігін дәлелдеу және қорғау қабілетін дамытады. Мұндай жағдайда «Сіз қалайша дәлелдейсіз?» деген сұрақ қойылады.

4. «Сәттілік» ситуациясы. Мұндай жағдайлар сәттілік категориялары туралы ойлауға, кез-келген міндетке және проблемаға «Ой, мен жетістікке жете алмаймын!» деген позициядан « Көрейік! Бірден болмасада, бірақ бұл мәселені бәрібір шеше алалмыз!» деген позицияға көшу арқылы орындалады. Демек, сабақ барысында студенттер максималды жетістікпен тапсырмаларды орындай отырып, олар белігілі бір интеллектуалдық күш жігерді де сезіне білу керек. Сонымен қатар,

студенттердің ұсынып отырған көзқарасы мен болжамдарын, оларды дәлелдеу әрекеттерін үнемі мадақтау арқылы, яғни «Тамаша!», «Жарайсың!» деген сөздермен нақтылау керек.

5. «Интеллектуалды күш-жігер» ситуациясы. И.В.Дубровинаның айтуынша, жетістік ол тек тұрақты, қарқынды және жүйелі жұмыстану арқылы ғана келеді, сондықтан сабақ барысындағы «Сәттілік» жағдайы «Интеллектуалды күш-жігер» элементтерін, ал «Интеллектуалды күш-жігер» жағдайы «Сәттілік»ситуациясының элементтерін қосуы керек.

Ғалым-психологтардың пікірінше, орта білім беру ұйымдарында да психологияны өте маңызды, өйткені олар оқушылардың танымдық-тұлғалық дамуына бағытталған, әртүрлі ақыл-ой әрекеттерін, дербестікті, өзіндік пікірін білдіру, өзін-өзі бақылау қабілеттерін дамытады, бұл өз кезегінде оқушыларға басқа пән сабақтарында оқу бағдарламалық материалын игеруге көмектеседі [3].

Психологияны оқыту процесін ұйымдастыру формаларының ерекшелігімен оқыту әдістерін жүзеге асыру бағытының мазмұны қарай, психологиялық теориялар мен тұжырымдамаларды зерттеуге, оқушылардың психикалық даму заңдылықтарын зерттеуге, психикалық белсенділікті талдау дағдыларын дамытуға, алған білімдерін өздерін және қоршаған әлемді түсіну және жетілдіру үшін қолдануға бағытталған.

Жоғары білім беру ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың келесі формасы семинар болып табылады.

Семинар-білім алушылардың өздік жұмыстарын қорытындылауға бағытталған, зерделенген материалды тереңірек меңгеруге және жинақтауға ықпал ететін оқу процесін ұйымдастыру формасы.

Семинар сабақтың мақсаты:

1) білім алушылардың оқу әрекетін белсендіру;

2) мәселені шешудің шығармашылық жолмен шешу;

3) танымдық мотивацияны дамыту;

4) шығармашылық әлеуетті дамыту;

5) кәсіби қасиеттерді, біліктерді дамыту және игеру

Семинар сабақтың келесідей функцияларды атқарады:

1) білімді бекіту;

2) білімді арттыру;

3) өз бетінше жұмыс істеу дағдысын дамыту;

4) интеллектуалдықәрекетін ынталандыру.

Семинар сабақтың типтері Б.Ц.Бадмаев бойынша [5]:

1) семинар-практикумдар - студенттер психологиялық ережелерді дәлел ретінде ұсына отырып, практикалық-ситуациялық міндеттерді шешудің әртүрлі нұсқаларын талқылайды;

2) семинар-пікірталастар - психологиялық зерттеудің әртүрлі әдістерін талқылауды ұсынады.

Психолог Н. У. Заиченко семинар сабағының келесі түрлерін анықтайды [4]:

1) дидактикалық тұрғыдан - талқылау, бастапқы дереккөздерді зерттеу бойынша семинар;

2) әдістемелік ұйымдастыру тұрғысынан - семинар-пікірталас, семинар-зерттеу, семинар-әңгімелесу, семинар-конференция.

В.Я.Ляудис семинар сабағының келесі құрылымын ұсынады [6]:

I. Сабақтың тақырыбы.

– Тақырыпты таңдауды негіздеу.

– Курс бағдарламасындағы тақырыптың ретін анықтау.

– Сабақтың мақсаты. Міндеттері: танымдық, тәрбиелік, әдістемелік.

– Әдебиет. Оқу материылының көлемі мен мәтіннің күрделілігін ескере отырып, ұсынылған әдебиеттерді таңдауды негіздеу.

II. Семинарды ұйымдастыру формасы.

– аудиторияны дайындауға байланысты семинарды өткізу формасын таңдауды негіздеу:

1)сұрақ-жауап (сұрау);

2) жоспар негізінде нақтыланған әңгіме;

3) өзара пікір білдіретін баяндамалар;

4) пікірталас элементтерін пайдалана отырып жазбаша рефераттарды талқылау;

5) топтық талқылау (бағытталған, еркін);

6) оқу-рөлдік ойын.

III. Сабақтың барысыныңжоспары мен конспектісі.

1. Сабақ мазмұнының бағдарламасы: тақырыптың негізгі бөлімдері, тақырыптың әр бөлімінің негізгі міндеттері, қарастырылып отырған мәселені шешу барысында негізгі қайшылықтарды белгілеу.

2. Бағдарлама бөлімдері мазмұнының конспектісі. Қарама-қайшылықтарды, дәлелдемелерді және қарастырылған көзқарастардың дұрыстығын анықтауды қамтамасыз ететін дидактикалық әдістерді бөліп көрсету. Талқылаудың топтық нысандарын көздейтін ережелер мен міндеттерді бөлу. Сабақтың әртүрлі кезеңдеріндегі топтық қарым-қатынас әдістері.

3. Семинар сабағында тақырыпты талқылаудың қысқаша мазмұны.

4. Семинар сабағының өткізілгеннен кейінгі барысын талдау.

Жоғары білім беру ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың тағы бір формасы практикалық сабақ болып табылады. Психологиядағы практикалық сабақ студенттердің оқу материалын талқылауын ғана емес, сонымен қатар белгілі бір практикалық тапсырмаларды орындауын қамтиды [5].

Психологияны оқыту процесінде практикалық сабақтар келесі функцияларды орындай алады:

1) теориялық білімді практикада бекіту;

2) зерттеу жұмысының дағдыларын дамыту;

3) практикалық психологиялық жұмыс дағдыларын дамыту;

4) практикалық міндеттерді шешу үшін теориялық білімді қолдану;

5) өзін-өзі тану.

Практикалық сабақтарды өткізу әдістемесі келесі кезеңдерді қамтиды:

1. Практикалық сабақтың тақырыбын, мақсаты мен міндеттерін анықтау.

2. Қажетті жабдықты таңдау және дайындау.

3. Оқушыларға тапсырмаларды орындау бойынша нұсқау беру.

4. Білім алушылардың тапсырмаларды орындауы.

5. Орындалған жұмыстың нәтижелерін талқылау.

6. Орындалған тапсырмаларды бағалау.

Жоғарыда айтылған мәселелерді қорытындылай келе:

1) Психологияны оқыту практикасында оқу сабақтарын өткізудің әртүрлі формалары бар, олардың ерекшеліктерін білу оқу процесін ойдағыдай ұйымдастыруға мүмкіндік береді;

2) оқу сабақтарының түрлерінің әртүрлілігі Психологияны оқыту процесінде білім беру міндеттерін тиімді шешуге ықпал етеді;

3) жоғары білімнің білім беру ұйымдарында психология бойынша оқу сабақтарын өткізу формасын таңдау білім беру бағдарламасымен және оқу жоспарларымен айқындалады;

4) Психологияны оқыту процесін ұйымдастыру формаларының ерекшелігі олардың психологиялық бағыты және тиісті оқыту әдістерін таңдау болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дубровина И.В. Преподавание психологии в школе. – М.: Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2007.
2. Заиченко Н.У. Интегративный подход в преподавании психологии. – М.: Флинта, 2013.
3. Карандашев В.Н. Методика преподавания психологии. – СПб.: Питер,2008.
4. Ляуди В.Я. Методика преподавания психологии. – СПб.: Питер, 2008.
5. Барышникова Е.В. Профессиональная компетентность будущих педагогов-психологов. – Челябинск: Изд-во Южно-Урал. гос. гуман.-пед. ун-та, 2017.
6. Симонов В.П. Урок: планирование, организация и оценка эффективности. – М.: Издательство УЦ «Перспектива», 2010.

УДК 159.9 (07)

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПСИХОЛОГИИ

Кадыржанова Ж.Е.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация.*В статье рассматриваются формы, виды, методы организации занятий по преподаванию психологии. Методологические особенности организации видов занятий, отражающие практические аспекты преподавания психологии, и исследования, классификации ученых по данной проблеме.*

Ключевые слова: *форма, семинар, практическое занятие, ситуация, методика, интеллект.*

ӘОЖ 378

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ДӘРІС БАРЫСЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Умбетова Г.М.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Осы мақалада дәріс барысында оқытудың интербелсенді әдістерін тиімді пайдаланудың жолдары қарастырылған. Дәрістің әр кезеңінде интербелсенді әдістердің түрлерін мақсатына сай таңдап, қолдана білу ерекшеліктері де келтірілген.*

Кілт сөздер: *интербелсенді, дәріс, әдіс.*

Әлемдік бәсекелестік заманында әрбір адамның білім сапасын, қабілеттік деңгейін, іскерлік мүмкіндігін анықтайтын адам ресурстарын дамыту мәселесі күн тәртібіне өткір қойылып, адамның білімі мен біліктілігі қазіргі кезеңде мемлекеттердің бәсекеге қабілеттілігінің ең маңызды көрсеткішіне айналып отыр. Бәсекеге қабілетті, интеллектуалдық күші жетік маман кадрлар болмай, әлемдік бәсекеге төтеп бере алатындай экономика дамымайды. Қай заманда да өркениеттің өрлеуі интеллектуалдық шығармашылық қабілеттің негізінде іске аспақ [1].

Бүгінгі таңда жеке тұлғаны емес, оның даму үрдісін басқару қажеттігі айқындалып отыр. Білім алушының түрлі ақпараттың толассыз ағынында бағытталуы қиынға түсіп отыр, ол үшін оның талдау, құрылымдау, жүйелеу, мәселені шешу дағдылары жетік дамытылуы тиіс. Ал бұл, педагог тарапынан шығармашылық бағытты талап етеді. Дәстүрлі оқытуда басты мақсат «нәтиже» болып, ұстаз өзінің барлық күш-қайратын «үйретуге» бағыттайды, шәкіртті қорытынды нәтижеге ең қысқа жолмен жетелеуге тырысады. Мұнда оқытудың нәтижелігі бірінші кезекте ақпаратпен байланыстырылады: үйрету процесі оқушыға ақпарат «беруге» бағытталады, оны жаңа мәліметпен қамтамасыздандырумен шектеледі. Ал интербелсенді оқыту басты назарды «процеске», яғни үйрену процесінің өзіне, оқушылардың «қалай» және «қандай әдіс-тәсілдер арқылы үйренетіндігіне» аударады. Мұндағы мақсат - оқушылардың өзара белсенді әрекеттер арқылы өздігіменбілім игеруінде, оны ізденуінде, құрастыруында. Мұндай сабақтарға шәкірттер «таза парақ» күйінде келмей, алдын-ала дайындалып келеді, олар сабақ басында тақырып бойынша өз түсініктері мен пікірлерін келтіріп, әрі қарай оларды дәлелдеу жүйесін құрады, пікірталас жүргізеді, өзге пікірлерді тыңдап, балама көзқарастарды ескереді. Басқаша сөзбен айтқанда, шәкірт өмірде әр адамға қажетті білік-дағдыларды қалыптастырады. Ал сабақтан кейін сол білімдерін өздігімен дамыта түседі.

Сол себепті де интербелсенді оқытуда үйренушілер келесідей әрекеттерді атқаруға дайын болуы керек:

- бірлескен жұмыс,
- танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту,
- бастамашылдық,

- кері байланыс жасау,
- проблема шешу, шешім қабылдау.

Соның ішінде интербелсенді дәріске тоқталатын болсақ, дәріс - өзекті проблемаларды игеру мен меңгерудің теориялық мәселелерін қарастыратын сабақ түрі. Ол болашақ мамандық тұрғысынан үйренушілерді өміршеңді, күнделікті өмірден алынған теориялық проблемалар мен мәселелерді шешуге бағыттайды.

Интербелсенді дәрістің негізгі қағидалары мынандай:

- Интербелсенді дәрісте ақпарат дайын күйінде берілмейді.
- Интербелсенді дәріс тақырыпты дамытуға, тереңдетуге бағытталады.
- Интербелсенді дәрісте материал басылған мәтін түрінде беріледі.
- Интербелсенді дәріс диалог түрінде өтеді.
- Интербелсенді дәрісте материал тұтастай емес, бөлшектеліп беріледі.
- Интербелсенді дәрісте студенттердің бірлескен жұмысы қолданылады.
- Интербелсенді дәрісте жаңа білім студенттердің ой-толғанысы арқылы құралады.
- Интербелсенді дәрісте бағалау жазба жұмыстары арқылы жүзеге асырылады.
- Интербелсенді дәріс кері байланыспен аяқталады.
- Интербелсенді әдістерді мына түрлерін дәріс барысында әр кезеңінде тиімді қолдануға болады. Атап өтетін болсақ,

Мотивация *немесе* қызығушылықты ояту кезеңінде қолданатын тәсілдер мыналар:

Сабақтың бұл кезеңінде студенттер сабақ мазмұнын өздерінің бұрынғы білімдерімен салыстырып, байланыстырады. Оқытушының бұл кезеңдегі басты мақсаты - студенттерді жаңа білім қабылдауға және игеруге белсенділендіру. Студенттер тақырып бойынша сұрақтар қалыптастырып, өз мақсаттарын айқындайды [2].

Сабақтың бұл кезеңінде студенттер «Не білемін?», «Не білгім келеді?», «Жаңа білімнің маған берер пайдасы қандай болмақ?» деген сұрақтарға жауап беруге ұмтылады.

Ой қозғау (breinstorming) – студенттер қандай да болмасын ақпарат (мәлімет, проблема, сұрақ) туралы бар білгендерін жазбаша келтіреді. Ой қозғаудың ережелері келесідей:

- мұнда ең бастысы идеялардың көптігі, олардың еркін жағдайда айтылуы, сол себепті де студенттер өз ойын дағыларын еш ойланбай (мәселен, олардың дұрыс-бұрыс, қажет-қажет еместігіне қарамай) келтіре беруі керек;
- идеялар ешқандай сынға ұшырамауы керек, өйтпеген жағдайда студенттер тосылып қалып, идеяларды келтіре алмауы мүмкін;
- барлық идеялар саркылмайынша, олар қағазға түсіріле беріледі;
- идеяларды келтіру жұмысы аяқталғаннан кейін ғана оларды талқылау жұмысы басталады – олардың ішінен кейбіреулерін алып тастауға да болады.

Бұл тапсырманы орындауға берілген уақыт (2-4 минут) аяқталған соң, студенттер бірлесе (жұптасып, шағын топ ішінде, бүкіл аудитория болып) жазғандарымен бөліседі, сұрақтарға жауап береді, тізімдерін толықтырады.

Синектика – ой қозғаудың жетілдірілген түрі.

Бұл тәсілді 1960 жылы Уильям Гордон (АҚШ) ұсынған. Егер ой қозғауда идеяларды топ құрамына кездейсоқ түрде жиналған студенттер келтіретін болса, синектикада идеяларды сарапшылар (бұл мәселе бойынша хабардар, осы бағытта жұмыс жасап жүрген студенттер) талқылап, қорытындылайды. Мұнда проблема қарастыру жұмысы бірнеше кезеңдерден өтеді: идеялар туындаудан - сараптауға қарай, сараптаудан қайтадан идеяларды келтіруге қарай.

Синектиканың мақсаты: ой қозғаудағыдай жаңа идеяларды келтіріп, бірлесе талқылау барысында оларды проблема шешетіндей деңгейге жеткізу.

Шешімін талап ететін проблема синектикада күмән тұрғысынан қабылданып, аналогиялар әдісін қолдану арқылы шешіледі. У.Гордон синектика үшін аналогияның төрт түрін ұсынған:

- Тура аналогия. Қарастырылатын мәселе басқа саладағы немесе табиғатта кезігетін ұқсас құбылыспен салыстырылады.
- Жеке (өзіндік) аналогия. Жеке адамның сезімдерімен байланыстырылады (эмпатия әдісі): студент қарастырылатын объектің бейнесіне «еніп», оны ішінен көріп, өзінде пайда болған сезімдерді

анықтап, түсіндіруге тырысады.

- Символикалық аналогия. Жалпылама түрде қорытындыланған абстактілік салыстыру: қарастырылатын объект (құбылыс) өзінің ең басты қасиеті (ерекшелігі) тұрғысынан қарастырылады да, оның басқа қасиеттері ескерілмейді.

- Фантастикалық аналогия. Өмірде кездеспейтін фантастикалық бейнелермен салыстыру: параллелді өмір, басқа ғаламшарлардан келген құбыжықтар, т.б.

Мұндай аналогияларды қолдану қарастырылатын құбылысты үйреншікті көзқарастан алыстатып, оған жаңаша түрде қарап, оның күтпеген шешімін табуға жол бастайды[3].

Атаулар туралы үш сұрақ – бұл тәсіл «Алдын-ала берілген атаулар» тәсіліне ұқсас.

Оқытушы сабақ басында жаңа тақырып бойынша үш терминді тақтаға жазып, студенттерге осы атауларға қатысты келесідей сұрақтарға жазбаша жауап беруді тапсырады:

1. Бұл терминдерді Сіз бұрынырақта қайда және қандай мағынада кездестіріп едіңіз?

2. Өз тәжірибеңізден осы атауларды қолданудың мысалдарын келтіре аласыз ба?

3. Осы сабақта бұл атаулар қандай қолданыста болады деп ойлайсыз?

Әдеттегідей бұл жұмысты студенттердің жеке, жұппен (шағын топ ішінде) ауызша не жазбаша орындауы ықтимал. Содан кейін оқытушы бірнеше студенттің пікірін тыңдайды.

Оқытушының сұрақтарды шығармашылық тұрғысынан әр сабақта тақырыпқа байланысты өзгертіп отыруы тиімді.

Еркін жазу – студенттердің тақырып бойынша өз ойларын қағазға түсіруді талап ететін тәсіл.

Студенттер берілген уақыт аумағында (5-7 минут) тоқтамай жазуы керек. Еркін жазудың ережелері:

- *толассыз жаза беру керек;*
- *егер ой келмесе, «не жазарымды білмей отырмын» деген сыңайда жаза беру керек;*
- *қате туралы ойламау керек, өйткені мұнда студенттер өзінің ойлау процесінің хатшысы іспеттес болуы керек.*

Жазу жұппен немесе шағын топ ішінде талқылау мен пікірлесумен жалғасады. Сабақтың соңында жазбаға қайтып оралып, оған түзетулер мен толықтырулар енгізу орынды. Студенттер осы әрекет арқылы сабақ басында және соңында өз білімдері мен ойларын салыстыру мүмкіндігіне ие болады.

Білім құрастыру *немесе* мағынаны ажырату кезеңінде қолданатын тәсілдер.

Сабақтың бұл кезеңінде оқытушы студенттерге білім алудың белсенді тәсілдерін ұсынып, олардың өздігімен жаңа мәліметті жан-жақты қарастырып, зерттеп, игеруіне мүдделі. Студенттер жекелей, жұппен, топпен жаңа ақпаратпен танысып, ол туралы өзіндік пікір қалыптастырады[5].

Студенттер бұл кезеңде *«Қалайша жаңа білімге үйренемін/түсінемін/ игеремін?», «Қандай тәсілдерді қолданған тиімді?», «Бұл мәлімет туралы менің ойым/түсінігім/қатысым қандай?»*деген сұрақтарға жауап беруге ізденеді.

Кең ауқымды дәріс – дәрісті 6-15 минуттік бірнеше бөлімге бөліп, олардың арасындағы үзілістерді (2-5 минут) студенттердің жаңа ақпарат жайлы ойлану, пікірлесу, талқылау сияқты белсенді әрекеттерімен толықтыратын дәріс оқу тәсілі.

Зерттеулер адам зейіні 6 минуттен кейін сейіле бастап, 15 минуттен кейін екі есе азаятындығын дәлелдейді. Сол себепті дәрісті бөлімдермен оқу (әр дәрісны 3-4 бөлікке бөлген тиімді) студенттердің зейінін әлсіретпей, жаңа мағлұматқа деген қатынасы мен қызығушылығын жоғары деңгейде ұстап тұру мүмкіншілігін береді.

Белгі қойып оқу *немесе* INSERT (*Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking – тиімді ойлау мен оқуға арналған белгілеудің интербелсенді жүйесі*) – жаңа мәліметті игерудің интербелсенді тәсілі.

Студенттер дәрісны тыңдағанда немесе мәтінді оқығанда жекелей келесідей кестені толтырып отыруы керек:

Кесте №1

v	+	-	?
«Бұрыннан білемін» *Мұнда студенттер дәрісда (мәтінде) кездескен бұрыннан білетін мәліметтерді келтіреді*	«Жаңа ақпарат» *Бұл жерде студенттер осы дәрісда (мәтінде) жаңадан білгенін жазады*	«Менің ойлағаныма қайшы, кереғар» *Мұнда студенттер бұрынғы білімдеріне қарама-қайшы дәрісда (мәтінде)келтірілген мәліметтерді келтіреді («мен бұрын басқаша ойлайтынмын, сөйтсем олай болмай шықты...»)*	«Келісе алмаймын. Білгім келеді» *Бұл бағанда студенттер өздері келіспейтін немесе түсініксіз болған, тағы да білгісі келетін дәрісның (мәтіннің) тұстарын жазады*

Бірінші («қанатша») бағанға студенттер дәрісте (мәтінде) кездестірген өздерінің бұрыннан білетін таныс мәліметтерді келтіреді.

Екінші («плюс») бағанға студенттер осы дәрісте өздері үшін жаңа болып табылатын ақпаратты жазады.

Үшінші («минус») бағанға осы дәрісда келтірілген қандай ақпараттың олардың бұрыннан білетініне қайшы келгенін жазады.

Төртінші бағанда студенттер дәрісте келтірілген қандай мәліметпен келіспейтіндігін жазады, бұған қоса мұнда дәрістің түсініксіз жақтары да келтіріліп, тақырып бойынша студенттің тағы да не білгісі келетіндігі айқындалады.

Дәрістің әр бөлігінен кейін студенттердің өз кестелерін салыстырып, өзара талқылау жүргізіп отырғандығы орынды.

Кестені толтырғанда студенттер дәрістің басты мазмұны мен идеяларын жеке сөз, сөз тіркестері, тезистер, фразалар немесе қысқа сөйлемдер арқылы (оқытушының талабына сәйкес) келтірулеріне болады [3].

Оқытушы бұл тәсілді шығармашылық тұрғыдан қарастырып, оған өзгертулер енгізуіне болады. Оның, мәселен, бағандардың (тапсырмалардың) санын қысқартып немесе басқа да тапсырмаларды енгізуіне болады: мысалы, *«көп нүкте»* (...) тапсырмасы студенттен дәрісда ары қарай не туралы болатындығы туралы болжауын сұраса, *«икс»* (х) тапсырмасы келтірілген мәліметтердің жасырын астарын анықтауды талап етеді, *«мен»* тапсырмасы тақырып немесе мәтіннің студентке қалай септік тигізіп, қандай пайда келтіретіндігі жайлы болмақ, т.с.с.

Түсінікті дамыту *немесе* ой-толғаныскезеңінде қолданатын тәсілдерге тоқталсақ.

Бұл кезеңде оқытушы студенттердің жаңа мағлұмат бойынша ойланып, ол жөнінде өзара пікір алмасу мен талқылауды ұйымдастырады. Студенттер осы сабақта білгендері мен үйренгенін тұжырымдайды, олардың қолданысы туралы пікірлесіп, проблема шешуде қолданады.

Бұл кезеңде студент *«Не білдім/үйрендім?», «Бұл не үшін керек?», «Оның қолданысы қандай?», «Бұл білімді ары қарай қалай дамытамын/ жалғастырамын?», «Тағы да не білгім келеді?»*бағалау деген сұрақтарына жауап беруі керек.

Эссе –студенттің сабақта қарастырылған тақырып жөнінде өз ойлары мен түсініктерін, идеялары мен пайымдауларын келтіретін бағалау тәсілі.

Әдетте сабақта эссе 5-10 минуттік уақыт аралығында жазылады. Бұл алайда эссенің шағын көлемді жұмыс екендігін аңғартпайды: бірнеше беттен тұратын көлемді эссе үй тапсырмасы немесе өздік жұмысының үлгісі ретінде берілуі де ықтимал.

Эсседе бірінші мезетте студенттің өзіндік «Мені» көрініп тұруы керек. Эссе арқылы оқытушы студенттің ойлау деңгейі мен сабақта қалай жұмыс жасағандығын бағалайды.

Эссе – ағымдағы бақылаудың тиімді тәсілі. Ол студенттердің әр сабақта болған-болмағандығын тексерусіз айқындайтын құрал (сабақтың аяғында студент эссені жазып, оқытушыға тапсырса ғана сабақта болды деп есептелінеді), студенттердің сабаққа белсенді түрде қатыстырудың тиімді құралы (басқа жағдайда студенттің сабақта талқыланған тақырып пен проблема бойынша өз ойларын эсседе

келтіруі екіталай).

Аквариум– студенттердің қандай да болмасын проблеманы «көрермендер» немесе «жұртшылық» алдында диалог үрдісінде талдау мүмкіншілігін беретін тәсіл.

Шағын топішінде (4-6 адам) студенттер проблеманы шешу жолдарын талқылайды. Талқылауды топ ішіндегі бір студент (немесе екі студент те болады) жүргізеді: ол басқаларға сөз беріп, олардың пікір алмасуын ұйымдастырады, топты ортақ мәмлеге келуге бағыттайды. Аудиториядағы басқа студенттер көрермендер сияқты жаңағы топты қаумалай қоршап тұрады: олар топ ішіндегі студенттердің проблеманы қалайша шешетіндігіне, олардың диалог құруына көңіл қояды. Алайда олар диалогқа араласа алмайды, олар тек топ ішіндегі атқарылып жатқан жұмысты өздерінің осындай шағын топ ішіндегі әрекеттерімен салыстырады[7].

Шағын топтағы студенттер осылайша сырт назарында болады: олар құдды аквариум ішінде отырған сияқты.

Бұл тәсіл студенттерге өз жолдастарының қалайша қарым-қатынас құратындығын, басқаның пікірін қалайша қабылдайтындығын, өз ойларын қалайша дәлелдейтіндігін, пайда бола бастаған кикілжіңдерді қалайша болдырмай тастайтындығын көріп, оларды талдап, белгілі бір қорытындыға келтіру мүмкіндігін береді.

Қазіргі уақытта дәріс барысында оқытудың интербелсенді әдістерін және интербелсенді құралдардың көмегімен оқытушы студентпен шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашылып отыр. Сондықтан оқу үдерісінде үнемі жаңа оқыту құралдарының мүмкіндіктерін ұтымды пайдаланып, оған білім алушыларымызды үйрету – әр педагогтың басты міндеті.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістіктің бәсекеге қабілеттігін 2006-2009 жылдарда дамыту тұжырымдамасы. – presscenter.kz.
2. Нағымжанова Қ.М. Бастауыш білім берудегі жаңа технологиялар: Оқу құралы - Өскемен, 2005
3. Асхат Әлімов. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселері.-Оқу құралы.-Алматы,2013
4. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989. - 192 с.
5. Болонский процесс: Бергенский этап/Под ред. В.И.Байденко. - М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. – Астана: Национальный аккредитационный центр Министерства образования и науки Республики Казахстан. 2006. – 184 с.
6. Болонский процесс: середина пути/Под ред. В.И.Байденко. - М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. – Астана: Национальный аккредитационный центр Министерства образования и науки Республики Казахстан. 2007. – 400 с.
7. Жанпейісова М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. /Аударған Д.А.Қайшыбекова/. - Алматы, 2002. - 180 б.

УДК 378

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА ЛЕКЦИИ

Умбетова Г. М.

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В данной статье рассмотрены пути эффективного использования интерактивных методов обучения в ходе лекции. На каждом этапе лекции приведены особенности применения интерактивных методов, подбирая их по назначению.*

Ключевые слова: *Интерактивный, лекция, методы.*

ӘОЖ 378.02

ОНЛАЙН-ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕЖОО ОҚЫТУШЫСЫНЫҢ РӨЛІ МЕН ҚҰЗЫРЕТТЕРІ

Иргалиев А.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Андатпа. *Мақалада қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың заманауи тәсілдері, ЖОО-да қашықтықтан оқыту жағдайында оқытушының рөлін реформалау, қашықтықтан оқыту процесіндегі интерактивті өзара іс-қимыл, қашықтықтан оқыту технологиясын іске асыруға оқытушының дайындығына қойылатын талаптар, онлайн оқытудағы оқытушылар мен студенттердің рөлі мен функциялары және ЖОО оқытушысының медиакомпетенция деңгейлері қарастырылады.*

Кілт сөздер: *қашықтықтан оқыту, заманауи тәсілдер, ЖОО-да оқытушының рөлі, онлайн-интерактивті өзара іс-қимыл, оқытушының медиакомпетенция деңгейлері.*

Covid-19 пандемиясымен байланысты ахуал жағдайында қазақстандық университеттер виртуалды кеңістікті белсенді игеруге және онлайн-оқытуды енгізуге мүдделі. Білім берудегі онлайн-сегменттің белсенді кеңеюі қарама-қайшылықты пікірлермен бірге жүреді. Университеттер жаппай онлайн-курстармен бәсекеге түсе алмайды деген болжаммен қатар, жаңа жағдайларда білім сапасы бойынша қауіп бар [1].

Заманауи зерттеушілер онлайн-курстарды дайындауға айтарлықтай уақыт шығындары, университетте техникалық қолдаудың болмауы және аудиториялық жүктеменің ықтимал қысқаруына байланысты алаңдаушылық сияқты оқытушылардың онлайн-оқытуға қосылуына кедергі келтіретін факторларды бөліп көрсетеді. Көптеген оқытушылар үшін қазір онлайн курстарды әзірлеу уақыты дәстүрлі курстарды әзірлеуге кететін уақыт мөлшерінен екі есе көп екендігі белгілі болды. Онлайн оқытуды тарату жолындағы ең елеулі кедергілердің қатарына студенттер үшін интернетке қанағаттанарлық қолжетімділіктің болмауын және оқытушылардың өздерінің онлайн-оқыту туралы жеткілікті дайындығының болмауын; онлайн-курстардың дизайнын әзірлеуде техникалық қолдаудың және онлайн-оқытуға қатысты институционалдық саясаттың болмауын қосу қажет.

Зерттеулер көрсеткендей, оқытушылардың едәуір бөлігі дәстүрлі түрде өз пәндері бойынша бшир білімі бар, онлайн дидактика және ақпараттық технологиялар саласында әлдеқайда аз білімге ие. Сәйкесінше, тиімді онлайн оқыту үшін университет оқытушылары контент сарапшылары ретінде әлеуметтенуі керек. Оқытушылардың көпшілігінде e-Learning-те жеткілікті дайындық жоқ [2]. Жоғары оқу орнында тәжірибесі аз және мансаптық өсуге бағдарланған оқытушыларға қарағанда жоғары педагогикалық тәжірибесі бар және өз мәртебесін көтеруге мүдделі емес оқытушылар онлайн-оқытуға қатысуға дайын. Яғни, мансаптық өсу және кәсіби тану перспективалары, сондай-ақ материалдық сыйақы сияқты факторлардың әсері шамалы деп анықталған. Материалдық ынталандыру тек 60 жастан асқан мұғалімдер үшін маңызды болды [2].

М.Ф. Галиханов және Г.Ф. Хасанов онлайн курстардың оқытушыларының жаңа рөлдері мен құзыреттерін, оқытушыларды онлайн-оқытуға қатысуға итермелейтін кедергілер мен уәждерді зерттеді. Онлайн-оқыту саласында оқытушылардың құзыреттерін қалыптастыруға бағытталған курстардың мазмұны зерделенді. Жүргізілген талдау дәстүрлі курстардың табысты оқытушыларының құзыреттері оларды онлайн-ортаға көшіруге кепілдік бермейтіндігі туралы авторлар бірауыздан пікір білдіретінін көрсетті. Оқытушыларды онлайн-оқытуға қатысуға итермелейтін факторлардың арасында зияткерлік сын-қатер, онлайн-технологияларды игеруге деген жеке уәждеме және білім алушылардың әлеуетті аудиториясын кеңейту деп атайды. Зерттеу барысында онлайн-оқытуға маңызды мотиваторлармен өзін-өзі қанағаттандыру, икемді жоспарлау және аудиторияны кеңейту мүмкіндігі көрсетілген [2].

Жұмыс орнындағы инфрақұрылымды (аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етуді) тиімді дамыту, сондай-ақ оқытушыларды онлайн білім беру саласында арнайы оқыту маңызды факторлар болып табылады. Онлайн-оқытуға деген оң көзқарасқа мұғалімдердің компьютер мен

интернет-технологияларды қолданудағы тәжірибесі әсер етеді [3].

Университетте онлайн оқытудың ерекшеліктерін талдауға кіріспес бұрын, қашықтықтан білім берудің негізгі түсініктері мен ерекшеліктерін қарастырамыз.

Қашықтықтан білім беруді біз пандемия жағдайында өзектендірілген, оның ішінде ЖОО-да қашықтықтан білім берудің жаңа ақпараттық технологияларын пайдалануға және оқу ақпаратын алмасуға негізделген мамандандырылған білім беру ортасының көмегімен іске асырылатын білім беру қызметтерінің кешені ретінде қарастырамыз (интернет, мобильді байланыс және т.б.).

Жоғары оқу орнында қашықтықтан оқытудың негізгі белгілері икемділік, модульділік және экономикалық тиімділік, оқыту әдістемесінің технологиялылығы, қолжетімділік пен ашықтық, оқытушы мен білім алушылардың жаңа рөлдері болып табылады [4]. Қашықтықтан (онлайн) оқыту жағдайында ЖОО-да оқытушының рөлі реформаланады, оның академиялық функциялары өзгереді. Бұл рөлдер:

- онлайн тьютор;
- модератор;
- қашықтықтан оқыту кураторы;
- консультант;
- навигатор;
- желілік пән әдіскері.

Онлайн оқыту нәтижелілігінің тағы бір маңызды аспектісі қашықтықтан оқыту технологиясын табысты іске асыруға әзірлік пен қабілеттілік болып табылады. Бұл желілік білім беру ресурстарымен, ЖОО-ның білім беру порталдарымен жұмыс істеу, онлайн курсты құрастыру, білім алушылармен ақпарат алмасудың интерактивті әдістері мен тәсілдерін меңгеру және ең маңыздысы психологиялық дайындық.

Студенттердің онлайн-оқудағы негізгі функционалдық міндеттері:

- ақпаратты іздеу, таңдау, талдау, жүйелеу және таныстыру;
- дербес оқу-танымдық жұмыста біліктер мен дағдыларды игеру және жетілдіру;
- сыни ойлау дағдысы мен іскерлігін дамыту;
- оқу рефлексиясындағы әдістер мен тәсілдерді жетілдіру.

Оқытушының міндеттеріне мыналар кіреді:

- инновациялық білім беру ортасында студенттің қызметін ұйымдастыру;
- ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдана отырып, білім алушылардың танымдық процесін үйлестіру;;
- желілік курстар мен мультимедиялық технологияларды әзірлеу құралдарын қолдана отырып, оқытылатын пәннің мазмұнын түзету;
- білім алушыларға нақты және кейінге қалдырылған уақыт режимінде кеңес беру.

Заманауи ЖОО оқытушысының басты құзыреттілігі-курсты іске асыру шарттарын, міндеттерін, жүріс-тұрыс ережелері мен тыйымдарын, курстың орналасуын сипаттайтын тиімді онлайн-бағдарлама жасау қабілеті болып табылады. Оқытушы университеттің онлайн курстарға қоятын талаптарымен таныс болуы, оқытудың мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдауы, қатысу және бағалау өлшемдерін анықтауы және студенттердің үміттерін басқаруы тиіс.

Виртуалды мұғалім мұғалім ретінде емес, білім беру провайдері ретінде оқу процесін қамтамасыз ететін менеджер рөлін орындайды. Бұл жағдайда мұғалім қажетті ақпарат көзін табуға көмектеседі және оны оқытудан гөрі оны зерттеу әдісін ұсынады.

Қашықтықтан оқытуға көшу кезінде оқытушы мен студенттер арасындағы рөлдерді бірнеше коммуникацияның ұйымдастырушысы мен қатысушылары арасында бөлу мұғалімді қарым-қатынасты ұйымдастырудың нақты әдісін таңдау проблемасына қояды, оның барысында ол білім беру процесінің барысын іс жүзінде түсініктемелер мен нұсқаулармен басқарады.

Білім беру жүйесінде қашықтықтан оқытуды дамыту интернет технологиялардың дамуына және қашықтықтан оқыту әдістерін жетілдіруге қарай жалғастырылатын және жетілдірілетін болады.

Қашықтықтан оқытуды дамыту барынша интерактивтілікті қамтамасыз етуді көздейді. Оқыту тек мұғаліммен нақты қарым-қатынасты имитациялауға қол жеткізілгенде ғана толық болады. Виртуалды байланыс арқылы жеке байланыстың жетіспеушілігін өтеуге мүмкіндік беретін

электрондық коммуникациялардың әртүрлі түрлерінің тіркесімін пайдалану қажет.

Онлайн-курсты іске асыру технологияларын тиімді пайдалану, сондай-ақ қосымша аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етуді игеру, құрылымдалған, түсінікті оқу сайтын құру, материалдарды онлайн-форматқа аудару және интернетті пайдалана отырып тапсырмаларды әзірлеу мүмкіндігі маңызды болып табылады. Мұғалім студенттерді онлайн режимінде оқытуға дайындаудың тәсілдерін білуі керек және интерактивті оқыту ортасында өзара әрекеттесуге дайын болуы керек. Бұл кезеңде онлайн-оқытуға қатысатын ко ллегтермен нәтижелі қарым-қатынас жасау, өзін және өз дағдыларын бағалау, сондай-ақ өмір бойы оқуға қатысу қабілеті де сұранысқа ие.

Онлайн-оқыту жағдайында оқытушының медиақұзыреттілігінің 3 деңгейін бөліп көрсетуге болады:

Медиа құзыреттіліктің 1 деңгейі (онлайн-оқытудың базалық құзыреттері):

- авторлық құқық өнімдерін жасау;
- "цифрлық" дидактика мен әдістемені білу;
- софт функционалдығын анықтау;
- компьютерлік сауаттылықты үйрену және үйрету;
- интернет желісіндегі материалдарының әдістемелік сараптау;
- дайын өнімдерді жетілдіру (дидактизациялау);
- авторлық құқық өнімдерін жасау;
- студенттерге авторлық өнімдерді жасауға үйрету; материалды құрылымдау және фрагменттеу;
- түрлі мультимедиялық элементтерді біріктіру және біріктіру мүмкіндігі;
- материалды рәсімдеу қабілеті (layout);
- тьюторлық және модерация;
- рефлексия және жүйені жетілдіру.

2 медиа құзыреттілік деңгейі:

- тапсырмаларды онлайн түрде жасай алады және орындаудың барлық кезеңдерінде білім алушыларға қолдау көрсете алады;
- графикалық, бейне және аудио материалдарды жасау үшін бағдарламалық жасақтаманы қолдана алады;
- студенттер мен әріптестерге онлайн-материалдарды ұсына алады;
- мультимедиялық құралдар мен интерактивті тақталарды қолдана алады;
-Windows/Mac-Software және Media Player қолданаалады.

3 медиақұзыреттілікдеңгейі:

-білімалушынынжекеқажеттіліктерінеқарайонлайн-ресурстардытаңдап, пайдаланаалады;

- жаңабағдарламалықжасақтамақалайжұмысістейтінінтүсіндіреалады;
- әріптестерінеоқытумақсаттарыүшінмедиаресурстардыңартықшылықтарыменәлеуетінтүсіндіреалады;
- студенттердіқолдабарбарлықэлектрондықресурстарды (интерактивтітақта, планшеттер, мобильдіқұрылғылар)пайдаланааладыжәнеолардыпайдалануға тартылады;
- аудио және бейне ресурстарын өңдей алады;
- бағдарламалық жасақтаманың көптеген техникалық мәселелерін шеше алады;
- Moodle сияқты оқу платформаларында Blended Learning блоктарын жасай алады.

Көптеген авторлар онлайн оқытуға қатысатын оқытушыларды арнайы оқытудың маңыздылығы туралы жазады. Мұндай оқыту жан-жақты және үздіксіз болуы керек екендігі баса айтылған. Ең жақсы формат ретінде онлайн режимінде оқыту ұсынылады, бұл мұғалімдерге онлайн студенттер немесе аралас оқыту рөлдеріне қатысуға мүмкіндік береді. Оқытушылар бағдарламалық жасақтаманың тәжірибелі пайдаланушылары болуы керек, онлайн курсын басқара білуі керек, веб-дереккөздерді біріктіре білуі керек.

Тиімді онлайн-оқыту үшін оқытушылар педагогика, технология және пән саласындағы Білім арасында байланыс орнатудың қиындықтарын түсінуі тиіс. Мұндай курстар технологияның да, электронды педагогиканың да мәселелерін қамтуы керек. Олардың мазмұнына пайдаланылатын оқыту платформаларының ерекшеліктерін зерделеу, сапалы онлайн-оқыту критерийлерін талдау,

хабарламаларды, хабарландырулар мен рецензияларды жариялау дағдылары, Интернет арқылы студенттерге кері байланыс беру, пікірталастар мен форумдар жүргізу, студенттік жұмыстарды бағалау, студенттерді онлайн-оқытуға белсенді қатысуға ынталандыру, артта қалған студенттерге әсер ету әдістері, интерактивті сценарийлерді құру және іске асыру саласындағы құзыреттер және онлайн-пайдаланушылар тап болуы мүмкін проблемаларды шешу. Оқытушыларды даярлауды университетте онлайн-оқытуда пайдаланылатын сол білім беру платформасында жүргізу ұсынылады. Вебинарлар мұрағатын және платформада өткізілетін басқа да іс-шараларды құру, оған ұжым мүшелеріне рұқсат беру бойынша ұсыныстар беріледі.

Онлайн-оқытуға көшу университеттерді оқытушылар қызметінің жаңа нысандарын енгізу қажеттілігіне алып келеді, олардың арасында тәлімгерлерге жетекшілік ету, онлайн-курстарды іске асыру процесін бақылау және жыл сайынғы мониторинг ерекшеленеді. Тәлімгерді өз қызметін онлайн-ортада бастаған оқытушыларға тағайындау ұсынылады. Бұл ретте онлайн-оқытуда тәжірибесі бар, жетекшілік ететін тұлғалардың тікелей басшылары болып табылмайтын әріптестер әрекет ете алады. Ең дұрысы, тәлімгер сол тәртіпті үйретуі керек немесе кем дегенде бірдей мамандыққа ие болуы керек. Оның міндеттеріне оларды іске асыру басталғанға дейін әзірленген онлайн курстармен танысу, үнемі кеңес беру, жетекшілік ететін мұғалімнің пікірталас форумын қалай басқаратынын, студенттерге кері байланыс беретінін және олардың нәтижелерін бағалайтындығын бақылау кіруі керек. Пайдалы практика ретінде жетекшілік ететін оқытушыларға олардың тәлімгерлерінің онлайн-курстарына қол жеткізуді ұсыну ұсынылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Хасанова Г.Ф., Зарипов Р.Н. Педагогический потенциал открытых образовательных ресурсов // Казанский педагогический журнал. - 2018. - №4.
2. Галиханов М.Ф., Хасанова Г.Ф.Подготовка преподавателей к онлайн-обучению: роли, компетенции, содержание // Высшее образование. - 2019. - Т. 28. - № 2.
3. Громова Т.В. Формирование готовности преподавателя вуза к деятельности в системе дистанционного обучения. - М. : ТЕЗАРУС , 2006.
4. Ольнев А.С. Использование новых технологий в дистанционном обучении// Актуальные проблемы современной науки. - 2011. - № 1.

УДК 378.02

РОЛИ И КОМПЕТЕНЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВУЗА В СИСТЕМЕ ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ

Иргалиев А.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье рассматриваются современные подходы к организации дистанционного обучения, реформирование роли преподавателя в условиях дистанционного обучения в вузе, интерактивное взаимодействие в процессе дистанционного обучения, требования к подготовке преподавателя к реализации дистанционных технологий, роль и функции преподавателей и студентов в онлайн обучении и уровни медиакомпетенции преподавателя вуза.*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, современные подходы, роль преподавателя в вузе, онлайн-интерактивное взаимодействие, уровни медиакомпетенции преподавателя.*

УДК 377.8

ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНИВАНИЯ ПРОГРЕССА ДОШКОЛЬНИКОВ НА ЗАНЯТИЯХ ОРГАНИЗОВАННОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Колесова Л. Г.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация.*В настоящее время в классах предшкольной подготовки активно внедряется наблюдение в качестве наиболее обоснованного метода оценивания прогресса в обучении детей. Анализ форм наблюдения, презентуемых педагогами по окончании курсов повышения квалификации, позволил сделать ряд выводов. С одной стороны, в формах наблюдения фиксируется наличие или отсутствие у воспитанников конкретных знаний, умений и навыков по теме организованной учебной деятельности (ОУД). Это важно для планирования занятий. С другой стороны, собранной статистической информации недостаточно для того, чтобы педагог имел возможность моделировать обоснованные стратегии индивидуальной поддержки каждого ребёнка. В данной статье на основе анализа психолого-педагогической литературы выявлены особенности, которые должны быть приняты во внимание при определении стратегий формативного оценивания прогресса дошкольников. Предложенные рекомендации по совершенствованию форм наблюдения позволят воспитателям адаптировать данный инструмент оценивания к образовательным потребностям дошкольников.*

Ключевые слова: *формативное оценивание, информативное оценивание, переменные уровни успеваемости, критерии успеха, образовательные потребности дошкольников.*

Существует ошибочное представление о том, что в дошкольном воспитании, в отличии от школьного обучения, отсутствует оценивание. Так, например, в классе предшкольной подготовки не обнаруживаются внешние атрибуты оценивания: нет отметок и дневников, детей не делят на «отличников» и «отстающих», не заполняется табель успеваемости. Значит ли это, что учебно-воспитательный процесс в дошкольном периоде детства не управляется на основе оценивания?

На самом деле, надлежащая, постоянная, качественная оценка прогресса дошкольников является важным компонентом любой программы для детей младшего возраста. Прогресс знаний, умений и навыков воспитанников отслеживается как в масштабе учебных полугодий, так и на каждом занятии ОУД. Три раза в год - в начале, в середине и в конце учебного года- в каждой возрастной группе проводится диагностика развития умений и навыков ребёнка на основе стандартизированных индикаторов по всем пяти образовательным областям. Результаты мониторинга воспитатель в дальнейшем будет использовать для индивидуализации образования, для поддержки ребёнка, для построения его образовательной траектории, а также для привлечения специалистов , которые смогут своевременно осуществить профессиональную коррекцию особенностей его развития, для оптимизации работы с группой детей [1].

Для измерения прогресса детей в масштабе полугодий воспитатель заполняет стандартизированные «Листы наблюдения», а для занятий ОУД - самостоятельно разрабатывает «Форму наблюдения». Как показывает практика оценивания презентаций по планированию организованной учебной деятельности, которую воспитатели классов предшкольной подготовки представляют для суммативного оценивания по окончании курсов повышения квалификации, разработка «Форм наблюдения» вызывает определённые трудности.

В данном исследовании мы намерены решить две задачи: выявить психологические и педагогические особенности проведения формативного оценивания на этапе дошкольного обучения и определить способы организации «Формы наблюдения» как инструмента формативного оценивания. Основными методами исследования являются анализ психолого-педагогической литературы по выбранному направлению и анализ практики разработки «Форм наблюдения» в презентациях воспитателей.

Когда мы говорим об оценивании в обучении дошкольников, то должны принять во внимание

специфические особенности самой природы обучения детей 5-6-летнего возраста. Л.С.Выготский однозначно характеризует её как *деятельностную*. Дошкольник во всех своих проявлениях - практик, он воспринимает мир исключительно *чувственно-деятельностным путём* [2, с.23].

В связи с этим, занятия организованной учебной деятельности планируются и проводятся в игровой форме, что позволяет поддерживать активность дошкольников. Анализируя отличие игры от серьёзной деятельности, К.Гросс отмечает не только чувство свободы, присущее игре, но и то, что игра является источником удовольствия. [3, с.14] Если в работе приятно не само занятие, а цель, результат труда, то в игре, наоборот, приятно само занятие, которое (для ребёнка) производится без всякой внешней цели. Психологически это отличие является определяющим при выборе инструментов формативного оценивания дошкольников. Ожидаемые результаты обучения вводятся через правила игры, через образец и инструкции.

Основным инструментом отслеживания динамики прогресса является наблюдение. Непрерывно наблюдая продвижение к намеченному образовательному результату, педагог корректирует предметную среду, усложняет правила игры, предъявляет образцы деятельности.

Наблюдение – это инструмент формативного оценивания, который активно используется педагогом, чтобы давать обратную связь детям или направлять их обучение. С помощью результатов наблюдения воспитатель собирает доказательства понимания детьми учебного материала на протяжении всего пути и принимает решение о планировании будущего обучения.

Исследователи и практики выделяют ряд особенностей организации процесса оценивания дошкольников. Так, М.А. Бутяева указывает «скрытый характер (оценивания): оно существует, и одновременно его нет как оценки». Маргарита Александровна считает оценочную деятельность воспитателя «духовным феноменом», который генерирует рефлексивный процесс и материализуется в изменении профессиональных качеств самого воспитателя [4]. В этой связи американский педагог и писатель Кэрол Энн Томплисон характеризует формативное оценивание как «информативное оценивание», позволяющее дать начало лучшему обучению, благодаря информации, собранной в процессе наблюдения [5, с.14].

Таким образом, в качестве особенностей осуществления формативного оценивания в классе предшкольной подготовки мы можем определить следующее:

- *скрытый характер оценивания*, что позволяет детям наслаждаться процессом участия в обучающей игре, приобретать необходимые учебные умения и навыки в соответствии с критериями успешности;
- *информативный характер оценивания*, который обеспечивает педагога доказательствами о наличии прогресса или барьеров в учебной деятельности дошкольников, побуждает рефлексировать относительно их причин и следствий, вносить необходимые изменения в практику обучения.

Поскольку метод наблюдения в педагогике и психологии обычно используется в комплексе с другими методами исследования, то мы предпримем попытку определить его уязвимые места, чтобы компенсировать их рациональными приёмами.

Согласно критериям оценивания презентации по планированию организованной учебной деятельности, ожидается, что «Формы наблюдения», разработанные воспитателями классов предшкольной подготовки, будут соответствовать целям ОУД и поддерживать обучение каждого ребёнка.

Как правило, в презентациях слушателей курсов «Форма наблюдения» разрабатывается в виде таблицы (Таблица 1), которая включает в себя список наблюдаемых детей и перечень критериев оценивания по теме ОУД. В приведённом примере при помощи системы значков констатируется достижение или недостижение соответствующего ожидаемого результата обучения каждым ребёнком. Благодаря такой организации собранной информации об обучении воспитатель может с уверенностью проранжировать наблюдаемые навыки дошкольников и выделить группы тех, кто ещё не освоил навык, кто может применить навык и кто готов двигаться вперёд и углубляться[6]. Воспитатель может спросить себя: «Кому сейчас нужно моё внимание? К каким детям нужен другой подход? Кто не продвинулся сегодня, потому что я не бросил им вызов?»

С другой стороны, табличная «Форма наблюдения» не содержит информации о динамике

обучения: является ли наблюдаемый результат прогрессом в обучении или, напротив, он ниже потенциальных возможностей ребёнка. Также, отсутствуют пояснения: если этот результат свидетельствует о прогрессе ребёнка, то какая педагогическая поддержка была оказана.

Таблица 1. Форма наблюдения к ОУД (пример 1)

№	Фамилия, имя	Критерий оценивания 1	Критерий оценивания 2	Критерий оценивания 3
1.	А.А.	+	+	+
2.	Б.Б.	+	-	+
3.	В.В.	+	-	-

Больше информации о качестве наблюдаемого результата обучения содержат индивидуальные формы наблюдения (Таблица 2), которые также используются воспитателями.Такая форма позволяет конкретизировать успех/барьеры в обучении и определить уровень самостоятельности ребёнка. Но и в этом примере отсутствует информация о способах поддержки и маршруте дальнейшего развития.

Рассмотрим конкретный пример из практики проведения ОУД. Образовательная область «Здоровье», физическая культура, упражнения в равновесии, ходьба по ограниченной поверхности (по скамейке). В классе предшкольной подготовки есть две девочки одинакового возраста. При первой попытке обе не осмелились пройти по скамейке. Воспитатель в качестве страховки предлагает свою руку. Первая из девочек, крепко ухватившись за руку воспитателя, почти с закрытыми глазами, кое-как дошагала до конца скамейки. Вторая – отказалась от помощи, сделала самостоятельную попытку, после первого шага потеряла равновесие и спрыгнула со скамейки. Которая из девочек достигла намеченного результата? Как зафиксировать их прогресс в таблице?Прогресс – движение вперёд, от низшего к высшему, переход на более высокую ступень развития, изменение к лучшему; развитие нового, передового (по Словарю иностранных слов).

В приведённом примере воспитатель оказала одинаковую поддержку двум детям, испытывающим сходные сложности в выполнении заданного упражнения. Была ли оправдана и необходима такая поддержка? Всемирно известный психолог Кэрол Дуэк придаёт чрезвычайно важное значение созданию установки на рост, на развитие, на достижение прогресса, что проявляется в тренировке мотивационной сферы личности в любом возрасте [7, с.70]. Для формирования двигательных навыков у дошкольников достаточно обращать их внимание на образец, инструктировать и демонстрировать правильное выполнение. К достижению цели может привести только упорство и многократное выполнение упражнения в игровой ситуации, в условиях перевоплощения, например, в образ резвой горной козочки, которая спешит к своим деткам. Так же, воспитатель мог постепенно наращивать высоту бревна, по которому следовало пройти детям. Ещё лучше, предоставить на выбор детям брёвна (скамейки) разной высоты, по которым они могут пройти.

Таблица 2.Форма наблюдения к ОУД (пример 2) (Фамилия, имя ребёнка)

№	Критерий оценивания/ожидаемый результат	Не достиг	Достиг самостоятельно	Достиг с помощью педагога
1	NNN		+	
2	XXX			+
3	ZZZ	+		

Таким образом, табличные варианты организации «Форм наблюдения» как инструмента оценивания позволяют фиксировать наблюдаемое явление, но не дают представления о процессе обучения, о прогрессе детей в проявлении волевых качеств личности.

Такие наблюдения могут быть зафиксированы в коротких заметках на стикерах, в блокноте, на карточках, в электронной таблице и в другой удобной форме. Важно выполнять записи «по горячим следам» и систематизировать их в соответствии с целями наблюдения [8]. Короткие заметки должны констатировать только факты, а не мнения. Другими словами, можно записать: «Марат

улыбнулся», но нельзя: «Марат был счастлив». В заметках должны быть указаны дата, время дня (обведите время, время выбора и т. д.), что делал ребенок, и некоторые другие подробности. Можно использовать собственное сокращение, если воспитатель знает, что оно означает. Недостающую информацию о процессе выполнения учебных заданий можно получить также через ненавязчивое интервьюирование детей.

Поскольку в ходе проведения занятий ОУД очень сложно одновременно организовывать обучение и записывать результаты наблюдения, то рекомендуется фиксировать процесс обучения на цифровой носитель. Преимущество таких записей заключается в том, что их можно просматривать снова и снова, определяя доказательства по самым разным направлениям, сравнивая динамику развития знаний, умений и навыков детей в разные промежутки времени.

Воспитателю также следует соблюдать несколько мер безопасности при использовании любых записей, сделанных в процессе наблюдения детей. Все цифровые (и бумажные) записи нельзя производить на личном оборудовании, они должны оставаться на территории детского сада или школы в закодированных папках. Личная информация о детях может использоваться только в педагогических целях.

Г.Спивак обращает внимание на стабильно положительную интерпретацию наблюдений и выделяет ряд преимуществ в использовании описательных стратегий:

- во-первых, описательная оценка более информативная, наглядная и полезная;
- во-вторых, она иллюстрирует постепенный рост навыков ребёнка;
- в-третьих, она основана на «мягком» наблюдении за детьми в процессе выполнения ими заданий. [8]

Таким образом, анализ практики разработки «Форм наблюдения» для оценивания учебного прогресса дошкольников позволяет рекомендовать воспитателям не ограничиваться использованием одного только метода наблюдения с использованием форм. Эффективным может быть дополнение его описательными методами, с помощью которых можно отразить сам процесс обучения и динамику проявления волевых качеств дошкольников. Интерпретация собранной в ходе наблюдения информации может быть использована для совершенствования методических подходов к обучению, внесения необходимых изменений в планирование обучения и воспитания, в наполнение предметно-обучающей среды и организации сотрудничества с семьёй и другими специалистами дошкольного учреждения.

Список литературы:

1. Методические рекомендации по мониторингу развития умений и навыков у детей дошкольного возраста. – Астана, Республиканский центр «Дошкольное детство» Министерства образования и науки Республики Казахстан, 2018, -124 с.
2. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / Под ред. А. Г. Гогоберидзе, О. В. Солнцевой. — СПб.: Питер, 2013. — 464 с.: ил.
3. Смирнова Е.О. Психология и педагогика игры: учебник и практикум для академического бакалавриата.- Москва; Юрайт. 2017- 223 с.
4. Бутяева М.А. Использование педагогической оценки в воспитании детей 5-6 лет.- https://urok.1sept.ru/articles/598736 (дата просмотра 08.09.2021 г.)
5. Джудит Додж. 25 быстрых формирующих оценок для дифференцированного класса.- Электронный ресурс. Код доступа: 30.01.2022. https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/what-are-formative-assessments-and-why-should-we-use-them/
6. Джудит Дожд. Что такое формирующие оценки и почему мы должны их использовать? - код доступа 28.01.2022 г. https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/what-are-formative-assessments-and-why-should-we-use-them/
7. Кэрол Дуэк. Гибкое сознание. Новый взгляд на психологию развития взрослых и детей. Пер. с англ. Светланы Кировой.- 3-е издание.- М.: Манн, Иванов и Фербер, 2018 – 304 с.
8. Спивак Г. Preschool Assessment, статья «Дошкольная оценка», код доступа 28.01.2022 г. http://www.the-preschool-professor.com/preschool-assessment.html

ӘОЖ 377.8

ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ІЛГЕРІЛЕУІН БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Колесова Л. Г.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация.*Қазіргі уақытта мектепалды даярлық сыныптарында балаларды оқытудағы ілгерілеуді бағалаудың негізделген әдісі ретінде бақылау белсенді қолданылуда. Біліктілікті арттыру курстарын аяқтағаннан кейін мұғалімдер ұсынған бақылау нысандарын талдау бірқатар қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Бір жағынан, бақылау формаларында ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті (ҰОӘ) тақырыбы бойынша оқушылардағы нақты білімнің, машықтар мен дағдылардың болуы немесе болмауы тіркеледі. Бұл сабақты жоспарлау үшін маңызды. Екінші жағынан, жиналған статистикалық ақпарат мұғалімнің әр баланы жеке қолдаудың негізделген стратегияларын модельдеуі үшін жеткіліксіз. Бұл мақалада психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде мектеп жасына дейінгі балалардың үлгерімін қалыптастырушы бағалау стратегиясын анықтауда ескерілуі керек ерекшеліктер анықталды. Бақылау түрлерін жетілдіру бойынша ұсыныстар тәрбиешілерге осы бағалау құралын мектеп жасына дейінгі балалардың білім беру қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді.*

Кілт сөздер: *қалыптастырушы бағалау, үлгерімнің ауыспалы деңгейлері, жетістік критерийлері, мектеп жасына дейінгі балалардың білім алу қажеттіліктері.*

ӘОЖ 004.4 (075.8)

САБАҚТЫ МОДЕЛДЕУ-КӘСІБИ ӨСУ МҮМКІНДІГІ РЕТІНДЕ

Калкенова Г. Б.
Батыс Қазақстан инновациялық – технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада сабақтың моделін жасау арқылы сабақты зерттеу, мұғалім өзі әрі әріптестермен талдау, сабақтың әр түрлі нұсқаларын қолдану арқылы нәтижелі сабақ түрін жасау әдістері қарастырылады. Кәсіби дәрежеде дамудың мүмкіндігіне сипаттама беріледі*

Кілт сөздер: *сабақ, әдістеме, зерттеу, моделдеу.*

Кез-келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылылығы, дүние жүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің білім беруінің даму деңгейімен анықталмақ. Білім – қоғамды әлеуметтік, мәдени –ғылыми прогреспен қамтамасыз ететін ғажайып құбылыс, адам үшін де, қоғам үшін де ең жоғары құндылық. Оның ең негізгі қызметі – адамның менталитетін, адамгершілігін, шығармашылық қабілетін қалыптастыру, дамыту. [1]Білім менеджменті жаңа үрдістік біліктермен, ақпаратты қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және педагог кадрлардың білім беру үрдісіндегі зерттеулерімен, мұғалімнің кәсіби дәрежеде дамудың нәтижесін нақтылануымен байи түсуде.

Мұғалім сабақ жоспарын жасамас бұрын әдістемелердің қолайлы стратегиясымен танысулары қажет. Әдетте мұғалімдермен жұмыс істеген кезде жиі мынандай сұрақтар туады: «Оқыту тәсілі менің оқушыларыма қандай әсер тигізетінін көз алдыма елестете алмаймын. Бұл іс-жүзінде сыныпта қалай жүзеге асады?», «Бұл оқыту әдісін менің оқушыларыма қалай қолданатынын басқа біреудің көрсеткенін қалар едім?», «Жаңа материалдарды қолданудан қанағаттанбас бұрын, мен оқушыларымның нәтижесін көруім керек?».Осы сұрақтар мұғалім педагогикалық стратегияларды апробациялағаннан кейін жылдам нәтижеге жетуін қажетттендіреді[2]. Әрине, сабақ жоспарлар кезінде мұғалімдер үнемі ізденісте болып, көптеген материалдарды тауып, даму үстінде болулары қажет, алайда мұғалімдердің басым бөлігі оңтайлы шешімнің табылғанын қалайды. Окушыларға

деген қарым-қатынасын, олардын тәртібін, берілген материалдарды оңтайлы пайдананатынын, әр оқушының пәнге деген қызығушылығын оятатын, олар әр түрлі тапсырмаларды беретін, тақырыптың жетімділігін тексеріп, түсінбеген тақырыпқа қайталау сабағын жүргізетін мұғалімді көргіміз келеді. Ол үшін сабақ моделін сауатты әрі мазмұнды құру қажет. Сабақтың моделін құрастырудың маңыздылығы - мұғалімге сапалы сабак жоспарын құрастыруға көмектеседі, ал бұл өз кезегінде тимді әдістемені қалыптастырады.

Сабақты моделдеу тиімді сабақты сипаттайтын алты принципті ескеруді қажет етеді:

1. Оқушылардың барлығын бүкіл уақыт аралығында белсенді жұмысқа жұмылдыру. Мұндай сабақ ерекшеліктері олардың өміршеңдігі, оқушыға уақыт, орын, ой беретін зерттеу әдістері болуы керек.

2. Оқыту орынды, ақпарат беретін, мақсатқа бағытталған. Өте қызықты сабақ міндетті түрде сәтті сабақ болып табылмайды. Іс-әрекет үйренудің мақсатына сәйкес келіп, қалаулы нәтижеге жетумен аяқталуы тиіс. Кейбір берілген ерекше тапсырмаларда оқып білуге қажетті, жақсы нәтижеге жету мүмкіндігі болмаса, онда олардың мәні болмайды. Үздік сабақтар әркез ақпарат береді.

3. Оқушыларға сабақтың ұнауы мен оларды өздерінің оқулары қызықтыруы. Оқушыларды сабақ үдерісіне тарту тек сыртқы қызығушылықтың танытуымен ғана сипатталмайтыны белгілі. Оқушылардың сабаққа араласуы ең үздік нәтижеге қол жеткізу мен белгілі бір уақыт аралығында осы жетістіктерді қолдап отыру құлшынысымен байланысты.

4. Оқушылардың табыстарға қол жеткізуі. Қызығушылық білдірген және белгілі мақсатты көздеген оқушылар табыстарға қол жеткізеді, бұл фактінің өзі бұдан да қызығып, мақсатға ұмтылуға итермелейді. Осылайша шеңбер пайда болады. Егер оқушы сабақ барысында қандай да бір нәтижелерге қол жеткізсе, өз сұрақтарына зияттарын қолдану арқылы жауап іздесе, зерттеу жүргізсе, өз қателіктерінен үйренсе, сол сабақ сәтті болды деп пікір таластыруға болады.

5. Бағалау сабақ беру мен оқытуға тиімді әсер етеді. Бағалау сабақ беру барысында оқытуға қаншалықты дәрежеде әсер ететінімаңызды мәселе. Оқушыны оқыту үшін және оның оқуын назарға алып қолдау үлкен педагогикалық серпін береді.

6. Мұғалім сауалнамасы оқушылардың ойлау қабілетін ашады, айқындайды, кеңейтеді. Сабақ барысында ұсынылатын кері байланыс сұрақтарының сапасы үздік сабақ кепілі. Сұрақтарды қоя білу стратегиясынсыз үздік прогресс пен сабаққа етене кіріп кету, бағалау болуы мүмкін емес. [3]

Сонымен бірге сабақтың сәтті болу құпиясы мұғалімнің өз назарын іс-әрекет пен нәтижелерге шоғырландыруына байланысты. Сол мақсатта сабақ жоспарын әріптестер арасында талқылып, жан жақты қарастыру ұсынылады. Мүмкіншілік болса, сабақты бір мұғалімге көрсеткеннен гөрі, бір топ мұғалімге көрсеткен тиімді. Ол кеңес - көмекші сабақ, қателердің алдын алу кеңесі ретінде ұйымдастырылғаны абзал. Сабақты талқылау барысында, мұғалімдер қандай әдістерді қолданғанын қалайды және аталған әдісті қолдану себебі неде деген сұрақ төңірегінде кеңескен жөн. Кейде қашықтықтан кеңесу де жүргізу қолданады. Сонымен бірге сабақта жаңа тақырыпты өткізбес бұрын, оқушыларға ойлануға мүмкіндік беріңіз. [4]. Оқушыларға сабақтың тақырыбын беріп, бүгінгі сабағымыз не туралы, неге оны оқимыз деген сұрақтарды қойып алдын ала оқушыларды ойландырыңыз. Бұл оқушының сабаққа қызығушылығын ояту үшін өте тиімді.

Мұғалім жұмысының мақсаты оқушылар белгілі бір тақырыпты өтер кезде қандай әсерде отырады, тақырыпты өткеннен кейін қандай әсер алады, соны анықтап білу болып табылады. Сол себепті біз мұғалімдерді оқушылардың орнына қойып, мұғалімдердің дербес оқушы ретінде белгілі бір тақырыпты қалай меңгергенін өзі арқылы түсінуді көздейді. Мұғалімдердің өткізген сабақтарын айқын көрудің тәсілі- бейнетаспаға түсірілген сабақ түрі болып табылады. Сабақтың өзіне қатысқаннан көрі бейнетаспаға түсірілген сабақты бақылау әлдеқайда тиімді. Себебі, сабақты кез-келген жерін талқылауға мүмкіншілік бар. Қорыта келгенде бейнетаспаға түсірілген сабақтың көптеген жағымды жақтарын көруге болады.

Мұғалім өзінің жаңа оқыту материалын әріптестерінің ескі оқыту материалымен салыстыру үшін оларға көрсету әдісін А және Б таспасы деп атайды. Бұл екі таспада сабақтың екі түрлі дәрежесі жазылған. Осы арқылы мұғалімдер өздерінің жұмыстарын салыстыра алады. А таспасына өз сынып сағатын түсіреді. Осыдан кейін Б таспасын түсіреді.. Бұл таспада мұғалім өзінің жоғарғы кәсіби деңгейін көрсетуге тырысады. Бұл өте тиімді тәсілдердің бірі. Мұғалім өзінің сабағын бейнетаспаға

түсіру арқылы өз қателерін жөндеуге немесе толықтыруға мүмкіншілігі бар. Сөйтіп сабақты сырттай талдап, зерттеу мүмкіндігіне ие болуға болады.

Мұғалімдерге жаңа тәсілді көрсетпестен бұрын, оны оқушылармен бірнеше мәрте қайталап өткізу қажет. Басқа білікті мұғалімдердің әр түрлі әдістемелік тәсілдерін өз сабағында пайдалануға болады. Бірнеше тақырыпты бір сыныпқа берген кезде немесе бір тақырыпты бірнеше сыныпқа берген кезде, әр қайсысын жеке бейнетаспаға түсіріп алуға тырысқан жөн. Сөйтіп кеткен кемшіліктерді жөндей алады. Сонымен қатар оқушылардың қай сабақта белсенді, қай тақырыпта белсенді емес екенін анық бақылап, сыныптарды бір-бірімен салыстыруға да болады.[5] Әр сабақ барысында бір оқушыны қайта-қайта бейнетаспаға түсіру арқылы оның кейінгі сабақтарда өскенін немесе төмендегенін байқауға болады және аталған баланың іс-әрекетін басқа мұғалімдермен талдауға болады.

Қорыта келгенде сабақтың моделін жасау арқылы сабақты зерттеу, мұғалім өзі әрі әріптестермен талдау, сабақтың әр түрлі нұсқаларын қолдану арқылы нәтижелі сабақ түрін жасау бірлескен жол картасы іспеттес, кәсіби дәрежеде дамудың мүмкіндігін көрсетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Алексеев К.Г. Инновационная деятельность в сфере образования., 2015.
2. АндриенкоЕ.В. Профессиональная зрелость учителя, как фактор совершенствования содержания образования и развития личности учащегося., 2012.
3. Богданов И.В. Локальная образовательная система: опыт проектирования, становления и развития., 2016.
4. Толебаева Б. Менеджменттің теориясы және тәжірибесі. 2007.

УДК 004.4 (075.8)

МОДЕЛИРОВАНИЕ УРОКА КАК ВОЗМОЖНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА

Калкенова Г. Б.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье рассматриваются методы изучения урока путем создания модели урока, анализа самого учителя и коллег, создания эффективного типа урока с использованием разных вариантов урока. Описывает возможность профессионального развития.*

Ключевые слова*: урок, методика, исследование, моделирование.*

ӘОЖ 37.013

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА PADLET ВИРТУАЛДЫ ОНЛАЙН ТАҚТАСЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Гинаятова А.А.
Батыс-Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақалада «Padlet» тақтасы қарапайым және сонымен қатар оқытушының жұмысында әмбебап құрал болып табылатын виртуальды тақтасының сабақтарда тиімді қолдануға болатыны және пайдалану мүмкіндіктерін туралы айтылған.Қашықтықтан жұмыс істеудің әр түрлі формаларында ақпаратты визуализациялау бойынша практикалық міндеттерді оңай игереді және шешеді. АКТ-құзыреттіліктерді жүзеге асыру жағдайында сабақтың мүмкіндіктерін кеңейтеді, оларға шығармашылық идеяларды көрсетуде және жалпы креативті білім беру өнімін құруда тең құқылы қатысушы болуға мүмкіндік береді.*

Кілт сөздер:*Padlet,АКТ, инновация, құзыреттілік, технология, әдіс.*

XXI ғасыр – ғылым ғасыры. Ғылымды дамытпайынша, оның саласын, атап айтқанда педагогикалық ғылымды жетілдірмейінше, жаңа инновациялық технологияларды оқу үрдісіне енгізбейінше біздің экономикалық өркендеуіміз, рухани және мәдени түрленуіміз мүмкін болмайтыны анық.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты халыққа Жолдауында: «Білім беру реформасы табысының басты өлшемі – тиісті білім мен білік алған еліміздің кез келген азаматы әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады. Біз бүкіл елімізде әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметіне қол жеткізуге тиіспіз»- деген болатын.Осы мақсатта Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының жобасы жасалды. Оның мақсаты 12 жылдық мектепте интеллектуалды, физикалық және рухани тұрғыдан дамыған Қазақстан Республикасының азаматын қалыптастыру, оның тез өзгеріп отыратын әлемде табысты білім алуға деген сұранысын қалыптастыру, елдің экономикалық әл-ауқаты үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды дамыту болып табылады деп көрсетілген [1].

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында сананы жаңғырту, білімнің салтанат құруы туралы сындарлы ойлар айтылып, бәсекеге қабілеттілік, тұлғалық даралық қасиеттер қалыптасуына айрықша маңыз берілді.

Қазіргі күні жүрісі жылдам дәуірге қадам басып келеміз. Бұл уақытта тек заман талабына икемді, білімді адамдар ғана табысқа жете алады. Осыған байланысты инновациялық білім беру бағдарламалары мен ғылыми жобаларды іске асыру үшін қажетті білім беру саласындағы қазіргі заманғы басқару нысандарын енгізу, академиялық еркіндікті дамыту міндеті жүктелді [2].

Педагогикалық инновация - педагогикалық жүйедегі жаңашылдық.Инновация (лат. innovis) - жаңа, жаңалық, жаңарту дегенді білдіреді. Энциклопедиялық сөздіктерде "инновация" әр түрлі анықталады. Т.И.Шамова, П.И.Треьяковалардың еңбегінде "Инновация дегеніміз - жаңа мазмұнды ұйымдастыру, ал жаңалық енгізу дегеніміз - тек қана жаңалық енгізу, ұйымдастыру, яғни, инновация үрдісін мазмұнды дамытуды, жаңаны ұйымдастыруды, қалыптастыруды анықтайды, ал "жаңаша" деп жаңаның мазмұны, оны енгізудің әдіс-тәсілі мен технологиясын қамтитын құбылысты түсінеміз" делінген. Ал, ең алғаш "инновация" ұғымын қазақ тілінде анықтаған ғалым, профессор Н.Нұрахметов: "Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз - білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі" деген анықтаманы ұсынады [3].

Padlet желілік қызметі (pad - мәндердің бірінде - "ноутбук, планшет",(–let-бұл ағылшынша азайтқыш жұрнақ,) бүгінде виртуалды карталарды жасаудың ең танымал онлайн құралдарының бірі болып табылады.

Padlet сервисін пайдаланудың артықшылықтарына келесілерді жатқызуға болады::

- виртуалды тақтаның дизайнын таңдау мүмкіндігі;
- нақты уақыт режимінде ұжымдық қызметті ұйымдастыру және визуалды контентпен жұмыс істеу мүмкіндігі;
- материалдарды кез келген тасымалдаушыдан, сондай-ақ интернет желісінен (фото , бейне , аудиофайлдар) орналастыру мүмкіндігі.

Padlet виртуалды тақтасының дидактикалық әлеуетін анықтауға көшейік. Оның әмбебаптығына байланысты Padlet виртуалды тақтасы әртүрлі пәндерді оқытуда қолданыла алады. Сіз тақтаны қабырға, кенеп, лента, бағандар, әңгіме немесе карта түрінде безендіре аласыз.

Осылайша, Padlet платформасында гуманитарлық цикл сабақтарында проблемалық мәселені шешу немесе ми шабуылын жүргізу үшін әңгіме нұсқасы қолайлы, ал хронология тарих сабақтарында көрнекілік береді. Бағандар түрінде дизайн белгілі бір тақырып бойынша ақпараты бар ортақ құжат жасауға мүмкіндік береді

Виртуалды тақталарды сабақта да, аралас және қашықтықтан оқытуда да қолдануға болады. Қашықтықтан оқыту процесін оңтайландыру болғандықтан, біз осы мақсатта Padlet тақтасын пайдалану мүмкіндіктерін толығырақ қарастырамыз.

- Оқылғанды қайталау үшін.

Студенттерге оқыған материалды тақтаға орналастыра алады, оны сұрақтармен бірге алып

жүреді және студенттерге сұрақтарға тікелей тақтада жауап беруге тапсырма бере алады.

- Процестің немесе құбылыстың алгоритмін зерттеу және оқиғалардың хронологиясын есте сақтау.

- Синхронды немесе асинхронды режимде ұжымдық ми шабуылын жүргізу үшін.

Ми шабуылын бүкіл сынып немесе шағын топтар арасында жүргізуге болады. Әрбір қатысушы өз идеяларын ұсына алады, ал қалғандары ұнату арқылы танысып, пікір қалдыра алады немесе мақұлдай алады. Студенттер ұсынылған тақырып бойынша интернет ресурстарына сілтемелер қоса алады. Нәтижесінде, мысалы, бірлескен зерттеу жобасы үшін пайдалануға болатын жалпы құжат алынады.

4. Проблемалық мәселелерді талқылау.

Тақта сізге сабақтың тақырыбын сипаттайтын немесе студенттерге өз пікірлерін беруді ұсынатын екіұшты сұрақ қоюға болатын карта жасауға мүмкіндік береді. Осылайша әр студент өз көзқарасын білдіруге, басқалардың ойларын оқуға, түсініктеме беруге мүмкіндік алады. Оқытушы пікірталасты модерациялау мүмкіндігіне ие, оны әдістемелік мақсатқа байланысты дұрыс бағытқа бағыттайды.

5. Өткен тақырып бойынша сауалнама жүргізу үшін.

Оқытушының әр студентке немесе студенттер тобына жеке сұрақтар қоюға, жауаптарына түсініктеме беруге, қосымша ақпаратты тек мәтіндік емес, гипермәтіндік немесе бейне форматта ұсынуға мүмкіндігі бар. Осылайша, нәтижесінде болашақта студенттер материалды қайталау үшін тақтаны қолдана алады, мысалы, тест алдында.

Padlet қабырғаларына жазбалар қосудың тағы бір жаңа әдісі бар. Бұл бейне скринкаст, яғни бейнені экраннан жазу. Бұл Padlet Chrome кеңейтімі орнатылған жағдайда қол жетімді. Экран мен дауысты бес минутқа жазуға болады. Бұл жазба жазбаны тоқтатқан кезде жазбаға автоматты түрде қосылады. Бұл мүмкіндікті студенттер Padlet қабырғаларының біріне жариялау үшін қысқа оқыту бейнелерін жасау үшін пайдалануға болады [4].

Бұл виртуалды тақта интернет арқылы жасалып, студенттердің смартфонды тиімді қолдану негізінде жүзеге асады. Жазбаларға, суреттерге, фотосуреттерге, файлдарға және сыртқы ресурстарға сілтемелерге, мысалы, youtube сайтындағы бейнеге қосуға болады. Жасалған элементтерді өзгерту оңай, алып тастауға да болады. Сіз өзіңіздің фондық суретті өзіңіз таңдап алсаңыз, өзіңіздің фоныңызды жүктеп алғыңыз келсе, өзгерте аласыз. Онлайн кеңестердің артықшылығы - бірлескен жұмыстың мүмкіндігі. Виртуалды тақта дайын болғанда сіз оны әлеуметтік желілерде бөлісе аласыз, сілтемені поштаға жібере аласыз, сайттағы тақтаны ендіре аласыз, оны Excel форматындағы сияқты PDF форматындағы сурет түрінде экспорттай аласыз, басып шығарасыз. Сонымен қатар, бұл тегін қызмет.

Padlet-виртуалды тақтасын қолдану мүмкіндігі көп. Қолдану мүмкіндіктеріне тоқталатын болсам:

1.Кез-келген суреттерді жүктеу үшін қолдануға болады;

Білімді өзектендіру үшін барлық қажетті материалдарды виртуалды тақтаға қойыңыз, студенттердің тез арада оларды сұраңыз және олар қандай да бір нәрсені түсіндіру керекпе оны да сұрауға болады;

2.Егер сіз бір оқиғаны айтып берсеңіз, студенттерден болашақта не болатынын болжап сұрауға болады. Барлық идеяларды виртуалды тақтада қоюға болады. Олардың болжауының қаншалықты дәл екендігін талқылаңыз.

3.Студенттердің баяндаманы тыңдаған кезде, сабақ барысында туындаған негізгі идеяларды немесе сұрақтарды тақтаға қосуды сұраңыз;

4.Студенттермен немесе оқытушылармен кездесулер өткізу. Бір кеңесте идеялар мен сұрақтар қосып, кездесудің соңында оларды талқылаңыз;

5.Оқиғаларды жоспарлау. Мәселен, экскурсияны жоспарласаңыз, виртуалды тақтада барлық қажетті ақпаратты: орын, бағыт, кету уақыты, шығын, қажетті заттардың тізімі және т.б. енгізе аласыз;

6.Тақырыпты зерттегеннен кейін сауалнама жүргізу. Мысалы,студенттердің «Сіз не үйрендіңіз?», «Не түсініксіз?», «Сіз не сұрағыңыз келеді?» деген сұрақтарға жауап беруін сұраңыз. Студенттерге тек сөз түріндегі жауаптарды ғана көріп қана қоймай, мәтінді, сілтемені немесе

мультимедиялық файлды қосып, оларға түсініктеме бере аласыз. Мұндай виртуалды тақтада материалды қайталау үшін кейінірек пайдалануға ыңғайлы;

7.QR-кодтарының галереясын жасау. Студенттер белгілі бір тақырыптағы ақпаратпен, суреттермен және сілтемелермен виртуалды тақтаны жасай алады, содан кейін оған QR - кодын жасай алады. Нәтижесінде алынған кодтар топқа ілулі болуы мүмкін. Бұл тақырыпты оқып қана қоймай, студенттердің техникалық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік беретін ерекше және қызықты міндет;

8.Padlet- те кез-келген уақытта қарау үшін қол жетімді болатын виртуалды тақта материалдарына жүктеу арқылы құжат сақтау жүйесі ретінде пайдалануға ыңғайлы;

9. Padlet- тақтасын жасау тәуелсіз тапсырма болуы мүмкін. Сіз студенттерге таңдау жасай аласыз - презентация, интерактивті плакат, жад картасын немесе падлет тақтасын жасау.Алынған виртуалды тақтаны сайтқа енгізуге болады;

10. Белгілі бір тақырып бойынша материалдарды бірлесіп жинау үшін виртуалды тақтаны пайдалануға болады. Студенттер бір уақытта барлық топтарда жұмыс жасай алады. Барлық ресурстар бір жерде жиналады және ешқашан жоғалмайды;

11. Тақырып бойынша қосымша материалдарды қалай жазуға болады? Мақалаларға, суреттерге және нұсқаулық бейнелерге сілтеме жасайтын виртуалдытақтаны жасаңыз және сілтемені бөлісіңіз. Мұндай басқарма тақырыпты тереңірек зерттеуді қалайтындарға және сабақты өткізіп жібергендерге қызықты болады;

12.Суретке субтитрлерді жылдам қосу. Кескінді фон ретінде орнатыңыз, содан кейін кескіннің түрлі бөліктеріне ескертпелер қосыңыз;

13.Жылдың басында танысу үшін. Сіз өзіңіз туралы әңгімелейтін виртуалды тақтаны жасай аласыз, сонымен қатар студенттер өздері туралы кез келген ақпаратты қоса алатын өз виртуалды тақталарын құруға кеңес береңіз. Жылдың соңында тағы бір тапсырманы орындауға болады: өткен жылда не өзгергенін көру және өзгерістер туралы сөйлесу,

14.Қазіргі уақытта студенттердің кері байланыс алуға, олар өздерінің әсерлері мен идеяларын ортақ пайдалану үшін виртуалды тақтаны пайдалануды сұраңыз;

Қорытындылай келе, интерактивті онлайн тақтаны пайдалану заманауи білім беру процесінің ажырамас бөлігі екенін атап өтуге болады. Padlet- логикалық идеяның және оның технологиялық тұрғыдан дамыған нұсқасының жақсы мысалы. Қашықтықтан жұмыс істеудің әр түрлі формаларында ақпаратты визуализациялау бойынша практикалық міндеттерді оңай игереді және шешеді. АКТ-құзыреттіліктерді жүзеге асыру жағдайында сабақтың мүмкіндіктерін кеңейтеді, оларға шығармашылық идеяларды көрсетуде және жалпы креативті білім беру өнімін құруда тең құқылы қатысушы болуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Полат Е.С., М.Ю. Бухаркина, М.В.Моисеева, А.Е. Петрова "Новые педагогические и информационные технологии в системе образования". - М., 2004.
2. Чернов К. С., Косенко Е. А., Ермолаева В. В. Влияние информационных технологий на образование и главная проблема современного образования в России // Молодой ученый. — 2018. — № 22.
3. http://didaktor.ru/obnovleniya-padlet/
4. http://teachtech.ru/instrumenty-veb-2-0/kak-ispolzovat-onlajn-dosku-padlet-v-klasse.html
5. https://upweek.ru/servis-padlet-sovmestnoe-sozdanie-veb-stranichek-bez-registracii-akkauntov

УДК 37.013

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ ОНЛАЙН-ДОСКИ PADLET В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Гинаятова А.А.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация.*В данной статье рассказывается о возможности использования на уроке виртуальной доски, которая является простым и универсальным инструментом в работе учителя, легко осваивает и решает практические задачи визуализации информации в различных формах дистанционной работы. Расширяет возможности урока в реализации ИКТ-компетенций, позволяет быть равноправными участниками презентации творческих идей и создания творческого образовательного продукта в целом.*

Ключевые слова: *Padlet, ИКТ, инновации, компетентность, технология, метод.*

УДК 371

ЭТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ РЕАЛИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Жумагулова Г.А.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье рассматриваются вопросы этики педагога-психолога в работе по психолого-педагогическому сопровождению образовательного процесса. Даны определения понятий «этика», «этические принципы», «психолого-педагогическое сопровождение». Перечислены и раскрыты важнейшие этические принципы работы педагога-психолога с участниками образовательного процесса.*

Ключевые слова: *Этика, этические принципы, психолого-педагогическое сопровождение.*

Психолого-педагогическое сопровождение как целостная, системно организованная деятельность, направлено на создание в рамках объективно данной образовательной среды условий для максимального личностного развития личности как субъекта образования. Поэтому в нашей статье мы хотим рассмотреть особенности этических вопросов работы педагога-психолога в системепсихолого-педагогического сопровождения образовательного процессакак условия, при которых сохраняются и упрочиваются его профессионализм, гуманность его действий по отношению к участникам образования, уважение к ним, при которых усилия педагога-психолога приносят реальную пользу.

В соответствии с толковым словарем русского языка, термин «сопровождение» обозначает действие, сопутствующее какому-либо явлению. Он происходит от слова «сопровождать», имеющее несколько содержательных трактовок. Смысл толкования зависит от области применения слова, но обозначает одновременность происходящего явления или действия. В современной литературе термин «сопровождение» понимается, прежде всего, как поддержка психически здоровых людей, у которых на определенном этапе развития возникают какие-либо трудности. Нужно отметить, что поддержка понимается как сохранение личностного потенциала и содействие его становлению. Сущность такой поддержки заключается в реализации права на полноценное развитие личности и ее самореализацию в социуме [1].

Таким образом, можно сказать, что психолого-педагогическое сопровождение – это целостная система, в процессе деятельности которой создаются социально-психологические и педагогические условия для успешного развития и обучения каждого обучающегося в процессе обучения. В ходе реализации системы психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса важную

роль в деятельности педагога-психолога играет соблюдение этических принципов.

Рассмотрим, определение понятия «этика» и основные этические принципы педагога-психолога. Термин «этика» произошел от древнегреческого слова ethos (этос), изначально означающего место совместного проживания (жилище человека, логово зверя, гнездовье птиц) [2]. Этика в широком смысле – это учение о добре и зле, о должном и недолжном, о том, как себя вести можно и как себя вести не следует. Это общепринятые ценности, нормы, правила, принципы.В различных цивилизациях на Востоке и на Западе, начиная с периода появления первых рукописей, человека интересовало: что считать добром, а что – злом. В религиях, этических сочинениях Аристотеля, Сенеки, Спинозы, Канта, Гегеля, Фрейда, Фромма, С.Л. Рубинштейна проблеме морального самоопределения личности, проблеме доброжелательного поведения человека было уделено величайшее внимание. Нельзя объяснить ни один поступок человека без понимания его подлинных мотивов намерений, которые формируются в обществе и каждый человек вынужден принимать во внимание то, что вызовет одобрение и поддержку со стороны других людей (семьи, общины, трудового коллектива, страны, государства), а что вызовет осуждение и неприятие.

Этика как наука, более других дает представление о нравственном развитии человека, о его моральном сознании. Этику можно условно разделить на 2 вида:общую и специальную (профессиональную). Общая этика касается всех сфер жизнедеятельности людей, независимо от того, чем они занимаются, кемявляются. Люди учатся и учат своих детей как вести себя в обществе, как общаться и выстраивать отношения с другими людьми. Это и есть общая этика.

Этика профессиональная отражается в специфике той или иной профессии. Можно говорить об этике врача, этике учителя, этике социального работника, этике ученного, этика предпринимателя. Так, например, категории профессиональной этики педагога – это основные понятия этики, отражающие наиболее существенные стороны морали и составляющие ее научный аппарат, позволяющие выделить ее в относительно самостоятельный разделе науки о морали. Их изучение имеет как теоретическое, так прикладное значение. Значительное место в профессии занимают такие нравственные качества, как добросовестное отношение к труду, самокритичность, доброта и справедливость, честность и принципиальность, тактичность, скромность, любовь к детям и профессиональная гордость [3].

Также можно говорить об этике психолога. В Республике Казахстан имеется Проект «Этический кодекс психологов Республики Казахстан», отражающий многообразие и сложность профессиональной деятельности психологов Казахстана. Очень важно, чтобы казахстанские психологи соответствовали высоким этическим стандартам и имели общечеловеческие ценности, и могли брать ответственность за свои действия [4].

Необходимо сказать, этические принципы педагога-психолога схожи с этическими принципами психологов, но также имеются существенные отличия. Этические принципы педагога-психолога направленны на установление основополагающих прав и обязанностей, вытекающих из особенностей профессиональной деятельности педагога-психолога в образовании. Этические принципы должны служить педагогу-психологу ориентиром при планировании и построении работы с клиентом, в том числе при разрешении проблемных и конфликтных ситуаций, возникающих в процессе профессиональной деятельности педагога-психолога. Принципы призваны оградить клиентов и общество в целом от нежелательных последствий бесконтрольного и неквалифицированного использования психологических знаний, и в то же время защитить педагогов-психологов и практическую психологию от дискредитации.

Этические принципы призваны обеспечить:

- решение профессиональных задач в соответствии с этическими нормами;

- защиту законных прав людей, с которыми педагоги-психологи вступают в профессиональное взаимодействие: обучающихся, воспитанников, студентов, педагогов, супервизоров, участников исследований и др. лиц, с которыми работает педагог-психолог в ходе реализации системы психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса;

- сохранение доверия между педагогом-психологом и обучающимися, воспитанниками, студентами, педагогами и др.;

- укрепление авторитета психологической службы образования среди обучающихся,

воспитанников, родителей и педагогической общественности.

Какие же этические принципы педагога-психолога существуют? Основными этическими принципами педагога-психолога являются:

1. Принцип конфиденциальности.
2. Принцип компетентности.
3. Принцип ответственности.
4. Принцип этической и юридической правомочности.
5. Принцип квалифицированной пропаганды психологии.
6. Принцип благополучия клиента.
7. Принцип профессиональной кооперации.
8. Принцип информирования клиента о целях и результатах обследования.

Мы остановимся на 3 основных, базовых требованиях, которые педагог-психолог обязан выполнять:

1. Принцип конфиденциальности состоит в том, что информация, полученная педагогом-психологом в процессе проведения работы, не подлежит сознательному или случайному разглашению. Также участие обучающихся, воспитанников, родителей, педагогов в психологических процедурах должно быть сознательным и добровольным. Педагог-психолог должен помнить, что если информация, полученная от клиента, запрашивается экспертами, она должна быть предоставлена в форме, исключающей идентификацию личности клиента экспертами. Для этого вся информация о клиенте регистрируется и хранится с учетом строгой конфиденциальности. Также сообщая администрации результаты обследования и своего заключения, педагог-психолог должен воздерживаться от сообщения сведений, наносящих вред клиенту и не имеющих отношения к образовательной ситуации.

2. Принцип ответственности заключается в том, что педагог-психолог осознает свою профессиональную и личную ответственность перед клиентом и обществом за свою профессиональную деятельность. Педагог-психолог несет профессиональную ответственность за собственные высказывания на психологические темы, сделанные в средствах массовой информации и в публичных выступлениях. Педагог-психолог в публичных выступлениях не имеет права пользоваться непроверенной информацией, вводить людей в заблуждение относительно своего образования и компетентности. Педагог-психолог может не информировать клиента об истинных целях психологических процедур только в тех случаях, когда альтернативные пути достижения этих целей невозможны.

3. По принципу компетентности педагог-психолог четко определяет и учитывает границы собственной компетентности. Педагог-психолог несет ответственность за выбор процедуры и методов работы с клиентом.

Остальные принципы не менее важны в работе педагога-психолога и относятся в большей степени к психологической работе с участниками образовательного процесса в роли клиентов консультаций, тренингов, психологических диагностик, исследований и т.п.

Таким образом, мы видим, что вопрос этики в работе педагога-психолога по сопровождению образовательного процесса имеет важное значение для решения профессиональных задач, установлению и укреплению доверительных отношений между сторонами образовательного процесса.

Список литературы:

1. Адушкина, К. В. Психолого-педагогическое сопровождение субъектов образования [Электронный ресурс] : учебное пособие / К. В. Адушкина, О. В. Лозгачёва ; Урал. гос. пед. ун-т. – Электрон. дан. – Екатеринбург : [б. и.], 2017. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
2. Нестерова, А.А. Профессиональная этика психолога: учебник и практикум для академического бакалавриата/ А.А.Нестерова, Т.Ф. Суслова. М.: Издательство Юрайт, 2017
3. Афашагова, А.А. Профессиональная этика в психолого-педагогической деятельности. Учебное пособие. Изд.Литагент Директмедиа/М-Берлин, 2014
4. https://psychology-selena.kz/cp10537-eticheskij-kodeks-psihologa.html

ӘОЖ 371

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ ЖҮЙЕСІН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ЭТИКАЛЫҚ ПРИНЦИПТЕРІ

Жумагулова Г.А.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық универсиетті, Орал к.

Аннотация. *Мақалада білім беру процесін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша педагог-психологтың жұмысындағы этика мәселелері қарастырылған. Этика, этикалық принциптерге анықтамалар берілген. Педагог-психологтың этикалық қағидаттары, мысалы, құпиялылық принципі, құзыреттілік принципі, жауапкершілік принципі келтірілген.*

Кілт сөздер: *этика, этикалық принциптер, психологиялық-педагогикалық қолдау.*

ӘОЖ 378.02:37016

ЖОО-ДА ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП (FlIPPED CLASSROOM) ӘДІСІН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Амангелдиева Б.Н., Ахметов Т.Р.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *«Flipped Classroom» моделі заманауи аралас оқыту технологиясының (Blended Learning) құрамдас бөліктерінің бірі ретінде оқу бағдарламасын немесе қосымша оқу материалын меңгеруде студенттердің өз бетінше оқу әрекетін ұйымдастыру үшін қолданылады. Сондықтан да қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық ағындардың ұдайы өсіп келе жатқан жылдамдығын ескере отырып, аталған әдістің тиімділі жоғары екеніне көз жеткізуге болады. Аралас оқыту әдістерін қолдану материалды дәстүрлі оқумен қатар электронды оқытуды пайдалануға мүмкіндік беретіндіктен, соңғы жылдардағы бүкіл әлемдік пандемия кезінде білім беруде қолданылатын өзекті әдіс екенін көрсете білді.*

Кілт сөздер: *«Төңкерілген сынып», «Flipped Classroom», аралас оқыту әдісі, видеолекция, подкаст, водкаст, педагогикалық технология, оқытушы, студент, онлайн, қашықтан оқыту.*

Қазіргі заманғы технологиялар білім беру жүйесіне көбірек енуде. Бүгінгі таңда сабақты техникалық құралдарсыз елестету мүмкін емес. Бірақ кейде біздің сабақ туралы бүкіл идеямызды түбегейлі өзгертетін жағдай туындайды. Кейбір заманауи педагогикалық технологиялар студенттермен жұмыс істеудің барлық дәстүрлі әдістерін жоққа шығаруда. Осындай технологияның бірімен және оны пайдалану тәжірибеміз туралы бөліскіміз келеді.

«Flipped Classroom» моделі заманауи аралас оқыту технологиясының (Blended Learning) құрамдас бөліктерінің бірі ретінде оқу бағдарламасын немесе қосымша оқу материалын меңгеруде студенттердің өз бетінше оқу әрекетін ұйымдастыру үшін қолданылады. Бұл оқыту моделі күндізгі және қашықтықтан (электрондық) оқыту компоненттерінің кезектесуімен сипатталады. Бұрынғы заманда оқытудың бірден-бір әдісі сынып-сабақ жүйесі болатын. Мұғалім күн сайын бір сценарий бойынша әрекет етті. Сабаққа келіп, үй тапсырмасын тексеріп, жаңа тақырыпты түсіндіре отырып сабақты бастайтын. Ал соңғы жиырма жылдықта адам өмірінде компьютер пайда болды, оның көмегімен нақты ақпараттық революция болды. Осыған байланысты балаларды өткен жылдардағы әдістемелер бойынша оқытуға болады ма деген сұрақ туындады. Мұғалім өз білімін пассивті түрде қабылдайтын оқушыға бергені дұрыс па? Қазіргі балалар желілік жүйедегі ұрпақ екенін ескерген жөн. Педагогикалық технологиялар баланың жеке мобильді құрылғылары - смартфондар мен планшеттерге деген қызығушылығының болуын ескеруі керек. Сондықтан да қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық ағындардың ұдайы өсіп келе жатқан жылдамдығын ескеретін жаңа білім беру жағдайларын жасауы керек. Сонымен бірге қолданбалы педагогикалық әдістер білім алушылардың

іс-әрекетін жоспарлау, алынған материалды сыни тұрғыдан талдау, сонымен қатар әртүрлі идеяларды тиімді жүзеге асыру дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс. Басқаша айтқанда, білім алушы (студент) бала пассивті тыңдаушыдан шындықты іздеуші, дамытушы, ойшыл және зерттеушіге айналуы керек. Бұл жағдайда мұғалім көмекші, серіктес және ұйымдастырушы рөлін атқаруы тиіс болады [1].

Бұл технологияны дүние жүзіндегі педагогтар 10 жылдан астам қолданып келеді. Тәжірибеде қолданылатын аралас оқыту мыналарға мүмкіндік береді:

- Білім алушының жеке қасиеттерін, оның ішінде оның ырғағы мен жаңа тақырыпты игеру қарқынын ескере отырып, педагогикалық процестің икемділігі және оның қолжетімділігі есебінен олардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге;
- Білім алушының белсенді позициясын қалыптастыру, оның ынтасын, әлеуметтік белсенділігін және дербестігін арттыру;
- Жаңа білімді пассивті беруден студенттермен интерактивті қарым-қатынасқа көшетін оқытушының рөлін өзгерту;
- Материалды зерделеу процесін дараландыру.

Дәстүрлі білім беру жүйесі бұл технологиядан мыналарды пайдалана алады:

- Дербес топтар. Бұл модельді жүзеге асыру сыныпты бөлуді қамтиды. Студенттер екі топқа бөлінеді, олардың бірі дәстүрлі оқыту құралдарын пайдалана отырып, екіншісі – желілік ресурстарды пайдаланады.

- Төңкерілген сынып. Бұл үлгі бойынша студенттердің оқу орнындағы жұмысы үйде оқытылатын материалды практикалық бекітуге арналған.

- Жұмыс аймақтарын өзгерту. Бұл әдістеме студенттер тобын (кемінде 4) құруды, оларға нақты тапсырмалар беруді қарастырады.

Аралас оқыту әдістерін қолдану материалды дәстүрлі оқумен қатар электронды оқытуды пайдалануға мүмкіндік береді [2].

Flipped Classroom педагогикалық технологиясын қолдануда студенттер үйде дәстүрлі үй тапсырмасын орындамайды. Оның орнына олар жаңа материалды өз бетінше меңгере отырып, онлайн режимінде бейне лекцияларды көреді. Сабаққа келе отырып, студенттер оқытушымен бірге білімдерін бекітуге мүмкіндік беретін практикалық тапсырмаларды орындаумен айналысады. Басқаша айтқанда, «Төңкерілген сынып» педагогикалық технологиясы дәстүрлі әдістер оқу орнында орындалатын жұмысты үйде орындауды көздейді.

Flipped Classroom педагогикасының үлгісін кім ойлап тапты? Бұл технологияның пионерлері химия мұғалімдері Джонатан Бергман мен Аарон Самс. Сабақта жаңа материалды түсіндіруге уақыт жоғалтпау үшін олар алдымен интернетте жоғары сынып оқушыларына арналған тренинг сабақтары мен бейнероликтерді түсіріп, кейіннен жариялады. Бұл формат мектеп оқушыларына ұнады, содан кейін дүние жүзінің мұғалімдері әріптестерінің үлгісінен шабыттанып, зерттелетін тақырыптардың мазмұны бар бейне-дәрістерді түсіре бастады.

Flipped Classroom педагогикалық технологиясы дәрістерді типтік көрсету және үй тапсырмасын ұйымдастыру «кері» принцип бойынша жүзеге асырылатын инновациялық оқыту моделі болып табылады. Мұғалім арнайы электронды бағдарламалар арқылы жаңа тақырыпты жазып алады. Осыдан кейін ол оны барлық білім алушыларға қолжетімді ресурсқа орналастырады. Кейде материалға шағын тапсырма қоса беріледі. Бұл студенттің тақырыпты түсінгенін өз бетінше тексеруге мүмкіндік береді. Flipped Classroom технологиясында студенттер жаттығулар жасайды, жобаларды талқылайды, пікірталас жүргізеді.

Flipped Classroom оқыту технологиясында водкаст, подкаст және алдын ала водкастинг терминдерін пайдаланады.

Подкаст - бұл аудио файл. Мұндай аудиолекцияны жасаған автор оны интернетті пайдаланып жазылу арқылы таратады. Алушылар подкасттарды жеке мобильді немесе жұмыс үстелі құрылғыларына жүктей алады. Дәрістерді онлайн тыңдауға да болады. Водкаст - бұл подкастпен бірдей өнім, тек бейне файлдары бар.

Pre-vodcasting - бұл оқытушы өз лекциясының водкастын жасайтын білім беру әдісі. Бұл студенттерге тақырып талқыланатын аудиториялық сабақтан бұрын онымен танысуға мүмкіндік

береді. Айта кету керек, алдын ала водкастинг - бұл flipped classroom техникасының бастапқы атауы. Оқу процесінде бейнелекциялар кейде осы мақсат үшін арнайы әзірленген бағдарламалық құралдарды пайдалана отырып қолданылады, атап айтқанда:

CMS. Бұл жүйе оқу материалының мазмұнын құру және одан әрі басқару үшін қолданылады.

LMS. Бұл студенттердің оқу материалына қол жеткізуін, сонымен қатар көлденең және кері байланыстарды ұйымдастыруды қамтамасыз ететін қашықтықтан оқыту жүйесі.Төңкерілген сынып» оқу үлгісін пайдалану интернеттің қолжетімділігіне байланысты.

Қазіргі уақытта Flipped Classroom үшін бірыңғай оқыту үлгісі жоқ. Бұл термин жазылған дәрістің алдын ала қарауына негізделген кез-келген сабақтың құрылымын сипаттау үшін кеңінен қолданылады, содан кейін оқу орнында тікелей сабақ барысында жүргізілетін талқылауды көрсетеді. Flipped Classroom технологиясының кейбір үлгілерінде студенттер бірден бірнеше лекцияны алдын ала қарайды, олардың ұзақтығы 5-тен 7 минутқа дейін. Бейнеден алынған білімді тексеру үшін жазба тапсырмалар немесе онлайн сауалнамалар пайдаланылады. Түсініксіз сәттер болса, материалды қайта қарауға әрқашан мүмкіндік бар. Сабақ барысында оқытушы студенттермен жаңа тақырыпты талқылай алады немесе студенттер лекциядан алған білімдерінің барлығын жасап, бірлесіп жұмыс істей бастайтын және іс жүзінде жүзеге асыратын өзіндік студияға айналдыра алады. Бұл ретте оқытушының міндеті –студенттерге әртүрлі тәсілдер ұсыну, материалдың мазмұнын нақтылау, сонымен қатар студенттердің үлгерімін бақылау болып табылады.Кейде кәдімгі сабақтарда студенттер мұғалімнен естігендерін түсіне бермейді, олар үзіліс жасап, айтқандары туралы ойлана алмайды. Осыған байланысты олар кейде ең маңызды сәттерді жіберіп алады. Мүлдем басқа нәрсе - Flipped Classroom әдісімен ұсынылатын бейнелекция. Ақпараттық құралдарды пайдалану жаңа тақырыптың баяндалуын толық бақылауға мүмкіндік береді. Қажет болса, студенттер оны көреді және қажетінше артқа немесе алға айналдырады. Бұл мүмкіндік әсіресе физикалық мүмкіндіктері шектеулі балаларға қатысты [3].

Әрине, «Төңкерілген сынып» мұғалімнен қосымша дайындықты қажет ететін педагогикалық әдістеме. Ол әсіресе бастапқы кезеңдерде қажет болады. Мұндай жұмысты ұйымдастыратын оқытушы мына жайттарды есте ұстауы қажет:

- барлық оқу бейнематериалдары немесе оқу электрондық ресурстары нақты оқу мақсаттарымен және қадамдық нұсқаулармен бірге жүруі керек;

- лекцияны жазып алғаннан кейін тапсырмалардың болуы міндетті (студенттерге жалпы немесе арнайы сипаттағы сұрақтарды құрастыруды ұсынуға болады);

- студенттерді бейнелекциялар бойынша қысқа жазбалар немесе жазбалар жазуға үнемі тарту.

«Flipped Class» педагогикасының моделінің негізгі аспектілері мемлекеттік білім беру стандартында да қарастырылған. Бұл құжатта білім беру жүйесі осы технологияға қойған бірқатар талаптарды қамтиды. Олардың ішінде:

- студенттердің технологиялық құралдарды пайдалануы, сонымен қатар білімді тереңдету мақсатында оқу кеңістігін жекелендіру;

- студенттердің цифрлық әлемде білім алу ерекшеліктерін түсінуі және олардың тек заңды және қауіпсіз әдістерін қолдануы;

студенттердің материалды меңгеруде сыни тұрғыдан ойлауын пайдалану; есептер шығару дағдыларын меңгере отырып, жаңа тақырыптармен танысу.

Flipped Classroom сабақтарының артықшылықтары қандай? Модельдің негізгі артықшылықтарына мыналарды жатқызуға болады:

- Оқытушының студенттерге көмектесуге және оларға өздік оқуда қиындық тудырған бөлімдерді түсіндіруге көбірек уақыттың болуы;

- Үй тапсырмасын барлық студентердің міндетті түрде орындауы, өйткені оның практикалық бөлігі оқытушының қолдауымен сабақта орындалатын болады;

- Бір материалды түпкілікті түсіну үшін оны бірнеше рет қарауды қажет ететін студенттерде ұялудың болмауы (оқушылар үйде туындаған сұрақтарды жазып алады, ал оқытушымен аудиториялық сабақта оларды қосымша талдайды);

- Оқытушының әр түрлі жұмыс түрлеріне сабаққа студенттерді тарта отырып, өз қызметін жоғары сапалы деңгейде ұйымдастыру мүмкіндігі;

- Студенттердің өз біліміне деген жауапкершілігін қалыптастыруға, сыни тұрғыдан ойлауды, сонымен қатар интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға ықпал ететін студенттермен көбірек араласуға мүмкіндік беретін интернеттің мүмкіндіктерін пайдалану.

Сонымен қатар, инновациялық технология студенттерге XXI ғасыр адамына оқуда, жұмыста және өмірде қажет қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Олардың ішінде:

1. инновация және шығармашылық;
2. мәселелерді шешу қабілеті;
3. ынтымақтастық және қарым-қатынас;
4. ақпараттық сауаттылық;
5. кез-келген жағдайға бейімделу қабілеті;
6. психикалық икемділік;
7. АКТ сауаттылығы;
8. тәуелсіздік пен бастамашылық;
9. жауапкершілік пен көшбасшылық.

«Төңкерілген оқыту» технологиясы студенттің өз бетінше білім алуға қызығушылық танытпаған немесе жалпы ынта-жігері жеткіліксіз болған жағдайда іске асыру мүмкін емес. Сондықтан оқытушыдан алуан түрлі функцияларды орындауды талап етеді. Бір сөзбен айтқанда, ол шабыттандырып, қызықтырып, жан-жақты қолдау көрсетуі керек. Оқытушы студентті өз бетінше алған білім кез-келген адамның жеке жетістігі екеніне екеніне сендіруі қажет.

Қазіргі білім берудің ең үлкен мәселесі –оқытушылардың аралас оқыту жүйесін өз сабақтарында қолдануға дайын еместігі, сонымен қатар прогрессивті технологияларды меңгеру дағдыларының төмендігі. Әсіресе, ескі формация оқытушыларына қиын. Олар психологиялық тұрғыда өздерінің әдеттегі рөлінен бас тарта алмайды. Төңкерілген оқыту тек оқытушының функцияларын өзгертуді ғана емес, сонымен қатар, студенттердің де міндеттерін өзгертеді. Өйткені, білім алудың дәстүрлі жүйесі бойынша олар процестің енжар қатысушылары болып табылады, оларға материал дайын түрде ұсынылады. Төңкерілген үлгіні пайдалану студенттердің мойнына үлкен жауапкершілікті жүктейді. Бұл оларға тәжірибе жасауға ынталандырады. Кейде сабақтағы белсенділікті студенттердің өзі басқарады, ал студенттердің өзара қарым-қатынасы прогресстің қозғаушы және анықтаушы күшіне айналады, бұл практикалық дағдыларды қолдану арқылы білім алуға мүмкіндік береді. Төңкерілген оқытуды қолдану, әсіресе, оқытушы басымдықты материалды әдеттегідей баяндаудан гөрі, студенттің оны жетілдіру жұмысына ауыстыруға ұмтылғанда тиімді болады [4].

Осы мәселе аясында кәсіби іс-тәжірибемізде практикалық іс-әрекеттер жүргізе отырып, біз «төңкерілген сынып» технологиясын ағылшын тілі пәнінен үш аспектіде қолдандық:

- тапсырмаларды жасау алдында;
- грамматиканы үйрену кезінде;
- ағылшын тіліндегі фильмдерді көргенде.

Әрқайсысын қарастырайық.

Тыңдау тапсырмасы болуы тиіс сабақ алдында студенттерге шағын мәтінді оқуға үй тапсырмасы беріледі. Мәтінмен жұмыс істеу кезінде студенттер барлық жаңа сөздерді өздері табуы керек, сөздікпен танысып, олардың анықтамаларын анықтайды. Аудиториялық жұмыс кезінде студенттер сол мәтіндерді қысқартылған презентацияда тыңдайды және стандартты тыңдау тапсырмаларын орындайды. Жұмыс нәтижесінде студенттер үйде жаңа сөздермен қаншалықты тиімді жұмыс істегендерін тексеруге мүмкіндік алды. Сонымен қатар, бұл жұмыс тыңдауда қиындықтары бар студенттерге қиындықтарды жеңуге мүмкіндік береді.

Жаңа грамматика туралы айтпас бұрын мен студенттерге жаңа материалды түсіндіретін бейнероликке сілтеме беремін. Әрбір студенттің орыс тіліндегі жаңа грамматиканың түсіндірмесін көру мүмкіндігі бар. Мен әдетте Интернеттен дайын материалдарды пайдаланамын, мысалы, http://english03.ru/video-uroki сайтынан. Осыдан кейін жаңа грамматикалық материалды талқылау сабақта тақырып бойынша жаттығуларды орындау кезінде орын алады. Бұл тәсіл студенттерді қызықты емес материалды енжар тыңдаушылардан оқу процесінің белсенді қатысушыларына айналдыра отырып, жаңа нәрселерді меңгеру процесіне қатысуға мүмкіндік береді.

Бұл әдісті ағылшын тіліндегі фильмдерді көргенде қолданса да болады. Студенттер үйінде ағылшын тілінде алдын ала дайындалған фильм бөлігін көреді. Қараудың мақсаты - мазмұнды түсіну ғана емес, сонымен қатар барлық таныс емес сөздер мен сөз тіркестерін жазу. Содан кейін сөздік арқылы жаңа сөздікпен жұмыс жүргізіледі және соңында олар фильмнің мазмұны бойынша жаттығулар орындайды. Ағылшын тіліндегі заманауи фильмнің қызықты материалы сөздікпен жалықтыратын жұмысты өте қызықты етеді, ал фильмдегі заманауи өрнектер студенттерге басқа елдерден келген құрдастарымен қарым-қатынас кезінде өзін жайлы сезінуге мүмкіндік береді.

Ал бұл әдісті психологиялық пәндерді оқытуда пайдалануға келетін болсақ, өз тәжірибемде бүкіл әлемдік пандемия кезінде студенттерге интернет желісіндегі «youtube» каналында ЖОО-ның парақшасына әр пәннен видеолекция ендіру кезінде басталды. Сол кезде «Адам психикасын зерттеу мәселелері», «Психология» пәнінен видеолекция түсіріліп, студенттерге қашықтан оқыту жағдайында пайдалануда өз тиімділігін көрсетті. Медициналық психология пәні бойынша бұл технология медициналық психологияға қатысты психикалық бұзылыстарды талқылауда интернет желісінен фильмдерді студенттер көріп, аудиториялық сабақтарда фильм бойынша тақырыпқа сай тапсырмаларды орындағанда студенттердің пәнге деген қызығушылығы артқандығын көрсетті. Соның дәлелі ретінде 2021 жылы қараша айында «төңкерілген сынып» әдісінің ЖОО-да қолданудың тиімділігін көрсету мақсатында университетімізде ұйымдастырылған «Сапа» апталығында ашық сабақ ұйымдастырылды.

«Зиятында ақауы бар балалардың психологиялық ерекшеліктері (Олигофрения)» тақырыбындағы ашық семинар сабаққа студенттер зиятында ақауы бар балалардың психологиясын өзге психикалық аномалиялармен салыстырып, олардың психологиялық ерекшеліктері мен түрлері, психологиялық қолдау көрсету туралы өзіндік пікір қалыптастырады деген мақсат қойылды. Семинар сабағының құрылымы интербелсенді технологияға сай құрылып, үш кезеңді қамтыды: «Проблеманы айқындау» кезеңі, «Проблеманы шешу» кезеңі, «Проблема шешімін қолдану» кезеңі. Студенттердің әрекетін сабаққа шоғырландыру мақсатымен сабақ ойсергек «Төбе және қарын» жаттығуынан басталды. «Проблеманы айқындау» кезеңінде топтық талдау жұмысы ұйымдастырылып, Форест Гамп кинофильмінің кейіпкеріне психологиялық талдау жасалды. «Проблеманы шешу» кезеңінде кейс тапсырмаларындағы кейіпкерлерге даму бұзылысы бойынша психологиялық диагноз қою үшін жұптық жұмыс жүргізілді. «Проблема шешімін қолдану» кезеңінде рөлдік ойында пресс-конференция формасындағы мамандармен кездесіп, тақырып бойынша түзету-дамыту жұмыстарымен таныстырылды. Студенттер невролог, психолог, рефлексотерапевт, логопед, дефектолог, әлеуметтік маман ретінде мәселені жан-жақты ашуға тырысты. Сабақты қорытындылау мақсатында рефлексияға «Үшбу хат» әдісі қолданылды. Семинар сабақ барысында қолданылған «Flipped learning» әдісі, «кейс-стади» тәсілдері мақсатқа жетуде тиімді пайдаланылды деп есептеймін.

Қорытындылай келе, «төңкерілген» сынып әдістемесінің орталық элементі оны қалғандарынан айқын ажырататын бейнедәрістердің өзі емес, оқытушы мен студенттер арасындағы белсенді әлеуметтік өзара әрекеттестік болып табылады деп сеніммен айта аламыз. Әдістеменің мәні студенттердің оқу сағаттары мен жүктемесін жай ғана қайта бөлу емес, студенттерді өз бетінше белсенділікке көбірек ынталандыру, оларға әрі қарай өз тәжірибесіне сүйенуге мүмкіндік жасау болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Перевернутый урок. Как объяснить тему так, чтобы все поняли, и чтобы никому не было скучно?» Диана Богданова, кандидат педагогических наук, Институт проблем информатики Российской академии наук (ИПИ РАН) / Дети в информационном обществе: информационный журнал - №11, апрель - сентябрь 2012
2. Академия С. Хана // https://www.khanacademy.org/
3. «7 things you should know about flipped classrooms» // http://www.educause.edu/library/resources/7-things-you-should-know-about- flipped-classrooms
4. Солодова Е.А. Новые модели в системе образования. Синергетический подход. – 2011.

УДК 378.02: 37016

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАССА (FLIPPED CLASSROOM) В ВУЗЕ

Амангельдиева Б.Н., Ахметов Т.Р.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация.*В данной статье рассматриваются особенности использования метода Flippedclassroom (перевернутого класса) в высшей школе. Как форма технологии смешанного обучения, метод перевернутого класса описывается как современный и эффективный метод преподавания. Кроме того, в статье показаны опыт эффективного использования английского языка и психологии при преподавании дисциплин в вузе.*

Ключевые слова: *«Перевернутый класс», «Flippedclassrom», смешанный метод обучения, видеолекция, подкаст, водкаст, педагогическая технология, преподаватель, студент, онлайн, дистанционное обучение.*

ӘОЖ373.1:371.8

КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМ-БЕЙНЕЛІ ОЙЛАУЫНЫҢ ДАМЫТУ МОДЕЛІ МЕН БАҒАЛАУ КРИТЕРИЙЛЕРІ

Иргалиев А.С., Изтурганова А.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация.*мақалада балалардың көркем-бейнелі ойлауын дамыту мәселесі, көркем-бейнелі ойлаудың авторлық анықтамасы, көркем-бейнелі ойлауды дамытуға бағытталған бейнелеу іс-әрекетін оқыту әдістері: оқу-танымдық және шығармашылық іс-әрекетті ұйымдастыру әдістері (көрнекі бейнені кезең-кезеңмен қалыптастыру әдісі, қиял бейнесін психикалық модельдеу әдісі, материалды блок-тақырыптық ұсыну әдісі, анықтамалық схемалар әдісі, жаттығу әдісі, көркемдік қабылдау әдісі, өзіндік оқу жұмысының әдісі); оқу-танымдық және шығармашылық қызметті ынталандыру және қалыптастыру әдістері (эмоционалды ынталандыру әдісі, танымдық қызығушылықты дамыту әдісі, оқудағы жауапкершілікті қалыптастыру әдісі, өзара әрекеттесу және ынтымақтастық әдісі, шығармашылық қабілеттерін дамыту әдісі); оқытудың дидактикалық құралдары және бейнелі ойлауды дамыту түрлері; бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауын дамыту шарттары; бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының көркемдік-шығармашылық, оқу-шығармашылық, жалпы білім беру, проблемалық және сыни деңгейлері сипатталады*

Кілт сөздер: *көркем-бейнелі ойлау, көркем-бейнелік жүйе,көркем образ,көркемдік бейнені қалыптастыру процесті, оқу-танымдық және шығармашылық іс-әрекетті ұйымдастыру әдістері, оқу-танымдық және шығармашылық қызметті ынталандыру және қалыптастыру әдістері, оқытудың дидактикалық құралдары және бейнелі ойлауды дамыту түрлері, бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының көркемдік-шығармашылық, оқу-шығармашылық, жалпы білім беру, проблемалық және сыни деңгейлері.*

Балалардың көркем-бейнелі ойлауын дамыту қажеттілігін түсіну үшін қоршаған шындықты білу процесінде оның орны мен маңыздылығын, жеке тұлғаның қалыптасуына әсерін анықтау қажет. Көркем-бейнелік жүйе - бұл кез-келген көркем шығарма: музыкалық, әдеби-поэтикалық, бейнелеу, хореографиялық, театрлық, көркем шығармашылық заңдарына сәйкес жасалған образдар жүйесі.

Өнердің негізі - өнер туындылары. Өнер туындыларының негізінде көркем образ ұғымы жатыр. Сурет - бұл тұтас объектінің нақты бейнесі, объективті-практикалық, сенсорлық-перцептивті, психикалық белсенділік нәтижесінде санада пайда болатын құбылыс, адамның санасында қоршаған

әлемнің объектілері мен құбылыстарын бейнелеудің нәтижесі мен идеалды формасы. Көркем образ жасау кез-келген өнер туындысының басты міндеті.

Көркем образ - өнердегі шындықты игерудің тәсілі мен формасы, көркем шығармашылықтың жалпы категориясы.

Көркемдік бейнені қалыптастыру процесті танымның даму бағытымен сәйкес келеді: жалпылау арқылы сенсорлық-нақты қабылдаудан объектілер мен құбылыстардың мәнін түсінуге дейін. Көркем образ бейнелі ойлау процесінің нәтижесінде ғана қалыптасуы мүмкін, ал көркем образдың тікелей пайда болуы көркем-бейнелі дизайнды белгілі бір сезілетін формада (материалда) жүреді.

Көркем-бейнелі ойлау - эмоционалды-сезімдік, логикалық және интуитивті компоненттердің өзара байланысындағы көркемдік таным процесін көрсетеді. Көркем-образдық ойлаудың өнімі - бұл адамның көркемдік образ үшін маңызды шындықты құбылыстарда бөліп көрсету, жалпылау, ақыл-ой бейнесін жасау және оны бейнелеу өнері (кескіндеме, графика, мүсін және т.б.) тіліне аудару қабілетін көрсететін көркем сурет.

Психологиядағы және физиологиядағы зерттеулерді қоршаған әлемнің санасымен образды бейнелеу негізінде біз сана бейнелерінің пайда болуы мен қалыптасуының реттілігін анықтадық.

Біз әзірлеген әдістемелік жүйенің мақсаты - бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауын дамыту, оқу-шығармашылық жұмыстарда экспрессивті көркем образдар жасау қабілетін дамыту, жалпы білім беретін мектептегі бейнелеу өнері сабақтарында көркемдік және шығармашылық қабілеттердің тиімді дамуына әсер ететін психологиялық-педагогикалық жағдайларды анықтау.

Бейнелеу өнерін зерттеу келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған:

- оқушылардың көркемдік-шығармашылық қабілеттерін, бейнелі және ассоциативті ойлауын, қиялын, көрнекі - бейнелі жадын, бейнелеу өнері мен қоршаған болмыстың шығармаларын эмоционалды-құндылықты, эстетикалық қабылдауын, шығармашылық жұмыстарда өз көзқарасын білдіру және жеткізе білу қабілетін дамыту;

- кәсіби және халықтық бейнелеу өнері туындыларын қабылдаудың эмоционалды жауаптылығы мен мәдениетін; адамгершілік және эстетикалық сезімдерді: туған табиғатқа, өз халқына деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу, Отанға деген құрмет, оның дәстүрлеріне, батырлық өткеніне, көпұлтты мәдениетіне деген құрмет;

- қоршаған әлемді танудың тәсілі ретінде бейнелеу өнері туралы, оның мәнерлі құралдары, бейнелі тілі туралы білімді игеру;

- көркем іс-әрекеттің, жазықтық пен көлемде бейнеленудің практикалық іскерліктері мен дағдыларын меңгеру (өмірден, есте сақтау, елестету, қиял бойынша);

- бейнелеу қызметіне қажеттілікті, кескіндеме, графика, сәндік-қолданбалы өнер, мүсін, дизайн, сәулет өнерінің тарихи, ұлттық және әлеуметтік-мәдени функцияларын тұрақты қызығушылық пен түсінуді қалыптастыру.

Біз әзірлеген әдістемелік жүйенің мазмұны - бастауыш мектепке арналған «Бейнелеу өнері» пәні бойынша бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауын дамытуға бағытталған оқу бағдарламасы.

Бағдарламаны құру кезінде біз оқу материалының мазмұнын орналастырудың концентрлік әдісін қолдандық, онда бағдарламаның бірдей бөлімдері оқытудың әртүрлі деңгейлерінде, бірақ оқушылардың жасына байланысты әртүрлі көлемде және тереңдікте оқытылады. Біздің ойымызша, концентрлік әдіс бастауыш сыныптарда бейнелеу өнерін зерттеуде тиімді, өйткені ол сол материалға бірнеше рет оралуға, оны берік игеруге мүмкіндік береді. Орта және жоғары сыныптарда оқу уақытын едәуір үнемдейтін және зерттелетін материалдың көлемін ұлғайтуға мүмкіндік беретін сызықтық әдісті қолдану ұтымды деп санаймыз.

Балалардың бейнелеу өнерін оқытуда, қазіргі педагогикалық тәжірибеде екі негізгі әдістемелік тәсілмен жүзеге асырылатын тенденцияларды бөліп көрсетуге болады:

- оқушылардың кәсіби құзыреттілігі мен белгілі бір күш-жігерін талап ететін, бірақ әрдайым бірден көрнекі (әсерлі) нәтиже бере бермейтін, практикамен бірнеше рет тексерілген реалистік оқыту әдістеріне негізделген жүйе;

- тез, көрінетін сәттілік сезімін беретін, ойластырылмаған технологияларды қолдану, онда оқушылардың көркемдік және шығармашылық қабілеттерін одан әрі оқыту мен дамытуды құру мүмкін емес.

Көркем-бейнелі ойлауды дамытуға бағытталған бейнелеу іс-әрекетін оқыту әдістері біз шартты түрде 4 топқа бөлдік:

1. Оқу-танымдық және шығармашылық іс-әрекетті ұйымдастыру әдістері: көрнекі бейнені кезең-кезеңмен қалыптастыру әдісі, қиял бейнесін психикалық модельдеу әдісі, материалды блок-тақырыптық ұсыну әдісі, анықтамалық схемалар әдісі, жаттығу әдісі, көркемдік қабылдау әдісі, өзіндік оқу жұмысының әдісі.

Көрнекі бейнені кезең-кезеңмен қалыптастыру әдісі - балалардағы кескін үшін толыққанды ақыл-ой бейнесін қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады, танымдық процестің операциялық тізбегінің әр кезеңінде мұғалімнің мақсатты жұмысын болжайды, бұл сезім бейнелерін, қабылдау бейнелерін, есте сақтау және бейнелеу бейнелерін, қиял бейнелерін қалыптастыруға ықпал етеді. Психикалық имидждің қалыптасуы суреттегі экспрессивті көркем бейнені құруға, кіші мектеп оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының дамуына әсер етеді.

Қиял бейнесін психикалық модельдеу әдісі - оқушылардың идеяларын толтыру үшін жарқын, бейнелі өрнектер, салыстыру, ұқсастық, метафораларды қолдана отырып, мұғалімнің бейнелі, экспрессивті сөйлеуіне негізделген бейнені психикалық модельдеу кезеңі арқылы жүзеге асырылады. Бұл әдісті қолдану бейнелі ойлаудың тиімді дамуына және суретте экспрессивті көркем бейнені құруға ықпал етеді. Ақыл-ой бейнесін, яғни болашақ көркемдік бейненің моделін жасағаннан кейін, сіз оның бейнесіне дереу өтуіңіз керек, өйткені жас студенттер психикасының тұрақсыздығына және есте сақтау жас ерекшеліктеріне байланысты ұзақ уақыт бойы модельденген бейнені есте сақтай алмайды.

Көркемдік қабылдау әдісі - оқушыларда "суретшінің көзқарасын" қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады, яғни айналадағы шындық пен өнер туындыларын қабылдаудағы эстетикалық көзқарас, әдемі көру, заттар мен құбылыстарды байқау және тану, үйлесімді, маңызды, сипаттаманы бөліп көрсету, қабылдау процесін жандандыруға және жас оқушылардың көркемдік бейнелі ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Материалды блок-тақырыптық ұсыну әдісі - белгілі бір принцип бойынша топтастырылған оқу материалын беру арқылы жүзеге асырылады, зерттелетін тақырып пен қоршаған шындықтың құбылысы туралы идеялар жиынтығын қалыптастыруға бағытталған, суреттегі экспрессивті көркем бейнені құруға ықпал етеді.

Бастауыш мектептегі маңызды сәт - балалармен тактильді байланыс. Мысалы, бірінші сынып оқушыларында ең көп кездесетін қателік-қарындашты, щетканы қолында дұрыс ұстай алмау, үстелге, станокқа отыру. Көптеген ауызша түзетулер, ескертулер әрқашан нәтиже бермейді. Сонымен қатар, мұғалім жаттығу кезінде оқушымен бірге қолымен сурет салады, сурет салу кезінде щетканы қалай дұрыс ұстау керектігін көрсетеді немесе баланың бүгілген, қатты иілген басын түзетеді - дұрыс шеберлікті игеру процесі әлдеқайда тез жүреді.

Жаттығу әдісін жеке альбомда немесе шағын форматта жүргізу ұсынылады, онда белгілі бір композициялық әдістерді, сурет салу және түстермен жұмыс істеу дағдыларын және т. б. жасалады.

Оқушылардың суреттерін зерттей және талдай отырып, біз көбінесе кіші мектеп оқушыларының альбомдарында бірнеше бет дұрыс басталмаған, аяқталмаған суреттерді алатындығын атап өттік. Бұл мұғалім мен ата-ананың белгілі бір ескертулерін тудырады. Нәтижесінде, мұндай балалар мұғалімнің немесе басқа оқушылардың көмегінсіз сурет салуды бастауға батылы жетпейді, олар қағаз парағын бүлдіруден қорқады, алдын-ала жаттығулар жеңуге көмектеседі, өйткені суреттегі шеберлік, мысалы, жазумен бірдей жолмен алынады, яғни сурет салуда қолданылатын сызықтар мен формаларды бірнеше рет қайталау қажет.

Бұл проблемаларды шешуге жаттығулар, эскиздер кезінде оңай алынып тасталатын суреттері бар заманауи пластикалық тақталарды, экрандарды студенттердің жеке жұмысына қолдану ықпал етеді.

Өзіндік оқу жұмысының әдісі - оқушының іс-әрекетін орындау арқылы жүзеге асырылады, оны мұғалімнің тапсырмасы бойынша да, мұғалімнің тікелей басшылығымен де орындауға болады.

Бастауыш сынып оқушыларының бейнелеу іс-әрекетін оқытудағы өзіндік жұмыстың маңызды түрі-тақырыптық, сәндік композицияларда және табиғаттан сурет салуда көркем образ жасау.

2. Оқу-танымдық және шығармашылық қызметті ынталандыру және қалыптастыру әдістері: эмоционалды ынталандыру әдісі, танымдық қызығушылықты дамыту әдісі, оқудағы жауапкершілікті қалыптастыру әдісі, өзара әрекеттесу және ынтымақтастық әдісі, шығармашылық қабілеттерін дамыту әдісі [8].

Көрнекі іс-әрекетті игерудің тиімділігі бастауыш сынып оқушыларының осы қызмет түріне деген ынтасының болуына байланысты.

Көрнекі іс-әрекетке оң көзқарас, танымдық қызығушылық пен қажеттілікті қалыптастыру оқытудың тиімділігі мен сапалы нәтижелерін арттыруға ықпал етеді.

Эмоционалды ынталандыру әдісі арқылы келесі мүмкіндіктер жүзеге асырылады:

- бейнелеу өнері сабағында мұғалім мен оқушылар арасындағы жағымды эмоциялардың, эмпатияның пайда болуына ықпал ететін ерекше эмоционалды көңіл-күй, достық атмосфера, ынта мен қанағат сезімін қалыптастыру, бұл өз кезегінде жемісті шығармашылық процеске ықпал етеді;

- оқушының жеке ерекшеліктеріне байланысты іс-әрекеттің мазмұны мен оны жүзеге асырудағы көмек сипатын анықтауға сараланған тәсілге негізделген бейнелеу іс-әрекетінде сәттілік жағдайын құру;

- жеке оқушының немесе ұжымның іс-әрекетінің нәтижелеріне қоғамдық оң баға беру, кіші мектеп жастағы оқушылармен жұмыс жасауда қолдау көрсету қажет, өйткені олар мұғалімнің пікірі мен бағалауына ерекше сезімтал;

- белгіленген нормаларға қайшы келетін әрекеттер мен іс-қимылдарды айыптауды білдіру, айыптау баланың мінез-құлқын түзетеді, қанағаттанбау, ыңғайсыздық сезімін тудырады, мінез-құлық пен оқуға деген көзқарасты өзгерту қажеттілігін тудырады;

- оқушыларды бейнелеу іс-әрекетінде жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін жарысқа тарту, салауатты бақталастықтың дамуына, өз іс-әрекетінде үздік нәтижелерге қол жеткізуге деген ұмтылысқа ықпал етеді, шығармашылық белсенділіктің, бастаманың дамуын ынталандырады;

- оқу-шығармашылық қызметті ұйымдастырудың ойын формаларын қолдану әсіресе бастауыш сынып оқушыларын оқытуда өзекті.

Танымдық қызығушылықты қалыптастыру әдісі - көркемдік бейнелеу әдістерін, мұғалімнің сөйлеу мәнерлілігін, балалардағы эмоционалды-адамгершілік жағдайлар мен эмоционалды тәжірибелерді құру арқылы жүзеге асырылады.

Оқуда жауапкершілікті қалыптастыру әдісі - оқушыларға оқытудың әлеуметтік және жеке маңыздылығын, ғылым мен өнердің қоғамдағы рөлінің маңыздылығын түсіндіру арқылы жүзеге асырылады.

Өзара әрекеттесу және ынтымақтастық әдісі - «сурет салу пәнінің мұғалімі - психолог - ата-ана - оқушы» жүйесінде өзара әрекеттесуі мен ынтымақтастығын ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады, жеке тұлғаның қажеттіліктері мен жеке мүдделерін зерттеуге және қанағаттандыруға бағытталған білім беру тұжырымдамасын мектеп тәжірибесіне енгізудің қажетті шарты болып табылады.

3. Оқытудың дидактикалық құралдары және бейнелі ойлауды дамыту. Оқыту құралдары деп оқу процесінің әртүрлі материалдары мен құралдарын түсіну керек, соның арқасында қызметті ұтымды ұйымдастырумен оңтайлы уақытта оқу процесінің тиімді нәтижесіне қол жеткізіледі. Көрнекіліктің белгілі бір құралдарын қолдану арқылы біз жоғарыда қарастырған бейнелеу өнері сабақтарында қолдану мазмұны мен ерекшеліктері, көрнекілік принципі жүзеге асырылады.

Абстрактіліктің көрнекілік түрлері әдетте келесідей бөлінеді:

- табиғи (объективті шындық объектілері);
- эксперименттік (тәжірибелер, эксперименттер);
- көлемді (макеттер, модельдер, фигуралар);
- бейнелеу (суреттер, репродукциялар, фотосуреттер, суреттер, плакаттар, тақтадағы педагогикалық сурет);
- дыбыстық (музыкалық аспаптар, аудиотехника);
- дыбыстық-бейнелеу (кино және бейнетехника);

- символикалық және графикалық (карталар, схемалар, кестелер, графиктер, формулалар);
- ішкі (мұғалімнің сөзімен құрылған суреттер).

Бейнелеу өнері сабақтарында оқушылардың көркем-бейнелі ойлауының дамуына ықпал ететін дидактикалық оқыту құралдарына мыналар жатады:

- оқулықтар, оқу құралдары, оқушыларға арналған жұмыс дәптерлері;
- дидактикалық материалдар (жеке тапсырмалар, жаттығулар, тест материалдары, компьютерлік оқу бағдарламалары);
- көрнекілік құралдары (заттар, қолданыстағы макеттер, схемалар, суреттер, сызбалар, динамикалық кестелер, репродукциялар, фото және т.б.),
- оқытудың техникалық құралдары (бейне және аудио аппаратура, проекторлар және т.б.);
- мәдениет жетістіктері немесе өнер туындылары (кескіндеме, суреттер, мүсін, музыка, әдебиет).

Оқытудың тиімділігі өзара әрекеттесу деңгейіне және оқу процесінде материалдық және идеалды оқу құралдарын қолдануға байланысты.

4. Бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауын дамыту шарттары. Бастауыш сынып оқушыларының суреттеріндеэкспрессивті бейнені жасау келесі шарттарды сақтай отырып қол жеткізіледі:

- бастауыш мектепке арналған күнтізбелік-тақырыптық жоспарлауды әзірлеу кезінде оқу-шығармашылық тапсырмалардың күрделенуі;
- оқушылардың бейнелеу өнері бойынша теориялық ұғымдарды дәйекті және үдемелі күрделендіруге бағыттау;
- танымдық қасиеті бар бейнелеу өнері сабақтарында практикалық дағдыларды игеру: көрнекі қабылдауды, бейнелі көріністерді, қиялды дамыту;
- түрлі көркем материалдар мен құралдарды игеру;
- оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамытуға, ынтасын арттыруға, оқушылардың өз қызметінің нәтижесіне (өніміне) саналы және белсенді қатынасын қамтамасыз етуге бағытталған әдістемелік тәсілдер қолдану;
- оқытудың бастапқы кезеңінде экспрессивті материалды қолдану, ойын әдістерін қолдану және т.б. арқылы оқушылардың эмоционалды-сезімтал саласына әсер ету.

Біз бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының дамуының бес деңгейін анықтадық, олар жалпы білім беретін мектепте қабылданған оқушылардың іс-әрекетін бағалаудың бес балдық жүйесімен байланысты (кесте 1).

Кесте 1 - Бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының даму деңгейлері

Деңгейді белгілеу		Ұпаймен бағалау	Деңгей атауы және мазмұны
жоғары	1 нұсқа	5	Көркемдік-шығармашылық деңгей
	2 нұсқа	5	Оқу-шығармашылық деңгей
орташа		4	Жалпы оқу деңгейі
төмен орта		3	Проблемалық деңгей
төмен		2	Сыни деңгей

Көркемдік-шығармашылық деңгей– бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнеліойлауының жоғары деңгейінің 1 нұсқасы, оқытудың сараланған тәсілін жүзеге асыру және ойлаудың басым «көркемдік» түрі бар дарынды оқушылардың бейнелеу өнері саласындағы көркемдік қабілеттерін жеке дамытуға бағытталған кезде қол жеткізіледі.

Оқу-шығармашылық деңгей - жоғары деңгейдегі 2 нұсқа, көркем-образдық ойлауды дамыту кіші мектеп оқушыларының "көркемдік" және "орта" ойлау түрлерімен жүзеге асырылады. Екі нұсқа да оқу процесінің барлық компоненттерін есепке алу және жан-жақты жүзеге асыру кезінде қол жеткізіледі, бұл көрсеткіш: қолданылатын әдістемелік жүйенің тиімділігі; танымдық қызығушылықтың дамуы, бейнелеу қызметінің жоғары нәтижесіне жету қажеттілігі; білім беру процесінің барлық қатысушылары (оқушылар, мұғалім, ата-аналар, психолог, сынып жетекшісі,

мектеп әкімшілігі) арасындағы ынтымақтастық өнімділігі

Оқушылардың бейнелеу әрекеті және жоғары деңгейдегі 1 және 2 нұсқалар визуалды жүйенің, перцептивті визуалды әрекеттердің, яғни байқалғанды ажырата және жіктей білу, көріністе қажетті визуалды бейнелерді ерікті түрде елестету, олармен жұмыс істеу және оларды қиялда біріктіру; бейнелеу өнері теориясының негіздері туралы ұғымдар мен білімдерді игеру.

Салынған суреттер өзіндік ерекшелігімен, экспрессивтілігімен, бейненің сауаттылығымен сипатталады, оқушылар тапсырмалардың мазмұнын қиындықсыз түсініп, композициялық экспрессивті құралдарды қолданады (композициялық орталықты ажыратады, пропорционалды қатынастар жұмыста айқын көрінеді), суреттегі элементтер арасында семантикалық, ырғақты байланыс бар, түс схемасы сюжеттің экспрессивтілігін баса көрсетеді.

Жұмыстың сапасы мұқият және ұқыптылығымен ерекшеленеді, бұл бейнелеу қызметінің іскерлігі мен дағдыларының қалыптасқандығын, бейнелеу материалдары мен аспаптарын еркін меңгергендігін көрсетеді.

Оқушылардың дамуындағы жоғары деңгейге жету үшін мұғалімнен үлкен кәсіби қайтарым және үнемі шығармашылық өзін-өзі жетілдіру қажет.

Жалпы білім беру деңгейі - кіші мектеп жастағы оқушылардың ойлауының кез-келген түрімен және мұғалімнің әдістемелік жүйенің негізгі ережелерін сақтай отырып, көркем-бейнелі ойлаудың дамуының орташа деңгейі. Оқушылар жалпыланған көрнекі түсініктерге ие (жазықтықта және көлемде жұмыстарды орындаудың практикалық тәсілдері мен реттілігі туралы схемалар), техниканың жеткілікті еркін деңгейі (яғни, әртүрлі құралдармен және материалдармен жұмыс істеу дағдылары мен тәсілдері).

Оқушылар әрдайым композициялық және экспрессивті құралдарды сауатты қолдана алмайды. Шығармаларда композициялық орталық, бейнеленген сюжеттегі семантикалық байланыс анық оқылады. Олар асимметрия мен симметрияны қолдана алады, бірақ оларды теңестіру әрдайым мүмкін емес.

Проблемалық деңгей - бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының ортадан төмен даму деңгейі, бірінші сыныпта көбінесе баланың мектепке дайындығының жеткіліксіз деңгейінің салдары болып табылады, дұрыс оқытылған және дамыған жағдайда оқушы тез жоғары деңгейге жетеді, екінші, үшінші сыныптарда ол бейнелеу өнерін оқытудағы бірқатар принциптердің бұзылуының көрсеткіші болып табылады (жүйелілік пен дәйектілік, білім алудың беріктігі, теорияның практикамен байланысы және т.б.).

Сондай-ақ, көркемдік-бейнелік ойлаудың дамуын біршама басатын зияткерлік қабілеттерді дамытудың үстемдігінде көрінетін «ойлау» түрінің көрінісі болу мүмкін. Сөйлеу сипаттамасын қосу, бейнелеудің конструктивті схемаларын пайдалану суреттерде жасалатын бейнелеу образдарындағы мәнерлілік деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Оқушылар композицияның кейбір заңдары, категориялары мен принциптері туралы өрескел түсінікке ие, олар өз жұмыстарында өп қолданбайды. Олар композициялық орталық туралы түсінікке ие, бірақ оны қалай ажыратуға болатынын білмейді, масштаб, пропорционалдылық туралы түсінікке ие, бірақ олар әрдайым дұрыс пайдаланылмайды, олар сызықты, түсті дақты, құралдарды қолдана алады, бірақ жұмыс ұқыпты орындалмайды, көбінесе аяқталмайды.

Сыни деңгей - бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының төмен деңгейі, бейнелеу әрекеті нәтижесінің жиі болмауынан немесе қанағаттанарлықсыз орындалуынан, жұмыстың жүйелі түрде аяқталмауынан көрінеді (бөлінген уақыт мөлшеріне қарамастан); оқу курсына қарамастан, мектепке дейінгі кезеңге тән көптеген суреттерді сақтау баланың психикалық дамуындағы проблемаларды көрсетуі мүмкін, оны шешу үшін мектеп психологымен, ата-аналармен және сынып жетекшісімен жүйелі бақылау және өзара әрекеттесу қажет.

Бастапқы, қол жеткізілген және нормативтік деңгейлерді салыстыру жүргізілген оқытудың сапасын, бастауыш сынып оқушыларының көркем-бейнелі ойлауын дамыту бойынша әзірленген және сынақтан өткізілген әдістемелік жүйенің тиімділігін және экспериментке қатысатын бастауыш сынып оқушыларының оқыту дәрежесін көрсетеді. Нормативтік деңгейге сәйкес бастауыш сынып оқушыларының оқу деңгейі оң бағалар саны - 75%-дан төмен емес, орташа - 50%-дан төмен емес, төмен - 25%-дан төмен болып саналады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дүйсенова Ж.Қ., Нығметов Қ.Н. Балалар психологиясы. - Алматы, 2012. - 318 б.
2. Бабаев С.Б. Бастауыш мектеп педагогикасы: Оқу құралы. - Алматы, 2013. - 416 б.
3. Мырзатаева Б.П. Кіші мектеп оқушыларының психологиясы. - Алматы: «SA Print Service» баспаханасы, 2008. - 111 б.
4. Якиманская И.С. Бейнелі ойлау және оның оқытудағы орны. - М.: Владос, 2008. - 165 б.
5. Никифорова О.И. Көркем шығармашылық психологиясындағы зерттеулер. - М.: Владос, 2002. - 214 б.
6. Баранов С.П. Баланың бастауыш білім берудегі сезімтал тәжірибесі. - М.: Білім, 2003. - 167 б.
7. Белкович В.Ю. Оқу-ойын моделі кіші мектеп оқушыларының бейнелі ойлауын дамыту әдісі ретінде. - Тобольск, 2005.
8. Волков Б.С. Бастауыш сынып оқушысының психологиясы: оқулық. 3-ші басылым. - М.: Педагогикалық қоғам, 2002. - 128 б.
9. Кіші мектеп жастағы оқушы: танымдық қабілеттерінің дамуы: Мұғалімге арналған нұсқаулық / И.В. Дубровина, А.А. Андреева, т.б. - М.: Білім, 2003. - 208 б.
10. Якиманская И.С. Мектеп оқушыларының кеңістіктік ойлауын дамыту. - М.: Білім, 2000. - 83 б.
11. Куликовская И.Е. Кіші мектеп жастағы балалардың тұтас бейнесін қалыптастырудың педагогикалық шарттары. - М., 2002. - 224 б.
12. Горностаева З.Я. Оқу үрдісінде мектеп оқушыларында байқағыштық тәрбиесі. - Коломна, 2006. - 54 б.
13. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Үйдегі ойлау мектебі. - М.: Білім, 2004. - 80 б.

УДК 373.1:371.8

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ И КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ОБРАЗНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Иргалиев А. С., Изтурганова А. Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье рассматривается проблема развития художественно-образного мышления младших школьников, авторское определения понятия художественно-образного мышления, методы обучения изобразительной деятельности, направленной на развитие художественно-образного мышления: методы организации учебно-познавательной и творческой деятельности (метод поэтапного формирования, метод моделирования образного воображения, метод блок-тематического представления материала, метод художественного восприятия, метод самостоятельной учебной работы); методы стимулирования и формирования учебно-познавательной и творческой деятельности (метод эмоционального стимулирования, метод развития познавательного интереса, метод формирования ответственности в обучении, метод взаимодействия и сотрудничества, метод развития творческих способностей); дидактические средства обучения и виды развития образного мышления; условия развития художественно-образного мышления младших школьников; описываются художественно-творческий, учебно-творческий, общеобразовательный, проблемный и критический уровни художественно-образного мышления младших школьников*

Ключевые слова: *художественно-образное мышление, художественно-образная система, художественный образ, методы организации процесса формирования художественного образа, методы учебно-познавательной и творческой деятельности, стимулирования и формирования учебно-познавательной и творческой деятельности, дидактические средства обучения и формы развития художественно-образного мышления, художественно-творческий, учебно-творческий, общеобразовательный, проблемный и критический уровни развития художественно-образного мышления младших школьников.*

ӘОЖ 373.1:004.056.5

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАҢА ТӘСІЛ: SMART-ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Наурызалиева Ж.С.
Батыс Қазақстан инновациялық - техникалық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақала жоғары білім деңгейінде қашықтықтан оқыту бағдарламаларының жоғары стандарттарын жеңу стратегиясын ұсыну мақсатында мультимедиялық бағдарламаларды әзірлеу туралы негізгі ақпаратты ұсынуға негізделген. Қазіргі уақытта қашықтықтан білім беру жаһандану жағдайында білім беру жүйесінің маңызды бөлігіне айналуда. Әрбір оқу орны күрделі міндеттерге назар аударады және өз бағдарламаларын нарықта алға жылжыту үшін жалпы және қашықтықтан оқыту құрылғылары арқылы білім беру курстарын ұсынады. Бұл Қашықтықтан оқытудың сапалы бағдарламаларын енгізудің басты мақсаты мен қажеттілігі.*

Кілт сөздер: *мультимедиялық бағдарламалар, мәтін, аудио, теледидар, есептеу, білім беру құралдары, қашықтықтан оқыту, Интернет, компьютерлік технологиялар, ынтымақтастық, бейне технология.*

Бүгінде өз бетінше даму, озық педагогикалық және ақпараттық технологияларды енгізу және білім беру тиімділігін арттыру жолындағы біздің елімізде үздіксіз білім беру жүйесін реформалау мен жетілдіру мемлекеттік саясат деңгейіне шықты.

Үздіксіз білім беру-бұл терең, жан-жақты білім беру, оқытудың әртүрлі формалары, әдістері, құралдары, әдістері мен бағыттарының тамаша үйлесімі. Оның әртүрлі компоненттерінің өзара байланысы, білім беру ортасында белгілі бір әдістер мен әдістерді ұтымды пайдалану үздіксіз білім беру сапасын қамтамасыз етеді.

Бүгінгі таңда өскелең ұрпаққа әлемдік ғылыми прогресс деңгейіне сәйкес білім беру, тәрбиелеу, олардың рухани байлығы мен мәдениетін дамыту, жетілдіру – адамзат қоғамының маңызды міндеті болып табылады. Осы міндетті жүзеге асыруда білім берудің екі аспектісі рухани-адамгершілік біліммен қатар интеллектуалды білімді құстың қос қанатындай оқушыларға білім беру негізінде олардың қабілеттерін дамытуға жағдай жасау өзекті болып саналады. Тұлғаның бойындағы барлық интеллектуалды қабілеттерін жан-жақты дамыту үшін оған әсер ететін факторларды білу керек. Интеллектуалдық қабілетті дамытудың маңызды факторларының бірі – білім беру жүйесіндегі технологиялар.

Әлемнің дамыған және дамушы елдерінде білім беруді ақпараттандыруға ерекше көңіл бөлінеді. Осыған байланысты білім беруді дамыту, оның тиімділігін арттыру жолдары іздестірілуде, білім беруде жаңа ақпараттық технологияларды енгізу мәселесі танымал болуда.

Қазіргі уақытта барлық оқу орындары заманауи компьютерлік және телекоммуникациялық техникамен жабдықталған. Бұл мұғалімдердің жұмысына жаңа көзқарасты талап етеді. Біздің елімізде Ұлттық оқыту бағдарламасында қойылған міндеттерге сәйкес мемлекеттік білім беру стандарттары енгізілген жағдайда, білім беру мекемелерінде білім беру процесін сапалы ұйымдастыру үшін жаңа буын оқулықтарын пайдалану оқыту технологиясын тезірек дамыту үшін негіз болады.

Студенттерді мультимедиа негізінде оқыту және қайта даярлау - қазіргі заманның ең өзекті мәселелерінің бірі. Мультимедиа ұғымы біздің өмірімізге 90-жылдардың басында кірді. Сұрақ туындайды, бұл не? Көптеген сарапшылар бұл терминді әртүрлі түсіндіреді. Біздің ойымызша, мультимедиа-бұл информатика бағдарламалық және аппараттық құралдарына негізделген аудио, видео, мәтін, графика және анимация (кеңістіктегі заттардың қозғалысы) әсеріне негізделген студенттерге оқу материалдарын жеткізудің біріктірілген түрі. Дамыған елдерде оқытудың бұл әдісі қазіргі уақытта білім беру саласында қолданылады.

Студенттерді мультимедиа арқылы оқытудың келесі артықшылықтары бар: А) осы материалдарды тереңірек және толық игеру мүмкіндігі бар; б) білім берудің жаңа салаларымен

байланыста болуға деген ұмтылыс артады;
в) оқу уақытын қысқарту нәтижесінде уақытты үнемдеуге қол жеткізу;
г) алынған білім адамның жадында ұзақ уақыт сақталады және қажет болған жағдайда практикада қолданылуы мүмкін.

Бүгінгі таңда қашықтықтан оқытуды енгізу мен дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Оқу процесін қашықтықтан ұйымдастыру-заман талабы. Бұл бізге айтады:

1. Бір уақытта үлкен аудиторияны қамту;

2. Мұғалімдер мен оқушылар арасында тұрақты, жылдам, ыңғайлы және тиімді ақпарат алмасуды ұйымдастыру;

3. Студенттерге өз бетінше жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Шын мәнінде, қазіргі уақытта қашықтықтан білім берудің өсуі мен маңыздылығы білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Соңғы екі онжылдықта бүкіл әлемде қашықтықтан оқыту бағдарламаларын ұсынатын жоғары оқу орындарының саны едәуір өсті және көптеген елдерде Қашықтықтан оқытуға қабылдаудың өсуі байқалады. Қашықтықтан оқыту үрдістеріне, дамып келе жатқан оқыту әдістеріне және жаңа қашықтықтан оқыту технологияларына арналған әдебиеттер кең. Алайда, білім беру саласындағы технологияның қарқынды өсуі практиканы зерттеуден озып кетті,дизайн және модельдер. Бір танымал қашықтықтан білім беру зерттеушісі: "технология жеткізу жүйесі ретінде қашықтықтан білім берудің өсуі үшін өте маңызды болғандықтан, зерттеулер практиканы емес, көрсетеді"деп түсіндірді. Ол оқытудың бұл формасы мамандандырылған оқыту формасынан "қарапайым Білім берудегі маңызды тұжырымдамаға" айналғанын түсіндіреді [1]. Қашықтықтан білім берудің, әсіресе жоғары білім беру саласында кеңінен таралуының және әлі де кең таралуының бір себебі-әртүрлі зерттеулер дәстүрлі студенттер мен сырттай оқитын студенттер арасындағы оқу нәтижелерінде айтарлықтай айырмашылықтарды анықтамай, оның тәжірибесін растады. Жақында 2005 жылы жарияланған зерттеу дәл осылай деп тапты. Бірдей мазмұнды үш параметрдің біреуін қолдана отырып ұсынған студенттерді салыстырған кезде: дәстүрлі сынып, онлайн курстарды басқару бағдарламалық жасақтамасы және CD-ROM. Авторлар үш топ арасындағы студенттердің жалпы қанағаттанушылығында айтарлықтай өзгерістер болған жоқ [2]. Өткен жылы жарияланған жиырма жылдық мета талдауы қашықтықтан оқыту курстарында оқитын студенттердің 70% - ы дәстүрлі оқу курстарындағы құрдастарынан жоғары екенін көрсетті [3].

Қашықтықтан білім беру оқытудың бір түрі болып қала беретіні және оның кеңеюі жоғары білімнің ландшафтын Өзгертуді жалғастыратыны анық. 1990 жылдан басталған қашықтықтан білім берудің бір анықтамасы орталық жалға алушы ретінде екі жақты электрондық байланыстың қолданылуын сипаттады [4]. Қазіргі қашықтықтан оқыту курстарының барлығы дерлік, тіпті ең шалғай аймақтарға да қатысты, оларды жүзеге асыруда байланыс технологияларын қолдануды қамтиды деп сеніммен айтуға болады. Сонымен қатар, қазір кампус студенттері өздерінің профессорларымен электронды пошта арқылы немесе Интернеттегі курстарды басқару бағдарламалық жасақтамасы арқылы байланысады. Соңғы он жыл ішінде университетке келген студенттер, Ең болмағанда, оқулықтарының біріне компакт-дискілерде сүйемелдеу алған болуы мүмкін. Енді оқытушылар қашықтықтан оқыту әдістеріне қатысты бұрынғыдан да көп мүмкіндіктерге ие. Олардың көпшілігі студенттерді оқытуға, тартуға және ұстап тұруға ынталандыру үшін әртүрлі технологияларды араластырады.Егер қашықтықтан білім беру жүйесі мультимедиялық бағдарламаларды қолдана отырып ұйымдастырылса, бұл процесс сапалы әрі тиімді болады.

Электронды оқыту – Smart оқытудың алғашқы баспалдағы. Қарапайым тақтаның интербелсенді тақтаға, ал мектеп оқулығының электронды оқулыққа айналуы – технологияның жетістігі. Сондықтан бүгінде білім беру саласында электронды оқулықтың пайдаланылуы мен қажеттілігі күн сайын артып барады. Осы орайда «Smart оқыту жүйесі қандай нәтиже немесе мүмкіндік тудырады?» деген сұрақ туындайды. Нақ осы оқыту жүйесі қазіргі әлемнің мүмкіндіктері мен міндеттеріне сәйкес максималды білімнің жоғарғы деңгейін қамтамасыз етіп, жастардың, өскелең ұрпақтың тез өзгергіш қоғам жағдайына бейімделуіне, оқулықтан нақты белсенді әрекетке көшуге мүмкіндік береді. Smart оқыту мақсатқа және үздік нәтижеге талпынуды болжайды. Мақсатты дұрыс қоя білу – бұл жетістіктің жартысы.

Smart – мақсаты да осындай, әр әрпі, сөзі бір бағытты көрсетеді:

S – Self Directed (өзін-өзіоқытуғабағдарланған).
M – Motived – (белсендітанымдықіс-әрекеттінегіздейді).
A – Adaptive – (білімберусубъектісінебейімделген).
R – Resourse Free – (білімберуресурстарынаеркінқолжетімділігібар).
T – Technology Embedded – (технологиялармenқамтамасызетіледі).
Smart оқыту дегеніміз не?
Электронды оқыту.
Мобильді оқыту.
Кез-келген жерде кез келген уақытта оқыту.

Білім берудің бағдарлары белгілі бір механизмдер арқылы жүзеге асады. Механизмдердің ең бастысы оқыту әдістемесінің айқындылығына байланысты. «Smart learning», «Smart education» әдістемесі ретінде екі әдістеме танылып белгіленген.

Білім беру саласында дәстүрлі оқыту электронды оқытуға, электронды оқыту Smart оқытуға ауысты. Орта білім беруде оқушылардың өздігінен дербес білім алуына басымдық берілсе, біліктілік арттыру жүйесінде қашықтықтан оқыту, корпоративті оқыту кеңінен қанат жайды. Ендігі міндет – сол алған білімнің адамға қызмет етуіне мүмкіндік беретін Smart оқыту ортасын дамыту[5].

Smart оқытудың келеңсіз жақтары да бар, дегенмен, білім берудің екі аспектісі рухани-адамгершілік және интеллектуалды білімдерді өскелең ұрпаққа құстың қос қанатындай бірдей бере отырып, оқушылардың интеллектісін дамытуда және оқытудың келешегінің бір бағыты инновацияда екенін де түсіну керек. Smart оқыту парадигмасын жүзеге асыру өзгеріп жатқан әлеуметтік, экономикалық және технологиялық ортамен икемді және бейімделген өзара іс-қимыл жасау үшін қажетті білімді, дағдыларды, шеберлікті және құзыреттілікті алу үшін оқыту және тәрбиелеу процесін қалыптастыруға бағытталған. Smart -оқыту білім беру қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру үшін жаһандық ақпараттық қоғамның артықшылықтарын пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз етуі тиіс [6].

Smart оқытудың негізгі принциптері:

1. Білім беру бағдарламасында оқу міндеттерін шешу үшін өзекті мәліметтерді пайдалану: Білім берудегі және кез келген кәсіби қызметтегі ақпараттық ағынның жылдамдығы мен көлемі тез өсуде, қолданыстағы оқу материалдарын нақты уақыт режимінде түсетін мәліметтермен толықтыру қажет, оқушыларды практикалық міндеттерді шешуге дайындау үшін.

2. Білім алушылардың өзіндік танымдық, зерттеу, жобалық қызметін ұйымдастыру. Бұл принцип студенттерді қойылған міндеттерді шешуде шығармашылық ізденіске, дербес ақпараттық және зерттеу қызметіне дайындау кезінде басым болады.

3. Оқу процесін бөлінген ортада жүзеге асыру. Білім беру ортасы оқу орнының аумағымен немесе ҚА жүйесімен шектелмеуі тиіс. Оқыту процесі үздіксіз болуы керек.

4. Икемді білім траекториялары, оқытуды дараландыру. Білім беру қызметінің алуан түрлілігі білім беру бағдарламалары мен курстарын зерделеу, олардың денсаулық мүмкіндіктеріне, материалдық және әлеуметтік жағдайларға сәйкес оқу процесінде құралдарды пайдалану бойынша оқушыларға кең мүмкіндіктер беруді талап етеді.

Қорыта келгенде, мектептегі білім сапасын көтеретін нақты механизмдер, ол – оқыту үдерісіне жаңа технологияларды кеңінен енгізу.

Еліміздің болашағы көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы, бүгінгі ұрпақ бейнесімен көрінеді. Дүниежүзілік озық тәжірибелерге сүйеніп, жаңа типті оқыту, яғни әр баланың табиғи қабілетін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасай отырып, оны жан-жақты дамыту керек. Қазіргі білім беру мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас пайда болып, оқытудың жаңа технологиясы өмірге келді. Яғни педагогикалық технология ұғымы іс-әрекетімізге кеңінен еніп, қолданылуда [7].

В.Кларин технология сөзінен қандайда болсын істегі шеберлікті, оқыту-үйретудегі амалдардың жиынтығы, ал педагогикалық технология (тәрбие технологиясы, қарым-қатынас технологиясы, оқыту технологиясы) «педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдардың жүйелі жиынтығымен жұмыс істеудің реті» – деп түсінік берді. Педагогикалық жаңа технология – іс-әрекетке, оқыту барысында жүзеге асатын педагогикалық жүйе[8]. Ол дара тұлғаны жетілдіруге, белгілі бір мақсатқа жету жолында арнайы

ықпалды ұйғаруға қажетті байланысқан әдіс-тәсілдер. Ендеше педагогикалық технология – оқу-тәрбие үрдісінің шығармашылықпен оқытумен тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз ететін жанды құрамдас бөлігі, технология – ақырғы мақсатқа жететін әрекеттер жүйесі. Жаңа педагогикалық технология баланың жетілген тұлға ретінде дамуы үшін маңызы зор.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшілігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын өмірге енгізуге ұмтылуы. «Педагогикалық технологиялар – бұл білімнің басымды мақсаттарымен біріктірілген пәндер мен әдістемелердің: оқу-тәрбие процессін ұйымдастырудың өзара ортақ тұжырымдамамен байланысқан міндеттерінің, мазмұнының, тұрпаттары мен әдістерінің күрделі және ашық жүйелері, мұнда әрбір құрамның басқаларына әсер етіп, ақыр аяғында оқушының дамуына жағымды жағдайлар жиынтығын құрайды»

Қазіргі кезде Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Сондықтан әрбір педагог сапалы білім беру үшін сабақты үнемі қалыптасқан формада өткізуден көрі оқытудың жаңа технологиясын, жаңа әдіс-тәсілдерін және дәстүрлі емес сабақ түрлерін өткізу тиімді. Бұл бағытта білім берудің әртүрлілігі, нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар бар. Сондықтан оқыту үрдісіндегі жаңа әдіс-тәсілдер оқу мазмұны мен оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай таңдап алудың маңызы зор[9].

Өз кезегінде Smart білім берудің мақсаты оқыту үрдісін электронды ортаға айналдыра отырып, білім беруді неғұрлым тиімдірек ете түсу. Жаңа әдістерді пайдалану – бүгінгі күннің талабы. Жаңаша форматта оқыту, жаңартылған технологиялар жас/ ұрпақтың танымдық, білімділік дағдыларын арттыруға бағыталған. Осындай озық технологияларды меңгеру мұғалімнің зияткерлік, кәсіптік, рухани, азаматтық келбетінің қалыптасуына игі әсер ететіні сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы-2050» Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» – Астана, 2014.
2. Креативная педагогика. Методология, теория, практика. – Москва, 2010.
3. Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту http://www.bsh.kz/news/1316766022.html.
4. Н.К.Дускалиев E-learning жүйесінде контентті жасақтау. //«Білім беру қызметкерлерінің кәсіби өсуі білім берудің жаңа сапасын қамтамасыз етудің шарты» тақырыбындағы білім беру қызметкерлерінің Бірінші Республикалық педагогикалық оқуларының облыстық кезеңінің материалдары, Орал қаласы, 2013.
5. «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәнінің оқу бағдарламасы (11 жылдық мектептердің білім беру мазмұнын жаңарту аясында) (1-5-сыныптар). – Астана, 2014
6. Скайлар А. және басқалар 2005. Қашықтықтан білім беру: педагогикалық білім беруде оқытудың балама әдістері мен түрлерін зерттеу. Арнайы білім беру технологиялары журналы, 20, 3, 25-33 беттер.
7. Шахар м. және Нуэманн Ю. 2010. "Дәстүрлі және қашықтықтан оқыту арасындағы оқу үлгеріміндегі жиырма жылдық айырмашылық: қысқаша мета-анализ және трендтерді зерттеу". Мерлотты онлайн оқыту және оқыту журналы, 6 Том, № 2
8. Хилпе Д. және Флеминг с.2002. Маңызды тілдердегі қашықтықтан оқыту модельдері: қашықтықтан білім берудің эволюциялық анықтамасы. Жаңа технологиялар және тілдерді үйрену: сирек зерттелген тілдердің мысалдары. Көктем, К.
9. https://zkoipk.kz/smartconf2017/3-section/3580-conf.html

УДК 373.1: 004.056.5

НОВЫЙ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИИ: SMART-ТЕХНОЛОГИИ

Наурызалиева Ж. С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск.

Аннотация. *Эта статья основана на предоставлении базовой информации о разработке мультимедийных программ с целью предложения стратегий по преодолению высоких стандартов программ дистанционного обучения на уровне высшего образования. В настоящее время дистанционное образование становится важной частью системы образования в условиях глобализации. Каждое учебное заведение сосредоточено на сложныхзадачах и предлагает свои образовательные курсы как через общие, так и через устройствадистанционного обучения, чтобы продвигать свои программы на рынке. Это главная цель и необходимость внедрения качественных программ дистанционного обучения.*

Ключевые слова: *мультимедийные программы, текст, аудио,телевидение, вычисления, образовательные инструменты, дистанционноеобучение, Интернет, компьютерные технологии, сотрудничество, видеотехнология.*

ӘОЖ 7.05

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҰЖЫМДА ИННОВАЦИЯНЫ ЕНГІЗУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Елеуова А.К.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *мақалада теориялық негіздері инновацияларды енгізу үрдісіне мектеп. Мақсаты: инновациялық тәсіл оқу процесіне дамыту болып табылады шығармашылық және сыни ойлау мүмкіндіктерін меңгерту жаңа тәжірибе негізінде мақсатты қалыптастыру тәжірибесі және құрал-зерттеуші*

Кілт сөздер: *инновация, интернет, интерактивтік технология, электронды оқыту*

Қоғам дамуының қазіргі кезеңі саяси, әлеуметтік-экономикалық, идеологиялық және басқа факторларға байланысты білім беру жүйесінің алдында бірқатар принципті жаңа проблемаларды қойып отыр, олардың арасында білім берудің сапасы мен қол жетімділігін арттыру қажеттілігін атап өту керек. Академиялық ұтқырлықты арттыру, әлемдік ғылыми және білім беру кеңістігіне интеграциялану, экономикалық тұрғыдан оңтайлы білім беру жүйелерін құру, университеттің корпоративтілік деңгейін арттыру және әр түрлі білім деңгейлері арасындағы байланысты нығайту.

Осы мәселелерді шешудің тиімді әдістерінің бірі - білім беруді ақпараттандыру. Байланыстың техникалық құралдарын жетілдіру ақпарат алмасуда айтарлықтай жетістіктерге әкелді. Компьютерлік құралдар мен телекоммуникация желілерін дамытумен байланысты жаңа ақпараттық технологиялардың пайда болуы білім беру жүйесін дамыту мен жетілдірудің негізі ретінде сапалы жаңа ақпараттық-білім беру ортасын құруға мүмкіндік берді [1].

Инновацияның мақсаты - дәстүрлі жүйемен салыстырғанда оқушы тұлғасының сапалы өзгеруі. Бұл педагогикалық дағдарысты жоюды көздейтін кәсіби қызметке тәжірибеге белгісіз дидактикалық және білім беру бағдарламаларын енгізудің арқасында мүмкін болады. Іс-әрекеттерді ынталандыру, алынған ақпараттарды өз бетінше навигациялау қабілеттерін дамыту, шығармашылық стандартты емес ойлауды қалыптастыру, ғылым мен практиканың соңғы жетістіктерін пайдалана отырып, балалардың табиғи қабілеттерін барынша ашу арқылы дамыту, инновацияның басты мақсаты болып табылады. Білім берудегі инновациялық іс-әрекет адамның адамгершілік тұрғыдан өзін-өзі жетілдіруге бағытталған әлеуметтік маңызы бар практика ретінде маңызды, өйткені ол қоғамдағы барлық қолданыстағы тәжірибе түрлерінің өзгеруін қамтамасыз ете алады.

Білім кез келген өркениетті қоғамды қалыптастырудың негізі болып табылады. Оның пайда болу негізін оның қалыптасу бастауларынан ала отырып, тәрбиелеу, оқыту әлеуметтік жүйенің дамуына байланысты дамыды және жетілдірілді. Сондықтан білім беру мазмұны әрдайым жаңарып отыруы керек, ғылым мен практикамен қатар жүруі керек, білім беру процесінің әдістері мен технологиялары үнемі жетілдіріліп, адамның практикалық іс-әрекетінде қолдау тауып, мемлекет пен әлеуметтік сұранысты қанағаттандырады [2].

Қазіргі мектепте пәндерді оқытуда түбегейлі өзгерістер енген. Мұғалім мақсаттарының классикалық үштігінде, біріншідаму және әлеуметтендіру мақсатында орын шығады. Және тақырыптың өзімазмұн, мақсатты функцияны іс-әрекет әдістеріне бере отырып, жаңа рөл алады - өзін-өзі дамыту процестерін бастау мен қолдау құралы жәнеоқушының өзін-өзі тануы. Бұл мәселені шешу оқытудың инновациялық технологияларын қолдану арқылы мүмкін болады. «Инновация» (инновация) термині «Дәстүрлі» сын есімінің антонимі ретінде түсіндіріледі, ол әдеттегі, кең таралған әдістер, әдістер мен оқыту техникаларының жиынтығынан шығуды білдіреді [3].

Білім беру үдерісіне инновациялық көзқарастың мақсаты - шығармашылық және сыни ойлауды, тәжірибе мен зерттеушінің құралын мақсатты түрде қалыптастыру негізінде оқушылардың жаңа тәжірибені игеру мүмкіндіктерін дамыту.Инновациялық білім беру технологияларының басты мақсаты - адамды үнемі өзгеріп отыратын әлемдегі өмірге дайындау. Мұндай тренингтің мәні білім беру процесінің адамның әлеуетіне бағытталуында және оларды жүзеге асыруда жатыр. Білім инновация тетіктерін дамытып, өмірлік маңызды мәселелерді шешудің креативті жолдарын тауып, шығармашылықты адам болмысының нормасы мен формасына айналдыруға ықпал етуі керек.

Технологияның ғылым ретіндегі міндеті аз уақытты қажет ететін ең тиімді, дәйекті білім беру іс-әрекеттерін анықтау және практикада қолдану мақсатында заңдылықтардың жиынтығын анықтау болып табылады [4].

Сондықтан мұғалімдер келесі инновациялық технологияларды тәжірибеге енгізуде:

• саралау және дараландыру технологиялары;

• одан әрі құрылымдалған және белгілі бір формада модельденген оқу материалын дербес жобалау түрінде сабақ ұйымдастыруды көздейтін жобалау технологиялары: графикалық, таңбалық немесе символдық;

• проблемалық оқыту технологиясы;

• интерактивті технологиялар;

• ақпараттық технологиялар:

- мультимедия - компьютерлік оқыту бағдарламалары негізінде өткізілетін сабақтар;

- электрондық оқулықтарға негізделген сабақтар;

- презентациялар.

Биология сабағын қызықты әрі уақытымды үнемді пайдалану үшін бір сабақтың өзінде түрлі әдістерді өткіземін, мысалы; уақыт шеңбері,кемпірқосақ топтары,қар кесегі, жұптық әңгіме ,ыстық орындық,үш қадамдық сұхбат,стикердегі диалог,стоп-кадр т.б

Білім берудегі интерактивті технология (интерактив сөзі-inter (бірлесу) act (әрекет)) сабақ барысында оқушылардың сабаққа қатысуын ұйымдастыратын оқыту барысы. Интерактивті тақта мүмкіндігін пайдалана отырып, өткізген сабақтар мұғалімнің оқу процесінде уақытын үнемдей отырып, оқушыларға көптеген ақпараттарды беруге көмектеседі. Интерактивті тақтаның керемет мүмкіндіктері оқушыларды таңғалдырады, шабыттандырады, қызықтырады. Оқушылар ойнап отырмыз деп ойлайды, шындығында олар қызығып, таңғалып, шабыттанып отырып білім алады деп ойлаймыз.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басым бағыттарының бірі - білім беру ұйымдарына электрондық оқыту (e-learning) енгізу.Мемлекеттік бағдарламада: «Оқушы автоматтандырылған жүйеде жеке портфолиосын, күнтізбесін, күнделігін жүргізеді. Мұғалім күнтізбелік-тақырыптық жоспары бар электрондық дәптерді, сынып журналын, хабарландыру қызметі (алда болатын жоспарлы және жоспардан тыс жиналыстар мен кездесулер туралы оқушылардың ата-аналарына e-mail немесе sms-хабарламалар, есептілік және т.б. жіберу) толтыратын болады. Оқытушылық жүктемені, сабақ кестесін, үлгерім мониторингі мен оқушылардың сабаққа келуін, педагогтің қызметін, есептілікті

директордың орынбасары жүзеге асырады. Жүйе әкімшісі оқшау және ғаламдық есептеу желісін, телефон жүйесін немесе дауыс поштасы жүйесін қоса алғанда, көп қолданыстағы компьютерлік жүйенің жұмыс істеп тұруына жауапты болады» – деп көрсетілген [5].

Сонымен қатар барлық білім беру ұйымның қызметкерлері үшін білімдердің біртұтас стандартын қамтамасыз етеді және мынадай мүмкіндік береді:

- педагог ұжымына – тақырыптық жоспарлауды, электрондық сынып журналдарын және күнделіктер жүргізу, білім беру үрдісінде сандық білім беру контентін қолдануға мүмкіндік береді;
- оқушыларға әр түрлі пәндер бойынша өз үлгерім рейтингісінің өзгерістерін қадағалайды, сабақ кестесіндегі өзгерістерді, үйге берген тапсырманы уақытында біледі;
- ата-аналарға өз баласының бағаларын, сабақ кестесін, үйге берген тапсырмаларын, сабаққа қатысу және дайындық сапасын бақылайды, баласының мектептегі оқу үлгерімін және оның қоғамдық қызметіндегі табыстары жайлы біліп отырады;

Сонымен бірге баласының бағалары туралы мәліметті ата-аналардың тілегімен sms-тің түрінде де жолдана алады немесе e-mail бойынша хабарлама алады.

Мектепке біртұтас деректер қорын жасау, электрондық журнал жүргізу, мәліметтердің ашықтығы, ата-аналармен кері байланысты қалыптастыру, оқушылардың бос уақыттын ұйымдастыру мүмкіндігі болады[4].

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап көрсеткендей жас ұрпаққа білім беру жолында интерактивті технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор. Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар әрбір оқушының білім беру үрдісіне шығармашылық қабілетін дамытуға айқын мүмкіндіктер береді. Сондай-ақ оқушының танымдық іс-әрекеттері күшейіп, өзіндік жұмыстарды тез орындау мүмкіндіктері артады.

Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз - білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудың негізгі құралы компьютер болып табылады. Енді, осы ақпараттық технологияларды жүзеге асырудағы жұмыс түрлеріне тоқталып өтуді жөн көрдім.

Ақпараттық технологиялардың бірі - интерактивтік тақта, мультимедиялық және онлайн сабақтары. Өзіміз қызмет жасайтын мектепте жаңа ақпараттық технологияларды қолдану кеңінен қарастырылған. Мектеп кабинеттерінде интерактивті тақта орнатылған. Сондықтан бұл тақтамен әр сабақты қызықты өткізуді ойластырып, жоспарлаймыз.

Жаңа ақпараттық технологияның негізгі ерекшелігі – бұл оқушыларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жетістігінен ләззат алуға мүмкіндік береді. Ол үшін мұғалім өткізетін сабағының түрін дұрыс таңдай білуі қажет.

Ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық обьектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті) [5].

Ақпараттық технологиямен оқыту барысында оқушылардың дайындық деңгейін анықтау, келесі деңгейге өткізу сияқты жұмыстарды мұғалім орнына компьютердің басқару мүмкіндігі бар. Сонымен қатар, оқушылардың дайындық деңгейлерін компьютер анықтап, егер оқушы білімі қанағаттандырса келесі тапсырмаға өтуге рұқсат береді, яғни мұнда оқытуды тікелей компьютер басқарады.

Ақпараттық технология негізінде оқушы ақпараттық кеңістіктен өз бетімен білім алып, өзін-өзі дамыта алады.

Компьютер жұмысының тиімділігін құрайтын бір бөлік ол - Ғаламтор желісінің қызметін пайдалану. Ғаламтор желісінде көп мұғалімге де, оқушыға да қажет көптеген сайттар бар. Қашықтықтан ұйымдастырылған әр түрлі байқаулар мен олимпиадаларға қатысу балалардың дүниетанымын кеңейтіп, оқуға деген қызығушылығын арттыра түседі. Бүгінге дейін біз 100% ғаламтор желісіне қосылуға қол жеткіздік. Компьютер техникасын тиімді пайдаланудың өлшемі болып, оны басқа да пәндерді оқыту кезінде қолданады:

Ғаламторда қажетті материалдарды іздеп табуға, сондай-ақ түрлі пәндерді оқыту бойынша сабақтардың толық кешендері.

Компьютер уақытты үнемдеуге және көрнекілік материалдарды тиімді пайдалануға да болады.Оқу-тәрбиелеу үрдісіне ғылым негіздерін тереңірек оқытуға, оқушылардың танымдарын кеңейтуге, түрлі бағдарламаларды меңгеруге бағытталған үйірмелер, факультатив пен курстар енгізу компьютерлік техниканы тиімді қолдану жағдайының бірі болып табылады.

Ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып, дидактикалық тұрғыдан негізделген оқыту және оқушының оқу іс-әрекеттерін ұйымдастыру жұмыстарында ақпараттық технологияны қолдану моделі жасалды.Болашақта білім беру компьютер технологияларының дамуымен тығыз байланыста болатыны анық. Сондықтан да электрондық оқыту технологиясын мектептерде оқу үрдісіне қолдану қазіргі білім берудің көкейкесті мәселесі болып саналады.

Қазіргі заманғы жаңа ақпараттық технологияны қолдану арқылы оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейін қарқындату, яғни, оқу үрдісінің сапасы мен тиімділігін, танымдық іс-әрекет белсенділігін көрсету, пәнаралық байланыстарды тереңдету, қажет ақпаратты іздеу тиімділігі мен көлемін кеңейту. Мектепті ақпараттандыруға мемлекет тарапынан қашанда үлкен экономикалық қолдау көрсетіліп, оны оқыту, үйрету мәселесі бүкіл халықтық деңгейге көтерілсе ғана біздің еліміз өндірістің жоғарғы психологиясын меңгерген дүниежүзілік бәсекеге төтеп беретін, өндіріс өнімдерін өндіре алатын алдынғы қатарлы мемлекетке айналары даусыз. Өйткені, “Қазіргі стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет” деп, Елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы өте зор.

Жаңа педагогикалық технологиялардың барлық бағыттары психологиядағы гуманистік көзқарасқа қатысты басты ерекшелігі - адамның даралығына, оның жеке басына ерекше назар аудару, өз бетінше сыни ойлауды саналы түрде дамытуға бағытталған бағыт. Бұл тәсіл әлемдік педагогикалық тәжірибеде негізінен дайын білімдерді игеру және оларды қайта жаңғыртуға негізделген дәстүрлі тәсілге балама ретінде қарастырылады[6].

Бұл арада айтылғандар авторлардың педагогикадағы революциялық қайта құруларға деген ұмтылысын білдірмейді. Біз тек қана эволюциялық үдеріс туралы, бүгінгі күннің қажеттіліктерін ескеретін, сыныптағы сабақ барысында дайын білімді игеруден бастап әр оқушының өзіндік ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оның дербес белсенді танымдық іс-әрекетіне дейінгі басымдықтардың өзгеруі, сабақ жүйесіне әрдайым сәйкес келе бермейтін іс-әрекет туралы айтуға болады. Егер осы педагогикалық технологиялардың әрқайсысы немесе басқа дәрежеде, сондай-ақ өз араларында интеграцияланып, оқу-тәрбие процесінде өз орнын тапса, онда дәстүрлі жұмыс әдістері мен формаларын ығыстыра отырып, біртіндеп, табиғи түрде, ұйымдастырудың ең оңтайлы тәсілін дамытуға болады. орыс мектебінің және біздің мәдени ортамыздың ерекшеліктерін ескере отырып, біздің жағдайымыздағы оқу процесі.

Әдебиеттер тізімі:

1. С.Т.Мұхаметжанова, Ж.Ә.Жартынова. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008ж.
2. А.Иманбаева, Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі. Қазақстан мектебі, №2, 2000 ж.
3. Орта мектеп жаршысы. Республикалық оқу-әдістеме журналы, № 2, 3, 2011 ж.
4. Оқыту –тәрбиелеу технологиясы Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал, №3, 2010ж.
5. С.Т. Мұхамбетжанова. Ғ.Н. Толықбаева, Ж.Ә.Жартынова. Электрондық оқыту бойынша мониторингінің жүргізу әдістемелік құралы. Алматы 2011
6. Объектіге бағдарланған «MOODLE» ортасы арқылы білім контенттерін жасау/Семченко А.А. Мұхамбетжанова С.Т. Толықбаева Ғ.Н. Жартынова Ж.А. Коровина С. В. - Алматы 2011

УДК 7.05

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Елеуова А.К.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск.

Аннотация. *В статье рассматривается теоретические основы внедрения инновации в учебный процесс школы. Целью инновационного подхода к образовательному процессу является развитие творческого и критического мышления, возможностей освоения учащимися нового опыта на основе целенаправленного формирования опыта и инструмента исследователя*

Ключевые слова: *инновация, интернет, интерактивные технологии, электронное обучение.*

ӘОЖ 373.2.01

РОБОТОТЕХНИКА САБАҚТАРЫНДА КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Канатов А.К.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл жұмыста қазіргі заман психологиясындағы «креативтілік» аумағындағы зерттеулер қарастырылған. Креативті ойлаудың құрамдас бөліктерін анықтап, танымдық іс-әрекеттің ерекшелігін сипаттайтын қасиеттер тобы, кіші мектеп жасындағы балалардың креативті ойлауын дамытуда педагог маманның ролі, бала бойында қалыптастыруы қажет дағдылар қатары баяндалған. Кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын дамытуда робототехника сабақтарын ұйымдастырудың маңызы талданған.*

Кілт сөздер: *креативтілік, креативті ойлау, ойлау негіздері, креативтілік қабілеттер, робототехника.*

Жаңа әлеуметтік мәдени ортада гуманистік парадигма психологиялық-педагогикалық ойлаудың басты идеясы болып табылады. Ол үшін тұлға бұл адамға ғана тән өзін-өзі өзектендіре білу мүмкіндігін болжайтын бірден-бір құнды жүйе. Адамның шығармашылық бостандығын мойындау қоғамның басты байлығы. Адамгершіліктік жеке тұлғаға бағытталған құралдар жүйесінің басты құндылығы шығармашылық - адамды мәдениетте дамыту тәсілі ретінде орын алады. Оқыту мен тәрбиелеудің креативтілік бағыты тұлғаның бағытталған білімді адам өмір, мәдениет және тарих субъектісі ретінде қажеттіліктерін қанағаттандыру мен дамыту процесі негізінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Ойлау шеңбері неғұрлым кең болса, солғұрлым дүниені танып білу оңайға түседі. Ойлау дегеніміздің өзі мәселені шешу, оның мәнісіне түсіне білу деген сөз. Бір нәрсенің мәніне түсіну үшін, оның себебін білу керек. Мұндай жағдайларды ескере отырып мектеп жасындағы балалардың әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балалардың креативті ойлауын дамытқан жөн. Дамыта отырып, ерекшеліктерін де бақылап отыру қажет.

Қазіргі таңда шығармашылыққа және шығармашыл индивидтары әлеуметтік түрде қажеттілік өте басым. Оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту қазіргі мектептердің маңызды міндеттерінің бірі. Өзін-өзі ұйымдастыруға ұмтылыс - бұл адамның барлық формасында да көрінетін бағыттаушы бастау болып табылады.

Психологиялық зерттеулерде «креативтілік» термині тұлғаның интеллектуалдық және өз бетінше мәселені көтеруі, ерекше идеяларды айтып, оларды өзгеше жолмен шешу ерекшеліктерінің кешенін білдіреді. Креативтілік маңызды және ерекше феномен болатын бұрынғы зерттеулер мен қазіргі зерттеулерде креативтілікті тұлғаның интеллектуалдық және тұлғалық ерекшеліктері ретінде қарау беталысы айқындалады. Бұл креативтілік мәселесіне деген әр түрлі бағытталғандықты

көрсетеді: ол әрине, барлық тұлға бірдей жете алмайтын креативтілік қорытындысы емес (бұл мәселе күрделірек, өйткені қорытынды ретінде тек ғылымдар мен қас шеберлер жететін объективті әлеуметтік маңызды жаңа қорытынды қарастырылады), рефлекция және субъективті өз-өзін бағалау негізіндегі тұлғалық маңызды жаңа сапа деп зерттеледі.

Кез-келген креативті бағыттылық, шығармашылыққа деген қабілет балаға жаңаны жасап шығаруға түрткі болатын арнайы білімдерді талап етеді және келешекте өз потенциалын толық пайдалануға көмектеседі.

Кіші мектеп жасы креативті ойлауды дамытуда қолайлы кезең болып табылады. Бұл жас кезеңінде балалар жеке қиялдарын пайдалана және оны басқара біледі. Кіші мектеп жасындағы балаларға табиғатынан таланттылық тән. Шығармашылық тапсырмалар өз кезегінде баланың қиялын, бейнелік-ассоциативті ойлауын, еске сақтауын белсендендіріп, байқампаздығын, интуициясын, яғни ішкі әлемін қалыптастырады. Бұл баланың жалпы шығармашылық дамуына әсер етеді.

Креативтілік өлшемі сапасында танымдық шығармашылықтың іс-әрекеттің ерекшелігін сипаттайтын қасиеттер тобы пайдаланылады.

Креативті ойлау сипаттамасы, олар:

- жылдамдығы - қандай да бір мәселені шешудің көптеген жолдарын ұсыну қабілеті, бұл жерде олардың сапасы емес, көлемі маңызды;
- икемділігі - әр түрлі ойларды ұсыну мүмкіндігі, мысалы объектілер мен әдістердің байланысы;
- ерекше - стандартты емес жаңа ойлардың туындауы, күнделіктіден басқа ерекше жауаптар табу;
- нақтылау - шығармашылықты жетілдіру қабілеті, оны аяқтауға ұмтылу [3].

Кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын дамытуда ересектердің ролі маңызды. Себебі бұл кезеңде балалар өз іс-әрекеттерін толықтай ұйымдастырып, алынған нәтижелерді өзбетті бағалай алмайды. Педагогтың міндеті бала тұлғасының табиғи жолмен дамуына микроклимат және жағдай туғызу. Даму үрдісінің креативтілігі спираль принципі бойынша жүзеге асады. Әр сатыда жаңа сапалар пайда болып, сонымен қатар ескі сапалар да көрініс тауып отырады. Баланы әрдайым шешім қабылдаудың неғұрлым сандық көрсеткіштеріне ие болуына жол ашып, оны мадақтап және бірігіп сапасын бағалауға дағдыландыру қажет.

Кіші мектеп оқушыларының ойлауын дамытуда да екі негізгі саты байқалады. Бірінші сатыда (ол шамамен I-II сыныптарда) олардың ойлау әрекеті көбіне әлі мектеп жасына дейінгі баланың ойлауын еске түсіреді. Оқу материалын талдау бұл жерде көрнекі әсер ету жоспарында басым болады. Мұнда балалар нақтылы заттарға немесе оның дәл баламаларында, бейнелеулерге сүйенеді (мұндай талдауды кейде практикалық әсірелі немесе сезімді деп атайды).

Кіші мектеп оқушыларының креативтілік іс-әрекетінің ерекше қасиеті – іс-әрекет өнімінің субъективті жаңалығы болып табылады. Объективті мәніне қарай баланың «жаңалығы» қайталанбас, ерекше болуы да мүмкін, не болмаса мұғалімнің басқаруымен не көмегімен орындалуы да мүмкін. Мұндай жағдайда ол шығармашылық бола алмайды. Сонымен қатар бала бұрын соңды тәжірибеде кездескен шешімді, өз бетінше анықтауы да мүмкін.

Оқушылардың креативті ойлауының ерекшелігі ретінде, баланың өзінің шығармашылық іс-әрекет нәтижесіне сыни көзбен қарамайтындығы қарастырылады. Бала ойлауы ешқандай идеяларға, критерийлерге, талаптарға бағытталмайды, сол себепті де субъективті болып табылады. Мұндай жағдайда оқушының өз бетінше пайымдауының, ойластыруының нәтижесінде алынған креативтілік деп есептеуімізге болады. Бұл жағдайда іс - әрекеттің психологиялық механизмі маңызды орын алады.

Дж. Гилфордтың пікірі бойынша, кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауы өзінің төрт ерекшелігімен сипатталады:

- өзіндік өзгешелігімен, жаңашылдығымен, айтылатын ойлардың ерекшелігімен, ойлауды жаңашылдығына деген айқын байқалатын ұмтылысымен;
- семантикалық иілімділігімен, яғни нысананы жаңа көзқарас тұрғысынан көру, оның жаңа қолданысын таба білу, қызметтік қолданылуын тәжірибе жүзінде кеңейту қабілетімен;
- бейнелік дағдылану иілімділігімен, яғни нысананы қабылдауды оның жаңа, көрінбейтін жақтарын көретіндей етіп, өзгерту қабілетімен;
- семантикалық спонтандық иілімділігімен, яғни түрлі ойларды белгісіз жағдайларда, атап айтқанда,

бұл ойларға арналған бағдары болмаған жағдайда өндіру қабілетімен [4].

Кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын дамыту мәселесін шешу ұстазға ауыр жүк арттыратыны сөзсіз. Шынымен, кіші мектеп оқушыларының ойлауындағы қателікті байқап, сол қателіктің мән - мағынасын түсіндіріп, ойлауды жүйесіндегі креативтілікті, ойлау операцияларын дұрыс қалыптастыра білу үшін ұстазға креативтілік саласынан қажетті теориялық білім керек.

Креативті ойлауын дамытуда педагог маман кіші мектеп оқушыларының бойында келесі дағдыларды қалыптастыруы қажет:

- заттың қасиеттері мен сыртқы бейнесін еске сақтауы бойынша сипаттау;
- заттарды қасиеттерінің сөздік сипаттамасы және белгілері бойынша табу;
- белгілі бір бөлшектері негізінде заттардың сыртқы түрін құрастыру;
- түрлі белгілерді анықталмаған графикалық формаларда тану (сия дақтары, иірімдер);
- бір затқа басқа заттардың немесе объектілердің сапаларын комбинациялау және үйлестіру;
- бір немесе бірнеше объектілердің ортақ қасиеттерін және айырмашылықтарын табу;
- мүмкін іс- әрекет сипаты бойынша объектілерді тану;
- бір затқа тән іс- әрекетті екіншісіше аудару.

Кіші мектеп жасындағы балалардың креативті ойлауын дамыту келесі жағдайларда нәтижелі болмақ:

- оқу үрдісімен қатар, ойын әрекеті де кіші мектеп жасындағыларды дамытудың негізгі құралы болып қалуы керек;
- жұмыс барысында балалар шешім қабылдаудың барлық технологияларын игерген кезде жобалау әдісін қолдану: сұрақ қоюдан бастап, нәтижені елестете алу қабілетіне дейін;
- балалармен жұмыс барысында шығармашылық іс-әрекеттің барлық түрлерін қамту керек (шығармашылық-сөздік, музыкалық, қолданбаы және т.б.);
- баланы рефлексияға және өз қиялы мен ойын сөздік формада сипаттай білуге үйрету.

Кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын дамытуда робототехника сабақтарын ұйымдастырудың маңызы зор. Балалар робототехника сабақтарына өздерінің идеяларымен келеді, оларды жүзеге асырудың барлық мүмкіндігін қарастырады. Педагогтардың міндеті - оларға осы ізденіс барысында көмектесу және қателіктен қорықпауды үйрету. Курсты жүргізетін педагогтар робототехника сабақтары өз оқушыларын жақын тануға, олардың айрықша қабілеттерін, бейімі мен ойлау стилін бағамдауға мүмкіндік бергенін айтады. Бұл әр балаға жеке көзқараспен қарауға да көмектеседі.

Қазіргі таңда бүкіл дүние жүзінде робототехника ғылымы кең қолданыс тауып отыр. Қазақстан дамыған елдер қатарына қосылу мақсатында ғылыми-техникалық прогресстің осы бір маңызды бағытынан құр қалмауда. Робототехника автоматтандырылған техникалық жүйелерді құрумен айналысатын қолданбалы ғылым болып табылады. Робототехника бағдарламалау және механика сияқты пәндерге сүйенеді. Робототехника механика және жаңа технологиялар проблемасын жасанды интеллект проблемаларымен ұштастырады.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің жаңа стандартына көшудеміз. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын креативті ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет. Балаларға автоматтандыру үрдісінмен, яғни робототехникамен қалай жұмыс істейтінін түсіндіру маңызды. Робот жасау арқылы балалардың креативті ойлау қабілеті дамиды, бағдарлама жасап үйренеді және олардың ғылымға қызығушылығын оятып болашақ мамандыққа баулуға жол ашады.

Білім және ғылым министрлігінің бастамасымен еліміздегі бірқатар білім беру мекемелері жаңа LEGO Education жиынтықтарымен жабдықталып, оның көмегімен ойға алған ең батыл жобаларды да жүзеге асыруға болады, атап айтқанда, көптеген мүмкіндігі бар және бірқатар қызметті атқаратын нағыз роботтардың үлгісін және бағдарламасын жасауға болады. Бұл қызықты әрі болашағы зор бағытты дамыту бойынша алғашқы қадам ғана.

Робототехника (робот және техника; ағылш. robotics - роботика) - роботтардың құрылысымен, жұмысы мен қолдануымен айналысатын, оған қоса олардың басқару, сезіну мен мәлімет өңдеумен айналысатын механикалық, электр және электронды инженерия мен компьютер ғылымдарының біріккен саласы.

Робототехника үйірмесі - бірқатар қиын техникалық пәндерді оқушыларға үйретуде керемет құрал. Мұнда кіші мектеп оқушыларының тек креативтілік ойлау қабілеті жетіліп қана қоймай, сонымен қатар, математикалық, алгоритмдік жалпы қабілеттері мен электронды сызбаларды түсіну, өз ойын нақты және дұрыс жеткізу, проблемаларды түрлі жолдармен шешу, топпен жұмыс жасау секілді басқа да зерттеушілік біліктіліктерін де дамытады. Нәтижесінде оқушылар өз жобаларын жүзеге асыра алады.

Робототехника сабақтары арқылы кіші мектеп оқушылары бір-бірімен әріптесе жұмыс істеуге, бірлесе әрекет етуге, ұжымдық жұмысқа үйренеді. Сабақ кезінде пайдаланылатын бағдарламалардың түсінікті екені де маңызды рөл ойнайды. Бағдарламаның интерфейсі түсінікті де жатық, сондықтан тек білікті оқытушы ғана емес, кез келген бала түсінеді.

Кіші мектеп оқушылары робототехника сабақтарына өздерінің идеяларымен келеді, оларды жүзеге асырудың барлық мүмкіндігін қарастырады. Педагогтардың міндеті - оларға осы ізденіс барысында көмектесу және қателіктен қорықпауды үйрету. Курсты жүргізетін педагогтар робототехника сабақтары өз оқушыларын жақын тануға, олардың айрықша қабілеттерін, бейімі мен ойлау стилін бағамдауға мүмкіндік береді. Бұл әр балаға жеке көзқараспен қарауға да көмектеседі.

Робототехника үйірмесіне қатысушы кіші мектеп оқушылары таңғажайып роботтарды дайын үлгі бойынша емес, креативті ойлау қабілетінің көмегімен толықтай өздері сызып, сол бойынша құрастыру жоспарын дайындайды. Оның пішінін, атқаратын қызметін өздері бекітеді. Яғни конструктор робототехниктің бір басына бірнеше функцияларды енгізеді. Осылайша құрастырушы өз қиялын шарықтатып, ойындағы роботын жасап шығарады.

Сонымен қатар, үйірмеге келген оқушылар қолдың икемділігін дамытады және жастайынан зерттеу жұмыстарын өткізуді үйренеді, креативті ойлауын да дамытып, өз қолдарымен түрлі динамикалық ойыншықтарды да құрастыруды меңгереді.

Кіші мектеп жасындағы балалардың креативті ойлауын робототехника сабақтары арқылы дамыту келесі жағдайларда нәтижелі болмақ:

- оқу үрдісімен қатар, ойын әрекеті де кіші мектеп жасындағыларды дамытудың негізгі құралы болып қалуы керек;
- педагог дамытушы ортаны ұйымдастыруы керек;
- жұмыс барысында балалар шешім қабылдаудың барлық технологияларын игерген кезде жобалау әдісін қолдану: сұрақ қоюдан бастап, нәтижені елестете алу қабілетіне дейін;
- балалармен жұмыс барысында креативті іс-әрекеттің барлық түрлерін қамту керек (шығармашылық-сөздік, музыкалық, қолданбаы және т.б.);
- баланы рефлексияға және өз қиялы мен ойын сөздік формада сипаттай білуге үйрету;
- робототехника саласында баланың ізденушілік белсенділігін дамыту: сұрақтар қоюға итермелеу, жауаптар ұсыну, заттың күйінің өзгерісіне байланысты әрекет ету, аралық қорытынды жасау, сәтсіз идеялардан бас тартуға және әрі қарай ізденуге үйрету.

Кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын робототехника сабақтары арқылы дамыту мақсатында өзіміздің авторлық бағдарламамызды ұсындық (кесте 1).

Кесте 1 - Кіші мектеп оқушыларына арналған «Робототехника» үйірме жетекшісінің авторлық бағдарламасы

Робототехника үйірмесінің мақсаттары	- кіші мектеп оқушыларының сыныптан тыс уақытта шығармашылық ізденістерін, өзіндік қабілеттерін және қоғамдық қарым-қатынасын қалыптастыру; - өзіндік талдау, жинақтау, жұмыста шапшаңдық таныту, өз ойын әдеби тілмен өрнектей білуге машықтандыру; - робототехника үйірмесі арқылы оқушылардың креативті ойлау қабілетін арттыру.
Робототехника үйірмесінің міндеттері	- кіші мектеп оқушыларының оқу-тәрбие үрдісінде алған білімдерін әрі қарай дамытуға мүмкіндік жасап, қабілеттерін шыңдау; - заманауи техникаларды қолдана отырып бала талабымен қиялына ерік бере отырып, техникалық шығармашылығын дамыту;

	- кіші мектеп оқушыларының өзара қарым-қатынастарын қалыптастыру, белгілі бір еңбек түріне баулу, оны дамытуға ықпал ету.
Күтілетін нәтиже	- кіші мектеп оқушылары робототехникадан хабардар болып, программа құруды, шығармашылық жобалардың мағынасын түсінуге, өздерінің жұмысын бағалау, қорғай біледі; - оқуға деген қызығушылықтары артады және креативті ойлауы дамиды; - алғашқы робо моделдерді құрастырудан бастап, халықаралық жарыстардың роботтарын құрастырып және қиын деңгейдегі программаларды үйрету арқылы заманға сай тұлға қалыптасады; - құрастыру және жобалау үдерісінде креативті ойлауы дамиды.
Робототехника үйірмесі жұмысының ерекшелігі	- берілген тапсырманың жан-жақты зерттелуі; - кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын дамыту; - компьютерді пайдалану арқылы «LEGO MINDSTORMS Education EV3» программаларымен жұмыс жасауы; - кіші мектеп оқушыларын жоба қорғауға үйрету.
Кіші мектеп оқушылары оқу жылының соңында білуге тиіс	1) EV3 робот конструкторы арқылы робот құрастыра білуді; 2) EV3 датчиктері мен моторларының атқаратын қызметін білу және дұрыс пайдалануды; 3) «LEGO MINDSTORMS Education EV3» программалары арқылы роботқа программа жаза білуді.
Курс соңында алған білімдерін қолдана отырып кіші мектеп оқушылары жасауы тиіс	1) Нұсқаулық арқылы немесе шығармашылық тақырыпта роботты өзі құрастыра білу; 2) Технологиялық картасы бойынша «ГироБой» модель құрастыру; 3) Технологиялық картасы бойынша «Түс анықтаушы» модель құрастыру; 4) Технологиялық картасы бойынша «Робо күшік» модель құрастыру; 5) Технологиялық картасы бойынша «Робо қол H25» модель құрастыру; 6) Сумо, кегельринг, траектория жарыстарына робот құрастыру және программасын жаза білу.

«Робототехника» үйірмесі бойынша бағдарламаның мазмұны
I. Конструктормен танысу (20 сағат)
Қауіпсіздік техникасы инструктажымен алғаш танысып шығады. Конструкторлармен танысу, тәртібі, ережелері «Робототехника» үйірмесі балаларды тазалыққа, ұқыптылыққа, мәдениеттілікке жаңа технологияны қолдана білуге, жауапкершілікке, ізденушілікке тәрбиелейді. Балалар Робототехника үйірмесінің қауіпсіздік техникаларымен толық танысады. «Робототехника» үйірмесінде балалар өздерін еркін ұстап, өздеріне деген сенімділіктерін арттыру мақсатында, топ алдында сөйлеп және өз-өздерін еркін ұстауға үйренеді. Балалардың көркемдік шығармашылық қабілетін байыту мақсатында, топтық және жеке тапсырма беріледі.
II. Алғашқы модель (48 сағат)
Алғашқы моделдермен жұмыстану, технологиялық картасы бойынша құрылымдармен жұмыс. Жарық датчигін пайдалану. Түсті анықтау. Сызық бойынша қозғалу. Зерттейтін роботты дайындау. Қашықтық және жарық датчиктерін пайдалану арқылы алғашқы модель бөлімін бастайды. Өзара үйірме оқушылары жарыстар өткізеді. Балалар топқа бөлініп бір-біріне деген достық қарым-қатынастарын нығайта түседі. Шығармашылық жұмыс кезінде балалардың ойлау қабілеті сыналады. Олар өз ойындағы шексіз алемді шығармашылықта тоғыстырады. Тақырыптарын анықтап, қолға алған жобасының қалай басталуын, ортасын және аяқталуын қадағалайды. Конструкторлардың қыр-сырын үйренгеннен кейін балалар, енді «Лего» роботтары арқылы кәсіби жарыс роботтарын жасау жолдарын үйренеді.

III. Программалық жүйе (76 сағат)
Ғаламтормен жұмыс жасау. Жарыстар туралы ақпараттар іздеу, модельдерді анықтау. Бағдарламаларды құру. Роботтарды сынақтан өткізу. «Қыз қуу» жарысына бағдарлама құру. «Ақ сүйек» жарысына бағдарлама құру. Жарыстарға дайындық жүргізу. Кішігірім программа құруды үйренеді, «Лего» конструкторының мүмкіндіктерін кеңінен пайдаланады. Оқушылар бар алған тәжірибелерін қолдана отырып, әр түрлі әлеуметтік желілерден үлгілер қарап жасауды, өзара жасаған «роботтарын» сынақтардан өткізеді.

Қорытындылай келе, білім - ғылымның адамзат қауымдастығының болашағы үшін атқарар рөлін ештеңемен салыстыру мүмкін емес. Робот техникасы балабақшадан бастап университетке дейін барлық деңгейде жаратылыстану және техникалық білім беру сипатына айтарлықтай әсер етіп отырған дамушы сала болып табылады. Робот техникасын оқыту оқушылардың қызығушылығы мен ынтасын оятатын, креативті ойлауын дамытатын тартымды оқу құралы ретінде танылуда. Зерттеушілер оқушыларға робот құрастыруды үйретудің педагогикалық тұрғыдан маңызды екендігін дәлелдеп отыр. Оқушылардың робот техникасы саласында білім мен жұмыстың тәжірибелік дағдыларын меңгеруі қазіргі заман адамының жалпы ақпараттық мәдениетінің құрамдас элементі, инженерлік-техникалық шеберлікті одан әрі жетілдірудің негізі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Гуревич К.М., Горбачева Е.И. Умственное развитие школьников: критерии и нормативы. - М., 2007. - 52 с.
2. Қадірова Б.Н. Оқушылардың шығармашылық әрекетін дамытудың кейбір ғылыми-педагогикалық проблемасы // Білім. - 2005. - №1. – 16 б.
3. Азарова Л.Н. Как развивать творческую индивидуальность младших школьников // Журнал практического психолога. - 2008. - № 4. – 45-52 бб.
4. Парамонова Л.А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду. - М., 2002. - 36 с.

УДК 373.2.01

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ РОБОТОТЕХНИКИ

Канатов А.К.
Западно Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В этой работе рассматриваются современные подходы к «креативности» в психологии. Раскрывается составная часть креативного мышления, описывается группа качеств, характеризующих специфику познавательной деятельности, роль педагога в развитии креативного мышления детей младшего школьного возраста, ряд навыков, которые необходимо формировать у ребенка. Проанализировано значение организации уроков робототехники в развитии креативного мышления младших школьников.*

Ключевые слова: *креативность, креативное мышление, основы мышления, креативные способности, робототехника.*

ӘОЖ 7.05

БОЛАШАҚ ДИЗАЙНЕРЛЕРДІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Кажженова Ж.К.
Батыс Қазақстан инновациялық- технологиялық университеті, Орал қ.

Анотация. *Білім беру мен ғылым деңгейін, сондай-ақ заманауи қоғамның жағдайын ескере отырып, аймақтағы және тұтастай елде талап етілетін табысты кәсіптік мансапқа дайын студенттің компетенттті-бағдарланған негізде қалыптасқан, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру үшін жоғары білікті мамандарды даярлау, кәсіби және жеке дамудағы өзекті мәселелерді шешуге бағытталған Қазақстанның көп мәдениетті ортадағы шығармашылық және жобалық қызмет. Дизайнерлер қазіргі заманғы үрдістерде жаңа білімдерді қолдана отырып, компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып, дизайн жобалау саласындағы кәсіби құзыреттерге ие.*

Кілт сөздер: *білім беру, дизайн, құзырттілік, технология, инновация, коммуканикативтілік*

Жаңа ақпараттық технологиялардың, заманауи байланыс құралдарының дамуы тек бизнес, өнеркәсіптік өндіріс және ғылыми зерттеулер ғана емес, сонымен қатар білім беру салаларында әсерлі алға жылжуға әкелді. Қазіргі қоғамның дамуына тән белгілердің бірі ретінде жаппай компьютерлендіру адам қызметінің барлық салаларында жаңа жоғары технологиялық технологияларды құруға, дамытуға және кеңінен қолдануға ғана емес, сонымен бірге бұл саланы өзгертуге мүмкіндік береді, бұл, ең алдымен, жаңа қызмет түрлерінің пайда болуында, демек, жаңа кәсіптерде көрінеді. Сонымен бірге, оның барлық деңгейлеріндегі білім сапасына байланысты мәселелер бұрынғыдан да айқын болды. Мұның бір себебі-мектеп өзінің барлық адамгершілік миссиясымен қоғамның тіршілігін қамтамасыз ететін жүйенің ең консервативті элементі болған және болып қала береді, өйткені өндіріс технологиялары, бизнес және әлеуметтік өмір адамның зияткерлік қабілеттеріне қарағанда тез дамиды. Сондықтан білім беру субъектісінің қабілеттерін, оның ішінде шығармашылық қабілеттерін дамыту процесін күшейту қазіргі білім беру міндеттерінің бірі болып табылады.

Білім беру мен ғылым деңгейін, сондай-ақ заманауи қоғамның жағдайын ескере отырып, аймақтағы және тұтастай елде талап етілетін табысты кәсіптік мансапқа дайын студенттің компетентті-бағдарланған негізде қалыптасқан, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру үшін жоғары білікті мамандарды даярлау, кәсіби және жеке дамудағы өзекті мәселелерді шешуге бағытталған Қазақстанның көп мәдениетті ортадағы шығармашылық және жобалық қызметі. Дизайнерлер қазіргі заманғы үрдістерде жаңа білімдерді қолдана отырып, компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып, дизайн жобалау саласындағы кәсіби құзыреттерге ие. Қазіргі педагогикалық әдебиетте "құзыреттілік" сөзі адамның өз құқықтарын, міндеттерін және барлық қажетті өкілеттіктер қолданылатын кәсіби міндеттер саласын басшылыққа ала отырып, өз бетінше және жауапкершілікпен әрекет ету қабілетін анықтайтындығын атап өтуге болады.

Еуропалық біліктілік жүйесін қалыптастырудың жалпы еуропалық процесі аясында құзыреттілік "адамның белгілі бір контексте білім мен дағдылардың әртүрлі элементтерін өз бетінше қолдану қабілеті"ретінде анықталатынын атап өткен жөн. Бұл жағдайда мыналарды ажырату ұсынылады:

1) теориялар мен ұғымдарды пайдалануды көздейтін танымдық құзырет, сондай-ақ тәжірибеде алынған "жасырын білім";

2) функционалдық құзыретке (іскерліктер мен ноу-хау), сондай-ақ адамның өндірістік салада, қызмет көрсету немесе әлеуметтік қызмет саласында не істей білуі тиіс;

3) жеке құзырет — нақты жағдайдағы мінез-құлық дағдылары.

Енді біз әртүрлі ғылыми әдебиеттерде қарастырылған "құзыреттілік" анықтамасына жүгінеміз.

Коммуникативті құзыреттілік негізгі супер қабілеттердің бірі ретінде ерекшеленеді.

Әрине, қарым-қатынас жасау қабілеті мамандықтың ажырамас бөлігі болып табылатын көптеген қызмет түрлері бар. Дәл осы құзыреттілік маманның жеке және әлеуметтік көрінісі үшін үлкен мүмкіндіктер болып табылады. Жалпы, психология мен педагогикада көрсетілген осы ұғымдарды ажырата отырып, "коммуникативті құзіреттілік адамның басқа адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті ретінде, ал коммуникативті құзіреттілік-осы қабілеттің қалыптасқан деңгейі ретінде" анықталуы мүмкін [1].

Құзыреттілік-мамандық талаптарына сәйкестік дәрежесінің жеке сипаттамасы [3].

- туындаған мәселелер мен міндеттерді жедел шешуге мүмкіндік беретін ойлау түріне сәйкес келетін ұғымдық жүйе мен түсінушіліктің болуын талап ететін практикалық қызметті жүзеге асыру қабілеті [3];

- оларға қатысты сапалы өнімді қызмет үшін қажетті заттар мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты берілетін өзара байланысты жеке қасиеттердің (білім, білік, дағды, қызмет тәсілдері) жиынтығы [4];

- осы ұйымның қызметкерінің білімі мен қабілеттерінің Ұтымды үйлесімі [2].

Сонымен, А. Маркова өз еңбектерінде "Кәсіби маман - бұл өзінің кәсіби қызметінің нәтижелеріне қызығушылықты ынталандыратын және өз кәсібінің қоғамдағы рөлін арттыратын маман" деп атап өтті [1].

Автор құзіреттіліктің келесі түрлерін ажыратады:

- арнайы (нақты мамандық шеңберінде);

- әлеуметтік (қарым-қатынас және өзара іс-қимыл саласында);

-дербес (өзінің жеке-жеке ерекшеліктерін және кәсіби-психологиялық әлеуетін пайдалану есебінен өз жұмысының нәтижелерін жақсарту, еңбек тиімділігін арттыру тәсілдерін іздеу саласында);

- жартылай кәсіби (еңбектің барлық түрлерінің негізін құрайтын-эрудиция, кең ой-өрісі);

- экстремалды (экстремалды, стресстік жағдайлардағы әрекеттердің құзыреттілігі);

- аутокомпетенттілік (өзінің ішкі әлемі саласындағы құзыреттілік, яғни өзі, өзінің қасиеттері, қабілеттері, ерекшеліктері, қажеттіліктері, мақсаттары, мотивтері, құндылық бағдарлары туралы барабар түсініктердің болуы) [2].

Бұл жұмыста жоғары оқу орнында дизайнерлерді, соның ішінде жарнама бойынша сапалы даярлау мәселесін шешудің мүмкін тәсілдері қарастырылады. Қазіргі уақытта білім беру мәселелерін шешудің жолдарын іздеуге келесі объективті факторлар себеп болады:

- "жарнама" мамандығының қалыптасуы білім беру процесіне қатысу пайдасына практикалық қызметтен бас тартуға дайын тәжірибелі мамандардың жетіспеушілігімен бірге жүреді;

- шығармашылыққа үздіксіз білім беру тетігін құру, оның ішінде жарнама маманы да бар шығармашылық мамандықтар мамандарының кәсіби сәйкестігі мен бәсекеге қабілеттілігін сәтті қалыптастыру жағдайларына әсер ететін негізгі факторлардың бірі;

Өз кезегінде Н. Волгин құзыреттіліктің осы түрлерін ажыратады:

- кәсіби білімімен және оларды жеткілікті жоғары деңгейде іске асыру қабілетімен, өзінің әрі қарай кәсіби дамуын жобалау қабілетімен сипатталатын функционалдық (арнайы);

- зияткерлік, яғни аналитикалық ойлау және өз міндеттерін орындауға жан-жақты көзқарас қабілеті; жеке өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту әдістерін, жеке тұлғаның кәсіби деформациясына қарсы тұру құралдарын меңгеру;

- жағдайға сәйкес әрекет ету қабілетін білдіретін ситуациялық;

- әлеуметтік, қарым-қатынас және интеграциялық қабілеттерге ие болуды, кәсіби қоғамдастықта қарым-қатынасты сақтай білуді, өзінің кәсіби еңбегінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілікті көздейтін;

- жеке, яғни мамандық аясында өзін-өзі тану және даралықты дамыту әдістерін меңгеру, кәсіби өсуге дайындық [3].

Зерттеулер көрсеткендей, Кәсіби құзыреттілік маманның қасиеттерін анықтайды:

- теориялық білімнің бірлігі, Практикалық дайындық, лайықты деңгейде кәсіби дағдыларды меңгеру;

- лайықты деңгейде қарым-қатынас жасай білу;

- кәсіби қызметтің барлық түрлерін жүзеге асыру қабілеті; - өз қызметінің нәтижелері үшін кәсіби жауапкершілік алу қабілеті;

- өзінің әрі қарай кәсіби дамуын жобалау қабілеті

Осы терминдердің түсініксіздігі мен түсіндірілуінің көптігіне қарамастан, болашақ мамандарды кәсіби даярлау кезінде бірінші кезекте студенттің хабардарлығы емес, көптеген кәсіби мәселелерді шеше алатындығы айқын.

Қазіргі дизайн теориясында дизайнның екі түрі бар-аналогтық және инновациялық (проблемалық). И.А.Розенсон өзінің "дизайн теориясының негіздері" кітабында атап өткендей, бұл шынымен шығармашылық нәтиже беретін инновациялық дизайн.

Бұл түрлердің басты айырмашылығы-аналогтық дизайн мәселені шешуден басталады және қолданыстағы прототиптермен (аналогтармен), ал инновациялық дизайн шешім іздеу шекарасын кеңейтетін проблемадан туындайды.

Бұл әдістердің бар екендігін тарихи түрде түсіндіруге болады. XX ғасырдың басы-қоғамдық төңкерістер, өндірістің құлдырауы, қоғамның үлкен массасының кедейленуі шығармашылық қызметтің жануына себеп болды. Дәл осы уақытта дизайнның алғашқы екі мектебі пайда болды-Баухаус (1919) Германия және ВХУТЕМАС (1920) КСРО. Болашақта Германияда Ойыл дизайн мектебін құру (1951). Бастапқыда жоғарыда аталған барлық мектептердің жобалары ерекше, жаңа және т.б. болды. Сонымен, 1928 жылы жасалған орындықтар Марсель Броер, біз 1990-шы жылдардың ортасында көптеген кеңселер мен мекемелерде көретін орындықтарды жасау мен өндіруде өз жолын тапты. Бірақ бұл мектептердің негізгі мақсаты болашақ дизайнерлерді ірі, ағынды өндіріске дайындау болды. Шынайы инновациялық идеялар ағынға "қойылды", ал болашақта дизайнер тек форманы жаңартты, функционалды қасиеттерін жақсартты, яғни, қазіргі дизайнмен айналысты. Нәтижесінде дизайнер өндірістің "тұтқыны" болды, дизайн тапсырманы тұжырымдаудан, аналогтарды таңдаудан, аналогты дизайнға қатысты бұрыннан бар заттардың ең жақсы қасиеттерін оқшаулаудан жасалды.

Үздіксіз дизайндық білім беру студенттер үшін де, оқушылар үшін де жобалау қызметінің бірыңғай қағидаттарын көздеуі тиіс. Аналогты және инновациялық дизайнның екі негізгі түрінің екіншісі студенттерді дизайнерлерге оқытуда басымдық болып табылатындықтан, бұл процесс кәсіби дайындық және басқа жас тобы міндеті қойылмайтын басқа оқу жағдайларында қалай жүретінін анықтау қажет. Оқу процесіндегі жобалық шығармашылық зерттелетін оқу материалымен өзара байланысты болуы және шығармашылық ойлауды мақсатты қалыптастыру үшін ойлау процесіне жағдайлар енгізуі тиіс[4].

Бірақ қазіргі қоғамда ерекше ойлайтын, анықталған мәселелерге стандартты емес шешімдерді ұсына алатын дизайнерлер қажет. Дизайн адамдардың үлкен массаларына емес, жеке адамдарға немесе шағын әлеуметтік топтарға бағытталған. Жаңа, динамикалық дамып келе жатқан компьютерлік технологиялардың пайда болуымен көптеген дизайн салалары ағынды өндірісті қажет етпейді, штамптау идеялары тек құпталмайды, сонымен қатар мүлдем жоққа шығарылады. Мысалы, жарнаманың әр түрлі көріністеріндегі дизайны: басып шығару, бейне және аудио жарнама, сыртқы жарнама және т.б. - Тапсырыс берушіге және жобаның өзіне жеке көзқарасты талап етеді. Бұл жағдайда оқыту инновациялық дизайн принциптеріне негізделуі керек. Олай болмаған жағдайда түлектер еңбек нарығында бәсекеге қабілетсіз болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. — М.: Высш. шк., — 119 б.
2. Кенжебеков Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. —Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық ун-ті, 2011. — 275 б.
3. Қаңлыбаева Д.Т. Оқушыларға коммуникативтік құзыреттілік білім берудің негіздері // Білім әлемінде. —№ 4(4). — 57–60-б.
4. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық тұлға дамуының сапалық критерийі // Білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және практикалық нәтижесі: Халықаралық ғыл. -практ. конф. материалдары. — Алматы: ББЖ КБАРИ, 2018. — 30–36-б.

УДК 7.05

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ

Кажженова К.Г.
Западно-Казахстанский инновационно - технологический университет, г. Уральск.

Анотация. *подготовка высококвалифицированных специалистов для формирования всесторонне развитой личности студента, готового к успешной профессиональной карьере, востребованной в регионе и стране в целом, с учетом уровня образования и науки, а также состояния современного общества, творческая и проектная деятельность в поликультурной среде Казахстана, направленная на решение актуальных проблем профессионального и личностного развития. Дизайнеры обладают профессиональными компетенциями в области дизайн-проектирования с использованием компьютерных программ, используя новые знания в современных тенденциях.*

Ключевые слова: *образование, дизайн, компетентность, технологии, инновации, коммуникативность*

ӘОЖ 37.013

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫСЫНЫҢ МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУ

Аниева А.М.
Батыс Қазақстан инновациялық-техникалық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Біздің күнделікті өміріміздi, әсіресе нарықтық экономика мен жаһандануды математикасыз елестету мүмкін емес. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының математика пәнінен функционалдық сауаттылығын қалай қалыптастырып,дамыту керек? Математикадағы функционалдық сауаттылық – оқушының қоршаған ортадағы рөлін анықтау және түсіну, дұрыс математикалық тұжырымдар жасау және күнделікті өмірде кездесетін математикалық есептерді шешу үшін математиканы қолдана білу.*

Кілт сөздер: *функционалдық сауаттылық, математикалық сауаттылық, құзіреттілік, пайымдау, заңдылық.*

Оқушыларға функционалдық сауаттылығын арттыру – білім беру процесінің негізгі болып табылады. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жағңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына жиырма қадам» атты мақаласында стратегиялық жаңғырту барлық саланы, сонымен қатар білімді де түрлендіруді қажет ететіндігін атап көрсетті.

Қазақстан білім беру жүйесі қазіргі таңда өзгермелі және өскелең талаптары мен қажеттіліктерді қанағаттандыра отырып, отандық білім саласын әлемдік білім деңгейіне жеткізуге бетбұрыс жасауда. Бұл білім жүйесін жетілдіру және оны сапалы деңгейге көтеруді алға тартады.

Математикалық сауаттылық сөйлеу және жазу мәдениетіне қоршаған ортаны және олардың заңдылықтарын баяндау, оны оқып үйренудің ғылыми бейнесін меңгерудегі басты құралы ретінде ерекше көңіл бөлу қажет. Математикалық сауаттылық оқушылардың математикалық текстi оқуына, жазуына және қайта айтып беруіне, жазылғандар мен айтылғандарды түсіне білуіне ең минимальды талап ретінде қарау қажет [1].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 – 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарына сәйкес 2015 жылы Қазақстанда үшінші рет оқушылардың оқу жетістіктерін сырттай бағалау үшін жаратылыстану бағыты бойынша PISA халықаралық зерттеулері жүргізілді [2]. Оның ішінде математикалық сауаттылық бойынша берілген тапсырмалары да болды. Математикалық сауаттылық – әлемдегі математиканың ролін анықтау және түсіне білу, математикалық тұжырымдарды дәлелді негіздей білу және қызығушылығы бар, ойлы азаматқа тән

қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін математиканы қолдана білу қабілеттіліктерін негізделген қабілет.

Математика пәні міндетті пәндердің бірі болғандықтан оқушылардың даярлығы, математикалық ұғымдарды қолдана білу деңгейлері стандарттан төмен болмауы тиіс. Бірақ оқушылардың қабілеттері мен математикалық білімдері, ол білімдерді қолдану деңгейлері әр түрлі болады. Осы орайда математикалық сауаттылық моделін қарастырған жөн. Математикалық сауаттылық моделі шынайы әлем проблемаларын математикалық әлеммен ұштастыруға, тәжірибедегі мәселелерді пайымдай отырып, оның математикалық моделін құруға алғы шарт болып табылады [3].

Математика сабағындағы негізгі сауаттылыққа тоқталайық:

1. Математика – ғылым болысынан балама ұғымдар. Сондықтан да математика барлық ғылымдардың логикалық негізі – күре тамыры ретінде қарастырылады.
2. Математика ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шыңдай түседі.
3. «математикалық сауаттылық» ауызша жазбаша қабілеттерін қалыптастыру арқылы оқушының «математикалық сауаттылықты» меңгеру қабілетін шыңдайды.
4. Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылысты, жаңалықты дұрыс қабылдап, түсінуге көмектеседі.
5. Математика болашақ тұлғаны моральдық, эстетикалық және этикалық тұрғыдан қалыптастыруда да тәрбиелік мәні бар.

Күнделікті өміріміздің, әсіресе, нарықтық экономика мен жаһандануды математикасыз елестету мүмкін емес. Сондықтан, бастауыш сынып оқушысының математика пәнінен функционалдық сауаттылығын қалай қалыптастыруға және дамытуға болады?

Математика пәніндегі функционалдық сауаттылық – бұл адамның қоршаған ортадағы математиканың рөлін анықтауы және түсінуі, дұрыс негізделген математикалық пайымдаулар жасай алуы, күнделікті өмірде кездесетін математикалық есептерді шешуде математиканы қолдана алуы.

Математикалық сауаттылықтың негізгі екі компонентін бөліп көрсетуге болады. Олар:

-іргелі математикалық идеялар

-математикалық құзіреттілік

Оқушының математикалық құзіреттілігі күнделікті өмірде туындайтын мәселелер үшін математиканы дәлме-дәл қолдануға мүмкіндік беру.

Математикалық құзіреттілік дағдының 3 деңгейін қамтиды. Оқу бағдарламасында математикалық құзіреттіліктің 3 деңгейін дамытатын оқу мақсаттары 1-4 сыныптар арасында жүйелі қамтылған.

Математика сабағында математикалық құзіреттіліктің қалыптасуы мен дамуына жағдай жасалады.

- Білімін көрсету
- Байланыс орнату
- Пайымдауға берілген тапсырма мысалдарын түсіндіруде оқушыларға шығарылу жолдарын қарастырайық.

Себебі, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамытуда есепті мұғалімнің түсіндіруі өте маңызды. Қиын есепке оңай жолды нұсқау – мұғалім міндеті. Сондықтан, оқушыдан бұрын мұғалім құзіретті әрі функционалды сауатты болуы міндет болып саналады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамытуда заңдылықты іздеу мен практикалық есептердің шығарылу жолдарын қарастырайық. Заңдылықты табу дағдысы 1-сыныптан бастап сандардың, фигуралардың, зат топтарының тізбегін құруға бағытталған қарапайым тапсырмалар арқылы қалыптаса бастайды.

Заңдылық – ол белгілі бір шарт жағдайында белгілі бір қағидалар бойынша қайталану деп түсінуге болады. Мысалы, төрт маусымның алмасуы. Дәл солай сандар да белгілі бір заңдылықпен орналаса алады. Тапсырма мазмұны біртіндеп күрделенген сайын дағды дами береді. 3-сыныпта заңдылықтар қиындай түседі. Сан қатарларында жиі кездесетін мынандай заңдылықтар барын мұғалім білуі шарт. Олар:

1) Арифметикалық амалдар

2) Әрбір мүшесі өзінен бұрынғы мүшелерінің қосындысына тең
3) Тізбектес сандар қосылатын немесе кемитін қатарлар

Математика мазмұнында практикаға бағытталған есептердің орны ерекше. Олар оқушыны ақпаратты игеруіне ықпал етеді. Себебі, оны орындау барысында нақты оқиға немесе іс-әрекеттер мен ассоциация туындайды. Тапсырманың ерекше тұжырымы: өмірмен байланысы оқушының қызығушылығын, білімге құмарлығы мен шығармашылық белсенділігін арттырады.

Практикаға бағытталған тапсырмалардың мәнмәтіндері жеке, кәсіби, әлеуметтік және ғылыми болып қарастырылады. Практикаға бағытталған тапсырмаларды жылдам шығару жолын қарапайым тәсілдермен үйрете отырып, түсінуіне қолжетімді жағдай туғызу.

Кейбір сөз есептердің шартын түсіну қиындау немесе кейбір сөз есептердің шешу барысы күрделі келеді. Егер оларға мұқият талдау жасамасақ, оңайлықпен қателіктерге бой алдырамыз, сондықтан әдетте оңтайлы тәсілдер көмегі керек болады. Сызба арқылы есептердің шарттарын бейнелеп, есепті қарапайым түрде түсінуге, дұрыс қорытынды шығаруға көмектеседі.

4-сынып оқушысының функционалдық сауаттылығын дамытуда «Таңдап алу» әдісімен комбинаторлық есептерді шығару жолы көрсетілген.

Комбинаторика – бір қатар элементтердің ішінен бір топ элементтерді таңдап алудың қанша түрлі тәсілі барын анықтау. Кез келген мәселенің қасиеті мен шартына байланысты санау мәселелері де сан алуан болып келеді.

Математика пәнінде жылдам есептеу өте маңызды. Жылдам есептеу – есептеу барысында цифрлардың бірқатар ерекшеліктерін пайдаланып, әдеттегі есептеу тәсілін оңайлатып, тез есептеу формасына түрлендіру арқылы есептеу жылдамдығын арттыру әдісі. Жылдам есептеуде үнемі қолданылатын қосу-азайту амалдарының тиімді тәсілмен есептеудің бірнеше формуласы бар.

- Қосудың ауыстырымдылық қасиеті.
- Терімділік қасиеті.
- Сандарды кез-келген ретпен қосуға болады.

Есептеуде қосу мен азайту амалдарымен бірге:

- «Толықтыру» тәсілі
- «Гаус» әдісі жиі қолданылады.

Математикалық сауаттылықтың тағы бір ерекшелігі пәнаралық байланыста. Математика сабағының басқа пәндермен байланыс кезінде олардың математикалық сызбаларымен қосындыларын жинақтауда. Педагогика тарихында пәнаралық байланыс ертеден зерттеліп келе жатқан негізгі мәселелерінің бірі болып саналады. Педагогикалық ой-пікірдің дамуында және мектеп тәжірибесінде пәнаралық байланыс проблемасы көптеген прогресшіл педагогтарды толғандырған. Яғни пәндердің өзара байланысы туралы пікір он сегізінші ғасырда пайда болған [4].

Математика сабағында пәнаралық байланысты негізге ала отырып, сұрақ-жауап, баяндау, проблемалық ситуацияларды туғыза отырып оқушыларды алға қойған мәселені шешуге, шығармашылық жұмыстармен айналысуға, бірін-бірі бағалай алуға, өз ойларын нақты, толық жеткізе білуге көңіл бөлінеді.

- № 1. Біздің ықшам ауданда 5 үй бар. Әрбір үйде 5 мысық бар. Әрбір мысық 5 тышқан аулайды. Тышқандарды ұстай алмаса, әрбір тышқан 4 уыс ұн жейді. Егер әрбір уыс ұн 5 граммға жуық болса, мысықтар тышқанды ұстағанда неше кг ұн сақтап қалады? (3,125 кг)
- № 2. Егер 8 адам 8 сағатта бір жұмысты бітіретін болса, адамдардың біреуі осы жұмыстың жартысын неше сағатта бітіре алады? (332 сағ)
- № 3. Делдал 3000 теңгеге тауар сатып алып, 3500 теңгеге оны сатты. Келесі күні осы тауарын 4000 қайта сатып алып, екі күннен кейін 4500 теңгеге сатса, делдал осы саудада қанша пайда не шығын көрді? (1000 тг пайда)
- № 4. Ахметтің анасының 3 баласы бар. Егер олардың үлкенінің аты – Қыркүйек, ортаншысының аты – Қазан болса, кенжесінің аты кім болғаны? (Ахмет)
- № 5. Бір ауылда 80 үй бар. Осы ауылдағы 60 үйде ат, 50 үйде есек болса, ауылдағы ең аз қанша үйде ат та, есек те бар? (30)
- № 6. Бір қатарда Қанаттың артында 36 адам бар. Ал Аслан Қанаттан 23 адамнан кейін тұр. Асланның алдында 51 адам бар болса, онда қатарды неше адам болғаны? (65)

- № 7. Сапар: «осы жерде тұрған үшеуміз және бәріміз өтірікшіміз» деді. Бірақ Русланға оның сөздері ұнамады: «сен ғана өтірікшісің» деді. Жанна ренжіп: «екеуің өтірікшісіндер», осы үшеуін танитын бір адам «олардың барлығы сөйледі, олардың барлығы өтірікші немесе барлығы шындықты айтады. Бірақ кім өтірік айтады, кім шындықты айтады мен айта алмаймын». Осы жерде қанша өтірікші адам бар? (2)
- Әр түрлі қызықты есептер адай ойының дамуына жетелейтіндігі сөзсіз. Оның ішінде салу есептерінің де маңызы зор [5]. Осының дәлелі ретінде төмендегідей бірнеше есептерді орындап, ойлау қабілеттерін тексеруге болады.
- *1-тапсырма.* Сіз қайықпен саяхатқа аттандыңыз. Төменде көрсетілген теңдеуді пайдалана отырып, тапсырманың текстің құрыңыз? $\frac{12}{x}+\frac{12}{x+3}=1$

Сонымен, қазіргі уақыт жаңа әдісті, шығармашылық ізденісті талап етеді. Мұғалімнің негізі міндеті – оқушыларға терең де, тиянақты білім беру.

Білім беру маңызы жаңартылған сайын, әрбір пәнді оқытудың өзіндік ерекшеліктері туындауда. Бүгінгі таңда білім беру жүйесін жаңалауды іске асырудың қажеттілігі күн санап арта түсуде.

Оқушылардың математикалық сауаттылықтарын қалыптастыру мәселесі бүгінгі таңда мектептеріміздің білім саласында тұрған басты мәселенің бірі болып табылады. Себебі оқушының кез-келген сабаққа деген қызығушылығы болмаса, онда оның алған білімі тұрақты болмайды. Олай болса, «Математиканың қорғаның тек күштілер мен батырлар ғана бұза алады» деген ұранды ұстана отырып, жалықпай, үлкен төзіммен, алдымызға келген шәкірттерге олардың жеке тұлға болып қалыптасуына, жақсы тәрбие, терең білім беру үшін аянбай еңбек ету керек.[5].

Міне, математика пәні осылай функционалды сауатты тұлғаның қалыптасуына өз үлесін қосады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.
2. Н.Ә.Назарбаевтың сөзі Егемен Қазақстан газеті 2006 жыл № 115
3. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 — 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.
4. Баяндама «Оқушылардың математикалық сауаттылықтарын арттырудың тиімді жолдары», Утекова Н.С.
5. Баяндама «Математика сабағында оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары», Есенбаева Э.А.

УДК 37.013

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПО МАТЕМАТИКЕ

Аниева А. М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Нашу повседневную жизнь, особенно в условиях рыночной экономики и глобализации невозможно представить математикасыз. Поэтому, как формирование функциональной грамотности младших школьников по математике,развивать? Математикадағы функциональная грамотность – понимание роли ученика и определение в окружающей среде, умение применять математику для решения математических задач, встречающихся в повседневной жизни правильное математическое и выводы.*

Ключевые слова: *функциональная грамотность, математическая грамотность, компетентность, видение, законности.*

ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ

ӘОЖ 372.851.02

ОҚУ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ФОРМАСЫ РЕТІНДЕГІ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Саматова Ж.М., Какимова Д.М.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бүгінгі әлем дамуының жаңа ұстанымдары білім беру жүйесінен күн сайынғы экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге мейлінше бейімделуді талап етеді. Әлем қазіргі күні «білім қоғамын» және «білім экономикасын» құру бағытында. Бұл ауқымды мәселе туралы Елбасы Н.Ә.Назарбаев былай деген: «Біз білім беруді жалғастыруды одан әрі жалғастыруға тиіспіз. Сапалы білім беру Қазақстанның индустрияландырылуының және инновациялық дамуының негізіне айналуы тиіс». Сондықтан өз шәкірттеріне сапалы нәтижелі білім беруді мақсат еткен әр ұстаз өз тәжірибесін жаңашылдық арнасына бағыттап, әр әдісін тиімді қолдануы шарт.*

Кілт сөздер*: Онлайн режим, оффлайн режим, вебинар, жаңа технология, модульдік курс, электрондық оқыту.*

Қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың заманауи талаптарға сай дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер, технологиялар білім беру талаптарына байланысты жаңартылып отырады. Сапалы терең білімді меңгеруге талпынған өскелең ұрпақтың жеткілікті дәрежеде сандық сауаттылығы бар, себебі олар өмір жағдайлары барысында жаңа технологияның барлық мүмкіндіктерін пайдаланады. Сол мүмкіндіктерді нәтижелі қолдану оқытушының біліктілігіне, біліміне, тәжірибесіне байланысты.

Кәсіби дамуға ұмтылатын бәсекеге қабілетті маман өзінің негізгі қызметінен үзілмей жаңа білім алу жолдарын іздестіреді. Ал жоғары оқу орындары мамандарға қойылатын талаптардың өсуіне байланысты оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іздестіреді, білім беруге жаңа технологиялар енгізеді.

Оқу үдерісін ұйымдастырудың заманауи формасының бірі – қашықтықтан оқыту технологиялары арқылы оқыту. Сонымен қашықтықтан оқыту дегеніміз не?

Қашықтықтан оқыту дегеніміз— мұғалім мен оқушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін оқытудың формасы, яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту[1].

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрондық) және оффлайн (асинхрондық), және кең таралған үшінші түрі вебинар.

Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта мұғалім экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру формасы.

Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз - интернет ресурстарының көмегімен (электрондық пошта) мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтасыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың формасы.

Вебинар дегеніміз – интернет желілерінің көмегімен семинарлар мен тренингтер өткізу формасы[1].

Қашықтан оқытудың білім саласындағы мақсаты:Білім берудің біртұтас ақпараттың жүйесін құру арқылы педагогтардың білім деңгейін көтеру.

Қашықтықтан оқытудың жергілікті жүйесі белгілі бір білім және жекелеген қала (университет) шеңберінде жұмыс атқарады, оның құрамына тек жоғары оқу орындары ғана емес, мектептер, гимназиялар мен колледждер де кіреді. Осындай жүйенің аясында жұмыс жасаудың алғашқы сатысында компьютерлік техниканы ұтымды пайдалана отырып, үздіксіз білім беру принциптерін ойдағыдай іске асыру қажет. Осыған орай, мектептер мен жоғары оқу орындары жергілікті және

аймактық желіні пайдаланып, шығармашылық жұмыстарын таратып, оқыту үрдісінде әдістеме бойынша тәжірибе алмасуы қажет.

Осындай сан қырлы, әрі күрделі мәселелерді жүзеге асыруда оқытушының атқарар рөлі орасан. Оқытушыларға ауыр, әрі жауапты міндет жүктеледі: курстың бағдарламасының құрылымын дайындап, оны қашықтықтан білім беру жүйесімен астастырып бейімдейді, оқу үрдісінің барысын қадағалап, тапсырмаларды орындау барысында, өз бетімен бақылау-пысықтау жұмыстарын орындау жөнінде ұсыныстар береді. Бұл ретте қашықтықтан оқыту жүйесінің әдістерінде көрсетілгеніндей, көңіл-күй, психологиялық қарым-қатынас бой көрсетеді. Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік меңгеріп, олармен еркін жұмыстана білуі шарт.

Қашықтықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компъютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.
- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.
- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін меңгеріп, курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.
- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет[2].

Қашықтықтан оқытуды дәстүрлі оқу түрімен салыстыруда төмендегідей артықшылықтары анықталды:

– Жеке адамның үздіксіз әлеуметтену мүмкіндігі;
– Икемділік (оқытудың уақыты, орны, көлемі және қимылы бойынша);
– Жеке оқу жоспарын қолдану мүмкіндігі;
– Оқу ақпаратына қол жеткізу ,оны жедел жаңарту;
– Экономикалық (оқу алаңы, транспорты, техникалық құралдардың шығынын қысқарту есебінен);
– Жаңа технологияларды қолдану;
– Оқып үйренушілердің әлеуметтік құқығының теңдігі (олардың тұратын жерлері мен денсаулық жағдайына қарамастан);
– Барлық елдегі ақпараттық – оқыту ресурстарының шығысы мен кірісі;
– Материалдарды көбейту мәселелерінің жоқтығы,оларды тарату ыңғайлылығы;
– Оқып үйренушілердің өз–өзіне бақылау жасауын қамтамасыз ету.

Қашықтықтан оқыту – оқытушының студент пен оқыту құралдары арқылы интерактивті қарым-қатынас әрекет үрдісін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін жаңа ақпараттық-педагогикалық технология (ереже бойынша компьютерлік техника).

Қашықтықтан оқыту артықшылықтары төмендегідей болып табылады:

– кез-келген жерде, кез-келген мерзімде оқуға мүмкіндігі бар;
– -кәсіби қызметпен қатар білім алуға болады;
– -оқу үрдісінде ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың жаңа жетістіктерін пайдалана отырып, студент пен оқытушылар арасындағы белсенді сұхбат, оқу ақпаратына мүмкіндік беру;
– -білім алушының мекен-жайына, денсаулық жағдайына, элитарлық және материалдық жағдайына қарамастан тепе–тең дәрежеде білім алуға мүмкіндігі бар.

Қашықтықтан оқытудың компонеттері мен әдістемелік тәсілдері оқытуды мүмкіндігінше ыңғайлы және тиімді етуге бағдарланған. Оқу орындарында қашықтықтан оқыту жүйесі қазір қарқындап дамуда. Басқа оқыту жүйелерімен салыстырғанда, бұл өте маңызды, пайдалы оқыту жүйесі болып табылады. Сонымен қатар демократиялық оқыту жүйесіне жатқызуға болады, себебі кез-келген адам осы жүйенің арқасында салыстырмалы түрде аз ғана материалды жұмсау арқылы өзіне мамандық ала алады, біліктілігін көтере алады,өзінің білімін жаңа білім орталықтарымен толықтыра алады. Қашықтықтан оқыту жүйесінің негізгі мақсаты–жеке адамды интеллектуалды дамыту, ақпарат пен жұмыс жасай білуге үйрету және оның ерекшелігі–ол өзіндік оқыту жүйесіне

жатады. Себебі оқытушының мұндай сабаққақатысуы міндетті емес. Бұдан педагогикалық жүйенің ешбір мәні өзгермейді. Тек айырмашылық – оқытушы мен оқушының арасындағы алшақтық. Бұл жүйеде басқа білім беру жүйесіндегі сияқты барлық компоненттер қарастырылады (мақсат, тапсырмалар, мазмұны, әдісі, оқыту құралдары), бірақ олар арнайы интернет – технология құралдары арқылы жүзеге асады. Қашықтықтан оқыту бұл–оқытудың сырттай,күндізгі түрлерімен қатар келе жатқан оқытудың жаңа түрі. Оқытуда, адамды тәрбиелеу де қандай форма қолданылса да, ол педагогика ғылымының заңдылықтарына, педагогикалық психологияға сай болу керек. Сондықтан қашықтағы педагогиканы ғылым орталығынынан бөлек қарастыру дұрыс емес. Қашықтықтан білім алу немесе оқыту ол базалық және қосымша болуы мүмкін (қашықтағы семинарлар ұйымы, конференциялар, олимпиадалар). Егер қашықтықтан оқыту жүйені өзіндік жүйе ретінде қарасақ, онда логикалық түрде бірегей ақпараттық білім беру жүйесін міндетті түрде құру керек деп қорытындылауға болады. Себебі ол барлық мүмкіндіктегі электронды ақпарат көздерін өзіне бағындырады: виртуалды кітапханалар, әртүрлі мәліметтер қорын,электронды оқыту жүйелері, әдістемелік бірігулер. Бұдан біз қашықтан оқытуды дидактикалық қамтамасыз етуіміз қажет, яғни электрондық курстар құру, оқулықтар, оқужүйесін ақпараттық қамсыздындыру, педагогикалық технологияларды өндіру, яғни педогог – координаторларды немесе тьютор дайындау, оқыту түрлері мен әдістері[2].

Мектеп көлемінде айтатын болсақ, «Интернет күнделікті» алуға болады. Бұл жаңашылдық екі – үш жыл көлемінде өз жұмысын атқарып келуде. Бұл инновациялық әдіс арқылы ата – аналар балаларының білім үлгерімін, ал оқушылар үй жұмысын уақытында біліп отырады. Мұндай әдіс арқылы мектеп пен ата–аналар қауымы арасындағы байланыстың одан сайын нығаюына үлкен септігін береді.

Қазақстандағы пандемия жағдайында еліміздің оқу орындары мен мектеп оқушылары қашықтан оқыту режиміне көшті. Мектепке балаларын жіберіп, мұғалімге сенім артқан ата-аналар жауапкершілікті толыққанды сезінді. Оқу үрдісін қалыпты ұйымдастыру барысында, яғни оқушы күнде мектепке барып, мұғалімнің алдын көріп білім алу жағдайында көп ата-ана оқу үрдісінен шет қалып отыратын. Олар бұл жағдайда негізгі жауапкершілік ұстаздарда деп есептейтін. Ал, қашықтан оқыту барысында ата-ана өз ұрпағының өз бетінше білім алуына тікелей жауапты екенін түсінді. Бұл жағдай ата-анаға да, оқушыға да үлкен жауапкершілікті жүктеді.

Ендеше осы мектеп жағдайында қашықтан оқытудың артықшылықтарына тоқталып өтейік:

- Қашықтан оқытылатын оқушы материалды меңгеруге қашан және қай уақытта кірісетінін өздігінше шеше алады.
- Оқушыларға қатарластарымнан артта қаламын деп қобалжудың қажеті жоқ. Сіз әрқашан күрделі мәселелерді зерттеуге қайта орала аласыз, бірнеше рет видео дәрістерді көре аласыз, мұғаліммен хат алмасып және оны қайта оқи аласыз, өзіңізге белгілі тақырыптарды өткізіп жібере аласыз. Ең бастысы жақсы нәтиже көрсету
- Оқушылар үйден шықпай-ақ, әлемнің кез-келген жерінде оқи алады. Оқытуды бастау үшін сізде Интернетке қосылған компьютер болуы керек. Күн сайын мектепке бару қажеттілігінің болмауы, мүмкіндігі шектеулі жандар үшін қолайлы.
- Американдық ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, қашықтықтан оқыту нәтижелері дәстүрлі білім беру нәтижелерінен кем түспейді, тіпті, одан да жоғары. Қашықтан білім алушы оқу материалдарының көпшілігін өз бетінше оқиды. Бұл тақырыптарды есте сақтау мен түсінуді жақсартады. Ал білімді практикада, жұмыста бірден қолдана білу олардың білімдерін бекітеді. Сонымен қатар, оқу үрдісінде жаңа технологияларды қолдану оны қызықты ете түседі.
- Мұғалімдермен байланыс синхронды және асинхронды жолдармен өткізіледі[3].

Қанша артықшылықтарын келтірсек те, қашықтан оқытудың кемшіліктері де жоқ емес. Аталған технологиямен оқытуда кездескен кемшіліктерді жою жолында педагог мамандар үздіксіз жұмыстануда.

Қазіргі өмірдің динамикасы қажеттіліктеріне жауап беретін қашықтықтан оқытудың тиімді жүйесін талап етеді. Осыған сәйкес орын мен уақытқа қарамастан, жеке-жеке оқу; ашық оқытудың жоғары қағидаттарына сәйкес үздіксіз және жеке траектория бойынша оқуға оқушы, студент басқа да білім алғысы келетін адамдар тез бейімделіп жатыр. Қашықтықтан оқыту тәуелсіз жүйе болып

табылады. Оқушы деңгейі бұл жүйе арқылы нәтиже көрсетсін десеңіз ең бастысы жауапкершілікті қажет етеді. Сонымен қатар қашықтықтан оқытудың тиімділігі онда қолданылатын технологияға да байланысты. Электрондық оқыту технологиясының мүмкіндіктері мен сипаттамалары қашықтықтан оқыту жүйесі аясында оқушы мен оқытушының өзара әрекеттесуінің максималды тиімділігін қамтамасыз етуі керек. Бағдарламалық жасақтаманы қолдану қиын болуы оқу материалын қабылдауды қиындатып қана қоймайды, сонымен қатар оқыту барысында ақпараттық технологияны қолданудан бас тартуға әкеледі. Сондықтан, қазіргі қолданылып отырған Зум, Классрум бағдарламары әлі де өңделіп, зерттеліп, жаңа функциялар қосу үстінде[3].

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесіне, мектеп өміріне енуде.

Әдебиеттер тізімі:

1. Черемисин А.Г. Интернетті дамыту — ақпараттық қоғамдағы білім. // Білім берудегі инновациялар.-2005. -№5. –П.36-40.
2. Сергиенко И.В. Қашықтықтан оқыту процесін модельдеу негіздері. // Білім берудегі инновациялар. — 2005.-№2. — S.43-53
3. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі / Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. // Алматы:АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2013.

УДК 372.851.02

ПРЕИМУЩЕСТВА ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СОВРЕМЕННОЙ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Саматова Ж. М., Какимова Д. М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Новые подходы развития современного мира требуют от системы образования максимальной адаптации к ежедневным экономическим, социальным и культурным изменениям. Мир сегодня находится в направлении создания «общества знаний» и «экономики знаний». Об этом масштабном вопросе глава государства Н. А. Назарбаев сказал так: «Мы должны и дальше продолжать образование. Качественное образование должно стать основой индустриализации и инновационного развития Казахстана». Поэтому каждый учитель, стремясь дать своим ученикам качественное продуктивное образование, должен направить свой опыт в новое русло и эффективно использовать каждый метод.*

Ключевые слова: *онлайн-режим, оффлайн-режим, вебинар, новые технологии, модульный курс, электронное обучение.*

ӘОЖ 371.384.2

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Абужалитова А.Т., Слемгалиева М.Қ.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Заман талабына сай бәсекеге қабілетті, білімді, іскер, ойлау жүйесі дамыған, логикалық тұжырым жасауға бейім, еркін ойлай алатын жеке тұлғаны қалыптастырады. Сабақта*

қалыптастырушы бағалауды жүйелі өткізу - жиынтық бағалаудың нәтижелі,сапалы болуының баспалдағы. Жиынтық бағалау тоқсан соңындағы оқушы білімінің жетістігін саралайтын жұмыс, ендеше осы жұмыстың бастауы негізі қалыптастырушы бағалауда қаланады. Бүгінгі таңда оқушы білімін критериалды жүйе бойынша бағалаудың өміршеңдігі мен ұтымдылығы дәлелденіп отыр.

***Кілт сөздер**: критериалды бағалау, құзыреттілік, әдістер, жеке жұмыстар, білім дәрежесі, білім сапасы, тұлғалық бағыт.*

Қазақстанда 2016 жылдан бастап білім жүйесін өзгерістер жүзеге асырылуда. Білім беру реформасы – Қазақстан республикасын бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін маңызды өзгеріс. 1990 жылғы ЮНЕСКО тұлғаның дамуына қатысты маңызды қасиетерін анықтап көрсеткен. Оқушының өзін-өзі бағалай білуі, өзара бірін-бірі бағалауы, топта бағалау арқылы тұлғалық дамуы жүзеге асырылатын жазған. Оқушылардың ізденімдік-танымдық құзыреттілігін қалыптастыруда білімді бағалау, яғни қазіргі білім жүйесіндегі өзгерістерге сай критериалды бағалауды пайдалану арқылы білім деңгейі анықталады. Қазіргі қоғамда білім беру жүйесіндегі өзгерістер «білім, дағды, қабілет» үштігімен тығыз байланысты. Мектептегі білім алушы жан-жақты болуы қажет: түрлі заманауи технологияларды меңгеріп, үнемі өзгеріп отыратын қоғамдық ортада белгілі бір мәселе бойынша дұрыс, тиімді шешім қабылдауы, қарқынды ақпарат ағымында ақпараттарды сұрыптап пайдалана білуі. Критериалды бағалаудың негізгі қағидаттарына сүйене отырып, критериалды бағалаудың мазмұны анықталады [1]. Критериалды бағалаудың негізгі критерийлері: 1. Алдын-ала ұсынылған бағалау шкаласы; 2. Тапсырманың анықтығы мен айқындығы; 3. Бағаның әділдігі; 4. Өзін бағалауға мүмкіндік берілуі. Оқушы өзін-өзі бағалауға дағдылану үшін бағалауды ұйымдастыру барысында барлық әрекетін реттеп, өз бетінше білім алуға ынталанады. Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың білімін тексеруде жаңартылған білім мазмұнына сай критериалды бағалау қолданылады. Жаңартылған білім мазмұнының ерекшелігі сабақ барысында оқушылар топтаса, жұптаса жұмыс жасауға дағдылана отырып, ой-пікіріне еркіндік береді, белсенділігін арттырады.

Критериалды бағалау – бағалаудың жаңартылған мазмұндағы білім берудегі қолданылатын бағалаудың түрі. Жоғары нәтижеге қол жеткізу үшін және бәсекеге қабілетті оқушыларды даярлауда критериалды бағалаудың тиімділігі анықталады. Бағалаудың бұл түрінің ерекшелігі оқушы өзін-өзі бағалау үшін негізгі критерийлерді құрастырады, яғни бағалау анық, айқын, әділ жүзеге асырылады, сыныптағы оқушылардың белсенділігі, ынтасы артады, ізденімдіктанымдық құзыреттілігі қалыптасады.

Критериалды бағалаудың қалыптастырушы және жиынтық бағалау түрлері бар. Қалыптастырушы бағалауда баға қойылмайды, оқытумен қатар жүргізіліп отырылады, сабақ барысында оқушылардың тақырыпты меңгеріп, түсінбеген сұрақтарын бақылауға алып отыруға мүмкіндік береді. Оқушының күнделікті білімін тексеруде түрлі әдістер қолдану арқылы жүзеге асырылады: «Алма ағашы», «Смайликтер», «Плюс, минус, қызықты», «Аяқталмаған сөйлемдер», «Бір минуттық эссе» және т.б.

Жиынтық бағалау бөлім, тоқсан аяқталғанда тапсырмалар беріп, балл қою арқылы жүргізіледі. Оқу бағдарламасының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтау үшін қолданылады. Жиынтық бағалау тоқсан барысында, тоқсан соңында бағалау критерийлеріне сәйкес өткізіледі. Белгіленген критерийлер мен дискрипторлар арқылы оқушылардың жеке басы емес, нақты жұмысы бағаланады. Қазақ тілі сабағында критериалды бағалаудың негізгі мазмұнын берілген материалды қабылдаумен, оны түсініп, есте сақтаумен, оқыған материалдарын жүйелеп, талдау жасау білуімен тығыз байланысты. Заман талабына сай оқушы оқу барысында берілген тапсырмаларды орындай отырып, топтаса, жұптаса жұмыс жасау арқылы нақ құрастырылған критерийлер негізінде бағаланады.

Критериалды бағалау оқушыларға берілген тақырыпты түсініп, нәтижелерін болжауға, рефлексия жасау арқылы нақты міндеттерді шешуді, сыни тұрғыдан ойлауды үйретеді. Оқушылардың оқу-танымдық құзыреттілігі туралы, бұл нақты танымдық объектілермен сәйкес логикалық, әдіснамалық, жалпы оқу ісәрекетінің элементтерін қамтитын өзіндік танымдық іс-әрекет саласындағы оқушының құзыреттілік жиынтығы, яғни адамның ақыл-ойы қабілетті барлық іс-әрекет түрлерін (талдау, синтез, салыстыру, жалпылау, жіктеу, жүйелеу) кіргізуге болады. Ізденімдік-танымдық құзыреттілік оқуышының білімі мен білігіне негізделіп, жоспарлау, талдау, ұйымдастыру,

таныс емес жағдайларда шешім қабылдай білу дағдыларын қалыптастырады. Тапсырмаларды орындауда оқушы аталған критерийлерге сәйкес анық бағаланады.

Білім алушылардың ізденімдік-танымдық құзыреттілігінің мазмұнын анықтау ізденімдік-танымдық іс-әрекеттің мәнін ашуды қарастырады, оны жүзеге асыру барысында осы құзыреттілік пайда болады. Ізденімдік-танымдық іс-әрекет оқушының жеке-маңызды және әлеуметтікөзекті нақты танымдық мәселелерін шешу бойынша өзін-өзі бағалау іс-әрекеті ретінде анықталады. Оқушылардың жеке тәжірибесінен алынған аралас ғылымдарды зерттеу процесінде алынған білім. Ізденімдік-танымдық құзыреттілікті қалыптастыру үшін оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың қазіргі заманғы технологиялары қажет: проблемалық және жобалық оқыту технологиясы; сыни ойлауды дамыту; жаһандық ақпараттық қоғамдастықта оқыту және т.б.

Қазақ тілі сабақтарында қай технологияны қолдануға болады? Мысалы, ізденімдік-танымдық құзыреттілікті қалыптастыру мақсаты болып табылатын оқу үдерісі тұлғалық-іс-әрекет тұрғысынан дамуы тиіс. Сабақта ізденімдік-танымдық құзыреттілікті қалыптастырудың белсенді әдістерінің бірі проблемалық жағдайларды құру болып табылады. Проблемалық жағдай құру арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеу мен дамытуға, олардың белсенді ақыл-ойын, іс-әрекеттерін бақылауға негізделеді. Бұл жағдайда оқушы берілген проблеманы талдай отырып, салыстыра отырып, жинақтай отырып, нақты материалды сұрыптай отырып, одан өзі жаңа ақпарат алуды үйренеді. Ізденімдік – танымдық құзыреттіліктер нақты мәселе бойынша ғылыми негізде даярлығын және оны оқуда жалғастыруға қабілеттілігі, танымдық қызығушылықтарын және оларды жүзеге асыруға ұмтылуын; білімді практикада пайдалану қабілеттілігін; еңбекті, өз білімін ұтымды ұйымдастыруды; білімдегі құзыреттілік деңгейіне жетуді; зерттеу жұмыс жазау тәсілін білуді, өз бетінше білім алу қабілетін; туындайтын мәселелерді шешу үшін стандартты емес жағдайларда білімін қолдана білуді; шығармашылық қабілеттерін дамытуды қарастырады.

Оқушылардың ізденімдік-танымдық құзыреттілікті қалыптастыру үшін қазақ тілі сабақтарын критериалды бағалауда іс-әрекетті мақсатты болжау, жоспарлау, талдау, ұйымдастыру, рефлексия, өзін-өзі бағалау сияқты негізгі критерийлері анықталады. Оқушы берілген тапсырмаларды орындау арқылы түрлі дереккөздерден, соның ішінде нақты тәжірибе арқылы білім іздеу тәсілдерін меңгеріп, кез-келген жағдайда пайда болған мәселелерді шешудің эвристикалық әдістерін үйренеді. Белгілі бір мәселе бойынша нақты деректерді жорамалдан айыруды, деректерді баяндау барысында сыни тұрғыдан ойлап, өз бағасын беруге дағдыланады. Нақты критерийлер арқылы алға қойылған мәселені зерттеуде өз пікірін ұсынуды үйренеді. Білім алушының ізденімдік-танымдық құзыреттілікке мақсат қою және оған жету жолдарын ұйымдастыру, өз мақсатын түсіндіре білу, ізденімдік-танымдық қызметін жоспарлау, талдау, өзін - өзі бағалай білу жатады.

Қазақ тілі сабағы бойынша берілген тапсырмалар: мысалы, а) мәтіндегі терминдерді, маңызды деректерді кестеге түртіп отырыңыз; ә) жағдаят: Сіз радио бағдарламасынан ғарышты бағындырған жануарлар туралы деректерді естідіңіз. Сіз үшін бұл ақпараттар қызықты болды. Осыны досыңызбен бөлісіңіз. Жоғарыдағы терминдер мен деректерді қолданып, досыңызбен диалог құрыңыз. Сөз тіркесінің байланысу тәсілдері, түрлері, сөз тіркесінің түрлеріне көңіл бөліңіз.

Критериалды бағалауды сыни тұрғыдан ойлай технологиясының әдістерін пайдалану арқылы жүзеге асыруда оқушыдан күтілетін нақты нәтижені анықтап алу қажет. Мысалы, қазақ тілі мен әдебиеттік оқу пәндері бойынша бірінші, сыни тұрғысынан ойлауды үйрету үшін уақыт қажет, оқушыларға пікірін ашық айтуға мүмкіндік беру керек, дәлелді, дәйектермен сөйлеуге дағдыландыру қажет, бағалауды үйрету керек. Сыни тұрғыдан ойлаудың бірінші кезеңі қызығушылықты ояту, бұл кезеңде «Ойлану», «Топтау», «Түртіп алу», «Жұпта талқылау», «Болжау», т.б. деген аттары бар әдістерді қолдануға болады. Тақырыпты тану үшін оқушылар түртіп алу немесе INSERT әдісін, ББҮ (білемін, білгім келеді, үйрендім) әдісін де пайдаланады. Берілген тақырып бойынша ой-тұжырымдарын ұсыну үшін тақырып туралы ой-толғаныс жасауды үйренеді, оқушы сабақ барысында өз жауабын жүйелі түрде құрастырады, берілген ақпараттарды жүйелеп, саралап, пікірін өз сөздерімен айта алады. «Семантикалық карта» немесе «Венн диаграммасын» қолдану арқылы ой-толғанысты жүзеге асыруға болады.

Сабақ барысында аталған әдістерді қолдану арқылы оқушының ізденімдік-танымдық дағдылары қалыптасып, ізденімдік-танымдық құзыреттілікке айналады. Жаңа технологияларды,

әдістерді тиімді пайдалану оқушылардың ізденімдік-танымдық әрекеттерін, ой белсенділігін дамытып, оларды шығармашылыққа жетелейді, зерттеушілік әрекетін дамытып, өзіне сенімін, сабаққа қызығушылығын арттырады.

Критериалды бағалау – жаңартылған білім мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін, оқушылардың оқу-танымдық біліктілігін қалыптастыруға себепші болатын, анық, айқын жүзеге асырылатын, білім беру процесінің барлық қатысушыларына алдын-ала белгілі критерийлері мен оқушылардың оқу жетістіктерін сәйкестендіруге негізделген процесс. Критериалды бағалау арқылы сабақ барысында оқушылардың білім алу 10 жағдайына бағыт-бағдар жасай отырып, оқушылардың оқуға ынтасын арттыруға, алған ақпараттарын қорытындылауға мүмкіндік беріледі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Негізгі және жалпы орта мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық. Оқу-әдістемелік құрал. – Астана, 2017.
2. Сулейменова Ж.Н. Жоғары мектепте қазақ тілін оқыту әдістемесі. –Алматы, 2015. –220 б.
3. Мынбаева А.К. Современные образовательные концепции. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 220 с.
4. Сарбасова Қ. Инновациялық педагогикалық технологиялар. –Алматы: Атлас, 2006. – 176 б.

УДК 371.384.2

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СИСТЕМЫ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ

Абужалитова А. Т., Слемгалиева М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Формирует конкурентоспособную, образованную, деловую, развитую систему мышления, склонную к логическим выводам, свободно мыслящую личность. Систематическое проведение формативного оценивания на уроке-залог результативности,качества суммативного оценивания. Суммативное оценивание-это работа, которая анализирует успешность знаний учащихся на конец четверти, и, следовательно, начало этой работы закладывается в формативном оценивании. На сегодняшний день доказана жизнеспособность и рациональность оценивания знаний учащихся по критериальной системе.*

Ключевые слова: *критериальное оценивание, компетентность, методы, индивидуальная работа, степень образованности, качество знаний, личностная направленность.*

ӘОЖ 37.012

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Нугманова Ж.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Студенттердің өздік жұмысының (СӨЖ) басқа жұмыстардан ерекшелігі – студент өз алдына мақсат қояды, оған жету үшін жұмыс түрін, тапсырманы таңдайды. Студенттердің өздік жұмысы (СӨЖ) тиімді болуы маманның кәсіби бағыттылығының талаптарына сай жасалған өздік жұмысты ұйымдастыру үлгісінің дұрыс құрылуына байланысты болады.*

Кілт сөздер: *Студенттердің өздік жұмысы, танымдық қызметі, практикалық, лабораториялық жұмыстар, кәсіби әрекеті, ғылыми ізденіс жасау іскерлігі,шығармашылық әрекеті.*

Қазіргі заманымызда қоғамға өз бетімен жұмыс атқаратын, еркін де кеңінен ойлайтын, өздігінен алдына мақсат қойып және оған жетудің әдіс-тәсілін шығармашылықпен анықтап, сондай-ақ қолдана алатын кәсіби-маман тұлғасы қажет. Мұндай тұлғаның дамуына бағытталған білім берудің негізіне тұлғаның өздігінен білім алу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін жетілдіру процесі жатады.

Студенттердің танымдық қызметі барысында өзіндік жұмыстарын ұйымдастырудың маңызы зор. СӨЖ – оқытушының тапсырмасы бойынша аудиториядан тыс уақытта (аудиторияда) орындалатын студенттердің жоспарланған оқу, оқу-зерттеу, ғылыми-зерттеу жұмыстары. Өзіндік жұмыс оқу сабақтарының бір түрін құрайды. Сондықтан шығармашылық іс-әрекеттің бір түрі ретінде өзіндік жұмыстың рөлі сапалық оқу үрдісін көтеру жолында өте жоғары болып табылады. Бұл мәселеге көптеген ғалымдар, мысалы, Ястребова Е.Б., Ерецкий М.И., Гарунов М.Г., Блохина Р.А., Сабодашев В.П., Вербицкий А., т.б үлкен мән беріп, зерттеген. Олар педагогикалық әдебиеттерде алғаш өзіндік жұмыс мәселелерін В.К.Буряк, Е.Я.Голант, Б.П.Есипов, Р.Г. Лемберг, Р.М. Микельсон, И.И. Пидкасистый, Е.С.Саблик, М.Н. Скаткин еңбектерінде зерттелініп, оқу үрдісінде білім алушылардың өзіндік жұмысын жүйелі түрде қолдану негіздері қарастырылды. Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың мәнін дидактикалық тұрғыда қарастырғандар: А.Е.Абылқасымова, Н.А.Адельбаева, С.И.Архангельский, М.В.Буланова-Топоркова, М.Г.Гарунов, И.И. Кобыляцкий, Р.Н. Низамов еңбектері арналған. Өзіндік жұмысқа берілетін анықтамалардың әртүрлігіне қарамастан, оларды бірнеше шағын топқа бөлуімізге болады. И.Т.Протасовтың ойынша, өзіндік жұмыс біліктілік пен іскерлік жиынтығы. Г.Н.Кулагина өзіндік жұмысты студенттің іс-әрекет құралы белсенділігі мен өз бетімен білім алуға дайындығы деп түсінеді. Г.Н.Дари өзіндік жұмыстың мәнін былайша айтады[1]. Бұл жұмысты студент өз бетімен орындайды, ол өзінің біліміне, іскерлігі мен сеніміне, өмірлік тәжірибесі, дүниетанымына сүйене отырып атқарады. Бұл зерттеулердің өзектілігі – студенттердің теориялық және практикалық білімді саналы игеріп, интеллектуалдық қызмет жасай білуге тәрбиелеу болып табылады. Сонымен бірге студенттер жай ғана беріліп жатқан дайын біліммен қаруланып ғана қоймай, білімді тауып, ізденіп алуына, яғни студенттерді оқи білуге үйрету маңыздырақ.

Студенттердің өздік жұмысының (СӨЖ) басқа жұмыстардан ерекшелігі – студент өз алдына мақсат қояды, оған жету үшін жұмыс түрін, тапсырманы таңдайды. П. И. Пидкасистый «өзіндік танымдық жұмыс» және «өзіндік жұмыс» ұғымдарын ажырата білуге назар аударады. Оның пікірінше, өзіндік жұмыс оқып-үйренушілердің өзіндік танымдық жұмысын ұйымдастырудың тек құралы ғана болып табылады. Ол оқу өзіндік танымдық қызмет процесінде жүреді, бірақ, ол өзіндік жұмысты орындау процесінде жүреді деген сөз емес деп есептейді. Мысал үшін, оқытушы оқу материалын баяндағанда, студент салыстыру, беттестіру, деректі ойша талдау және т. б. ойлау амалдарын жүргізеді. Дәл осы кезде студент ешқандай тапсырма алған жоқ, өзіндік жұмыс та жоқ, бірақ өзіндік танымдық қызмет орын алып отыр. Жалпы алғанда, өзіндік жұмыс (ӨЖ) – біртұтас педагогикалық процестің, жоғары білім берудің негізі. Ол бір жағынан студенттердің дәрісханадан тыс жұмысы ретінде, басқа жағынан сабақ кестесі бойынша студенттің дәрісханада жүзеге асыратын жүйелі, жоспарлы, мақсатты жұмысы. Оны ұйымдастыру жауапты теориялық және практикалық міндет, маңызды ғылыми проблема. Өз бетінше жұмыс істеуді дәрісханада және одан тыс жерлерде ұйымдастырудың әр қандай түрлері мен типтерін қолдана отырып, студенттердің өздігінен ізденіп оқуына, білімін дамытуға ықпал етіп, оны ұйымдастыра білу өте қажет деп атап көрсетеді П. И. Пидкасистый«Өзіндік жұмыс» бәрінен бұрын басқа оқу жұмыс түрлерінің міндеттерін аяқтайды. Адамның ешбір білімі, егер де ол өзінің қызметінің объектісіне айналмаса, қажетті нәтиже бере алмайды, дейді Петровский. Өзіндік жұмыс жасай білудің негізі, алғашқы дағдысы мектепте қалануы тиіс. мектептен жаңа оқу орнына келген студент, өз бетімен жұмыс жасау қабілеттілігі төменділігінен, жұмыс жасау тәсілдерін білмегендігінен көп қиналады. Мысалы, 1-курс студенттерінің 80%-ы материалды талдау, жүйелеу, амал-тәсілді қолдану дағдылары жоқтың қасы. Электронды кітапхана, ғаламтор ресурстарын пайдаланумен қатар, энциклопедия, сөздікпен жұмыс жасау дағдысы жоқ студенттер де кездеседі. Сондықтан да, студенттердің өзіндік жұмыс жасауына көмек беру оқытушының негізгі міндеттерінің біріне айналады. Сондай-ақ студенттермен жүргізілетін өзіндік жұмыстары олардың таным, іс-әрекеттерінің ерекшеліктеріне қарай әр түрлі

бағытта ұйымдастыруға болады. Уақытты тиімді пайдаланып, оқушының өз бетімен тапсырманы орындауына ұдайы жағдай жасалуы қажет. Ол үшін мынадай міндеттер орындалу керек:

-Студенттерге өзіндік жұмыстар туралы түсінік беру.

-Студенттердің өз бетімен тапсырма орындау әдістерін таныстыру.

Өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың негізгі шарттары мыналар:

1.Оқытушының нақты тапсырмалар беруі;

2. Жұмысты орындаудың және аяқтаудың дербестігінің өзара байланысы;

3. Жұмысты орындаудың және аяқтаудың уақытын белгілеу;

4. Олардың жұмысты өз еркімен және қалауымен істеуі. Негізінен алғанда, студенттердің өздік жұмыстарын ұйымдастыру және өткізу технологиясы мынадай элементтерден тұрады: Студенттердің өздік жұмыстарын жоспарлау, әдістемелік қамтамасыз ету, бақылау және орындалу бағасы, талдау және жетілдіру.[2]

Оқу орындарындағы студенттердің өздік жұмысы сабақ барысында оқыту дәріс, практикалық, лабораториялық жұмыстар арқылы және сабақтан тыс уақыттарда жүзеге асады. Дәріс ақыл-ой әрекетінің тек 1-деңгейін, (тану) және біліммен танысу деңгейін қамтамасыз етеді. Ал СӨЖ ақыл-ой әрекетінің 2-деңгейін: қабылдау мен қайта жаңғырту және білім көшірмесін игеруін қамтамасыз етеді. Одан әрі ол алған білімді практикада қолдану, ептілік, шығармашылық қабілеттерін дамыта алады. Оқытушы студенттің білім алуға деген мотивін дамытуға, ішкі ынта-ықыласымен білім алуға ұмтылуына көмектеседі.

Оқытушының бақылауымен студент:

- Зерттеушілік іскерлігімен дағдысын қалыптастырады;
- Өткен материалдарды жалпылай алу және қайталау;
- Алған білімді қолдану, оларды толықтыру, кеңейту дағдысын қалыптастырады;
- Оқытушы студенттің психофизиологиялық және академиялық үлгерімін ескере отырып, өз бетімен жұмыс жасауға бағыт-бағдар беріп, олардың дербестігінің дамуына мүмкіндік жасайды.
- Өзіндік белсенділігін, дербестігін дамыту үшін проблемалық баяндау, шығармашылық ізденіс әдістерін қолданған дұрыс.
- Оқытушы студентке жеке тапсырма таңдауға (курстық жұмыс, реферат, ғылыми баяндама, үлгі сабақ жоспарын құруға) көмектеседі.
- Әдебиеттермен қамтамасыз етуге, олармен жұмыс жасай білуге;
- Тиімді әдіс-тәсілдер, тапсырма орындау жолдарын қолдана білуге үйретеді;
- Жеке не бірнеше студентке кеңес береді, студенттердің бір-бірімен жұмыс жасауын үйлестіреді.

Студенттердің өздік жұмысы (СӨЖ) тиімді болуы маманның кәсіби бағыттылығының талаптарына сай жасалған өздік жұмысты ұйымдастыру үлгісінің дұрыс құрылуына байланысты болады. Студенттердің өзіндік жұмыс жасаудағы қабілеттерін қалыптастыру міндетін орындауда бүкіл педагогикалық ұжым үшін проблема туындайды. Ол осы жұмыс мазмұнына оқушыларды мақсатты түрде, әсіресе студенттерді оқытуда болып табылады[3]. Мұндай оқыту оқу іс-әрекетінің өзінің модельдеу тәсілдерін қалыптастыруды, студенттердің ең қолайлы күн тәртібін анықтауларын, оқу материалымен жұмыс істеудің ұтымды тәсілдерін саналы аңғаруын және оны кейіннен өндеуін, терең, сонымен бірге тез оқу амалдарын игеруді, түрлі әрекеттердің, конспектілердің, оқу-практикалық міндеттерді қою мен шешудің жоспарын құруды қамтиды. Жалпы студенттердің өзіндік жұмысы - оқу іс-әрекеті тұрғысынан, сыныптық оқу іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыруға негізделеді. Соның ішінде бұл оқытушының сыртқы қадағалауынан студенттің өзін-өзі қадағалауына және де сыртқы бағалаудан оның өзін-өзі бағалауының қалыптасуына өтуі мен олардың байланысына қатысты және бұл, өз кезегінде, оқытушының бақылау мен бағалауды жетілдіруін ұйғарады. Нәтижесінде өздігінен жұмыс жасау, өз бетінше білім алу, өз кәсіби әрекетінде ғылыми ізденіс жасау іскерлігі мен дағдысы, аналитикалық ойлауы қалыптасқан, өз әрекетін басқара алатын, өз жұмысының нәтижесінде өзіндік бақылау жасайтын студенттің шығармашылық тұлғасы қалыптасады.

Олай болатын болса, жүйелі түрде ұйымдастырылған және де ғылыми негіздегі студенттердің өздік жұмысы мен студенттердің оқу-танымдық әрекеттерін басқару жұмысы олардың саналы белсенділігін, жоғары оқу-кәсіби мотивациясын, оқу процесінің сапасын қамтамасыз етеді, студенттердің шығармашылық әрекеті мен ынтасын дамытуда зор әсер білдіреді, қайсарлық,

табандылық, батылдыққа тәрбиелеуде және қалыптастыруда көздеген мақсатқа жетуге және жеке тұлғаны сапалық қасиеттерін жетілдіруге зор мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Р.Б.Исмаилова Студенттермен жүргізілетін өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктері.//Бастауыш мектеп- №5,6-2012, Б.36-37.
2. Б.А.Сейдахметова. Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру мәселесінің жүйелілігін қалыптастыру. /https://ust.kz/
3. Самостоятельная работа студентов: виды, формы, критерии оценки : [учеб.-метод. пособие] / [А. В. Меренков. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2016. — 80 с.

УДК 37.012

ЭФФЕКТИВНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Нугманова Ж.Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Отличительной особенностью самостоятельной работы студентов (СРС) от других работ является то, что студент ставит перед собой цель, выбирает вид работы, задание для ее достижения. Эффективность самостоятельной работы студентов (СРС) зависит от правильного построения модели организации самостоятельной работы, разработанной в соответствии с требованиями профессиональной направленности специалиста.*

Ключевые слова: *самостоятельная работа студентов, познавательная деятельность, практическая, лабораторная работа, профессиональная деятельность, умения научного поиска,творческая деятельность.*

УДК 378

SOME PROS AND CONS OF DISTANCE LEARNING

Doukariyeva U.K.
West-Kazakhstan Innovative-Technological University. Uralsk

Annotation. *Education program is completely changed in our country because of pandemic. There were a lot of difficulties and issues with them. However, there are plenty of advantages of them, just look at any situations with positive thoughts.*

Keywords: *to form up, well-educated, Zoom, Microsoft teams, Free conference call, EdApp, Google Classroom, Skillshare, Information Kazakhstan, Digitalization, e-Learning.*

A good education helps us make sense of the world and find our way in it. Education is the huge opportunity that given us to be bright and to form up as a person. Nowadays it is very important to be intelligent in different ways and spheres. In this modern world you have to be very smart and attentive for every changes. You should be ready and adapt to any kind of new swaps. Education provides stability in life, and it is something that no one can ever take away from you. By being well - educated and holding a bachelor degree, you increase your chances for better career opportunities and open up new doors for yourself. If you dream about something it can come true by education and all doors will open for you. Educated generation will help to be the best and improve your country in a good way.

The educational institution switched offline to online learning a year ago because of emergency pandemic outbreak was declared in Kazakhstan. Education system in our country was completely changed. All schools, colleges, universities also education centers started to work online using online platforms and some sites. Such as Zoom, Microsoft teams, Free conference call, EdApp, Google Classroom, Skillshare and

so on. These platforms allowed us to study online with teachers. For school there are some websites where you can log in and study and did some tasks. Teachers connect with you by these sites or platforms and explain the topics and you have to do some tasks to clarifying your knowledge. Actually, no one did not expect such a change however there was no choice. Of course to our educational system was hard to immediately change to online learning especially for school children cause of this that they are too young to use some devices to themselves and get used to that. Beside, the problem of lack of equipment should be noted as well. Schoolchildren in remote rural regions, as well as low-income families, primarily have the task of providing the child with computers, as a result of which we are not even talking about computer literacy of rural schoolchildren. Limited access or no broadband internet connection prevents many students from using digital educational platforms and watching videos in high quality[1].

The problem of teachers' literacy in the field of information technology is determined rather by the absence of developed habits for the use of gadgets and modern technologies, rather than by the age indicators of teachers. On the very first day of distance learning in the educational portal Kundelik.kz there was a technical failure due to the high congestion of the system, which was immediately shared by dissatisfied parents in one of the groups of the social network Facebook. It is also possible to single out a psychological problem arising from the new educational format: primary school students who cannot cope with distance learning without the help of an adult mentor do not perceive their parents as teachers. Hence, problems arise with perseverance and concentration on the educational process. The low level of self-discipline and home environment do not allow the students to fully immerse themselves in the educational process, and it can be difficult for parents raising more than one child to create the necessary atmosphere for learning. Due to the fact that not only homework, but also classroom assignments will have to be performed remotely, and control by the teacher has become practically impracticable due to the lack of real contact with students, this can seriously affect the qualitative indicator of the level of knowledge of modern schoolchildren, when the received grades may not become a reliable reflection of the learning of educational material[2].

In fact in 2013 our government approved the state program "Information Kazakhstan-2020". One of the main achievements of this program is the development of electronic government in the country. The main goal in this program was acceleration of the economic development of the Republic of Kazakhstan and improving the quality of life of the population through the use of digital technologies in the medium term, as well as creating conditions for the transition of the economy of Kazakhstan to a fundamentally new development trajectory, ensuring the creation of the digital economy of the future in the long term.

"Digitalization of the existing economy" - providing a pragmatic start, consisting of specific projects in the real sector, launching projects on digitalization and technological re-equipment of existing sectors of the economy, state structures and the development of digital infrastructure[3].

To compare with foreign countries I can say that they have already used online education much time ago. Also they use it not only for educational sphere, they get used to use it for every work now. The most prominent example of the digital privatization approach is Singapore. According to the survey that I did about performances of online learning there were a lot of different opinions about it. Some people think positively some think negatively. The main cause of their negative thoughts was connecting to the internet and get used to that method of teaching. Others say that they used to study by tradition way and they don not want to changes and study by an old program because some children can't use devices themselves and you need to spend whole day to help them.

I would like to write some thoughts of distance learning, they are:

1. Save time. People waste some amount of time on the road but with distance learning we all at home and we can study and work there.

2. Combining work and study. By distance learning we can mix up two thing in the same time that is very comfortable.

3. Waste their time to help their children. For parents who have children in primary and secondary schools were hard cause of they waste whole of their time to explain to their children and send tasks to their school teachers.

4. Learn how to use electronic devices and expend your horizons. However, such an emergency situation helps to expend your horizons of using modern devices, do works by ourselves.

5. Available any time. If you want to study or learn something new you can do it anywhere and anytime. At work, while you are travelling, walking in park and at university it very flexible to study.

6. Internet connection is making annoying. In the beginning of the distance learning everyone faced with internet connection. The main reason of this can be that all people used internet at the same time and it was difficult to connect.

7. Study honestly. As we all know by distance learning pupils and students self-educated, it was good chance for them to study by themselves. However not everyone can study honestly. Purpose of my writing this is that children can cheat while she or she doing tasks and they cannot get good knowledge like this. They do not have to lie cause it will not be clear education.

8. Distance learning is comfortable for student with disabilities. In this days there are a lot of children who have problems with health and who cannot go to school and study as their peers do. In my point of view, distance learning is the best opportunity for them to study.

9. Don not take seriously. In this case I want to say that some students being silly of online learning. For instance they always late or sleep for class, join for class and doing their own affairs and just join for attendance. Many of them do not understand that they are losing such as delightful change to take knowledge in comfortable and modern way.

In conclusion I would like say that we are lucky people who can take knowledge. We have to very glad to such chance for our government and parents. As an example I want to say word about south –Africa who cannot get satisfied knowledge and place to study. In this world where everything is improving we have also should refine and take possibilities that given for us to make our life better. However not everyone can understand the significance of this now but I believe that in future when they adopted to this and will able to mixed online and offline learning everyone will see wonderful ways of getting knowledge. In this modern life you have to be creative, versatile and be on the same way with changings. You have to be creative to take people's or students interest. Think and take everything positively and look for advantages from this. Avoid stereotypes, live as you want do not restrict your opportunities, listen to your hurt, you can do everything.

References:

1. Романова, Н. Л. Онлайн-курсы как инновационная форма дистанционного обучения / Н. Л. Романова. — Текст : непосредственный // Педагогика высшей школы. — 2018. № 2 (12).
2. Сатунина, А.Е. ЭЛЕКТРОННОЕ ОБУЧЕНИЕ: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ // Современные проблемы науки и образования. – 2006. – № 1.;
3. Марчук, Н. А. Особенности дистанционного обучения школьников / Н. А. Марчук, Н. К. Гульманов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. №33 (323). — С. 123-126.

УДК 378

ПЛЮСЫ И МИНУСЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Доукариева У.К.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Образовательная программа в нашей старне полностью поменялясь в нашей стране из-за пандемической ситуации. Были много трудности и проблемы касательно этого. Однако, тут есть и много преимуществ этого, просто надо все принять с позитивной точки зрения.*

Ключевые слова: *сформироваться. Хорошо образован,Zoom, Microsoft teams, Free conference call, EdApp, Google Classroom, Skillshare, Информационный Казахстан, Цифровизация, e-Learning.*

УДК 331.361.2.11

THE EFFECTIVENESS OF USING INNOVATIVE METHODS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Bukessova R.M., Bimasheva G.S
West-Kazakhstan innovative-technological university, Uralsk

Abstract. *The article studies the problems and development of pedagogical conditions that developcognitive interest through the use of innovative technologies in foreign language lessons. The use ofsuch innovative technologies as the project method, role play, discussion, as well as conducting non-traditionallessons,createssuchconditionsthatallowyoutorevealandshowthestudent'sindividuality. Innovative technologies, not excluding traditional teaching methods, have become anintegral part of modern education. They allow you to make the process of learning a foreign languagemore transparent and accessible, shape the individual, creative and cognitive abilities of students. Themain objective of educational activities is the development of students'abilities to integrated thinkingthat will help them to see new aspects of the phenomenon, it creates a holistic vision of the world and,therefore,easiertofind your placeinit.*

Keywords*: innovative methods, foreign languages, communicative culture, project, reading,listening,speakingandgrammar,intellectualskills, Englishlanguage.*

Traditional education is giving way to new information and communicationtechnologies (ICT). Knowledge of one or two foreign languages is one of the priorities of moderneducation.

Knowledgeofforeignlanguagesandmoderninformationtechnologiesgreatly help to become an intellectualhighly - educated person of society. It becomes obligatory forthe younger generation and teachers - for the most effective organization of the educational process intheuniversities. Ithelpstomasteraforeign language culture.

Nowadaystheimportanceofnewinformationtechnologiesinuniversitieshasbeenincreasingly raised. Because the primary purpose of teaching foreign languages is to develop andimprovetheconversationalskillsandpracticalabilitiesofstudents,theidealtechniquetoteachingisto use internet resources. The main goal of education is to develop students' abilities for integratedthinking. It helps them to understand new features of the phenomenon, to create a holistic approach oftheworldandto promote the searchfortheirwayin it.

With the rise of the modern information society through e-learning techniques, requirementsfor students are becoming higher. These requirements refer not only to highly professional modernspecialist.Itisnecessaryfactincomprehensivetrainingandpersonaldevelopmentfortakingpartinallspheres ofsocialandpoliticallife [1].

Thus, learning a foreign language becomes an objective reality. The introduction of innovativeeducational technologies for effective learning of a foreign language is the key to the needs of everycitizenoftheRepublicofKazakhstan.

Many teachers today are looking for new ways to improve their teaching efficiency.Toachieve this aimwesuggesttosolvethefollowingtasks:

- tostudyandsummarizethebestpracticesforusingactiveandinteractiveteaching
- to describe the technology of using interactive teaching methods for improving the quality ofeducationandassist students intheimplementationofcognitive creativity;
- todetermineallthenecessarycomponentswhichareavailabletoimplementthistechnology;
- to orient students to the perception and collective solution of complex issues based onmaximummentalstress;
- toteachstudentshowtoapplytheirknowledgein practice[2].

Youcanattainthegreatestoutcomesandmeetthegoalsandobjectivesbycombiningtraditional classes with interactive courses. Currently, priority is given to communicative, interactive,authentic communication, language learning in a cultural context. These principles make it possible todevelop intercultural competence as a component of communication skills. The primary purpose ofteaching a foreign language is to instill free

orientation in a foreign language context, as well as thecapacitytorespondcorrectlyin a varietyof situations.

The traditional teaching of foreign languages is being challenged by innovative methods ofutilizingInternetresources.Studentsmustbeplacedinreal-lifecircumstancesinordertocommunicatein aforeignlanguage.Itwillstimulatetheirstudyandformadequatebehavior.

Using of classroom innovative technologies has been increasingly raised recently. These arenot only new means but also new forms and methods of teaching and it is a new approach to teaching.The introduction of innovative technologies in the educational process is interconnected with theimprovement of the content and methods of teaching in the process of teaching foreign languages inrelationtotheneedsofmodernlife.Theteacherneedstocreateconditionsforthepracticalstudyofthe language for each student, to choose such teaching methods that would allow each student to showtheiractivity, theircreativity.

Modernteachingmethodsuchasprojectmethodologyistheuseofnewinformationtechnologies.Internetreso urcesandcollaborativelearninghelptoimplementastudent-centeredapproach to learning, ensuring the personalization and differentiation of students' learning abilities,taking into account their level of training. A communicative approach is a strategy that imitatescommunication aimed at creating a psychological and linguistic readiness for communication, at aconsciousunderstanding of the material and waysofdealingwithit. For theusertheimplementationof a communicative approach on the Internet is not particularly difficult. Communication task shouldpresent students with a problem or question for discussion and students not only share information, butalso evaluate it. The main criterion that distinguishes this approach from other types of learningactivities is that students choose their own language units to process their thoughts. The use of theInternet in a communicative approach could not be more motivated: its goal is to interest students inlearningaforeignlanguagethroughtheaccumulationandexpansionoftheirknowledgeandexperience.

Creation of interaction in the classroom is called interactive method. It is one of the mainrequirements for teaching foreign languages using Internet resources. Interactivity is «the unification,coordination and complementarity of efforts, the communicative goal and the result of speech means».Interactivity not only creates real life situations but also forces students to adequately respond to themwiththehelpofaforeign language [3].

The project method is one of the technologies that provide student-centered learning as a waytodevelop creativity, cognitive activityandindependence.

Projects can be divided into single-project, collective, oral, concrete, written and Internetprojects. Although in real practice, one often has to deal with mixed projects, in which there is a needforresearch,creativity,practice-orientedandinformational.Projectworkisamulti-layeredapproachtolanguage learning, coveringreading, listening, speaking,and grammar.

Project-based teaching promotes active independent thinking of students and orientates themtowards joint research work. Project lessons develop students' communicative skills, cultural skills,concisely and easily formulate thoughts, tolerate the opinion of dialogue partners. It develops theability to extract information from different sources, create a language environment conducive to theemergenceofnaturalneedsincommunicationina foreign language[4].

Theprojectworkisoneoftheimporttechnologiesthatallowstudentstoapplytheknowledgegainedinthesu bject.Inouropinion,project-basedlearningwhichteachesstudentscommunication and learning collaboration, fosters moral values such as mutual support, generatescreativityandactivatesstudents.Students work with reference books,dictionaries, acomputer, thereby creating the possibility of direct contact with an authentic language. It does not allow learningthelanguageonlywiththehelp of atextbookintheclassroom.

Working onaprojectisacreativeprocessthestudent,independentlyorundertheguidance of a teacher, is looking for a solution to the problem. It requires not only knowledge of the language butalso possession of a large amount of subject knowledge, possession of creative, communication andintellectual skills. The method of projecting a foreign language course can be used within the programmaterial on almost any topic. Working on a project develops imagination, creative thinking, self-confidenceandotherpersonalqualities.

Nowadays, the computer is a valuable assistant and an integral part of everyone's life, makingit possible to increase training quality and control efficacy. Nowadays, the employment of computersintheeducationalprocessis critical.

We'd want to concentrate on how computer presentations are used in the teaching process.

Theusageof presentations allows each teacher to improve student assimilation of educational material andconduct lessons on a higher level. Presentations that are colorfully created (using animation effects, inthe form of text, diagrams, graphics, drawings.) Solve the issue of not being able to use visualmaterial.Thanks to the computer, the Internet and multimedia, students have a good opportunity tomaster a large amount of information and its sequential analysis and sorting. The motivational base ofeducational activity is also significantly expanding. Media terms of use, students get information fromnewspapers.

TheuseofICTintheeducationalprocesshasthepotentialtoenhancethecognitive,intellectual and independent activities of students are very important. Information technology cansignificantlychangetheformsandmethodsofeducationalwork.

Theemploymentofdiverseeducationalprogramsin Englishcoursesimprovestheeffectiveness of solving communication difficulties, develops diverse types of speech activity amongstudents, and establishes a consistent motivation among students to master foreign language activitiesinthe classroom.

The educational programs listed below can be utilized in new material introduction classes andcan be very helpful in teaching phonetics, articulation, and rhythmic intonation pronunciation abilities.Theprograms«ProfessorHiggins»,«Englishwithoutanaccent»,«Round-upInteractiveCourse»(PearsonEducationLimited,Longman)consistingofmultiplediscsatdifferentlevels,and«Way Ahead Interactive Course» (Macmillan) are all excellent for improving students' motivation tolearn English. The ability to use computers to check your answers and summarize the tasks is one ofthecourse'sbenefits.Theinstructionalprogramsincludeasignificantnumberofgrammarandvocabulary tasks. These tools are simple to use and require very little computer knowledge, which iscritical when dealingwithagroup of children.

Imaymorefullyintegrateavarietyofmethodological,pedagogical,andpsychologicalconcepts in the English class by using ICT and Internet resources. Innovative technologies determinethestudent's cognitive interestinthe educational processinEnglishlessons.

Overall, in the activity of acreative teacherduetotheuseofinnovativetechnologies, cognitive interest becomes the most important factor in improving the educational process, effectivelysolving its functions. At the same time cognitive interest is an important guideline in using theindividual capabilities of all categories of students, active, energetic and passive, who constantlyexperience weakness in learning activity. Having considered this problem of increasing the cognitiveinterest of students in learning a foreign language through the introduction of innovative technologies, we came to the conclusion that this problem is relevant, complex and multifaceted.

Thesemethodsallownotonlytosignificantlyincreasetheeffectivenessofteachingbuttostimulatestudentsto furtherindependent study of the English languageas well.

References:

1. KaramyshevaT. V. Learningforeign languagesusingacomputer: inquestions and answers. - St. Petersburg,2000.-191p.
2. SidorenkoA.F.Theuseofcomputerprogramsin English lessons//IYASH.–2002.-№2.-P. 41-43
3. BespalkoV.P.Educationandtrainingwiththeparticipationofcomputers(pedagogyofthethirdmillennium).-Moscow: Voronezh:NPOPublishingHouse «MODEK»,2002.
4. BukharinaM.Yu.Multimediatextbook:whatisit?//Foreignlanguagesatschool.-2001.-№ 4.-P. 7-8.
5. ZakharovaI.G.Informationtechnologiesineducation:Textbook.manualforstudents.higher.textbook.
6. TevsD.P.,PodkovyrovaV.N.,ApolskikhE.I.,AfoninaM.V.Theuseofmoderninformationandcommunicationtechnologiesintheeducational process.-Barnaul:BSPU,2006.
7. NikitinaI.N.Englishlanguagelessonwiththeuseofnewinformationtechnologies//Online magazine Festival of pedagogical ideas «Open Lesson». - 2004-2005. - http://festival.1september.ru/articles/213950/.
8. PolatE.S.,BukharkinaM.Yu.,MoiseevaM.V.,PetrovA.E.Newpedagogicalandinformation technologies in the education system: studies.manual for students of higher educationinstitutionsandtheeducationsystem.qualifications.PED.-M.:PublishingCenter«Academy»,2000.
9. Trofimova G.S. The structure of communicative pedagogical competence: methodologicalaspect.-Izhevsk, Kupol, 2004.

УДК331.361.2.11

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Букесова Р.М., Бимашева Г.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье были рассмотрены проблемы, а так же разработка и создание педагогическихусловий, увеличивающий познавательный интерес через использование инновационных технологий на занятиях иностранного языка. Определение инновационных технологий, как метод проекта, таких как ролевая игра, дискуссия и проведениене традиционных уроков, создает условия, которые позволяют раскрыть индивидуальность студента. Инновационные технологии,не исключая традиционные методы обучения, стали неотъемлемой частью современного образования. Они позволяют сделать процесс изучения иностранного языка более прозрачным и доступным, формируют индивидуальные, творческие и познавательныеспособности обучающихся. В данной статьерассматривались эффективное использованиевобразовании инновационных технологий. Так же, было рассмотрено влияние инновационныхтехнологий на повышение уровня и качества знаний у студентов,пути внедрения и проверки данных подходов посредством нетрадиционных форм обучения. Продуктивным элементов влияние на содержание материала и его усвоения была о характеризована практическая значимость технологий.*

Ключевые слова: *инновационный метод, иностранные языки, проект, чтение, слушание, говорение, интеллектуальные навыки, английский язык*

УДК 81.36

НЕКОТОРЫЕ ПРИЁМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ ГРАМОТНОГО ПИСЬМА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Даминова Л.К.
ЗападноКазахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Орфографическая грамотность выступает составной частью общей языковой культуры человека, она обеспечивает точность выражения мысли и взаимопонимание при письменном общении. Работа по формированию орфографических навыков вплетается в общую систему работы учащихся, связывается с развитием речи детей, с усвоением выразительной, правильной речи, с усвоением интонаций, с обогащением словаря.*

Ключевые слова: *орфографическая грамотность, орфограмма, опорная схема*

Общепризнанным является то, что наряду с точной и грамотной устной речью в различных ситуациях общения, грамотное письмо воспринимается как признак воспитанности и образованности личности и в значительной мере определяет общественную и профессиональную активность человека.

В существующих Государственных общеобязательных стандартах образования Республики Казахстан одной из главных задач обучения предмету «Русский язык» являетсяформирование навыков грамотного письма.В нём также предусмотрено *базовое содержание образования по орфографии в начальных классах*

Как научить грамотно писать – этот вопрос всегда волновал учителей и ученых. От того, каким образом и насколько эффективно будут заложены первые знания, умения и навыки орфографической грамотности, будет зависеть дальнейшее изучение различных школьных дисциплин

Особо важное значение имеет выработка орфографических навыков, основанных на

сознательном использовании грамматических знаний, применение орфографических правил, предполагающих активную мыслительную деятельность учащихся.

Орфографический навык является сложнейшим навыком. Он формируется в результате длительных упражнений и основывается на навыках письма, умении распознавать морфемный состав слов, на анализе слов с фонетической стороны, а также умении пользоваться соответствующим ей правилам.

Основной орфографической единицей, принятой в методике, служит орфограмма, т.е. написание, требующее проверки.

В орфограмме всегда есть не менее двух предполагаемых написаний, один из них выбирает пишущий.

Орфограмма «работает» в процессе обучения лишь тогда, когда школьник её замечает. Только у 15-30% учащихся умение видеть орфограмму формируется стихийно. Целенаправленное обучение определению орфограмм начинается с первого года обучения, главным образом в процессе звукобуквенного анализа слов.

Для действия зрительного фактора можно использовать опорныесхемы, построенные детьми под руководством учителя [1, с. 14].

Например, в 1-м классе на уроке учитель читает рассказ из трёх предложений:

Осень.

День стал коротким. Часто идёт дождь. На улицах грязь и лужи.

Дети сначала прохлопывают количество слов в предложении, считают слова, рисуют схему:

∟

|_____.|_____.|_____.

Затем учитель читает предложения, вместе с детьми комментирует орфограммы в словах и делает пометки в схеме. Ребята называют этот приём **«письмо с подсказкой»**:

|О____ь.

|Д____ь_____оро__ .|Ча___о_____ь.|На_____зьи ____жи.

После составления опорных схем детипишут текст под диктовку учителя намного грамотнее, чем написали бы сами. А это и есть зрительное запоминание слов, фиксирование их в тетради, отложение в памяти.

С такой же целью можно использовать **опорные таблицы** для изучения тем:

«Правописание двойных согласных»:

ранний	весенний
утренний	осенний

«Правописание непроизносимых согласных»:

солнцечестный

сердцеизвестный

вестникрадостный

праздникгрустный

Большая самостоятельность учащихся проявляется в процессе письма с использованием следующего алгоритма:

Проговариваю.
Определяю орфограмму.
Вспоминаю правило.
Применяю его.
Пишу.
Проверяю.

Или с использованием опорной схемы:

	Орфограмма в корне	*Проверяемое слово*	*Проверочное слово*
	Безударные гласные	*Плясал*	*Пляска*
	Парные согласные	*Посадка*	*Посадить*

	Непроизносимые согласные	*звёздный*	*звезда*

На уроках русского языка необходимо учить детей работать с памятками, которые есть у каждого ученика на форзаце учебника и дополнительный лист «Узелки на память», который хранится в учебнике.Например, тема «Правописание безударной гласной в корне слова» - одна из самых сложных тем в содержании программы по русскому языку. Каждому грамотному человеку известны способы проверки безударной гласной:

- через изменение числа имени существительного *леса – лес*
- через замену прилагательного именем существительным:

*лесной – лес*и наоборот:*белизна – белый…*

- через замену глаголов существительными:

*ходить – ход*и наоборот:*движение – движется…*

- через замену одной формы слова другой:*водить – водит…*
- используя приём «назови ласково» *нора – норка,лиса – лисонька…*
- подбир к многосложному слову слова с одним слогом*:больница – боль, кормушка – корм…*

Эти способы проверки гласной формулирую в карточке для учащихся:

Проверочные слова	
1.много	*волна - <u>волны</u>*
2. один	*дома – <u>дом</u>*
3. из корня	*садовый – <u>сад</u> кормить – <u>корм</u>*
4. с буквой Ё	*ведро – <u>вёдра</u> гнездо – <u>гнёзда</u>*
5. ласково	*ковёр – <u>коврик</u>*
6. на вопрос какой?	*доброта - <u>добрый</u>*
7. на вопрос что делает?	*тащил – <u>тащит</u>*

Самый распространенный вид заданий «вставь пропущенную букву» можно дополнить условием: «Если не знаешь точно - не пиши, спроси у учителя, посмотри в словаре, убедись, потом запиши слово и выдели орфограмму».Похожий вид работы называем «Письмо с дырками»:*Пришла в.сна. Прил.тели птицы. Они в.ют гнёзда в л.су.*

Таким образом, дети задумываются при письме: «Какую букву надо писать?». Если у ребёнка возникают сомнения, он оставляет в слове «дырку», т.е. пропускает букву. После проверки тетрадей, он видит букву в своём пропуске, акцентируется внимание именно на ней. Так ученик лучше запоминает правильное написание сложного для него слова.

Игра «Маячки» - эффективный вид работы. Выглядит так. Даны предложения с выделенными «опасными» буквами (орфограммами), т.е. маяк.*В лесу жила лиса. В норе у неё были лисята.*

Дети читают предложения дважды: сначала орфографически (т.е. как пишется), затем орфоэпически (т.е. как говорится). Цель игры – обратить внимание детей на несоответствие написания слов их произношению. К словам с «маячками» ученики подбирают проверочные слова, называют правило.*В лесу – лес,лиса – лисонька*

Здесь следует отметить эффективность метода орфографического чтения, т.е. проговаривание слов так, как надо писать. Орфографическое чтение, предусмотренное Госстандартом, охватывает широкий круг орфографических правил (ему неподвластны лишь несколько правил правописания: дефис, наречия, шипящие, заглавная буква).

В основе орфографического чтения лежит артикуляционная память и подключается слуховая память. Орфографическое чтение отличается от орфоэпического тем, что каждое слово при нём произносится так, как пишется, и тем самым остаётся в памяти движений артикуляционного аппарата. Чем раньше учить орфографическому чтению, тем легче оно усваивается. Следует добавить, что дети легко осваивают орфографическое чтение и с самого начала хорошо отличают два вида чтения:

читай, как пишем,и*читай, как говорим.*

Обучая двум видам чтения, педагог преследует две цели:

1) передачу мыслей и чувств орфоэпическим чтениеми

2) отработку звуковой графической формы орфографическим чтением.

Орфографическое чтение можно начинать с любого текста на любом уроке, если ставится цель научиться правописанию слов. При орфографическом чтении каждый звук в слове соответствует букве, слово должно звучать отчётливо, что облегчает его восприятие и повторение. Орфографическое чтение в классе проводится чаще всего хором на любом уроке.

Работа без зрительного восприятия, т.е. без «маячков», когда дети сами обнаруживают в тексте нужную орфограмму (работает слуховой фактор).

Например,задание: найти в тексте 9 слов с проверяемой безударной гласной. (Во время учительского чтения ученики текста не видят.)

Помоги друзьям.

Наступили морозные дни. Снег замёл все дорожки. Вася побежал в сад и повесил на большой дуб кормушку. Прилетели птички. Жадно клюют они крошки и зерно.

Восприятие на слух всегда трудно для учащихся. Чтобы преодолеть эти трудности, учитель ежедневно зачитывает детям загадки, пословицы предложения из рассказов из учебника «Литературное чтение» (2-3 класс), насыщенные словами с орфограммами. В этом случае слова не записываются, а только называются вместе с проверочными словами и показываются сигнальные карточки с безударной гласной.

Этот вид работы проводится в темпе. Иногда на уроках используется устный орфографический диктант: учитель читает текст обычным чтением, а дети хором произносят слова или словосочетания орфографическим чтением, т.е. как пишут. Если в каком-то слове допускается ошибка, то она становится заметна на фоне правильного звучания. Тогда слово повторяем, объясняем. Таким образом, орфографическое чтение, опираясь на артикуляционную память, открывает дорогу обогащению словарного запаса учащихся и грамотному письму.

Грамматический разбор – важное упражнение в начальной школе, которое способствует сознательному усвоению знаний, их обобщению и систематизации. Так, разбор по составу тесно связан с орфографическим разбором.Это очень быстрый способ проверки орфографической зоркости с помощью задания: указать цифрой в скобках количество орфограмм в слове и дать устное объяснение. Например:

Такой грамматико-орфографический анализ (разбор) нужен, чтобы выработать понимание соотношений между орфограммами и грамматическими явлениями, умение обнаруживать орфографические трудности, указать, как надо проверить, уметь проверить и найти аналогичные случаи.

Очень интересен приём, который называется какография (от греческого «kakos» –плохой и «grapho» - пишу). Какография – это умышленное ошибочное письмо, которое предлагается учащимся с целью нахождения и исправления ошибок.Данный приём позволяет учителю изменить манеру общения с детьми – общение становится более живым, так как он создаёт условия контроля учителя со стороны ученика: ученик находит и исправляет «ошибки» учителя – это своего рода педагогика сотрудничества. Особенность какографии как приёма заключается в том, что при проверке письменной работы ученики часто не видят ошибок в словах. Они бегло и поверхностно смотрят на буквы, по начертаниям первых букв догадывается, какое слово написано. Ещё менее внимательно ученик всматривается в слова, которые только что написал сам. Какография учит более внимательно прочитывать написанное, учит проверять. [3,с.3].

Например, задание на уроке русского языка в 1 или 2 классе: демонстрация таблицы со словами«Ежы, чяйки, ершы, щюки, волчята» сопровождаю стихами:

Догадайтесь-ка, ребята, отчего ужи, ерши,

Щуки, чайки и волчата рассмеялись о души?

Основываясь на положении о сознательном происхождении навыков, К.Д.Ушинский писал: «Какография, употребляемая вовремя и с уменьем…занятие весьма полезное; но её должно употреблять только как проверку и закрепление орфографических знаний, уже приобретённых учеником. Но приёмом этим не следует злоупотреблять, ибо «неправильно написанное слово задерживается в памяти зрения».

Мы охарактеризовали некоторые приемы работы, которые помогут учителю в работе по

повышению орфографической грамотности учащихся начальной школы.

Список литературы:
1. Шаповалова Н.С. Начальная школа плюс ДО и ПОСЛЕ.- 2010.-№1.-1-2.
2. Ушинский К.Д. Избр. пед соч т. 2. М., 1939.

ӘОЖ 81.36

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА САУАТТЫ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ КЕЙБІР ӘДІСТЕРІ

Даминова Л.К.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологоиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Орфографиялық сауаттылық адамның жалпы тілдік мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады, яғни ол жазбаша қарым-қатынастағы ой нақтығы мен өзара түсіністікті қамтамасыз етеді. Орфографиялық икем-дағдыларды қалыптастыру бойынша жүргізілетін жұмыстар оқушылардың жұмыстарының жалпы жүйесіне кіріп, балаларды дұрыс, мәнерлі үн ырғағымен келістіре сөйлеуге үйретеді және олардың сөздік қорын молайтады.*

Кілт сөздер*: орфографиялық сауаттылық, орфограмма, тірек сызба.*

ӘОЖ 81.37

ПАРОНИМИЯ ЖӘНЕ СЕМАНТИКАЛЫҚ ЕКІҰШТЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Бекмашева А.Н., Кармысов А.А.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада қазақ тілінде көп зерттеле қоймаған паронимдер мен семантикалық екіұштылықтың тілдік табиғаты мен өзіндік белгілері зерттелген. Паронимдерайтылуы ұқсас, мағыналары әр басқа, мәтінде мағыналары айқындалатын лексика-семантикалық жұп. Ал семантикалық екіұштылық – жасырын көп мағыналылықтың құрамдас бір бөлігі ретінде көрініс табатын сөйлеу құбылысы. Жұмыста автор осы құбылыстардың сөзқолданыста ұштасатын тұстарын және астарлы мағыналық сипаты мен көркемдік-стилистикалық қызметін мысалдармен дәлелдеген.*

Кілт сөздер*: парнонимдер, семантикалық екіұштылық, стилистикалық тәсіл, көркем образ, полисимия, жалған ассоциация.*

Қазіргі қазақ қоғамының тек экономикалық, технологиялық жақтан ғана емес, рухани жаңғыруына, дамуына сәйкес ана тіліміздің қоғамдық, әлеуметтік, мәдени қолданыс өрісінің кеңеюіне байланысты сөйлеу мәдениетін арттыру, сөздерді әдеби норма талаптарына сай қолдану, демек, дұрыс жазу, сөйлеу мәселелеріне ерекше көңіл бөлудің қажеттігі айқын көрініп отыр. Бұлай болуы заңды да, себебі жарыққа шығарылмақ ойдың сауатты жеткізілмеуі тек сөйлеуші не жазушының сөз қолдану мәдениетінің төмендігін ғана білдіріп қоймай, сонымен қатар адамдардың бір-бірімен түсінісуін де қиындататыны да сөзсіз. Сондықтан ана тіліміздің табиғатын жақсы түсіну, сөз байлығын мол игерумен бірге, әр сөздің мән-мағынасына қарай жіктеп қолдану, қолданылған контексіне қарай атқаратын реңктік қызметінің сыр-сипатын да жетік білу, жалпы, ұлттық қазынамызды мәдениетті әрі ұтымды да тиімді пайдалану баршаға ортақ міндет болып отырғаны және солай бола бермегі талассыз.

Тіл-тілдің өмір сүру, даму тарихында тілде бұрыннан бар кей сөздердің жаңа мағынаға ие болуы, жаңадан жасалуы, өзге тілдерден енуі, мағыналарының кеңейуі не тарылуы, бірқатарының қолданысымыздан шығып қалуы немесе мағыналары жақын сөздердің бір-бірінен алшақтауы сияқты

сан түрлі өзгерістердің болып отыратыны – ақиқат. Айталық, бұрын *мәлімет – мағлұмат, үйткені - өйткені,ауа - әуе, өкімет – үкімет, өкіл – уәкіл, уақиға – оқиға, дайындау – даярлау* сияқты жұптар бір ұғымды білдіретін жарыспалы сөздер болып келсе, кейін қоғамның даму барысына лайық, тіліміздің жетіле түсуіне орай, бұлар мағыналық тұрғыдан сараланып, әр сыңары дербес мәнге ие болды. Бір-біріне айтылу-жазылуы ұқсас болып келетін тіліміздегі бұл сөздердің қазір басы ашылған, дербес мағыналарында дұрыс қолданылуы қалыптасқан. Сонымен бірге кейде оларды бірінің орнына бірін жаңсақ қолдану да ұшырасып отырады.

Айтылуы мен жазылуындағы біраз ұқсастықтарына қарай осындай жұп құрайтын сөздер бірқатар тілдерде *паронимдер* деп аталып, жеке лексикалық топ ретінде қаралып жүрса, қазақ тіл білімінде әлі күнге дейін арнайы зерттелмей отыр.

Тіліміздегі өзіне ұқсас басқа лексикалық бірліктерден мағыналық, тұлғалық жағынан өзгешеленіп келген, өзіндік жұмсалу ерекшеліктері бар бұндай жұп сөздерді жеке лексика-семантикалық топ ретінде қарастырдық. Бұл тұрғыдан алғанда, паронимдерді лексикологияның бір зерттеу объектісі деп қарауға болады. Бұл құбылыс тіл мәдениеті, сөйлеу мәдениеті, стилистика салаларымен де тығыз байланысты. Өйткені пароним сөздердің әрқайсысын нормаға сай өз мағыналарында тұрақтандырып, саралап қолданудың әдеби тілдің сапалы дамуына, сөздік қорымызды байытуға, орфографиялық норманың реттелуіне қатысты біраз мәселені шешуге көмегі тиері сөзсіз. Көркем шығармалардағы мақсатты қолданысы олардың стилистиканың да зерттеу нысаны бола алатынын дәлелдейді.

Сонымен паронимия сөздік құрамымыздың байлығын көрсететін лексикалық жүйе ғана емес, тіліміздің стилистика, тіл мәдениетіне қатысты сауатты жазу, сөйлеу, сөзді дұрыс қолдануға қатысты кейбір мәселелерді айқындайтын құбылыс.

Тіл білімінде паронимдер туралы қалыптасқан ортақ көзқарас жоқ. Өйткені кейбір ғалымдар паронимдерге тек түбірлес сөздерді ғана жатқызса, екіншілері ондай шектеу қоймайды, яғни әр түбірден тараған, ұқсас айтылатын сөздерді де жатқызады.

Қазақ тіл білімінде бұлар туралы тек Н.Уәлиевтің „Тіл мәдениеті“, М.Белбаеваның «Қазіргі қазақ тілі лексикологиясы», Х.М.Нұрмұхановтың «Сөз және шеберлік» және С.Бизақовтың «Тілдік норма және вариантылық» және Отар Әлі Бүркіттің «Қайталамалардың лингвостилистикалық табиғаты» деген еңбектерінде тілдік жүйелі құбылыс ретінде оның сапалық мәнін жан-жақты ашу тілдік коммуникативтік толықтыра түсетін өзекті мәселе тақырыптарына байланысты сөз етіледі.

Пароним – гректің «para» және «onyma» деген сөздерінің бірігуінен жасалған аталым. Қазақ тіліндегі бұлар «маңы», «аты» деген мағыналарды білдіреді. Бұдан біз пароним сөздердің дыбыстық ұқсастығы негізінде бір-біріне қате не стильдік мақсатта жақындастырылатын сөздер екенін аңғарамыз. Біз тілдегі кез келген үндес сөздерді емес, дыбыстық ұқсастығы көбіне мағыналық жақындыққа әкелген, тілде жиі жаңсақ қолданылатын жұптарды ғана лекикографиялық тіркеуге алып, паронимдерге жатқызуды жөн санаймыз. Және бұндай жұптардың бірен-сараны болмаса, басым көпшілігі бір сөз табынан жасалатыны байқалды.

Жалпы сөздің мағынасының әр түрлі семалық реңтерінің көрінетін жері де, көнерген, сирек қолданылатын сөздер мен диалект сөздердің мағыналарының айқындалатын жері де – көркем шығарма десек, сол көркем туынды авторларына сөз қолданысына ұқыпты қараудың ауадай қажет екені айтпаса да түсінікті. Бұл орайда белгілі ғалым, академик Р.Сыздықованың: «Сөз мағынасы түсініксізденіп, көпшілікке нақты белгісіз болғандықтан, әр жазушы өзінше топшылап, өз түсінігінше, біреуі зат есім, екіншісі сын есім т.т. ретінде құбылтып, әр түрлі мағынада жұмсауы, әрине, нормалылыққа қайшы келеді: біріншіден, текстің түсініктілігіне нұқсан келтіреді, екіншіден, сөздің, әсіресе көне, сирек сөздердің тұрақты мағынада қалуына кедергі келтіреді» [1], - деп келтірген пікірі өте орынды. Осы тұрғыдан келгенде, ендігі сөзіміз паронимдердің қолданысындағы әдеби тіліміздің нормасына қатысты кейбір мәселелерге, дәлірек айтсақ, олардың функционалдық қызметіне, тіліміздегі семантикалық екіұштылыққа қатысты жақтарына арналмақшы.

Семантикалық екіұштылық – сөйлеу тілінің жемісі. Біз паронимия, омонимия, полисимия туралы айтқанда, олардың әрдайым шығармашылық үдеріс екендігін, яғни сөзқолданыста мағыналары айқындалатын лексикалық бірліктер екенін түсінеміз. Осыған орай белгілі академик, орыс тілші-ғалымы В.Виноградов:

«Қолданым бұл сөздің айырықша мағынатудырмаған бұрынғы қолданылуларының ізі немесе сөздің мағыналарының бірін дербес, әдеттегіден тыс фразеологиялық ортадаөзіндікжағдайда, жаңа бейнелік бағытта жаңаша қолдану. Сөздің негізгі мағыналарының бірін ауыспалы немесе композициялық күрделі түрде қолданған кезде өзіндікмағыналықмәндер туындайды. Олар ұшқыр, өзгермелі, кейде тіпті байқауға қиындаболады. Семантикалық екіұштылықтың негізгі базисі омонимия мен полисемия құбылыстар десек, осы екі терминнің ара жігін ажыратуда, олардың таралу өрісінің шегін анықтауда даулы мәселелер де бар» дейді [2].

А.А.Потебняның пікірінше,іс жүзінде әрқилы сөздердің біртекті естілуі, яғни әртүрлі сөздердің бір-дей дыбыстарға ие болу қасиеті ғана бар» [3].

Тілімізде айтылуы ұқсас, мағыналары әр басқа, соңғы кезде пайда бролған үрдіс – үдеріс сөздері бар. Олардың бірінің орнына бірінің жаңсақ қолданылуы кейде мағыналық екіұштылық тударады Сөздік құрамымызда бұрыннан бар «қауырт қозғалыс, қарбалас» деген мағынаны білдіретін *үдеріс* сөзі соңғы кезде орыс тіліндегі процесс сөзінің қазақша баламасы ретінде жаңа мағынаға ие болған аэлогизм екені белгілі. Ал ауызша тілде де, жазбаша тілде де бұл атаудың орнына мағыналары мүлдем басқа «үдерім», «үрдіс» сөздерінің жаңсақ қолданылып жүргенін байқап жүрміз. Бұған бұл сөздердің түбірлес болмағанмен, дыбыстық жағынан ұқсас айтылуы әсер етуі де мүмкін. *Оқу үдерімі* деген тіркестен басқа кей тұстардан *жұмыс үдерімі, сот үдерімі, сот үрдісі* деп қате қолданылып жүрген тұстарын да кездестірдік. Ал *үрдіс* сөзінің түсіндірме сөздікте «әдет, салт, дағды» мағынасын білдіретіні көрсетілген. Бұлар тек дыбыстық жағынан жақын болғанмен, мағыналық жағынан бір-бірінен мүлдем алшақ сөздер болғандықтан, оларды жоғарыдағы мысалдардағыдай бірінің орнына бірін талғамсыз қолдана алмаймыз. *Үрдіс сөзі тарихи үрдіс, жаңа үрдіс, соңғы үрдіс,* деген тіркестермен қолданылса, дұрыс болар еді.

Сол сияқты «бірінші» деген реттік сан есім мен «бір» есептік сан есімдерін дұрыс қолданбаудан сөзқолданыста мағыналық екіұштылық орын алуы мүмкін. Мысалы, *«Спортшыларымыз олимпиадада 1-жүлделі орынға ие болды»* деген сөйлемдегі -ыншы, -інші жұрнақтарының мағынасын беретін дефис болмаса, сөйлем *«Спортшыларымыз олимпиадада бір жүлделі орынға ие болды»* деген мағынаны берер еді.

Тілімізде *-ар (-ер, -р)* тұлғасындағы есімшеге жалғанып зат есім тудыратын *-ман* деген өнімсіз жұрнақ бары белгілі: *аларман, берермен, шабарман* т.б. Бұлар ертеректе жиі қолданылса, қазір сирек жұмсалып, кейбірі көнеріп жұмсалып жүр. Дәл осы морфема арқылы *оқы, көр* етістіктерінен ақын, аудармашы І.Жарылғаповтың қаламы түзген *оқырман, көрермен* деген жаңа сөздер қалыптасып, олардың термин ретінде қолданысқа еніп кеткеніне жарты ғасырға жуық уақыт өткені, қазір осы ретте *тыңдарман, тұрарман* т.б. өріс алып бара жатқаны мәлім. Бұларды мағыналары мүлдем бөлек *оқушы, көруші, тыңдаушы* т.б. сөздерімен алмастырып қолданылып жүрген тұстары кездеседі. Бұның өзі мағыналық сәкессіздік не екіұштылққа әкеледі. Мысалы, *Оны оқушы кәдесіне жарату үшін, әр сөйлеміңізді төске салып түзету керек* (Қ.Ж.). *Сол кітапхананың бір құмар оқушысы болып алғанмын* (Ә.Ы.). Бұл жерде автордың айтпағы оқырман ба, оқушы ма деген сұрақ туындайды.

Дыбыс пен *сыбыс, дауыс* пен *дыбыс* сөздерін де бірінің орнына бірін қолданып жүрміз: *Өкпесі өшкеніне қарамастан, демін ішіне тартып, артық сыбыс естіртпеуге тырысып бағады* (М.Ы.). *Кемпірлер сыбыс шықса, шошаң еткізіп бастарын көтеріп ала қояды* (Ә.К.). *Осы кезде бұларға қарама-қарсы жиектен ақырын ысқырған біреудің сыбысы жетті* (Р.Р.), - деген сөйлемдерден дыбыс сөзінің орнына сыбыс сөзінің жаңсақ қолданылған. Алғашқы сөйлемде сыбыс емес дыбыс болу керек екенін бірден түсінеміз. Ал екінші сөйлемді мәтіннен жеке алып оқысақ, жазушы сыбыс деп „өсек, қауесетті“ айтып тұр ма, әлде „белгілі бір оқыс дыбысты“ айтып тұр ма деген түсініксіздік болар еді.

Тілімізде омонимдерге өте ұқсас, айтылуы бірдей пароним сөздер бар. Кейбірінің омоним немесе жарыспалы, нұсқалас (варианттас) сияқты көрінуі мүмкін: *ішек – шек, жаннат – жанат, қарық (ету, қылу) – қарқ (ету), шырық (бұзу) – шырқ (айналу), қайтіп – қайтып, босау – босану, бірге – бірлесе, жоғары – жоғарғы, ұштық – ұшық.*

Паронимдердің де басқа лексика-семантикалық топтардай ойнақы не мысқылды т.б. сипатта, қысқасы, белгілі бір стильдік мақсатта, прагмастилистикалық әсер беру үшін қолданылатынорындарының да аз ұшыраспайтынын айта кетпекпіз. Мысалы: – *Шырағым, сөзге*

түсінетін бала болсаң, «Қайтіпбарамын?» - ыңды қой да, қайтып бар, кешірім сұра, - деп Қадырбай ақсақал сөзін нығыздап та, қисындап та айтты (Т.Ә.). Бұл жерде „қайыра, кері кету“ мағынасындағы „қайтып“ етістігі мен „қалай?“ деген үстеудің ара-жігін ажыратып түсіндіріп тұр. Бұлардың екі бөлек сөз екенін білмей, жеке-дара қолдансақ, семантикалық екіұштылық орын алып, „Мен қайтып барамын“ деген сөйлемді мәтінсіз түсіну қиын болар еді.

Тілдің даму барысында түзіліп келген паронимдердің сөз қолданысымыздағы функционалдық қызметі тұрғысынан, қате қолданылу, қиындық тудыру сипаты да бірдей емес екені тілдік деректер жинау барысында байқалды. Контексте мағыналарын ажыратып қолданудың ауырлау тиетіні жалпы қауым үшін мағыналары түсініксіздеу болып келетін, сирек қолданылатын немесе көнерген сөздер мен сөз тіркестері екені байқалды. Мысалы, *миық – милық, қарасан – қорасан, жеңсік – жеңістік, мизан – мизам, соқталдай – сойталдай, бүлу – бүліну, ортақол – ортан қолдай, тәу ету – тауап ету, қылаң – қылау, қарық – қарқ, бүлген – бүлінген және т.б.* Бұндай мағыналары мүлдем алшақ, әр түбірлі сөздер сөздер, негізінен тіл байлығымызды көрсететін көркем шығармаларда жиі қолданылады. Сондықтан бұндай күнделікті сөзқолданысымызда көп айтылмайтын, мағыналары күңгірт сөздерді қолданғанда, жалған ассоцацияға жүгінбей, мағыналарын түсіндірме, этимологиялық сөздіктерден іздеп, нормаға сай қолданғанымыз жөн.

Паронимдерге қатысты қателердің көбіне сөздің мағынасын жетік білмеуден, тілге немқұрайды қараудан, сонымен бірге тілге қатысты тиісті сөздіктер мен еңбектерде оларға берілген анықтамалар мен түсініктемелердің жаңсақ не екіұшты болып келуінен, қосымшалар қызметін, мағыналарын айыра алмаудан орын алатындығы анықталды. Сонымен бірге фонетикалық ұқсастық пен этимологиялық ортақтықтары да әсер еткені анғарылды. Және олардың тілімізде қиындық тудыру сипаты да бірдей емес. Әсіресе мағыналары түсініксіз, сирек қолданылатын сөздерден жасалған паронимдердің қолданыста ажырату қиынырақ тиетінін байқадық. Бұндай сөздерді тілді жақсы меңгерген қаламгерлеріміздің өзі жиі жаңсақ қолданады.

Жалпы алғанда, семантикалық екіұштылық тілде едәуір тарған құбылысы қана емес, тілдің өзгеру, даму үдерістеріне жанама болса да қатысып отырған, оның белсенді факторларының бірі екендігінде сөз жоқ. Сондықтан да семантикалық екіұштылық мәселесі аолдағы уақытта кеңірек әлі толық зерттеуде қажет етеді деп ойлаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сыздық Р. Сыздықова Р. Тілдік норма және оның қалыптануы. – Астана: Елорда, 2001. – 230
2. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова // Вопросы языкознания. – Москва, 1953. № 5.
3. Потебня А.А. Из записок русской грамматики. Т. I–II. – М.: Учпедгиз, 1958.

УДК 81.37

ПРОБЛЕМА ПАРОНИМИИ И СЕМАНТИЧЕСКОЙ НЕОДНОЗНАЧНОСТИ

Бекмашева А.Н., Кармысов А.А.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье изучена языковая природа и специфические признаки паронимов и семантической неоднозначности, не изученных в казахском языке. Паронимы имеют сходное произношение, значения у каждого другого, лексико-семантические пары, значения которых определяются в тексте. А семантическая двусмысленность-это речевое явление, проявляющееся как составная часть скрытой многозначности. В работе автор на примерах доказал сопряжение этих явлений в словообразовании и подтекстовый смысловой характер и художественно-стилистическую деятельность.*

Ключевые слова: *парнонимы, семантическая неоднозначность, стилистический подход, художественный образ, полисимия, ложная ассоцация.*

ӘОЖ 37.013

ӘДЕБИЕТ САБАҚТАРЫНДА ТАРИХИ ЖЫРЛАРДЫ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Куаныш Т.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,Оралқ.

Аннотация. *Бүгінгі таңда Қазақстанның ұлтжанды азаматын тәрбиелеу өзекті мәселелердің негізі болып табылады. Бұл орайда ұлттың көркем әдебиетінің, тарихи-мәдениетінің рөлі зор. Елін-жерін жаулардан қорғаған батыр бабаларымыздың ерлігі ұлт шежіресіне айналды. Олардың рухты ерлігі–ұлт рухы. Елінің ұлтжанды - патриотын тәрбиелеу балабақша, бастауыш буын, мектеп қабырғасынан басталады. Тарихи жырлардың оқытылу маңыздылығы әдістемелік тұрғыдан рухани жаңғырудың бір бөлігі. Санасы сергек, жүрегі Отаным деп соққан ұрпақ қана ел болашағының тірегі. Тарихи жырлардың әдебиет сабақтарында оқытылуы-ұрпақ санасын қалыптастырудың басты құралы.*

Кілт сөздер*:ұлт шежіресі,ұлт рухы, ұлтжанды- париот.*

Ел тағдырын өз тағдырынан биік қойған, ұлтының тұтастығын, жерінің бүтіндігін мұрат еткен қазақ батырлары қазақ тарихының әр белесінде тұлғалық деңгейге көтеріліп отырған. Яғни олар ұлттық тұлға болған. Ең алдымен ұлттық тұлға деген ұғым – тарихи өлшем. Яғни тарихи тұрғыдан ұлт үшін, халық үшін орасан маңызы зор, тарихи мәні терең іс-әрекетке барған, немесе аса жауапты тарихи сәттерде халық тағдырында айрықша орны болған адамға халықтың өзі осындай ұлттық, тұлғалық деңгейге көтеретін бағаны беріп отырған. Міне қазақ тарихының әрбір белесінде осындай орасан зор халықтық мәні бар тарихи оқиғаларға араласқан, немесе осы тарихи оқиғаларды басқарған, ұйымдастырушы болған, немесе асқан ерлік көрсеткен азаматтар – халық батырлары атанған.

Осы еңбегі үшін халық биікке көтерген, ардақтап, аттарын аңызға айналдырған батырлардың ішінде, әсіресе, Абылай ханның бас қолбасшылары саналған Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Шапырашты Наурызбай бір төбе болса, тағы да осылардың қатарында бір шоғыр қазақ батырларының: Қарасай мен Ағынтай, Саңырық пен Тайлақ, Өтеген мен Сұраншы, Сеңкібай мен Шойбек, Малайсары мен Райымбек, Бөлек пен Сатай, Жәнібек пен Тілеуке, Қылышбек пен Естенбек, Есенқұл мен Сыпатай сынды ақберендердің есімдері де айрықша жарқырап көрінеді. [1] Сондықтан осы аттары аталған айтулы батырлардың ел тағдырындағы тарихи орны мен олар жасаған ерлік жорықтарының мәні мен маңызы да бірнеше ғасырлар бойында ел жадынан бір сәтке де ұмыт қалған емес.

Ел тағдырындағы батырлардың тарихи орнын бейнелеген, сомдаған өнер туындыларын сөз еткенде біз ауыз әдебиетін, яғни халық мұрасын алдымен атаймыз. Бұл мұралардың аса маңыздылығын, ел тағдырындағы тарихи мәнін біздің аға буын, әдебиеттанушы ғалым-зерттеушілеріміз айтып кеткен. Мысалы, қазақ эпостану ғылымында батырлық жырлардың мазмұнына, көркемдік сипатына қатысты алғашқы, құнды ғылыми ой-толғамдарға арна салған маңызды зерттеулер, жинақтар жарық көре бастады. Осынау көркемдік құндылығы аса жоғары халықтық мұраларымыздың ел арасынан, әртүрлі дерек көздерінен жиналып, тұтастырылып, өңделіп, ғылыми тұрғыдан зерттелуі Ш.Уәлиханов, В.Радлов, Ы.Алтынсарин, Ә.Диваев, Г.Потанин, И.Березин, И.Мелиоранский, Н.Ильминский, Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, Х.Досмұхамедов, М.Әуезов, С.Мұқанов, С.Сейфуллин, І.Жансүгіров еңбектерінен бастау алып, кейінгі кезеңдерде де осы үрдіс әдебиеттану ғылымының басқа да белгілі өкілдерінің еңбектерінде жалғасын тапты. Бұл еңбектерде енді халық ауыз әдебиетінің, оның ішінде батырлық жырларымыздың тарихи негіздеріне, осы жырлар өмірге келген кезеңнің әлеуметтік-қоғамдық сипатына да тереңірек талдау жасала бастады.

Мысалы, белгілі әдебиеттанушы–ғалым Е.Ысмайылов қаһармандық жырларымыз әрқилы тарихи кезеңдерде дүниеге келіп, сол кезеңдердің тарихи-саяси, әлеуметтік оқиғаларымен терең

сабақтасып жатқандықтан төмендегідей саралау жасайды:

1.Қаңлы-Қыпшақ дәуіріне (“Ер Төстік”, “Көрұғлы”, “Алпамыс” т.б.) жырларды жатқызады.

2.Ноғайлы заманының жырлары деп (“Қобыланды”, “Дотан батыр”, “Едіге”, “Орақ-Мамай”, т.б.) мұраларды атайды.

3.Қазақ пен жоңғар арасындағы күресті суреттейтін, сол тұста халыққа кеңінен таныс, ел тағдырындағы айтулы оқиғалардың бейнесін қайта тірілтетін, қайтара жаңғыртатын жырлар дейді. (Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай, Өтеген, Сұраншы, Райымбек, Малайсары, Олжабай, Жәнібек, Тілеуке, Саңырық, Сыпатай т.б. батырларға арналып, солардың ерлік жорықтарын, батырлығын, қаһармандығын, ақыл-парасатын, әсіресе отан сүйгіштік қасиеттерін қастерлей отырып жырлайтын туындылар тобын атайды)[2].

Бүкіл қазақтың басын біріктіріп, қазақ мемлекеттігінің тұтастығын, күш-қуатын жаңа тарихи, саяси, қоғамдық-әлеуметтік биікке көтерген ұлы хан Абылайдың төңірегінде топтасқан қазақтың үш бас батыры Қаракерей Қабанбай, Қанжығали Бөгенбай, Шапырашты Наурызбай, үшеуі де қазақ әдебиетінде терең, әрі көп жырланған тұлғалардың қатарынан орын алады. Басқа ақын-жазушыларымызды айтпағанда, бір ғана Бұхар жыраудың, Ақтамбердінің, Үмбетейдің, Тәтіқара ақынның және тағы да басқа осы кезеңде өмір сүрген ақын-жыраулардың шығармашылығының өзінде осы үш батыр бейнесіне айрықша маңыз беріледі[3]. Жалпы, Қабанбай, Бөгенбай, Баян, Наурызбай сынды атақ-даңқы алысқа кеткен батырлардың тұлғасын биік, көтере, марапаттай жырлайтын, олардың ата-тегін, ата-жұртын, асыл елін өлең-жыр арқауына негіз ететін, жалпы батырлықтың, қаһармандықтың қазақ тағдырындағы тарихи маңызын сипаттайтын өлең-жырлар аз болған жоқ.

Осылардың ішінен Шапырашты Наурызбай батыр туралы көркем әдебиет үлгілерінің өзі бір төбе. Айталық, Наурызбай батырға, оның жаужүрек ерлігіне шығармалар арнаған жыраулар: Бұхар жырау Қалқаманұлының, Үмбетей Тілеуұлының толғаулары, Шәді төре Жәңгіруұлының “Тарихат” дастаны, Шапырашты Қазыбек бектің “Түп-тұқианнан өзіме шейін” атты әдеби-тарихи еңбегі т.б. туындылар, жиылып келгенде Абылай ханның арқа сүйеген, қиналғанда қолтығынан демеген, қайраттанғанда дұшпанына жасын болып шүйілген, елін, жерін жаудан сақтаған – хас батыр Шапырашты Наурызбайдың тарихи тұлғасын әр қырынан танытқандығымен құнды болды[4].

Сонымен бірге, халық арасында кең тараған, аңызға айналып кеткен әңгіме, жырлардың арқауында айтулы қазақ батырлары Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Шапырашты Наурызбаймен әрдайым үзеңгі қағыстырып, бір топта, қатар жүрген батырлар шоғырында: Өтеген, Райымбек, Бөлек, Сатай, Аралбай, Сеңкібай, Шақшақұлы Жәнібек, Қаумен, Дәулет, Жәпек, Есенқұл сынды жаужүрек, ақберен тұлғалардың да аттары аталады.

Сүйінбай жырларында қазақ батырларының Қоқан хандығына қарсы күресі, сол кезеңдегі ел басына төнген қауіп-қатер, туған жер тағдырына қатысты ақынның терең тебіреністен туған толғаулары жан-жақты көрініс табады. Ақын “Сұраншы батыр” дастанында тарихи кезең шындығы мен тарихи тұлғалардың ел тағдырындағы алатын орнын, олардың ерлік істерін дәстүрлі қазақ поэзиясының арнасында көркем шежірелейді[5].

Осы жыр жолдарының халықтық рухы, елдік сипаты ең алдымен аталған ақындардың суреткерлік қолтаңбасынан, яғни осындағы жиі көзге түсетін теңеулердің көркемдік қуатынан, алмастай өткір, теңіздей терең ой-толғамдарынан жарқырап көрініп отырады.

Сондықтан да, әдебиетімізде көп жырланған атақты батырларымыз, ең бастысы, ел басына қатер төнгенде шашақты найза қолға алып, қазақтың жау жүрек ұлдарын бастап басқыншы жауға тойтарыс берген Абылай, Қайыр хан, Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгембай, Шапырашты Наурызбай, Өтеген, Сұраншы, Райымбек, Батыр Баян, Кенесары, Науан сынды есімі ісі қазаққа аса қымбат, аса аяулы батырлардың әдеби мұраларымызда: халық ауыз әдебиетінде, жыраулық поэзияда, жазба әдебиетте бас кейіпкерлер деңгейіне көтерілу сыры алдыменен олар туралы тарихи жырлардың, тарихи аңыз-әңгімелердің ел арасына кеңінен жайылуында және олардың ұрпақтан-ұрпаққа тарап, жалғасып келе жатқандығында жатыр. [6] Яғни қазақ елінің, қазақ жерінің тағдырындағы Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгембай, Шапырашты Наурызбай батырлардың және осы қатардағы басқа да әйгілі қазақ батырларының тарихи миссиясының мәні мен маңызын алдыменен осы тұрғыдан таразылағанымыз орынды.

Ең бастысы ел тағдырындағы, ұлттық тарихымыздағы әрбір есімі белгілі, халық жадында биік тұғырға көтерілген, халықтық ұғымдағы ел махаббатына, ел сүйіспеншілігіне бөленген батыр-тарихи тұлға ретінде бүгінгі күнде де, қазіргі заманымызда да еш маңызын жоймайды. Әсіресе қазіргі тұста, қолымыз ұлттық тәуелсіздікке жетіп, еліміз ғасырлар бойы аңсаған, армандаған егемендігін алған тұста қазақ батырларының баға жетпес еңбегі, ерлік жорықтары, ең бастысы бір сүйем қазақ жері үшін қасық қаны қалғанша жаумен жаға жыртысып тағдыр кешкені – тарихи танымның, рухани тағылымның баға жетпес биігі осы.

Қазақ батырлары және олардың ел тағдырындағы тарихи орны дегенде, біз біріншіден, батырлар жырындағы, тарихи жыр, аңыз, дастандардағы тереңнен тамыр тартқан туған жер туралы идеяны бірінші қатарға қоюымыз қажет. Батырлар туралы бірде-бір халық мұрасы осы идеяны айналып өтпеген. Туған жерді қорғау, сақтау, келер ұрпаққа аманаттау, ел бірлігі, ел ынтымағы идеясы-бізге жеткен барлық әдеби мұралардың алтын арқауы осы.

Атақты жырларымыз, сонау “Құбығұл”, “Дотан”, “Құламерген, Жоямерген”, “Алпамыс”, “Қобыланды”, “Қамбар батыр”, “Ер Қосай”, “Ер Көкше”, “Ер Сайын”, “Ер Тарғын”, “Күлтегін”, “Қырымның қырық батырынан” бастап өткен ғасырда ғана жарық көрген жыр алыбы Жамбылдың “Сұраншы батыр”, “Өтеген батыр”, Қ.Бекхожиннің “Науан батыр” дастандары, атақты Қабанбай, Бөгенбай, Қарасай, Райымбек, Малайсары, Саңырық, Сыпатай, т.б. батырлар жайында айтылған, жазылған көркем мұраларды дүниеге келтірген, арқауы үзілмеген тұтас шығармашылық кезеңдердің барлығы осы арнада желі тартады.

1-сабақтың үлгі-нұсқасы. (Бағдарламалық сабақтарға қосымша)

Сабақтың тақырыбы: «Қабанбай батыр» хиссасы.

Сабақтың білімдік мақсаты: Тарихи жырлар туралы түсінік ұғымын қалыптастырып, хисса туралы білімдік-танымдық жұмыс жүргізу, қосымша білім беру, толықтыру.

Сабақтың тағылымдық мақсаты: Тарихи-ұлттық тәлім беру, ел тарихын, ұлтын, тарихи мұраларын құрметтеуге, азаматтық тұлға қалыптастыру.

Сабақтың дамытушылық, танымдық мақсаты: Ел тарихының мұралары арқылы біліктіліктерін, танымдық деңгейлерін арттыру, ізденіс қабілеттерін күшейту негізінде ғылыми дағдыға дағдыландыру.

Сабақ көрнекілігі, қосымша материалдар: Батыр туралы мұрағаттық деректер, хронологиялық кесте, ақпараттықбасылымдар т.б.

Түрі: Танымдық-деректік сабақ.

Әдісі: Дәріс беру, талдау, зерттеу.

САБАҚ БАРЫСЫ:

1.*Батыр туралы тарихи деректеме.*

Ер Қабанбай (тарихта қалған аттары-Ерасыл, Ізбасар, Дарабоз, Нарбала) 1700-1757 жылдар аралығында ат үстінен түспеген, басқыншы жауға тойтарыс берген ұлы тарихи тұлға. Ол-батыр, әйгілі хан қолбасшысы, бас батыр. Шапқыншылықтарда басты жекпе-жекке шығып, жеңген басқыншылар батырлары: Арсалан (Монғол), Олжежырғал, Доланқара, Әтіке (Қырғыз), Арқауыл т.б.

Есімдері	Лауазымы	Ерлік жылдары	Басты жекпе жектері	Тұлпары, сипаты
Ерасыл Ізбасар Нарбала Қабанбай Дарабоз	Батыр, әйгілі хан қолбасшысы, бас батыр.	1700,1710, 1716,1720, 1723,1725, 1728,1745, 1755-1757...	Арсалан/монғол/ Өлежырғал, Доланқара, Әтеке /қырғыз/ Арқауыл т.б.	**Құбас,** Кең маңдай, дөңес, талпақ танау, нар тұлғалы.

2. Жырдың композициялық құрылымы, көркемдігімен жұмыс.

(*Оқушылардың қызметін ұйымдастыру оза оқыту әдісі бойынша берілген тапсырмалар арқылы жүргізілгені тиімді. Тапсырмалар мұғалім қалауымен беріледі.)*

Жырдың оқиғалық желісі:

1. Қырғыздардың Қабанбай туыстары Қаракұрсақ ауылын шабуы.

2. Қырғыз батыры Әтікеннің өлімі.
3. Інісі Дәулетбай батырдың қыз тартуы ақ тайлақ үшін Қабанбайға өкпелеуі.
4. Қабанбайдың науқасқа шалдығуы.
5. Өлім алдында інісі Дәулетбаймен табысуы.

3.Әдеби-теориялық терминдер бойынша танымдық жұмыстар.

Хисса – араб тілінде факт, тарих, оқиға, суреттеме деген мағнаны білдіреді. Халыққа оқып таратушыларды хиссашылар, хиссахандар дейді.

Дастан /парсы сөзі/- батырлар жыры, уақиғалы өлең, сюжетті аңыз. Дастанда өлең мен қара сөз араласып келеді. Дастан он бір буынды, жеті-сегіз буынды болып келеді. Орындаушысын «Дастаншы» дейді.

Шығыс сюжетінде жазылған қазақ дастандары: «Рүстем-Дастан», «Ләйлі-Мәжнүн», «Сейфулмәлік-Бәдігүлжамал», «Жүсіп-Злиха» т.б.

Қосымша дерек: (шығыстық терминдер) Бәйіт, газал, аят, диуан, қасида, маснаул, мухаммас.
(Сабақ деректік-дәрістік бағытта жүргізілгендіктен, бекіту, ой-толғам, сын тұрғысы, анализ-синтез т.б. әр мұғалімнің өзіндік шеберлігі мен тәсіліне қарай жүргізіледі.)

2-сабақтың үлгі-нұсқасы.

Сабақтың тақырыбы: «Бекет батыр» жыры.

Сабақтың білімдік мақсаты: Бекет Серкебайұлының өмірінен және тарихи оқиғалар жөнінде мәлімет беріп, жыр туралы танымдық жұмыстар жүргізу.

Сабақтың тағылымдық мақсаты: Тарихи-ұлттық тәлім беру, ел тарихын, ұлтын, тарихи мұраларын құрметтеуге, азаматтық тұлға ретінде елін, халқын, тарихын сүюге баулу.

Сабақтың дамытушылық, танымдық мақсаты: Әдеби жанрларға сүйене отырып, әдеби зерттеулер жасауға, ізденіс жұмыстарымен айналысуға бағыттау.

Сабақ көрнекілігі, қосымша материалдар: Бекет батыр туралы деректер жинағы, академик Қ.Жұмалиев естелігі, еңбегі, хронологиялық кестелер, слаидтар, мұрағаттық деректер.

Түрі: Танымдық-деректік сабақ.

Әдісі: Дәріс беру, талдау, зерттеу.

САБАҚ БАРЫСЫ:

1. *Батыр туралы тарихи деректеме. (*Баяндау*)*

«Бекет батыр» жыры тарихи жырлардың өзіне тән ерекшелігін көрсетуге жарамды жырлардың бірі. Алдымен тарихи болған уақиғаларға, қатысушы адамдары, олардың іс-әрекеттері-тарихи мәліметтерге өте жақын келеді.

Бекет тарихта болған адам. Ол 1822 жылы туған. «Айман-Шолпан» жырының кейіпкері Көтібардың Серкебайдан туған немересі. Жырдың шыққан кезі XIX ғ екінші жарымы.

1852-53 жылдарда ханға, патшаның отарлау саясатына қарсы Орынбор-Ақтөбе қазақтары көтеріліс жасады. Бұл көтерілісті басқарушылар-Есет пен Бекет болды. Осы күрестің шарықтау шегі 1855 жылы аға сұлтан Арыстан Жантөриннің өлтірілуі. Көтеріліс жеңіліске ұшырағанмен, тарихта өшпес ізін қалдырды.

1. Жинақтау кестесі арқылы топтастыра меңгерту.

*(*Түртіп алу*)*

Туған, өткен жылы, тегі	Тарихтағы орны	Көтеріліс саясаты	Батырдың сипаты	Мінезі
1882-? Шекті-Тілеуқа бақ, Ақтөбе, Шалқар	Батыр, көтеріліс ұйымдастырушысы, 1847-1858	Патшалық отарлауға қарсы күрес, бостандық	Шойын тұлғалы, қалың қасты, дөңес, қыр мұрынды, қою сақалды.	Қайсар Батыл, қатты, дұшпанына қатал

3. Жыр құрылымымен жұмыс.

- Жыр мазмұнының фабуласы;
- Жырдан үзінділер оқыту;
- Көркемдік дәрежесін таныту;
-Эпостық жырлармен салыстырып, ауыз әдебиетімен байланыстыру;

Жырдың шешімі: (Арыстан Жантөриннің өлімі).

Арыстан мінген Көккасқа,
Астынан алып мінгенмін.
Жібек баулы қолша тон,
Үстінен алып кигенмін.
Талтаңдаған төрені
Сақалынан ұстап ап,
Қонаққа сойған қозыдай,
Қолымнан өлім бергенмін.
Өлтірген неше төрені,
Салмойын Бекет дегенмін.

Кейіпкер тағдыры:

1856 жылы губернатор әмірімен Баймағамбет сұлтан осы уақиғадан кейін оларды алдап шақыртады. Жалған бітімге алданып қалған Бекет пен Ерназар қолға түседі. 1856 жылы губернатор әмірімен Сібірге айдалады.

Оқушылар қызметіне ұсынбалар:

- Жырдың сюжеттік, композициялық құрылымы;
- Жырдың көркемдік ерекшелігі;
- Проблемалық шешім:
- Сыни ой-толғам;
- Салыстырмалы зерттеу;

(Бекіту, үй тапсырмалары мұғалімнің қалауымен, бағдарламаға сәйкес жүргізіледі)

Әдебиеттер тізімі:

1. Жұмалиев.Қ. XYIII-XIX ғ.ғ. қазақ әдебиеті-А.1967.
2. Қоңыратбаев Ә. Эпос және оның айтушылары А., 1975 137 б
3. Жұмалиев Қ. Қазақ эпосы мен әдебиет тарихының мәселелері т1 А 1958 272б
4. Көпеев М.Ж.Тарихи әңгімелер,А,Жұлдыз журналы,1994,№10-12,202 бет.
5. Маданов Х, Мусин Ү. Ұлы дала тарихы. А, 1994,85 бет.
6. Хасенов Ә. Жоңғарларға қарсы жойқын шайқас.Қазақ тарихы журналы,№5,1994,30-32 б

УДК 37.013

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА ЧЕРЕЗ ОБУЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКИМ ПОЭМАМ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Куаныш Т.Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *На сегодняшний день воспитание Национального гражданина Казахстана является основой актуальных проблем. В этом плане велика роль художественной литературы, исторической культуры нации. Подвиг наших героических предков, защищавших свою страну от врагов, стал летописью нации. Их духовный подвиг-это дух нации. Воспитание патриотизма начинается со стен детского сада, начального звена, школы. Важность преподавания исторических поэм в методическом плане является частью духовного возрождения. Только поколение, сознание которого бодро, сердце которого бьется о Родине, является опорой будущего страны. Преподавание исторических стихов на уроках литературы-главное средство формирования сознания поколений.*

Ключевые слова: *генеалогия нации, дух нации, национальность-париот.*

ОӘЖ 81.34

ҚАЗАҚ ТІЛІ ДЫБЫСТЫҚ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ДӘСТҮР САБАҚТАСТЫҒЫ

Жексенғалиев Б.Ө.
Батыс Қазақстан инновациялық технологиялық университеті, Орал қ.

Жат сөздердің тіл бұзар
әсерінен құтылудың бірден- бір
жолы олардың қазақша
баламасын тауып, сөйленімге
жаппай ендіру ғана болып отыр.
Әлімхан Жүнісбек

Аннотация. *Мақалада қазақ фонетикасы терминдері жаңа жүйесінің қалыптасуы, термижасамдағы дәстүр сабақтастығы мен халықаралық терминдерді пайдаланудағы шешімін күткен мәселелер сөз болады. Профессор Ә.Жүнісбектің ғылыми ізденістеріне талдау жасау арқылы тек фонетика саласында ғана емес, жалпы қазақ терминжасамындағы басты бағыт төл сөздерді пайдалану болу керектігі, шеттілдік сөздерді қолданудың бірегей ережесі қажеттігі туралы тұжырым берілген.*

Кілт сөздер. *Қазақ тілі, дыбыстық жүйе, үндесім дыбыс, үндесім сөз, үндесім буын.*

Қазақ фонетистері ұсынған үндесім теориясы бүгінде халықаралық деңгейде танылып үлгерді және түрік тілтанымы үшін ғана емес, жалпы фонетика ғылымындағы елеулі жаңалық болды. Дүние жүзі тілдері жіктелімінде жалғамалы (агглюнативті) сипатымен ерекшеленетін түрік тілдерінің басты фонетикалық ерекшелігі үндесім екенін мойындау ғылыми ойдың дамуымен, ғылыми көзқарастың ауысуымен байланысты. Түрік фонетикасын жаңа теориялық деңгейге көтеру ісінде қазақ фонетистерінің көшбасшы болуы да атап өтерлік жай және ол заңды да. Түрік тілдерінің ішінде үндесімді бар болмысымен сақтап қалған бірден-бір тіл - қазақ тілі екенін түрколог-ғалымдар бірауыздан айтып отыр. «Асыл тіл, түзу емле қазақта» (А.Байтұрсынұлы) болса, тіл заңын түзеу де қазақ тіл білімінен басталып, бүгінде қайта жалғасын тапты. Сондықтан да қазір қазақ фонетикасы ғылымында тілдің дыбыстық жүйесін үндесім теориясы бойынша сипаттауды терминологиялық жағынан реттеу үрдісі жүріп жатыр.

Бұл арада қазақ тіл білімінің фонетика саласындағы төл терминдер жүйесін қалыптастырудағы дәстүр сабақтастығы туралы айта кеткенді жөн көріп отырмыз. Халықаралық терминдер басым болып келетін ғылымның өзге салаларымен салыстырғанда қазақ тіл білімінің, оның ішінде фонетика саласының атау сөздері негізінен төл сөздерімізден құралған. Тіл табиғатын сол тілге тән табиғи ұғымдармен түсіндіру үрдісі ХХғ. 80-90 жылдарынан қайта бастау алып, қазір де жалғасуда. Бұл ұлы істің басында Ахмет Байтұрсынұлы тұрса, кейін Құдайберген Жұбанов терминжасамдағы осы үрдісті одан әрі дамыта түсті. Ал ХХ ғасырдың соңында қазақ фонетикасы мәселелерін зерттеудегі жаңа бағыт, сингармонизм теориясына негізделген бағыттың авторы профессор Әлімхан Жүнісбек еңбектерінде осы терминжасам тәсілі жалғасын тапты. Проф. Ә.Жүнісбек үндесім теориясының ұғымдары және сол ұғым-түсінік атауларын қалыптастыру ісінде де ұлттық терминжасам дәстүріндегі пәнсөздер жүйесін қолданысқа енгізді. «Үндесім дыбыс, үндесім буын, үндесім сөз ұғымдары мен оларға тән жалпы фонетикада жоқ атаулар құрамы жинақталды» [1]. Ғылым саласындағы терминжасам ісіндегі сабақтастықты дәл аңғарған белгілі терминолог- ғалым Ш.Құрманбайұлы бұны «үзіліп қалған ұлттық терминжасам дәстүрінің араға 60-70 жыл салып барып қайта жалғасын табуы деп бағалаған дұрыс болар» [2] деп атап көрсеткен еді.

Бұл бағытта ғалым ұстанып отырған басты бағыт «ұғымдар мен атауларды мүмкін болғанша қазақылап алу» және «атаудың уәждемелі болуы» [3]. Енді профессор Ә.Жүнісбек ұсынған фонетика салалары атаулары мен салаға тән жіктелім белгі атауларына тоқталсақ.Жіктелім (классификация) салалары мен атаулары:

Жасалым жіктелім, айтылым жіктелім, естілім жіктелім, үндесім жіктелім, үйлесім жіктелім.

Жасалым фонетика және жасалым атаулары:

1. Дауыстылардың жасалым жіктелімі: *жалаң - құранды; ашық - аралық қысаң - қысаң; ерін - езу; тіл орта - тіл арты; тербелмелі.*

2. Дауыссыздардың жасалым жіктелімі: *тербеліссіз - тербеліңкі - тербелімді; тоғысыңқы - жуысыңқы; ерін-ерінді - тіл ұшы - тіл ортасы - тілшік.*

Айтылым фонетика атаулары:

Айтылым белгі, ауыз қуысы- көмей қуысы, ауыз қуысты- көмей қуысты, лепті – босаң - бос, кең тынысты - қысаң тынысты, шашыраңқы- жинақы т.б.

Естілім фонетика атаулары:

Естілім белгі, түйсінім түрі: қатаң, ұяң, үнді; естілім қарқыны: күшті лепті, босаң лепті, бос лепті.

Үндесім фонетика атаулары:

Үндесім, үндесім белгі, үндесім тіркес, үндесім сөз, үндесім буын, үндесім дыбыс, ерін үндесім, тіл үндесім, бейтарап үндесім, жаппай үндесім, жалпы үндесім, шала үндесім, іргелес үндесім, үндесәуез, жуан езулік үндесәуез, жіңішке езулік үндесәуез, жуан еріндік үндесәуез, жіңішке еріндік үндесәуез т.б.

Үйлесім фонетика атаулары:

Үйлесім, үйлесім тіркес, үйлесім сөз, үйлесім буын, үйлесім дыбыс, тіл үйлесім, ерін үйлесім, жалпы үйлесім, жаппай үйлесім, дәнекер үйлесім, шала үйлесім, іргелес үйлесім т.б.

Алмасым (чередование) атаулары:

Бейрет алмасым, еркін алмасым, табиғи алмасым,тарихи алмасым, іргелес алмасым, шеп алмасым.

Әуентаным (интонология) атаулары:

Әуез (тембр), аралас әуез, езу әуез, ерін әуез, жуан әуез, жіңішке әуез, үндесім әуез; әуен (мелодика), жоғары әуен, төмен әуен, өсіңкі әуен, түсіңкі әуен, өшік әуен, тең әуен.

Бұл келтірілген мысалдардан басқа *әріптеме (графика), жалғаным (агглютинация), екпінтаным (акцентология), сөйленім (речь), сөйлесім (диалог), сөйленіс (монолог), әуен тіл (тональный язык), бейүндесім (асингармонизм), бейекпін (безударный), үндесім тіл (сингармонический язык), дыбыстаным(сегментология), сетінем (редукция), түрленім (модификация) т.б.* атауларды атап кетуге болады.

Қазақ тіл білімі ғылымының бір саласындағы терминжасам тәжірибесі бұл бағыттағы басымдық төл сөздерге берілу керектігіне тағы бір дәлел. Әрине, халықаралық сөздер төл термин тұрақтағанша, сол сияқты жалпы, салыстырмалы бағыттағы еңбектерде қолданыста қатар жүреді және олардың барлығына балама табу да қиын болар. Ал олардың жазылу, айтылу нормалары – бөлек әңгіме.

Күні бүгінге дейін халықаралық термин сөздердің айтылымы, жазылымына қатысты бізде нақты ұстаным мен бағыт болмай келгендігі анық.

«Орыс тілі арқылы сатылап бізге жеткен бөгде сөздерді, яғни интерминдерді, кеңестік ұғымдар арқалаған русизмдерді Құран сөзіндей киe тұтып, сол күйінде бұлжытпай алу ауруына шалдықтық»[4].

Бұл кесірдің, аурудың бізге өтіп кеткендігінің бір дәлелін бүгінгі күні елімізде жүріп жатқан жаңа әліпбидің емлесіне қатысты талқылаулардан көруге болады. Туған тілдің мүмкіндігіне сенбей, шет тілден енген сөздерді түпнұсқа үлгісіне жақындатып жазамыз деп отырғанымызды басқаша қалай түсіндіреміз?

Қазір елімізде басталған жазу реформасының басты мақсаты – қазақ тілінің табиғи болмысын сақтау, тілдегі «тіл бұзар ережелерден» арылу деп түсінеміз. Сондықтан да шеттілдік (кірме) дыбыс пен таңбалардың, шеттілдік сөздердің тілімізде қолданылуы мәселесіне байланысты түпкілікті байлам мен шешімге келу маңызды. Бұл арада жартылай шешім болуы мүмкін емес. Қазақ жазуы мен емлесінде шешімін күткен осы мәселелер болашаққа жүк болмауы үшін бүгін шешілгені дұрыс. Өзге тілден сөздерді біз қазақ тіліне қызмет етуі үшін алдық қой. Ал тілімізге қызмет етсе, сол тіл заңына

бағынуы керек. Ол дегеніміз - барлық тілдердегі тәжірибемен «*интертерминдердің тұлғасын өзгертпей, тұрпатын қазақ тілінің заңдылығына бағындыра қабылдау*» [Ө.Айтбайұлы]. Бұл жағдайда өзге тілдер тәжірибесімен,ең бастысы, «қазақ сөзінің үндесім әуезін бұзбайтын жазылымға тұрақтасақ» (Ә.Жүнісбек), ол, сөз жоқ, қазіргі кезеңде қазақ жазуын латын әліпбиіне көшіру туралы тарихи шешім қабылдап, емле ережелерімізді бекітер тұстағы тіл болашағы үшін жасалған нақты қадам болар еді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ә.Жүнісбек «Қазақ фонетикасы», Алматы, «Арыс», 2009 ж.
2. Ш.Құрманбайұлы «Терминтану».Алматы, «Атлас», 2006,116 бет.
3. Терминологиялық хабаршы. №2, 2002, 31б
4. Ө.Айтбаев «*А.Байтұрсынұлының өнегесі мен Ә.Қайдар қағидасы*» //«Егемен Қазақстан»25.09.2017ж

УДК 81.34

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ТРАДИЦИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ЗВУКОВОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

Жексенгалиев Б.У.
Западно Казахстанский инновационно- технологический университет, г.Уральск

Аннотация.*В статье рассматриваются проблемы становления новой системы терминов казахской фонетики, вопросы, ожидающие решения при использовании международных терминов. На основе анализа научных изысканий профессора А. Жунусбека, сделан вывод о том, что главным направлением не только в области фонетики, но и в казахском терминообразовании в целом должно быть использование исконно казахских слов, необходимы уникальные правила употребления иноязычной лексики.*

Ключевые слова: *казахский язык, звуковая система, созвучный звук, созвучное слово, созвучный слог.*

УДК 81.367(075)

ОБУЧЕНИЕ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ С НЕРУССКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ. АУДИРОВАНИЕ КАК КОМПОНЕНТ УСТНОГО РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ

Джуманиязова У.А, Муратова А.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация*. В статье были затронуты и кратко освещены основные вопросы, связанные с таким видом речевой деятельности, как аудирование, показаны особенности этого достаточно сложного психофизиологического процесса, даны общие методические рекомендации для практической работы преподавателя в условиях обучения студентов русскому языку.*

Ключевые слова: *аудирование, речевое общение, речевая деятельность*

Общеизвестно, что студенты с нерусским языком обучения изучают русский язык для практического использования его в качестве средства общения. Речевое общение осуществляется посредством четырёх видов речевой деятельности: аудирования, говорения, чтения и письма. В условиях реальной коммуникации все четыре вида речевой деятельности тесно взаимосвязаны, очень часто перемежаются друг с другом.

Виды речевой деятельности с точки зрения методической целесообразности делятся на продуктивные и рецептивные.

Продуктивной является речевая деятельность, направленная на порождение и сообщение информации. Это говорение и письмо.

Рецептивная деятельность ориентирована на восприятие информации. Это аудирование и чтение. Иногда вместо терминов «рецептивная» и «продуктивная» употребляются термины «активная» и «пассивная» речевая деятельность.

Речевое общение может осуществляться как в устной, так и в письменной форме. Обучение устной речи – это обучать, говорить на русском языке. Само слово речь – это и говорение, и слушание, это и чтение, и письмо. Каждый вид речевой деятельности может быть выражен в форме монологической и диалектической речи.

Устная речь – это сложный процесс, который объединяет две стороны: аудирование и говорение. Процесс говорения – это деятельность, имеющая своей целью выдачу информации. Процесс аудирования – это процесс одновременного восприятия языковой формы и понимания содержания высказывания на слух. Отличительной чертой своевременной методики преподавания русского языка является стремление к максимальному приближению условий учебного процесса к условиям естественной коммуникации.

Обучение аудированию

Аудирование – это процесс восприятия и понимания звучащей речи, где восприятие – анализ и синтез материальных средств языка, а понимание - результат анализа и синтеза смысловых значений этих средств. Таким образом, аудирование – это не пассивная фиксация звуковых сигналов, а активное их преобразование в определённую смысловую запись.

Задача обучения аудированию – выработка умений понимать несложные, стилистически нейтральные речевые сообщения, предъявляемые и на слух однократно и в нормальном темпе. Аудирование стимулирует учебную и речевую деятельность учащихся, обеспечивает управление процессом обучения, используется для знакомства с новым языковым и речевым материалом, повышает эффективность обратной связи и самоконтроля. Аудированию необходимо обучать специально постоянно, учитывая специфику и сложность данного вида речевой деятельности.

Аудирование – это трудный для овладения вид речевой деятельности, так как требует от студентов большой мыслительной деятельности работы и высокой активности. Усвоение материала протекает наиболее эффективно, если он отрабатывается в последовательнсти: аудирование, говорение, чтение, и письмо. Из этого следует, что аудирование является не только одной из цели обучения языку, но и средствами овладения языковым материалом и действиями с ним.

Основная трудность в аудировании состоит в том, чтобы понять смысл устного речевого сообщения и для того, чтобы правильно построить обучение этому виду речевой деятельности надо хорошо представлять себе этапы и условия протекания этого процесса.

Особенности устной коммуникации, в условиях которой осуществляется восприятие речи на слух – это контактность с собеседником, ситуативность: большая доля паралингвистической - информации (мимика, жесты, наблюдаемая зрительная артикуляция), темп, задаваемые говорящим; высокая степень автоматизированности; необратимость во времени.

Лингвистические особенности: богатство интонационного оформления полные/не полные стили произношения, ритм, интенсивность, динамика, логическое ударение, тон паузы; не сложные грамматические структуры; наличие слов – заполнителей пауз (так сказать, значит и т. д.)

Аудирование начинается с восприятия, которое ведёт к распознаванию в речевом потоке звуков, слов, словосочетаний, моделей предложений и соотношения их с содержанием т.е. к осмыслению услышанного. Осмысление – это установление правильных связей между словами на основании значения отдельных слов и словосочетаний. Осмыслением должен заканчиваться состоящийся процесс аудирования.

К трудностям лингвистического характера относится недостаточная подготовленность слушающего в области фонетики, грамматики и лексики изучаемого языка. Например, фонетические трудности вызываются чаще всего недостаточным развитием фонетического слуха студентов: он слышит не то, что звучит ([б]аза – ваза; преподаватель – [б] реподаватель. Это может быть также связанно с расхождением между написанием и произношением слова или словосочетания (сегодня – (сиводн'а), поздно – (позно). Здесь помехой служит зрительный образ лексической единицы, которая

имеется в сознании студентов. Существенной помехой оказывается ещё и неумение слушающего правильно членить речевой поток на предложения, словосочетания, слова, несущие в себе смысл высказывания. В практике преподавания русского языка иностранцам известен такой случай, когда звучащее предложение: «шумел камыш» неподготовленный студент делит на такие комплексы «шумелка и мыш» и безуспешно пытается найти в словаре значение слова «шумелка».

Естественно, что большое количество незнакомых слов и грамматических конструкций оказывают свое непосредственное тормозящее воздействие на процесс аудирования. Большое влияние на процесс аудирования оказывает скорость предъявления речевых сообщений. Лучше всего, когда темпы говорящего и слушающего совпадают. Как слишком быстрый, так и слишком медленный темп отрицательно влияют на результаты аудирования.

В русской речи различаются медленный, средний и быстрый темпы. Медленный темп характеризуется величиной, равной 120 слогам в минуту, средний - 250 слогам в минуту, быстрый – 400 слогов в минуту.

Так как речь преподавателя на уроках должна быть естественной, то и осуществляться она должна в естественных для русского языка темпоральных рамках. Для начала обучения рекомендуется медленный темп звучащей речи с постепенным его увеличением в зависимости от целей обучения конкретной аудитории студентов.

Небезразличным для результатов аудирования оказывается и длительность звучания текста. Для начального этапа обучения рекомендуется использовать тексты, звучащие не более двух минут, так как через 4-7 минут при восприятии аудиотекста наступает утомление студентов и отклонение от работы.

Естественно, что по мере приобретения речевого опыта при соответствующих тренировках это время может и должно постепенно увеличиваться до тех пределов, которые реальны для той или иной группы студентов.

Легче всего процесс аудирования протекает лучше всего по восприятии речи, когда говорит один человек, другие только слушают, когда слушающие видят перед собой говорящего.

Таким образом, в основе аудирования лежит способность человека правильно слышать, понимать и удерживать в памяти звучащую речь. Следует помнить, что у человека слуховое восприятие и слуховая память развиты значительно хуже, чем зрительное восприятие и зрительная память, если они не являются объектами целенаправленной тренировки.

Упражнения для обучения аудированию

Полное, точное и быстрое понимание звучащей речи возможно лишь при условии хорошо развитых механизмов аудирования и сформированности у слушающего умений успешно преодолевать перечисленные трудности. Этим и определяются основные принципы построения системы упражнений для обучения аудированию. Она должна отражать характер формируемой речевой деятельности, учитывать последовательность становления речевых навыков и умений, а также порядок нарастания языковых и операционных трудностей.

Упражнения для развития фонетического слуха и механизма внутреннего прогнозирования

1. Прослушайте и повторите пары слов: угол – уголь, бить – пить, живот – живет.
2. Прослушайте слова, подчеркните их на карточке: задание, вчера, мысль – здание – задание, вчера – вечера, мысль – смысл.

Упражнение на развитие интонационного слуха и механизма сегментации речевой цепи.

1. Прослушайте предложение, разбейте его в графическом ключе на синтагмы: Не спешите, подождите немного и пойдем вместе. (Не спешите, (подождите немного) и пойдем вместе.)
2. Прослушайте пары предложений, поставьте в графическом ключе знак «+», если они одинаковые, и знак «–», если они разные: На улице холодно. – На улице холодно? Идет дождь. + Идет дождь.

Упражнения на развитие механизмов оперативной памяти

1. Прослушайте ряд слов. Определите, какие из них относятся к одной теме и повторите их: книга, стол, стакан, доска, мел, карандаш, хлеб, ручка.
2. Слушайте и повторяйте:

Он много рассказывал.

Он много рассказывал о себе.
Он много рассказывал о себе, о своих друзьях.
Он много рассказывал о себе, о своих друзьях, о своей прекрасной родине.
Он много рассказывал о себе, о своих друзьях, о своей прекрасной родине и ее героической борьбе за свободу.

Упражнения на развитие языковой догадки и механизма вероятностного прогнозирования

1. Прослушайте ряд глаголов. Образуйте от них существительные с суффиксом -ение: петь, изучать, объяснять.
2. Прослушайте слова. Постарайтесь понять и объяснить их значение. Предлагаемые слова образованы из известных морфем: читатель, строитель, расширение.

Упражнения на развитие механизма осмысливания

1. Прослушайте текст и скажите, хорошо или плохо студент подготовился к экзамену: Идет экзамен. Студент отвечает на вопросы преподавателя. Он отвечает полно, логично, без ошибок.
2. Прослушайте несколько фраз. Отметьте в графическом ключе знаком «+» синонимичные высказывания:

Я не могу согласиться с вашей аргументацией.
Вы не аргументировали свою точку зрения.
Ваша аргументация меня не убеждает.

Трудности аудирования

Обучение аудированию предполагает не только развитие и тренировку речевых механизмов, но и формирование умений преодолевать трудности. Самые большие трудности связаны с условиями речевосприятия.

1. Однократность предъявления информации, что лишает аудитора возможности анализировать отдельные слова и требует быстрой реакции при восприятии звучащего текста.
2. Понимание речи людей с различными голосовыми характеристиками и произносительной манерой, а также голоса разной силы и тембра.
3. Темп речи, что заставляет аудитора воспринимать речь в «навязанном» ему темповом режиме.
4. Многообразие ритмико-интонационных оттенков, что осложняет восприятие звучащей речи.

На начальном этапе первые тексты в магнитофонной записи лучше начитывать знакомым голосом преподавателя. Затем можно переходить к прослушиванию записей, сделанных другими дикторами, причем надо иметь в виду, что низкие мужские голоса меньше утомляют слушателя, чем женские и детские.

Таким образом, в этой статье были затронуты и кратко освещены основные вопросы, связанные с таким видом речевой деятельности, как аудирование, показаны особенности этого достаточно сложного психофизиологического процесса, даны общие методические рекомендации для практической работы преподавателя в условиях обучения студентов русскому языку.

Список литературы:

1. Верещагин С. М. Язык и культура. М. 2001
2. Ивлеева З. Н. Методика обучения русскому языку. М. 2003
3. Фёдорова Е. Л. Обучение основам методики преподавания русского языка. М. 1999
4. Щукин А. Н. Методика преподавания русского языка. М. 2003
5. Чеснокова М. П. Методические рекомендации к организации учебного процесса по русскому языку в отсутствии языковой среды. М. 2005
6. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов. М. 1999

ӘОЖ 81.367(075)

ОРЫС ТІЛІНДЕ ОҚЫТПАЙТЫН СТУДЕНТТЕРДІҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ОҚЫТУ, ТЫҢДАУ АУЫЗША СӨЙЛЕУ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

Джуманиязова У.А, Муратова А.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада сөйлеу әрекетінің тыңдау сияқты негізгі мәселелеріне қысқаша тоқталып, осы күрделі психофизиологиялық процестің ерекшеліктерін көрсетіп, студенттерге орыс тілін үйрету жағдайында мұғалімнің практикалық жұмысы үшін жалпы әдістемелік ұсыныстар берілді.*

Кілт сөздер: *тыңдалым, тілдік қарым-қатынас, тілдік қызмет*

ӘОЖ 82.0.37.016

МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫЛАРҒА КӨРКЕМ МӘТІНДІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУДЫ ҮЙРЕТУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Кереева Г.Ә.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Қазіргі уақыттакөркем мәтінге лингвистикалық талдаудың маңыздылығы мен өзектілігі туралы жиі айтылып жүр. Ең алдымен, көркем шығармаға тілдік талдау жасауда қолданылатын әдіс-тәсілдерді оқушыларға меңгерту басты мақсат болып саналады. Тілдік талдау шығарманың шынайы көркем табиғатын ашуға, сол арқылы, идеясын түсінуге жол ашады. Бұл оқушылардың көркем мәтінді терең меңгеруіне, сол арқылы рухани-эстетикалық дүнесін байытуына ықпал етеді.*

Кілт сөздер*:мәтін, тілдік талдау, көркем идея, көркем мазмұн, тілдік тәсілдер*

Көркем мәтінді тілдік талдау – тіл мен әдебиеттің кешенді нысаны. Мәтін талдауға қатысты, соның ішінде көркем мәтінді зерттеуге қатысты ізденістер жаңа қарқын алып, мәтінді зерттеудің бағыттары іштей ажыратыла бастады. Мәтін лингвистикасы психолингвистиканың, когнитивтік лингвистиканың, гендерлік лингвистиканың, этнолингвистиканың, функционалды грамматика мен қытысымдық тіл білімінің және әдебиетшілердің т.б. зерттеулерімен жан-жақты толықты. Қазіргікездегі тілдік ғылыми ой-сананың дамуындағы жаңа үрдістер — экспансионизм (бірнеше ғылымдардың тоғысуы арқылы жаңа «қосарланған» ғылымдардың пайда болуы) мен антропоцентризмнің («тілдегі адамды» жан-жақты тануға бағытталған), функционализм (тілдің қолданысын, қолданыс барысындағы мағынасын зерттеуге бағытталған) мен экспланатарлық зерттеулердің нысанына айналды. Мәтін — бұл тілдің барлық деңгейлеріндегі бірліктердің — дыбыстан бастап сөйлемге дейінгі бірліктердің барлығының жүзеге асатын қызмет орны болып табылады. Алайда мәтін тек өзге тіл бірліктері үшін қызмет ортасы, контекст ретінде қарастырылмауы керек. Сондай-ақ ол тіл білімінің тек бір саласына, мысалы, синтаксиске ғана қатысты ұғым емес, ол жан-жақты әрі терең, кешенді талдаулар арқылы танылатын күрделі сөйлеу бірлігі болып табылады. Осыған орай «ақпараттық, құрылымдық және қатысымдық тұрғыдан өзара байланысқан сөйлеудің ең жоғары және көпқырлы динамикалық бірлігі» ретінде мәтінді талдау әдістемесі де күрделенді.

Көркем мәтінді лингвистикалық талдаудың өзіндік ұстанымдары болады. Қазақ прозасының тарихы тереңде, сондықтан таңдап алынған мәтіннің ішкі және сыртқы факторларында ескерген жөн. Қазақ тілін мәтін арқылы деңгейлеп оқыту барысында неше түрлі мәселелер туындайды. Осындай мәселелердің алдын алуда арнайы ұстанымдарды ескерген жөн. Көркем мәтінді талдауда келесі ұстанымдар басшылыққа алынған:

– Тарихилық ұстанымы
– Әлеуметтік танымдық ұстаным
– Автордың дара стилін айқындау ұстанымы
– Функционалдық ұстанымы
– Концептуалдық, семантикалық қстаным
– Автор-кейіпкер категорияларының қатынасын басшылыққа алу ұстанымы
– Мазмұн мен форманың бірлігі ұстанымы [1].

Көркем әдебиет тілін зерттеудегі негізгі мақсат- көркем туындының бейнелі құрылымның өзіндік ерекшелігін ашу. Көркем мазмұнды бейнелейтін тілдік құралдардың қызметін көрсету. Ал алғышарттарына келер болсақ, олар мыналар: 1) көркем шығарманың мазмұны мен формасын бірлікте алып зерттеу; 2) көркем шығармадағы тілдік құбылыстардың өзара және көркем шығарманың басқа компоненттерімен байланыс, қарым- қатынасын ескеру; 3) бейненленетін мазмұнға автор қатынасын ескеру; 4) шығарманың жанрлық ерекшеліктерін ескеру; 5) тілдік қолданыстардың әдебиет тарихындағы дәстүрлілігін, жалғастылығын ескеру; 6) ғылыми дамудың жаңа бағыт-бағдарларына сүйену т.б. [2].

Көркем шығарма тілін талдаудың ғылымда синтетикалық әдіс, құрылымдық және статистикалық әдіс түрлері белгілі. Бұл әдістердің бірін көп дәрежеде, бірін аз дәрежеде, бірін негізгі етіп, қалғандарын көмекші етіп – барлығын да қолдануға болады.

Көркем мәтінді зерттеудің, талдаудың әдістері мен ұстанымдарының, қырларының күрделілігі әрі әртүрлілігі және қажеттілігі әдебиеттің өзіндік ерекшелігіне байланысты. Көркем әдебиетте өмір және басқа да өмір нысандары адамның көңіл-күй, сезімімен бірлікте алып қарастырылады. Көркем әдебиет өнері өмірді сезім арқылы танытып қана қоймайды, ол сол арқылы өз оқырманына *эстетикалық ықпал* етеді. Кез келген мәтін, соның ішінде көркем мәтін материалдық мәдениет нысаны бола тұрып, оны жасаушы автормен де, мәтіннің жазылған уақытымен, орнымен, жағдайымен де тікелей байланысты болады. Бұл ерекшелік көркем мәтіндерді талдауда экстралингвистикалық факторларды басшылыққа алуды талап етеді.

Мектепте бұндай жұмыстар тілдік тәсілдер және тілдік қағидаттар арқылы жүргізіледі. Мектепте әдебиет пәнін оқыту, талдау өркениетті қоғамның рухани – мәдениеттік сұранысына сай мәдени тұлғаны тәрбиелеуге ықпал етеді. Көркем шығарманың бар болмысын, айтпақ идеясын ашып беру – мұғалімнің міндеті. Бала бойына туындының ой-сезімін дамыта отырып, синтездік қабылдаудан аналитикалық оқуға көшеді. Баланың ана тілі мен әдебиетіне деген қызығушылығын қалыптастыру үшін көркем шығарма арқылы балаларды қазақ халқының мәдениетіне, тарихына, дәстүрі мен салт санасына деген сезімін баулу қажет. Олардың өз тілінде мәнерлеп оқу, шығарманың мазмұнын айту, өз ойын ауызша, жазбаша баяндау дағдыларын, біліктерін дамыту керек. Баланың сөйлеу біліктері мен дағдыларын дамытуда білім, тіл сауаттылығы, қазақ халқының материалдық және рухани байлығы туралы мәліметтер қажет.

Көркем шығарманы оқыту – халқымыздың тарихын, дәстүрін, болмысын, танымын оқыту. Ендеше, адам баласына берілетін рухани байлық әр халықтың ұлттық әдет-салты, дүниетанымы шыққан түп тамырында жататыны белгілі.

Бүгінгі жас ұрпақты тәрбиелеуде көркем шығармадан тәлім алуға, шәкірттің оқырмандық қызығушылығын қалыптастыруға жол салу қажет. Көркем шығарманы оқып үйренуге қызығушылығын қалыптастыра білу – бұл тәрбиеші-мұғалімнің басты міндеті болуы тиіс.

Көркем шығарманы оқытуда назар аударатын жағдай – көркем шығарманың білім беру заңдылықтарын сақтау міндеті. Әсіресе, әдеби білім тұжырымдамасы, бағдарлама, оқулық, қосымша оқулық шеңберінде болуы тиіс. Белгілі бір әдебиетті оқыған кезінде көркем шығарманымен жұмыс істеу кезеңдері белгілі бір жүйемен жүзеге асырылады [3].

Талдау - көркем мәтінді тұтастай оқығанда қолданылатын тәсіл. Шығарманы әр қырынан алып карастырып, оның қасиет ерекшелігін, жеке бөлек-бөлшектеріне тән өзгеше сипат белгілерді арнайы зерттеп, танып-білу. Айталық, шығарманы идеялық мазмұн, тақырыпты баяндау ерекшеліктері тұрғысынан, немесе, сюжеттік, композициялық құрылысы, жанрлық сипаты жағынан талдауға болады. Сондай-ақ, кейіпкерлердін мінезін бейнелеу қағидаттары тұрғысынан, сөздік, тілдік құралдарды пайдалануы, егер поэзиялық шығарма болса ырғақтық интонациялық өзгешеліктері,

поэзияға тән әртүрлі тәсілдерді, ерекшеліктерді қолдану жағынан талдауға болады. Шығарманы осындай бірнеше қырынан тексергенде жеке ерекшеліктердің өзіндік сипат белгілерін де олардың бір-бірімен байланысында аңғаруға мүмкіндік бар. Талдау дегеніміз - жеке қасиет ерекшеліктерді арнайы карастырып, танып білу арқылы бүтінді айқын сезінуге себін тигізетін, соған қызмет ететін тәсіл. Әдетте шығарманың ерекшеліктері, ірілі-ұсақты бөлшектері, олардың өз алдына оқшау тұрғандар сипат-белгілері көбірек көзге түседі, оларды байқау жеңілірек болады. Әдеби шығарманы талдау үшін, көркемдік касиет-белгілерін нақтылы сипаттап беру үшін калай да онын өзгешелік-ерекшеліктерін түгелдей де, жекелеп те ашып қарау керек.

Мектепте оқушыларға көркем шығарма тілін оқыту арқылы, көркем мәтін тіліне талдау жасау арқылы біз оқушылардың көркем әдебиетке деген қызығушылықтарын арттыра отырып, шығармашылық ізденістерін, өзіндік қабілеттерін және қоғамдық қарым-қатынасын қалыптастырып, өзіндік талдау, жинақтау, жұмыста шапшаңдық таныту, өз ойын әдеби тілмен өрнектей білуге машықтандырамыз. Бұл сабақтың басты мақсаты болып табылады. Сонымен қатар осындай сабақтар оқушылардың оқу-тәрбие үрдісінде алған білімдерін әрі қарай дамытуға мүмкіндік жасап, қабілеттерін шыңдайды, көркем әдебиет жанрына байланысты өлең, шығарма жазу дағдыларын қалыптастырады, оқушыны оқыған шығармаларын талдай білуге машықтандырып, дағды іскерліктерін жетілдіреді, әдеби талдауды үйретеді. Бұл дегеніміз, жалпы алғанда, көркем шығарманы толық түсінуге әкеледі, оның көркемдік-эстетикалық құндылығын сезінуді үйретеді.

Белгілі академик Р.Сыздық: «Функционалдық стильдердің бір тармағы – көркем әдебиет тілін зерттеуде әңгіме негізінен екі түрлі проблема төңірегінде болады. Олар: 1) жалпы ұлттық әдеби тілдің даму барысындағы көркем әдебиет тілінің орны, 2) жеке жазушылардың сөз мәнері (даралық стилі). Бұларды тағы екі түрлі тұрғыдан қарастыруға тура келеді: бірі – ш е б е р л і к, екіншісі – нормалылық тұрғысы. Ашып айтсақ, біріншісі – көркем әдебиет тілін, яғни «поэтикалық сөзді» стилистика объектісі ретінде қарастыру, екіншісі – жалпы ұлттық әдеби тілдің белгілі бір қаттауының, айталық, лексикасының немесе грамматикасының нормалары мен ұлттық көркем тіл нормаларының арақатынасы, қарым-қатынасы және бұл нормалардың көркем текстерде көрінуі тұрғысынан қарастыру керек» [4] деп көрсетеді өз еңбегінде. Ғалымдармәтінталдаудыңбіріздіболмайтындығытуралы «…бұл мына жайларға байланысты: біріншіден, қандай мәтінді қалай талдау зерттеушінің алдына қойған мақсат-міндеттерінен туындайды, екіншіден әр мәтіннің өзіндік ерекшеліктері ескеріледі» [4], – деп атап көрсетеді.

Көркем шығарма тілі – көркем композицияның элементі. Көркем шығарманы лингвостилистикалық тұрғыдан талдауда негізінен екі нәрсе басты нысанға ілінеді: біріншісі – әдеби тілдің дамуы барысындағы көркем туындының орнын; екіншісі – жеке ақын-жазушылардың сөз мәнерін зерттеу. Бұл пәннің негізгі міндеті көркем мәтінді зерттеу арқылы оның идеялық және эстетикалық болмысын ашу болып табылады.

Тілдің тірегі – сөз. Сөз – халқымыздың өткен тұрмыс – тіршілігінің, ой – сезімінің, елдігі мен ерлігінің, парасатының әрі куәсі, әрі дерек көзі. Ал тілдің сөз байлығын танытатын – көркем шығарма. Көркем шығарма тіл байлығын танытумен ғана шектелмейді, сондай-ақ, тілді байытатын, дамытатын негізгі арналардың бірі болып табылады. Сөз құдіретін көрсету мен сөзден айшықты кесте өрудің шеберлерінің поэзия немесе прозалық шығармаларының тілін зерттеу арқылы әдеби тіліміздің танып, меңгерудің тиімді жолы болып табылмақ.

«Көркем мәтінді өнер туындысы ретінде зерттегенде таза лингвистикалық әдіс-тәсілдермен шектеліп қалу жеткіліксіз. Себебі көркем туынды, даралық көркем стиль жазушы шығармаларының сөйлем құрылысы ғана емес, әр жазушының шығармаларына тән мазмұн мен түр ерекшеліктері. Көркем әдебиет стилистикасында шығарманың тілін оның идеялық мазмұнынан бөліп алып қарауға болмайды. Бұдан талдаудың лингвистикалық принциптерімен әдіс-тәсілдерін әдебиеттану тұрғысынан талдаумен, соның ұғымдары, категорияларымен, принциптері және әдіс-тәсілдерімен ұштастыру қажеттілігі туады» [4].

Демек, көркем мәтінді лингвистикалық тұрғыдан талдау – әрбір тілдік құралдың қызметін талдау арқылы олардың мәтіндегі мағынасын ашу, қолданылу мақсатын айқындау. Ақын-жазушы шығармаларының қыр-сырын, көркемдік ізденістерін, тақырыптық – идеялық жақтарын т.б. жан-жақты карастыратын әдеби талдауларын бүтін «дүниенің» екі жағы десек, олардың әрқайсысын терең

зерттеу арқылы ғана бүтіннің табиғатын толық тани аламыз. Көркем әдебиет қоғамдық өмірқалыптастырған әлеуметтік топтардың қоғамдағы алатын орнын, өзара қарым-қатынастармен өзіндік ерекшеліктерін көрсетуде бірінші кезекте сол топтардың тіліне тәнтілдік элементтерге иек артады. Тілдік ерекшеліктерді туғызудағы негізгі факторлардың бірі шығарма кейіпкерінің қоршаған орта қалыптастырған дүниетанымымен өмірге деген өзіндік көзқарасы, көрген-білгенімен оқып-түйгенінентуғанадамипозициясы образ жасаудағы жазушы ескеретін бірден-бір жайт болып табылады.

Көркем шығарманың көркемдік құндылығы оның жан-жақты талдану нәтижесінде ашылатынын байқаймыз. Шығарманың сюжеттік-композициялық желісіне талдау жасау, көркем мәтінмен жүргізілетін ауызша және жазбаша тіл дамыту жұмысының түрлері, баланың сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына, көркем шығарманы оқуға деген қызығушылығын оятады.

Қорыта келе айтарымыз, мектепте көркем шығарманың тіліне талдау жасай отыра біз оқушыларды шығарманың мағынасын терең түсінуге, кейіпкерлерді бағалауға, адамгершілік қасиеттерді сипаттауға үйретеміз;

көркем туындыны жан-жақты, толық, тұтастай қарастырып талдауға машықтандырамыз. Ал оқушы көркем мәтінді талдай білу арқылы нақты, дәлелді сөйлеуге дағдыланады, сөз құдіреті мен қасиетін ұғынады; кейіпкерді талдап, тану барысында оқушы көркем шығармадағы кейіпкердің жүйесін нақтылайды, өзара байланысын, жазушының әр кейіпкерге қандай сипаттама бергенін, портретін, кейіпкерлердің диалогтары арқылы олардың мінезін ерекшелеп айқындап, негізгі орталық тұлғаны анықтайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Смағұлова Г. Көркем мәтін лингвистикасы. – Алматы: Триумф «Т», 2007. - 152 б.
2. Серғалиев М. Көркем әдебиет тілі. – Алматы, 1995. –172 б.
3. Қоңыратбаев Ә. Әдебиетті оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 1985.
4. Р.Сыздықова, Б. Шалабаев. Көркем текстi лингвистикалық талдау. – Алматы: Мектеп, 1989.

УДК 82.0.37.016

АКТУАЛЬНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОМУ АНАЛИЗУ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Кереева Г.А.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В настоящее время все чаще говорят о важности и актуальности лингвистического анализа художественного текста. Прежде всего, основной целью является овладение учащимися методами и приемами, применяемыми при языковом анализе художественного произведения. Языковой анализ позволяет раскрыть истинную художественную природу произведения, тем самым, понять его идею. Это способствует более глубокому усвоению учащимися художественного текста, обогащая тем самым духовно-эстетический мир.*

Ключевые слова: *текст, языковой анализ, художественная идея, художественное содержание, языковые подходы.*

ӘОЖ 330.3

ІСКЕРЛІК АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ CLIL ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Матжанова Г.Ж., Жусупова Н.Қ.
Батыс-Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақалада Қазақстанның білім саласындағы жаңа өзгерістер Пән мен тілді байланыстыра отырып, сабақ барысында осы әдістің тиімді қолданысы жайында айтылады. CLIL әдісінің құрылымдық, сатылық, жүйелік құрамына практикалық сабақтан сараптама жасалынған.*

Кілт сөздер: *CLIL, іскерлік ағылшын тілі, оқытудың мақсаты мен күтілетін нәтиже, жұмыс және экономика саласы.*

Еліміздің білім беру саласында 2016 жылы жаңа оқу бағдарламасы енгізіліп, Қазақстанның барлық орта білім беретін оқу орындарын қамтыды. Бұл жаңартылған бағдарламаның мақсаты - әр түрлі пәндерді шет тілімен байланыстыра оқыту болатын. [1] Жаңартылған бағдардама еліміздегі Назарбаев Зияткерлік мектептерінен бастау алды.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) терминін алғаш рет Дэвид Марш 1994 жылы енгізген болатын. [2] Бұл әдістің көмегімен Еуропаның көп елдерінде екінші тіл болып саналатын ағылшын тілін меңгеруге және пәндерді түсінуге мүмкіншілік туғызады деген көзқарас қалыптасқан. Дегенменде, бұл пікірге қарама-қайшы келетін тұжырымдар да бар. Қазақстанда ағылшын тілі шет тілі болғандықтан пән мұғалімдеріне бұл әдістемені сабақ барысында қолдану қиындықтарға әкелуі мүмкін. Оған пән мұғалімдерінің төменгі деңгейде ағылшын тілін меңгеруінде.

CLIL әдісі төмендегі құрылымдардан тұрады [3]:

– (Content) МАЗМҰН (білімді, дағдыларды, пәннің мазмұнымен таныстыру);
– (Communication) БАЙЛАНЫС (оқыту кезінде ағылшын тілін пайдаланып, оны қалай қолдану керектігін үйрету) - алған білімдерін өмірде қолдану;
– (Cognition) ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ (жалпы идеяны қалыптастыратын когнитивті және ойлау қабілетін дамыту)- логикалық тапсырмаларды шешу арқылы білім алушының ойын дамыту;
– (Culture/Citizenship) Мәдениет – білім алушының пән бойынша және ағылшын тілін үйрету арқылы өзге елдің мәдени құзыреттілігімен таныстыру және өзінің мәдениетімен ұштастыру.

Сонымен қатар, өз елінің, өз тұрған ортасының тақырыпқа байланысты қолданысын кеңейтіп, шешім қабылдау.

Күтілетін нәтиже:

- оқушының ойы және қиялы, ойлау қабілеті, коммуникативті қабілеттерін дамытады;
- оқушының сөздік қоры ұлғайтады;
- ағылшын тілін қарым-қатынас құралы ретінде пайдалана алады;
- Оқушылар өзара байланыста болып, жұптық және топтық жұмыс жасау дағдыларын артады;
- Оқушылардың пәнге деген қызығушылығы жоғарылайды;
- Болашақта бизнесті жүргізу барысында, пәндік мағлұматтар қажет болады.

CLIL әдісі екі мақсатты көздейді: *Пәнді шет тілі арқылы* және *шет тілін пән арқылы оқыту*. Әрине бұл тұрғыдан алғанда тілді тек жетік меңгергенде ғана және пәнді толықтай түсінгенде ғана мұғалім алға қойған мақсатына жетеді. Өйткені, кез келген шет тілінің мұғалімі пәндерді оқушыларға жетік бере алмауы ықтимал, әсіресе жаратылыстану пәндері, атап айтқанда, физика, химия, биология сияқты. Бұл пәндерді алдымен тек сөздік қор немесе терминдер жасап, солармен ғана шектеуге болады деп есептеймін.

CLIL – бұл кейбір пәндердің жартысы шет тілінде оқыту әдісі болып табылады. Үйрену екі тілде жүргізіледі, сондықтан оқу жағдайында жағдайға және оқу мақсатына сәйкес келетін тіл қолданылады. CLIL әдісіне сәйкес ана тілінен басқа барлық пәндер шет тілінде оқытылады, демек тіл оқыту объектісі емес құралы болып табылады.

CLIL әдіснамасының негіздері мына төмендегі жайттарды қамтиды:

- қажетті дағдылар - іскерлік ағылшы тіліндегі термин сөздерді оқып, үйрену;

- тілдің грамматикалық, лексикалық құрылымын іскерлік аясында оқытылуы;
- іскерлік шет тілімен қоса, іскерлік қабілеттіліктер мен дағдыларды дамыту;
- студенттердің пәнге және тілге деген қызығушылықтары артады;
- оқушылардың топпен және жұппен жұмыстануын, өзара байланыста болуын қамтамасыз етеді;
- студенттердің өзіндік жұмыс жасауына және өз бетінше ізденуге ықпал етеді;
- пән мен тілді байланыстыра оқыту да студенттердің болашақ мамандықтарына да пайдасын тигізеді.

Іскерлік ағылшын тілі өзіндік ерекшеліктері бар әрі бизнесте қолданатын терминдермен қамтылған пән. Іскерлік ағылшын тілі студенттердің деңгейіне байланысты күрделеніп отырады. Бүгінгі мысалда Аударма ісі студенттеріне орта деңгейлік іскерлік ағылшын тілінің бір тақырыбын талқылауды ұсынылып отыр. Оқулықтың аты English profile, (Intermediate level).

Сабақтың жоспары (Lesson planning): Employment (Жұмыс) тақырыбы

Мазмұны (Content): Employment (Жұмыс)

Оқытудың мақсаты (Teaching aims): Employment тақырыбымен және осы тақырыпқа байланысты сөздікпен таныстыру; студенттердің сыни ойлау дағдыларын дамыту; студенттердің жіктемеге бөлу қабілеттерін арттыру; тақырып бойынша терминдер мен сөздердің қазақша немесе орысша балаламаларын болжау және табу; студенттердің болашақ жұмыстарына деген көзқарастарын қалыптастыру.

Оқудың нәтижелері (Learning outcomes): Студенттер жұмыс тақырыбына байланысты сөздерді дұрыс қолдана алады; жаңа сөздерге ана тілдерінде дұрыс және нақты балалам, аударма бере алады; жұмыстың түрлерін ажыратып, оларды үш негізгі салаға бөле алады; Венн (Venn) диаграммасымен сөздердің мағынасын адамға және жұмысқа байланысты ажырата алады.

Бағалау (Assessment): Сабақтың соңында студенттердің білімін бағалау міндетті. Студенттер сөздердің аудармаларын және балаламаларын өз тілдерінде дұрыс бере алады ма? Талқылау барысында ойларын толық жеткізіп немесе сыни ойлай алады ма? Студенттердің Венн диаграмасын қолдана біледі ме және сөздердің мағыналарына қарай дұрыс жіктей алады ма? Қазақстандағы жұмыс жағдайын және экономиканың үш саласы туралы өз ойларымен бөліседі ме?

Байланыс (Communication): Студенттер жұмыс тақырыбына байланысты өз ойларын толық жеткізе алады. Олар бір бірімен топтық және жұптық жұмыс кезінде көрқарастарымен алмасады. Жаңа сөздерді қолдану арқылы қазіргі кездегі жұмыс нарығындағы өзгерістер туралы ақпарат беріп, оларды сыни тұрғыдан дәлелдейді. Жұмыссыздық мәселе жөнінде өз ойларын білдіреді. Мұның барлығы - ағылшын тілі арқылы байланыс орналастыру мысалдары.

Жаңа сөздер (Vocabulary): (un)employment, (un)employed, employer, employee, unemployable, secure, enthusiastic, confident, challenging, dynamic, conscientious, trustworthy, worthwhile, ambitious, flexible.

Грамматикалық құрылым (Structure): The present perfect құрылымын ережеге сәйкес орындай алады және сөйлемде дұрыс қолданады. Сөйлемдердің құрылымын сақтай отырып, дұрыс аударма жасайды.

Тілдік қызметтердің қолданысы (Language functions) Asking for questions and stating preferences тілдік қолданыстарын ұтымды пайдаланады. Іскерлік жағдаяттарда осыларды дұрыс қолданады.

Ойлауды дамыту (Cognition): CLIL әдісі бойынша әрбір сабақ студенттердің сыни ойлау дағдыларын ынталандыруы қажет. Сабақ барысында білім алушылар өздерінің көзқарастарын білдіруге, топтама немесе жіктеуге, дәлелдеуге, нақтылауға, растауға, анықтауға, пікірталас туғызуға, сыни ойлауға мүмкіндік алады.

Іскерлік ағылшын тілінде жұмыс тақырыбын талқылау барысында студенттердің жаңа сөздікпен танысып, Венн диаграммасы арқылы оларды екі топқа жіктейді; жаңа сөздерді қолдана отырып, Employment тақырыбында өздерінің көзқарастарын білдіреді; еліміздің жұмыс нарығындағы болып жатқан жағдайларға және экономика саласының үш секторына (Service) қызмет көрсету, (Agriculture) ауылшаруашылық және (Industry) өндіріске, болжам жасайды. Неге қызмет көрсету саласының ұлғайып, керісінше өндіріс пен ауылшаруашылығының бәсеңдеуінің себептерін түсіндіреді.

Мәдениет (Culture/Citizenship): Студенттер өз елінің экономикасы жөнінде әңгіме қозғап, қай салада жұмыссыздық басым немесе жастар қай салада жұмыс жасағысы келетінін айтады. Сонымен қатар, Жұмыс тақырыбының Қазақстандағы өзектілігін анықтайды және сөздікті қолданып, өздерінің келешекте қалайтын жұмыстары жөнінде бір бірімен әңгімелеседі.

Сабақта қолданылатын құралдар (Resources) Оқулық, интернет беттерінен алынған мәтіндер. Үн таспалары. Жаңа сөздер және басқа да көздерден алынған қосымша материалдар.

Сабақтың кезеңдері (Procedure of a lesson).

Барлық студенттер (Whole class): Студенттер аудиторияның ішінде ілінген әр түрлі салаға байланысты суреттерді үш салаға сәйкестендіреді. Олар өз топтарында сәйкес келген суреттер мен экономикалық үш саласын талқылайды.

Топтық жұмыс (Groups): Студенттер өз топтарында төмендегі сұрақтарды талқылайды. Which sectors do you, your family, and the people in your area work? How has this changed from generation to generation?

Жұптық жұмыс (Pair work): Студенттер жұптаса отырып, берілген сөздерді екі топқа бөледі. Содан кейін өздері Венн диаграммасын қолдана отырып, жаңа сөздерді жұмыс және адамды сипаттауға арналған топтарға және екеуіне де қолдануға болатындай етіп, топтама жасайды. Мұғалім дұрыстығын тексереді. Vocabulary: (un)employment, (un)employed, employer, employee, unemployable, secure, enthusiastic, confident, challenging, dynamic, conscientious, trustworthy, worthwhile, ambitious, flexible, creative. [4]

Кесте 1

Jobs	People	Both
Challenging	Enthusiastic	Flexible

Жеке жұмыс (Individual): Which jobs in each sector do you describe using the vocabulary?

Task 1. Бұл тапсырмада студенттер жаңа сөздерді ана тілдеріне аударып, сөйлем ішінде қалай қолданып тұрғанын анықтайды.

1. The new factory has provided an opportunities of employment for local people.
2. Working in oil and gas field is challenging.
3. She has been unemployed ever since she finished her studies; she can't find a job.
4. It's very boring job he's been ever doing.
5. Marie is confident and creative employee.

Барлық студенттер (Whole class): Студенттер мәтінді оқымастан бұрын, тапсырманы жасайды. Оқылымның scanning және skimming әдістемесін қолдануы тиіс. Оқылым барысында шолу, ақпаратты тез табу сияқты әдістерді қолданады. *(Reading strategies).*

Pre-reading activity. Оқылым алды тапсырмасының мақсаты студенттердің ауызекі сөйлеу дағдысын дамыту, себебі олар талқылауға түседі. Студенттерді төмендегі сұрақтарды талқылайды: Study the employment sector in France. What has happened in each of the three sectors? What do you think might have caused these changes? What new jobs do you think have been created? Which ones have disappeared? Осы сұрақтарды талқылап болған соң, мұғалім студенттерге мәтінді ұсынады. Мәтінді оқуға 3 минут уақыт беріледі. Студенттер мәтінді өз бетімен оқиды, сонан соң жұппен жұмыстана отырып, сұрақтарға жауап береді.

Pre-teaching vocabulary: consumer - a person who purchases goods and services for personal use - потребитель, тұтынушы; production - manufacturing - производство, өндіріс; labour - employees - работники - жұмысшылар; labour costs - расходы на оплату труда, айлыққа төленетін шығын.

Text 1

FROM the 1750s to the middle of the nineteenth century, Britain led an industrial revolution that changed manufacturing for ever. With other western countries, it produced consumer goods for the rest of the world well into the 1960s. Generations of workers spent their entire careers in the same workplace. Yet, nowadays, most of the consumer goods we buy have been made in the East. If, by magic, our shoes could return to where they were made, most would march all the way back to China or Vietnam – and the jobs have gone with them. Manufacturing gravitates to countries with lower labour costs, or more efficient production methods. Since the US economy started to recover in 2003, unemployment has remained high.

This is because two million manufacturing jobs have gone elsewhere.

China is undoubtedly the latest big success story. As well as making 90% of the world's toys, the country is now responsible for a quarter of global steel production. By contrast, much of the US's industrial heartland has been a 'rust-belt' for years. In Western Europe, too, industry has been declining for decades. European shipyards have been closing one by one ever since South Korean rivals learnt how to build more efficiently and cheaply. Nearly all Britain's coal mines have ceased production since it became cheaper to ship coal all the way from Australia. Since the 1980s, tens of thousands of British workers have lost their jobs in these sectors.

Some workers may have retrained and found jobs in hi-tech industries; however, most have ended up working in services. In the UK, more people are now employed in making sandwiches than in making steel. Even jobs in knowledge-based services are threatened by globalization. Improvements in telecommunications have allowed firms to outsource work thousands of miles away. Bangalore, with its workforce of highly skilled computer programmers and engineers, has transformed itself into India's answer to Silicon Valley. Many UK businesses have relocated their call centres there too – an anglophone Indian worker will work for a fraction of his British counterpart's salary. This all proves that even though employment in hi-tech sectors such as pharmaceuticals and aeronautics remains strong, for most of us the idea of a job for life – or at least a safe job – has been untrue for years.

While-reading activity: Бұл кезеңде студенттер мәтінді екінші рет толығырақ оқып, мәтін ішінен сұрақтарға байланысты ақпарат іздеп, табады. Мұғалім мәтінде кездесетін кейбір сөздердің мағынасын алдын ала түсіндіріп, студенттердің мәтіндегі ақпаратты оңай қабылдануына ықпал жасап, көмектесуі тиіс. Сонымен қатар, мұғалім студенттерге жаңа сөздерге байланысты сөйлемдер беріп, олардың қателерін түзетуге және дұрыс нұсқасын беруге ынталандырады. Оқылымнан басқа, айтылым (speaking) және тыңдалым (listening)дағдылары да дамытылады.

Студенттер бірінші параграфты қайта оқып, төмендегі сұрақтарға жауап береді.

Task 1. What has happened to jobs in traditional manufacturing areas? How does the writer explain this?

Task 2. In the first two paragraphs, what do these numbers refer to? A) 90% B) $^{1}/_{4}$ C) 10,000 D) 2 million

Task 3. All these statements are false. Read the final paragraph again and say why.

1. There are no competitive industrial sectors left.
2. It's still possible to find a job for life.
3. The majority of people retrain for high-tech roles.
4. Jobs in services are safe from globalization.
5. Only simple tasks are sent to overseas.

After-reading activity: Оқылым соңынан көптеген тапсырмалар жасауға болады. Бұл сабақтың соңы болғандықтан студенттердің психологиялық және тілдік ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтың соңын әртараптандыруға болады. Ақпараттық технология заманында студенттерге ғаламтор беттерінен Қазақстанның жұмыс нарығы жөнінде ақпарат қарауды ұсынуға болады. Бұндай жұмысты топпен немесе жұппын өкіземіз. Студенттер ақпарат көздерімен бір-бірімен алмасып, өз ойларын ортаға салады. Үй тапсырмасы ретінде еліміздің экономика саласының бүгінгі жағдайын презентация түрінде айтады. Бұл тапсырмалар студенттердің айтылым (speaking), тыңдалым (listening), ойлау (thinking) және презентация жасау (making presentation) дағдыларын қамтиды және дамытады.

Кері байланыс (Feedback): Мұғалім сабақтың соңында студенттердің сабақ барысында қатысқан жетістіктеріне көңіл бөліп, кейбір тілдік қателіктерге тақтаға жазып көрсетеді. Студенттерді мадақтайды.

Қорытынды (Conclusion):

CLIL әдісін пайдалануда қатып қалған қағида жоқ, өйткені оқушыларға іскерлік ағылшын тілі (Business English) немесе Ағылшын тілінде маркетинг, менеджмент (English for Marketing and Managment) психологиялық және тілдік тұрғыдан қиын болуы мүмкін. Сондықтанда оқытушы студенттердің тілдік деңгейлері мен әр түрлі ерекшеліктерді ескере отырып, сабақты барынша ойын түрінде қызықты өткізу ұсынылады.

Педагогикалық тұрғыда қарастырсақ, сабақта белгілі дәрежеде қиындықтардың да болуы мүмкін. Сонымен қатар контентті игеруге уақыттың жетіспей қалуы, мұғалімнің жоспарының

толыққанды жүзеге аспауы мүмкіндіктері болуы CLIL сабақтары барысында қалыпты деп есептеледі. Студенттерде жалпы барлық тіл үйренушілерге қатысты қателіктер кездеседі, жазу мен сөйлем мүшелерінің орындарының ауысуы, айту кезіндегі қателіктер, орфографиялық, пунктуациялық немесе грамматикалық қателер көп жіберіледі. Сондықтанда ең бастысы сөйлеу кедергілерін жою мақсатында жұмыс жасау деңгейінде бұл қателіктерге аса назар аудармаған жөн.

Ағылшын тілі — әлемдік бизнес тілі, оны меңгеру – жастарға әлем танудың кілті болмақ. Ағылшын тілін білу — біздің жастарға шексіз мүмкіндіктер ашады. Ол – жаһанданудың кепілі. Ақпараттық технология дамыған қазіргі дәуірде күн сайын дерлік ағылшын тілі дүние жүзі халықтарының тілдеріне жаңа сөздер мен ұғымдар арқылы батыл ену үстінде. Сондықтан тиімді әдіс тәсілдерді қолдану арқылы оқыту нәтижеге жеткізеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығы.
2. David Marsh. CLIL. https://davidmarsh.education
3. Coyle D., Hood P. and March D. CLIL: Content Language Integrated Learning. Cambridge. Cambridge University Press, 2010.
4. Jon Naunton. English profile 2. OUP, 2012,.

УДК330.3

ПРИМЕНЕНИЕ CLIL МЕТОДА НА УРОКАХ ДЕЛОВОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Матжанова Г.Ж., Жусупова Н.Қ.
Западно-Казахстанский инновационно-иехнологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В данной статье рассматриваются новые разработки в области образования в Казахстане, связывающие предмет и язык (CLIL), и эффективное использование этого метода на уроках. Структурный, иерархический, системный состав метода CLIL анализируется с практического занятия.*

Ключевые слова: *CLIL, деловой английский язык, цель урока и ожидаемые результаты, работа и сектор экономики.*

УДК 37.017:316.61

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО - КУЛЬТУРНЫХ УСЛОВИЯХ

Абуова Р.С., Абуова А.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье рассматривается проблема духовно-нравственного развития современного общества. Сегодня наше общество переживает не только социально-экономический, но и духовный кризис. Причиной такого кризиса является приостановка духовного развития, потеря духовных ценностей, которые составляют основу человеческого бытия. Эпоха потребительства, соблазнов, множества удобств не делает людей более нравственными, а даже, наоборот, часто разрушает нравственные ориентиры, создавая при внешнем благополучии внутреннюю пустоту. У современной молодёжи наблюдаются отчуждение от собственного внутреннего мира и духовных потребностей, обесценивание идеалов и норм поведения.*

Ключевые слова: *знания, личность, духовная культура, фольклор, субкультура, нравственность, компетентность*

Актуальность проблемы исследования обусловлена противоречиями между реальными потребностями общества в сохранении и развитии высоких духовно - нравственных ценностей отечественной традиционной культуры и потенциала в современных социально- культурных условиях.

Перспективные задачи возрождения традиционных культур казахского и других народов Казахстана - отражены в ряде государственных комплексных программах воспитания, утвержденных Министерством образования Республики Казахстан, в которых участвуют учреждения образования и социально- культурные учреждения.

Духовный и нравственный кризис, который разразился, сегодня в нашем обществе имеет субъективные и объективные причины, связанные с цивилизованным переломом современного казахстанского общества. Отказ от старой системы ценностей и переход на другую шкалу жизненных приоритетов лишил молодежь ориентиров, которые имеют не материальную, а духовно-нравственную природу. Проблема духовно- нравственного воспитания имеет более глубокие корни.

Любое воспитание по своей сути является и духовным, и нравственным, и физическим явлением.

Каждый возрастной период в жизни человека определяется множеством факторов. Учет факторов в развитии личности молодого человека определяет специфику студенчества как коллективного субъекта воспитания [1].

Воспитание - это процесс систематического целенаправленного воздействия на духовно - физическое развитие личности в целях подготовки её к общественной и культурной деятельности. Точнее - это передача от поколения к поколению стереотипов сознания и поведения, определяющих жизнь человека.

В последние годы возрос большой интерес к использованию в воспитании личности творческого наследия народа, освоению его векового опыта в разных областях жизни. Интерес этот закономерен, так как отвечает вопросам преобразований, происходящих в Республике Казахстан, во-вторых, связан с сознанием преемственности, национальной и общечеловеческой духовной культуры.

Одним из важных шагов к организации образования стала комплексная программа воспитания в организациях образования. Предлагаемая система воспитательной работы предполагает воспитание у молодого поколения общечеловеческих ценностей, таких как честность, благородство, коллективизм, самодисциплину [2].

Анализ современной общественно - политической, социально - психологической ситуации показывает, что необходимо восстановление той системы нравственно- этического воспитания и обучения нашей молодежи. На какие моральные, духовные идеалы нам сегодня ориентировать молодежь? Религиозные идеалы в том символическом виде, какие мы сейчас имеем не всегда, к сожалению, привлекают, а порой отчуждают людей друг от друга. Тем не менее, необходимо использовать лучшие стороны религиозных учений, их общечеловеческие аспекты, имеющие универсальный гуманистический смысл в воспитательных целях, это заповеди, заветы, парадигмы, имеющие нравственный, этический смысл.

Главным образом, желательно сосредоточиться на основных принципах народной философии, народных нравственно - этических традиций, духовных учений о природе, лучших образцах национального и мирового фольклора [3].

Современный период развития системы образования в значительной мере связан с переориентацией учебных заведений на внутренний мир человека. Необходимо создание в стенах Вузов условий для раскрытия внутреннего потенциала человека, развития его духовных способностей, способствующие формированию духовно- нравственной культуры молодежи.

Процесс формирования духовно- нравственной культуры предполагает повышения духовно-нравственной культуры в соответствии с определением целей, задач, содержания, способов, условий, результатов, барьеров, т.е. всего того, что позволяет выявить ранее скрытые закономерности оптимизации педагогического воздействия на личность.

Духовность человека проявляется в активном созидании мира вокруг себя и себя в мире. С точки зрения культурологического подхода феномен культуры является стержневым в понимании и

объяснении человека, личности, поэтому он органически присущ гуманистической парадигме, в соответствии с которой педагогическая деятельность призвана способствовать освоению общечеловеческой и национальной культур, признанию права воспитанников на творческий поиск и самореализацию.

Социальное содержание духовно - нравственного знания, которое было осмыслено нашими далекими предками и активно развивалось на протяжении столетий, рассматривалось как конкретное, социально - активное, формирующее не только уклад жизни отдельного человека, семьи, но и общества в целом.

Для обучения студентов, приобщения к духовно- нравственным традициям, требует подготовку профессиональных педагогов, обладающих высокой духовной культурой, на базе традиций, уклада жизни и форм национального опыта.

Не случайно через все религии и культуры проходит в той или иной форме золотое правило нравственности [4].

Нравственность - это феномен, рожденный в процессе формирования общества и общественного сознания. О приоритете духовно- нравственного воспитания и образования прекрасно сказал педагог дореволюционной школы И.Г. Песталоцци, назвав этот процесс «морем бесконечной силы совершенной любви». Научить человека, личность любить и творить - вот сила духовно-нравственного воспитания и образования [5].

Для студентов вузов характерна профессиональная направленность как для будущих субъектов профессиональной деятельности. Высокий образовательный уровень и наличие научного мировоззрения у студентов предъявляет высокие требования к уровню и качеству воспитательной работы, обоснованности и эффективности воспитательного влияния. В молодом возрасте идет активное потребление культуры, главным образом профессиональной молодежной субкультуры. Принципы формирования духовно- нравственного воспитания включает, следующие аспекты:

- гуманистические;
- светкость;
- научность;
- компетентность;
- конфессиональную открытость.

В заключении следует отметить, что к нерешенным проблемам воспитания в высшей школе относятся:

- отсутствие качественной психолого-педагогической подготовки ППС;
- недостаточное научно - теоретическое обоснование воспитательного потенциала учебных дисциплин и форм учебной работы [6].

Основные задачи Вуза в этой ситуации - не потерять то, что наработано, и не забывать о том, что новое поколение студентов будут высоко духовны и нравственны, насколько образованы и нравственны будут их наставники.

Список литературы:

1. Артамонова Е.И. Духовная культура педагога. Педагогическое образование инаука., 2005г. №5.с.30
2. Духовно нравственное воспитание школьников с использование общечеловеческих ценностей в системе развивающего обучения. Менеджмент в образовании. 2001 г. №4 с.103-107.
3. Жаксылыков А. Духовное наследие народов Казахстана. Этнопедагогика в системе образования. 2007 г.№ 2 с.60-64.
4. Кожаберлиев Б. Духовность как критерий человеческого бытия. Евразийское общество. 2005 г. №1 с.43.
5. Петрушева Р.Н. Духовно-нравственное воспитание в вузе. Педобразование и наука. 2006 г, №5.с.13-18.
6. Татаркина Н. Методологическое основание концепции формирования духовно- нравственной культуры студенчества. Альма матер. 2007г. №2 с.44-48.

ӘОЖ 37.017:316.61

ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТІК - МӘДЕНИ ЖАҒДАЙЛАРДА ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТ НЕГІЗІНДЕ ТҰЛҒАНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ДАМУЫ

Абуова Р.С., Абуова А.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада қазіргі қоғамның рухани-адамгершілік даму мәселесі қарастырылады. Бүгінде біздің қоғам әлеуметтік-экономикалық қана емес, рухани дағдарысты да бастан кешуде.Мұндай дағдарыстың себебі-рухани дамудың тоқтап қалуы, адам өмірінің негізін құрайтын рухани құндылықтардың жоғалуы. Тұтыну дәуірі, азғырулар, көптеген ыңғайлылықтар адамдарды адамгершілікке айналдырмайды, керісінше, көбінесе моральдық нұсқауларды бұзады. Қазіргі жастар өздерінің ішкі әлемінен және рухани қажеттіліктерінен, идеалдар мен мінез-құлық нормаларының құнсыздануынан айырылады.*

Кілт сөздер: *білім, тұлға, рухани мәдениет, фольклор, субмәдениет, адамгершілік, құзыреттілік.*

ӘОЖ 78

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Таспаева С.Ж.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бүгінде білім саласына көптеген өзгерістер, жаңалықтар енгізіліп, авторлық бағдарламалар, әдістемелік жинақтар шығармашылық ізденіспен дамып келеді. Музыка саласында да дәстүрлі халық музыка байлығын, Қазақстан Сазгерлері шығармаларын насихаттау жаңа қырынан алға қойылып, жаңартылған музыка бағдарламалары жасалуда. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында ұлт мәдениетіне көңіл бөлу, ұрпақ тәрбиесіне бағытталған халықтық педагогиканы зерделеу және оның дәстүрлерін орта мектептер мен орта және жоғары оқу орындарында пайдалануға арналған оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдар жазу ісінде шұғыл бетбұрыс басталды.Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алуымен байланысты қоғамымыздағы экономикалық, саяси-тәуелсіздік мәдени өзгерістер жүзеге асуда. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы қабылданып, еліміздегі барлық жалпы орта білім беретін мектептерге арналған білім мазмұны айқындалуда.Жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық мәдени мұра сабақтастығын сақтай отырып оқыту, тәрбиелеу арқылы әрқайсысының жеке тұлғалық саналарын жан – жақты дамыту жаңа мектептің басты мақсаты болып табылады.*

Кілт сөздер: *музыка бағдарламалары, ұлттық игіліктер, прогресс, ұлттық педагогика,эстетикалық тәрбие.*

Білім берудің бүкіл жүйесін қайта құру жағдайында бұл маңызды міндеттерді іске асыру үшін оқыту мен тәрбиенің жоғары сапасына қол жеткізетін білімнің жаңа ұлттық үлгісін жасау және дамыту көзделіп, ұлттық мәдениеттке, халықтық дәстүрге, олардың тарихы мен даму жолдарына қайта оралып, өнер мен мәдениетті дамытуға барынша қолдау жасалып отыр. Республикамыз егемендік алып жатқан жағдайда халқымыздың рухани өміріне қазақ халқының мәдени, тарихи мұралары қайта оралып жатқаны мәлім. Ол мұралардың қатарына халық музыкалық шығармашылығын толығымен жатқызуға болады. Сондықтан жалпы орта білім беретін мектептердегі оқу – тәрбие ісінің мазмұны да жеткіншектің әр жақты дамуына даңғыл жол ашатын оны дүниежүзілік прогрестің жетістіктерімен қоса өз халқының ғысырлар бойы тұнып тұрған

рухани мөлдір бұлағынан сусындатып, адамзат мәдениетінің биігіне жетелейтін сан – салалы әрі терең мағналы болуы шарт. Қазіргі заман білім беру жүйесінің алдына қойған басты міндеттерінің бірі – ұлтық музыкалық өнерді одан әрі дамыта отырып, оқушылардың ұлттық танымы мен білім деңгейін көтеру қажет.

Егеменді еліміз, бүкіл әлемдік экономикалық мәдениет пен өнер саласындағы және информациялық болашағы – жас ұрпақтың, өнер арқылы, көркемдік білімі мен шығармашылық ой - өрісін, рухани мәдениетін «сұлулық заңдылықтарын» сәйкес дамыту, ұлттық педагогика негізінде – туған халықтың тағылымдықдық салт – дәстүрлерін игерте отырып, ізгілікке, әдептілікке, туған ел мен жер тарихына, мәдениетіне деген өркениеттік көзқарасын тәрбиелеу, балабақшадан бастап, білім мен тәрбие беретін педагогикалық мекемелердің алдындағы кезек күттірмейтін өзекті мәселелер. Халыққа білім беру жүйесіне ұлттық мәдениетті енгізуге әлеуметтік қажеттілік туып отырғаны айқын. Сонымен бірге педагогикалық ғылым шеше қоймаған қайшылықтарда бар. Атап айтқанда: қазақ халық музыкалық шығармашылығының педагогикалық мүмкіндіктері мен оны мектеп жасына дейінгі мекемелерде пайдаланудың қазіргі деңгейі арасындағы; қазақ халық музыкалық шығармашылығын пайдалана отырып балаларға музыкалық – эстетикалық тәрбие беру үрдісін ғылыми-әдістемелік жағынан қамтамассыз ету қажеттілігі мен ондай жағдайдың тәжірибеде жасалмай отырғандылығы арасындағы қайшылықтар. Ұлттық сананы көтермей, жетілдірмей тұрып, ұлтымыздың рухын көтеру мүмкін емес. Ол үшін жас ұрпақтың ана тіліне, туған елінің рухани мәдениетіне, өнеріне, бүкіл данышпандығын бойына жинақтаған ұлтымыздың эстетикалық, этикалық дәстүрлеріне деген ұлттық санадағы сапалы қатынасын тәрбиелеуіміз жөн. Халықтық дәстүрлі өнер, бейнелеу, би, музыка т.б. өнер түрлерін арқылы көркем – эстетикалық тәрбие жүйесін – этноэстетикалық, этнопедагогикалық тәрбие негіздерімен ұштастыра жүзеге асыру, жас ұрпақты ұлттық мәнде тәрбиелеудің өзекті мәселелерін шешуге зор ықпал жасайды. Әр халықтың эстетикалық дүниетанымы, көркемдік мәдениеті өзіне тән өнер туындыларымен ерекшеленетіні өмір шындығы. Ұрпақ тәрбиесінде, туған халқымыздың ұлттық өнерін, оның нәзік те көркем сырын ұғындыру, мектеп оқушысының әсемдікті түйсіне білуге баулу құралы екені сөзсіз. Сондықтан, мектепте қазақтың ұлттық музыкалық өнеріне деген қызығушылықты қалыптастыруда музыка жанрларының сан – алуан түрлері жайында қарапайым түсініктер беру көзделеді. Тікелей қазақтың ұлттық музыка мәдениетінің әр түрлі салалары арқылы оқушыларға музыкалық–эстетикалық тәрбие беру проблемасын да бірқатар ғалымдар зерттеген.Музыка сабағының мұғалімі – шығармашылық фантазиясы мол, арнайы бір аспапты еркін меңгере алатын, музыкалық сауатты, жан – жақты ғылым білімнен хабардар, ой-өрісі кең маман болғанда ғана жас жеткіншектерге жүйелі музыкалық білім бере алады. Музыкалық тәрбие мен білім беруде музыка сабағында оқытудың әр түрлі тәсілдерін қолдану; сөздік (баяндау, түсіндіру, әңгімелеу), көрнектілік (музыкалар иллюстрациялар, диафильм, бейнефильм-дерден үзінділер) көрсету (үйретілетін әнді орындап беру, би қимылдарын көрсету, аспаптарда ойнап беру). Кейбір тапсырмалар алдында жағдаяттар туғызу, оқытудың белсенді тәсілдері іскерлік ойындар жүргізу т.б. оқытушының іс-тәрбиесі мен шығармашылығынан туындайтын оқыту тәсілдері, әдістері сабақ үрдістеріне оқытудың жаңа технологиясын түрлендіре түседі. Оқытудың жаңа технологиясы оқушылармен жеке, топ болып жұмыс істеудің тиімді тәсілдерін түрлендіруді талап етеді. Жалпыға білім беретін орта мектептің «Музыка» бағдарламасының мақсаттарын, міндеттерін, принциптерін бүгінгі заман талабымен байланыстыра жүргізу басты мәселе болуы керек[1].

Қандай ғылым болмасын оның теориялық негізі болады. Ал музыканың теориялық негізіне келетін болсақ, бұл бірнеше саладан қалыптасқан теориялық негізі бар өнер ғылымы. Музыканың «Сольфеджио» «Музыка шығармашылығын талдау» және «музыканың элементарлық теориясы» яғни әліппесі құрайды. Бұлар өзара күрделі жеке дара пәндер.

Жалпы алғанда музыка сабағының басқа пәндерден айырмашылығы - бұл сабақтың өнер сабағы болғандықтан. Бұл сабақта баланың сезімі мен ақыл ойы. Музыка сабағы барлық өнерлерді: әншілік, би өнерін, күй өнерін т.б. өнерлерді қамтиды. Бұл сабақ коллективтік сабақ. Қазақ халқының музыкасы ауыз екі поэзиялық творчествосымен тығыз байланысты: Ән - жырлар, дастандар, музыкалық аспаптар сүйемелдеуімен орындалады. Аспаптардың барлық түрі алып жүруге ыңғайлы, құрылысы қарапайым. Қазақ халқына жеке дауыспен немесе қосылып ән - терме

айту, домбыра аспабында күй ойнау тән. Қазақ халқының ауыз -екі поэзиялық шығармашылығы музыкасыз болмаған, ал музыка сөзсіз және қимыл әрекетсіз болмаған. Халық сан ғасырлар бойы жеткіншек жас ұрпақтарға эстетикалық тәрбие берудің нақты формаларын, әдіс-тәсілдерімен құралдарын қалыптастырып отырған. Бұл эстетикалық тәрбие балаларға қайырымдылық, ілтипат қатынасын жасау, балалардың адамгершілікке деген сезіміне ояту, моралдық жағынан өзіне деген сенімін нығайту, жауаптыда қызықты істерге тартады. Балаларды шебер сөйлеуге тәрбиелеу, музыкалық аспаптарда ойнау, ән-күй сайысына қатыса білуге үйрету, музыкалық және эстетикалық тәрбиенің негізгі бөлігі деуге болады[2].

Мектептегі музыкалық тәрбиенің негізгі бір мақсаты, балалардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру. Адамзат баласының өнерге деген жан дүниесін байыту. Техникалық прогрестің арқасында музыка тыңдаудың мүмкіндігін арттыру. Баланы музыканы қабылдау тек музыканы тыңдау кезінде қалыптаспайды, ол одан бастап музыкалық әрекеттерде: ән айту, балалардың музыкалық аспаптарында ойнау, музыкалық сауаттылықты ашу, музыкалық ритмикалық қимылдарды жасау, музыкалық ойындар ойнау таға басқа жұмыс үстінде балалардың шығармашылығын дамыту. Музыканың балаға әсер етуі де жоғары тұрады. Сондықтан баланың психологиясына да физиологиясына да әсер етеді. Музыкалық сабақ эмоцианалды әсер ете отырып музыкаға деген қызығушылықты да арттырады. Музыка сабағының көркемділігі мен техникалық жағы бірдей болуы керек. Мектепте музыка сабағы колективтік сабақ. Мысалы: ән, хор айту кезінде бүкіл сынып бір аспапта ойнағандай бірге орындалуы керек, немесе оркестр үйірмесі де осындай болуы керек[3].

Мектепте білім беруде түбегейлі, міндеттерін жүзеге асыруда ұлттықмузыка пәнінің де алатын орны ерекше. Оқушылардың эстетикалық талғамын, рухани байлығын, әсемдігін,терең сезімін музыкалық сауатын, шығармаларды, музыканы айту, тыңдау арқылы жүзеге асыру үшін музыка пәні оқытушыла-рының алдына көптеген міндеттер жүктелінеді.Мектепте ұлттық музыка пәнін оқытудың басты міндеті және мақсаты – оқушыларды сабақтарда түрлі көрнекілік іс-әрекеттерге қатыстыра отырып, балалар жүрегіне халық дәстүрінің рухына толы, оны қабылдай алатын бір-тұтас көркемдік – эстетикалық мүмкіндіктерді туғызу керек.

Балалар ұлттық музыка сабағынан өзін қоршаған дүниенің әдемілігі мен сұлулығы, өнерді біртұтас сезінуге тиіс болса, ұстаз осыларға сәйкес ұлттық музыкалық шығармалардың терең педагогикалық дәстүрін таныта білетін тәрбиенің әдемілік көздерін табуы қажет. Өзін қоршаған өмір мен мектептегі ұлттық музыка сабағын тығыз байланыстыра ұстау, оқу-тәрбие жүйесіндегі басты және негізгі міндет болуы керек. Өйткені, өзіміз қоршаған табиғат, күнделікті еңбек, халықтың материалдық-рухани мәдениеті (халықтың қолданбалы өнері, зергерлік, үй тұрмыс бұйымдары), халық ауыз шығармашылығы, ойын сауық, салт-дәстүр, т.б. ұлттық музыкалық білім беру мен тәрбиелеудің басты мақсаты болып табылады. Оқушылардың ұлттық музыка сабақтарына деген ынтасын арттыру, ұлттық музыканы өнер ретінде танып, оны өмір қажетіне айналдыру, құштарлық сезіміне тәрбиелеу. Оқушылардың жоғары көрнекілік талғамын, өнер шығармаларын тек шынайы сезіммен қабылдап, бағалай білу қабілетін қалыптастыруы, оларды бейнеленген түрлі құбылыстарlы салыстыра білуге, ұлттық музыкалық шығармалардың сипатына, стилі мен жанрына және дәуіріне қарай түсінуге тәрбиелеу, ұлттық музыкалық шығармалардың сипатын танытатын жанрлар, саздар, ырғақтың, тембрлік ерекшеліктер туралы және оларды музыка пәнінің бағдарламасында белгілі бір логикалық құрылымы арқылы жүзеге асырылуы қажет [4].

Оқушылардың ұлттық музыкалық өнермен қарымқатынасындағы түрлі практикалық тәсілдерін игеруді қалыптас-тыру (ән айту дағдысы,музыка тыңдау, музыка сауатын меңгеру, шығармашы-лық қаблеттерін қалыптастыру). Көркем бейнелерді қабылдау негізгі музыка болып табылатын өнердің әралуан түрлерін интеграциялау (біріктіру) нәтиже-сінде жүзеге асырылады. Бұл, оқушылардың түрлі іс-әрекет барысында белсенді шығрмашылық даму мүмкіндігінің болуын талап етеді. Музыка сабақтарында оқушылардың музыкалық шығармашылық дағдыларын дамыту. Ол музыкалық білім беру, тәрбие негізінде оқушылардың бойындағы өнердің әр саласына деген бейімділігін (әншілік, күшілік, ақындық, суырып салма, бейнелеу өнерпі, актерлік, жазушылық т.б.) қалыптастыру болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Меңдіаяқова Қ.М., Қарамолдаева Г.Ж. Мектептегі музыка тәрбиесін беру әдістемесі Алматы: 2007 . 25-30 б.
2. Ұзақбаева С. Тамыры терең тәрбие Алматы:2015. 105-120 б.
3. Мектептегі музыка пәнінің мұғалімдеріне арналған методикалық нұсқау. Алматы: 2017. 21-24 б.
4. Сүлейменова Р.Ә. Жұмалиева Р.А. Бастауыш сыныптарда музыка пәнін оқытудың әдістемесі. Астана: 2003. 10-13 б.

УДК 78

РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ШКОЛЬНИКОВ

Таспаева С.Ж.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Сегодня в сферу образования внесено много изменений, новшеств, творческим поиском развиваются авторские программы, методические сборники. В музыкальной сфере пропагандируется традиционное народное музыкальное богатство, произведения композиторов Казахстана, создаются обновленные музыкальные программы. В связи с этим в Республике Казахстан начался резкий поворот в деле внимания к национальной культуре, изучения народной педагогики, направленной на воспитание поколения, и написания учебников и учебно-методических пособий для использования ее традиций в средних школах и средних и высших учебных заведениях.С обретением независимости Республики Казахстан в нашем обществе происходят экономические, политико-независимые культурные изменения. Принят Закон Республики Казахстан Об образовании, определяется содержание образования для всех общеобразовательных школ страны.Главной целью новой школы является всестороннее развитие индивидуального сознания каждого через обучение, воспитание молодого поколения с сохранением преемственности национальных благ и человеческого культурного наследия.*

Ключевые слова: *музыкальные программы, национальные блага, прогресс, национальная педагогика, эстетическое воспитание.*

ӘОЖ 81.38

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ПЕРИФРАЗДАРДЫҢ БАҚ ТІЛІНДЕГІ ПРАГМАСТИЛИСТИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Ибрашева Т.К.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақалада қазақ тіліндегі перифразалардың тілдік табиғаты мен өзіндік белгілері зерттелген. Перифраздар – ауыспалы, астарлы мағыналы болып келетін тілдік тәсілдің бірі. Жұмыста осындай бейнелі тұрақты тіркестер туралы айтылған тілші-ғалымдардың пікірлері, оларға берілген анықтамалар туралы сөз болады. Сонымен қатар көркем шығармалар мен бұқаралық ақпарат құралдары бетінде кездесетін перифраздардың стилистикалық, прагматикалық мақсаттағы ерекше қолданыстары қарастырылып, дәлелді мысалдар келтірілген.*

Кілт сөздер*: перифраза, стилистикалық тәсіл, фразеологизм, метафора, көркем образ.*

Бұл мақалада біз қазақ тіліндегі жеке дара көп сөз етіле қоймаған перифраз ұғымының тілдік табиғатын қарастырып, бұқаралық ақпарат тілдерінде, соның ішінде баспасөзде қолданылу ретіне тоқталамыз. Перифраз – көріктеу тәсілдерінің бірі ретінде затты, құбылысты өз атымен атамай,

басқаша, яғни айрықша бір белгісін негізге ала отырып, суреттеп атау. «Қазақ тілі энциклопедиясында» перифразаға «Перифраза (ағылшын paraphrase) – сөздің бейнелі мағынада қолдану тәсіліне жататын көркем троптың бір түрі. Перифраз затты, процесті, құбылыстың ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, соны образды түрде сипаттау, анықтау» [1] деген анықтама береді. Мысалы: дәрігер деудің орнына «*ақ халатты абзал жандар*» деп атау, депутаттар деудің орнына «халық қалаулылыры» «халық қызметшісі» деп қолдаудағы мақсат бір сөзді басқа сөздермен ауыстырып қана қою емес, бұл ұғымды өз атынын басқаша етіп атау оны бейнелі етіп сипаттау үшін және қандайда бір эмоцияналды-экспрессивті баға беру үшін қолданылады. Бұл, біріншіден, стильдік мақсатта айтылып тұрса, яғни бір сөзді қайталап айта бермес үшін ойды түсініктірек баяндау үшін, бір ұғымды түрлендіріп әрқандай атаулармен атап, жалпы мәтінің көркемдігін арттыру болса, екіншіден, перифразалар заттың, кейіпкердің қасиетін, ерекшеліктерін баса көрсетуде, уақиғаны суреттеуде образдылық жасап, айтылған ойдың әсерлілігін арттырады, сонымен бірге автордың субъективті сезімдерін білдіру үшін қолданылатын стильдік тәсіл болып табылады.

Перифраздарды қазақ тіл білімінде 90-шы жылдардан кейін ғана қарастыра бастады. 1996 жылғы Г.Үсенбаеваның кандидаттық еңбегін атауға болады. Г.Үсенбаева «Перифраздың тілдік табиғаты» (1996) атты диссертациясында перифраздың тілдік табиғатын ашуға ұмтылып, метафоралық, метонимиялық, синекдохалық, эвфемистік, синонимдік, есімді және етістікті деп бөліп, оларды жіктеп, перифраздың жасалу жолдары мен тәсілдеріне тоқталған.

Перифраздардың көркемдік жағын талдаған еңбек Г.Амандықованың «Қазақ көркем әдеби тіліндегі перифраздар» (1999) атты кандидаттық диссертациясы. Бұл еңбекте 1960-1990 жылдар арасындағы ақындардың өлеңдерін басты нысанаға ала отырып, шабыт шалқар иелерінің перифраздарына талдау жасаған.

Қазақ тіліндегі теңеулердің пайда болуы мен қолдану ерекшеліктерін зерттеген профессор Т.Қоңыров перифразды бейнелі синонимдер қатарына қосып, оған мынандай анықтама бере кетеді «перифраз дегеніміз – затты, процесті, құбылысты өз атымен атамай, басқаша атау, әрі соның негізінде сол заттың, құбылыстың, ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, соны образды түрде сипаттау, анықтау», Қ.Мұхамеджанов «Қазіргі қазақ тіліндегі сөздердің ауыс мағынасы» деген диссертациясында перифразды сөздердің ауыс мағынасына жатқызады, заттың, құбылыстың атауын оның өзіне тән белгілерінен басқа астарлы мағынада суреттеу әдісі – дейді. Ал К.Шәменов, С.Торайғыров тілін зерттей келе перифраздарды емеурін деп алып, оны символ, аллегориямен ұштастырады да, олар көбінесе сатиралық сипатта болады деп түйеді. Ал академик З.Қабдолов перифразды «сөзді қайта айтып беру», профессор Ә.Болғанбаев өзінің «Қазақ тілінің синонимдер сөздігі» еңбегінде синонимдерді қолданудың тағы бір тәсілі деп көрсетіп жеке сөздің орнына оны түсіндіріп сипаттап беру» деген.

Қазақ тіл білімінде перифраз атауларды өзіне ұқсас метафора, метонимия, синекдоха,теңеу, эпитет, табу, эвфемизм, фразеологизм сияқты тілдік бірліктерден қалай ажыратуғаболады деген мәселер үнемі күн тәртібі мәселесінде көтеріліп отыратындығы белгілі. Осыған орай, профессор Байынқол Қалиұлы перифраз (сипаттама сөз) болу үшін кемінде бес түрлі шарт болу керектігін ұсынады. Олар:

1) Сипаттама сөздер кемінде 2 не 3 сөздің тіркесінен жасалып, негізінен екі сыңарданқұралуы шарт.

2) Сипаттама сөздің ол сыңарлары анықтауыштық (адъективтік) немесе изафеттік(генетив) қатынаста тұруы керек. Осы тұрғыдан ақ алтын деген -анықтауыштық қатынаста,шөл кемесі деген - изафеттік қатынаста тұр. Сондықтан бұлар сипаттама сөздерге жатады. Ал«Қазақстанның бұрынғы астанасы» деген – сипаттама сөз емес, ол тек анықтама(түсініктеме) ғана.

3) Сипаттама сөз құрамында кіретін мүшелердің бірінші сыңары негізінен тура мағынада тұрады да, екінші сыңары - ауыспалы мағынада тұрады. Айталық, қара алтын (мұнай) дегендегі қара сөзі – тура мағынада, ал алтын сөзі – ауыспалы мағынада тұр.

4) Сипаттама сөз алғаш жасалған кезінде еркін тіркес (матасу,қабысу) болғанымен кейіннен ол сыңарлар тұтасып кетіп, тұрақты тіркеске айналады да, бір ғана заттың атын білдіреді. Соған орай сипаттама сөздің берер жалпы мағынасы да ауыспалы, бейнелі мағынаға айналады.

5) Сипаттама сөз жасалу үшін заттың (денотаттың) өзі адамзат баласы үшін маңызды, мәнді, аса қажетті зат болуы керек және сол сөзді жасаушы адам әлгі заттың құндылығымен, маңыздылығымен мақтана алатындай болуы қажет. Яғни сипаттама сөз жасалу үшін көңіл күйдің көтеріңкі болуы шарт.Осы бес қасиеттің бесеуі де болса ғана әдеттегі еркін тіркестер тұрақты тіркеске айналып, жеке сөздің қызметін атқарады. Біздің сипаттама сөздер деп отырғанымыз, міне, осындай бейнелі, образды сөздер. Егер жоғарыда көрсетілген 5 белгінің екеуі не үшеуі болып, қалған екі не үш белгісі болмаса, ол сипаттама сөз бола алмайды [2] екен.

Тіл білімінде перифраздарды тілдік (узуалды) перифраздар және поэтикалық (авторлық) перифраздар деп екіге бөліп қарастыру дәстүрге айналған. Перифраз сөздердің бұл екі түрінің де жасалу тәсілдері мен функциялық қызметі жағынан бір-біріне ұқсас. Тек олардың қолданыс өрістері әртүрлі. Мәселен, тілдік перифраздар жалпыхалықтық тілде көп қолданылса, поэтикалық перифраздар көркем әдебиет пен публицистикалық стильде жиі ұшырасады.

Перифраз – лингвистикалық единица. Себебі біріншіден, ол міндетті түрде тұрақты сөз тіркесінен болады, екіншіден, оның семантикасы келтірінді (коннотативті) мағынада жұмсалады. Сөзді перифрастикалық мағынада қолданғанда, заттың тек жеке бір айрықша белгісі ғана алынады да, басқалары ескерілмейді. Үшіншіден, тілде бұрыннан қолданылып келе жатқан узуалды (тұрақтанған) перифраздар бар да, көркем шығармаға тән жеке авторлық еркін (оказионалдық) перифраз бар. Алғашқысын жалпы тілдік, соңғысын стильдік құбылысқа жатқызамыз. Перифраздың өзіне тән бір ерекшелігі – тура мағынадағы сөздердің тіркесі арқылы екінші бір жаңа ұғымды суреттеуі. Бұл жағынан ол басқа көркемдеу, бейнелеу тәсілдірімен – метафора, метонимия, синекдоха, табу т.б. мағына жағынан ұштасып жатады.

Қырманда алтын, қызыл маржан,
Жайнайды жаратылыс берген сыйдай (С.С.).

Қазақ тіл білімінде перифраз мәселесінде кеңірек тоқталған профессор Р.Сыздықова көріктеу құралдарының ішінде көп айтылмайтыны перифраз деп, оның себебі біртектес троптық категорияларды бір-бірінен дәл ажыратушылықтың жоқтығынан деп көрсетеді. Ғалым өзінің «Абай шығармаларының тілі» деген еңбегінде перифраздарға талдау жасай келе, ұлы ақынның тіліндегі перифразды қолданумен қатар (өмірді «бұлдыр заман» деуі: «қайта айналмас, жаңғырған бұлдыр заман», «сұм жалған», «қайран дәурен» деуі: Бір қызық ісім екен сұм жалғанда, Қалжыңдасып өткізген қайран дәурен), перифрастикалық тіркестердің небір ойға келмейтін түрлерін жасайтынын сөз етеді. Мысалы: «соқтықпалы, соқпақсыз жерде өстім» деп, Абай өзі өскен ортаны, өзін қоршаған сол кездегі әлеуметтік, қоғамдық ойпікірді айтып отырса, әбден қажыған кезін, өзінің бір жабырқау күйін ақынның «сұрғылт тартқан бейуақ» деп беруі тіпті әсерлі бейнелеу деп таниды. Шынында, Абай тіліндегі перифраздар өзіндік ерекшелігімен бой ұрып тұрған, бейнелі, көркем, жаңашыл – өте шебер жасалған және қисынымен қолдауын тапқан тіркестер. Олардың эстетикалық құндылығы осында деп көрсеткен проф. Р.Сыздықова перифразға «құбылыстың, заттың, айрықша белгісін ерекшелеп, айқындап, оны сипаттап көрсету» [4] деп анықтама береді.

Қазіргі қоғам өмірінде БАҚ тілінде ақпарат таратудың негізгі көзі болып табылатын тілдік бірліктер ішінен перифраз атаулардың да қолданыстық қызметі, прагмастилистикалық мақсаты ерекше. Яғни перифраз сөздер таңбаланған ұғымға стилистикалық нәр беретін, лексика-семантикалық жағынан – бейнелі, образды, әсерлілігі жағынан – стильдік, экспрессивтік, эмоцияналдық мәнге ие болғандықтан, оқырманға, тыңдарманға ерекше әсер ететін бейнелі, образды сөздер ретінде журналистер тілінде жиі қолданатындығы мақалада нақты мысалдар негізінде дәйектелді.

Бүгінгі БАҚ тілінде ақпарат таратудың негізіг көзі болып табылатын тілдік бірліктер ішінен перифраз атаулардың да қолданыстық қызметі ерекеше деуге болады. Публицистикалық стиль ерекшелігіне сәйкес перифраздық тілдік бірліктер әрі атауыштық, әрі бейнелілік, әрі көркемдік қызметте кеңінен қолданысқа ие болып отыр. Қазіргі кезде сырты экстралингвистикалық факторлардың әсерінен тілімізде біраз жаңа перифраздар пайда болды. Олардың, негзінен, көрінетін жері, қолданылатын тұсы – бұқаралық ақпарат құралдары. Мысалы, қызыл аймақ, жасыл өлке, темір ханшайым, жыл үздігі, жыл адамы және т.б.

Сол сияқты перифраз атаулардың негізгі қолданыс өрісі БАҚ тіліндегі публицистикалық

стильдің дамуымен тығыз байланысты болып отыр. Журналистер тыңдарманға, оқырманға әсерлі, образды, жағымды жету үшін өздерінің коммуникациялық актілерінде перифраз атауларды жиі қолдануға тырысады. Олардың көбі мақала атаулары болып келеді. Мысалы, ғасыр жасаған әже, Жайықтың жампозы, ел қалаулысы, ұлт ұстазы және т.б. (Орал өңірі, 2022)

Бүгінгі мерзімді баспасөз, теледидар, радио хабарлары тілінде жиі жұмсалатын перифраз атаулар ретінде «қанатты метал» – алюминий, «қара алтын» – мұнай, «көгілдір отын» – газ, «ақ ұлпа» – қар, «дала аруы» – жүгері, «теңіз алыптары» – киттер, «қыр баласы» – ауыл баласы, «солтүстік еркелері» – страустар, «алла үйі» мешіт, «саналы сандық» – компьютер, «темір тұлпар» – машина, «ащы су» – арақ, «жуан жұдырықтылар» еркектер, «нәзік жандар» – әйелдер және т.б. атауларды жатқызуға болады [5].

Австралияның оңтүстігінде теңіз алыптары (киттер) қырылуда («Хабар» арнасы). Номинация теориясында сөз әдетте біріншілік атау, екіншілік атау болып бөлінетіндігі белгілі. Перифраз сөздер – екіншілік атаулар, бейнелі, образды атаулар. Мәселен жоғардағы *кит* сөзінің семантикалық шеңберіне назар аударғанда оның басқа жануарлармен салыстырғандағы өте үлкен болуы және тек мұхит, теңізде ғана мекендейтін уәждері мен даралауыш семалары екіншілк номинацияның туындауына негіз болып перифраз атаудың жасалуына себеп болып отыр. *Солтүстік еркелерін* (страустар) Африкадан солтүстік аймаққа әкелу екінің бірінің қолынан келмейді («Қазақстан», Ақерке Қабекеева).

Мәселен жоғардағы страус сөзінің семантикалық құрылымына назар аударғанда біріншіден, бұл жануардың қазақ халқының тілдік санасында ертеден қалыптаспағаны және оны алыс солтүстіктен әкелетін диференциалды семалары негізге алынғаны белгілі, екіншіден страустың мінез-құлқы, жүріс-тұрыс кербез болғандықтан қазақ тілінде осы ұғымды таңбалайтын ерке сөзінің контекске сай таңдалынып алуы екіншілік номинация тұрғысынан жаңа перифраз атаудың қалыптасуына себеп болып отыр. Бұндай перифраздардың мағынасын мәнмәтінсіз (контекссіз) түсіну қиын екенін аңғаруға болады.

Сонымен қатар соңғы уақытта халыққа таныс, бұрыннан қолданылып келген кейбір перифраздар жаңарып басқаша қолданылып жүр. Мысалы, Қара құмырсқа еліне барып қайтты (Қытай), Жүздесу газеті 2021, қараша), Бас қаламыздың дамуына арналған жиын өтті (Сонда). Ел бесігін тербеткендер (әйел адамдар) Елордада бас қосты (Орал өңірі, 2021, 15 қараша). Бұлайша қолдану арқылы автор оқырманға әсер ету, мала тақырыбы арқылы оқырманның қызығушылығын арттыру, сөздің көркемдігін арттыру сияқты прагмастилистикалық мақсатты көздейді.

Қорыта айтқанда, перифраз дегеніміз – затты, процесті, құбылысты өз атымен атамай, басқаша атау, әрі соның негізінде олардың ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, оларды бейнелі түрде сипаттау, анықтау. Сонымен қатар бұл тәсілді бүгінгі медиа тілінде, соның ішінде баспасөз бетінде, жиі қолданылатын, тыңдарманға, оқырманға әсерлі, образды, бейнелі ақпарат жеткізу мақсатында ұтымды, әртүрлі стилистикалық мақсатта жұмсалып, журналистер тілінде тұрақтылық сипатқа ие болып келе жатқан тілдік бірліктердің бірі деуімізге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ тілі: Энцоклопедия. – Алматы, 1998. – 509 б.
2. Қалиев Б. Сипаттама сөздер дегеніміз қандай сөздер // Сөзстан (мақалалар жинағы). – Алматы, 2009. – 304 б
3. Айтбайұлы Ө. Қазақ фразеологизмдері мен перифраздары. – Алматы: Абзал-ай, 2013. - 400б
4. Сыздық Р. Абай шығармаларының тілі. – Алматы: Ел-шежіре, 2014. -384 б.
5. Амандықова Г. Қазақ көркем әдеби тіліндегі перифраздар. – Алматы, 1999, КДА.

ӘОЖ 81.38

ПРАГМАСТИЛИСТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ПЕРИФРАЗОВ НА КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ В ЯЗЫКЕ СМИ

Ибрашева Т. К.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация.*В данной статье изучена языковая природа и своеобразие перифраз в казахском языке. Перифразы-один из языковых подходов, который имеет переменный, подтекстовый смысл. В работе речь идет о мнениях ученых-корреспондентов, высказанных о таких образных устойчивых выражениях, об определениях, которые им даны. Кроме того, рассмотрены уникальные применения перифразов в стилистическом, прагматическом целях, встречающиеся на страницах художественных произведений и средств массовой информации, приведены убедительные примеры.*

Ключевые слова: *перифраза, стилистический подход, фразеологизм, метафора, художественный образ.*

ӘОЖ379.8(075.8)

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Мажитова А.А.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация.*Мәдениет қоғаммен бірге дамып келе жатырған үздіксіз процесс. Жаңашыл технологиялардың қоғамда кеңінен орын алуы, әлеуметтік салалардың қызметін дамытуды талап етеді. Біздің өмір сүріп отырған ортамыздың жаңаруының қазіргі заманғы процесстері әлеуметтік мәдени ахуалға да өзгерістер әкелді. Практика мен әлеуметтік зерттеулер халықтың мәдени қызығушылығында мәдени демалыс орындарының маңызын айқын көрсетеді. Осыған байланысты, рухани қажеттіліктер үнемі өзгеріп, сапалы жаңа деңгейге көтеріліп отырады.*

Кілт сөздер*: жаңашылдық, инновация, мәдениет, мәдени-тыныгу қызметі, мәдениет мекемелері.*

Жаңашылдық немесе инновация - дәстүрлі таным ерекшелігіне ұқсамайтын жаңа нәрсені ойлап табу, білім мен материалдық мүмкіндіктерді пайдалана отырып ескіні өңдеп шығару, жақсарту, кем нәрсесін толықтыру, тың нәрселер ойлап табу, жаңа әдіс пен жаңа жол арқылы өмірді жаңарту деп түсіндіріледі. Қарапайым мағынада айтсақ, егер әлдебір өзгертулер, тапқырлықтар, жаңалықтар қоғамда жалпы қолданыла бастаса, онда ол жаңалық ашудың шындап толық іске асқанын көрсетеді. Көптеген салаларда заттар мен әдістерге жасалған жаңалық өмірде қолданысқа енгізілсе, ол қоғамның көптеген салаларында өзгерістерге ықпал ете бастайды. Әсіресе өнердегі, экономикадағы, сауда мен саясаттағы өзгерістердің халық пен елге тиімділері инновация болып есептеледі. Экономиканы алсақ, инновация экономикалық өсімді туғызады, заттың құнын арттырып, бағасын түсіруге көмектеседі, еңбек күштерінің ысырап болмауына көмектеседі, қаражат, материал үнемдейді, жұмыс тәртібін жақсартады, уақыт шығынын азайтады. Ал мәдениет саласындағы жаңашылдық қоғамның мәдени өмірін қалыптастырып, рухани тұрғыдан дамуына жол ашады.Инновацияның қазіргі мағынасы ауқымды, ол көбінесе адамның рухани белсенділгі арқылы әуелде болмаған жаңа жоспарлау, жобалау, техника, мәдениет, сауда және қоғамдық өмір салтын қалыптастыру, ал, тар мағынада тек жаратылыстану ғылымдары мен өндірістік техникада жаңа тапқырлық ашуды көрсетеді [1].

Мәдениет қоғаммен бірге дамып келе жатырған үздіксіз процесс. Жаңашыл технологиялардың қоғамда кеңінен орын алуы, әлеуметтік салалардың қызметін дамытуды талап етеді. Біздің өмір сүріп отырған ортамыздың жаңаруының қазіргі заманғы процесстері әлеуметтік мәдени ахуалға да өзгерістер әкелді. Практика мен әлеуметтік зерттеулер халықтың мәдени қызығушылығында мәдени

демалыс орындарының маңызын айқын көрсетеді. Осыған байланысты, рухани қажеттіліктер үнемі өзгеріп, сапалы жаңа деңгейге көтеріліп отырады. Инновациялар мен инновациялық технологиялар мәдени-тыныңу қызметінің тиімділігін арттырудың белсенді элементтері болып табылады.

Әлеуметтік мәдени салада инновациялар мақсатты түрде енгізу немесе басқа иновацияны қалыптасқан тәжірибеге енгізу ретінде қарастырылады. Десек те, барлық кезеңдерде бос уақыттағы жаңашылдық белгілі бір тарихи дәуірдің мінез-құлқын, әдет-ғұрпын, дүниетанымын және халықтың тиісті қажеттіліктерін қанағаттандырып отырғанын атап өткен жөн. Уақыт өте келе бос уақыттағы кейбір инновациялар заман талабына сай өзгеріп, жаңарып, толықтырылып бүгінгі күнге дейін қолданылып келеді, ал, кейбірі мүлдем жоғалып кетті. Демалыс пен ойын-сауықтың кейбір заманауи түрлерінің тамыры сонау өткенде жатыр. Әр түрлі тарихи кезеңдерде адамдар жаңалықтарды бірдей қабылдамады: кейде кейбіреулері жалпыға бірдей танылды, тез таралды және танымал болды; басқаларын мемлекеттік органдар күштеп таңған. Кейде бос уақыт саласындағы жаңалықтарды басқарушы өкілдер адамдардың санасына әсер ету механизмі ретінде қолданды. Әлемдік қоғамдастықтың дамыған елдерінде бос уақыт әлеуметтік даму факторларының бірі ретінде қолданысқа ие болды. Бос уақыт шекарасының тұрақты кеңею процесі ғана емес, сонымен қатар демалыс бағдарламалары мен қызметтерінің сандық және сапалық өсу процесі де байқалады.

А.Жарков «Мәдени-тыныңу жұмысының теориясы мен технологиясы» атты еңбегінде мәдени-тыныңу қызметіндегі жаңашылдықтардың бірнеше ерекшеліктерін атап көрсетеді: біріншіден, инновациялардың басым көпшілігі отандық авторлар қызметінің нәтижесі емес. Көбінесе олар шет елдердің тәжірибесінен алынады және сәл өзгертілген түрде ұсынылады. Бұл инновацияны дамытуға қажетті уақыт пен ақшаны үнемдейді. Екіншіден, жаңа тауарлардың барлығы дерлік қымбат және тұтынушылар аудиториясының ауқатты шеңберіне бағытталған. Үшіншіден, бос уақыттағы инновациялардың көпшілігі ірі қалаларда шоғырланған. Сонымен, «мәдени және бос уақыттағы инновациялар» ұғымына келесідей анықтама беруге болады: мәдени және бос уақыттағы инновациялар - бұл қоршаған орта әлемін түрлендіруге қабілеттіліктің материалдық және рухани қасиеттерінің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру, өзін-өзі жетілдіру және өмір сүру сапасын жақсарту. Егер мәдени және бос уақыттағы инновацияларды белгілі бір нәтиже алу тұрғысынан қарастыратын болсақ, онда инновация объективті қызмет түрінде пайда болады. Мәдени-тыныңу іс-шараларының әрбір қатысушысы үшін инновацияның мәні олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ең жақсы нұсқаны таңдау болып табылады [2, 203б].

1990-2000 жылдардағы басқарудың жаңа механизмі мәдени-демалыс қызметі саласына мақсатты бағдарламалардың кең түрде таралуына жол ашты. Мұндай бағдарламалар мәдени мекемелердің жұмысын мақсатты түрде жоспарлауға, басқа әлеуметтік мекемелермен өзара әрекеттесуге, қаражат пен орындаушылардың шығармашылық күштерін тиімді бөлуге мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда мәдениет саласындағы жаңашылдық пен инновациялық технологиялардың қолданысқа енгізілуі халықтың мәдени өмірін жаңа қырынан қалыптастыра білді. Мәдени мекемелер қоғам талабына сай озық технологияларды игеріп, тұрғындарға игі қызметтер көрсетіп келе жатыр. Сонымен қатар бұл озық технологиялар мәдени мекемелер мен халықтың жұмысын жеңілдетті. Ақпараттық технологиялардың, цифрлық технологиялардың жедел түрде дамуы, мәдениет мекемелерінің де жаңаруына, халықтың сұранысын қанағаттандыра алатындай қызмет көрсету сапасын толықтыруға жол ашты. Бүгінгі күні мәдени мекемелер болып табылатын кітапханалар, музейлер, театрлар, мәдениет сарайлары жаңашыл технологиялардың игілігін көріп отыр. Мысалы, кітапханаларды алып қарастыратын болсақ, кітапханалар үшін арнайы сайт жасақталып, тұрғындар керекті кітаптарын электронды түрде оқи алады. Сонымен қатар, кітаптарды QR-код арқылы табу мүмкіндігі қарастырылған. Оқырмандарға электронды оқырман билеттері ұсынылады. Бұл технологияның артықшылығы оқырмандарға бұрынғыдай формуляр жүргізілмейді. Кітапханадағы кітаптар штрих-код арқылы аталмыш базаға енгізілген. Оқырмандардың деректері де электрондық базаға енгізіліп, оқырман билеті беріледі. Сол билеттегі штрих-кодты сканерлеу арқылы олардың деректері жүйеге сақталады. Бұл кітапхана қорындағы кітаптың қай уақытта кімнің алғанын көруге мүмкіндік береді. Осындай жаңашыл технологиямен жабдықталған Орал қаласындағы М.Горький атындағы қалалық кітапхананың №6 кітапхана филиалы. Бұл рухани орталыққа күрделі жөндеу

жүргізіліп, ел игілігіне ұсынылып отыр. Бұл кітапхананың ерекшелігі – web-rabis бағдарламасы бойынша қызмет көрсетеді [3]. Сонымен бірге, қазіргі таңдағы кітапханалар интернет желісімен қамтамасыз етіліп, оқырмандар үшін қолжетімді қызмет ұсынып келеді. Ал, музейлер үшін маркетинг стратегиясын қолданып, инновациялық технологияларды қолдану нарықтық экономикада табысқа жеткізетін бағыттардың бірі. Облысымыздың өлке құндылықтарын брендке айналдыру, көпшілікке жәдігерлерді заманауи түрде жеткізу мақсатында жәдігерлер цифрландырылуда, сонымен қатар өлкетану музейіндегі жәдігерлерге QR кодтар қойылды. Елбасымыз «Болашаққа бағдар, рухани жаңғыру» мақаласында айтқандай туған өлкені кеңінен таныту мақсатында музейлер өз қызметін жаңа талаптар тұрғысынан атқаратын болады. Мәдениет саласындағы қазіргі заманғы технологияларды енгізу мәдени коммуникациялардың жаңа нысандарын дамытудың және бүкіл елдің мәдени кеңістігін біріктірудің маңызды факторы болып табылады. Осыған байланысты, жаңашыл технологияларды қолданып, халыққа сапалы да қолжетімді қызмет көрсету бәсекеге қабілетті тәуелсіз ел екендігіміздің көрінісі.

Әдебиеттер тізімі

1. https://kk.wikipedia.org/wiki
2. Жарков А.Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности. М.: МГУКИ, 2007. - 480 с
3. «Орал өңірі» газеті, 29 қыркүйек 2020 жыл. Орал қаласы.

УДК 379.8(075.8)

ИННОВАЦИЯ В КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Мажитова А.А.
Западно-Казахстанскийинновационно-технологический университет,г.Уральск

Аннотация.*Культура-это непрерывный процесс, развивающийся вместе с обществом. Широкое распространение инновационных технологий в обществе требует развития деятельности социальных отраслей. Современные процессы обновления среды, в которой мы живем, также внесли изменения в социокультурную ситуацию. Практика и социологические исследования наглядно демонстрируют значение культурного досуга в повышении уровня культурологическойобразованности населения, что приводит к сменеориентиров духовных изысканий в целях выхода на качественно новый уровень.*

Ключевые слова: *инновация, культура, культурно-досуговая деятельность, учреждения культуры.*

ӘОЖ 95 (574):636.145

ҚАЖЫМ ЖҰМАЛИЕВ ЗЕРТТЕУЛЕРІНДЕГІ МАХАМБЕТТАНУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Мамыров А.И., Ақесенова Ш.Е., Кенжегалиева Р.А.
Батыс Қазақстан инновациялық технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада көрнекті ғалым Қажым Жұмалиевтің ілиястануда айтылған ғылыми пайымдары сөз болады. Мұнда Ілияс Жансүгіровтің ақындық шеберлігі, стилдік ерекшелігі ғалым Қажым Жұмалиевтің зерттеу еңбектерін негізге ала отырып талданады. Ілияс Жансүгіров қазақ поэзиясына өлең, поэмалары арқылы қандай жаңалықтар алып келді мәселесінде ғалым зерттеуші Қ.Жұмалиевтің мәтіндік талдаулары бүгінгі әдебиеттану ғылымында қаншалықты маңызды деген сұрақтарға жауапты осы мақаладан таба аламыз. Сондай-ақ мақалада бүгінгі ілиястанудың академик Қажым Жұмалиевтің пайымдарымен сабақтасып жатқандығы ғылыми негізде дәлелденген.*

Кілт сөздер: *Ілияс Жансүгіров, қазақ поэзиясы, өлеңдер, поэма, ұйқас, шумақ, жанр, психологиялық суреттеу, жаңа түр.*

Кеңестік одақ жеке басқа табынушылықтан арылып, жылымық дәуірді бастан кешкен кезде жазықсыз құрбан болған бір шоғыр қазақ қаламгерлері де ақталғаны белгілі. Осы кезде ескере кететін бір нәрсе бұлардың шығармасын бағалауда әдебиет зерттеушілерге кеңестік идеология шектеу қойып, ойдың өрісін жаздырмады. Шығармалардың өзі қайта електен өтіп текстологиялық түзетулер жасалды. Бірақ сол кездегі жарияланған мақалалар мен зерттеу еңбектерден байқалатын бір жайт ақталған үш арысымыз Сәкен, Бейімбет, Ілиястардың поэзиясы, прозасы, драмасы қауырт зерттеле бастады. Бүгінгі таңда сол пікірлерге социалистік реализм мұнарасынан қарап айтылған пікірлер деп сынаушыларда бар. Бұл біржақтылық сияқты, ойланатын нәрсе. Өткен ғасырдағы елуінші жылдардың аяғы мен алпысыншы жылдары қазақ әдебиеттану ғылымында көрінген зерттеу еңбектердің құндылығы жеке қаламгердің өзіндік ерекшелігін ашуға ұмтылушылық.

Бұл салада өнімді еңбек еткен Қ.Жұмалиев “Стиль - өнер ерекшелігі” еңбегінде С.Сейфуллин поэзиясындағы ерекшелік ойдың мығымдылығынан көрінеді десе, бұл Майлинде нәзік юмор арқылы байқалатындығын, ал І. Жансүгіровте нақышты сөз көркемдік компонеттердің молдығында деп санайды. Біз мұны ғалымның халқы сүйіп, құлагер ақын атаған І. Жансүгіров поэзиясына қатысты айтылған пікірлерінен көре аламыз.

Академик Қажым Жұмалиев Ілияс шығармашылығы туралы ақын ұсталып, халық жауы атанған 1937-жылға дейін де талай пікірлер білдірілгендігін, дейтұрғанмен шығармаларының мазмұны мен көркемдік қуаты жөнінде 1958 жылдан бері қарай жан-жақты зерттеле бастағандығына тоқталады.

Негізгі пікірлердің дені 1958 жылдан басталуын зерттеуші мына себептермен түсіндіреді. Бірінші – 20 жылдан астам баспа жүзін көрмеген ақын творчествосы мен оқушылар жұртшылығын таныстыру. Екінші – ақынның көзқарастары социалистік өмір шындығынан ауытқымайтындығы және оның еңбектерінің негізгі нысаны халық тілегі, жұрт мүддесі екендігін аңғарту. Үшінші – ірі талант, шын мәніндегі кестелі сөздің шебері екендігін жалпақ елге таныту, сонымен қатар І. Жансүгіров қалдырған әдеби мұралардың идеялық - мазмұны мен эстетикалық жақтарын дұрыс ұғынып, дәл түсінуге бағыт сілтеу.

Ғалым І.Жансүгіров шығармашылығы туралы айтылған пікірлермен өз ойын сабақтастыра отырып, оны әдебиеттің барлық жанрында қалам тартқан лирик, эпик, драматург, әрі сатирик деп таниды.

І.Жансүгіровтің ақындық қырын ашатын терең зерттеулер мен арнаулы монографиялық еңбектер ол кезде болмағандығына тоқталған ғалым, қазақ әдебиеттану ғылымында ақынның шығармашылығы туралы жазылған мақала, очерктердің ішінде салмақтысы деп, сол кездегі филология ғылымдарының кандидаты М.Қаратаевтың “Ілияс Жансүгіров” атты очеркін көрсетеді. «Негізінен алғанда Қаратаев жолдастың қорытындысы дұрыс. Әсіресе, Ілиястың ақындық таланты жөніндегі топшылаулары жалпылап айтылса да шындыққа дәл. Бірақ, осы мақаланы түгелдей алғанда көзге түсетін бір жайт, Ілиястың өзіне тән ерекшелігінен гөрі де, жалпы қазақ совет әдебиетіне ортақ мәселелер ақынға таңылып, осы жағы баса айтылуы. Мысалы, Ілияс шығармасының халықтығы, партиялығы, поэзиясының заман құбылысын қамтуы оның басқалардан айырмашылығы емес, бірлігі. Бұл формулаларды Сәкенге де, Сәбитке де қолдануға болады. Сондықтан біз бұл мақаламызда Ілиястың өзіне тән творчестволық ерекшеліктеріне, яғни бұрынғы авторларда аз айтылған, не айтылмаған мәселелерге көбірек тоқталмақпыз» – деп зерттеу жұмысының бағыт-бағдарын ашып көрсетумен қатар жеке шығармашылық адамының стильдік ерекшелігін ашып көрсетуде ескерілуі тиіс тұстарды нақтылап өтеді [1].

Қ.Жұмалиев белгілі бір ақын-жазушының шығармашылығын сөз еткенде, оның әдебиеттегі орнын айқындағанда сөздің түйіні, қаламгер шығармаларында әлеуметтік маңызға ие нендей мәселелерді көтергендігімен және әдебиетке енгізген (тақырып, идея, метод, жанр, стиль, композиция, тіл, өлең құрылысы) т.б. теориялық жаңалықтарымен өлшенеді деп санайды.

І.Жансүгіров шығармашылығына осы тұрғыдан келген ғалым, ақынның өзіне тән ерекшелігі деп «жаңа заманның жаңа тынысын» жаңа мақаммен, өткен заманның тарихи тақырыптарын уақытқа лайықтап жігін жатқыза «жаңаша» жырлауы дей келіп, осы жаңашылдықтар жаңа тақырыпқа, өлең құрылысына (ырғақ, ұйқас, метод, образ) т.б. ұласқандығын сөз мәнерін талдауда

таратып ашып бере алғандығын байқаймыз.

І.Жансүгіровтің поэзияда өзіндік үнін, сөз саптауын қалыптастырып үлгергенше өзіне дейінгі ауыз әдебиеті үлгілеріне, Абайға еліктеп бірлі-жарлы өлеңдер жазғандығын автордың шығармасын терең зерттеген ғалым нақты мысалдар арқылы аша келіп, ақынның көп жылғы тәжірибесінің толықсып, көлемді дүниеде көрінуі 1929 жылы жазылған «Гималай» поэмасы деп таниды. Сонымен қатар, І. Жансүгіровтің өлең жазуда кәсіби деңгейге көтеріліп, өзіне тән стильдік ерекшелігінің қалыптасу уақыты «Гималай» мен «Құлагердің» аралығы екендігін ғылыми тұрғыда негіздей біледі.

І.Жансүгіровтің қазақ поэзиясына қосқан елеулі үлесі «Гималай» поэмасының мазмұны мен құрылысына қатысты ғалым пікірі ақынның қазақ поэзиясына қосқан елеулі үлесін танып-білуде құнды: «Гималай» аралас ұйқасты өлеңдердің тобына жатады. Бұл өлеңде ақын ерікті ұйқаспен қара өлең ұйқасын қиюластырып, мағыналы аяқталған бір ойды білдіретін өлең шумағын жасаған" [1].

Мысалы:

Ақшалап басын қар көміп,
Аспанның төсін арда еміп,
Апасындай алтын күн,
Сел жіберіп бір жуып,
Жел жіберіп бір желпіп,
Ауық-ауық құшақтап,
Әлсін-әлсін нұр сеуіп,
Есейген асқар Гималай...
Сол күннен нұр ала алмай,
Басы мұнар, бауыры тар...
Гималай асқар неге олай?

Қ.Жұмалиев поэмадағы терең мазмұн мен бөлек көркем түрдің тууын үлкен идеяның ақындық қуатпен қабысуы екендігін аңғартады. Сонымен қатар, І.Жансүгіровтің бұл поэмасы 7-8 буындық жыраулық үлгіде жазылып, адамзат баласының рухын көтеретін деңгейге жете білуі "Гималайдың" ұлттық тілдің мүмкіндігін көрсетер көрнекті үлгісі деп қарайды.

І.Жансүгіровтің шығармашылығын зерттеу барысында ақынның өсу жолын бірден-бір тап басып көрсете білген Қ. Жұмалиев "Гималайдан" кейінгі шығармашылық жетістігі қазақ халқының екі ғасырлық жүріп өткен жолынан сыр шертетін эпикалық "Дала" поэмасынан көрінетіндігіне тоқтала келіп, мұны идеялық - көркемдігімен де, құрылысы жағынан да елеулі жаналық әкелген шығарма деп біледі.

Бұл тақырыпты ақындарымыз талай жырлағандығын, автордың өзі поэмаға дейін жақсылы-жаманды бірнеше өлеңдер жазып, «Дала» поэмасына тастүйін дайындықпен келгендігін айта келіп, Ілияс «Даласы» бұрынғы поэма деп аталатын ұзақ өлеңдерден айырмасы - схематизмнен арылуы деп көрсетеді.

«Ілияс «Дала» поэмасының композициялық желісін халық өмірінің тарихы сүрлеуіне негіздеп құрды. Бұл жаңа әдіс емес, және талайды тақыршыққа отырғызған, сүрінткен әдіс болатын. Бірақ сол талайды сүрінткен әдіс қиялы ұшқыр, тілі орамды, талантты ақынды сүрінте алған жоқ.

Поэма адамдардың арасындағы қарым-қатынастарды көрсетуге құрылмаса да, ескі заман, өткен кездердегі ел басында болған ауыр күн, ащы тұрмыстардың картиналарын көзге толық елестете алады» [1].

Поэманың композициясындағы негізгі әдістердің бірі - шендестіру екендігін ашып бере білген теоретик ғалым, "Ақтабан", "Құл көгені", "Құрбандық" т. б. бөлімдердегі қилы заман, қиын тұрмысты бейнелейтін эпизодтарды суреттеу құр әншейін шолып айту үшін емес, келесі "Октябрь", "Теңдік", "Қызыл жұлдыз" сияқты эпизодтардағы суреттеулерге қарама-қарсы қойып, кешегі мен бүгінгі өмірді оқырмандардың өздері безбендеп, қорытынды шығаруын көздеушілік деген ұсынақты пікір айтады.

"Дала" поэмасының және бір жаңалығы өлең құрылысында. Дәлірек айтқанда, шумағы мен ұйқасында. Бұл әр тармағы 7 буыннан келетін 8 тармақты шумақ.

Алатаудың ақ сүті - а

Асқар иген, құм сүйген - б
Боз даланың қос құты: - а
Сыр менен Шу екі ене - в
Екі өзеңнен шықты шаң - г
Екі енені шапты жау...
Жуды жауды, қанды қан... - г
Батыр шықты "жекеге" - в

Бұл ерікті, не кезекті, не шұбыртпалы ұйқастардың түрімен келетін "жыр ағымы" - 7 буынды өлең емес, белгілі бір тәртіпке негізделген, жаңа ұйқасты шумағы, поэманың басындағы "Арнау" мен ең аяғандағы "Той бастаудан" басқа бөлімдерінде берік сақталынады.

Бұл поэзиямызда бұрын болмаған жеті буынды өлеңнің жаңа бір түрі" - дейді [1].

"Дала" поэмасының жанрлық сипатына қатысты әдебиет зерттеуші ғалымдар М. Әуезов, М.Қаратаев, М.Дүйсенов, Т.Нұртазин, Н.Смирнова, М.Сильченко, З.Кедрина, Ә.Дайырова, Ә.Нарымбетов т.б. әр түрлі пікірлер айтқаны белгілі. Бірі лирикалық – философиялық, екіншісі, тарихи – философиялық поэма, үшіншісі, сюжетті – тарихи поэма, лирико – публицистикалық пома т. б. дейді. Шындап келгенде "Даланы" жанрлық сипаты жағынан бір түрге танып тастауға келмейді. Онда тарихтың да, философияның да, психологияның да жанрлық элементтері бар.

"Дала" тақырыбынан кейін І.Жансүгіровтің ақын жүрегінде муза отын маздатып, шабытының шарқайрағына айналып, қаламын ұштай, қиялын қалықтатқан және бір тақырып-қазақтың ән-күйі. Ақындық қуатымен тақырыпты жоғары деңгейге көтере білген І.Жансүгіров, өз бигігінде өзі қалып қойған жоқ, әр кез тың ой, жаңа тақырыптармен жұртшылық назарын өзіне аудара білді.

"Жасынан ән-күйді терең сезініп, жанымен түсінген Ілияс әдебиетке ән-күйдің құдыретті күшінің туын көтере шықты.

Адам баласы өмірінің тарихи тартысындағы ауыр халді де, аңсаған арман, көздеген мақсатты да, жан тербеткен сізімді де, ойды - өрлетер қуат-күшті де дыбыс, үн гармониясымен тыңдаушыларына жеткізетін музыкалық искусствоның тілің өзі жақсы ұғынып, оны сөз искусствосының пәрменімен оқушыларына жақсы ұғындыра білген біздің замандастарымыздың ішінде бірінші ақын – Ілияс екендігі талассыз" – деп бағалағаны белгілі Қ. Жұмалиевтің [1].

Ақын жүрегінің күмбірі сынды "Күйді" талдау барысында ғалым, поэманы сөз етуші сыншылар Молықпай шал мен Бозінгеңнің айналасынан шыға алмай жүргендігін, түптеп келгенде айтылмақ идея ертегіден әлде қайда терең жатқандығына тоқтала келіп, "Күй" поэмасы тікелей автордың дүние танымына қатыстылығын, яғни ескіден арылып, жаңа өмірге өз пікірін, өз сөзін айтатын ақын болып қалыптасқандығын паш еткен поэма деген қорытынды шығарады.

Ал поэмадағы "Бозінген" күйі мен орындаушы Молықпай заманға деген жаңаша түсінікті оқушыларына жеткізу үшін ғана қажет болғандығын ашып береді. Мысалы:

Мыңдаған оркестрді көрген топты,
Жырлаған жаңа өмірдің күйін соқты.
Жуылған жүректен у сол күйменен
Аршыған көңілімді басқан топты…
... Арылып жастың албырт тентегінен,
Құтылып соқыр сордың жетегінен;
Қуарған, қаунбаған сорлы шалдың,
Енді қош айтысқан жер ертегімен.

Қ.Жұмалиев ақынның музыка тілін жанымен ұғатындығын "Күй", "Күйші" поэмаларын оқығанда көруге болатындығын және жаратылысынан композиторлық қабілеті бар І.Жансүгіровтің күйдің туу процесін суреттеуі, күйші көңілінде болып жатқан әр алуан өзгерістерді тап басып айта білуі сөз жоқ осының әсері деп қарастырады.

Зерттеуші поэмадағы ішкі монологтар арқылы күйші сезіміндегі аласапыранды оқушылар жанымен сезінгендей күйге енетін тұс деп, ақынның мына бір суреттеулерін береді.

Қияндап кетті мініп қиялына,
Ондайда қиял бойын жияды ма?
Ұмытып қайда екенін, кім екенін,

Быж-тыж боп отыр сорлы қыз алдында.
Әлде қыз, әлде түлкі кім алдымда?
Үстіне, не боп кеттім, құлармын ба?
Әлде өңім, әлде түсім, қайда кеттім,
Апырм-ау, бар ма, жоқ па көз орнында?

Ғалым осы шумақ жолдарына және жалпы І.Жансүгіровтің даралық стиліне қатысты: "Ілиястың "Күйшісі" эпика-романтикалық поэмалардың түріне жатса да, поэмада адамның психологиясын суреттеуге көп орын беріледі.

Әр жағдаймен байланысты адамның ішкі сезім дүниесіндегі өзгеріс, құбылыстарды ақын-жазушылар кейде параллелизм, кейде арнаулы монологтар кейде лирикалық шегініс, кейде пейзажды қатыстыра суреттеу арқылы беріледі. Бұл айтқандардың әртүрлілерінің де элементтері де Ілияс шығармаларынан табылады. Әйтсе де, оның поэзиясына қаһармандардың басында болған қал жағдайларды кейде тікелей суреттеу, кейде олардың ойын, ішкі сезімін арнаулы монолог арқылы беру әдістері тән" – деп ақынның поэзиядағы жеке-дара ерекшеліктері неден көрінеді мәселесін нақытылай түседі [1].

Ғалым І.Жансүгіровтің аталмыш поэмаларына дейін адам психологиясын сан алуан жағынан алып суреттеуде қазақ кеңес поэзиясы кемшін қалып келгендігі әдебиет зерттеушілерге мәлім екендігіне тоқтала келіп, ақын бұл олқылықтың орнын толтырып қана қойған жоқ, жетілген көрнекті үлгілерінде қалдыра білді дейді.

І.Жансүгіров поэзиясының ерекшелігі неден көрінеді деген сұраққа жауап іздеген ғалым, ақын өлеңдерінен бір аңғаратын нәрсе музыкалық жақтарының басымдылығы мен тың образ, сөйлем құрылыстарын қазақ өлеңіне алып келуі деп танығандығын байқаймыз.

"Негізінде поэзиялық шығармалардың музыкалығы дыбыс әуезділігіне (эвфонияға), оның заңды, табиғи қолданылуына байланысты. Сондықтан, дауысты, дауыссыз дыбыстарды аралас келтіріп белгілі мөлшерде қайталау барлық ақындарда кездеседі. Оның мөлшерін, шегін белгілейтін әр ақынның сезіну қабілеті. Табиғи заңдылықтан қылдай тайса, дыбыс қайталаушылыққа айналады да, өлеңнің әуезділігі, музыкалығынан еш нәрсе қалмайды. Оқырмандардың әдемілікті талғайтын сезіміне керісінше әсер етеді.

Әрине, дыбыс қайталаушылықтың да әр алуан түрі бар. Негізгі түрі дауысты, дауыссыз дыбыстарды қайталаудан құралады. Мұны әр ақынның да өлеңдерінен кездестіреміз. Біздің бұл жерде айтпағымыз ол емес, Ілияс өлеңдерінде кездесетін ішкі ұйқас (внутренняя рифма).

Ішкі ұйқасты бізде жалпы дамытқан, өлеңнің музыкалық жағын күшейтуде мәні зор екендігін аңғарып, оны өзінің әдемі өлең, шын мәніндегі искусстволық дәрежеге көтерілген поэмаларында шебер қолдана алған ақынның алғашқы өкілдерінің бірі де Ілияс болды. Оның "Күй", "Күйші", "Құлагер" поэмаларын оқығанда тіл бір мүдірмей есіліп отыратыны да, оқушының бойын билеп, иектеп әкетуінің де бір тамыры оның өлеңдерінің әрдайым толымды болып келетін ішкі ұйқасының күшінде жатыр" - деп санайды [2].

Өлеңдегі шумақ аяқталған бір ойды білдіретін тұтас өлеңнің бір бөлшегі деп танығанғалым, сол бөлшектің жасалуы үшін ырғақ пен ұйқастың қажеттігін, онсыз өлең жасалмайтындығын айта келіп, орта ақындардың өлеңдеріндегі бір шумақтың төрт жолынан дыбыс үндестігін керек ететін үш түрлі толық ұйқасты таба алмасақ, І. Жансүгіровтің бір жолының өзінде жалғаса келетін бірнеше ұйқас барлығын көрсетеді. Мысалы:

Сайрадың құйқылжытып, құбылжытып,
Тамсандым, таңдайымның суын жұтып.
Толқытып, толықсытып, емірентіп,
Қиқуға қызықтырдың, қылдың ынтық.

Қ.Жұмалиев "Күй", "Күйші", "Құлагер" поэмаларындағы ішкі ұйқастардың озық түрлеріне мына шумақтарды жатқызады.

Желдеткен, желде кеткен желмаясы,
Желге не? Алақандай жер аясы.
Ақырып Алатаудан өзен құлап,
Сыңқылдап самалданған сай, саласы.

(“Күй”)

Асқақтап, кейде күйді көкке өрлетіп,
Алыстап, шырқап сілтеп, әрі кетіп.
Қайырып, қалықтатып, қайта оралтып,
Бірден-бір, ақырын-ақырын төмендетіп.

(“Күйші”)

Аттанып, атандайын алшаңдатып,
Ақситып бір балуанды арсаңдатып,
Аруақтап жетелеген бір қараның
Ноқтасын сыпырды әкеп, талтаңдатып.

(“Құлагер”)

Бұл шумақтардағы анафора, ассонанс, аллитрация т. б. өленді айшықтай түскендігі өз алдына, ақынның айтпақ ойы мен ішкі ұйқастың қабысуы сөз жоқ І. Жансүгіров қаламы қарымын дәлелдейтін тұс екендігін ерекше атап өтеді.

Ғалымның ақын шығармашылығын зерттеу барысында тағы да бір тоқталған қыры сөз образдарының оригиналдық жағы. Оригиналдық дегенде кез-келген творчество адамының ойына келе бермейтін, тек І.Жансүгіровке ғана тән дағдыдан тыс теңеу, метафора, т.б. Мұны мына шумақтан көре аламыз:

Қабаққа біткен қайыңның
Беріші еді, безі еді.
Өтіндей ақ аюдың,
Әкемнен қалған көзі еді. (“Сапты аяқ”)

Мұндағы көркемдік әдіске ғалым: “Біріншіден, аяқты аюдың өтіне теңеу, поэзияда бұрын болмаған, жаңа теңеу болса, екіншіден, тіпті ойға келмейтін нәрсеге теңеушіліктен оригиналдық, теңеп отырған затының өмір шындығында мейлінше мұқтаж, зәрулігінен сапты аяқты иемденушілерге өте қымбат саналатындық қасиеті әрі нәзік, әрі шебер түрде берілген” – дейді [1].

Академик Қ. Жұмалиевтің І.Жансүгіров поэзиясын зерделеу барысындағы ой-тұжырымдарын қорытындылай келіп айтарымыз ғалым ақынның қазақ әдебиетіне әкелген мынадай жаңалықтарын ашып көрсетті:

Бірінші – қазақ өлең құрылысын бұрын болмаған жаңа шумақ, жаңа ұйқастарымен байытты (“Дала” 7 буыннан келетін 8 тармақты шумақ).

Екінші – кейбір өмір құбылыстарын суреттеуде соны әдістер ұсынды.

Үшінші – тарихи тақырыптарды жаңаша көзқарас тұрғысынан қалай жырлаудың үлгісі боларлық жанрлық сипаты жетілген поэмалар берді.

Төртінші – поэзиямызда өрістей алмай келген психологиялық суреттеу әдісін дамытты.

Бесінші – ұлттық тілдің жаңа заманды жырлауда мүмкіндігінің мол екендігін дәлелдерлік жаңа түрлер туғызды.

І.Жансүгіровтің ақындық ерекшелігі мен азаматтық тұлғасы жөнінде кеңестік идология еркін ойды қаншама тұсаулағанымен аға буын Қажым ағалар кейде ашық, кейде тұспалмен біраз жәйттін басын ашып беріп кетті. Бүгінгі таңда қазақ мемлекеті егеменді ел болуына байланысты ілиястануда қайта жаңғыра бастады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жұмалиев Қ. Стиль – өнер ерекшелігі. – Алматы: Жазушы, 1966. – 350 б.
2. Жұмалиев Қ. Замана жыршысы, күй жаршысы // Қазақ әдебиеті. – 1965. – 28 мамыр.
3. Мамыров А. Қажым Жұмалиев – эпостық жанрдың түрлерін зерттеуші: филол. ғыл ... канд. дис. – Алматы, 2006. – 140 б.
4. Жұмалиев Қ. Ақ Жайық қаламгерлер кітапханасы сериясы. – Орал: Ағартушы, 2010. – 1-7 т.
2. Мамыров А. Қажым Жұмалиев – эпостық жанрдың түрлерін зерттеуші. – Орал: М.Өтемісов ат. БҚМУ, 2012. – 160 б.
6. Мамыров А. Академик Қажым Жұмалиев архивінен. – Тараз: Қарахан, 2017. – 440 б.
7. А.И. Мамыров.Қажым Жұмалиев «Жайсаңдары қазақтың. – Тараз: Қарахан, 2019. – 348 б.

УДК 95 (574):636.145

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ МАХАМБЕТОВЕДЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИЯХ КАЖИМА ЖУМАЛИЕВА

Мамыров А., Ақесенова Ш., Кенжегалиева Р.
Западно Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье рассматриваются научные исследования по ильясоведению ученого Кажыма Жумалиева. Автор дает анализ научным трудам Кажыма Жумалиева, которые раскрывают поэтическое мастерство и стилистические особенности поэта Ильяса Жансугурова. В статье мы можем найти ответы на такие важные вопросы, как оказал влияние текстовой анализ исследователя Кажыма Жумалиева стихов и поэм Ильяса Жансугурова на современное литературоведение и развитие новых направлений в казахской поэзии. Наряду с этим аргументирована преемственность научных изысканий Кажыма Жумалиева с современным ильясоведением.*

Ключевые слова: *Ильяс Жансугуров, казахская поэзия, стихи, поэма, поэзия, строфы, рифма, жанр, психологические описания, новые виды.*

ОӘЖ 379.8 (075.8)

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ОРТАЛЫҚТАРЫНДА ҚИЫН ЖАСӨСПІРІМДЕРМЕН МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫ

Заур.Қ.М.
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мәдени-тыныгу мекемесінің негізгі міндеті әлеуметтік институт ретінде жеке тұлғаның әлеуметтік белсенділігі мен шығармашылық әлеуетін дамыту, бос уақыт пен демалыстың әртүрлі формаларын ұйымдастыру болып табылады. Мәдени-тыныгу мекемесінің қызметін тұтынушылар санатының бірі балалар мен жасөспірімдер болып табылады. Бұл санаттағы бос уақытты ұйымдастыру клуб мекемелерінің қызметіндегі өзекті мәселе болып табылады.*

Кілт сөздер: *әртүрлі қызығушылықтар, білім беру жүйесі, өзін-өзі жүзеге асыру, көріну мүмкіндігі.*

Балалар мен жасөспірімдердің бос уақыты - бұл ерекше әлем, олардың өзіндік мінез-құлық ережелері қолданылатын, балалар өз уақыты мен күшін не үшін жұмсауды өздері шешетін жалғыз кеңістік. Сондықтан мәдениет қызметкерлері әрбір баланың шығармашылық қабілетін таныту мен дамытудың нақты мүмкіндігі, өзін-өзі жүзеге асырудың қосымша мүмкіндігі деп санағаны жөн. Балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық әлеуетін дамыту және пайдалану олардың жасына байланысты және әлеуметтік мәселелерін жеңуге және қоғамымыздың адамгершілік құндылықтарын сіңіруге көмектесетін ең жақсы әдістердің бірі болып табылады.

Жасөспірімдер мен жастардың мәдени-бос уақытын өткізудің әртүрлі нысандарына деген көзқарасын зерттеу (социологиялық сауалнамалар, сауалнамалар, блиц-сауалнамалар, жеке әңгімелер арқылы) ең танымал, сондықтан қызықты, пайдалы және танымал демалыс және білім беру іс-шаралары болып табылатынын көрсетеді: кештер, дискотекалар, іскерлік ойындар , тренингтер, брейн -рингтер және т.б. Жасөспірімдердің көпшілігі көшбасшы мен жас арасындағы психологиялық теңдік принципіне негізделген және жасөспірімдердің ұмтылыстарына сәйкес келетін пікірталастардың әртүрлі формаларына оң көзқараспен қарайды. сауатты, тәуелсіз, құрметті болу[1].

Жасөспірімдер арасында әсіресе танымал әуесқойлық бірлестіктердегі сабақтар, мұнда жаяу серуендеу, экскурсиялар, сауықтыру күндері, қызықты адамдармен кездесулер, қар мүсіндері мерекелері, практикалық жаттығулар, еңбек десанты және т.б. сияқты жұмыс түрлері қолданылады.

Бұл санаттағы ең танымал вокалды-хор және эстрадалық ән, хореографиялық , театрлық және драмалық үйірмелер. Балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық әлеуеті де көптеген облыстық фестивальдар, мерекелер мен байқаулар арқылы жүзеге асты.

Облыстық және қалалық фестивальдердің, байқаулардың және байқаулардың қолданыстағы жүйесі оларға жыл сайын көптеген жеке жас орындаушылар мен көркемөнерпаздар ұжымдарының қатысуына мүмкіндік береді.

Түрлі сипаттағы көптеген шығармашылық бірлестіктердің қызметі тегін ұйымдастырылады және ең алдымен аз қамтылған, көп балалы және жұмыс істемейтін отбасылардан шыққан балалар мен жасөспірімдерге, сондай-ақ мектеп қабырғасында есепте тұрған, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі комиссиялар мен инспекцияларда есепте тұрған оқушыларға бағытталған[2].

Біз шындықты идеализацияламаймыз: мінез -құлқы девиантты балалар клуб үйірмесіне сирек қатысады, сіз оларды мәдени іс-шараларға келушілер арасында сирек көресіз. Клуб тәуекел тобындағы балаларға көңіл бөлуі, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуіне жол бермеуге үлес қосуы керек.

Рухани дамуына бағытталған бос уақытын ұйымдастырудың жаңа түрлерін белсенді түрде іздестіруі керек.

Отбасымен жұмыс – балалармен жүргізілетін профилактикалық жұмыстардың тиімділігін арттырудың маңызды бағыты. Бұл бизнестегі клуб қызметкерлерінің басты бағдары отбасылық мерекелер мен ата-аналар мен балалардың бірлескен шығармашылық қызметін ұйымдастыру болып табылады. Клуб мекемелері бос уақыттың алуан түрлі формаларын пайдалана алады - аналар күні, әкелер күні, менің отбасым күні, балалар күні, отбасылық демалыс кештері.

Мәдениет мекемелерінің отбасы құндылықтарын дәріптеу бойынша жұмысы дәстүрлі түрде әлеуметтік қорғау және білім беру органдарымен бірлесіп жүзеге асырылады.

Клуб мекемелері балалардың, жасөспірімдердің және жастардың дәстүрлі мәдениетін сақтауға, дамытуға және сабақтастығына көп көңіл бөлуі керек.

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алуға байланысты міндеттер кешенін жүзеге асыру аясында ауданның мәдениет мекемелері барлық мәдени-ақпараттық әлеуетін пайдалана алады.[3] Осы санатты шығармашылық қызметке белсенді құқықтық мәдениет пен азаматтық жауапкершілікті тәрбиелеу, балалар мен жасөспірімдерде салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыру. Мерзімді түрде тақырыптық іс-шараларды өткізіңіз: «Заң кімге жазылмаған ... Беларусь құқығының тарихынан», «Жасөспірім - бұл құқықтық аймақ», сұрақ-жауап кеші «Сіз заңгер болмауыңыз мүмкін, бірақ міндетті түрде заңдарды біл», викториналар «Заң қатал, бірақ ол заң!», «Ерекше назар аудару мәселесі, «Тәртіпсіздіктен қылмысқа» пікірталас», Денсаулық күні «Дені сау болу керемет!» және т.б.

Әрбір клуб мекемесінде ЖИТС-тың алдын алу, маскүнемдік пен алкоголизмнен арылу, шылым шегу мен нашақорлықты теріс пайдаланумен күресу, салауатты өмір салтын насихаттау бойынша жеке жұмыс жоспары болуы керек.

Сондай-ақ, оқу орындарымен бірлесе отырып, демалыс кезінде балалармен және жасөспірімдермен жұмыс жоспарын жасау.

Дискотека осы санаттағы демалысты ұйымдастырудың бір түрі ретінде клубтық үлгідегі мәдениет мекемелерінің жұмысында бұрыннан өзекті болды.

Аудандағы мәдениет мекемелерінде жасөспірімдер дискотекаларын өткізуге ұл-қыздарды тарту, олардың шығармашылық идеяларын тиісті әлеуметтік-мәдени арнаға бағыттау қажет.

Мәдени қызметтердің қолжетімділігі, осы әлеуметтік категориямен жұмыс істеудің бағыттары мен ұсынылатын нысандары мен әдістерінің алуан түрлілігі, мәдениет мекемелерінің ұйымдастырушылық, шығармашылық және кадрлық әлеуетін үйлестіре білу – осының бәрі тұрғындардың бос уақытын одан әрі жақсарту үшін қажетті жағдайлар жасайды. балалар мен жасөспірімдер [4].

Өмір сүру жағдайлары өзгеруде, жалпы қоғамның және әрбір адамның, әсіресе жастардың бағдарлары өзгерді. Осының барлығы бізді балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыруға клубтық мекемелердің қатысуының жаңа тәсілдерін іздеуге мәжбүр етеді. Дискотека жастардың бос уақытын өткізудің ең өзекті және танымал түрі ретінде өзінің танымалдылығын жоғалтуда. Бүгінгі күні жасөспірімдер мен жастар аудиториясының тұрақты контингентін ұстап тұру қиын, өйткені күнделікті өмір дискотеканың болуы үшін жаңа жағдайларды талап етеді, оған қарапайым клуб ілесе алмайды. Мәдениет мекемесінің заманауи, техникалық жабдықталған, тартымды ғимаратына жастардың келуі де маңызды. Клубтың бүгінде үлкен мүмкіндіктері бар көптеген бәсекелестері бар: ең жақсы материалдық база және заманауи құралдар жиынтығы. Қарқынды дамып келе жатқан демалыс индустриясы жастарға «демалуға» көптеген мүмкіндіктер береді. Сондықтан ақылы қызмет көрсету нарығында біздің клубтық мекемелерге жаңа балама қызметтерді шұғыл түрде іздеу қажет.

Қазір клубтық мекемелерге балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыру жөніндегі қызметінде үлкен талаптар қойылуда. Демек, клубтық мекемелер балалармен және жасөспірімдермен жұмыстың шығармашылық, ойын-сауық түрлеріне көбірек көңіл бөле бастады. «Әлеуметтік-патриоттық тәрбие» концепциясы деңгейленді және бұл ұғым жан-жақты: рухани және экологиялық тәрбиені де, белсенді азаматтық ұстанымды дамытуды да, әлеуметтік құбылыстардың алдын алуды, тарих және мәдениет ескерткіштерін құрметтеуді, және тікелей әскери-патриоттық тәрбие.

Бұл мақсаттарға жету үшін қажет:

Балаларды, жасөспірімдерді және жастарды көркемөнерпаздар үйірмелері мен үйірмелеріне, сәндік-қолданбалы өнер студиялары мен шеберханаларына және т.б. тарту жұмыстарын жалғастыру. Әскери-патриоттық, тарихи және экологиялық бағыттағы жасөспірімдер клубтары мен көркемөнерпаздар бірлестіктерін құру бойынша клуб мекемелерінің жұмысын жандандыру. Мәдениет мекемелерінің балалар мен жасөспірімдердің қоғамға жат мінез-құлықтарының, қылмыстың, нашақорлықтың, алкоголизм мен уытқұмарлықтың таралуының алдын алуға бағытталған қызметін жандандыру, тұрмысы нашар отбасылармен жұмыс жасау. Осы санатпен жұмыстың жаңа мәдени-демалыс формаларын енгізу. Балалар мен жасөспірімдерді бос уақытты тікелей ұйымдастыру мен өткізуге тарту. Осы санатпен жұмыстың жаңа формаларын қолданыңыз, оларды пайдалы мазмұнмен толтырыңыз.

Ең бастысы, жасөспірімдер мен жастарды белсендіру, халқымыздың рухани құндылықтарын, салт-дәстүрлері мен мәдени мұраларын қабылдауға бейімдеу үшін барлық ұйымдар мен ведомстволардың күш-жігерін біріктіру.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аванесова Г.А. « Мәдени-демалы » қызметі », М.2006
2. Барсукова Т.М. Мамандандырылған әлеуметтік _ қорғау мекеме функциялары мен міндеттері [Мәтін] / Т.М. Барсукова Н.В. Бычкова, Л.А. Иванова // қаңғыбас бала . - 2008. - No 3. - С. 51-65.
3. Бочарова В.Г. Кәсіби Әлеуметтік жұмыс : адам а бағытталған көзқарас . - М.: IPSR PAO, ASOPiR РФ, 1999 ж.
4. Галагузова М.А. Әлеуметтік педагогика : Медицина курсы . - М.: ВЛАДОС, 2000. - 416с.
5. А.В.Мудрик Әлеуметтік педагогика : оқу құрал . шаш қыстырғыштары үшін . пед . университеттер / Ред. В.А. Сластенин . - М.: Академия баспасы Орталық , 2000 ж
6. Никитина Н.И., Глухова М.Ф. Мұғалімнің әлеуметтік жұмысы_Әдістері мен технологиясы – М., « Владос» гуманитарлық басып шығару Орталық », 2005 ж., 399 ж.

УДК 379.8 (075.8)

КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВАЯ РАБОТА С ТРУДНЫМИ ПОДРОСТКАМИ В ЦЕНТРАХ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Заур Қ.М.
Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, г.Уральск

Аннотация. *Основной задачей культурно-досугового учреждения как социального института является развитие социальной активности и творческого потенциала личности, организация различных форм досуга и отдыха. Одной из категорий потребителей культурно-досуговых объектов являются дети и подростки. Организация досуга данной категории является актуальным вопросом в деятельности клубных заведений.*

Ключевые слова: *разные интересы, система образования, самореализация, наглядность.*

ӘОЖ 379.851

ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ РУХАНИЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Абуова А.С., Заур Қ.М.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация.*Жалпы болашақ мамандарда қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі «мәдениет», «қарым-қатынас», «қарым-катынас мәдениеті», ұғымдарының бірлігі мен ерекшеліктерін қарастырумен тығыз байланысты. Жеке тұлғаның мәдениетін қалыптастыру және дамыту үшін оның ғылыми әдебиеттерде қайнар көздерін, түпкі нәтижелерін анықтау қажет екені байқалды. Ягни, психологиялық, педагогикалық тұрғыдан қарым-қатынас мәдениетінің мәні және құрылымы ашып көрсетілуі тиіс.Философиялық сөздікте "мәдениет - сана мен болмыста адамзаттың әлеуметтік мазмұнына қарай адамның әлеуметтік индивид ретінде дамуы; оның таным, қарым-қатынас, іс-әрекет субъектісі ретінде өмір сүру әдісі; жекелік, шығармашылық, әлеуметтік, адамгершілік, эстетикалық жетілуі" деп көрсетілген.Қарым-қатынас адамда шындықтың объектісін танып білудің нәтижелерін, қатынасын психикалық ерекшелік ретінде түсінуге мүмкіндік береді.Этикалық сөздікте мәдениет рухани өмірдің барлық формаларын біріктіру деген сөз.«Мәдениетті адам» ұғымы педагогикалық тұрғыдан алғанда, адамдардың абыройын жоғары ұстау, өзін-өзі сыйлау, өз күшіне өзі сену, жалтақтамау, сондай-ақ басқалардың пікірін сыйлау секілді бір-бірімен байланысты қасиеттерді тәрбиелеу деп түсінуге болады.*

Кілт сөздер: *қарым-қатынас субъекті, музыкалық мәдениет, мәдениетті қалыптастыру*

Мәдениет бұл қашанда ынтымақтастықтағы шығармашылық, мәдениетті жеткізу құралы – қайталанбас тұлға және тұлғалық қарым-қатынас субъекті.

Мәдениет және іс-әрекет тарихи қалыптасқан қатынас категориясы. Мәдениет «іс-әрекеттің әмбебап сипаттамасы», бағыттылықпен приоритетті түрлерді айқындап, бейне тудыру мен тірегі, ал адам ондағы субъект. Ғалымдардың пікірінше мәдениет адамның өзгеруі мен шығармашыл тұлға ретінде қалыптасуы. Музыкалық білім беру ісін мәдениет моделі ретінде дамыту мақсаты, оның үйлесімділігі мен тұтастығын қамтамасыз етеді. Музыкалық білім беру саласындағы зерттеулер осы бағытты айқындайды.

Музыкалық мәдениет. Егер мәдениет-адам қоғамының жасаған материалдық және рухани құндылықтарының жиынтығы десек, музыка мәдениеті, бір жағынан жалпы мәдениеттің бір бөлшегі, екінші бір жағынан осы жалпы мәдениет деңгейінің көрсеткіші.Біз қандай қоғам болмасын, оның өркениет дәрежесіне қатыссыз музыкалық мәдениет туралы айтамыз. Өзіндік музыкалық мәдениетке халықтар, тіпті қазіргі заманғы әлем өмірінен алшақ жатқан тайпалар да ие. Егер олардың әндері мен билері, тіпті өте қарапайым музыка аспаптары болса, бәрі олардың

музыкалық мәдениеті.

Музыкалық мәдениет – бұл, мысалы экономика сияқты өте нәзік құрылым. Онда бәрі өзара байланысты. Егер оның бір тізбегі бұзылса, бүкіл мәдениет «ауырады». Мысалы, қалада филармония, орындаушылар, тыңдаушылар болса, бірақ жарнамасы болмаса, концерттік өмір дағдарысқа ұшырайды.Оқушылардың музыкалық мәдениетін қалыптастыру бағдарламасы баланың музыка өнерінін бай тәжиірбесіне қол жеткізу барысында рухани күштерін арттыру мен дамытуға бағытталған.[1] Мұнда келтірілген методикалық ұстанымдар балалармен жұмыстың нақты шараларымен бекітіледі. Біз ұсынып отырған бағдарламада оқушылардың музыкалық мәдениетін дамытудың басты шарты-ұғынудың дәлдігі емес, мазмұны көрініс пен дыбыс үндестігінен тұратын музыкаға ену тереңдігі.Оқушылардың музыкалық мәдениетін қалыптастыру процесін музыкадағы балаға маңызды өмір мәнінің пайда болуы, тереңдеуіжәне көрініс беруімен сипаттауға болады. Бұл мағына музыка мен өмірді қатар түсінудің даңғыл жолы ретінде алынды. Бұл жол музыкалық тәрбиені бір концептуалдық негізде сыныпта және сыныптан тыс формаларда біріктіруге мүмкіндік береді. Сондықтан да бағдарламаның теориялық негізі ретінде адамзаттың мәдени мұрасын игеру алынды. Өнер мен өмірді ұғыну олардың бала үшін тұлғалық маңызына байланысты.Бағдарлама балалармен музыка сабағын жоспарлау мен ұйымдастыруды екі бағытта қарастырады.

Біріншісі әлемдік образдар мен дыбыстың бірігуіне қол жеткізуді өнер мен өмір бірігуі ретінде қарастырады. Бұл бағытты жүзеге асыру өмір көріністерін музыкада көрсету мен көптеген қабылдаудың эмоциялық мазмұндарын мағыналы беру принципі негізінде құруға байланысты.

Екінші бағытта туған жердің дәстүрлі музыкалық мәдениеті мен басқа халықтар мен елдердің музыкалық мәдениетінің ұлттық өзгешелігін қарастыру көзделеді. Бұл бағытқа музыкалық-мәдени дәстүрлердің жалпылылық принципі келеді. Композитордың ойына сай музыканы түсіну мүмкіндігін қамтамасыз ететін адамның музыкалық қабілетінің ерекше құрылымдық-функционалдық ұйымдастыруы ретіндегі музыкалық қабылдау мәдениеті ұғымын енгізуге көңіл бөлу керек. Осыған байланысты қабылдаудың әртүрлі әлеуметтік және тарихи факторларға қатыстылығы мәселесі туындайды.

Мектептегі музыка сабақтарының мақсаты - оқушылардың музыкалық мәдениетін тәрбиелеу. «Музыкалық мәдениет» ұғымы кең, оған:

1. әдептілік-эстетикалық сезімдер мен сенімдер, музыкалық талғам мен сұраныс;
2. музыка өнерін игеру үшін қажетті білім,дағды мен икемділік (қабылдау, орындау);
3. музыкалық іс-әрекеттің жетістігіне қол жеткізетін музыкалық шығармашылық қабілеттер кіреді.

Музыка сабағында мұғалім балаларды халық музыкасының, орыс және шетел классикалық туындыларының, сондай-ақ қазіргі заманғы музыканың озық үлгілерімен таныстырады. Классикалық мұраны игеру оқушылардың музыкалық мәдениетін тәрбиелеудің негізі болып табылады.Әртүрлі музыкалық әрекет балалардың музыкалық қабілетін жан-жақты дамытудың шарттарының бірі. Мектептегі музыкалық тәрбиенің маңызды міндеті-оқушылардан музыка мәдениетінің тыңдаушыларын қалыптастыру, өйткені бүгінгі оқушы болашақта өз қызығушылығымен талғамы бар тыңдарман. Тыңдаушылық музыкалық мәдениетінің қалыптасуына қарай, адамның өнермен араласуында өзінін ішкі әлемін одан ары дамыта ала ма, жоқ па көруге болады.[2]

Музыкалық қабылдау музыкалық әрекеттің басқа түрлерімен де дамиды. Сондықтан да, оқушылардың ән айту, ритмика, балалардың музыкалық аспаптарында ойнау дағдылары мен икемділіктерді үйренуі, саналы анық түрде ән айтуға, билеуге, ойнауға көмегін тигізетін музыкалық сауатқа қол жеткізуі өте маңызды. Орындаушылық әрекет барысында музыкалақ шығармашылық қабілет жылдам дамиды, музыканы белсенді қабылдаудың мүмкіндіктері ұлғаяды. Осылайша оқушылардың музыкалық мәдениетінің қалыптасуы білім беру және дамыту мәселелеріне қатысты.Біз іс жүзінде көбіне оқудың методикасы мен формасына - тәрбиелеуге көп көңіл бөлеміз, ал оқушылардың музыкалық мәдениетінің дамығандығынайқындауда - нәтижеде қиындықтарға кездесеміз. Осыларға қарай отырыпбізді дәстүрлі білім деңгейі, балалардың музыка теориясынан үйренген ұғымдары, балалардың ән айту дағдыларын игеру деңгейлері қанағаттандырмайтыны белгілі. Оқушылардың музыкалық мәдениетінің дәстүрлі көрсеткіші ретінде

негізгі музыкалық қабілеттердің дамуы, музыкалық даму үшін маңызды болғанымен, басты шарт бола алмайды.Бағдарламада музыкалық қабылдауды дамытуға әсер ететін әртүрлі музыкалық әрекеттер көрсетіледі. Өкінішке орай, әлі күнге «музыканы қабылдау» және «музыканы тыңдау» ұғымдарын ұқсастыруды кездестіруге болады [3].

Оқушылардың музыкалық мәдениетінің деңгейін оның қабілет, білім, икем, дағды, бағалау сияқты көріністерінің жиынтығынан көруге болады.Бұл формалардың бәрі немесе оқушының музыкалық-эстетикалық мәдениеті оның музыкалық іс-әрекеті мен дамыған музыкалық санасының негізінде пайда болады.Оқушылардың музыкалық мәдениеті белсенді музыкалық әрекеті процессінде қалыптасады. Ән айту, музыка тыңдау, ритмика сабақтарында, балаларға арналған музыка аспаптарында ойнау барысында оқушылар шығармалармен танысады, оларды түсінуді үйренеді, білім алады, оларды эмоционалдық-саналы қабылдау мен анық орындауға қажетті дағдылар мен икемді қабылдайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Вендрова Т.Е. Воспитание музыкой. – М:, Просвещение, 1991
2. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердце: Кн. для учитля /сост. В.И.Викторов.– М; Просвещение, 1991, 192 с.
3. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. Москва, 1984, 111с.

УДК 379.851

ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНОСТИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

Абуова А.С., Заур Қ.М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологической университет, г.Уральск

Аннотация. *В целом формирование культуры общения у будущих специалистов тесно связано с учетом единства и специфики понятий «культура», «общение», «культура общения». Отмечено, что для формирования и развития культуры личности необходимо выявление ее истоков и конечных результатов в научной литературе. То есть с психолого-педагогической точки зрения должны быть раскрыты сущность и структура культуры общения. Философский словарь утверждает, что «культура есть развитие человека как общественного индивида в сознании и в природе в зависимости от социального содержания человечества; его образа жизни как субъекта познания, общения, действия; личностного, творческого, общественного, нравственная, эстетическая зрелость». Коммуникация позволяет человеку понять результаты познания объекта истины, отношения как психического признака. В этическом словаре под культурой понимается интеграция всех форм духовной жизни.*

Ключевые слова: *субъект общения, музыкальная культура, культурообразование.*

УДК 331.361.2:11

THE IMPORTANCE OF THE FORMATION OF THE ENGLISH LANGUAGE IN EDUCATION

Utebayeva A.Kh., Makasheva F.N.
West-Kazakhstan innovative-technological university, Uralsk

Abstract. *Knowledge of the language opens up great opportunities for the study of equipment and equipment of interest. The same applies to computer programs and applications.In this regard, it should be noted that each University of the Republic of Kazakhstan seeks toprovidequality educational services at the highest professional level.This report shows that knowledge of English is a key indicator of the competitiveness of the country's economy, on the basis of which Parallels were drawn between the level of English and a number of indicators such as income, quality of life, ease of doing business and international*

trade. These relations remained stable for a long time.

Keywords: *information, enterprises, negotiating, applications, symposia, indicators ,adequately, proficiency, footage, intensification.*

Nowadays it is very important to know the language.Why is knowledge of English so important?

English is the language of business. All major businessmen who want to enter the international market just need to know English at a high level.Most of the interesting and necessary literature is published in English. We have to wait for the translation, which, as we know, tends to distort the information and does not convey the author's idea in full.Most of the pages on the Internet with the necessary information are distributed in English[1]. All international competitions and conferences are held in English.Most computer programs and applicationsare written inEnglish.Process of studying a foreign language promotes the formation of creative independence as there is a possibility of using creative tasks and exercises within the limits of the given subject which demands independent work from pupils. They are taught to use a language material for expression of their thoughts in a dialogical and monologic speech.

Teaching English can and should provide the achievement of practical, educational and developing aims. Besides, the practical purpose theleading. The other purposes are reached in the course of mastering English in the conditions of pupils' active informative of power of apprehension and activity. Pedagogics, guiding and synthesising these aspects, defines vision of a problem from its specific point of view.

This is due to the fact that large organizations have foreign enterprises among suppliers and buyers, and, accordingly, negotiating, concluding transactions, signing contracts, etc.is carried out in the international language-English. Knowing English, you will always be able to communicate freely with business partners, take part in international conferences, read international magazines and Newspapers about business. Next book. Reading foreign books in the original context, without translation, you can get much more pleasure from reading, as the translation is usually not quite accurate, depends on the subjective opinion and skills of the translator, and is not able to convey the true thoughts and emotions that the author has invested.

And technical literature? Knowledge of the language opens up great opportunities for the study of equipment and equipment of interest. The same applies to computer programs and applications.

It is also connected with the implementation of the cultural project "Trinity of languages" in Kazakhstan, as it is especially important for us to provide quality services in the field of education throughout the country at the level of international standards. This is reflected in the Message of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev Strategy "Kazakhstan-2030" at the new stage of development of Kazakhstan. 30 most important areas of our foreign and domestic policy, improving the welfare of citizens of Kazakhstan – the main goal of state policy (February 2008) it is known that the English language is an international language, which opens up new opportunities for all [2].Knowing English, you can participate in various international conferences, symposia, seminars, which are devoted to various fields of science.

In this regard, it should be noted that each University of the Republic of Kazakhstan seeks to provide quality educational services at the highest professional level. Thus, new educational programs are created, the main source of which are textbooks developed by native English speakers and at the same time specialists in the field of methods of teaching English as a foreign language. Many universities in Kazakhstan teach in English, for example, students-future specialists - are already fluent in English and at the same time become specialists in a certain area and thus meet the requirements of the modern labor market. This contributes to the fact that future professionals are given the opportunity to work in large international companies that occupy leading positions around the world. Teachers of universities of Kazakhstan are trying to introduce modern European methods aimed at the development of the language level of students to give them the opportunity to adequately perceive the information in English. There are also a large number of training programmes developed, such as the recommendations of the UNESCO task force on the teaching of English and English as a global language (EGL).

Functioning of the English language in the educational space of Kazakhstan.The processes of globalization taking place in the world, the increasing dynamics of modern society, the expansion of international contacts and cooperation have led to the spread and strengthening of the role of the English

language as the leading language of modern civilization. According to Internet sources, English is the mother tongue of approximately 375 million people, and statistics on the use of English as a second language differ from 470 million to a billion people. As noted by the famous linguist D. Crystal, users of English as a foreign language outperform those who speak English as a native language in a ratio of 3 to 1 .

English can be described as a means of social, economic, educational and cultural development of society. In this regard, the world economy and culture are becoming interconnected and interdependent in political, social and technological aspects.Global development trends are clearly reflected in Kazakhstan's realities. Currently, the language picture of Kazakhstan is a unique language space, which is characterized by sociolinguistic and demographic complexity and is a multilingual society, which is home to representatives of more than 100 ethnic groups [3].

The entry of the Republic of Kazakhstan into the world community, as well as the impact of political, economic, social and cultural globalization on communication requires the definition of the role and place of the English language in the socio-communicative space of the country and the integrated development of the problem of its functioning in various fields. Thus, the integration processes taking place in Kazakhstan, led to the dynamic development of the English language, which affected all areas of activity.

English in vocational education Kazakhstan .Kazakhstan is a dynamically developing country, so one of the main tasks of training is to prepare competitive young people who could show excellent knowledge of a foreign language and the ability to communicate freely in this language, and in the future to bring our country to the international level. State program of education development of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 "a new national vision is proposed: by 2020 Kazakhstan is an educated country, smart economy and highly skilled labor force".

In today's world, English occupies a significant place in people's lives. Most recently it was a common foreign language, but now it is an international language.

Now the level of English in the world: Kazakhstan on the 54th place»In order to be a competitive country with a developed economy and educated professionals, Kazakhstanis need to improve their knowledge of the English language. According to the global EF survey conducted among 750,000 adults from 63 countries, Kazakhstan ranks only 54th.

This report shows that knowledge of English is a key indicator of the competitiveness of the country's economy, on the basis of which Parallels were drawn between the level of English and a number of indicators such as income, quality of life, ease of doing business and international trade. These relations remained stable for a long time.Over the past 7 years, the level of English has increased significantly. Most improvements in the group of adults aged 18 to 34 years. However, the professional level of language proficiency is below the average level in countries with a low level of proficiency.

There are several problems in the country that slow down the process of language learning.- Quality footage. It is necessary to work with those who teach English. Teachers should know not only the theory and rules, but also to speak freely and give interesting material to students. It is also necessary to work on the intensification of training. Now the study of English in schools is conducted from the first class[4].

As a foreign language student.We consider language proficiency important in depth. It opens up new opportunities and helps a lot in the development of the country . Some people still do not understand the importance. We want students and adults to understand the importance of language .

References:

1.State program of languages' functioning and development for 2011–2020. Given source, http://www.geokz.tv/article.php? aid=11278, free.

2.Thedoctrine of contention,Information syndicate, Moscow: Neonomand, 2011, http://www.neonomad.kz/neonomadika/pol/ ELEMENT

3.Language policy in Kazakhstan, The free encyclopedia Wikipedia, Moscow, 2010, Access mode: http://ru.wikipedia.org/wiki/ЯзыковаяполитикавКазахстане.

4.The idea of the unity of three languages in Kazakhstan is correct and will contribute to the development of the country-the American scholar, [ER]. Information system Section, Moscow: National information agency «KAZINFORM», 2008, Access mode: http://www.zakon.kz/111622-ideja-triedinstva-jazykov-v-kazakhstane.html.

УДК 331.361.2:11

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ОБРАЗОВАНИЕ

Утебаева А.Х., Макашева Ф.Н.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Знание языка открывает большие возможности для изучения техники и интересующего оборудования. То же смоае относится к компьютерным программам и приложениям. Всвязи с этим следует отметить,что каждый вуз Республики Казахстан стремится предоставлять качественные образовательные услуги на самом высоком профессиональном уровне.В данном отчете показано, что знание английского языка является ключевым показателем конкурентоспособности экономики страны, на основании чего были проведены параллели между уровнем владения английским языком и рядом показателей, таких как доход, качество жизни, легкость ведения бизнеса и Международная торговля. Эти отношения долгое время оставались стабильными.*

Ключевые слова: *информация, предприятия, переговоры, приложения, симпозиумы, индикаторы, адекватно, мастерство, кадры, усиление.*

УДК 378 147

РОЛЬ БИБЛИОТЕКИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Бегилова Г.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Современный мир развивается с быстротой, ранее не ведомой человечеству, а вместе с ним не менее стремительно меняется человеческое общество, а следовательно, в какой-то мере и сам человек. Сегодня во все сферы деятельности прочно вошел термин "глобализация". И практически в то же время на первый план вышло другое, казалось бы, противоположное ему понятие - "национальная безопасность". Эти два термина своей противоречивостью ясно показывают, что человечество осознает невозможность своего дальнейшего развития без объединения знаний, ресурсов, накопленного опыта, но вместе с тем каждая нация боится потерять свою индивидуальность и присущие только ей национальные особенности, свою самобытность. Эта противоречивость отражается, конечно же, в государственной политике, а также влияет на развитие различных социальных институтов общества. Стремление к новому и вместе с тем бережное хранение накопленного за века культурного богатства присущи и такому институту общества, как библиотека.Она органически входит во все области и все этапы человеческой жизни - детство, школу, профессиональное обучение, производство, науку, досуг. Она вездесуща, постоянна, общедоступна. Она бережно собирает, хранит и предоставляет произведения письменности, аудиовизуальные и электронные материалы миллионам читателей. Это своего рода информационная модель национальной культуры каждого народа.*

Ключевые слова: *национальная безопасность, профессиональное обучение, информационная модель, потребности общества, памятники культуры.*

"В ходе развития библиотеки как института, обслуживающего потребности общества, создаются и запечатлеваются достижения, знания и технические возможности определенного времени, особенности регионов, культурные традиции сообщества.... Библиотеки - памятники культуры, которые несут в себе, как и объекты культурного наследия, информационный потенциал для последующих поколений, ресурсный потенциал для общественного использования в настоящем и средообразующий потенциал, определяющий параметры сложившейся в регионе соответствующей

социокультурной среды" [1]. Именно поэтому столь близка этому институту "национализирующая миссия", ее особая роль в сохранении и поддержании национальных ценностей".

Защита и сохранение культурных особенностей народов и наций в последнее время вышли на первый план и стали ключевым моментом человеческого прогресса и самовыражения. За последнее десятилетие в нашей стране очень часто звучали слова о национальной культуре, о правах наций на самоопределение. И вместе с тем очень мало было сделано для того, чтобы слова превратились в конкретные дела. Хотя проблема национальной культуры, ее сохранения действительно важна.

"Национальная культура - это культура народа, живущего в условиях цивилизации, осознающего себя частью этой цивилизации наряду с другими народами. Она не просто воспроизводит этнокультурные особенности данного народа, но служит условием его жизни в общецивилизационном пространстве, объединяющем его с близкими ему "по духу" народами. Народ, не способный к такой жизни, не может быть нацией.

Посредством национальной культуры народ обретает способность общаться с другими народами, входящими с ним в единое цивилизационное пространство, сохраняя при этом свою самобытность и неповторимость. В равной мере национальная культура есть разговор становящейся цивилизации с народами, которые она вовлекает в свою орбиту" [2].

Поэтому, "если мы хотим жить в стране, культурно осознающей себя единой нацией, то библиотека должна стать одним из главных ее институтов, приобщающих население к письменной, литературной, художественной традиции" [3]. Библиотека в этом случае является как бы формой генерации культурного фонда нации, ее документальным ядром.

Судьба библиотек в течение многовековой истории развития нашей цивилизации всегда была прямо связана с судьбой письменности. "Из трех существующих типов культуры - этнической (или народной), письменной и массовой, письменная культура - это единственное условие, единственная форма существования нации. Нация складывается, прежде всего, через приобщение людей к письменной культуре, к письменной традиции" [4]. И вряд ли стоит доказывать, что в процессе предоставления источников письменной культуры библиотека занимает первое место, ее не сможет заменить какое-либо другое учреждение или информационное пространство.

В современной библиотеке удачно сочетается обслуживание пользователей с различными навыками информационной культуры. В ее стенах читатель может полистать книги, вышедшие в прошлом году, и познакомиться с документами, срок хранения которых насчитывает уже несколько сотен лет. А в соседнем отделе ему предоставят возможность поискать нужную информацию в Интернете, поработать с CD-ROM. Но несмотря на все новые технологии, вошедшие в повседневную работу, библиотека необходима обществу, прежде всего, как институт, предоставляющий документы в традиционном виде. "Это особенно важно, учитывая, что для большинства населения даже развитых стран, не говоря уже о бедных и отсталых, Интернет недоступен ввиду отсутствия во многих населенных пунктах соответствующих технических средств. В будущем мультимедийные ресурсы и их использование будут связаны со сложными специализированными средствами и программным обеспечением, в результате чего реальный доступ к информации будет осуществляться через ограниченное число рабочих станций" [4].

Среди библиотек самыми богатыми книжными собраниями располагают, конечно же, национальное библиотеки. И именно они несут наибольшую ответственность за сохранение национальной культуры. "Представляется, что особый общественный статус и непреходящее значение национальной библиотеки обусловлены уникальными возможностями и ролью печатного (рукописного в прошлом или электронного в будущем) слова, ролью книги (используем этот термин в обобщенном, собирательном смысле). Ведь в конечном итоге в книге отображается все, что происходило и происходит в жизни. В ней запечатлены все материальные памятники истории, политические события, научные достижения, все духовные искания. Библиотека же, где документы - книги, рукописи, журналы, газеты, брошюры, плакаты, карты, ноты, открытки и др. хранятся веками, становится своеобразным зеркалом жизни общества, его исторической памятью. Она - образ мира материального и духовного. Национальной библиотекой создается, прежде всего, образ Отечества во всей его многогранности - в чертах благородных и обыденных, прекрасных и трагических, полных достоинства или смятения.

Даже в случае непредвиденных катастроф, это - одна из гарантий возрождения общества. Вспомним слова академика Д.С. Лихачева, который часто повторял: "Что бы ни случилось в мире, какими бы не были страшными культурные потери - духовное и материальное возрождение возможно, если сохранятся крупные библиотеки и архивы" [5].

Общество построено многими поколениями людей, каждое из которых вносило свой вклад в развитие знаний и формирование культуры. Все свои достижения, находки, открытия они фиксировали в форме печатных материалов. А последние, в свою очередь, кропотливо собирались в фондах библиотек. "Ликвидацию фондов, их оскудение и, следовательно, деструкцию исторической памяти действительно необходимо рассматривать как угрозу национальной безопасности. Если нет исторической памяти, народ превращается в население, в толпу. Если нет традиции - нет общих ценностей, незачем проявлять альтруизм, самоотверженность, все духовные ценности общества начинают деградировать" [6]. Мы уже сегодня становимся свидетелями того, во что превращается человек, не получивший элементарного воспитания и образования. Недаром так много говорят о "потерянном" поколении современной молодежи.

Между тем во всем мире давно признано, что накопленные страной библиотечные, музейные, архивные фонды и есть главный показатель того культурного ресурса, который образует ее, так сказать, национальный культурный капитал. "Закрепляясь преимущественно в письменной форме, национальная культура обретает способность жить и накапливаться не столько в естественной памяти народа, сколько в искусственно созданных хранилищах -музейных коллекциях разного рода, архивах, библиотеках и пр. Реальный объем национальной культуры, если его измерять в каких-то количественных единицах, определяется именно тем, что собрано в этих хранилищах и, стало быть, доступно для дальнейшего пользования. Единица библиотечного, музейного и прочего хранения - наиболее элементарная форма учета национальной культуры, всего того, что хранится в памяти нации" [7].

"Директор Национальной библиотеки Франции Жан Флавье считает обязанностью библиотеки сохранение и предоставление информации из прошлого - без этого невозможно понять сегодняшний мир. По мнению директора Немецкой библиотеки Клауса-Дитера Лемана библиотека должна обеспечивать диалог культур и обмен знаниями: информационное общество не может заменить традиционные формы человеческих коммуникаций' [2].

"Библиотекари несут ответственность за сохранение материалов о нашем прошлом и сбор информации о нашем настоящем. Они каталогизируют все эти данные таким образом, чтобы их можно было быстро и легко отыскать и сделать доступными для тех, кто в них нуждается. Они ответственны не только перед теми, кто пользуется библиотекой в настоящее время, но и перед теми, кто много веков спустя будет изучать информацию, собранную сегодня" [8].

Но библиотеки не ограничиваются хранением собранных в своих фондах книжных памятников. Реализация социокультурной функции национальных библиотек связана также с их обширной работой по построению достоверной информационной модели национальной культуры. "Над созданием этой модели либо ее отдельных функциональных блоков работают сегодня все национальные библиотеки России. В законченном виде она позволит, во-первых, зафиксировать исторический путь национальной документальной культуры, во-вторых, реконструировать в различных аспектах (историко-генетическом, предметно-содержательном и др.) развития национального культурного процесса как такового. Результатом этого будет установление необходимых отношений между национальными информационными ресурсами и их потребителями.

Информационная модель национальной культуры - это не только инструмент фиксации определенного состояния культуры этноса, но и способ отношения к национальным историко-культурным ценностям. Обе ее ипостаси являются основными составляющими понятия "культурное возрождение".

Вопросы культурной реабилитации и выбора путей дальнейшего развития культуры остро стоят сегодня перед всеми без исключения народами Российской Федерации. Однако культурное возрождение - это не только возвращение к культурным истокам и восстановление культурных норм и типов социального поведения, но и сознательное преодоление культурной замкнутости, возможность самоопределения в пределах мировой, а не локальной культуры. И это не грозит

потерей национальной специфики, поскольку специфика и уникальность могут сохраниться только в рамках мировой (межнациональной) кооперации благодаря отказу от исторической инерции и переходу к активному движению вперед. Возрождение культуры в таком понимании - это возвращение ей способности к построению образа "будущего" в отличие от преимущественного сосредоточия на реконструкции образа "прошлого"[9].

Конечно же, библиотеки - наша общая память, но это отнюдь не означает, что они связаны только с прошлым, они же и основа для инноваций и культурного развития. Потому что нельзя двигаться вперед, не зная старого. Социально-экономическая история ведущих стран мира показывает, что достижение высокого уровня развития должно быть основано, с одной стороны, на вовлечении в процесс управления максимально широких слоев населения, а с другой - на рациональном использовании и минимизации общих затрат природных, трудовых и финансовых ресурсов.

Информация тоже является национальным ресурсом. "В определенном смысле она подобна другим видам национальных ресурсов - недрам, воде, лесам и т.п. Сохранение, развитие и рациональное использование информации является задачей государственного значения" [10].

Не преувеличивая, можно сказать, что сохранение фондов библиотек является основным условием для выживания национальной и мировой культуры и науки. За рубежом этот факт осознали уже давно. В Европе только за последние пять лет были оборудованы три современных здания для национальных библиотек. Да и рядовые библиотеки маленьких городков оснащены так, что даже наши крупные городские библиотеки могут только мечтать о такой технике. Национальные библиотеки Европы играют большую роль и в исследовательских программах. "В Европейской Комиссии существует так называемая пятая рамочная программа развития научных исследований и технологий, которая начата в 2000-м и завершится в 2004 г. Достаточно большая ее часть отведена проблемам информационного общества. В ее рамках есть программа, в которую входят библиотеки, музеи, архивы. Она называется "культурное наследие и информационные ресурсы" и имеет целью предоставить более широкий доступ рядовым гражданам и профессионалам европейских стран к постоянно расширяющимся ресурсам в области культуры и информации" [11]. В нашей же стране библиотекам по-прежнему приходится изо дня в день доказывать свою значимость и необходимость.

Всем известна фраза: "Кто владеет информацией, тот правит миром". Информация давно уже стала дорогостоящим товаром. И вместе с тем информационные ресурсы являются частью национальной культуры. "Определяя национальную культуру как культурный капитал нации, необходимо подчеркнуть его первостепенное значение по сравнению со всеми другими видами капитала - промышленного, торгового, финансового и пр. Именно от него, в первую очередь, зависят экономическое благосостояние страны и ее политическая независимость. Культурный капитал делает возможным само существование нации как субъекта экономического и политического развития. Нет нации до и вне этой культуры, тогда как последняя творится первоначально наиболее выдающимися представителями образованной элиты и только затем становится всеобщим достоянием, распространяясь в обществе по каналам письменной коммуникации. Можно сказать, что нация рождается, прежде всего, в университетских аудиториях и библиотечных залах, чтобы обрести затем характер политического и экономического единства. Наличие оригинальных мыслителей, писателей, художников - еще не признак сложившейся нации, но ее предпосылка. Когда плоды их деятельности усваиваются большинством населения, становятся достоянием каждого, возникает родство людей не только по происхождению и месту проживания, но и по культуре. И только такое родство создает нацию"[11]. Поэтому очень важно обеспечить равную доступность информации, то есть идей и знаний всем людям, независимо от места их проживания, профессии, имущественного достатка. А это достигается только через широко развитую систему библиотек. Процветающие библиотеки - одна из составляющих материального и, что более важно, духовного благополучия государства.

Они представляют собой своеобразный мост из прошлого в будущее. Здесь вы найдете все, что накоплено человечеством за века своего существования, познакомитесь с новым. И здесь же готовится основа для управления информационными ресурсами будущего.

Список литературы:
1. Могилевер Н. Информация тоже источник получения средств//библиотека. -1998. - №6. - С. 14-15.
2. Межуев В. Национальная культура как понятие и явление// Библиотековедение. -1999. - № 2. - С. 48-59.
3. Библиотека для России: новые тенденции и традиционные ценности II Библиотековедение. - 1999. - №2.-С. 28-47.
4. Багрова И. Есть ли у библиотек будущее в XXI век // Библиотековедение. -1999. - №1. - С. 138-150.
5. Морозова И.В. Проест "Память России": Опыт, проблемы, перспективы // Библиотековедение. - 2000. - №4. -С. 38-45.
6.Чурбанов В. Библиотека для России: новые тенденции и традиционные ценности // Библиотековедение. -1999.-№3. -С.36-42.
7. Зегберт М. Программы Европейской Комиссии: Возможности участия библиотек СНГ// Библиотековедение. -2000,-№4.-С. 17-19.
8.Антопольский А. Совместные усилия ведомств и организаций - залог сохранения информации / А. Антокольский, К. Вигурский // Библиотека. -1998. - № 2. - С. 1518.
9. Книга и культура мира в России: Румянцевские чтения - 2000 // Библиотековедение. - 2000. - №5. - С. 6-15.
10. Кузнецова Т.Я. Национальные библиотеки республик России как центры информационного моделирования национальных культур.
11. Брайен Л. Будущее библиотеки // НТБ. -1996. - №4. -С. 27-37.

ӘОЖ 378 147

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ КІТАПХАНАНЫҢ РӨЛІ

Бегилова Г.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Қазіргі әлем адамзатқа бұрын белгісіз жылдамдықпен дамып келеді және онымен бірге адам қоғамы да, демек, белгілі бір дәрежеде адамның өзі де кем емес жылдам өзгереді. Бүгінгі таңда «жаһандану» термині қызметтің барлық салаларына берік еніп кетті. Дәл осы уақытта дерлік басқа, бір қарағанда қарама-қарсы ұғым – «ұлттық қауіпсіздік» алға шықты. Бұл екі термин бір-біріне сәйкес келмеуі арқылы адамзат өзінің білімін, қорын, жинақталған тәжірибесін біріктірмей, оның одан әрі дамуы мүмкін еместігін түсінетінін, бірақ сонымен бірге әрбір ұлт өзінің даралығын, қайталанбас ұлттық ерекшеліктерін жоғалтып алудан қорқатынын айқын көрсетеді. оның сәйкестігі. Бұл сәйкессіздік, әрине, мемлекеттік саясатта көрініс табады, сонымен қатар қоғамның әртүрлі әлеуметтік институттарының дамуына әсер етеді. Жаңа нәрсеге құштарлық және сонымен бірге ғасырлар бойы жинақталған мәдени байлықты ұқыпты сақтау да кітапхана сияқты қоғамның институтына тән.Ол адам өмірінің барлық саласына және барлық кезеңдеріне органикалық түрде енеді - балалық шақ, мектеп, кәсіптік оқыту, өндіріс, ғылым, демалыс. Ол барлық жерде, тұрақты, қоғамдық. Ол жазбаша, аудиовизуалды және электронды материалдарды мұқият жинайды, сақтайды және миллиондаған оқырмандарға қолжетімді етеді. Бұл әр халықтың ұлттық мәдениетінің ақпараттық үлгісінің бір түрі.*

Кілт сөздер: *ұлттық қауіпсіздік, кәсіптік оқыту, ақпараттық модель, қоғам сұранысы, мәдени ескерткіштер.*

ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

УДК 902/903:2

СОВРЕМЕННЫЕ ГЕОФИЗИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ПРИМЕНЯЕМЫЕ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ

Калменов М.Д.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Археологическая информатика представляет собой отрасль знания, сочетающая изучение общих закономерностей археологической информации с разработкой подходов к применению современных методологий в археологических исследованиях. Задачи археологии в целом – реконструкция целого по неполным данным, либо представление и выделение существенных черт целого из большого объема данных. Для глубокого изучения памятников хронологических эпох, а также для ознакомления студентов с основными археологическими культурами и памятниками, предлагаемые геофизические методы помогают овладеть основными опытами археологического поиска памятников, а также помогают в привитии навыков самостоятельной работы с археологическими источниками, их обработки и анализа, что развивает у студентов интерес к исследовательской работе.*

Ключевые слова: *Археологические памятники, геофизический метод, вертикально-электронное зондирование (ВЭЗ), магнитная разведка, сейсмическая разведка, GPS навигация, географическо-информационная система (ГИС), неогеография.*

Первым из геофизических методов, примененных в археологии, был метод электроразведки постоянным током**.** Суть метода заключается в том, что с помощью тока измеряется сопротивление почвы, зависящее от уровня влажности [1]. Почти во всех случаях применяются симметричные четырехэлектродные установки AMNB с питающими электродами A и B и измерительными M и N. В качестве электродов для питающих линий AB используют стальные, а для приемных линий MN медные или латунные электроды длиной 0,3-1 м и диаметром 1-3 см. В основе электроразведки лежит метод сопротивлений. Идея метода состоит в том, что электрическое поле, наблюдаемое на поверхности земли (δumn) при пропускании электрического тока через заземленные электроды (IAB), зависит от распределения удельного электрического сопротивления в некоторой области разреза вблизи установки. Размер (в т.ч. глубина) этой области зависит от геометрии установки, главным образом от расстояния между питающими (AB) и приемными (MN) электродами (т.н. разноса установки). Поэтому электрические зондирования в методе сопротивлений являются чисто геометрическими: изменяя разнос (геометрию) установки, мы изменяем глубину исследуемой области [2].

*Симметричное электропрофилирование.*При этом установка перемещается по профилю, глубинность установки не меняется. Эта методика предназначена для изучения горизонтально-неоднородных геоэлектрических разрезов. На территории перспективной для поиска разбивается система параллельныхпрофилей, по которым симметричная четырехэлектродная установка последовательно перемещается с шагом, равным MN [3].

Электрическое вертикальное зондирование (ВЭЗ). При использовании этого метода установка неподвижна, глубинность установки (разнос) меняется. С помощью ВЭЗ исследуют изменение удельного сопротивления пород с глубиной. Этим методом изучается погребенный рельеф коренных пород, внутренняя структура земляных оборонительных сооружений, памятники с вертикально неоднородными культурными напластованиями и т.п. [4].

Магниторазведка основана на измерении магнитного поля Земли и выявления его аномальной составляющей, которая определяется естественным изменением структур верхних слоев грунта, обусловленным существованием в них археологических объектов (в том числе и под водой). Археологические объекты характеризуются магнитными свойствами, отличающимися от магнитных

свойств вмещающей среды. Магниторазведка однозначно фиксирует месторасположение объекта, испытавшего термическое воздействие в прошлом. Количественная интерпретация аномалий от археологических объектов позволяет определить не только их координаты, но и дать сведения о магнитном моменте, массе, геометрии и глубине залегания. Высокоразрешающая интерпретация магнитных аномалий стала возможна с появлением быстродействующих цифровых квантовых и протонных магнитометров. Их быстродействие позволяет геофизикам перейти от съемок по отдельным профилям к площадным съемкам, которые более информативны [5].

Метод планшетов. Это специфический вариант магнитной съемки, направленный на изучение мельчайших особенностей магнитного поля. Обследуемая площадь предварительноразбивается на квадратные или прямоугольные участки –планшеты – размерами 10х10 м, 20х20 м, 25х25 м. На каждом планшете выполняется микромагнитная съемка масштаба 1:100, 1:200 или 1:250 [6].

Метод свободного поиска. Оператор с магнитометром обходит выбранный участок по произвольному маршруту без какой-либо намеченной сети. При обходе осуществляются периодические измерения. Маршрут и расстояние между замерами выбираются таким образом, чтобы весь участок оказался перекрытым сетью измерений не реже 1х1 м или 2х2 м.В случае появления на табло прибора значений, резко отличающихся от фоновых, на аномальном участке сгущается сеть наблюдений до 0,1-0,2 с. В конечном счете, выявляются точки, соответствующие экстремумам аномалии. После маркировки экстремумов немагнитными реперами на линии проходящей через экстремумы, выполняется профильная съемка. По результатам профильной съемки строятся графики аномалий и производится их предварительная интерпретация. Для локализации намагниченных объектов, находящихся на дне водоемов на глубинах до 20-30 используют специально разработанный донный магнитометр, у которого магнит чувствительный элемент помещен в немагнитный герметичный бокс, опускаемый под воду. Работа с таким магнитометром осуществляется с немагнитного маломерного плавсредства методом свободного поиска, хотя возможна и микромагнитная съемка по заранее размеченной сети. Применять донный магнитометр целесообразно для поиска относительно крупных объектов [6].

Сейсморазведка. Это геофизический метод изучения геологических объектов с помощью упругих колебаний – сейсмических волн. Метод основан на том, что скорость распространения сейсмических волн зависят от свойств геологической среды, в которой они распространяются. Методы сейсморазведки наиболее эффективны при изучении подстилающих археологических памятников грунтов, внутреннего строения земляных оборонительных сооружений и для локализации подземных пустот и погребенных архитектурных объектов. Наилучшие результаты достигаются в комплексе с другимигеофизическими методами, в частности с вертикальным зондированием и контрольным бурением [7].

Эхолокация применяется для поиска затонувших объектов, находящихся на дне или в рыхлых отложениях водоемов [6].

Индикация металлов. Поверхность тысяч неукрепленных поселений в настоящее время распахивается, в большинстве случаев их культурный слой перемешан до такой степени, что исследователь не найдет на глубине, доступной плугу, ни остатков сооружений, нипрослоек, характеризующих тот илиина периоджизни на поселении. Тогда для характеристики памятника остается только собрать разбросанные на поверхности вещи. Поиск таких вещей именуется в археологии сбором подъемного материала. В этом неоценимую помощь может оказать металлоискатель, позволяющий за час-два работы обнаружить скопления шлаков, указывающих на места выплавки металла. После этого все находки отмечаются на плане памятника [7].

*GPSнавигация.*GPS (англ. Global Positioning System) – спутниковаясистеманавигации (или navigation Satellite Timing and Ranging (NAVSTAR)). Позволяет в любом месте Земли (включая приполярные области), почти при любой погоде, а также в космическом пространстве вблизи планеты определить местоположение и скорость объектов. Основной принцип использования системы –определение местоположения путём измерения расстояний до объекта от точек с известными координатами – спутников. Расстояние вычисляется по времени задержки распространения сигнала от посылки его спутником до приёма антенной GPS-приёмника. Для определения трёхмерных координат GPS-приёмнику нужно знать расстояние до трёх спутников и

время GPS системы. Для определения координат и высоты приёмника, используются сигналы как минимум с четырёх спутников. Основой GPS системы являются навигационные спутники, движущиеся вокруг Земли по 6 круговым орбитальным траекториям (по 4 спутника в каждой), на высоте примерно 20 180 км. Спутники излучают сигналы в диапазонах: L1=1575,42 МГц и L2=1227,60 МГц, последние модели также на L5=1176,45 МГц. Навигационная информация может быть принята антенной (обычно в условиях прямой видимости спутников) и обработана при помощи GPS-приёмника. Информация в C/A коде (стандартной точности), передаваемая с помощью L1, распространяется свободно, бесплатно, без ограничений на использование. 24 спутника обеспечивают 100% работоспособность системы в любой точке земного шара, но не всегда могут обеспечить уверенный приём и хороший расчёт позиции. Поэтому, для увеличения точности позиции и резерва на случай сбоев, общее число спутников на орбите поддерживается в большем количестве. Максимальное возможное число одновременно работающих спутников в системе GPS ограничено 32. Кроме космического сегмента существует еще и наземный сегмент. Наземный сегмент контролируется Министерством Обороны США (у системы NAVSTAR). Он состоит из пяти контрольно-измерительных станций, которые находятся на Гавайях, на Кваджалейне, на острове Вознесения, в Диего-Гарсия и Колорадо-Спрингс, четырехстанций связи и центра управления всейсистемой, расположенного на авиабазе в Шривере, штат Колорадо [8].

Факторы, вносящие ошибку в определение местоположения:

– «Избирательный доступ» - это преднамеренное уменьшение точности гражданских GPS-навигаторов, осуществляемое Министерством обороны США. Он приводит к уменьшению точности максимум до 100 метров - отключен в 2000 г.

– Геометрия спутников, т.е. как они расположены относительно друг друга и GPS-приемника. Геометрия спутников становится особенно важной при использовании GPS-приемника в автомобиле, среди высоких зданий, в горах или в глубоких ущельях.

– Переотражение спутникового сигнала от различных объектов.

Другие факторы: например, задержка прохождения сигнала из-за различных атмосферных феноменов. Или ошибка хода часов приемника.

– Точность гражданских GPS -приемников может быть увеличена до 4 м и более (в ряде случаев - до 1 м) с помощью дифференциальной GPS (DGPS) [9].

Дифференциальная коррекция– это метод, который значительно увеличивает точность собираемых GPS-приемником данных. Используя такой метод, можно определить местоположение буквально до сантиметров. В этом случае один приемник расположен в точке с известными координатами (базовая станция), а второй приемник собирает данные в точке с неизвестными координатами (ваш передвижной приемник), так как координаты базовой станции известны, то она может вычислить ошибки, содержащиеся в спутниковом сигнале, т.е. базовая станция может уточнить координаты спутников и передать скорректированные данные вашему подвижному приемнику. Уточненные данные называются дифференциальными коррекциями ииспользуются для точного определения месторасположения. Дифференциальные коррекции передаются с базовой станции на ваш приемник посредством радиосвязи [10]. Задача структуризации археологических данных с целью поиска и анализаинформации существовала с момента появления археологии как науки. Бумажные каталоги на определенном этапе сменились электронными базами данных (БД).

Системы управления базами данных (СУБД) позволили оперировать большимиобъемами информации, вести поиск и сортировать данные по большому количествукритериев. Это привело к созданию баз данных разного профиля: появились административные и исследовательские регистры памятников, музейные каталоги, базы данных по раскопкам (находки с атрибутами, взаиморасположение в слоях и т.д.), базы по вещевому материалу, надписям, результатам анализов, библиографическим и библиотечным каталогам и т.д.

Географическая информационная система (ГИС) – современная компьютерная технология для картографирования и анализа объектов реального мира, происходящих и прогнозируемых событий и явлений. Привязка археологических данных к местности стимулировала широкое привлечение ГИС. ГИС – это автоматизированная система обработки пространственно-временных данных, основой интеграции которых служит географическая информация [11]. По структуре ГИС

является СУБД, имеющей географическую привязку данных к определенной точке на местности и встроенную систему пространственного анализа. ГИС объединяет традиционные операции при работе с базами данных – запрос и статистический анализ – с преимуществами полноценной визуализации и географического (пространственного) анализа, которые предоставляет карта. Таким образом, ГИС можно определить, как систему сбора, обработки, графического представления (визуализации) и анализа пространственно-распределенных данных, а также, ГИС можно рассматривать как библиотеку или склад, в котором по полочкам аккуратно разложены легко доступные для просмотра документы. С помощью ГИС можно создавать археологические информационные системыотдельных географических регионов, планов раскопок археологических памятников, изучать древние карты и т.д. Данные в геоинформационных системах хранятся в виде набора тематическихслоев, которые объединены на основе их географического положения. Геоинформационные системы могут работать как с векторными, так и с растровыми моделями данных.

Неогеография– новое поколение средств и методов работы с геопространственной информацией, отличающееся от предыдущих (карт и ГИС) тремя основными признаками:

– использованием географических, а не картографических, систем координат;

–применением растрового, а не векторного представления географическойинформации в качестве основного [12].

Использованием открытых гипертекстовых форматов представления геоданных. Классическими примерами технологий нового поколения являются геопорталы GoogleEarth, VirtualEarth (Microsoft).

Исследование археологических источников делятся на два этапа: на поле и в кабинете. На первом этапе начинают поиски археологических источников, их регистрация, а во втором этапе – их использование и идет включение в научный оборот. Второй вещественный источник, изучаясь с разных сторон, раскрывает его значение и содержание, в результате можно определить этапы существования человечества в истории, их связь друг с другом и своеобразные особенности.

В ходе кабинетного этапа исследования необходимо взглянуть с критикой на то, как вещественный источник был найден и какова его сохранность.

Таким образом, методы, применяемые в ходе археологических исследований тесно взаимосвязаны и состоят из этапов органической связи. Полевая археология – один из отраслей науки истории, состоящий из ряда методов археологических исследований и является одним из важнейших направлений. Его основная цель – сделанный руками и использованный в духовной жизни человека, археологические памятники, захоронения – их поиски, регистрация, наблюдение, места постройки ввести в научный оборот.

Список литературы:

1. Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования. Москва, 1989.с.101-113.
2. Шрайбан В.И., Серкеров С.А., Сидельникова Т.А., Флеров В.С. Новое в применении магниторазведки и электроразведки при исследовании грунтовых погребений на Северном Кавказе // СА. 1988. № 1.с. 122.
3. Щапова Ю.Л. 1988. Естественно-научные методы в археологии. Москва, 1988.с. 28-30
4. Петрова Г.Н., Нечаева Т.Б., Поспелова Г.А. Характерные изменения геомагнитного поля в прошлом. Москва, 1992.с. 39-49.
5. Станюкович А.К. Скрытые объекты историко-культурного наследия. Принципы выявления и изучения методами археологической геофизики. Москва, 1994.с. 7-18.
6. Ловелиус Н.В., Васильев С.С., Дергачев В.А., Захариева Е.И., МарсадоловЛ.С. Археология ритмов – основа перекрестного датирования археологических памятников // Радиоуглероди Археология. 1996. Вып.1.с. 165.
7. Дергачев В.А., Зайцева Г.И., Тимофеев В.И., Семенцов А.А., Лебедева Л.М. Изменение природных процессов и радиоуглеродная хронология археологических памятников // Радиоуглерод и Археология. 1996. Вып.1.с. 198.

8. Александров И. Космическая радионавигационная система НАВСТАР (рус.) // Зарубежное военное обозрение. Москва, 1995. № 5.с. 52-63.
9. Горбачёв А.Ю. Математическая модель погрешностей GPS //Авиакосмическое приборостроение. Москва, НАУЧТЕХЛИТИЗДАТ, 2010. № 5.с. 15.
10. http://www.gps.gov/systems/augmentations/.
11. Журкин И.Г., Шайтура С.В. Геоинформационные системы. Москва, Кудиц-пресс, 2009.с. 272.
12. Кацко С.Ю. От освоения пространства к формированию единого геоинформационного пространства // Интерэкспо ГЕО-Сибирь-2012. Т. 1. Геодезия, геоинформатика, картография, маркшейдерия. Ч. 2: Сб. матер. VIII Междунар. научн. конгресса «Интерэкспо ГЕО-Сибирь-2012», 10-20 апреля 2012 г., Новосибирск. СГГА, 2012.с. 100-105.

ӘОЖ 902/903:2

АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ НЫСАНДАРДЫ ЗЕРТТЕУДЕ ҚОЛДАНАТЫН ЗАМАНАУИ ГЕОФИЗИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР

Калменов М.Д.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Археологиялық информатика – бұл ақпараттың жалпы заңдылықтарын археологиялық зерттеулерде заманауи әдістемелерді қолдану тәсілдерін біріктіретін білім саласы болып есептеледі. Жалпы бұл әдіс нысанның толық емес деректерін қайта тіктеу немесе үлкен көлемдегі деректерден тұтастың маңызды белгілерін көрсету және таңдау болып табылады. Хронологиялық мерзімдегі әр дәуірдің ескерткіштерін терең зерттеу, сонымен қатар, студенттерге негізгі археологиялық мәдениеттер мен ескерткіштерді таныстыру үшін ұсынылып отырған заманауи геофизикалық әдістер археологиялық зерттеудің негізгі тәжірибесін меңгеруге көмектесіп, археологиялық дереккөздермен өз бетінше жұмыс істеуге және оларды өңдеу және талдау дағдыларын қалыптастырады, бұл өз кезегінде студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарына деген қызығушылығын арттырады.*

Кілт сөздер*: Археологиялық ескерткіштер, геофизикалық әдіс, вертикальды электрлі зондтау (ВЭЗ), магниттік барлау, сейсмикалық барлау, GPS навигация, географиялық мәліметтер жүйесі (ГИС), неогеография.*

УДК 37.013

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПО ДИСЦИПЛИНЕ «ЭТНОЛОГИЯ»: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ МООК (МАССОВЫХ ОТКРЫТЫХ ОНЛАЙН-КУРСОВ)

Ерназаров Ж.Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье раскрывается понятие массовых открытых онлайн-курсов (МООК). Рассмотрены преимущества МООК, их место в современной системе образования. Намечены пути дальнейшего взаимодействия формального и неформального образования в преподавании курса «Этнология».*

Ключевые слова: *электронное обучение, МООК; формальное и неформальное образование; онлайн-курсы.*

В настоящее время цифровые технологий оказывают значительное влияние на все сферы общественной жизни человечества, в том числе и на сферу высшего образования. Высшее и послевузовское образование одним из первых подвергся сильнейшему влиянию процессов

цифровизации, повлекших за собой необходимость кардинальной перестройки всей архитектуры деятельности высших учебных заведений.

Йохан Г. Виссема, ведущий консультационную деятельность, посвященную роли университетов в современном мире и проблемам «Нового обучения» и автор книги «Университет третьего поколения: управление университетом в переходный период» выделяет, три глобальных тенденции, две из которых он назвал «подрывными технологиями для традиционных университетов»: 1) успех дистанционного обучения; 2) наступление эры искусственного интеллекта; 3) переход университетов от единообразной модели к типам, различающимся по спектру и уровню реализуемых программ и миссий от академического образования до центра регионального развития [1].

Рынок online образования (MOOK) начал свое развитие с 2012 г., когда такие компании как Udacity, Khan Academy, Arzamas, Microsoft Virtual Academy, Udemy, edX, Coursera, LoftBlog, Codecademy, 4Brain, HTML Academy, Универсариум, Лекториум запустили образовательные платформы с массовымидоступными online курсами. И перечень образовательных платформ ежегодно растет, дополняясь как национальными, так и университетскими платформами. В первой программе от 20 февраля 2012 г. «Introductionto Artificial Intelligence» образовательной организации Udacity приняло участие160 000 студентов из 190 стран» [2]. В основе модели online обучения, обеспечившейдоступность образовательных программ, заложен принцип интерактивности. Студентежедневно выполняет задания, высылает их к установленному сроку, после сдачи экзамена получает сертификат об окончании курсов. Бизнес-модель online образованияопределена требованиями персонализации, аутентичности продукта по отношениюк заинтересованному потребителю. Online интеракция имеет опосредованную цифровыми технологиями форму, правила которой разделяют и принимают высокомотивированные слушатели [3].

В эпоху ускорения научно-технического прогресса, быстрых преобразований в производстве текущие навыки специалиста часто устаревают. Это требует постоянной переподготовки и развития своих навыков. Электронное обучение, в данном ключе, лучше подходит к реализации задач непрерывного обучения и, в частности, дистанционное образование как процесс получения знаний, который частично или полностью реализуется с использованием компьютерной техники и телекоммуникационных технологий [4]. Формирование культуры непрерывного обучения и развития могут быть достигнуты путем предоставления обучающимся своевременного доступного дистанционного обучения. В этой связи важнейшим становится устойчивое самомотивация к обучению.

В настоящее время в эпоху ускоряющегося развития цифровых технологии вузы отходят от универсального традиционного подхода к обучению в пользу инновационных цифровых технологий. Ожидается, что электронное обучение станет неотъемлемой частью повседневной работы.

Открытый университет Великобритании совместно с Фондом Уильяма и Флоры Хьюлетт провело исследование современных тенденций в сфере высшего профессионального образования, которое показало следующее результаты: 1) развитие новых информационных технологий меняет систему образования в целом, 2) дистанционное образование делает его более доступным и массовым, 3) электронное обучение стремительно развивается по всему миру. Лидерами в области развития электронного обучения остаются США, Южная Корея и Западная Европа. В европейских странах в сфере образования отрасль развивается в основном за счет государственных дотаций, а в США уже действует коммерческая система. Поскольку отрасль в этих регионах уже является развитой, процент роста рынка в них небольшой: 7 % в Северной Америке и 12 % в Западной Европе. В то время как на развивающихся рынках темпы роста составляют 33,5 % в Азии, 23 % в Восточной Европе и 19,8 % в Латинской Америке [5].

К современным трендам в развитии электронного обучения можно выделить следующие:

- электронное обучение представляет возможность обучатся в индивидуальном, комфортном для слушателя темпе (курс может быть легко выполнен по частям или повторен при необходимости),

- интеграция в электронное обучение искусственного интеллекта открывает по сути фантастические возможности для развития данного направления (от адаптации и рекомендации необходимых тренингов в соответствии с потребностями человека до курирования

профессионального развития и своевременного совершенствования навыков специалиста, искусственный интеллект не только помогает студентам проходить курсы, но также может помочь в быстром прогнозировании обучения и персонализации),

- геймификация электронного обучения (обучение на основе игр может как обучать, так и вовлекать пользователей переходя на новый уровень, словно играя в игру, выполняя различные задания),

- электронное обучение движется к более инклюзивным подходам (социальное обучение берет на себя базовые компоненты человеческого взаимодействия и групповой динамики и применяет их к современному технологическому веку),

- электронные средства используются для создания более динамичной учебной среды (использование интерактивных досок, онлайн-классов и т.п.),

- электронное обучение становится доминирующим средством обучения для людей всех возрастов,

- электронное обучение применяет принципы адаптивного обучения (это стиль обучения, когда ресурсы, мероприятия, проекты и задания адаптированы к индивидуальным потребностям каждого учащегося. В контексте электронного обучения реализация адаптивного обучения обычно осуществляется посредством установленных алгоритмов, в отличие от потенциально субъективных оценок преподавателя),

- образовательные платформы дополняются онлайн-форумами, чатами, платформами для обмена файлов, благодаря которым социальное обучение в электронном пространстве становится более продуктивным, эффективным и беспроблемным,

- электронное обучение позволяет выигрышно использовать все типы восприятия материала: визуальные, слуховые и кинестетические,

- электронное обучение позволяет эффективно применять микрообучение (дополнение к онлайн-модулям, которые дают большую эффективность, когда, например, 2-часовой урок разбит на четыре части по 30 минут, гораздо большего успеха можно добиться, разбив проекты, уроки и другие учебные материалы на «управляемые куски» (фрагменты). Так называемые фрагменты могут проявляться в виде видеолекций, текста, интерактивных действий и др.).

На протяжении всей жизни человек продолжает получать новые знания благодаря неформальному образованию. В последние десятилетия концепция «непрерывного образования» стала оформляться как ведущая благодаря развитию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Неформальное образование призвано восполнить пробелы в формальном и для МООК это также является первоочередной задачей [6]. Преимущества МООК в том, что каждому слушателю курсов представляет возможность найти подходящий для себя уровень. Ресурсы предоставляют аудитории выборлюбой интересующей их сферы для изучения. Часто наиболее ценным в лекциях является не столько сам материал, сколько его подача, а МООК-платформы заинтересованы в привлечении лучших преподавателей, умеющими подать материал легко и качественно.

Отсутствие контроляявляется самым важным отличием МООК от формального образования. Это влияет как на слушателей, для которых главным двигателем познания оказывается интерес и собственная организация, так и на сами ресурсы, основная цель которых — привлечь как можно больше слушателей посредством применения различных технологий, направленных на различные типы восприятия информации.

Помимо очевидных аудио- и видеоформатов платформы активно пользуются мультимедийными технологиями, позволяющими слушателям активно включаться в процесс обучения, такими как игры и тесты на знание материала. Кроме того, платформы воздействуют на эмоциональное включение аудитории посредством «уникальных продуктов». Под этим термином имеются в виду дополнительные средства привлечения и развлечения аудитории, косвенно относящиеся к образованию: эмодзи, стикеры, товары с символикой изучаемой темы и т. д.

В образовательных платформах можно найти как бесплатные, так и платные курсы. После прохождения курса слушатель получает соответствующий сертификат. Однако немаловажным фактором является вопрос профессиональной сертификации: котируется или нет полученные сертификаты на рынке труда или проработаны ли механизмы перезачета полученных знаний в виде

кредитов по тем или иным дисциплинам в учебных заведениях.

Формальному образованию необходимы подобные программы для повышения качества образования. Так, например, на образовательной платформе Открытый университет Казахстана, на наш взгляд, по дисциплине «Этнология» для исторических образовательных программ могут успешно интегрированы и перезачтены в виде курсов следующие: Этнография: практические принципы, Этническое происхождение нации, Историческая этнология и др. [7].

Можно отметить следующие преимущества интеграции МООК с формальным образованием:

– использование МООК в проведении занятий в вузе;

– использование методов мотивации по привлечению аудитории МООК в формальном образовании;

– мотивация и широкое информирование обучающихся о МООК, как о путях профессиональной сертификации и дополнительной возможности в специализации образовательной траектории;

– повышается значимость сертификата МООК для работодателей через активную популяризаторскую деятельность.

При проектировании МООК по дисциплине «Этнология» для исторических образовательных программ, согласно «Требования к массовым открытым онлайн курсам (МООК) на Национальной платформе открытого образования Казахстана» [8], разрабатывается по следующим требованиям к методическим документам:.

- оформление «главной страницы» курса (страница, доступная слушателю до регистрации на онлайн курс, которая содержит информацию, изложенную в соответствии со следующей структурой: краткое описание курса, формат, структура и цель курса, ожидаемые результаты обучения и индикаторы ее достижения, пререквизиты и постреквизиты, информационные ресурсы, возможные направления подготовки по классификатору (название ОП), по которым можно обучаться по данному МООК, часто задаваемые вопросы);

- Полный пакет материалов, являющихся основой онлайн-курса: 1) е-Силлабус (программа курса: тема раздела, тема видеолекции, дополнительные материалы к лекции, тест (либо задание на взаимную проверку). На усмотрение преподавателя тест может быть неоцениваемым (для закрепления изученного материала, а затем может следовать оцениваемый тест) либо сразу оцениваемым), 2) презентации и конспекты лекций (слайды по каждой лекции (на основе этих слайдов возможна съемка видео-лекции и уроков) или краткий курс лекций), 3) задания для закрепления материала (вопросы, тесты для самоконтроля с ключами, задачи и упражнения с ответами, задание на взаимную проверку), 4) комплект заданий для контроля (задания для самостоятельных и контрольных работ, лабораторные работы, эссе, кейсы, экзаменационные вопросы), 5) глоссарий (основные понятия, термины и определения, встречающиеся в тексте учебных материалов персоналии, встречающиеся в тексте учебных материалов), 6) список источников информации (список основной и дополнительной учебной литературы, ссылки на интернет-ресурсы), 7) календарно-тематический план (перечень тем занятий и их сроков выполнений), 8) критерии оценивания (предоставляется спецификация системы оценивания, описание показателей и критериев оценивания, шкал и процедур оценивания), 9) карта формируемых результатов обучения (предоставляется в случае использования курса в образовательной программе для перезачета с указанием перечень образовательных программ, в которых признаются результаты обучения курса).

Онлайн-курс должен быть разбит на относительно небольшие, логически замкнутые части - разделы (модули), где каждый раздел — это стандартный учебный продукт, включающий четко обозначенный объем знаний и умений, предназначенный для изучения в течение определенного времени (недели), или зачетная единица. Среднее количество разделов (модулей) в МООК - 4-8 (максимальное количество модулей - 15).

В состав материалов каждого модуля обязательно входят:3-6 видеолекций продолжительностью 3-9 минут каждая; тест, направленный на оценку уровня понимания материалов модуля; домашнее задание, предполагающее взаимное оценивание со стороны обучающихся либо работу над совместным проектом; упражнения.

При проектировании и разработке онлайн курса необходимо придерживаться следующих

требовании:

1. При проектировании и разработке онлайн курса необходимо определить: цель онлайн курса, ожидаемые результаты обучения, из которых исходит форма оценки, методика преподавания всех видов занятий, тематика самостоятельной работы обучающегося и его форма, материалы итогового контроля и его формы.

2. Ожидаемые результаты обучения должны указывать на уровень квалификации, которого должны достичь студенты по таксономии Блума (когнитивные, функциональные, системные). Уровень квалификации определяет методы обучения и оценивания.

3. В результатах обучения необходимо выразить процедурное знание. Процедурные знания требуют, чтобы факты и теории использовались во все более сложных профессиональных и социальных условиях.

4. Количество ожидаемых результатов обучения должно составить не более 5-6. Из них обязательно предусмотреть следующие типы: 1 результат - когнитивный (понимание знаний); 2 или 3 результата - функциональных (применение знаний - методик, способов, методов, техник) или системных (синтез, оценка, создание продукта).

5. Системность и последовательность представления обучающего материала в презентации под результаты обучения во всех типах занятий.

6. Соответствие содержательного контента видеолекций, практических заданий, контрольных вопросов, тестовых, творческих заданий заявленным результатам обучения

7. Использование разнообразных методов контрольных срезов знаний, обеспечивающих проверку всех планируемых результатов обучения

8. Технологии обучения для повышения мотивации обучающихся к регулярной работе и активному взаимодействию. Учет активности обучающегося в общей оценке за курс.

9. Предусмотрение альтернативных вариантов достижения и оценки результатов обучения для лиц с ограниченными возможностями здоровья.

10. Соответствие формы и содержания итогового контроля заявленным результатам обучения и выполненным заданиям.

11. Необходимо прописать критерии перезачета и критерии получения сертификата.

Особое внимание необходимо уделить к условиям записи видеолекции, которые должна удовлетворять следующим: 1) соответствовать содержанию учебной программы курса; 2) состоять из одного или нескольких частей длительностью не более 3-9 минут; 3) использовать материал, защищенный авторскими правами, только с обязательной ссылкой на источник (музыка, видеофрагменты, изображения и фото); 4) использовать материал, защищенный авторскими правами, можно только из открытых источников, обязательна ссылка на данный источник. Ссылка должна быть указана рядом с каждым заимствованным изображением (фото, таблица, инфографика, диаграмма и т.д.) либо ссылки могут быть вынесены на заключительный слайд в презентации к лекции; 5) профессиональная запись звука (обязательно использовать петличный микрофон).

Таким образом, в настоящее время вузовскую систему ожидают кардинальные преобразования, обусловленные во многом происходящими и интенсифицирующимися процессами цифровизации. И от того, как быстро и адекватно будет реагировать образовательные организаций на происходящие изменения во многом зависит место и роль университета в развитии общества.

Списоклитературы:

1. Университет третьего поколения : управление университетом в переходный период / Йохан Г. Виссема. М.: Олимп-Бизнес. 2016.
2. Бизнес-модели бесплатного обучения на Coursera, edX и Udacity. URL:https://habr.com›sandbox/50831.
3. Рамзина С.А. Образовательные услуги вуза в условиях цифровизации: трансформация интеракции // Тенденции развития электронного образования в России и за рубежом: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 15 мая 2020 г.) / [отв. за вып. Е. Н. Ялунина; отв. ред. М. В. Чудиновских] ; М-во науки и высш. образования Рос. Федерации, УрО ВЭО России, Урал. гос. экон. ун-т. — Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2020. — 221 с. С. 140.

4. Технологии дистанционного обучения. URL: https://cutt.ly/TujF0h4.
5. Тихомирова Н. В. Оценка качества электронного обучения. URL: https://expert-edu.ru/images/pdf/tihomirova.pdf.
6. Бибер Я. Ю., Ялунина Е. Н. Сетевая форма реализации программ непрерывного профессионального образования // Развитие системы непрерывного образования в условиях Индустрии 4.0: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Екатеринбург, 2019. С. 18-21.
7. Открытый университет Казахстана https://openu.kz
8. Требования к массовым открытым онлайн курсам (МООК) на Национальной платформе открытого образования Казахстана. Алматы. 2020.

ӘОЖ 37.013

«ЭТНОЛОГИЯ» ПӘНІНДЕ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚЫТУДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ: MOOC DIZAYN ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ (МАССИВТІ АШЫҚ ОНЛАЙН КУРСТАР)

Ерназаров Ж.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада жаппай ашық онлайн курстар (MOOCs) түсінігі ашылады. MOOC артықшылықтары, олардың заманауи білім беру жүйесіндегі орны қарастырылады. «Этнология» курсын оқытуда формальды және бейресми білім берудің одан әрі өзара әрекеттесу жолдары көрсетілген.*

Кілт сөздер: *E-learning, MOOCs; формальды және бейресми білім беру; онлайн курстар.*

УДК 314.148

ТАРИХИ ДЕМОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

Балыкова А.М.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада тарихи демография пәнін білім алушыларға үйрету барысындағы оқытудың жаңашық әдістері түсіндіріледі. Білім алушыларға тәлім-тәрбие берудегі оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолдану бүгінде өте өзекті. Әсіресе, тарихи демография сынды демографиялық үдерістердің көрсеткіштері, өсіп-өну, өлім-жітім, көші-қон, некелесу, некені бұзу, демографиялық саясат, демографиялық болжам жасау межелерін түрлі жаңашыл әдістер арқылы түсіндіру тиімді болып отыр. Сондай әдістердің бірі тренингтік тәсіл. Мақалада оқытудағы тренингтік тәсілдің ерекшеліктері сипатталады.*

Кілт сөздер: *Тарихи демография, өсіп-өну, өлім-жітім, көші-қон, демографиялық болжам, туудың суммарлық коэффициенті, инновация, семинар, тренинг*

Халықты көптеген қоғамдық және жаратылыстану ғылымдары зерттейді. Осылардың ішінде демография ғылымының орны ерекше. Демография гректің «demos» -халық, «gzafo»- жазу, сипаттау деген сөздерінен шыққан. Демография халықтың құрамын, санын және оның өсуін, өнуін, көбеюін, азаюын зерттейді. Бұл процесте адамның жынысы, жасы, атқаратын қызметі, жұмысы, некелесу, туу, миграция, өндіріске әсерін зерттейді. Әр қоғам халқының өзінің өсу, өнудегі ерекше даму заңдылықтары болады. Ал, мұның өзі қоғамның нақтылы әлеуметтік-экономикалық жағдайына байланысты. Халықтың саны, құрылымы және оның қозғалысы, дамуы, өзгеруі тарихи демография пәнінде зерделенеді [1].

Тарих мамандығында білім алушы студенттер тарихи демография пәнін оқуда мемлекеттердің

демографиялық үдерістерінің, туу және өлім-жітім көрсеткіштерін, некелесу мен ажырасу, көші-қон үдерістерінің тарихымен танысады[2]. Демографиялық көрсеткіштерді түсіндірудегі тиімді әдістердің бірі тренингтың сабақ болып отыр. Тренинг ағылшын тілінен аударғанда «train» - жаттықтыру, жаттығу деген мағынаны білдіреді. Тренинг – тұлғааралық қарым-қатынасқа, коммуникативтік және кәсіби іскерлікке бағытталған психотерапиялық, психокоррекциялық және оқыту әдістерінің жиынтығы. Тренинг терминін ғылыми қолданысқа М.Форверг енгізді [3].

Коммуникативтік тренингтер тұлғалық қарым-қатынас орнатуға, басқалармен қарым-қатынасқа түсуде қиналатындар үшін жүргізіледі, яғни тұлғаның жалпы коммуникативтік дайындығын қалыптастыруға және жетілдіруге мүмкіндік береді деп есептеледі. Ұйымдастыру ұстанымдары тренингті дайындау және өткізу ерекшеліктерін анықтайды.

Тренинг сабақ көбіне топтық сабақ түрінде өткізіледі. Топтың тұрақты құрамы қатысушылардың өзін-өзі ашуына, топта өзара көмек пен өзара қолдауға бағытталған сенімді қарым-қатынастардың қалыптасуына ықпал етеді. Тренинг сабағында еркін кеңістіктік ұйым ұстанымы басшылыққа алынады. Тренинг өткізуге арналған орында қатысушылардың шеңберге орналасу мүмкіндігі, сондай-ақ олардың еркін қозғалуы және шағын топтарға бірігуі тиіс.

Қарастырылатын тренингтің бағдарламасы оны тұрақты курс түрінде өткізуді көздейді, бұл тұрақты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты сабақтастық және бірізділік ұстанымдарына сәйкес сабақтарды неғұрлым анық құру қажеттілігі артады. Әр сабақтың басында өткен кездесуде болған қатысушылардың еске алуына уақыт бөлу керек. Негізгі курс аяқталғаннан кейін сабақтар ілесіп жүру режиміне өтеді және эпизодтық кездесулер түрінде өтеді. Эпизодтық сабақтар айына 1-2 рет өткізіледі. Эпизодтық кездесулер режимінде топты ұйымдастыру клубтық формаға ие, бірақ бұл тренингтік топтардың түрі бойынша кейбір сабақтар өткізу мүмкіндігін жоққа шығармайды.

Тренинг тиімділігінің алғышарттары дайындық кезеңінен бастап оның барлық кезеңдерінде қалыптасады. Тренингтің жалпы нәтижелілігіне келесі іс-шаралар айтарлықтай әсер етуі мүмкін:

-әр қатысушымен алдын ала әңгімелесу өткізу;

- тренингте қатысушылардың өздері ұсынған жағдайларды қарау;

- қатысушылардың тренинг мазмұнына қатысты үй тапсырмаларын орындау, оларды кейіннен талқылау;

- алдыңғы бағдарламаларға қатысқан қатысушылар алған білімдері мен тәжірибелерін тәжірибеде қалай пайдаланады деген ақпаратты қатысушыларға хабарлау;

-тренингтің қатысушыларымен, сондай-ақ өздерімен байланыста болу.

Сабақ пен тренингті аяқтау жалпы олардың табыстылығын анықтайтын маңызды кезең болып табылады. Тренингте қол жеткізілген өзгерістерді сақтау, қатысушылардың алған дағдыларын бекіту және нақты өмірге көшіру тренинг міндеттерінің бірі болып табылады, олардың тиімсіз шешімі барлық жұмысты нөлге жеткізуге қабілетті. Жетекші қатысушыларға жаңа білім мен дағдыларды алуға көмектесіп қана қоймай, оларды сақтау мүмкіндігін қамтамасыз ету маңызды. Ол үшін жұмыс аяқталған соң сабақты аяқтауға көмектесетін жаттығулар жасау қажет. Сабақ соңында дебрифинг процедурасын қолдануға болады. Дебрифинг реті мынадай болуы мүмкін: оқиғалардың дамуын талдау, атқарылған жұмыстың мәнін түсіну, қатысушылардың пікірін білу [4].

Тренинг сабақтың мынадай кезеңдері болады:

1. Ұйымдастыру кезеңі 1 мин.

2. Кіріспе әңгіме 2 мин.

3. Ширату: “Бұл демографиялық көрсеткіш” жаттығуы (20 мин.)

Мақсаты: “Жеті процесс” жаттығуы (20 мин.) Мақсаты: сендіру дағдыларын, өз көзқарасыңды қорғайтын дәлелдер таба алу, танысу дағдыларын шыңдау.

4. Негізгі бөлім: “демографиялық болжам” жаттығуы (30 мин.) “демографиялық саясат” жаттығуы (10 мин.) “Статистика” жаттығуы (25 мин.) Мақсаты: демографиялық болжам жасау әдістерін меңгеру. Құрал-жабдықтар: демографиялық көрсеткіштер жазылған танымбелгілер. “Бір сөзбен жеткізу” жаттығуы (20 мин.) Құрал-жабдықтар: демографиялық терминдер жазылған визит карточкасының мөлшеріндегі тақтайшалар. “Көпшіліктің назары” жаттығуы (10 мин.) “Қарым-қатынастың үш заңы” жаттығуы (20 мин.) Мақсаты: топтық пікірталас, логикалық ойлау дағдыларын

дамыту. "Қарым-қатынастағы қиындықтарым" жаттығуы (20 мин.) Мақсаты:қарым-қатынас барысындағы бар мәселелерді анықтау. Құрал-жабдықтар: қағаз, қалам. "Тыңдай білу" жаттығуы (25 мин.) Мақсаты:серіктесіне өзінің жағдайы мен мәселелері туралы және оның көңіл-күйін не төмендететінін жайында ашық және толық айтуға, қатысушылардың мінез-құлқына не көмектесетінін сезіну. Тыңдау тәсілдерімен таныстыру. 5. Аяқталуын ұйымдастыру: "Қол алысу" жаттығуы (1 мин.) Мақсаты:тренингті аяқтау, көңіл-күйді көтеру. Әңгімелесу: 10 минут. Рефлексия [5].

Оқу процесін технологияландыру барысында екі бағыт айқындалды. Кейбір ұстаздар технологияландыруды болашағы бар бағыт деп санаса, ал басқалары оны білім берудегі барлық кемшіліктерді жоятын бірден-бір тәсіл деп қарастырады. Олардың ішінде әдістен гөрі технологияға басымдық беретіндері де бар. 1. Репродуктивті типтік оқытуға бағдарлану. Бұл бағдарлану педагогикалық технологияның оқу процесін қайта жаңғыртуға ұмтылуына байланысты болады. 2. Білім алушыны тұлға ретінде елемеу салдарынан оның іс-әрекетіндегі мотивтің шешімінің табылмауы. Білім алушының алдын-ала бекітілген нәтижеге сәйкес оқуды құрастыруда нысан ретінде ғана орны бар. 3. Оқу процесінің кейбір элементтері (мысалы, оқушылардың ұғымдарды меңгеруі) жан-жақты технологияландыруға келмейді. Бұл, әсіресе ұғымдарды шығармашылық деңгейде қолдану кезінде анық байқалады. 4. Оқытушының жеке тұлғалылығы, мәдениеттілігі, біліктілігі, педагогтық шеберлігі жеткілікті дәрежеде ескерілмейді. Оқытушылар рөлі тек кеңес беруші ретінде қарастырылады. 5. Тәрбиелеу процесін, яғни оқытудың тәрбиелік қызметін технологияландыру күрделі іс. Сондықтан саяси сауаттылық, көрегендік, байқағыштық, еңбекқорлық, шығармашылыққа ұмтылыс сондай-ақ эстетикалық және этикалық мәдениет сияқты ұлы қасиеттер ұстаз бойынан табылуы қажет.

Тарихи демография туралы белгілі еңбектерде оқыту әдістерінің негіздері төмендегіше сарапталады: 1. Тарихи материалдарды ауызша хабарлау әдістері: бұған бояулы суреттер, оқулықтағы иллюстрациялармен жұмыс жүргізу әдістері және портрет құралдарды пайдалану. 2. Тарихи көрнекі құралдар көмегімен оқыту әдістері: бояулы суреттер, оқулықтағы иллюстрациялармен жұмыс жүргізу әдістері және портретті, карикатураны, картаны, экрандық және басқа да техникалық құралдарды пайдалану. 3. Тарих демографияны оқытқанда түрлі естелермен жұмыс істеу әдістері: оқулықпен, статистикалық құжаттармен жұмыс істеу әдістері. Білім алушылардың ұғымдар мен түсініктерін, оқылатын демографиялық көрсеткіштерді қабылдау арқылы қалыптастыратын оқыту түрі көрнекі оқыту деп аталады [6].

Көрнекі оқыту бірнеше қызмет атқарады: 1. Білім алушылардың санасында көрнекілік оқыту нәтижесінде демографиялық көрсеткіштердің шынайы образы қалыптасады. Оқытудың көрнекі құралдары тарихи фактілерді нақтылайды. 2. Көрнекілік тарихи құбылыстардың мағынасын ашудың, негізгі демографиялық түсініктер мен заңдылықтарды қалыптастырудың іргетасы болып есептеледі. Мысалы, орта ғасырдағы мемлекеттер халқының саны туралы мәліметтер беретін кестені салыстыру. Оқыту барысында көрнекіліктердің сан алуан түрлері пайдаланылады. Заттар мен құбылыстарды тікелей немесе бейнелеудің көрнекілік көмегімен қабылдауды басшылыққа алып, өткен дәуір оқиғалары туралы түсініктер бейнелі ұғымдар қалыптастыратын көрнекілікті сыртқы белгілеріне қарай баспалық экрандық, дыбыстық оқу құралдары деп топтастырылады. Ал неғұрлым жалпы белгілеріне қарап оларды төменде көрсетілген 3 негізгі топқа бөлуге болады: 1) заттық көрнекілік; 2) бейне суреттік; 3) шартты-графикалық карта, схема, графика, диаграмма [6]. Шартты икемділік – көрнекілік тарихи процестің сандық және сапалық мазмұнын ашып, қоғамдық құбылыстардың басты белгілерін, даму бөліктерін айқындап, тарихи ұғымдардың, заңдылықтардың себеп-салдары байланыстарын игеруге көмектесетін рәміздік бейнелердің жиыны. Шартты кескіндемелік көрнекілікке сұлба, кескіндеме, диаграмма, сұлбалық суреттер, статистикалық деректер, кестелер жатады. Олар тарихи оқиғаның мәні мен байланыстарын, даму динамикасын айқындауда жекелеген, шектеулі ұйымдарды қалыптастыруда қолданылады. Сұлбалық кестенің басты ерекшеліктерін көрсету арқылы ұғым қалыптастыруға болады. Мысалы: әлем халықтарының саны туралы ақпарат беретін тарихи шығармалардың суретін көрсетіп, түсіндіруге болады. Диаграммамен жұмыс оқушылардың статистикалық материалдардан қоғамдық құбылыстардың дамуын көріп, олардың өзара ішкі байланыстарын айқындай алу дағдыларын қалыптастырады. Диаграмма оқытылатын құбылыстарды, процестерді салыстыруға қолданылады. Олар күрделі процестерді қысқа нұсқада түсіндіруге мүмкіндік береді. Олар

біртекті мағлұматтар мен әр текті құбылыстардың статистикасы мен шарттылығын көрсетуге негізделеді. Білім алушыларға статистикалық мағлұматтарды меңгеру оңай емес, сондықтан сандық мәліметтер қосалқы материал ретінде қолданылады. Ол үшін оқытушы тарихи демография сабағында диаграммамен жұмыс істеуде шығармашылық ізденіске көңіл бөледі. Диаграммалар қарастырылатын құбылыстарды, процестерді салыстыру үшін қолданылады. Олар күрделі тарихи процестерді қысқаша көрсетуге мүмкіндік береді. Түрлері: сегменттік, дөңгелек, бағаналық, фигуралық. Негізгі белгісі бойынша олар статистикалық, динамикалық болып бөлінеді. Оқу процесінде диаграмма және графикпен жұмыс істеу сабақтың мақсаты мен диаграмманың түріне орайластыра жүргізіледі. Экономикалық даму құбылысын сипаттайтын диаграммалардың мәліметі бір мезгілдік, бір сипатты болып келеді. Бұл кезде студенттерге мәліметтерді топтастыру, талдау, салыстыру, динамикасы мен даму бағытын анықтау тапсырмаларын береді. Ал мәліметті даму динамикасында болатын әртүр лі типті диаграммалармен жұмыс істегенде оқытушы студенттерге мәліметтерді салыстыру, динамикасы мен даму бағытын анықтау тапсырмаларын береді. Оқыту барысында схемалық сурет те кең пайдаланылады (саяси құрылым, экономикалық байланыс схемалары) Схемалық суреттің көмегімен пәннің, құбылыстың талдауы мен тұтастырылуы (анализ-синтез) жүзеге асырылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Утешов С.К., Чинасилова А.М. Демография. -Алматы: «Қазақ университеті», 2011. -180б.
2. Клупт М. Демография регионов земли. - Санкт-Петербург, 2008. - 328с.
3. Евтихов О. В. Тренинг лидерства. - Санкт-Петербург:Речь, 2007. - 256 с.
4. Новые педагогические и информационные технологии обучения. - Москва., 2005. -256с.
5. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теория и практика. –Москва: Генезис, 2005. -202с.
6. Қозғамбаева Г.Б. Тарихты оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 260 б.

ӘОЖ 314.148

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИЧЕСКОЙ ДЕМОГРАФИИ

Балыкова А.М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье разъясняются новые методы преподавания предмета историческая демография в процессе обучения обучающихся. Использование инновационных методов и приемов обучения в обучении обучающихся очень актуально. Особенно эффективным является интерпретация различными новаторскими методами таких показателей демографических процессов, как историческая демография, рост, смертность, миграция, бракосочетание, расторжение брака, демографическая политика, демографические прогнозы. Одним из таких методов является тренинговый подход. В статье описываются особенности тренингового подхода в обучении.*

Ключевые слова: *историческая демография, воспроизводство, смертность, миграция, демографический прогноз, суммарный коэффициент рождаемости, инновации, семинар, тренинг*

УДК 94(574):37.01

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ПОЗИЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО ДИСЦИПЛИНЕ СОВРЕМЕННАЯ ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА

Абдрахманова Р.Л., Жалекенова Г.Т.
Западно-Казахстанскийинновационно-технологический университет,г.Уральск

Аннотация.*В статье раскрывается роль дисциплины Современная история Казахстана в формировании мировоззренческих позиций обучающихся, через развитие исторической памяти. Формирование гражданского патриотизма, осознание обучающимися себя истинными гражданами*

своего государства – Независимого Казахстана.

Ключевые слова: *мировоззрение, патриотизм, государство, общество, убеждения, знания, мысли, молодежь.*

Для процесса обучения студентов значимую роль играет формирование мировоззренческих основ. Так как, именно мировоззрение, дает обучающимся ориентиры для всей его практической и теоретической деятельности и позволяет сформулировать цели, которые он намерен достичь в процессе своей будущей профессиональной деятельности. На основании содержащихся в мировоззрении ориентаций студенты находят истинные ценности жизни и понимают закономерности развития исторических и культурных процессов. Полученные знания, сложившиеся убеждения, мысли, чувства, настроения, соединяясь в мировоззрении, представляют определенную систему понимания обучающимися обобщающихся пластов истории человеческого опыта. А в совокупности полученные знания и духовные ценности будут способствовать формированию нравственных и эстетических идеалов студентов как будущих специалистов[1].

Особую значимость в этом процессе имеют исторические дисциплины. Так как формирование мировоззренческих и нравственных позиций происходит через развитие исторической памяти, которая позволяет обучающемуся ощущать свою принадлежность к многовековому человеческому опыту, опыту своих предков. Целью формирования патриотических мировоззрений и гражданской позиций обучающихся является выработка четкой жизненной позиции и социального интеллекта студента. Это происходит в результате решения следующих задач: формирования интереса к истории своего края, расширения представления об истории малой Родины, воспитание бережного отношения к историческому наследию. В результате получения знаний, а затем выработке убеждения, то есть твердой уверенности обучающегося в истинности своих знаний и представлений, в правоте своей жизненной позиции, и происходит формирование мировоззрения. Вместе с тем, параллельно идет процесс формирование гражданской ответственности – это осознание обучающимися себя как истинных граждан своего государства, формирование патриотических чувств, принятие ценностей демократии, правового государства и гражданского общества.

В частности дисциплина Современная история Казахстана дает объективные исторические знания об основных этапах истории современного Казахстана, направляет внимание студентов на проблемы становления и развития государственности и историко-культурных процессов.

В ходе изучения курса Современной истории Казахстана идет систематизация исторических знаний об основных событиях современной истории, формирующих научное мировоззрение и гражданскую позицию обучающихся.

Это осуществляется путем раскрытия научно-обоснованной концепции современной истории Казахстана, основанной на целостном и объективном освещении проблем этногенеза казахского народа, эволюции форм государственности и цивилизации на территории Великой степи. А также, совокупности наиболее значимых исторических фактов и событий и наполнение реальным научно-историческим знанием содержания казахстанской модели развития в период ускоренной модернизации и выхода республики по направлению экономической и идейно-культурной самодостаточности. Особое внимания на занятиях уделяется вопросам создания идеологической и духовной основы для консолидации полиэтнического и поликонфессионального казахстанского общества и раскрытия научных принципов, определяющих уникальное и значимое место истории современного Казахстана в контексте всемирной истории. В результате изучения курса Современная история Казахстана студент приобретает умениеформировать собственную гражданскую позицию на приоритетах взаимопонимания, толерантности и демократических ценностей современного общества.

Вместе с тем, для достижения цели обучения используются различные инновационные методы и приемы, такие как «инсерт», «мозговой штурм», «кластер», «думай-объединяйся-делись», «карусель». Также организуются совместные групповые работы, методы диалогического обучения, стратегии критического мышления и стратегий дифференциации с целью учета потребностей всех студентов, включая одаренных и талантливых. Учебные задания разрабатываются таким образом, чтобы обучающиеся смогли продемонстрировать свои знания по изучаемой теме, подвергнуть

сомнению предположения, скорректировать убеждения и сформировать новое понимание, максимально развить свои интеллектуальные способности [2].

Основными источниками для раскрытия вопросов Современной истории Казахстана являются учебники, учебные пособия, монографии, научно-методическая литература, нормативно-законодательные документы и особую группу составляют ежегодные послания Президента страны народу Казахстана.

Важным, как отмечает Президент страны К.К.Токаев в своей статье «Независимость превыше всего» это то, что современная молодежь родилась и выросла в суверенной стране и для них Независимость – это аксиома. Однако для подрастающего поколения необходимо довести факт, какой ценой досталась наша Независимость [3].

Решение данной задачи происходит путем раскрытия исторических страниц героической борьбы наших предков.

Так как, Современная история Казахстана уходит корнями вглубь веков. Примером этого является деятельность видных представителей движения Алаш. В начале прошлого века они внесли огромный вклад в продвижение идеи Независимости. В рамках изучения дисциплины особо отмечается роль таких выдающихся личностей, доносится их богатое наследие до нашей молодежи. Для формирования мировоззренческих основ студентов, раскрываются также вопросы, связанные с декабрьскими событиями. В 2021 году исполнилось 35 лет со времени известных декабрьских событий. В 1986 году молодежь, в том числе и студенчество, проявив патриотизм, вышли на мирную демонстрацию, чтобы защитить честь нации. Изучение данных страниц на занятиях дает возможность по достоинству оценить и всячески популяризировать мужество и подвиг героев Желтоксана.

Вместе с тем, политические, экономические, социальные, демографические и другие обстоятельства того времени требовали исключительно взвешенных решений. Страна пережила тяжелейший период, когда казалось, что из кризиса нет выхода, но независимое государство было создано без конфликтов и кровопролитий. В связи с этим, нынешнее и будущие поколения должны всегда это помнить. Поэтому столь важно, глубоко изучать новейшую современную историю Казахстана.

Отсюда, вывод, каждый студент должен знать свою историю и не поддаваться влиянию чуждой идеологии, говорит Президент [3]. Знание и понимание история с позиции национальных интересов, способствует пробуждению национального самосознания. В силу различных исторических обстоятельств на казахской земле живет большое количество представителей разных этносов. И осознание студентами, что для каждого из них независимо от национальности Казахстан является единственной и общей Родиной, имеет преимущественное значение. Студенты должны ценить единство нашего народа и понять, что это правильный путь к успешному будущему страны и его граждан.

Таким образом, содержание курса Современная история Казахстана дает возможность сформировать мировоззрение и воспитать молодежь в духе патриотизма и преданности национальным интересам. Изучение дисциплины способствует этому, так как патриотизм не дается от рожденья, оно формируется в ходе получения соответствующего образования и воспитания. Конечная цель изучения курса осознание созидательной силы казахстанского патриотизма. Студенчество, изучив исторические страницы должны ценить и любить Казахстан, любить свою священную Родину.

Список литературы:

1. Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. Введение в философию. Учебное пособие.- Алматы: Қазақ университеті, 2015.

2. Руководство по критериальному оцениванию для региональных и школьных координаторов: Учебно-метод. пособие /АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» /Под ред. О.И.Можаевой, А.С.Шилибековой, Д.Б.Зиеденовой. - Астана, 2016.

3. Токаев К.К. Независимость превыше всего// Казхстанская правда, 6 января 2021.

ӘОЖ 94(574):37.01

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ПӘНІ БОЙЫНША БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ ДҮНИЕТАНЫМДЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Абдрахманова Р.Л., Жалекенова Г.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада тарихи жадыны дамыту арқылы білім алушылардың дүнетанымдық көзқарасын қалыптастыруда Қазіргі Қазақстан тарихы пәнінің рөлі анықталады. Тариҳқа сүйеніп азаматтық патриотизмді қалыптастырып, әр студенттің жүрегіне «мен Тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің азаматымын»,- деген мақтаныш сезімін тудырудың жолдары жан-жақты қарастырылған.*

Кілт сөздер: *дүниетаным, елжандылық, мемлекет, қоғам, көзқарас, пікір, білім, ой, жастар.*

ӘОЖ 37.013

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКА НЕГІЗДЕРІ САБАҚТАРЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сисекешова А.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Оқушылар әрбір сабақтан мол білім, тәрбие, дамуға қажетті ақпарат алу қажет болып табылады. Сондықтан пәнаралық байланыс арқылы сабақтың білімі, ғылыми сипатымен қатар оның тәрбиелік танымдық, адамгершілік мазмұнда ұйымдастырылуын ойластырған абзал. Оқыту үрдісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушының болуы маңызды.*

Кілт сөздер: *инновация, коммуникация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.*

Егемен еліміздің болашағы білімді ұрпақ. Білімді ұрпақты қалыптастыруда мектептің, кәсіби білікті ұстаздардың еңбегі зор. Инновация педагогикалық процеске оқыту мен тәрбиенің жаңа тұжырымдамаларын, оқу жоспарларын және бағдарламаларын, түрлерін, әдістерін, құралдарын енгізіп, мақсатына жету. Инновациялық технологияларды енгізудегі мектептің мақсаты – жан-жақты білімді ұрпақты қалыптастыру. Білім берудің мақсаты, оның ұйымдастырушылық құрылымы, технологиялық жағынан жабдықталуын, оқыту әдістемесі қоғамның әлеуметтік сұранысынан туындайды.“Инновация” сөзі – қазіргі уақытта барлық өндіріс, медицина, техника салаларында өте жиі қолданып жүрген термин. Бұл әдістеменің негізінде үйренушінің дербес қабілеті, белсенділігін қалыптастыру, оқыту материалдарын өзінше пайдалану арқылы танымдық белсенділігін арттыру алға шығады.Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдануда оқытушы сабақты дайын күйінде бағалайды, әрбір білім алушының өзі ізденіп, ғылыми негіздерін өз бетінше игеріп, ғылыми зерттеуді көздейді, ал оқытушының негізгі міндетіне білім алушының іс-әрекетін бақылау жатады. Қазіргі заманғы білім беру мазмұнындағы өзгерістердің барлығы [1] – оқытудың негізгі мақсаты болып табылады. Оқушылардың танымдық ой белсенділігін қалыптастыруда ойын сабақтарын өткізу оқушыларды өз бетінше ізденуге, ойлау кабілетін арттыруға, тапқырлыққа баулиды. Сондықтан оқушылар сұрақтар мен сөзжұмбақтарды шешу үшін өтілген материалды үнемі кайталап отыруды әдетке айналдырады. Ойын сабақ оқушылардың логикалық ой-өрісін, сана-сезімін дамытуда, олардың әр түрлі шамалар мен бірліктердің, терминдер мен заңдылықтардың, құбылыстар мен өзгерістердің атын есте сақтауға көмектеседі.

Сабаққа дайындық барысында оқушылар әр түрлі газет-журналдарды, көмекші құралдар мен анықтама кітаптарды пайдаланады, яғни бір сөзбен айтқанда оқушылардың өз бетінше шығармашылық ізденіспен жұмыс жасау қабілетін арттырады.

Жаңа технология жүйесінде проблемалық, іскерлік ойын арқылы оқытудың маңызы зор. Оқушылар әр түрлі проблемаларды талдайды, оның шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге деген қызығушылығын арттырады, өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді. Іскерлік ойын сабақтарын өткізу технологиясы 3 кезеңнен тұрады.

І кезең. Дайындық (рольдерді бөліп беру, оқушыларды топтарға бөлу, проблемаларын алдын ала таныстыру, қажетті материалдарды жинау);

ІІ кезең. Ойын кезеңі (оқушылар жасаған хабарламаларды тыңдау, пікірталас жасау, қабылданатын шешімді талқылау және оны бақылау, талқыланған шешімді қабылдау);

ІІІ кезең. Қорытындылау (проблеманы шешудің тиімді жолдары іздестіру).

Іскерлік ойындарының дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық (әлеуметтендірушілік) маңызы зор.

Оқушылар әрбір сабақтан мол білім, тәрбие, дамуға қажетті ақпарат алу қажет болып табылады. Сондықтан пәнаралық байланыс арқылы сабақтың біліми, ғылыми сипатымен қатар оның тәрбиелік танымдық, адамгершілік мазмұнда ұйымдастырылуын ойластырған абзал. Оқыту үрдісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушының болуы. Білім беру саласындағы қазіргі оңды өзгерістер әрбір мұғалімнен өз ісіне мұқияттылықты талап етеді [2].

Құқық және экономика сабақтарында білімді қандай формада берген дұрыс? Ақпараттық технологияға негізделіп жасалған білім беру формасы мәтінді блоктарға бөлу, тезаурус, фрейм, ұғымдар кестесі, гипермәтін т.б. Әрбір оқушы түрлі тірек формаларын өз жауабында пайдаланады.

Құқық және экономика сабағында оқушылардың өз бетімен іздену, зерттеу, өзге адамның пікірін тыңдай білу дағыдысын, шығармашылық қабілетін қалыптастыру, жеке тұлғаны дамыту жолында жұмыс жүргізу қажет. Оның мақсаты – оқушыларды белсенділікке, өз бетімен білім алуға, ізденуге, өздерін тұлға ретінде сезіне білуге үйрету.

Педагогикалық технология дегеніміз – тәжірибеде жүзеге асырылатын белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы. Жаңа педагогикалық технология – білім беруді ізгілендіру принциптеріне негізделген компьютерлік технология, сонымен бірге оқуды дербестіндіру мен деңгейлік дифференциалдау. Онда білімді ізгілендіруге, оқыту сапасын арттыруға, басқа да тиімділігін жетілдіруге, оқушылардың дамуына бақылау жасауға, оған сәйкес бағалауға болатыны дәлелденіп отыр.

Бұл жүйенің басты компоненті – оқу мақсаты. Оқу мақсаты – өздігімен дамуға ұмтылған жеке тұлғаны қалыптастыру. Сондықтан оның өзіндік танымдық іс-әрекеті белгілі бір дәрежеде белсендірілуі керек.

Қазіргі таңда оқытуда әр түрлі педагогикалық инновациялық әдістер қолданылады. Оны таңдауда оқу орнының профильді бағыты, дәстүрі мен стандарттары маңызды роль атқарады. Оқу процесіндегі кең таралған жаңашылдық:

- Ақпараттық-комуникациялық технологиялар
- Жеке тұлғаға бағытталған оқыту
- Жобалық және зерттеушілік қызмет
- Ойын технологиялары.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқытылатын пәннің информатика пәнімен байланысын, бағалауды компьютерлендіру және жалпылама коммуникацияны білдіреді. Компьютерді оқу үдерісінің кез келген кезеңінде қолдануға болады. Оқушылар негізгі бағдарламамен жұмыс жасайды, электронды оқулықтар мен оқу құралдары арқылы қажетті ақпараттарды оқып зерттей алады. Презентациялар, диаграммалар, аудио-видео материалдарды көрнекі құрал ретінде пайдалану тақырыпты терең меңгеруде маңызды. Өздігімен слайдтар, сызбалар жасау білімді қалыптастыруға, оны есте сақтауға көмектеседі [3].

Компьютердің, интернеттің және арнайы бағдарламалардың болуы қашықтан оқытудың,

онлайн-экскурсия, конференция және кеңестер өткізуге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда мектептерде электронды журнал жүйесі қолданылады, бұл жүйе бойынша әр оқушының, сыныптың немесе белігілі бір пән бойынша оқу сапасын бақылап отыруға болады. Сонымен қатар электронды күнделік арқылы ата-аналар балаларының алған бағаларын және үй тапсырмаларын қарай алады.

Оқушыларға интернет, іздеу жүйелерін және әлеуметтік желілерді дұрыс пайдалануды үйрету маңызды. Сонымен қатар педагогтің өзінің сайтын жасақтау кең таралуда. Сайт арқылы оқытушы қызықты кітаптарымен, оқу құралдарымен, мақалаларымен бөлісіп, білім алушылардың сұрақтарына жауап бере алады.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту барысында негізгі тұлға оқушы болып табылады. Оның мақсаты оқушының жеке қасиеттерін есепке ала отырып, оқушының жеке тұлғалық дамыту болып табылады. Осыған сәйкес, оқытушы білім алушының, топтың біліктілігі мен біліміне сәйкес оқу бағдраламасын құрастырады. Оқушылардың психологиялық, эмоционалдық және танымдық ерекшеліктерін ескеру қажет. Нәтижесінде оқытушы сабақтың жоспарын құрастырып, материалды меңгерудің әдісі мен тәсілдерін таңдайды. Оқытушы тек көшбасшылық рольде емес, сонымен қатар кеңесші, серіктес ретінде берілген материалдың оқушының қызығушылығын оятуына септігін тигізгені дұрыс.

Жобалық және зерттеушілік қызметтің негізгі мақсаты оқушылардың өзіндік, шығармашылық қасиеттерін дамыту болып табылады. Оқытушының қызметі білім алушының ізденіске қызығушылығын және оны жүзеге асыруға тиімді жағдай жасаудан көрініс табады. Топтық ізденіс жұмыстары барысында топпен жұмыс жасау қабілеттері, коммуникациялық қасиеттері, өзгелердің пікірін тыңдау, құлақ асу, сынау, сынды қабылдау сияқты қабілеттердің дамуына ықпал етеді [4].

Бұл технологияны қолдану білім алушының әлемді тануға, фактілерді талдауға, қорытынды жасау қабілетін арттырады. Болашақта жоғары оқу орнына түсуге, дипломдық жұмыс, магистрлік диссертация жазуда септігін тигізеді.

Ойын технологиялары оқу үдерісі барысында демалыс ретінде көрініс табады. Білім алушының шығармашылық дамуын және өзін көрсетудің қызметін атқарады. Оқытушы сабағын сайыс, шығармадан үзінді, КТК, жарыс түрінде өткізе алады немесе сабақ барысында әр түрлі кезеңдерде ойын элементтерін қолдануына болады. Сауатты ұйымдастырылған ойын білім алушылардың сабаққа қызығушылығын оятып, есте сақтау қабілетін дамытады. Бұл тәсілді қолдануда оқушылардың жас ерекшеліктері ескерілуі қажет.

Білім саласында өзгеріс енгізу заман талабы және қажеттілік болып табылады. Сонымен қатар білім алушылар жаңашылдықты тез, әрі қызығушылықпен қабылдайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Нұр-сұлтан., 2020
2. Тұрғанбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы, 2000.
3. Овчинникова Ю.В. Основы преподавания права. /Владим. гос. ун-т; Владимир, 2014
4. Мұхамбетжанова С.Т Ақпараттық технология және қашықтан оқыту., Алматы., 2007

УДК 37.013

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ ЗА СЧЕТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ ПРАВА И ЭКОНОМИКИ

Сисекешова А.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Учащиеся с каждого урока должны получать много знаний, информации для обучения и развития. Поэтому при использовании инновационных технологии необходимо учитывать учебно-научный характер урока, а также его воспитательно-нравственное содержание.*

В процессе обучения важно, чтобы главным человеком на уроке был не учитель, который учит, а ученик который гтов проявлять интерес к этим знаниям.

Кілт сөздер: *инновация, коммуникация, информационно-коммуникационные технологии.*

УДК 82

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Жайлибаева Ж.М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *статья посвящена изучению существующих на сегодняшний день методов преподавания юридических дисциплин, особое внимание уделено методам интерактивного обучения. Рассмотрены их особенности и перспективы реализации в образовательной деятельности.*

Ключевые слова: *методы обучения, приемы обучения, правовые дисциплины*

Важнейшими из стратегических ориентиров каждой страны являются формирование гражданского общества и построение правого государства, что требуют реформирования системы высшего правового образования, ориентированной на вхождение в мировое образовательное пространство, а это в свою очередь, обусловливает необходимость изучения международного права, национального законодательства и конечно же совершенствования преподавания правовых дисциплин.

Правовое образование - часть системы образования и заключается в осуществлении ряда комплекса учебных мероприятий, основной ориентацией которых является создание условий для приобретения гражданами объема правовых знаний и навыков, обязательных для реализации ими своих прав и свобод, а также исполнения возложенных на них обязанностей, способствуя формированию у граждан уважения к законам, гуманистических правовых идей, общечеловеческих, национальных, правовых ценностей и направленных на преодоление правового нигилизма. Правовое образование невозможно без разработки теоретико-методологических основ преподавания правовых дисциплин с учетом, как отечественного, так и мирового опыта.

На сегодняшний день педагогическая наука и практика стремятся найти оптимальные пути реализации демократизации, творческой самодеятельности личности, гуманизации учебного процесса, а так же построения иного стиля взаимоотношений между преподавателем и студентом, то есть спровоцировать развитие особого интереса к отечественному образованию, в частности правовому, то есть к преподаванию правовых дисциплин, а подобная задача, как известно решается дидактическим процессом определяющим важность метода обучения (метод от латинского. metodos — путь, способ) — это система способов, приемов и средств последовательных действий преподавателя и студентов, направленная на достижение дидактической цели в обучении, а именно, овладение знаниями и формирование соответствующих умений и навыков. Традиционно методы преподавания разделяют на информационные или словесные, наглядные и практические. Первые (словесные) методы включают монологические (рассказ, объяснение, лекция, инструктаж) и диалогические (беседа, семинар, диспут, дискуссия, сменные пары, работа с книгой). Наглядные методы реализуются посредствам иллюстрации (плакат, диапозитив), демонстрации (фильм, телепередача, подвижная модель, компьютер), показ (как правильно сделать анализ, заполнить протокол, выполнить операцию), наблюдение (непосредственное, опосредованное). Практические методы предполагают самостоятельные работы, лабораторные работы, различные упражнения, моделирование, конструирование, анализ и реагирование на практические ситуации, заполнение протоколов практической работы.

К дополнительным методам относят: проблемно-поисковый метод - направленный на репродуктивные или воспроизводственные решения задач, построение графиков, эвристических бесед; частично-поисковый характеризующийся разработкой курсовых проектов; исследовательский - проектирование дипломных работ и научных; метод проблемного преподавания позволяет сочетать

словесную информацию с проблемностью. Не маловажное значение имеют такие методы как мотивация и стимулирование обучения, то есть методы, направленные на пробуждение интереса студентов к дисциплине. Характерными приемами и средствами мотивации признаются активные формы обучения - игра, наглядность, проблемность, компьютерная техника. Так в качестве метода формирования интереса обучения у студентов ВУЗа образовательной программы «Правоохранительная деятельность» используются методы коллективной умственной деятельности и имитационные. В основе первого метода заложена инициативность учащихся проявляемая при спорных дискуссиях, при рассмотрении спорных ситуаций и развитие коллективного мнения. Имитационный же метод выражен в подражании определенной ситуации (например: имитация гражданского слушания в суде), который так же может проявляться как индивидуальный, так коллективный, последний в свою очередь ярко иллюстрирует разыгрывание ролей участников процесса (например: допрос свидетеля по уголовному производству). Кстати, именно данный метод является наиболее активным, содержит в себе воспитательный характер и признается эффективным в формировании профессиональных, управленческих и организационных умений и навыков. Однако для студентов 1 курса этой же образовательной программы в большей степени используется интерактивный метод, способствующий оптимизации учебного процесса, интеграции правовой теории и практики, а так же овладению юридической терминологией, развитию навыков работы с НПА (нормативно-правовые акты) и анализу правовых ситуаций. Наиболее эффективными интерактивными методами преподавания юридических дисциплин являются: дискуссия, деловая игра, анализ конкретных правовых ситуаций, анализ судебной практики. Использование интерактивных методов обучения правовым дисциплинам заключается в побуждении обучающихся к самостоятельному поиску информации, в создании условий для познавательной активности и инициативы. В качестве инструментов реализации интерактивных методов обучения выступают: мультимедийное сопровождение, электронные образовательные ресурсы, справочные правовые системы, а так же внутривузовские электронные информационно-образовательные ресурсы.

В преподавании правовых дисциплин использование интерактивных методов способствует не только повышению правосознания и правовой культуры, но и легкости освоения изучаемого материала и последующее использование его при прохождении учебной практики студентами, а психологические особенности современного поколения и интернет платформа создают оптимальные условия для его реализации. Распространенными интерактивными методами в процессе обучения юридическим дисциплинам признаются моделирование ситуационных задач и проведение следственных действий на базе криминалистического полигона, проигрывание судебных процессов, дебаты, проведение круглых столов, пресс-конференций, анализ конкретных практических ситуаций по уголовному, гражданскому, уголовно-процессуальному и гражданско-процессуальному праву, медиации.

Список литературы:

1. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. - М., 1994.
2. Е.А. Теория и методика обучения праву. - М.: Владос, 2003.
3. Программа Центра гражданского и правового образования АПК и ПРО РФ. // Болотина
4. Балабушева Г. Активизировать процесс обучения праву// www.uchitel.com
5. Вакуленко В.А., Уколова И.Е. Интерактивное обучение на уроках права.// Право в школе. - №1. - 2004
6. Зарецкий И.А. Основные принципы и методы обучения праву в современной школе.// www.pedsovet.org
7. Н. Интерактивное обучение: новые подходы // www. ychitel.ru

ӘОЖ 82

ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жайлибаева Ж. М.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақала құқықтық пәндерді оқытудың қазіргі әдістерін зерттеуге арналған, интерактивті оқыту әдістеріне ерекше назар аударылады. Олардың ерекшеліктері мен білім беру іс-әрекетін жүзеге асыру перспективалары қарастырылған.*

Кілт сөздер: *оқыту әдістері, оқыту тәсілдері, құқықтық пәндер.*

УДК 37.013

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ КРАЕВЕДЧЕСКИХ КРУЖКОВ

Бижанова А.Е.
Западно-Казахстанскийинновационно - технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Краеведческий кружок является одной из форм патриотического воспитания, который через любовь к родному краю, к своей малой родине, позволяет воспитать гармонично развитую личность, формирует молодого человека как гражданина, патриота свой малой родины, а в конечном итоге своей страны. Жить в родном крае и не знать о ее истории это просто неуважение к людям, создавшим условия, в которых ты живёшь. Краеведение помогает понять, что надо не только знать, но и хранить наше прошлое, так как оно воспитывает чувство ответственности перед Родиной.*

Ключевые слова: *история, краеведение, краеведческий кружок, развитие любознательности, умения, навыки, патриотизм.*

Краеведение как знание о своих родных местах зародилось в далеком прошлом. У всех народов во все времена были люди, хорошо знающие окружающую местность, особенности природы, истории и т.д. эти знания передавались последующим поколениям устно, в различных документах, произведениях народного творчества.

Кружок позволяет объединить в своем составе обучающихся, имеющих повышенный интерес к предмету, что имеет первостепенное значение для его успешной работы. Занятия в кружках производятся не периодически, а регулярно, по заранее намеченной программе и с постоянным составом обучающихся. Этим обеспечиваются преемственность в работе, заранее запланированное и строго целеустремленное последовательное расширение, и углубление знаний студентов, развитие у них умений и навыков, развитие интереса к предмету. В кружке существуют особо благоприятные условия для решения задач воспитательного характера. Руководитель кружка, постоянно общаясь с его членами, хорошо знает наклонности и особенности каждого из них, что дает ему возможность лучше организовать их деятельность в кружке в соответствии с этими особенностями, с учетом их индивидуальных интересов и способностей, эффективнее воздействовать на формирование и развитие у них мировоззренческих принципов. Тесное сближение студентов с руководителем кружка существенно повышает его роль не только формировании у обучающихся интереса к предмету, передовых идей и убеждений, но и в воспитании у них других положительных черт личности, норм поведения и привычек.

Практика показывает, что хорошо организованные в кружках занятия являются одним из лучших способов развития у обучающихся любознательности, интереса к знаниям, формируют у них готовность и умения пополнять их по собственной инициативе. Развитие этих качеств имеет исключительно большое значение, так как стремительный прогресс науки и техники требует постоянного повышения квалификации работников любой специальности и после окончания учебного заведения. Между тем успешно может справиться с этой задачей тот, кто умеет

самостоятельно приобретать знания в интересующей его области [1].

Кружки являются одной из лучших форм отвлечения,обучающихся от различных побуждений и поступков отрицательного характера, отличным средством направления их мышления и энергии по здоровому руслу, одним из лучших средств хорошей организации досуга обучающихся. Такие методы работы в кружках, как экскурсии, походы и путешествия по родному краю, имеют большое значение для воспитания у учащихся чувства сплоченности, честности, ответственности, взаимного уважения, любви к своему краю, к Родине. Они имеют оздоровительное значение, способствуют развитию у студентов наблюдательности и различных практических умений, и навыков, знакомят обучающихся непосредственно с природой, с практикой, с жизнью людей, с профессиями.

Кружки имеют больше значение для повышения общего уровня образования и воспитания обучающихся не только потому, что руководство кружками способствует повышению научной подготовки и методического мастерства преподавателей.

В лице членов кружка преподаватель имеет хороших помощников, на которых он всегда может опираться в деле подготовки и проведения различных массовых мероприятий в университете, в организации и оборудовании обычных занятий на уроках, в подготовке экскурсий и походов в природу или на предприятия и в учреждения, в организации наблюдений и в проведении любой другой работы, которой приходится руководить преподавателю в университете. При организации кружков в университете неизбежно возникает трудный, далеко еще не решенный вопрос: чем мы должны руководствоваться в выборе основных и, тем более конкретных направлений в содержании занятий этих кружков? В самой общей форме ответ на этот вопрос может быть сформулирован следующим образом: тематика и содержание занятий в кружках по любому предмету должны способствовать успешному решению задач на данном этапе развития.

Они заключаются в дальнейшем укреплении связи обучения и воспитания с жизнью, с трудом, с практикой, в осуществлении трудовой и технической подготовки обучающихся с учетом потребностей общества, с учетом способностей и желаний студентов. Нашему обществу нужны работники с повышенным уровнем общеобразовательной подготовки, способные применять свои знания в труде, в общественной жизни и в быту.

В решении обязательных для всех вузовских предметов и организаций задач немаловажную роль имеет и внеплановая работа, особенно работа в кружках, которая должна проводиться в тесном взаимодействии с обучением на занятиях. Правильность и эффективность этого взаимодействия зависят от конкретного содержания занятий и методов работы в кружках. Однако проблема обоснованного определения содержания их работы еще ждет своего разрешения, для чего необходимы специальные исследования.

Разнообразие содержания и методов краеведческой работы, возрастные особенности обучающихся и уровень их подготовки позволяют ставить перед кружком краеведения разносторонние образовательно-воспитательные задачи. Кратко эти задачи могут быть определены следующим образом:

1. Развитие у студентов любознательности, творческих способностей и умения самостоятельно добывать знания.

2. Ознакомление обучающихся с содержанием, методами и источниками комплексного изучения территории.

3. Формирование у них умений наблюдать окружающую природу и жизнь людей, анализировать, обобщать и оформлять данные своих наблюдений и собранных материалов.

4. Ознакомление студентов с методикой полевых исследований.

5. Углубление знаний студентов о природе, населении и хозяйстве своей области (края, республики).

6. Развитие у студентов интересов к вопросам охраны, обогащения, преобразования и рационального использования природы, к вопросам хозяйственного и культурного развития в своем районе, области.

7. Ознакомление студентов с различными профессиями (в процессе изучения различных предприятий, организаций и учреждений местного края, его отраслей хозяйства).

8. Попутно, с перечисленными выше задачами, ставится цель создания или расширения краеведческого музея университета.

Руководитель кружка может поставить лично перед собою задачу: собрать материалы и написать краткую историюобласти (края, республики) или административного района, в которых находится ВУЗ. На первом этапе эта задача может быть ограничена написанием статей, относящихся к тем или иным частным вопросам истории местного края.

Разработка программы краеведческого кружка, которая была бы вполне приемлемой для любого ВУЗа, независимо от того, где оно находится, задача очень трудная. Эта задача осложняется тем, что до сих пор еще не ясно, каковы должны быть размеры территории, которая может быть объектом краеведческого изучения студентов [2].

Методы краеведческой работы в кружке могут быть весьма разнообразными. Однако основным методом должна быть самостоятельная деятельность студентов, направляемая руководителем кружка. Каждый член кружка должен иметь основную тему, над которой он будет работать в течение более или менее длительного времени с таким расчетом, чтобы добиться определенного результата в соответствии с поставленной перед ним задачей. Для сбора материала по теме студентов могут использовать: различные литературные источники (монографии, статьи, справочники, журналы, газеты), сообщения по радио и телевидению, расспросы местного населения, личные наблюдения и исследования в природе и на производстве, материалы местных краеведческих музеев, клубов, библиотек, туристских организаций, управлений заповедников, местных отделений обществ по охране природы. Очень ценные сведения,студентымогут собрать в отделах (плановом, статистическом и др.) областного, районного акиматов, на промышленных предприятиях и на транспорте, в различных местных учреждениях, а также во время экскурсий, походов и путешествий по своей области (краю, республике).

Ознакомление студентов с методикой полевых исследований осуществляется во время экскурсий в природу и на производство, во время походов по специально разработанным для этих целей маршрутам ли во время выездов на несколько дней в район, намеченный для изучения. Руководителю кружка, во избежание примитивности, которой иногда страдает краеведческая работа, необходимо своевременно ознакомить студентов с содержанием и методикой исследований, тем больше у них будет возможностей для самостоятельного выполнения работ [3].

Известно, что данные наблюдений и другие материалы, собранные во время полевых и других исследований, подвергаются так называемой камеральной обработке. Без такой обработки эти материалы не имели бы никакой ценности. Поэтому обучение членов краеведческого кружка умению анализировать, обобщать и хорошо оформлять результаты своей работы является совершенного необходимым элементом деятельности этого кружка.

Кроме работы над темой, которую студент избирает как главную для самостоятельной работы на длительной срок, он может принимать посильное для него участие в выполнении небольших заданий по другим темам, над которыми работают его сокурсники, и которые изучаются по плану работы кружка как групповые. Это необходимо как для активного участия в коллективном обсуждении результатов работы членов кружка, так и для ознакомления с источниками и методами изучения каждого элемента исторической (географической) характеристики территории, для расширения знаний о своем крае. Это необходимо также для формирования у членов кружка чувства дружбы и взаимопомощи, так как своим участием в разработке других тем каждый из них будет вносить свою лепту в труд своих коллег, и в общее для них всех дело – оборудование музея. Исключительно важное место в работе краеведческого кружка должны иметь экскурсии и походы по родному краю. Могут иметь место специальные выезды на несколько дней или даже недель для проведения полевых исследований того или иного объекта или комплексного изучения небольшой территории. На занятиях кружка могут выступать с лекциями и беседам ученые, местные специалисты (геологи, лесоводы и т.д.), руководители промышленных предприятий. Однако решающее значение для успешного выполнения задач, стоящих перед кружком, имеют знания и умения самого руководителя кружка.

Каждая основная тема программы расчленена на более мелкие, частные вопросы, которые могут быть предложен студентам в качестве тем для их самостоятельной работы. Такое расчленение

может оказать помощь руководителю кружка как в подборе для каждого студента соответствующей его интересам, силам и возможностям темы для самостоятельной работы, так и при распределении этих работ в случае коллективного выполнения мероприятий, запланированных по каждому разделу программы кружка. Работа членов кружка над частными вопросами той или иной большой темы программы не может служить препятствием для выбора отдельными студентами этой темы, в полном ее объеме в качестве своей самостоятельной работы. В этом случае студент, взявшийся за такую большую тему, может выполнять ее самостоятельно или до некоторой степени опираться и на материалы, добытые его однокурсниками по частным вопросам этой темы, а также на экспонаты, изготовленные для музея всеми членамикружка. В другом случае задачей такой работы будет обобщение и сведение воедино всех материалов, имеющихся по данной теме.

Список литературы:

1. Историческое краеведение в Казахстане. – Алма-Ата: Казахстан, 1982. – 168 с.
2. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В пяти томах. – Т.4. / Редколлегия: Ж. Б. Абылхожин, К. С. Алдажуманов, К. Н. Бурханов и др. – Алматы: Атамұра, 2009. – 768 с.
3. Пирожков Г. П. Краеведческое образование в системе культурологической подготовки специалиста // Искусство и культура. Витебск, 2012. № 2 (6). С.86-92.

ӘОЖ 37.013

ӨЛКЕТАНУ ҮЙІРМЕЛЕРІНІҢ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

БижановаА.Е.
Батыс Қазақстан инновациялық – технологиялық университеті, Орал қаласы

Аннотация. *Өлкетануүйірмесі – туғанжерге, өзініңшағын Отанына деген сүйіспеншілік арқылы жан-жақты дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік беретін, жас жеткіншекті азамат,өзінің шағын Отанының патриоты ретінде қалыптастыратын патриоттық тәрбиенің біртүрі, сайып келгенде оның елі. Туған өлкең де тұрып, оның тарихын білмеу – өзің өмір сүріп жатқан жағдайды жасаған халықты құрметтемеу. Өлкетану Отан алдындағы жауапкершілік сезімін тәрбиелейтіндіктен, тек білу ғана емес, сонымен бірге өткенімізді сақтау қажет екенін түсінуге көмектеседі.*

Кілт сөздер: *тарих, өлкетану, өлкетануүйірмесі, білімгеқұштарлық, іскерлік, дағды, отан сүйгіштікке тәрбиелеу.*

ӘОЖ 37.013

ТАРИХТЫ ОҚЫТУДА БЕЛСЕНДІ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Дауесова А.Ж.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мектептегі жаңғырту үдерістеріне сай тарихты оқытудың инновациялық әдістерінің ерекшеліктерін ашу, білім берудегі құзыреттілік және белсенділік тәсілдеріне негізделген. Жұмыс барысында зерттеу тақырыбы мен проблематикасына сәйкес келетін ғылыми дереккөздердің мазмұнын талдау және синтездеу қолданылды. Мақалада тарихты оқытудың интерактивті әдістерін қолдану және оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру бойынша ұсыныстар тұжырымдалды.*

Кілт сөздер: *тарих, құзыреттілік, құзыреттілік тәсіл, тақырыптық зерттеу әдісі, зерттеу тәсілі, ақпараттық технологиялар, модернизация, интерактивті әдістер*

Университеттің білім беру жүйесін жаңғырту – бұл университет түлектерінен бастамашылдық,

ұтқырлық, сындарлылық сияқты қасиеттерді талап ететін уақыт талабына жауап. Болашақ кәсіби маман университетте талпыныс қалыптастыруы керек, өмір бойы өзін-өзі тәрбиелеуге, өз бетінше шешім қабылдауға, практикалық іс-әрекетте жаңа технологияларды пайдалану қажеттілігін түсінуге.Сонымен қатар, ЖОО түлегіболашақ кәсіби және әлеуметтік өмірге бейімделе білуі керек, соның ішінде қабілетті болу, шамадан тыс жүктемелерге, стресстік жағдайларға дайын болу және қиын жағдайдан жылдам шығу дағдыларын меңгеруі басты талап. Студенттердің маман құзыретін алу процесіXXI ғ. жастардың белсенді дербес қызметі, оның ішінде өздерінің жеке іс-әрекеттерін құру жағдайында ғана табысты бола алады [1].

Тарихты мектепте оқыту – күрделі педагогикалық құбылыс. Оның заңдылықтары оқушыларға білім беру, оны дамыту мен тәрбиелеу арасындағы объективті байланыстың негізінде анықталады. Әдістеме оқушылардың білім алу қызметін оқытудың мақсат-міндеттеріне орай, оқу материалдарын меңгеруге басшылық жасаудың әдістерін, тарихты оқыту барысының негізгі бөліктері арасындағы объективті тұрақты қайталанатын байланыстарын зерттейді.

Мектепте оқытылатын тарих пәні өзінің негізін тарих ғылымынан алады, ал ол ғылымның аса маңызды салаларына жатады. Кез келген өркениетті, дамыған елдер өз мемлекетінің барлық азаматтарын тарихи біліммен қаруландыруға ұмтылады және де оны алдымен өз халқының, өз елінің тарихын оқытып үйретуден бастайды. Тарихи білімді меңгерген адам өзі өмір сүрген қоғамдағы орынын, атқаратын қызметін, басқа да іс-әрекеттерін дәл анықтай алады. Сондықтан да Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік саясат жөніндегі Ұлттық Кеңес бекіткен 1995 жылғы Қазақстан Республикасында тарихи сана қалыптастыру тұжырымдамасын қабылдаған болатын. Бұл тұжырымдамада оқу орындарында тарихты, әсіресе Қазақстан тарихын оқытуды алдын-ала межелеу жөнінде аса жауапты міндеттер қойылған. Ол міндеттер алдымен жалпы білім беретін мектептерде жүзеге асады. Өйткені елдің барлық азаматтарына жүйелі тарихи білім беретін оқу орны - мектеп. Ол пәнді оқытатын - тарихшы мұғалімдер. Сондықтан да университеттер мен пединституттардың тарих факультеттерінде болашақ тарихшылар 4-5 жыл оқып, орта мектептің тарихшы мұғалімі деген мамандық алады. Осы факультетте оқылатын пәндердің арасында "Қазақстан тарихын оқыту әдістемесі" пәнінің орны ерекше.

Әдістеме сөзінің орысша баламасы – методика сөзі көне гректің «методос», яғни "зерттеу жолы", "таным тәсілі" деген ұғымдарды береді. Әдіс дегеніміз — нақты міндетті шешудің, әлдебір мақсатқа жетудің тәсілі. Сонда, әдістеме бұл әдістер жиынтығы, кешені. Тарих оқыту әдістемесітарихы оқытудың міндеттері, мазмұны және әдіс-тәсілдері туралы педагогикалық ғылымдардың бір саласы. Ол тиімділігі мен сапасын арттыру мақсатында тарихты оқыту процесінің заңдылығын зерттеу және оқып-үйренуге арналады. Сонымен әдістеме оқу процесін ұйымдастыру мен оның негізгі факторларын жетілдіруге бағытталады [1].

XX ғасыр басындағы көрнекті әдіскер К.А.Иванов әдістеменің маңызды міндеттері деп сол ғылымды оқу пәні ретінде жақсы жолға қоюға алып баратын оқытудың айқындау, бағалау, бейнелеу тәсілдерін атайды. Әдістеме тарихты қалай оқыту мәселесін қарастырады және зерттейді. Осылайша әдістеме пәні - педагогикалық процесс, мұғалімнің тарихты оқытуы, оқушының тарихты оқуы. Ал әдістеменің нысаны - оқытудың әдістері, мазмұны, ұйымдастырылуы және түрлері.Тарихты оқыту — өзара байланыста және үнемі қозғалыста болатын құрауыштардың басын біріктіретін өте күрделі процесс. Ол оқыту мақсаты оның мазмұны білім беру және оны игеруге басшылық жасау оқушылардың оқу әрекеті оқыту нәтижесі деген тізбекті құрайды. Оқыту процесіндегі қозғалыс оның ішкі қайшылықтарын жою барысында іске асады. Ол қайшылықтар оқыту мақсаты мен қол жеткен нәтиже арасында, қолданылуы жоспарластырылған және нақты қолданылған оқыту құралдары мен әдістерінің арасында пайда болады [2].

Тарих гуманитарлық циклдің академиялық пәні ретінде жалпы білім мен дүниетанымның маңызды саласы болып отырып, бакалаврларды даярлау және студенттерді жүйелі ойлауды ғана емес, сонымен бірге әлемдік тарихи процеске тұтас көзқарасты қалыптастыруды мақсат етеді. Жоғары оқу орындарынан алған білімдерін студенттер мектеп оқушыларын оқыту барысында кеңінен қолдана алады.

Тарихты оқыту процесінің диалектикалығы сияқты әдістемені оқып-үйрену де үнемі даму үстінде болады. Тарихты оқыту әдістемесі қоғам алдында тұрған жас ұрпақты тәрбиелеудің кешенді

міндеттерін іске асыруға қызмет жасайды. Тарихты оқыту әдістемесі тарих ғылымдарымен бірге философия, әлеуметтану, мәдениеттану, педагогика, психология, дидактика талаптары логика сияқты ғылым салаларымен де тығыз байланысты дамиды. Бұл салалардың материалдарын пайдалану шығармашылық сипат алады, өйткені әдістеме пәні оларды тарихты оқыту процесін жетілдіру мақсатында қорытып, жаңғыртып пайдаланады. Мұғалім мен оқушының оқу процесі күрделі және көп қырлы болып келеді. Оның тиімділігі оқушы әрекетінің сипатымен айқындалады. Мұғалім өз пәнін қаншалықты жетік білгенімен оқушылардың қызығушылығын оятып, шығармашылық әрекетін ұйымдастыра алмаса, айтарлықтай табысқа жете алмайды. Өмірде нашар мұғалімдерді көп кездестіреміз, олардың пайда болуы өз пәнін жетік білмеуіне байланысты емес, ең бастысы олар өз білімдерін өзгелерге оңай жолмен түсіндіре алмайды. Өйткені, олар оқушыларға тарихи материалды баяндаудың әдістемелік негіздерімен таныс емес, тіпті пәннің әдістемесінен жеткілікті хабары жоқ. Сондықтан пәннің әдістемесін не үшін оқытамын? Қалай оқытамын? Немен оқытамын? деген сұрақтарға жауап тақырыпта басты назарда болуы тиіс.

Тарихты оқытудың мақсаттарымемлекет дамуының әр түрлі кезеңдерінде өзгеріп отырды. Кеңестік кезеңге дейінгі мектептерде тарихты оқытуда көптеген объективтік жетістіктер болғанымен, оның мазмұнында ұлы орыстың шовинизм, ұлы державалық астамшылық басым болды. Қазақстандағы мектептердің өзінде Қазақстан тарихына қатысты мәселелер оқытылмады. Кеңестік кезеңде тарих пәнінің мазмұнында жоғарыда аталған саяси белгілер коммунистік, таптық сипат алды. Дегенмен Қазақстан тарихы жеке пән ретінде оқу бағдарламасына енгізіліп, оқытыла бастады. Ол кезеңдегі тарих пәнінің мақсаты маркстік-лениндік дүниетанымға негізделіп, коммунистік идеяларға бағытталды[3].

Қазіргі кезенде тарихи білім берудің мақсаттары былай айқындалған:

— оқушылардың ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі адамзаттың тарихи даму жолы туралы тарихи білімдерді игеруі;

— тарихи білім негізінде оқиғалар мен өмірлік құбылыстарды ой елегінен өткізе алу қабілетін дамыту;

— отансүйгіштік, тарихи тәжірибе, гуманизм идеялары негізінде оқушылардың рухани құндылық бағдарлары мен көзқарасын қалыптастыру;

— халықтардың тарихы мен мәдениетіне қызығушылық пен құрметін дамыту. Қазіргі кезде тарихты оқытудың мақсаттарын айқындау одан әрі жалғасуда. Соған сәйкес мынадай міндеттерді атауға болады.

— Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды құрметтейтін, табиғаттың, мәдениеттің және қоршаған ортаның байланыстарын қорғау қажеттілігін сезіне білетін отансүйгіш азамат тәрбиелеу;

— оқушыларды қоғам мен адамзаттың ежелгісімен, бүгінімен таныстырып, оларды өткен бабалардың әлеуметтік, адамгершілік тәлім-тәрбиесін ұғынуға бейімдеу;

— қазіргі қоғамға кіріккен және оны жетілдіруге ұмтылатын тұлға қалыптастыру;

— тұлғаны ұлттық және әлемдік мәдениетке кіріктіруге бейімдеу;

— әр түрлі көзқарастар жүйесін есепке ала отырып, оқушылардың пікірлер мен көзқарастарды еркін таңдау құқын қорғауын қамтамасыз ету, гуманистік және демократиялық құндылықтарға бағыттау;

— тарихи білімдер мен әдістерді қолданып, қоғамдық ойдағы жаңа мағлұматтарды өз позициясы тұрғысынан сын көзімен бағалап, талдай алу дағдысын қалыптастыру.

Мектепте тарихты оқытудың мазмұны тарих ғылымының дамуы барысында өзгеріп отырады. Әдістеме отандық және жалпы тарихтың негізгі оқиғалары, фактілері мен құбылыстарын таңдауға; теориялық жинақтау мен анықтамалар қалыптастыруға көмектеседі. Мектепте оқыту үшін таңдап алынған тарихтың мазмұны мемлекеттік стандарт, бағдарлама, оқулық түрінде көрініс табады. Оқушылар ол мазмұнды сыныптық, сыныптан тыс және мектептен тыс оқу түрлерін қамтитын оқытуды ұйымдастырудың белгілі бір әдістемесі арқылы меңгереді.

Әдістер(әрекет тәсілдері) әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, сөздік, баспа-қолжазбалық (мәтінмен жұмыс). Көрнекі, практикалық деген сияқты. Олардың мәні қалай оқыту керек деген сұраққа жауап беріп, мұғалім мен оқушының екі жақты әрекетін айқындайды. Жақсы жолға қойылған оқытудың әдістемесі оқушылардың бойында тарихи білім мен танымдық дағдыларды, ғылыми көзқарас пен сенімді қалыптастырып, дамытуда тиімді нәтиже береді. Әдіс, тәсілдер мен оқытудың түрлері (жалпы сыныптық, топтық, дербес), сабақ типтері (қайталау-жинақтау, семинар, зертханалық,

саяхат-сабақ), сабақ үстіндегі мұғалім әрекеті мен оқушының оқу құралдары тығыз байланысты. Оқу жұмысының құралдарынаоқу процесін қамтамасыз етуге керекті оқулық, жұмыс дәптері, тарихи карта, оқу картиналары, диафильм т.б. сияқты заттарды жатқызамыз. Оқу материалы мазмұнының, тиісті оқыту әдістемесінің ұйымдастырылуы және оқушылардың танымдық қызметі формаларының біртұтастығы негізінде оқушылар оқыту мақсатына қол жеткізеді [4].

Дайын білім беруге негізделген «дәстүрлі» стиль арқылы алынған білім оқушылардыңжинақтаған өзге білімдерімен тиімді сіңісе алмайды, сондықтан механикалық есте сақтау,үстірт білім алу жағдайлары орын алады. Дәстүрлі оқытудан алынған механикалық түрде естесақталған мәліметтерді емтихан кездерінде ұтымды пайдалануға болады, бірақ мән-мағынасытерең меңгерілмей, жай ғана жатталғандықтан, тақырыпты оқыту аяқталған соң немесе емтихан біткен соң керексіз болып қалады және оқушы оны өмірде тиімді пайдалана алмайды

Оқытудың белсенді және инновациялық әдістері оқушыға нақты білім беруді мақсат тұтқан мұғалімніңөз сабақтарын оқушының идеясы мен білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттергесай ұйымдастыруын талап етеді. Бұндай міндеттер оқушылардың оқыған тақырып бойыншабілімдерін өз деңгейінде көрсетіп, кейбір болжамдар бойынша күмәнді ойларын білдіре алатындай, пікір-көзқарастарын нақтылап, жаңа ұғым-түсініктерін өрістетуге орайластырылыпқұрылады. Мұғалім қызметіндегі маңызды басымдықтар:

— жекелеген оқушылардың сабақ тақырыбын қабылдау ерекшеліктерін түсінуге ұмтылуы;

— оқушылардың білім-түсініктерін жетілдіру немесе жақсарту мақсатында олармен жұмыс жүргізу қажеттігін ұғынуы;

— кейбір оқушылардың тақырыпты өзіне оңтайлы бірегей тәсілдермен меңгеретіндігінжете түсінуі.

Оқушылардың танымдық мүмкіндіктеріоқушының жасына және соған сәйкес тарихи білім мен дағдыны игеру деңгейіне тікелей байланысты. Тарихи танымға ұмтылуға күш жұмсау тұлғаның ойлауын, қиялын, ерік-жігерін және сезімдік қасиеттерін дамытуға айтарлықтай ықпал жасайды. Оқу процесінде оқушылардың тарихи білімді меңгеру және қолдану қабілеті дамиды. Қабілеттілік дегеніміз не? Ол тарихты оқып-игеруде табысқа жетуге алғы шарт болатын тұлғаның дербес ерекшеліктері. Ол қабілеттілік әрекеттің әдістері мен тәсілдерін тез, терең және оңай меңгеруден байқалады.

Мысалы, кейс-стади (case-study) әдісі немесе нақты жағдайлар әдісін "XVIII ғасырдағықазақ хандығының ішкі жағдайы" тақырыптарын игеру кезінде қолдануға болады.Таңдалған әдіс белсендіруге ықпал етеді, нақты жағдайларды талдау негізінде танымдық үдерісті дамыту және оқушылардың жалпы коммуникативтік және интеллектуалдық әлеуетін дамытуға бағытталған. Кейстерді пайдаланған кезде сатылымәлімделген мәселемен танысу. Алдымен оның ұжымдықталқылау, содан кейін әрбір қатысушы өзінің жеке ұстанымын білдіреді.Кейс-стади әдісінің айырықша ерекшелігі - жеке шешім қабылдау алгоритмін таңдауға мүмкіндік береді және сонымен бірге зерттеу жұмысының элементтерін енгізеді.

Сондай-ақ, тақырып бойынша пікірталас оқушылардың үлкен қызығушылығын тудырады. Топтық жұмыстың осы интерактивті формалары негізінде, өткен тарихи кезеңге, көбінесе тарихи драмаға қатысушы адамдар үлгі ретінде "өмірге келеді" және "әрекет етеді". Бұл әдіс аналитикалық ойдың дамуына ықпал етеді, оқушылардың ойлауы, балама тарихи тұжырымдар тұрғысынан дәлелдеу жүйесін құру қабілетін қалыптастырады. Ұтымдыөткен оқиғаларды бағалай отырып және осы негізде қазіргіге үңіле отырып, оқушылар саналышешім қабылдауға үйренеді.

Оқушылардың тарих ғылымына деген қызығушылығын арттырудың тағы бір жолы – тарихи өткенді және оның бүгінгі күнмен байланысын терең түсінуге жол ашатын жобалық іс-әрекет. Жобалармен жұмыс істеу кезінде оқушыларға тарихи мұрағаттар орналастырылған электронды ресурстарды пайдалану маңызды.Оқыту нәтижелеріалға қойған мақсаттарды іске асырумен тікелей байланысты. Ол оқушылардың қол жеткізген білім мен дағдысының, олардың интеллектуалдық, эмоциялық және ерік-жігерінің деңгейін танытады. Білімін дәлелдеу және негіздеу, ең бастыны бөліп алу, себеп-салдарлы байланыстарды анықтап, қалыптасқан мәселені шешуде қажетті білімді қолдана алудан көрінеді.Жаңашыл мұғалімдердің идеясын сабаққа қолданудың маңызы зор. Бұл жағдай сабақты, оқыту процесінің үдістерін түрлендіре отырып, жаңа білімді игерудегі оқушылардың

әрекетін жеңілдетуге көмектеседі. Жаңашыл мұғалімдер, олардың идеялары да көп. Әр мұғалім өзінің қабілеті мен бейіміне, мүмкіндігіне қарай өзі таңдап алуы керек. Бұл жерде біз жаңашыл идеялардың бірнешеуін үлгі ретінде мысалға келтіреміз.

В.Ф.Шаталовтың әдістемелік жүйесінің мынадай ерекшеліктерін бөліп атауға болады: мұғалімнің жан-жақты түсіндіруі; оқу материалын тірек-сигналдармен жазылған плакат бойынша қысқаша мазмұндау; тірек-сигналдарды үлестірмелі материал бойынша әрбір оқушының танысуы; оқулықпен және тірек-сигналдар парағымен оқушының үйде жұмыс жасауы; тірек, сигналдарды келесі сабақта жазбаша жаңғырту; тірек-сигнал бойынша жауап беру; бұрын оқылған материалдарды үнемі тереңдету және қайталау.

Ал А.Литвановтың икондық үлгілеу әдісі осыған ұқсас көрінгенімен өзіндік ерекшелігі де мол. Оның мәні — оқу материалындағы негізгі ұғымдар мен құбылыстарды сұлба немесе сурет түрінде беру. Ол мынадай тәсілдерден құралады:

— мұғалім түсіндіре отырып, тақтаға сурет салады, ал оқушылар оны өз дәптерлеріне түсіреді;

— тақтадағы жазбалар бойынша мұғалімнің қайталап түсіндіруі;

— оқушылардың оқулық және конспект бойынша үйде жұмыс жасауы;

— келесі сабақта оқушының тақтадағы конспект бойынша жауап беруі.

С.Д.Шевченконың әдістемесінде ауызша сұрауды оқушылардың өздері кезектесіп жүргізеді, келесі кезенде үйде дайындалған материал бойынаша әр оқушының өзіне-өзі баға беруі іске асады; одан соң қарама-қарсы сұрақ қою арқылы оқушылар бірін-бірі бағалайды; тірек-сигнаддарды жаңғырту бойынша жазбаша бағылау жұмысы; жаңа материалды түсіндіру; тірек-сишалдарды қолданып жаңа материалдардың мазмұны қайталау. Бұл әдістер бойынша оқу дағдыларын қалыптастыру бір сабақтың, тақырыптың, бөлімнің, тұтас оқу жылының негізінде белгіленеді[5].

Тарих сабақтарын жаңа форматта өткізу мұғалімнің кәсіби шеберлігі жағдайында ғана мүмкін болады. Пікірталас ұйымдастыру және жүргізу, оның қашықтықтан виртуалды оқыту ортасында жақсы бағдарлануы, өз бетінше ізденіп, ақпаратты өңдеп және талдай білуге талпынатын оқушылардың болуы да маңызды. Ал оқушылардың белсенділігін арттыратын әрине бұл мұғалім. Білімді, сапалы маман жоғары білім беру мекемесінде оқу уақытын өзінің білімін жетілдіруге арнап,оқу процесін дербес білім беру қызметінің пайдасына арнаған студенттен шығады.

Оқу мазмұны үздіксіз жаңаруда. Білім берудің жаңа философиясы, теориялық негізі, әдістемелік, дидактикалық практикасы сапалық жаңа кезеңге қадам басты. Тарихи білім жүйесі де жетілдірілуде. Жаңа мазмұнға жаңа әдістер жүйесі қажет. Мемлекеттік стандарт, оқу бағдарламалары қасандықтан догмалық арылған, оған шығармашылықпен даму қағидаларына тән. Содан да білім беру жүйесінде мұғалімдердің қызметі үнемі ізденумен, өзін-өзі дамытумен ерекшеленеді. Осы тұрғыдан алып қарағанда оқу-тәрбие процесіндегі жаңалыққа ұмтылушылық мұғалімдердің бәріне тән болуы тиіс.Қорыта айтқанда, жаңашыл оқыту білім беру жүйесінде болашағы зор аса маңызды міндеттердің бірі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қозғамбаев Г.Б., Алпысбаева Н.К.Тарихты оқыту әдістемесі - Алматы, 2016.
2. Студеникин М. Т. Методика преподавании истории в средней школе. - М., 2019.
2. Тұрғанбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. — Алматы, 2000.
3. Т.Т.Тұрлығұл. Мектепте Қазақстан тарихын оқытудың теориясы мен әдістемесі. Алматы, 2021.
4. Здерева Г. В. Современные проблемы методологии исторической науки и преподавания истории в вузе//Вестник Гуманитарного института.2020. № 1. С. 8–10.

УДК 37.013

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ И ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

Дауесова А.Ж.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Раскрыть особенности инновационных методов преподавания истории в соответствии с модернизационными процессами в школе, основанными на компетентностном и деятельностном подходах в образовании. В ходе работы был использован анализ и синтез содержания научных источников, соответствующих теме и проблематике исследования. В статье сформулированы рекомендации по использованию интерактивных методов обучения истории и организации самостоятельной работы учащихся.*

Ключевые слова: *история, компетентность, компетентностный подход, тематический метод исследования, исследовательский подход, информационные технологии, модернизация, интерактивные методы.*

ӘОЖ 1:001

ҒЫЛЫМ ФИЛОСОФИЯСЫ МЕН МЕТОДОЛОГИЯСЫ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ БІЛІМНІҢ САЛАСЫ РЕТІНДЕ

Шуренбаева Э.Ә.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Ғылым философиясы ғылыми білімнің сипаттамасын, табиғатын, жағдайын ашуды міндет етіп қояды. Ғылым философиясының пәні болып ғылыми білімді қалыптастырушы ерекше қызмет ретіндегі ғылыми танымның жалпы заңдылықтары мен бағдарлары табылады. Қазіргі таңда құндылықтарды жандандыру, солардың негізінде жаңа белеске көтерілу бүгінгі күннің талабына айналуда.*

Кілт сөздер: *ғылым, адамзат, философия, білім, методология, эпистемология, таным.*

Ғылым философиясының негізгі идеялары мен принциптері XVII ғасырда қалыптаса бастаған еді. Себебі, классикалық ғылымның негізін құрған тәжірибелік, эксперименттік жаратылыстану сол кезде шыққан еді. Бірақ, ол тек XX ғасырдың II-жартысында ғана дербес философиялық пәнге айналды. Дүниежүзілік екінші соғыстан кейін ғылыми білімнің қарқынды дамуы және жаңа ғылыми жаңалықтардың техникада кеңінен жол тартуы өнеркәсібі дамыған көптеген елдерде ғылыми-техникалық прогрестің кеңінен дамуына алып келді. Ал бұл ғылымды дамыту, ғылыми білімнің даму қарқынын жылдамдату және ғылымның өнеркәсіппен, барлық шаруашылықпен байланысын күшейту істеріне деген қоғамдық мүддені жандандырады. Осындай қоғамдық қажеттіліктерге жауап ретінде түрлі ғылым салаларын зерттеуге бағытталған бірнеше жаңа пәндер қалыптасты. Мысалы, ғылымтану, ғылым экономикасы мен социологиясы, ғылым тарихы, ғылыми зерттеу психологиясы секілді ғылым салалары. Осы ғылымдардың арасында басты жетекшілік орынды алған ғылым философиясы болды.

Эпистемология сөзі грек тілінен аударғанда қазақша баламасы «episteme» -білім, «logos» -ілім, ғылым дегенді білдіреді. Ертедегі Грекияның өзінде эпистемология деп дәлелді, ақиқат білім туралы ілімді түсінген. Ол кезеңде білімге математика мен логиканы, астрономияны жатқызады. Қалған басқа ілімдердің барлығын жәй ғана пікір деп санаған. Грек философтары Парменид пен Платон эпистемологияны ақиқат туралы білім деп қарастырады[1].

Ал қазіргі таңда философиялық еңбектерде бұл сала көбіне ғылыми таным теориясы мағынасында қолданылады. Ал, жалпы таным теориясын түсіндіру үшін гносеология термині пайдаланылады. К.Поппердің пайымдауынша, эпистемология дегеніміз ғылымның болмысын және оның өсуін түсіндіруге тырысатын ғылыми таным теориясы. Дәлелді, нақты ақиқат білімнің қарапайым күнделікті білімнен айырмашылығы ертедегеі грек ойшылдарынан таныс болғанымен, ғылыми білімнің эпистемологиялық проблемаларын зерттеу тек жаңа заман дәуірінде ғана басталған болатын. Шындық дүниені ғылыми тұрғыдан зерттеудің күнделікті практикалық танымнан айырмашылығы бар екендігі осы жаңа заманда ғана анықталды.

Зерттеуші пәндер жүйесінде ғылым философияның орнын анықтау үшін оның басқа пәндерден ерекшелендіріп тұратын айырмашылықтарын ашып көрсетуіміз қажет екендігі анықталып

айқындала бастады. Ғылым философиясының басты міндеті ғылыми таным процесін, оның заңдылықтарын зерттеу болып табылады. Ғылым философиясының негізгі пәні болып қоғам дамуының түрлі тарихи кезеңдерінде ғылыми білімдерді дамытудың ақиқаттығын тексеріп, негіздеудің жалпы заңдылықтары болып табылады. Ғылыми білімді негіздеудің, дамытудың жалпы заңдылықтарын зерттей отырып, ғылым философиясы қоғам тарихының әр кезеңдерінде объективтік ақиқат білімдерге қол жеткізудің тиімді әдістері мен нормаларын табады. Алайда, ғылым тарихшыларының зерттеп жинақтаған зерттеулерін пайдаланбасақ ғылым философиясы бұл міндетті өз бетінше орындай алмайды. Сондықтан да бұл жерде ғылым тарихшыларының көмегіне сүйене отырып, ғылым дамуының жаңа бағыттарын анықтай алады. Ғылым әлеуметтанушыларының зерттеулері ғылыми білім өндірудің қазіргі нақты әлеуметтік-қоғамдық жағдайлары мен мүмкіндіктерін анықтауға жағдай жасайды. Ал, ғылыми-шығармашылық еңбекке психологиялық талдау жасаудың нәтижелері ғылыми ақиқат іздеудің логикалық-методикалық және психологиялық әдістерінің арасындағы айырмашылықтарды анықтап, таным процесінің объективтік және субъективтік критерийлерін ажырата білуге көмек береді.

Ғылым философиясы жеке ғылымдарды нақты пәндер үшін дүниеге көзқарастық және методологиялық тұрғыдан жалпы бағдар болып табылады. Жаңа ғылыми идеялар ойлап табу процесіне сын көзбен талдау жасау, жаңа зерттеу мәселелері міндеттерін ұсыну ғылыми зерттеудің нақты барысын дұрыс түсінуге мүмкіндіктер тудырады. Сол себепті де неопозитивизмді сынаушылар алдымен оның ғылым философиясына қарсы шықты, себебі, ол философия өзінің міндетін тек ғылымды негіздеу ісімен ғана байланыстырды. Ғалымдардың көпшілігі неопозитивистердің (неопозитивизм латын тілінен аударғанда «neo»-жаңа, «pozitivus» -оң, дұрыс деген мағына береді. Батыс философиясының шеңберінде қазіргі ғылымның дамуының барысында пайда болған философиялық-танымдық мәселелерді талдап шешуге бағытталған ағым) ғылыми білімді негіздеумен ғана шектелуі жаңа ғылыми идеялар мен гипотезалар табудың немесе жасаудың мүмкіндігін жоққа шығара алмайтынына баса назар аударды[2]. Мұндай жұмысты ғылым философтары ғылыми шығармашылық саласында психологиялық зерттеу жүргізуші ғалымдармен сонымен қатар компьютерлік ғалымдардың өкілдерімен бірлесе жүргізуі тиіс. Ғылым философиясы ғылым тарихымен өзара қарым-қатынасқа түскенде жеке тарихи фактілерді баяндаумен ғана шектелмеуі тиіс. Ол ғылымның даму тарихының заңдылықтары мен мәнді байланыстарын ашып беруі тиіс. Ғылымның рухани мәдениетпен және практикалық қызметпен жан-жақты байланысын көрсететін зерттеу болашағына бағыт сілтеп, көмектесуі қажет. Сонымен қатар ғылым философиясының ойдағыдай дамуы үшін ғылым тарихындағы бай нақты материалдарға сүйеніп отыруы қажет. Мұндай өзара шығармашылық байланыссыз ғылым философиясы негізсіз болар еді, ал ақиқат ғылыми дүниеге көзқарассыз ғылым тарихы айқын бағдарсыз, қате түсінік қалыптасар еді.

Қазіргі таңда философиядан тәуелсіз ғылым концепциясын ұсынушы позитивизмге қарсы ғылымды адамның басқа іс-әрекеттерімен тығыз байланысты құндылықтарды зерттеу мәселесі барған сайын алға қойылуда. Ғылым практикалық іс-әрекетте қажетті нәтижелерге жетуге көмектесетін техникалық құралдар, таным әдіс-тәсілдерін жасаумен ғана шектелмейді. Ол өзінің құндылықтар жүйесін басшылыққа алады. Бұл жүйедегі ең басты құндылық-объективтік ақиқатты іздеу процесі. Сондықтан қазіргі ғылым философиясында ғылымның ең басты мақсаты мен атқаратын қызметін ғылыми танымға тән құндылықтар тұрғысынан қайта қарау процесі жүргізілуде.

Қазіргі ғылыми-техникалық прогресс ғылыми білімнің өсуі мен дамуын аса маңызды проблемаға айналдырып отыр. Осыған байланысты ғылымды дамытудың көптеген түрлі жолдары мен тұжырымдамалары ұсынылуда. Солардың ішіндегі бір аса маңыздысы интерналистік деп аталатын, демек, ғылыми білімнің өсуінің ішкі себептері мен мүмкіндіктеріне, факторына негізделген концепциялар ерекше орын алады. Ал, методологияға келер болсақ, (грек. metodos – таным жолы, logos – ілім) деген мағына береді демек,белгілі бір ғылымда қолданылатын танымдық әдіс-тәсілдердің жиынтығы,танымның принципін, формасы мен әдіс-тәсілін құру жөніндегі ілім.

Методология адамның теориялық және тәжірибелік қызметін ұйымдастыру мен түзудің түпкілікті принциптері мен тәсілдерін жүйелі түрде сұрыптап, жан-жақты талдап, олардың қолдану аясын, мүмкіндіктерін, өзара байланысын, шындықтың өз қасиеттері мен заңдылықтарына

сәйкестігін анықтап, философиялық-логикалық, танымдық-теориялық тұрғыдан негіздеп, таным мен қоғамдық тәжірибенің әрі қарай дамуына жол ашады.

Философия тарихында методологиялық мәселелер мәдениет дамуының деңгейіне сай шешіліп отырды.

Ертедегі философиялық жүйелерде методологияның негізі салынды. Аристотель ашқан ойлаудың формалары мен заңдылықтары барлық ғылыми зерттеулер мен ғылыми жүйенің құрылысы үшін аса маңызды болды. Жаңа дәуір философиясында жаратылыстану ғылымының қарқынды дамуына байланысты методология теориялық ойлаудың негізіне айналды. Ағылшын философы Ф.Бэкон материяны және оның әр түрлі формаларын материалистік философия принциптері негізінде жан-жақты зерттей отырып, байқау мен тәжірибеге сүйенетін ең басты әдіс деп есептеген болатын. Бұл кезеңдегі методолгиялық ғылым ретіндегі философия математиканың философиялық құрылысын үлгі ретінде ала отырып, табиғи ғылыми жүйелілікке және дәлдікке ұмтылды.

Неміс философы Иммануил Кант «Таза ақыл» жүйесінің формальды шарттарын ашуға тиіс трансцендентальды методология идеясын ұсына отырып, философияны методолгияға айналдыруға ұмтылған болатын. Ал Гегель қарапайым әдісті кез келген ғылым үшін даму принципі етіп қарастырғысы келмеді.[3]Методологияның үш деңгейі қалыптаған. Олар философиялық, жалпы-ғылыми және жеке-ғылыми философиялық. Яғни методологияның өзі жалпы әмбебап әдіс туралы ілім, таным мен тәжірибенің жалпылама принциптері мен әдіс-тәсілдерінің жүйесі. Жалпы-ғылыми методология ғылыми танымға ортақ жүйелілік, модельдеу, құрылымдық-функционалдық талдау, ықтималдылық секілді әдістерді зерттейді. Жеке-ғылыми методология жекелеген ғылымдар саласында қолданылатын әдістерді, принциптерді ғылыми танымның деңгейлеріне қатынасында қарастырады.

XXI ғасырда ғылым мен техниканың үлкен жетістіктері, қоғам өміріндегі күрделі өзгерістер, жаһандық мәселелердің туындауы методологияның ілгері дамуына, білімнің ерекше саласы ретінде бөлініп шығуына әкелді. Демек, методологияның деңгейлері өзара бір-бірімен тығыз байланысып, философиялық-методологиялық принциптер мен тұжырымдарды нақтылайды, сондай-ақ терең негізделіп, сұрыпталып, өзінің қолдану аясын, мүмкіндіктерін анықтайды.Ғылым тарихының құндылықтарын терең зерттеу, олардың ішкі мәнін айқындау, жалпы адамзаттық өркениет аясындағы даму бағыттарын зерделеу- қазіргі ғылым философиясының алдында тұрған басты мәселелерінің бірі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Философский энциклопедический словарь. - М., 1994.
2. Нысанбаев А.Н., Косиченко А.Г., Кадыржанов Р.К. Философский анализ науки в контексте социокультурной трансформации общества. -Алматы, 1995.
3. Философия и методология науки: Учебник для вузов.(Колл.авторов) /Под ред. В.И.Купцова. – М.: Аспект-Пресс, 1996.

УДК 1:001

ФИЛОСОФИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НАУКИ КАК ОБЛАСТЬ ФИЛОСОФСКОГО ЗНАНИЯ

Шуренбаева Э.Ә.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Философия науки ставит задачу раскрыть описание, природу, состояние научного знания. Предметом философии науки являются общие закономерности и ориентиры научного познания как особой деятельности, формирующей научное знание. В настоящее время активизация ценностей, на их основе восхождение на новый уровень становятся вызовом сегодняшнего дня.*

Ключевые слова: *наука, человечество, философия, образование, методология, гносеология, познание.*

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

УДК 378.02:37.016

ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКИХ ВУЗОВ В РАМКАХ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ «ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ»

Черняева Т.Н.
Саратовский государственный университет имени Н.Г. Чернышевского, г.Саратов
Лукашин Ю.В.
Саратовский ГМУ им. В.И. Разумовского, г.Саратов

Аннотация. *раскрывается авторская позиция на содержательное значение термина «здоровьесберегающая компетенция студентов медицинского вуза», рассматриваются вопросы ее формирования в рамках образовательного процесса и образовательной среды медицинского вуза, в контексте дисциплины «Физическая культура и спорт»; раскрываются цель, задачи, формы, методы и средства, гарантирующие данный процесс.*

Ключевые слова. *компетентность, профессиональная подготовка, здоровьесберегающая компетенция студентов медицинского вуза, здоровый образ жизни, физическая культура, спорт.*

Актуальность проблемы формирования здоровьесберегающей компетентности у студентов медицинских вузов обусловлена: во-первых, высоким уровнем не только профессиональной, но и социальной ответственностью будущих медиков за сохранение и совершенствование здоровья своих пациентов, в том числе и за счет презентации отношения к собственному здоровью; во-вторых, с общим ухудшением состояния здоровья молодежи, дисбалансом его физической, духовной и социальной составляющих; и наконец, несовершенной в плане здоровьесбережения и здоровьеразвития системой высшего образования, подчас только декларативно заявляющей о значимости решения проблем в данной области.

Вместе с тем, среди первоочередных задач по укреплению здоровья в «Законе об образовании в РФ», «Федеральной целевой программе развития образования до 2025 года», Федеральном законе «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» и др. нормативных документах, заявлена необходимость использования новейших и наиболее эффективных методов, методических и технологических разработок, позволяющих ориентировать на осознанное формирование здорового образа жизни, повысить количество и качество занятий физической культурой, организовать мониторинг состояния здоровья молодежи с целью укрепления их психосоматического и духовно-нравственного здоровья.

Поэтому, именно сегодня ведущей концептуальной идеей подготовки выпускников любого вуза, и в первую очередь медицинского является формирование здоровьесберегающей компетентности как показателя качества освоения основных образовательных программ и общего уровня профессиональной подготовки будущего специалиста – медика.

Здоровьесберегающая компетентность студентов медицинского вуза может рассматриваться как готовность, сформированная у будущих медицинских работников в период обучения в вузе, выражающаяся в положительной мотивации к физической активности и здоровому образу жизни, способности реализовывать в практической деятельности по здоровьесбережению профессиональные (специальные) знания, умения и навыки, способы физического самосовершенствования, эмоциональной саморегуляции, само поддержки и самоконтроля на основе активной профессионально-личностной позиции по отношению к сохранению, укреплению и совершенствование всех составляющих (физическое, духовное, социальное) собственного здоровья и здоровья будущих пациентов (*более подробно* – 1).

Необходимость высокого уровня сформированности здоровьесберегающей компетентности

студентов медвузов связана, прежде всего, с социальной ответственностью профессии, поэтому ее формирование, как отмечалось ранее, – важнейшая задача, и решаться она может по нескольким направлениям.

Первое направление – формирование здоровьесберегающей компетентности в процессе освоения дисциплинами базовой части – области образования «Здравоохранение и медицинские науки», «Науки о здоровье и профилактическая медицина», «Клиническая медицина» различных укрупненных специальностей («Педиатрия», «Медико-профилактическое дело», «Лечебное дело», «Стоматология»).

Существует шаблонное представление о том, что студенты медицинских специальностей обладают более обширными знаниями о ЗОЖ и правильном питании, в отличие от студентов других направлений и специальностей. Однако, анализ исследований по данной проблематике показал отсутствие доказательств реализации студентами на практике этих знаний. Так, Д.В. Чернышков отмечает, что «… образовательная среда медицинского вуза играет двойственную роль в актуализации практик здоровьесбережения студентов: с одной стороны, все агенты профессиональной социализации способствуют формированию практик здоровьесбережения у студентов, а с другой – специфика профессиональной подготовки врачей формирует барьеры для реализации этих практик. В-третьих, на протяжении всего периода профессионализации отношение студентов к такой практике здоровьесбережения, как физическая активность, не является константой, а значит, восприятие самого здоровьесбережения также варьируется на разных этапах обучения» [2, с. 205].

А.Ф. Жмаев, Н.М. Набродов [3] убеждены, что для формирования компетентности здоровьесбережения необходимо создание особого здоровьеформирующего образовательного пространства, которое будет представлять собой комплекс взаимосвязанных организационных, психолого-педагогических и научно-исследовательских мероприятий, направленных на формирование ценностно-смысловой, мотивационной и поведенческой готовности студентов к ведению здорового образа жизни.

Второе направление – через формирование:

- социально-безопасной среды вуза как совместной деятельности администрации, преподавательского состава и студентов, позволяющей минимизировать отрицательные социальные, социально-биологические, психолого-педагогические влияния в образовательном социуме. В число основных компонентов социально-безопасной среды вуза, по мнению Я.В. Ушаковой входят:
- безопасная и здоровьесберегающая инфраструктура, обеспечивающая нормативные санитарно-гигиенические условия проживания, питания и обучения студентов;
- технологии обучения вопросам обеспечения безопасности в социальной среде, в том числе в образовательном учреждении; здоровьесберегающие технологии в учебно-воспитательном процессе;
- условия для активного отдыха студентов и преподавателей, занятий физической культурой и спортом, организация досуга;
- здоровьесберегающей среды медицинского вуза, как гибкой, развивающей, не угнетающей студента системы, основу которой составляет эмоционально-комфортная среда пребывания и благоприятный режим организации жизнедеятельности студентов. Цель здоровьесберегающей среды – обеспечить студенческой молодежи высокий уровень реального здоровья, вооружив их необходимым багажом знаний, умений и навыков, необходимых для ведения здорового образа жизни, и воспитав у них культуру здоровья [4].

Вместе с тем, решение вопросов здоровьесбережения субъектов образовательного процесса вуза, в том числе и медицинского, вызывает значительные затруднения, как у профессорско-преподавательского состава, так и у студентов. Оздоровительная работа среди них нередко носит бессистемный характер, слабо используются новые технологии оздоровления, диагностики, лечения и реабилитации, на низком уровне и материально-техническая база, предназначенная для успешного обучения. Все это усугубляется безответственным отношением большинства студентов к своему здоровью и неудовлетворительным настроем на его сохранение и развитие. Отмечается недостаточный уровень знаний у студентов даже медицинских вузов о собственном здоровье и

способах его сбережения в условиях интенсивной учебной нагрузки, отсутствие непрерывного и последовательного обучения принципам, подходам, методикам сохранения здоровья. В связи с этим, безусловно, важным является переход и студентов – будущих медиков и профессорско-преподавательского состава медицинских вузов от пассивной позиции в отношении в первую очередь своего здоровья, к активной позиции его здоровьесбережения и здоровьетворчества [5].

Третье направление, напрямую связано с теоретическими и практическими наработками в плане использования здоровьеориентированного ресурса дисциплины «Физическая культура и спорт», как обязательной дисциплины блока базовой части подготовки студентов всех специальностей медицинского вуза. Специалистам известно, что студенты, активно занимающиеся физической культурой и спортом, обладают достоверно более высоким уровнем здоровья и физической подготовленности, высоким уровнем умственной работоспособности, более устойчивой психикой, дисциплинированностью и волей, более активной жизненной позицией, чем их сверстники, не занимающиеся физкультурой и спортом. Поэтому занятия по физическому воспитанию в вузах должны являться одними из основных средств формирования качественных здоровьесберегающих компетенций у студенческой молодежи.

Учитывая, что приоритетным направлением сохранения здоровья является двигательная активность в системе высшего образования, механизмом гарантии здоровьесбережения выступает качество учебного процесса по предмету «Физическая культура и спорт», рассматриваемый с позиции социально значимого педагогического процесса.

Авторская позиция заключается в том, что в рамках дисциплины «Физическая культура и спорт» у выпускников медицинских вузов может и должна быть сформирована ЗСК, позволяющая владеть средствами самостоятельного, методически правильного использования методов физического воспитания и укрепления здоровья, быть готовыми к достижению должного уровня физического здоровья для профессиональной успешности и витального благополучия будущих медицинских работников. Курс «Физическая культура и спорт» помогает студентам: овладевать здоровьесберегающими технологиями, комплексом знаний о ЗОЖ, практическими умениями и навыками использования физических упражнений и оздоровительных сил природы для своего оздоровления; формировать здоровьесберегающие компетенции, направленные на создание личностной физической культуры.

Сегодня как никогда очевидно, что перед высшим медицинским образованием стоит задача сформировать личность специалиста, готового психологически, нравственно и практически включиться в разнообразные формы осуществления медицинской деятельности. И в профессиональном становлении врача, как полагает Б.А. Ясько, особую значимость имеет преддипломная стадия, на которой закладываются базовые компетенции. Вузовский этап профессионализации является сенситивным периодом формирования необходимых профессионально важных качеств врача, основных новообразований индивидуального стиля профессиональной деятельности [6]. При этом готовность к профессиональной деятельности студентов – медиков, обеспечивается как узкопрофессиональной подготовкой, так и общими над профессиональными компетенциями, к числу которых, по нашему мнению, относится и здоровьесберегающая компетенция.

Физическая культура, как система, объединяющая физическое воспитание, спорт, профессионально-прикладную физическую подготовку, адаптивную и оздоровительную физическую культуру, в своей концептуальной основе несет не только решение задач развития, функционирования и совершенствования моторно-функциональных качеств (способностей), формирования двигательных навыков, но и направлена на укрепление здоровья, закаливания организма, повышение устойчивости к воздействию неблагоприятных факторов природной среды и профессиональной деятельности человека.

«Физическая культура и спорт» как человековедческая, социально-гуманитарная дисциплина призвана обеспечить достижение целостности знаний о человеке в единстве его биологического и социального развития, овладение физическим самосовершенствованием, обретение научно обоснованных мировоззренческих ориентаций, психофизической готовности к социальной и профессиональной деятельности, «возделывание самого себя», познание глубинных процессов

личностного развития. Повышение требований к качеству образовательного процесса по дисциплине «Физическая культура и спорт» связано с компетентностным подходом, который ориентирует на такие векторы, как высокая обучаемость, самоопределение, само актуализация, развитие индивидуальности личности, что способствует ее более успешной социализации. Конечной целью является приобретение универсальных и профессиональных компетенций, выступающих в роли базовых структурных элементов современного высшего медицинского образования [7].

Физическая культура и спорт являются одной из важнейших сторон социальной жизни общества, затрагивающие интересы самых широких слоев населения. Физическая культура напрямую связана с образом жизни человека, в значительной мере определяемый его мировоззрением, формируемым в процессе не только активной мыслительной, но и физической деятельности. Позитивно изменить ситуацию можно при формировании осознанного отношения каждого из субъектов образовательного процесса медицинского вуза к ЗОЖ, к процессу формирования здоровьесберегающей компетенции, в том числе и средствами физической культуры через интегративную и обязательную для всех ФГОСов дисциплину «Физическая культура и спорт» относящейся к блоку базовой части подготовки студентов всех специальностей медицинского вуза.

Данная дисциплина реализуется с целью повышения физической и умственной работоспособности студентов-медиков, формирования у них здоровьесберегающей компетентности как профессиональной и общекультурной ценности, навыков направленного использования разнообразных средств физической культуры и спорта для сохранения и укрепления здоровья, психофизической подготовки и самоподготовки к будущей профессиональной деятельности.

Задачами дисциплины «Физическая культура и спорт» являются: понимание социальной роли физической культуры в развитии личности и подготовке ее к профессиональной деятельности; изучение научно-биологических и практических основ физической культуры и ЗОЖ; формирование мотивационно-ценностного отношения к физической культуре, установки на здоровый стиль жизни, физическое самосовершенствование и самовоспитание, потребности в регулярных занятиях физическими упражнениями и спортом; овладение системой практических умений и навыков, обеспечивающих сохранение и укрепление здоровья, развитие и совершенствование психофизических способностей, качеств и свойств личности, обеспечение общей и профессионально-прикладной физической подготовленности, приобретение опыта творческого использования физкультурно-спортивной деятельности для достижения жизненных и профессиональных целей.

В результате изучения дисциплины студент должен: *Знать*: правила и методику составления комплексов гигиенической гимнастики и общеразвивающих упражнений; направленность профессионально-прикладной физической подготовки врача; особенности воздействия упражнений циклического и ациклического характера на организм человека; физиологические механизмы утомления и восстановления; методику воспитания физических качеств; правила построения и нормирования нагрузки при самостоятельных занятиях;

Уметь: составлять комплексы упражнений для профилактики заболеваний опорно-двигательного аппарата; пользоваться врачебно-педагогическими тестами для определения работоспособности организма; оценивать объем и интенсивность физической нагрузки с учетом возраста и состояния здоровья; определять режимы двигательной активности для укрепления сердечно-сосудистой, мышечной и дыхательной систем; использовать средства физической культуры; дозировать нагрузку при оздоровительных и самостоятельных занятиях физическими упражнениями;

Владеть: навыками определения физического развития и работоспособности организма; техникой выполнения изучаемых физических упражнений; навыками по использованию средств физической культуры в оздоровительных целях, в профессионально-прикладной подготовке и физкультурно-спортивной деятельности; методами самостоятельного еженедельного выполнения рекомендуемого объема физических нагрузок; навыками выполнения контрольных нормативов в условиях соревнований.

Согласимся с А.Н. Черемных, Т.И. Чедовой, что сверхзадачей модернизации дисциплины «Физическая культура и спорт» является творческое преобразование учебного и внеучебного процесса в целях формирования: адаптационных резервов, укрепления здоровья студентов;

здоровьесберегающей компетенции (выделено авторами); общекультурных и профессиональных компетенций [8].

Обязательный минимум дисциплины «Физическая культура и спорт» включает следующие дидактические единицы, освоение которых предусмотрено тематикой теоретического, практического и контрольного учебного материала: физическая культура в общекультурной и профессиональной подготовке студентов; социально-биологические основы физической культуры; основы здорового образа и стиля жизни; физическая культура личности; особенности использования средств физической культуры для оптимизации работоспособности; общая физическая и специальная подготовка в системе физического воспитания; оздоровительные системы и спорт (теория, методика и практика); индивидуальный выбор видов спорта или системы физических упражнений; основы методики самостоятельных занятий и самоконтроль за состоянием своего организма; профессионально-прикладная физическая подготовка студентов.

Теоретический материал дисциплины «Физическая культура и спорт» формирует мировоззренческую систему научно-практических знаний и отношение студентов к физической культуре. Эти знания необходимы, чтобы понимать природные и социальные процессы функционирования физической культуры общества и личности, уметь их творчески использовать для профессионально-личностного развития, самосовершенствования, чтобы организовать здоровый стиль жизни при выполнении учебной, профессиональной и социокультурной деятельности.

Практический раздел учебного материала дисциплины «Физическая культура и спорт» в медицинском вузе включает два подраздела: методико-практический и учебно-тренировочный. Первый обеспечивает операционное овладение методами и способами физкультурно-спортивной деятельности для достижения личностью учебных, профессиональных и жизненных целей. Освоение второго учебно-тренировочного подраздела помогает приобрести опыт творческой практической деятельности, развить самодеятельность в физической культуре и спорте. Содержание занятий базируется на использовании знаний и умений в том, чтобы применять средства физической культуры, использовать спортивную и профессионально-прикладную физическую подготовку для приобретения индивидуального и коллективного опыта физкультурно-спортивной деятельности.

На практических занятиях студенты учатся регулировать свою двигательную активность, поддерживать необходимый уровень физической и функциональной подготовленности в период обучения, приобретают опыт совершенствования к коррекции индивидуального физического развития, учатся использовать средства физической культуры для организации активного отдыха, профилактики общих и профессиональных заболеваний, предотвращения травматизма, овладевают средствами профессионально-прикладной физической подготовки. В процессе занятий создаются условия для активизации познавательной деятельности студентов в области физической культуры и спорта, для проявления их социально-творческой активности в пропагандистской, инструкторской, судейской деятельности.

Контрольный раздел занятий обеспечивает оперативную, текущую и итоговую информацию о степени и качестве освоения теоретических и методических знаний-умений, о состоянии и динамике физического развития, физической и профессионально-прикладной подготовленности студентов. Оперативный контроль создает информацию о ходе выполнения конкретного раздела, вида учебной работы. Текущий контроль позволяет оценить степень освоения раздела, темы, вида учебной работы. Итоговый контроль (зачеты, экзамен) выявляет уровень сформированности здоровьесберегающей компетенции и физической культуры студента в целом. Чтобы быть допущенным к итоговой аттестации, необходимо выполнить обязательные тесты по общефизической и профессионально-прикладной физической подготовке (не ниже оценки «удовлетворительно»), предусмотренные в течение последнего семестра обучения.

В рамках дисциплины «Физическая культура и спорт» у студентов медицинских вузов целесообразно использовать на протяжении всего периода обучения разнообразные формы учебных и внеучебных занятий, а именно: теоретических, практических, контрольных; элективных методико-практических и учебно-тренировочных занятий; индивидуальных и индивидуально-групповых дополнительных занятий или консультаций; самостоятельных занятий по заданию и под контролем преподавателя.

Внеучебные занятия могут быть организованы в форме: выполнения физических упражнений и рекреационных мероприятий в режиме учебного дня; занятий в спортивных клубах, секциях, группах по интересам; самодеятельных занятий физическими упражнениями, спортом; массовых оздоровительных, физкультурных и спортивных мероприятий.

Процесс формирования здоровьесберегающей компетенции может быть признан эффективным только при создании определенного комплекса педагогических условий. К данным условиям относятся: акцентирование внимания на формировании основных компонентов здоровьесберегающей компетентности у студентов вузов; актуализацию рефлексии с целью выявления оптимальных путей непрерывного развития и самосовершенствования молодых людей средствами физической культуры, спорта и здоровьесберегающей деятельности; обеспечение процесса интеграции учебной (практические занятия физической культурой) и внеучебной (занятия спортом) деятельности.

Что касается средств формирования ЗСК, то наиболее эффективными, являются: средства двигательной направленности. К ним мы относим: физические упражнения, физкультминутки, подвижные перемены, подвижные игры, оздоровительная гимнастика, тренинги и др.; оздоровительные силы природы. Сюда включается проведение занятий на свежем воздухе с использованием элементов закаливания, температурное воздействие воздуха и воды. Все это в значительной степени активизирует протекание биологических процессов, в организме занимающихся, повышает умственную и физическую работоспособность студентов, замедляет процесс утомления и др.; гигиенические средства: личная и общественная гигиена (чистота тела, чистота мест занятий, воздуха и т.д.); соблюдение общего режима дня, режима двигательной активности, режима питания, сна, отдыха и др. [9].

Основным требованием к использованию перечисленных выше средств является их комплексное применение: в виде реабилитационных мероприятий; через чередование занятий с высокой и низкой двигательной активностью; через массовые оздоровительные мероприятия, праздники здоровья, туристические походы, экскурсии и др.

К современным формам и программам физического воспитания студенческой молодежи могут быть отнесены специализированные занятия на основе избранных студентами видов спорта, программы модульного обучения молодых людей, индивидуализированные программы физического воспитания. В основе специализированных занятий по избранным видам спорта лежит спортивно-видовой подход, который представляет собой педагогическое направление физического воспитания молодежи в вузах на основе занятий одним или несколькими видами спорта с использованием качественных и современных технологий подготовки спортсменов, адаптированных в образовательный процесс и способствующих реализации двигательной потребности молодых людей, формированию у них спортивной культуры, повышению уровня их физической и специальной подготовки. Использование спортивно-видового подхода в образовательном процессе повлечет за собой конверсию некоторых спортивных технологий в процесс физического воспитания студентов [10].

Модульные программы физического воспитания студенческой молодежи в основном представляют собой последовательное развитие у молодых людей основных двигательных навыков и способностей: спортивной ходьбы, бега, передвижения на лыжах, плавания и т.д. Практические занятия проводятся по сменяющим друг друга модулям обучения.

Как правило, на 1 курсе обучения присутствует модуль лыжной подготовки, модуль одной из спортивных игр (волейбол), модуль туризма, модуль легкой атлетики. На 2 курсе студенты изучают модули: спортивные игры (баскетбол), плавание, конькобежная подготовка, легкая атлетика. На 3 курсе происходит изучение и совершенствование модуля легкой атлетики, спортивных игр (футбол), добавляется модуль туризма. В данную систему обучения входят блоки собственно учебных практических занятий, как правило, 12 занятий, теоретические, методико-практические занятия и занятия, посвященные приему контрольных технических нормативов. Следует отметить, что модульные программы физического воспитания позволяют студентам изучить наибольшее количество двигательных действий и технических элементов из различных видов спорта.

Вместе с тем, практика физического воспитания [11] показывает, что эффективность

физической тренировки будет высокой лишь тогда, когда уровень физической нагрузки будет индивидуально дозирован с учетом исходного уровня здоровья и физической подготовленности занимающихся. Добиться этого можно с помощью индивидуализации программ физического воспитания студентов. Индивидуализированные программы физического воспитания молодых людей предназначены для студентов, которые по состоянию своего здоровья не способны выполнять физическую нагрузку на занятиях в полном объеме (восстанавливаются после перенесенных заболеваний, имеют недостаточный уровень физического развития и т.д.). В основе подобных программ лежат методики физической и функциональной подготовки молодых людей с обязательным контролем над их уровнем, что позволяет лимитировать общий объем и интенсивность физической нагрузки объективными данными, а не пользоваться субъективными (часто ошибочными) оценками.

Таким образом, одной из концептуальных идей подготовки выпускников любого вуза, и в первую очередь медицинского, является формирование здоровьесберегающей компетентности как показателя качества освоения основной образовательной программы, сформированности базовых компетенций и общего уровня профессиональной подготовки будущего специалиста.

Список литературы:

1. Лукашин Ю.В., Черняева Т.Н. Теория и методика формирования здоровьесберегающей компетентности студентов медицинских вузов. - М.: Изд-во «Перо», 2020. 97 с.
2. Чернышков Д.В. Компаративный анализ особенностей здоровьесбережения будущих специалистов медицинского профиля (обзор) //Саратовский научно-медицинский журнал. 2016. Т. 12, №2. С. 202 – 206.
3. Жмаев А.Ф., Набродов Г.М. Психолого-педагогические аспекты формирования компетентности здоровьесбережения у студентов медицинского вуза //Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии.Новосибирск: Издательство: Ассоциация научных сотрудников «Сибирская академическая книга". – 2014. №38. – С.46 – 49.
4. Факторы, формирующие здоровье студентов медицинского вуза /В.В. Иногамова, М.Р. Мирсагатова, Н.О. Ахмадалиева [и др.] // Молодой ученый. 2016. № 12 (116). С. 493-496. URL: https://moluch.ru/archive/116/31370/ (дата обращения: 16.10.2020).
5. Русанов В.П., Рябцев С.М., Гончарова М.С. Здоровьесберегающее образование в системе профессиональной подготовки специалистов в вузе // Современные проблемы науки и образования. 2017. № 3. //URL: http://science-education.ru/ru/article/view?id=26393 (дата обращения: 06.11.2020).
6. Ясько Б.А. Психология личности и труда врача: курс лекций. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 304 с.
7. Инновационный подход к здоровьесбережению студентов в рамках семинарских занятий модуля «Физическая культура»: учеб.-метод. пособие / А.Н. Черемных, Т.И. Чедова; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. Электрон. дан. Пермь, 2018. 4 Мб;96 с. //URL: http://www.psu.ru/files/docs (дата обращения: 13.09.2021).
8. Там же
9. Краснорyцкая О.Н., Зуйкова А.А., Петрова Т.Н. Актуальные проблемы здоровья студентов медицинского вуза и пути их решения // Вестник новых медицинских технологий. 2013. Т. XX. №2. С. 453–456.
10. Осипов, А.Ю. Формирование здоровьесберегающих компетенций будущих специалистов средствами физического воспитания //Вестник ЧГУ. №2.(39) 2012. С.178 –182.
11. Лапонова Е.Д., Адарченкова А.В., Пазова А.А., Абаева А.А. О формировании здоровьесберегающих компетенций у студентов медицинских вузов // Гигиена детей и подростков. 2018. №5. С. 22 – 25.

ӘОЖ 378.02:37.016

МЕДИЦИНАЛЫҚ ЖОО СТУДЕНТТЕРІ«ДЕНЕШЫНЫҚТЫРУЖӘНЕСПОРТ» ОҚУПӘНІАЯСЫНДАДЕНСАУЛЫҚСАҚТАУҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНҚАЛЫПТАСТЫРУ

Т.Н. Черняева
Н.Г. Чернышевский атындағы Саратов мемлекеттік университеті, Саратов қ.
Ю.В. Лукашин
В.И. Разумовский атындағы Саратов ММУ, Саратов қ.

Аннотация. *"медициналық ЖОО студенттерінің денсаулық сақтау құзыреті" терминінің мазмұндық мағынасына авторлық ұстанымы ашылады, "дене шынықтыру және спорт" пәні аясында медициналық ЖОО-ның білім беру ортасы мен білім беру процесі шеңберінде оны қалыптастыру мәселелері қаралады; осы процеске кепілдік беретін мақсат, міндеттер, Нысандар, әдістер мен құралдар ашылады.*

Кілт сөздер: *медициналық ЖОО студенттерінің құзыреттілігі, кәсіби дайындығы, денсаулық сақтау құзыреті, салауатты өмір салты, дене шынықтыру, спорт.*

УДК 37.013(075)

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК МОДЕЛЬ СОЦИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА

Салов М.В., Кусбеков Ж.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *Данная статья посвящена адаптивному образованию и направлено на обеспечение доступа всех к качественному образованию. Адаптивное образование является одним из распространенных процессов системы образования. Она предусматривает включение детей с особыми образовательными потребностями в качественную образовательную среду независимо от их физических, психических, интеллектуальных, культурно-этнических, языковых и других особенностей, устранение всех барьеров, их социальную адаптацию и интеграцию в социум для получения качественного образования.*

Ключевые слова: *Адаптивное образование, дети с особыми потребностями, педагогическая и психологическая поддержка, коррекция, развитие.*

Сегодня одним из важных приоритетов государственной политики в стране является развитие системы образования. Главный приоритет государственной политики - право каждого на качественное образование с учетом его интеллектуального развития, психофизиологических и индивидуальных особенностей. Качественное образование - это адаптивное образование в процессе преобразования системы образования, направленное на создание условий для всеобщего доступа [1].

Проблема, которая в настоящее время привлекает внимание всего мира - это Адаптивное образование, которое предусматривает полную интеграцию индивидуальных потребностей и характеристик детей в образовательный процесс с участием окружающей среды и семьи. Адаптивное образование – это создание необходимых условий для образования и эффективного успеха всех детей, независимо от их умственных и физических способностей, социального и экономического статуса, культуры, личных характеристик их родителей, а также обеспечение доступа к образованию для всех. То есть инклюзивное образование - это один из процессов распространения системы образования, направленный на обеспечение доступа к качественному образованию для всех. Инклюзивное образование - это включение детей с особыми образовательными потребностями в качественную образовательную среду, независимо от их физических, умственных, интеллектуальных, культурных, этнических, языковых и других характеристик, устранение всех

препятствий для их качественного образования и их социальной адаптации. обучения, предполагающего интеграцию [2]

Инклюзивное образование - определяет равные права всех детей и позволяет им развивать необходимые навыки взаимодействия с людьми

В оценочной деятельности существует два направления психолого-педагогической поддержки: актуальное - направленное на решение проблем, с которыми ребенок сталкивался ранее; перспективный - направлен на учет и предотвращение возможных отклонений в обучении.

Оба направления могут быть реализованы совместными усилиями всех специалистов службы сопровождения педагогического процесса. В своей деятельности необходимо учитывать три компонента, которые взаимосвязаны:

• диагностика развития ребенка (психического, личностного, социального);

• реализация индивидуальных и групповых программ коррекционно-развивающей направленности;

• Анализ образовательной среды с точки зрения требований к оценке уровня развития ребенка через систему обучения и развития и оценивания [3].

Формой психолого-педагогического сопровождения данной категории студентов является процесс критериальной оценки успеваемости. Психолого-педагогическая поддержка детей с особыми потребностями подразумевает тесное взаимодействие специалистов (учителя-предметника, психолога, логопеда, специального педагога, социального педагога), школьного врача, других учителей и родителей. Психолого-педагогическое сопровождение критериальной оценки учебных достижений учащихся с особыми образовательными потребностями должно быть направлено на:

- поддержка здоровья и физических сил ребенка: организация системы охраны здоровья ребенка, участие в индивидуально подобранных физических нагрузках, оздоровительных уроках;

- поддержка интеллектуального развития детей: выявление и развитие познавательных особенностей каждого ребенка, создание условий для успешной учебной деятельности;

- поддерживать ребенка в сфере общения: создавать условия для гуманного взаимодействия детей, поддерживать детей в проявлении личных способностей в свободное время, помогать им делать осознанный выбор;

Психолого-педагогическая поддержка - это выявление личных интересов в консультации с ребенком, что мешает ему развивать свои стремления и возможности для достижения определенных целей при сохранении качеств и ценностей, самостоятельного достижения результатов обучения, самообразования, социализации, образа жизни. помочь преодолеть трудности. Психолого-педагогическое сопровождение в практике инклюзивного образования включает услуги социально-психологической педагогической ситуации в зависимости от возможностей и потребностей каждого ребенка [4].

Один из основных принципов психолого-педагогической поддержки - не только оказать человеку своевременную помощь и поддержку, но и помочь ему самостоятельно преодолеть трудности этого процесса; научить брать на себя ответственность за развитие личности и помочь стать полноценным субъектом общественной жизни.

Психолого-педагогическая поддержка особенно важна в контексте инклюзивного образования: индивидуальный подход к детям разных категорий на уроках с учетом их индивидуальных особенностей, прогнозирование возможностей развития и стремление к эффективному взаимодействию в коллективе. Один из основных принципов психолого-педагогической поддержки - не только оказать человеку своевременную помощь и поддержку, но и помочь ему самостоятельно преодолеть трудности этого процесса; научить брать на себя ответственность за развитие личности и помочь стать полноценным субъектом общественной жизни. Все это требует пересмотра существующей системы психологической службы в образовательных учреждениях. Внесение изменений в штатное расписание за счет увеличения штатной численности, снижения нагрузки на учителей и психологов, изменения психологических инструментов и т. д.

Психолого-педагогическая поддержка детей с особыми образовательными потребностями оказывается по следующим направлениям:

- изучить индивидуальные особенности ученика, познавательную деятельность, поле воли,

особенности развития воспитательной ситуации в семье;

- определить уровень усвоения общеобразовательной школьной программы;
- определить эффективность выбранной программы и методов, влияющих на уровень развития ребенка;
- определить направление работы с ребенком и предотвратить отклонения в развитии ребенка.

Включение инклюзивного образования в процесс обучения детей с особыми потребностями в средних школах и устранение недовольства и недопонимания со стороны родителей теперь позади. В результате непрерывной пропагандистской работы общество овладело качествами гуманности и сострадания с другой стороны. Теперь необходимо обратить внимание населения на специфику образования, направленную на устранение барьеров, разделяющих детей по полу, происхождению, религии, статусу. Для этого необходимо максимально полно и всесторонне объяснить суть и истинную сущность концепции инклюзивного образования.

Таким образом, применительно к инклюзивному образованию необходимо обращать особое внимание не только на технические условия взаимодействия детей с особыми потребностями с общеобразовательными учреждениями, но и на базовую специфику образовательного процесса, основанную на психофизических возможностях детей. с особыми потребностями.

Список литературы

1. Мовкебаева, З.А. Вопросы подготовки педагогических кадров в Республике Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования // Педагогика и психология. – 2013. – № 2 (15). – С.6-11.
2. Кусбеков Ж.С. Психология в школе // Теоретические вопросы психологии. – 2016. – № 3 (93). – С.17-18.
3. Выготский, Л.С. Вопросы теории и истории психологии. – М. : Педагогика, 1982. – 488 с.
4. Грачев, Л.К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов. – М. : – 1992. – 345 с.

ӘОЖ 37.013(075)

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰРЫЛҒЫ МОДЕЛІ РЕТІНДЕ

Салов М.В., Кусбеков Ж.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қаласы

Аннотация. *Бұл мақала инклюзивті білім беруге арналған және барлығының сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған. Адаптивті білім беру – білім беру жүйесінің кең таралған процестерінің бірі. Ол ерекше білім беруді қажет ететін балаларды олардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан сапалы білім беру ортасына қосуды, барлық кедергілерді жоюды, сапалы білім алу үшін олардың әлеуметтік бейімделуі мен социумға интеграциялануын көздейді.*

Кілт сөздер: *инклюзивті білім беру, ерекше қажеттіліктері бар балалар, педагогикалық және психологиялық қолдау, түзету, даму.*

ӘОЖ 502/504:37.03

ҚОРШАҒАН ОРТА ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ОҚУ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Джумакаева Б.С., Мендигалиева А.С., Зиналиева М.З., Бакесова Р.М.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннатоция. *Мектепке дейінгі жаста экологиялық тәрбие балаларды сыртқы әлеммен, тірі және жансыз табиғат объектілерімен таныстыру, сондай-ақ планетадағы барлық тіршілік*

иелерінің өзара байланысын зерттеу арқылы жүзеге асырылады. Бұл баланың жеке басының жан-жақты және үйлесімді дамуының маңызды аспектісі. Табиғаттпен қарым-қатынас, оның құпияларын білу адамды қызықтырады, оны сезімтал етеді. үлкен балалар өз Отанының табиғатын таниды, соғұрлым олар оны жақсы көреді. Қазіргі уақытта балалар біздің планетамызды, оның біз тұратын бұрышын, балалық шағымызды өткізген жерді жақсы көруі керек.

Кілт сөздер. *қоршаған орта,экологиялық білім, әдістер.*

Қоршаған орта пәнін оқыту әдістемесі – педагогикалық ғылым. Бұл жаратылыстану негіздері циклінен алған білімдеріне сүйене отырып мектепке дейінгі кезеңде оқытуға қажетті теориялық, әдістемелік білім мен білікті, педагогикалық шеберлікті үйрететін курс болып табылады.

Кіші жастағы оқушылар дүниені біртұтас күйінде қабылдайды, оның көріністерін биологиялық, физикалық, химиялық құбылыстарға бөлмейді. Жаратылыстану білімін интеграциялап оқытудың алғашқы кезеңінде табиғат құбылыстары туралы дұрыс, біртұтас түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді, табиғат туралы ғылымдарды одан әрі саралай оқып үйренуге белгілі бір негіз қалайды. Оны оқып-үйрену барысында дүниенің материалдығы мен танымдылығын, құбылыстардың өзара байланысын, заңдылықтар мен эволюция идеяларын түсінуге қадам жасалады[1].

Қоршаған дүние обьективті түрде өмір сүретін болғандықтан, ондағы заттар мен құбылыстары алдымен санада бейнеленеді. Көру, сезіну, түйсіну арқылы сезім мүшелерге материалдық түрде әсер етеді де біз оларды қабылдаймыз. Қабылдау барысында сыртқы сезім мен ішкі сезімдер біріге отырып танымды нақтылай түседі. Сезім арқылы танған дүниені ғылыми біліммен байланыстырғанда ғана білім қалыптасады.Оқу үдерісінде баланың қызығушылығын, өздігінен үйрену, танып білу белсенділігін арттыру мақсатында жүргізілетін оқу жұмыс формаларын ұйымдастыруға үйретуді. Жаратылыстанудың жалпы әдістемесінің аса маңызды міндеттерінің бірі-ғылым ретінде жаратылыс пен оқу пәні ретінде жаратылыстану арасындағы байланысты анықтап береді [2].

Мектепке дейінгі кезеңде «Қоршаған орта» ұйымдастырылған оқу қызметін оқыту 2 бағытта жүзеге асады. Оның 1-бағыты:Айнала дүние және табиғат туралы балаларда білім қалыптастыру. Мұнда оқушыларға «табиғат-адам-қоғам» арасында диалектикалық бірлікті жүйе екендігін түсіндіру.

2-бағыт бойынша экологиялық білім мен табиғатты қорғау жайлы тәрбие берілуі керек. Табиғатты қорғау-дүниетанудың бүкіл курсының мәні болып табылады. Басты назар балалардың табиғатты қорғау іс-шараларына тікелей қатысуына жағдай жасауға, осындай жұмыстың маңызын түсінуге бағытталуы тиіс.

Табиғат туралы мәліметтердің көлемі өте кең. Осыған байланысты оқу материалын ғылымилығы негізінде іріктеу, топтау мен өңдеу, материалды зерттеу тәртібі мен жүйесін анықтау әдістеме міндеттері болып табылады. Балалар табиғат пен адамның шаруашылық қатынасын зерттей отырып білім алып қана қоймай, сондай-ақ оларда практикада қажет болатын машық пен дағды қалыптасады. Ғылым негіздерін оқытудың неғұрлым тиімді әдістері мен амалдарын жасау әдістеменің тағы бір маңызды міндеті болып табылады. Ол мұғалімге ғылыми материалдарды балалар үшін қалай түсінікті етуге болатынын көрсетеді, табиғат туралы ғылымдарды зерттеуге негіз қалайды [3].

Табиғаттағы обьектілер мен құбылыстарды танып білу деген баланың логикалық ойлауына жол ашатын өте құнды материалдар болып табылады. Осы тұрғыда жаратылысты танып білу кезінде жүргізілетін түрлі әдістер барысында балаға тек білім ғана білім ғана беріліп қоймай жан-жақты тәрбие беріледі. Әрбір оқу қызметі тәрбиелік мәнді болуы бірінші кезекті, яғни оқу мен тәрбиенің тұтас жүйе екендігі белгілі.

Балалардың адамгершілік қасиеттерін, дұрыс мінез-құлықтарын қалыптастыру арнайы жарияланбаған.Ол құрамдас бөліктері мен әртүрлі әдістері арқылы іске асып отырады. Бұл қағиданы дұрыс түсініп, жүрегімен қабылдаған әрбір мұғалім өзі әрбір тәрбиелік функциясын өз бетінше – ақ ұйымдастырып отырары сөзсіз, әрі міндетті. Әрбір сабақ талдау арқылы жүруі шарт. Талдау – бірлескен ізденіс. Ізденіс барысында мұғалім әр баланың көңіл-күйін бақылауға, ой-пікірін байқауға, яғни интелект деңгейін анықтай алады. Адами құндылықтар бала бойына іс - әрекет барысында

беріледі. Өйткені өзгенің басындағыны өз басында өткізгендей етіп қабылдауы баланың болашағын аңғаруына, айналасындағылардың іс - әрекетін түсінуге, ой елегінен өткізіп, сезінуіне ықпал етеді. Тәрбие дегеніміздің өзі де ең алдымен баланың сезімін оятып, әсершілдігін дамыту. Сезімді тәрбиелеу- яғни баланы қоғамдық мәні бар, адамдарға жақсылық ететін құлық-қасиеттерден рахат, қуаныш табуға баулу деген сөз [4].

Дүниетанымдық көзқрас балаларға бірден беріле қоймайды, ол ұзақ, үздіксіз берілетін оқу-тәрбие негізінің жемісі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған ортаны тануындағы міндеттері:

- мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауына сай келетін қарапайым экологиялық білім беру;
- табиғат әлеміне танымдық қызығушылығын арттыру;
- табиғи нысаналар мен құбылыстарды бақылау дағдыларын қалыптастыру;
- табиғат аясында өзін-өзі ұстаудың қарапайым жолдары мен күнделікті өмірде табиғатты жүйелі түрде пайдалану дағдыларын дамыту;
- өзінің табиғатқа қарсы жасаған іс-әрекетінің аяғы немен аяқталатынын көру, сезіну дағдыларын қалыптастыру;

Қоршаған орта ұйымдастырылған оқу қызметі диалектикалық көзқарас қалыптастыру үнемі бірізділікпен, яғни табиғат элементтерінің бір-біріне байланысты құбылыстар сырына үңілу. Дүниетанымдық көзқарас балаларға бірден беріле қоймайды, ол ұзақ, үздіксіз берілетін оқу - тәрбие негізінің жемісі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған ортаны тануындағы міндеттері:

- мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауына сай келетін қарапайым экологиялық білім беру;
- табиғат әлеміне танымдық қызығушылығын арттыру;
- табиғи нысаналар мен құбылыстарды бақылау дағдыларын қалыптастыру;
- табиғат аясында өзін-өзі ұстаудың қарапайым жолдары мен күнделікті өмірде табиғатты жүйелі түрде пайдалану дағдыларын дамыту;
- өзінің табиғатқа қарсы жасаған іс-әрекетінің аяғы немен аяқталатынын көру, сезіну дағдыларын қалыптастыру;

Мектепке дейінгі кезеңде бір оқу қызметінде бір ғана әдіс қолдану сирек пайдаланылады, керісінше бір әдіс екінші әдіспен үйлестіріліп отырылуы шарт. Білім беру мақсаттарына нәтижелі қол жеткізу үшін әдістердің қайсысы неғұрлым тиімді екенін анықтап алу қажет[5].

Оқыту әдістерін жіктеп, топтауға негізгі дидактикалық белгілері алынады. Бүгінде дидактикада таңдап алынған белгілердің негізінде бірнеше әдістердің жіктеу тобын бөліп көрсетеді. Мысалы; оқушылардың танымдық деңгейі бойынша, мұғалімнің білім берудегі іс-әрекетінің сипатына, білім алу көзіне байланысты топтап, жіктелгені белгілі.

Мектепке дейінгі кезеңде сөздік әдістері (баяндау немесе түсіндіру, әңгіме, әңгімелесу, суретпен жұмыс); 2. Практикалық әдістері (бақылау әдісі, зерттеу әдісі, жаттығу әдісі, практикалық жұмыстар, зертханалақ жұмыстар, дидактикалық ойындар);3. Көрнекілік әдістері (иллюстрация түрі - плакаттар, кестелер, суреттер, карталар, бейнелер, муляждар, макеттер және демонстрация түрі-тәжірибелер, телекөрсетілімдер, бейнефильм-дер, компьютерлік бағдарламалар) қолданылады.

Мектеп жасына дейінгі балалар қоршаған орта туралы біліп қана қоймай ол туралы білімдерін сөз арқылы білдіріп, қабылданған заттың атауын білуі қажет. Бақылау және экскурсия секілді практикалық әдістерді пайдалана отырып, мектепке дейінгі ұйымда аралатып, онда («қандай бөлмелер бар? Біз қазір тұрған бөлме қалай аталады? Мына есік қайда апарады?») бұрын байқаған, көрген заттарды («Топ бөлмесінен шықсақ қайда барамыз? Солға бұрылсақ не болады?») есіне түсіреді.

Балаларды табиғатқа топсеруенге шығару арқылы олардың сөздік қорының толығуына мүмкіндік береді. Топсеруен кезінде балалар туған қаласы, көшесі туралы, балабақша қайда орналасқандығы және түрлі мамандықтар, еңбек құралдары,көліктер туралы сөздерді игереді.

Ересек топтағы бала мектепке дейінгі ұйым бағдарламасына сай өткізілетін ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттерінде қағаздарды, заттарды, маталарды, шыныдан, темірден,

ағаштан, пластмассадан жасалған бұйымдарды салыстырады , жаңа сөздерді игереді, білімдерін толықтырады.

Табиғаттағы еңбек барысында балаларда қоршаған ортаға деген қамқорлық сезімі қалыптастады. Ұжымдаса еңбектену балаларда бір-біріне көмектесу секілді адамгершілік сезіммен ұштасып жатады.

П.Г. Саморукованың айтуынша табиғаттағы еңбек мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлық қабылдауының дамуына жағымды әсер етеді. Педагог еңбектің нәтижесі мен мақсатына жеткеннен кейін балалардың зейінін заттардың сипаттық ерекшеліктеріне аударады. Мысалы, өсімдік суаруды қажет ететіндігі, жапырақтарының жағдайы, топырағының күйі секілді нәрселерге көңіл аударады.

Заттарды және тірі обьектілерді қарау барасы да күрделене түседі. Бала тілі ең алдымен бақыланатын обьектінің әрекетіне, сапасына көңіл аудара бастайды. Мысалы, балалардың қоянды бақылауы бұрынғыдай оның терісімен ғана (ақ, жұмсақ) аяқталмайды, жаңа сапалар (жібектей, жылы) пайда бола бастайды. Мынадай етістіктер пайда бола бастайды: секіреді, отырады, жейді, сәбізді күтірлетеді. Қазір бақылап отырған обьекті бұрынғы бақыланған обьектімен салыстырылады және сипаттама беріледі[6].

Сол арқылы білім қорлары молайып, әрекет пен заттың белгісін сипаттайтын жаңа сөздерді игереді.Әр әдістің өзіне тән қолдану ерекшіліктері бар. Айталық, сөздік әдістерді қолдануда оқушылардың білім алу көзі мұғалімнің сөзі болып табылады. Білім көздері бойынша бөлінген оқыту әдістері оқып –үйрену кезінде бір - бірін толықтырады және жүйе құра отырып, өзара әрекет етеді.

Балалар кез келген бұйымды, модельді жасамас бұрын, олардың түр сипатына, өлшемдік формасына талдау жасап барып оларды дайындау тәсілімен танысады. Әсересе бейнелеу өнері ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде ермексазбен жұмыс орындауда т. б. әртүрлі табиғи материалдардан жұмысты орындап үйренуде тығыз байланысты. Нақты айтқанда бұйымдар мен модельдерді дайындап үйренуде ол бұйымдардың эстетикалық жағынан көрнекті болып келуі қажет етілетін талаптың бірі.

Мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған ортамен таныстыруда балалардың белсенділігін дамыту мақсатында пәндік-дамытушы орта дұрыс ұйымдастырылу қажет.Балалар үшін қоршаған ортазаттармен әрекет жасауы, саналы түрде таңдауы дамитын қажетті және қызықты орта болып табылады. Сондықтан бұл оқу қызметі танымдық іс-әрекет икемділік, маусымдық, отбасы тәрбиесімен сабақтастық ұстанымдары негізінде құрылуы тиіс[7].

Әдебиеттертізімі:

1. Королева А. Естествознание для малышей : программа экологического воспитания детей старшей группы (5-6 лет) / Дошкольное воспитание. 1998. - N 10
2. Николаева С. Н. Воспитание экологической культуры в дошкольном детстве / М: Просвещение 2002.-144б.
3. Кокуева Л.В. Воспитание дошкольников через приобщение к природе/-М.:АРКТИ, 2005. - 248 б.
4. Т.А.Копцева: Природа и художник: Художественно-экологическая программа по изобразительному искусству-издательства Сфера, 2008
5. Горбунова, Г.А. Развитие экологической культуры дошкольников//Дошкольная педагогика. - 2005. - № 6. - Б. 10-16.
6. Павлова Л. «Игры как средство эколого-эстетического воспитания»//Дошкольное воспитание, 2002 г. № 10, с. 40.
7. Попова Т.И. «Мир вокруг нас», материалы комплексной программы культурно-экологического воспитания детей дошкольного возраста и младшего школьного возраста. -1998 г. Педагогика - 2002 г. , № 7.

УДК 502/504:37.03

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА

Джумакаева Б.С., Мендигалиева А.С., Зиналиева М.З., Бакесова Р.М.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В дошкольном возрасте экологическое воспитание проходит через ознакомление детей с окружающим миром, с объектами живой и неживой природы, а также с изучением взаимосвязи всего живого на планете. Это является важным аспектом всестороннего и гармоничного развития личности ребёнка. Общение с природой, познание её тайн облагораживает человека, делает его более чутким. больше дети будут узнавать природу своей Родины, тем больше они будут любить её. Дети в наше время должны любить нашу планету, тот её уголок, где мы живем, где мы провели своё детство.*

Ключевые слова: *окружающая среда, экологическое образование, методы.*

ӘОЖ 502/504:37.03

ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ТАНУДА 4К МОДЕЛІН ҚОЛДАНУ

Джумакаева К.С., Джумакаева Б.С., Мендигалиева А.С., УтеповаМ.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар туралы айтылады және олардың білім беру процесінің деңгейіне әсері атап өтіледі және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды қолдану бүкіл оқу процесін өзгертуге мүмкіндік береді және мұғалімге оқу процесіне жаңа формалар мен әдістерді енгізуге мүмкіндік береді, бұл сабақты қызықты етеді. Таным процесінде мұғалім мен оқушылардың бірлескен іс-әрекеті, оқу материалын игеру таным процесіне өзінің ерекше жеке үлесін қосады: білім, идеялар, іс-әрекет тәсілдері алмасады.*

Кілт сөздер: *Қоршаған орта,4к моделі, білім,әдістер, дағды.*

ХХІ ғасырда оқуды немесе жазуды білмейтін адамды емес, оқып-үйренуді, үйренгенін жетілдіруді және жаңа нәрсені үйренуді білмейтін адамды сауатсыз адам деуге болады - Элвин Тоффлер.

Балаларды ХХІ ғасырда өмір сүруге, еңбек етуге және сол қоғамның азаматы болуға дайындау қарапайым міндет емес. Жаһандану, жаңа технологиялар, көші-қон, нарықтық өзгерістер, елдер арасындағы бәсекелестік, саяси қатерлер мен экологиялық проблемалар секілді бірқатар мәселелер ХХІ ғасырда оқушыларға қажетті білім, білік пен дағдыларды дамытуды талап етеді. Педагогтер, министрліктер мен үкімет, оқу орындары, жұмыс берушілер мен зерттеушілер бұл қабілеттерді ХХІ ғасырдың білігі, неғұрлым жоғары деңгейде ойлау қабілеті, оқытудың неғұрлым терең нәтижелері, сондай-ақ кешенді ойлау және коммуникативтік дағдылар сияқты терминдер негізінде анықтайды[1].

Қазіргі кезеңде ХХІ ғасыр білімі мен білік-дағдылары ұғымдарына көптеген анықтамалар беріліп жүр. Бүгінгі дәрісімізде ХХІ ғасыр дағдыларына берілген бірқатар анықтамаларға шолу жасаймыз. Алдымен Мельбурн университеті базасында Cisco, Intel и Microsoft корпорациялары әзірлеген ХХІ ғасырдағы Оқыту және бағалау білігі бойынша Консорциумның (AT21CS) берген анықтамасына тоқталуға болады.Аталған консорциум құрамына Австралия, Финляндия, Португалия, Сингапур, Ұлыбритания және АҚШ кіреді. Консорциум жаңа ғасырда қажетті білім-біліктер мен құндылықтарды, этикалық қатынастар мен ұғымдарды төрт дәреже бойынша топтастырады:

- *Ойлау тәсілдері*: креативті және инновациялық ойлау, сыни ойлау, проблемаларды шешу, шешім қабылдау және оқу үшін оқыту (*метакогниция* немесе *метатаным*).
- *Жұмыс тәсілдері*: коммуникация және бірлесіп әрекет ету.

• *Еңбек құралдары*: ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану білігі және ақпараттық сауаттылық.

• *Өмірлік дағдылар*: азаматтық ұстаным, өмір мен мансап, жеке және әлеуметтік жауапкершілік, оның ішінде мәдени сауаттылық және құзыреттілік.

Ғалымдар қоршаған ортаны тануда адамға қажет осы мәселені зерттеп бірнеше жүздеген жұмыс берушілер арасында XXI ғасыр дағдыларына байланысты сұхбат жүргізіп, соның негізінде «өмір сүрудің жеті дағдысын» ұсынды:

1. Сын тұрғысынан ойлау және проблемаларды шешуге қабілеттілік.
2. Ынтымақтастық және көшбасшылық.
3. Зеректік және бейімделуге қабілеттілік.
4. Бастамашылдық және іскерлік.
5. Тиімді ауызша және жазбаша коммуникация.
6. Ақпаратты алу және талдау білігі.
7. Білімге құмарлық және қиял.

Осы топтастыру нәтижесінде қоршаған ортаны танудың 4 К моделі жасақталды.

1. Креативтілік
2. Коммуникативтілік
3. Командалықжұмыс
4. Сын тұрғысынан ойлау

Сын тұрғысынан ойлау

- ✓ Тек қана оқу үшін ғана емес, өмірде қажетті ойлау дағдыларын қалыптастыру;
- ✓ Мәселені көре білуге;
- ✓ Стандартты емес шешімдерді табуға үйрету:
- ✓ Сұрақтар қоюға ,түрлі дәлелдер айту;
- ✓ Өз іс-әрекеттеріне талдау жасауға;
- ✓ Істеген жұмыстарына баға беруге және бағалауға;

Креативтілік

- ✓ ойлауда, сезінуде, қарым –қатынас жасауда, икемдідік
- ✓ -сондай-ақ іс-әрекеттің жеке тңрлерінде, бірегейлілігі;
- ✓ жеке тұлғанемесеонынжекежақтарын;
- ✓ бөлшектердіқосуарқылыжетілдіруқабілеті;
- ✓ мәселенішешу қабілеті, яғниталдауқабілеті;

Командалықжұмыс

Ынтымақтастық – кәсібисалағақарасты құзыреттілікпентығызбайланысты. Жалпымақсаттыжәнеоғанжету жолындағы рольдердіайқындайотырып, оныңнәтижесінбағалайалуқабілеті.

- ✓ Мақсат қою оған қол жеткізу;
- ✓ Бірлесіп жұмыс істеуге үйрету:
- ✓ Жалпы жауапкершіліктерін дамыту;

Коммуникативтік дағдылар

- ✓ Сөздік- логикалық ойлауды дамытуға арналған ойындар және жаттығулар;
- ✓ Келіссөздер жүргізу және байланыс орнату,
- ✓ әңгімелесушіні тыңдау және өз көзқарасын жеткізу қабілеті өмірлік дағдыға айналдыру

Осы технология аясында қоршаған ортаны тануда мына әдістерді қолданамыз:

1.Белбеу әдісі- Сабақтың жаңа тақырыбын ашу

2.“Блум таксономиясы тәсілі.Блум түймедағы (әр топтан бір-бір адамнан шығады, мысалы: 6- студент шықты бір –бір сөйлемненайтады,сонда жалпы бір әңгіме құрастырылып шығады)

4.Жеміс ағашы (өзі –өзі бағалау, қандай деңгейді екенінбіледі)

5. Пицца әдісі.Сабаққа байланысты күрделі тапсырма беру

6.Бес саусақ әдісі (сабақтың соңында сұрақтар әр саусақта сұрақтар болады, не қызықты болды, неге қол жеткіздің, не қиын болды, не ұнады, не ұнамады)

7.Сәйкестендіру- берілген тапсырмаға байланысты Лулия шеңберін қолдану,

8. 3 Қ-стратегиясы-(құнды,қызықты, қиын деп қортынды жасауға болады).[2,3]

Білім беру ұйымдарында балалардың бойында XXI ғасыр білік-дағдыларын дамытудың да азаматтық себептерінің өзіндік негізі бар. Жас ұрпаққа азаматтық білім қажет, дегенмен олардың азаматтық сана-сезімінің өсуіне ықпал ету үшін мемлекет және азамат туралы ақпаратты жаттатып, қайта айтқызу жеткіліксіз болып табылады.

Сонымен қатар олардың не үшін және қалай жауапты азамат болуы керектігін білуі аса маңызды. Бұл балалардың жаңалық мәліметтерін талдай білуі, өз ұстанымын анықтауы және ақылға салып дауыс бере білуі үшін қажет. Оларға болашақта қоғамдық міндеттерді шешу стратегияларын қарастыру және ұсыныстар жасай білу үшін қиындықтарды жеңе білу қабілеті қажет. Тиімді ауызша және жазбаша коммуникацияға қабілеттілік оларға өз пікірін білдіру, өз құқықтарын қорғау, жаңа стратегияларды ұсыну үшін қажет болады. [4,5]

Жоғары айтылғандарды түйіндей келе, 21 ғасырда балалар игеруі тиіс негізгі 16 дағдыны бөліп көрсетуге болады. Алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануына іргелі білім негіздері немесе функционалды сауаттылық ықпал етеді. Олар:

1. Оқу сауаттылығы
2. Математикалық сауаттылық
3. Ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы
4. АКТ- сауаттылығы
5. Қаржы сауаттылығы
6. Мәдени және азаматтық сауаттылық

Ал, балалардың күрделі тапсырмаларды шешуіне құзыреттіліктері негіз болады. Құзыерттіліктері 4К моделі негізінде жүзеге асырылады. Олар: сыни ойлау, креативтік, коммуникативтілік дағдылар мен командада жұмыс істеу. Балалардың құбылмалы, ақпараттар жылдам өзгеретін заманда өз міндеттірн шешуге келесі тұлғалық қасиеттер негіз болады: білімқұмарлық; бастамашылдық; табандылық/қайсарлық; икемділік, көшбасшылық, әлеуметтік және мәдени сауаттылық.

1-кесте. XXI ғасырда балалар игеруі тиіс 16 дағдылары

XXI ғасыр дағдылары		
Іргелі білім негіздері / функционалдық сауаттылық	Құзыреттіліктер	Мінезі
күнделікті өмірде негізгі дағдыларды қалай қолданады?	*күрделі тапсырмаларды қалай шешеді?*	*құбылмалы жағдайларда өз міндеттерін қалай шешеді?*
1. Оқу сауаттылығы 2. Математикалық сауаттылық 3. Ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы 4. АКТ- сауаттылығы 5. Қаржы сауаттылығы 6. Мәдени және азаматтық сауаттылық	1. Сын тұрғысынан ойлау/ проблеманы шешу 2. Креативтілік 3. Коммуникация / Қатынас 4. Командада жұмыс/ Ынтымақтастық	1. Білімқұмарлық 2. Бастамашылдық 3. Табандылық/қайсарлық 4. Икемділік 5. Көшбасшылық 6. Әлеуметтік және мәдени сауаттылық
Үздіксіз білім		

Қорыта келгенде осы 4к моделінің стратегияларын қолдану барысында мынадай нәтижелерге қол жеткізуге болады:

-Білімалушылардың оқуға қызығуы;
-Іскерлік дағдысының дамуы;
-Ойлау белсенділігі, тапқырлығы;
-Өзінедеген сенімі қалыптасадыбастады.
-Балалар басқалармен қарым-қатынас жасай біледі;
-Басқаларды тыңдап кезкелген жауапқа сыйластық, түсіністікпен қарайды;
-Өз ойын топ алдында ашық айтып қорғай біледі;
-Өз бетінше ізденуге үйретеді;

-Сабаққа деген белсенділігі жоғары бола бастады.

Осындай жұмыстардың нәтижесінде бүгінгі күн талабына сай сауатты, білімді балалар тәрбиелеуге болады. Ол үшін көп ізденіп, көп оқып, ізденіс үстінде болу керек. [6]

Әдебиеттертізімі:

1. Аслан Саринжипов рассказал о проблемах дошкольного образования [Электронный ресурс]. URL: https://kapital.kz/ gosudarstvo/47635/aslan-sarinzhipov-rasskazal-o-problemah-doshkolnogo-obrazovaniya.html (дата обращения: 07.02.2016).
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстанна 2011—2020 годы, Астана, 2010, — 85 б.
3. Қабдықайырұлы Қ. Оқытудың педагогикалық жаңатехнологиясы: Оқуқұралы. – Алматы: РБК, 1999.
4. ТашеноваА. Сын тұрғысынан ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту // Білім-Образование -2006. -№6. 3-4 б
5. Гурьев С.В. Влияние современных информационных технологий на развитие детей дошкольного возраста // Современное дошкольное образование. – 2018. – №1. – С.61–68.
6. Сухорукова Е.П. Особенности исследования креативности дошкольников на основе концепции креативности Р. Стернберга / Е.П. Сухорукова, Г.Н.Бухер, Е.Г. Бахолдина и др. // Вопросы гуманитарных наук: журнал. – 2012. — №6. – С.100-101.

УДК 502/504:37.03

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОДЕЛИ 4К В ПОЗНАНИИ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Джумакаева К.С., Джумакаева Б.С., Мендигалиева А.С., Утепова М.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье идет речь о современных педагогических технологиях и отмечается их влияние на уровень образовательного процесса и рассматриваются вопросы применения современных педагогических технологий позволяющих видоизменить весь процесс обучения и дающих возможность учителю вносить в учебный процесс новые разнообразные формы и методы, делая урок более интересным. Совместная деятельность учителя и учащихся в процессе познания, освоения учебного материала вносит в процесс познания свой особый индивидуальный вклад: идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности.*

Ключевые слова: *окружающая среда, модель 4к, знания, методы, навыки.*

УДК 004.71;621.36

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ ПРИ ИЗУЧЕНИИ СПЕЦДИСЦИПЛИН

Уракчинцева Г.В.
Западно-Казахстанский инновационно- технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье представлены современные методы обучения специальных дисциплин, которые позволяют сделать обучение гибким и мобильным, а также обеспечить возможность персонализировать его и корректировать.*

Ключевые слова: *средства иметоды обучения, информационный ресурс.*

Новый век внес существенные изменения в дидактику и методы обучения. Педагогика XX века отличается от педагогики XXI века. С начала двадцать первого века в развитии национального и мирового образования произошло много изменений. Самым заметным явлением в настоящее время является интернетизация общества и проникновение цифровых технологий в обучение.

Информационный ресурс личности представляет собой понятие, выражающее уровень усвоения различных видов информации, степенгт овладения и хранения информационных массивов, способами ее обработки и использования в практических целях [1].

Всем университетам необходимо внедрять технические новшества, иначе образование, которое они предлагают, перестанет отвечать вызовам времени и потребностям студентов. Чтобы этого не произошло, необходимо развивать цифровое образование и интегрировать его с традиционным. Поговорим подробнее о самых современных средствах обучения на сегодняшний день.

- Видеообучение. Более 2,3 миллиарда людей уже используют видео на YouTube, чтобы получить образование. Во многих ситуациях смотреть ролики даже удобнее, чем читать. Кроме того, такая форма обучения часто помогает лучше запомнить материал. Сейчас в интернет можно выходить с разных гаджетов, например, со смартфонов и даже телевизоров. Благодаря этому учиться с помощью видео стало еще комфортнее, и такой вид обучения пользуется все большей популярностью.

Вероятно, интересные и интерактивные обучающие ролики будут востребованы и в высшем образовании. Ведь это очень удобно и для студентов, и для преподавателей: стоит только один раз снять ролик, и его сможет посмотреть сколько угодно человек неограниченное число раз. Кроме того, видео решают проблему с логистикой, если студентам, например, нужно ехать в другой город, чтобы прослушать лекцию. В этом случае университет может снять для иногородних студентов серию лекций и организовать онлайн-консультации с преподавателями.

Именно так формируется современная образовательная среда, поэтому университетам однозначно стоит поощрять и студентов, которые используют видео для учебы, и преподавателей, которые их снимают.

- Геймификация обучения. Геймификация - это использование игровой механики для построения образовательных процессов, что способствует вовлеченности, лояльности и конкуренции учащихся. Метод геймификации может включать в себя использование баллов, рейтингов лидеров, прямых конкурсов, наклеек или значков. Это также могут быть более существенные материальные или нематериальные поощрения (призы), например, за хорошую успеваемость.

Именно так формируется современная образовательная среда, поэтому университетам однозначно стоит поощрять и студентов, которые используют видео для учебы, и преподавателей, которые их снимают.

- Геймификация обучения. Геймификация - это использование игровой механики для построения образовательных процессов, что способствует вовлеченности, лояльности и конкуренции учащихся. Метод геймификации может включать в себя использование баллов, рейтингов лидеров, прямых конкурсов, наклеек или значков. Это также могут быть более существенные материальные или нематериальные поощрения (призы), например, за хорошую успеваемость.

Игры в любой своей форме повышают мотивацию студентов. А мотивированность - это залог успеха в обучении. Сам Альберт Эйнштейн считал, что игры являются наиболее возвышенной и продуктивной формой исследования. По его мнению, игровое изучение дает возможность более глубоко погрузиться в тему и приобрести практический опыт. Вдобавок ко всему, геймификация нацелена на групповое, а не на индивидуальное обучение, что также способствует сплочению коллектива и помогает развивать коммуникативные навыки студентов. Такой подход позволяет значительно повысить скорость и качество усвоения новых знаний, а также удерживать внимание учащихся долгое время. По этой причине геймификация так популярна не только в начальной школе, но и в высших учебных заведениях.

- Подкастинг. Обучающие подкасты сегодня - один из самых популярных инструментов современного образования. Свои подкасты создают многие онлайн-платформы и даже такие гиганты, как Apple или Google. Несмотря на бешеную популярность, большинство подкастов сейчас доступны бесплатно.

Как и в случае с видеороликами, подкасты позволяют студенту учиться, когда и где ему удобно. В отличие от обычных лекций, слушать подкасты можно даже без отрыва от рутинных задач, например, во время уборки или по дороге в университет вместо музыки. Студенты могут слушать и

записанные аудиолекции своих собственных преподавателей, чтобы лучше разобраться в сложной теме или повторить пройденный материал перед экзаменом.

Что самое главное, университеты могут использовать подкаст не только для учебных целей, но и для развития своего имиджа и бренда. Так многие учебные заведения запускают свои каналы подкастов, чтобы посредством расширения аудитории привлечь на свои образовательные программы больше абитуриентов.

- Онлайн-оценки. Система оценок очень важна для университетов — с этим не поспорить. Без оценки знаний студенты не смогут отслеживать свой прогресс, вдобавок сами университеты не смогут проконтролировать, чтобы их образование находилось на должном уровне. Сейчас оценки проставляют чаще всего с помощью ручки и бумаги. Автоматизация же способна существенно упростить этот процесс. Речь идет об онлайн-экзаменах, которые являются еще одним современным методом обучения.

Они позволяют упростить не только процесс оценивания, но и саму процедуру проверки знаний. Онлайн-экзамены могут включать в себя как тесты, так и устные рассказы теории (например, на веб-камеру). А с помощью искусственного интеллекта компьютер может обрабатывать и анализировать их, сравнивая с модельными ответами. Так оцифрованные оценки и баллы за онлайн-экзамены гораздо легче обрабатывать. ИИ позволяет провести целостный анализ успеваемости студентов. В результате преподаватели смогут обратить внимание на темы, которые студентам даются сложнее всего, и уделить им больше времени, чтобы повысить успеваемость.

- Самостоятельное обучение. В 2020 году возрос спрос на онлайн-курсы, ведь их неоспоримое преимущество - это возможность изучать материал самостоятельно в оптимальном и корректируемом темпе, с комфортом для каждого отдельного ученика.

Уже сейчас многие университеты предлагают студентам записаться на онлайн-курсы. Даже некоторые программы и сертификаты доступны только тем, кто обучается именно онлайн. Скорее всего, в ближайшем будущем университеты будут тратить все больше средств на развитие сферы онлайн-образования: для этого потребуется выстроить целую инфраструктуру, которая ляжет в основу новой современной образовательной среды.

- Дополненная реальность (VR).

становится все более эффективным инструментом обучения. Эта технология позволяет создать виртуальную копию предмета, как будто он находится в одной комнате со студентом. Например, VR-очки могут смоделировать 3D-модель скелета для студентов-медиков или модель самолета для будущих авиаинженеров. Так намного проще изучить строение многих вещей и их особенности.

- Чат-боты. За последний год использование чат-ботов заметно упростилось. Уже сегодня создаются образовательные библиотеки с поддержкой чат-ботов. Их задача - помогать студентам находить и извлекать информацию из сотен различных источников, объединенных в один ресурс. Также чат-боты применимы в онлайн-обучении: они могут играть роль наставника и гида при прохождении образовательного курса. Так, если у студента остаются вопросы по теме урока, он может попросить бота предоставить дополнительные сведения или ответить на определенные вопросы. Это снизит нагрузку на преподавателей и ускорит процесс обучения, ведь чат-боты, в отличие от живых педагогов, доступны круглосуточно и не нуждаются в отдыхе.

Изучено, что средний уровень удержания знаний: при традиционной лекции – 5%, с использованием обсуждения и инфографика – 15%, видиоматериалов – 35%, интерактивной геймификации – 45%, виртуальной реальности – 50%+ [2,3].

Таким образом, эти данные наглядно демонстрируют, насколько использование современных средств обучения упрощает для студентов понимание и запоминание информации. Такая эффективность данных средств обусловлена тем, что большинство из них опираются на визуализацию знаний. А, как известно, “лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать”. Чтобы не потерять своих студентов, учебные заведения должны внедрять в свою работу современные методы обучения уже сегодня. Особенно важно предоставить учащимся те же преимущества, которые способны предоставить онлайн-платформы: сделать обучение гибким и мобильным, а также обеспечить возможность персонализировать его и корректировать.

Список литературы:

1. Дерижан И, Вальчев Г. Особенности методики обучения современной студенческой аудитории. В: Ежегодник Бургасского свободного университета. Бургас: БРУ, 2015. - с. 165

2. Преподавание и обучение для устойчивого будущего: применение инновационных методов. ЮНЕСКО; 2016. Доступно по адресу: htp: //www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_d.html [Дата обращения 2021-06-08].

3. Анисимов В.В., Грохольская О.Г., Никандров Н.Д. Общие принципы педагогики и современные инновации. М.: Издательский Дом «Просвещение», 2016. - с. 35

ӘОЖ004.71;621.36

АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Уракчинцева Г.В.
Батыс Қазақстан инновациялық - технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада оқытуды икемді және мобильді етуге, сонымен қатар оны жекелендіруге және түзетуге мүмкіндік беретін арнайы пәндерді оқытудың заманауи әдістері берілген.*

Кілт сөздер: *оқыту құралдары мен әдістері, ақпараттық ресурс.*

ӘОЖ 796.926

ШАҢҒЫ СПОРТЫ ҮЙІРМЕСІНДЕ ЖАТТЫҒУ ПРОЦЕСІН ҚҰРУ КЕЗЕҢДЕРІ

Бегилов Т.З., Балхатов А.А.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Шаңғы спортымен айналысушы жасөспірімдердің жаттығу процесін кезеңдерге бөліп, әр кезеңдегі жаттығу процесін егжей-тегжейлі талдап, спортшы бабының физикалық, спорттық, техникалық дайындығының үйлесімді болуы айтылады. Ең басты мақсат жас шаңғышылардың осы сәттегі жетістіктері емес, ересек жасқа жеткеннен кейінгі жетістіктерге іргетас қалау деп есептеледі.*

Кілт сөздер: *жаттығу процесі,спорттық бап, оптимальді дайындық, жаттығу процесін кезеңдеу.*

Оқу-жаттығу процесін қатаң белгіленген кезеңдерге бөлу спорттық баптың даму заңдылықтарымен, маусымдық-климаттық жағдайлармен және жарыстар күнтізбесімен байланысты. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, спорттық бап спортшының дене, психикалық, спорттық-техникалық оңтайлы дайындығының барлық жақтарының үйлесімді бірлігі болып табылады.

Шаңғы спортының дайындығын кезеңдеудің негізгі нұсқасы мынадай – жыл бір үлкен цикл болып табылады және үш кезеңге бөлінеді: дайындық, жарыстық және өтпелі.

Жаттығудың дайындық кезеңі шаңғышы-жарысқа қатысушыны дайындауда аса маңызды болып табылады. Осы кезеңде жарыс кезеңіндегі болашақ жетістіктердің негізі қаланады. Жарыстарда табысқа жетудің «іргетасы» - үлкен жүктеме. Ол дене қасиеттерінің дамуына, функционалдық дайындығын арттыруға, шаңғымен қозғалу әдістерінің техникасын жетілдіруге әсер етеді. Мұның барлығы дайындық кезеңінде жүзеге асырылады. Шаңғышы-жарысқа қатысушының жаттығуындағы дайындық кезеңі үш сатыға бөлінеді.

1-саты - көктемгі-жазғы (жаттығу міндеттеріне сәйкес жалпы дайындық деп те атайды). Оның мерзімі мамыр – шілде айлары болып табылады. Осы уақыттағы дайындықтың маңызды міндеті жалпы дене даярлығы деңгейін біртіндеп арттыру болып табылады. Мұнда физикалық қасиеттерді дамытуға, жалпы жұмыс қабілеттілігін арттыруға, сондай-ақ техника элементтерін игеруге немесе

жетілдіруге көп көңіл бөлінеді. Көріп отырғанымыздай, дайындық кезеңінің бірінші сатысының басында жұмыс негізінен жалпы шыдамдылықтың дамуына бағытталған.

Алайда жылдық циклдің бірінші мезоциклінде арнайы төзімділіктің жекелеген компоненттерін жетілдіруге бағытталған жаттығулар кеңінен қолданылады және бірінші сатының ортасына дейін олар жұмыстың жалпы көлемінің 50%-дан астамын алады, бұл төзімділіктің дамуына септігін тигізеді. Жалпы төзімділік негізінен біркелкі әдіспен, арнайы – ауыспалы, аралық және жарыстық әдістермен шыңдалатынын атап өткен жөн.

Дайындық кезеңінің бірінші сатысының аяқталуына қарай жалпы төзімділіктің дамуына бағытталған жұмыс көлемі азаяды, ал бос уақыт техниканы жетілдіруге, сондай-ақ арнайы төзімділікті құрайтын басқа да қасиеттер мен қабілеттерді дамытуға ықпал ететін жұмыстармен толығады.

2-саты – алдын ала арнайы дайындық сатысы. Ол тамыз айында басталады және шаңғымен жаттығу басталғанға дейін (қар жауғанға дейін) созылады. Осы сатыдағы дайындықтың негізгі міндеті шаңғымен қозғалу кезінде (дайындық кезеңінің келесі кезеңінде) арнайы қасиеттерді одан әрі дамыту үшін ерекше негіз құру болып табылады. Бұл уақытта қарсыз уақыттағы арнайы дайындық құралдарын қолдана отырып, шаңғымен қозғалу техникасының элементтерін жетілдіру жалғасады.

Осы сатыдағы оқу жүктемесінің жалпы көлемі біртіндеп ұлғаюын жалғастырады, циклдік жаттығулардың қарқындылығы да артады. Алайда жүктеменің жалпы қарқындылығының артуы біршама баяу және өсу қисығынан біршама артта қалып отырады. Бұл көлем мен қарқындылықтың өзгеруінің принциптік схемасы, бірақ жеке микроциклдерде көлем, ал оның соңынан қарқындылық қойылған міндеттерге байланысты едәуір ұлғаюы мүмкін. Арнайы дайындық жаттығулары көлемінің күрт ұлғаю жағына қарай, талдаулық сипаттағы жаттығулармен бірге интегралдық әрекет құралдары кеңінен қолданылады, бұл арнайы төзімділіктің біртұтас дамуына ықпал етеді:

1) жалпы дайындық;
2) көмекші;
3) арнайы дайындық;
4) жарыстық.

Дайындық кезеңінің алғашқы екі сатысында жас шаңғышылар бақылау жаттығуларының кешені бойынша, жалпы дене дайындығы (ЖДД) деңгейін, сондай-ақ арнайы дайындық деңгейін бағалау үшін жарыстарға қатысады.

3-саты – арнайы дайындықтың негізгі сатысы. Көптеген ғалымдар оны жеке кезең - негізгі кезең немесе тіпті жарыстық кезең ретінде бөледі. Бұл саты шаңғымен жаттығулар басталған кезден (қар жауумен) басталып, негізгі жарыстар басталғанға дейін жалғасады. Белгілі бір факторларға байланысты қысқы кезеңнің басталу мерзімі әр түрлі болады.

Бұл сатыда негізгі міндеттер шешіледі – арнайы қасиеттерді (ең алдымен, жылдамдықты төзімділік пен жылдамдық-күштік қасиеттерді) дамыту, сондай-ақ шаңғымен қозғалу әдістерін үйрету және жетілдіру, тактикалық шеберлікті жетілдіру және адамгершілік ерік-жігер қасиеттерін тәрбиелеу. Дайындық үшінші сатыда оның соңына қарай шаңғышылар спорттық бапқа келетіндей болып жасалады. Дайындықтың негізгі құралы шаңғымен қозғалу болып табылады. Шаңғышылар бұл сатыда ең көп жүктемені орындайды. Жүктеме көлемінің шыңы осы сатының бірінші жартысына келеді. Бұл уақытта жалпы төзімділіктің дамуына бағытталған ұзақ мерзімді жаттығулар жүргізіледі: жүктеменің қарқындылығы біршама төмендейді. Дайындық кезеңінің қысқы сатысында жас шаңғышылар бірқатар бақылау (немесе басқа да түрлері) жарыстарына қатысады. Әдетте, арнайы дайындық, әсіресе бұл жарыстар үшін жоғары жұмыс қабілеттілігіне қол жеткізуді үдету жүзеге асырылмайды. Бұл жарыстарға шаңғышылар жарыс кезеңіне жүйелі дайындық ретінде қатысады, яғни жүктеме көлемінің, қарқындылығының немесе циклділігінің өзгеруі осы кезеңнің нақты жарыстары үшін арнайы жүргізілмейді.

Осылайша, біз дайындық кезеңінің барлық сатыларын сипаттадық. Жоғарыда айтылғандардан көріп отырғанымыздай, жас шаңғышылармен жаттығу сабақтарының көктемгі-жазғы сатыларында жалпы төзімділік пен күштік қасиеттерін дамытуға баса назар аударылады.

Осы кезеңде өкпенің тіршілік сыйымдылығының артуына, арқа, иық белдеуі, қол, аяқ бұлшық еттерінің дамуына ықпал ететін жаттығуларға елеулі орын беріледі. Оқу жаттығуларда үздіксіз

жаттығу әдісі жиі қолданылады (жүрек соғуының жиілігі 160-170 соғудан /мин жоғары болмайтын ұзақ жұмыс).

Дайындық кезеңінің бірінші сатысында күштілік пен төзімділікті дамыту үшін апталық циклдарда жаттығулардың 1, 2, 4, 5 күндері бөлінеді. Бұл күндері дайындық құралдары болып ойлы-қырлы жер бедерімен ұзақ кростар, қайық есу, велокросстар және басқа да құралдар болып табылады.

Жарыстық кезең (негізгі).

Бұл кезеңнің (1 қаңтардан соңғы жарысқа дейін) басты мақсаты – жоғары спорттық бапқа жету және оны жүзеге асыру. Бұл кезең алдыңғы кезеңнен негізгі жарыстар басталатындығымен ерекшеленеді. Жаттығу циклы енді жарысқа және спортшының дайындығына байланысты жасалуы тиіс. Жарыстарға жақсы дайындықпен келу керек. Жасөспірімдермен жұмыс жасайтын әрбір жаттықтырушының жас спортшыларды стартқа дайындаудың өзіндік әдістері бар, сондықтан әмбебап схеманы ұсыну қиын, бірақ соңғы 5-7 күн ішінде жалпы жүктеменің 50%-ға дейін төмендеуі тиіс екендігі, ал қарқындылығы бұрынғысынша қалуы немесе тіпті артуы тиіс екендігі анықталған.

Жарыс кезеңінде жас шаңғышы-жарысушыны дайындау кезінде мынадай маңызды міндеттер қойылады:

1. Ағзаны жоғары жұмыс қабілеттілігі дәрежесіне жеткізу;
2. Жалпы дене дайындығы деңгейін сақтау;
3. Арнайы дайындықтың (төзімділіктің) ең жоғары (жасына сәйкес) дамуы;
4. Моральдық және ерік-жігер дайындығы мен техника және тактикалықдайындығын жетілдіру;
5. Жоспарланған спорттық нәтижелерге қол жеткізу.

Жарыстарға қатысу – спортпен айналысушының жұмыс қабілеттілігі жөнінде обьективті баға беруге, оның спорттық бабына талдау жасау үшін ең жақсы критерий. Жарыс барысын мұқият қадағалап, шаңғышы-жарысушының денсаулығын объективті және субъективті бағалап, күнделікке егжей-тегжейлі жазбалар жүргізіп отыру қажет.

Кейбір жаттықтырушылар осы кезеңде өз шәкірттерінің жарыстар санын шамадан тыс көбейтуге тырысады. Бұл талпыныстардың негізі жоқ, себебі олар оқушылардың мектептегі сабақ жүктемесі және жалпы білім беретін пәндер бойынша үй тапсырмасын орындауларын ескермейді. Осының бәрі өз кезегінде орталық жүйке жүйесіне айтарлықтай талаптар қояды. Жасөспірім кезінде жарыстарға көп қатысу басты мақсат емес, жарыстар арнайы және ерік-жігер қасиеттерін тәрбиелеу, тактикалық-техникалық шеберлікті және т.б. жетілдіру құралы екендігін естен шығармау керек. Жас шаңғышы-жарысушылардың барлық даярлығы (оның ішінде жарыстарға қатысу) 22-30 жас аралығындағы ең жоғары нәтижелеріне қол жеткізуге (жоғары жетістіктер аймағы) бағытталуы тиіс.

Шаңғышыларды нақты жарыстарға тікелей даярлау мәселесін қозғай отырып, жаттығуларды жарысқа қатысушылардың алдағы жарыстарда кездесетін жағдайларға барынша жақын жағдайда өткізуге баса назар аудару керек. Жас шаңғышылармен жұмыс істейтін жаттықтырушы үшін дайындықтың барлық жылдық циклі бойынша жаттығу жүктемесінің көлемі мен қарқындылығын өзгерту кестесін жасай білу өте маңызды. Ол жарыстардың күнтізбелік жоспары мен шаңғышының жеке ерекшеліктері негізінде жасалады. Кестеде дайындық кезеңдері мен сатылары бойынша жүктеме көлемі мен қарқындылығы өзгеруінің үлкен, орташа және кіші толқындары көрсетіледі.

Шаңғышы-жарысушыны дайындаудағы жүктеме жылдық цикл барысында жекелеген сабақтың нақты міндеттеріне, апталық және айлық циклдарға байланысты үнемі өзгеріп отырады. Жүктеменің толқын тәрізді өзгеруі жаттығу процесі заңдылықтарының бірі болып табылады.

Шаңғышылардың жаттығуында жүктеме толқын тәрізді өзгере отырып, дайындық кезеңінде жоғарылау, жарыстық (негізгі) кезеңде біршама тұрақтанып, жарыстық кезеңнің соңы мен дайындық кезеңінің басында төмендейтін жалпы үрдіске ие. Жүктемені жоспарлау кезінде оның толқын тәрізді өзгерістерін ескеру қажет:

а) микроциклдерде – ұзақтығы 7 күнге дейін созылатын кіші толқындар;

ә) жаттығудың айлық циклында (немесе сатысында) - 3-6 шағын толқындардағы жүктеменің өзгеруін көрсететін орташа толқындар;

в) жаттығу кезеңдерінде – үлкен толқындар, оның ішінде орташа толқындардағы жүктеменің өзгеруі.

Әсіресе аса маңызды жарыстарға дайындық кезінде жүктеменің көлемі мен қарқындылығының артуы мен азаю толқындарын мұқият жоспарлаудың маңызы зор, жоғары спорттық баптың шыңдары көп жағдайда осыған байланысты.

Өтпелі кезең.

Өтпелі кезең жарыстар аяқталғаннан бастап көктемгі-жазғы, яғни жаңа жылдық цикл басталғанға дейін созылады. Бұл кезеңдегі мақсат – шаңғышы шәкірттердің ағзасын жаңа жылдық циклдер жаттығуларына жақсы жағдайда жеткізу.

Негізгі міндеттері:

1. Жаттығу жүктемелерін төмендету;
2. Белсенді демалыс.

Бұл кезеңде мынандай жаттығулар жасалады: бірқалыпты жүгіру, жүзу, велосипед тебу, спорттық ойындар.

Әдебиеттер тізімі:

1. Антонова О.Н., Кузнецов В.С. Медодики специальной подготовки лыжников-гонщиков, Москва, 1999;
2. Абатуров Р.А. Соотношение тренировочных нагрузок различной интенсивности у лыжников-гонщиков в подготовительном периоде, Автореферат дисс. к.п.н., Москва, 1989;
3. Бутин И.М. Лыжный спорт, Учебное пособие, Москва, Владос-Пресс, 2003;
4. Богданов Г.П. Специальная физическая подготовка лыжников-гонщиков младших разрядов, Учебное пособие для тренеров, Москва, Просвещение, 1985.

УДК 796.926

ЭТАПЫ ПОСТРОЕНИЯ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА В КРУЖКЕ ЛЫЖНОГО СПОРТА

Бегилов Т.З., Балхатов А.А.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье автор описал гармонизацию всех аспектов физической, умственной, спортивной и технической оптимальной подготовки спортсмена, разделив тренировочный процесс подростков и молодежи, занимающихся лыжными гонками, подробно оформив тренировочный процесс спортсмена на каждом этапе. При этом главная цель – не только нацелиться на достижения юных лыжников на данном этапе, но и заложить фундамент для будущих достижений во взрослом возрасте.*

Ключевые слова: *тренировочный процесс,спортивная форма, оптимальная готовность, периодизация тренирововчного процесса.*

ӘОЖ 796.83

БОКСТАҒЫ ҚАПТАЛДАН ЖАСАЛАТЫН СОҚҚЫЛАРДЫ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ҮЙРЕТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Тлебалиев А.А., Ғабитов А.Р.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,Оралқ.

Аннотация. *Мақалада оқушыларға бокстың қапталдан жасалатын соққыларын мектеп жағдайында қалай үйретуге болатындығы жөнінде айтылады. Оның негізгі мақсаты, қалай орындалатындығы, міндеті көрсетіледі.*

Кілт сөздер: *Спорт элементтері, сайысушылық ұрыс, төте соққы, қысқа соққылар,соққы күші.*

Дене тәрбиесіндегі сабақ беру пәндері ретіндегі арнайы білім мен қозғалыс-қимылы әрекеті мұғалімнен белгілі бір оқытып үйрету жолдарын білуді талап етеді. Оқытып үйретудің әдістері өте көп және оның бірде біреуі әмбебап бола алмайды.

Солардың бірі мұғалімнің жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерінің

сәйкестігі. Әрине, әрбір ұстаз-педагог барлық оқытып үйрету әдістерін толық көлемде меңгеруі тиіс. Дегенмен, қатарынан көптеген себептерге қарай бір мұғалімдер бір әдісті, ал басқа біреулері басқа бір әдісті жақсы меңгереді. Бұл ерекшеліктерін ескермеске болмайды. Егер, нақтылы жағдайда екі әдістен, мысал үшін, бірдей нәтиже шықса, онда мұғалімнің өзі жақсы меңгерген әдісін пайдаланғаны дұрыс. Осы әдіснама тұрғысында біз дене тәрбиесі сабағында бокс спортының элементтерін қолдануды жөн санадық. Оның ішінде оқушыларға қапталдан жасалатын соққылар әдістемесіне тоқталдық.

Жасөспірім оқушылардың бокс негізінде қажетті күшін жетілдіру дайындығы мүлтіксіз әдістемелік бағытта болу керек

Жасөспірім оқушылардың жылдамдық-күш жетілдіру сапасын бокс спорты арқылы арттыруда әртүрлі жаттықтыру әдісін жекеше нәтижеге жетуін қадағалауды ұсынады.

Оқушыларға қапталдан жасалатын соққыларды үйрету олардан кең көлемде қолдыңептілігін қажет етеді және үйрету арқылы дамытуға септігін тигізеді. Боксшыныңептілігі іс-әрекетінің ерекшелігі бокс туралы әдебиеттерде көп айтылады [1]. Көбінесе, авторлар боксты ауыспалы қарқындылық тән спорт түрі деп есептейді. Боксшыныңептілігі іс-әрекеті қарсыласпен тікелей беттесу арқылы жүзеге асырылады. Бұл рингтегі жағдайдың үнемі өзгеруіне алып келеді.

Боксшылардыңептілігі іс-әрекетін көптеген авторлар зерттеген. Алайда олар өз зерттеулерінде боксшылардың ауыспалы әрекеттерінің деңгейін көрсетпеген, кейбір келтірілген деректер боксшылардың жекпе-жегінің әрнұсқалылығын, өзгермелілігін көрсетеді. Бұл сайысушылық ұрыс кезіндегі соққылар санынан көрінеді. Сондай-ақ арнайы есептегіш құралда тіркелетін соққылар санына да байланысты [2].

Бокста қапталдан жасалатын соққылар алыс және орта арақашықтықтарда пайдаланылады. Егер боксшы қарсыласымен арақашықтықты жақындатқысы келмесе, осындай жие қолданылады немесе қарсыласының қорғанысын бұзуға арналады. Содан кейін орта және жақын қашықтықтарда шабуылды жалғастыруға болады.

Қапталдан жасалатын қысқа соққылар – бокстағы негізгі соққылардың бірі. Себебі мұндай соққы кезінде нысананың жақын болатындығы сондай, қарсылас соққы байқай алмаймыз. Соққы беретін қолдың жолының қысқалығы, соған байланысты иық бұлшық еттердің қатаюы соққының күшін арттырады. Мұндай қысқа соққылар нысанаға нық тиеді.

Қапталдан жасалатын қысқа соққылар. Қысқа арақашықтықтағы шабуылды немесе қарсы шабуылды одан әрі дамытады. Қысқа соққылармен алы және орта арақашықтықтардан да шабуылдауға болады. Ол үшін боксшы жылдам қадамдар жасап, қапталдан жасалатын қысқа соққыларды шабуылға және қарсы шабуылға тиімді пайдалану үшін оны рингтің әр жағына қозғала жүріп жасауды жете үйрену керек.

Сол қолмен басты қапталда соғу.Сол қолмен басты қапталдан соғуды, әсіресе сол қолмен жақсы жұмыс істейтін боксшылар көп пайдаланады. Ондай боксшы болу үшін қарсыласының сол қолы қауіпті. Жақын жерден сол қолмен, басқа немесе денеге бағытталған жұдырықтан қорғану өте қиын. Сол себептен әсіресе қысқа соққылардың басшысының ұпай қорын арттыруға да қосар үлесі көп.

Сол қолмен басқа жасалатын ұзын және қысқа соққылардың арасынан сол аяқпен тағы бір аттап жүзеге асырылатын соққылар негізінен шабуылда қолданылады. Боксшы шабуылда көбіне тек осындай соққылармен ғана жасайды. Сонымен қатар қапталдан жасалатын соққылар қарсыластың қорғанысын бұзу үшін де пайдаланылады.

Қапталдан сол қолмен жасалатын ұзын соққылар қазіргі бокста жиі қолданылады. Оны рингке шығып, тәжірибие жинақтаған боксшылардың бәрі де ұнататын біз күнделікті жарыстардан көріп жүрміз. Бұл соққыны жасағанда алғашқы қимыл оң аяқтан басталады. Созылған аяқтан дененің салмағы алған аттануға көтерілген сол аяққа ауысады. Сол қозғалыспен қабаттаса көтерілген сол қол алдымен төмен түсіріледі, сонан кейін ол төменнен доға жасап, қарсыластың басына ұарай

жұмылады. Қолдың осындай әдісімен нысананы көздеуден, дене де оңға қарай жұмсалады. Міне осындай қозғалыстың бәрі соққының күшін арттырады. Бұл кезде оң қол басты және денені қарсыластың қарсы соққыларынан қорғайды.

Қапталдан сол қолмен басқа тез соққы жасау үшін қарсыластың көңілін өзге жаққа аудару қажет. Ол үшін жалған шабуылдар немесе соққылар пайдаланылады. Сәтті кезеңді күту керек. Сәті түскен кезде бұл қауіпті соққымен нысананы көздейді. Ол үшін мұнда да қозғалыс оң аяққа ауысады. Мұнда қол кең сермеледі. Бар болғаны жарты доға ғана жасап, сонан кейін нысанаға дәл көздейді. Дене алға қарай кілт бұрылады. Соққы нысанаға тиген сәтте сол аяқтың ұшы еденге тіреледі. Мұның бәрі соққының күшін едәуір арттырады. Осындай соққылардан қорғануға дұрыс көңіл бөлмейтін боксшылар көп ретте аса қиын жағдайда қалады. Оң қол әдеттегідей қорғанысқа пайдаланылады. Сол қолмен жасалған соққы кезінде қарсыластың денесі қорғаныссыз қалуы мүмкін. Оң қол мұндай жағдайда шабуылды жалғастыруға дайын болуы керек.

Сол қолмен денені қапталдан соғу. Мұның өткен соққыдан айырмашылығы шамалы. Мұнда дене алға қарай көбірек еңкейеді, аяқ көбірек бүгіледі, соққы беретін қолдың бағыты өзгереді.

Бұл соққының атқаратын міндеті көп. Онымен шабуылды бастауға болады немесе қарсы шабуыл кезінде қорғаныспен тығыз байланыстыра қарсы және жауап соққы ретінде қолданылады және сол қолмен басты қапталдан соғу үшін, қарсыластың қорғанысын бұзу үшін пайдаланылады. Қарсыласты алдау үшін алыс арақашықтықтан осындай соққылар жасалады.

Оң қолмен басты қапталдан соғу. Шабуыл бұл соққымен өте сирек басталады. Ол көбіне сол қолмен жасалған соққыдан кейін, қарсыластың қорғанысы әлсіреген кезде қолданылады [3].

Боксшының бастапқы қалпында оның иегі жабық болады. Қорғаулы иекті нысанаға алу өте қиын. Сондықтан сол қолмен қарсыластың денесіне алдамшы соққылар жасалады. Үздіксіз жасалатын мұндай соққылар қарсыластың қорғанысын негізінен денеге ауыстырады. Сол кезде оң қол нысананы көздейді. Сол қолмен жасалған шабуылда төте немесе қаптал соққылар пайдалануы да мүмкін.

Шабуылда, әсіресе қысқа соққылар көбірек қолданылады. Ол үшін боксшы сол аяғымен ілгері қарай тез бір қадам аттайды. Қозғалыстың жылдамдығы оң аяқтың серпу күшіне, дененің оңнан солға қарай бұрылуына байланысты. Осы кезде дененге жабысып тұрған оң қол доға жасап төменнен жоғары қарай жұмсалады. Сол қолдың жұдырығы басты, ал шынтақ ішті қорғауы керек. Бұл боксшының қарсыластың қарсы шабуылынан қорғайды.

Оң қолмен қапталдан басқа соққы бергенде ұзын соққыларды пайдалану өте қиын. Себебі боксшы оң қолы қарсыласынан алыста болады. Оны сермеген кезде бәсекелес қорғанып үлгереді. Сондықтан бұл соққыға егжей-тегжейлі дайындалуы қажет.

Соққы бастан соғуға рұқсат етілмейтін желке жағынан тимеу үшін соққы берген кезде дене солға қарай диогонал арқылы қозғалады. Оң қолды оңға қарай біраз шығарып, сонан кейін шынтақ тұсында жазық бұрыш жасап тұрған қолды нысанаға оңнан солға қарай доға жасап сілтейді. Саусағы ішке қарай бүгілген жұдырық сонда ғана нысанаға дәл тиеді.

Оң қолмен қапталдан басқа жасалатын қарсы соққы әр уақытта қорғаныспен тығыз байланысты. Егер қарсылас шабуыл жасап, өте жақын келсе, онда боксшы соққы жасау үшін әуелі дене салмағын артта тұрған оң аяққа ауыстырады. Осы кезде қысқа жасайтын арақашықтық пайда болады.

Мұндай жағдайда кеуде оңнан солға қарай бұрылады. Сол аяқтың ұшы ғана еденге тиіп тұрады.

Оң қолмен денені қапталдан соғу. Бұл шабуыл кезінде жасалатын шабуыл соққыға жатпайды. Әсіресе оңқай боксшының орындауына өте ыңғайсыз соққы.

Орта және алыс арақашықтықтардан жасалатын соққылар көбін қарсыластың шынтағына тиюі мүмкін. Қатты сүйекке тигенде соққы берген қолдың саусақтары жарақаттанады. Егер оңқай боксшының қарсыласы солақай болса ғана мұндай алыс және орта арақашықтықтан жасалатын соққылар қауіпсіздеу болады.

Қапталдан денене жасалатын қысқа соққылар көбірек пайданылады. Бұл арада қарсыластың оңқай немесе солақай екені бәрібір. Ол тек бетпе-бет келуі керекнемесе шабуыл жасамақ ниетпен

ұмтылғанда боксшыға оң жақ қырымен келуі тиіс. Оң қолы нысанаға дарымаған қарсылас бір сәт қорғаусыз қалады. Осы сәтті мүлтіксіз пайдаланған дұрыс [4].

Төменде оқушыларға үйреткен соққыларды дамытуға арналған үлгі жаттығулар берілген. Шеңбер жасап, жылжып жүріп жаттығу оқушылардың қимыл мен соққы жасау әдіссын қатар меңгеруіне мүмкіндік бере алады. Төменде соққыларды нысанаға дәл тигізуге арналған бір топ үлгі жаттығуларды беріп отырмыз.

1. Сол аяқпен артқа қарай бір қадам жасаған кезде, сол қолмен төте (оң қол немесе қапталдан) соққы беру.
2. Кеудені оңға немесе солға қарай кілт бұру (сол аяқпен қадам жасағанда солға қарай, оң аяқпен қадам жасағанда оңға қарай бұрылу керек).
3. Оң аяқпен алға қадам жасаған кезде сол қолмен төте (төменнен неме¬се қапталдан) соққы беру. Бұл кезде сол аяқпен көмекші қадам жасалады.
4. Сол аяқпен алға қадам жасаған кезде оң қолмен төте (төменнен немесе қапталдан) соққы беру. Бұл сәтте оң аяқпен көмекші қадам жасалады.
5. Оң және сол қолмен кезек төте (төменнен немесе қапталдан) соққылар жасау. Оң аяқпен қадам жасағанда сол қолмен, сол аяқпен қадам жасағанда оң қолмен соққы беріледі. Әр соққыдан кейін көмекші екі қадам жасалады.
6. Алға аттап, негізгі соққыларды жасау. Соққы оң аяқпен аттағанда сол қолмең сол аяқпен аттағанда оң қолмен беріледі.
7. Дәл осы жаттығу. Бірақ кейін қарай шегініп жүріп жасау керек. Сол аяқты артқа қарайбасқанда сол қолмен, оң аяқты артқа басқанда оң колмен соққы беріледі. Келесі соққы жасаған кезде ғана дененің салмағы кейін тұрған аяққа түсіріледі.

Қазіргі таңда көптеген мектептерде оқушылардың дене тәрбиесі сабағының дәстүрлі түрлеріне яғни, жеңіл атлетика, гимнастика, спорттық ойындарға әсіресе, ер балалардың қызығушылығының төмендегенін байқауға болады. Көптеген ер балалар жекпе-жек спорт түрлеріне назарларын аударып, қызығушылықтарын тудыруда. Сол себепті біздер дене тәрбиесі сабағында бокс элементтерін оның ішінде қапталдан жасалатын соққылар әдістемесін үйрету арқылы оқушылардың денсаулығы мен қимыл ептілігін арттыруды жөн санай отырып, оқушылардың қызығушылығына аса мән бердік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кургузов Г. В. Русанов В. Я. Метод интервальной тренировки для повышения специальной работоспособности боксеров.// Бокс: Ежегодник. – М., 1985. – 15-16б.
2. Градополов К. В. Бокс. Учебник для ИФК. – 4-е издание. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 338б.
3. Ашляев К. С., Бараев Х. А. Бокс әдістері, тәсілдері, спорттық оқу-жаттығуларды ұйымдастыру (оқу құралы). Алматы, 2009.
4. Бараев Х. А, Жарболов Е. М., Ибраимов. Е. С. Бокс. Примерные программы спортивной подготовки для детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ олимпийского резерва, ЦОП по боксу. Алматы, 2009.

УДК 796.83

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ УДАРАМ С БОКУ В БОКСЕ

Тлебалиев А.А., Ғабитов А.Р.
Западно-Казахстанскийинновационно-технологический университет,г.Уральск

Аннотация. *В статье рассказывается о том, как обучить школьников ударам по боксу с боку в школьных условиях. Указывается ее основная цель, как она выполняется, ее задача.*

Ключевые слова: *Элементы спорта, соревновательный бой, меткий удар,короткие удары, сила удара.*

ӘОЖ 796.323.2

БАСКЕТБОЛ ОЙЫНЫНЫҢ ТЕХНИКАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Есеев Т.К., Тлебалиев А.А., Тулегенов Б.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,Оралқ.

Аннотация. *Мақалада баскетбол ойынының техникаларын жетілдірудің әдіс-тәсілдері жөнінде баяндалады. Баскетбол ойынындағы негізгі әдіс-тәсілдердің маңыздылығы жәнеде арнайы ойын кезіндегі техниканың жүйелі түрде орындалуы түсіндіріледі.Ойын кезіндегі баскетболшылардың арнайы психологиялық дайындығын дамыту үшін жасалатын жаттығулар жөнінде баяндалады. Баскетболшылардың арнайы психологиялық дайындығын қалыптастыру жолындағы тұрақты қалыптасқан жаттығулардың негізгі ерекшеліктері ашылады.*

Кілт сөздер: *физикалық, техникалық, команда, факторлар,әдіс-тәсілдер, ойын техникасы, бағалау критерийлері,халықаралық федерация,спортшы техникасы,ойын ережесі.*

Жақсы денсаулық адамның жеке және қоғамның іс-әрекетіне жемісті қатысуының маңызды кепілі. Баскетболмен шұғылдануды мектеп табалдырығынан бастамай жоғары жетістіктерге жету өте қиын. Сондықтан оқушылардың жеке адамды жан-жақты дамытуды дене тәрбиесінің маңызы зор. Баскетбол дамуының түрлі кезеңдерінде тәсілдер саны, оларды орындау әдістері, бағалау критерийлері өзгеріп, жетілдіріліп отырылған.

Баскетбол – бұл бүкіл әлемге тараған ойындардың бірі. Қазақстанның мемлекеттік тәуелсіздігін алуына байланысты республикамызда баскетболды дамытудың жаа беттері ашылуда. 1991 жылы Қазақстан Республикасының Баскетбол федерациясы құрылды. 1992 жылы Ұлттық чемпионат өткізілді. Осы ойын түрінен бүгінде құрлық және әлем біріншілігі өткізіліп тұрады. Халықаралық федерациясы жұмыс жасайды. Баскетбол ойынының қозғалысы адам баласына аса пайдалы табиғи қозғалыс пен дене мүшелерінің қимылынан тұрады – жүгіру, жүру, секіру және лақтыру. Бұл ойынды тоғыз, он жасар баладан бастап қай жаста болсын, бәрі ойнай береді. Сондықтан, бұл оқушылар оқу процесінде ойынның негізгі айла тәсілдері, тыныс алу және ойын жүйесін біледі, жарысқа да қатыса алады. Баскетбол – дене тәрбиесі пәні жаттығуларының бірі ретінде ең тиімді және ағзаға пайдалы болып табылады. Баскетбол ойыны адамның көңілін шаттандырып, іскерлігін арттырады. Бүгінгі баскетбол ойынының даму деңгейі өзінің ең жоғарғы нүктесіне жетті деуге болады, себебі ойынның бүгінгідей жылдамдығы бұрын – соңды болып көрген жоқ. Ойыншының қозғалысы, жүгіру жылдамдығы секіру және лақтыру, кілт тоқтауы. Міне, мұның барлығы жалпы дамыту жылдамдығын, ойыншылардың дайындық деңгейін көрсетеді [1].

Әрбір даму кезеңіндегі спортшы техникасы – бұл ойыншыға ережелер шектеулерінен шықпай күрделі ойын жағдайларында ең тиімді іс-әрекет жасауына көмектесетін тәжірибемен тексеріліп өткен тәсілдер жиынтығы. Кенеттен қлыптасатын ойын жағдайларында ең тиімді нәтижелерге қол жеткізу үшін, баскетболшы ойын техникаларының көптүрлілігін толығымен меңгеріп, белгілі бір жағдайда қажетті тәсіл немесе тәсілдер жиынтығын таңдай біліп, тез арада, әрі нақты орындауы керек.

Техника – ол ойынның тәсілі, ойыншылардың қорғаныс пен шабуылда нәтижеліәрекеттерін қамтамасыздандырып, команда ішінде ойыншылардың бірігіп әрекеттесуі менқарсылық көрсетуін ұйымдастырады. Қазіргі заман техникасы – ол күрестің формасы менәдісінің тарихи дамуы қорытындысы. Уақыт өте келе, тәсілдердің саны да өзгерді. Әрбір тарихи уақыт кесіндісі көптеген ұтымды тәсілдерді ұсынады. Сондықтан, қазіргі заман әдістерінің керекті арсеналын білу қажет және қазіргі заманға ең тиімді әдістердің бастысын анықтайтын ойынның даму тенденсия арсеналын білу қажет. Ойынның белсенді түрде қазіргі заман техниканың алуан түрлілігіне алып келді. Ол ашық көрсетілген динамикалық щабуыл сипаты жай және роционалды, ауыспалы жылдамдық пен шапшаңдық, тиімділік пен дәлдікпен үйлестірілді. Қазіргі уақытта белгілі шарадағы техника әдістердің дұрыс орындалу сипатын анықтайды, соның арқасында қозғалыста түрлі жағдайға ойыншыларының өзіндік бір ерекшеліктері пайда болып, әртүрлі алуан түрлілігімен сипатталады.

Яғни, барлық қозғалыстардың көмегімен әртүрлі әдістер жүзеге асырылады, ол былыққан сипат болмай, белгі бар заңдылықпен қалыпты жағдайда қайталанады, оларды топтастыруға және жүйелеуге болады [2].

Жоғарғы техникалық шеберліктің критерийлері:

- берілген ойын функцияларын шабуыл және қорғаныстың негізгі тәсілдерімен қосатолыққанды орындау үшін тиімді әдіс-тәсілдер жиынтығын оңай пайдалана білуі;

- берілген ойын тәсілдерін орындаудың нақтылығы, әрі тиімділігі;

- қарама-қайшы факторлар (қатты шаршау, психологиялық ауырлықтар, қиын сыртқыжағдайлар және т.б.) әсеріне қарамастан ойын тәсілдерін орындаудың тұрақтылығы;

- қарсылас ойыншының қарама–қарсы іс–әрекеттеріне байланысты техникалық ойынтәсілдерінің кезеңдерін пайдалана білу;

- ойын тәсілдерін пайдаланудың тұрақтылығы, ол көпкүндік жарыс кезінде ойыннан–ойынға еш ауытқусыз жоғары мергенділікпен анықталады.

Тактикаға үйрету барысында келесідей ретті ұстанады: алдымен, жеке тактикалық іс–әрекеттерді оқытады, кейін берілген ойын жүйесіне жуық жеке және топтық іс–әрекеттернақтыланады.

Мұғалімнің жас баскетболшыларды тактикалық іс–әрекеттерге оқыту кезіндегі негізгі міндеттеріне ойын барысында пайда болатын жағдайларды ойыншының шығармашылық жолымен шешуін қамтамасыз ету үшін берілген жүйеде пайдаланылады: қатысушылардың зейінін арттыру, ойын жағдайларында бағдарлану тәсілдерін көрсету; негізгі жеке және топтық тактикалық іс–әрекеттерге үйрету [3].

Тактикаға үйрену барысында шабуыл мен қорғаныстың екі жақты қарым–қатынасы бойынша зерттеу керек. Бұл, жаттығуларға ойыншылардың іс–әрекетін шектейтін немесе кеңейтетін шарттары бар арнайы жаттығуларды қосуды қажет етеді.

Допты тартып алған топ шабуылдаушы топ болады. Шабуыл – ойындағы топтың негізі функциясы болып табылады. Шабуылдаушы іс–әрекеттер арқылы топ басымдылыққа ие болып, қарсыласушыға тиімді тактикалық жоспарды пайдалануға міндет еткізеді.

Шабуылдаушы топтың негізгі мақсаты – қарсыласушының қоржынына допты кіргізу. Бұл мақсатқа 30с. ішінде жету үшін арнайы ұйымдастырылған, бұрыннан ойластырылып қойылған және дайындалған тактикалық жүрістерді пайдалану керек. Олар доптың қарсылас қоржынына жақындауына, нәтижелі шабуыл үшін тиімді шарттар құрастыруына, аталып отырған шабуылды өткізу және доптың кері түсуіне байланысты күресу мүмкіндігін тудыруына бағытталған. Шабуыл тактикасы топқа нақты қарсыласқа және ойынның түрлі кезеңдеріне байланысты мақсатты бағытталған тәсілдерін, жоспарлық шабуылды жүргізудің формалары мен әдістерін таңдап, пайдалануға мүмкіндік береді [4].

Өзінің сипатына қарай шабуылдың барлық іс–әрекеттерін жеке және топтық деп жіктейді. Тактиканың топталуына сәйкес топтық іс–әрекеттердің өзі топтық және командалық деп бөлінеді.

Қарсыласу әдістері техникасына үйрену реті оқылатын шабуыл тәсілдеріне тәуелді: шабуылдаудың сәйкес ойнау тәсілі үйренгеннен кейін оған қарсыласу тәсілі үйретіледі.

Атап өтуге тұратын жайт, баскетболшы қарсыласу тәсілдерін аз ықыласпен және ниетпен үйренеді. Сондықтан, келісті түсініктемелер, әңгімелер, үлгілер арқылы қорғану тәсілдерін үйренуге қызығушылықты арттыру қажет. Үйренудің аса маңызды негізі болып бақылай білуі, қарсыласушы іс–әрекетін бағалауы, ойын тәсілін уақытында, әрі тиімді пайдалануы саналады. Қандай–да болсын ойын тәсіліне үйрену барысында оқытушы негізгі зейіннің қайдабағытталуы және ойын тәсілін қалай дұрыс орындау керектігін нақтылап көрсетуі керек. Баскетболда шабуылдау техникасын жетілдіру [5].

Баскетбол техникасының негізі – қозғалыс. Ойын алаңы бойынша баскетболшының қозғалысы нақты ойын жағдайларының орындалуы барысында құрылатын шабуылдау мәселелерін шешуге арналған іс–әрекеттер жүйесінің белгілі–бір бөлігі болып табылады. Ойын алаңындағы қозғалыс үшін жүріс, жүгіру, секіру, тоқталыстар, айналуларды пайдаланамыз. Осы ойын тәсілдерін пайдалану арқылы баскетболшы қажетті орын тауып, қарсыласушысынан кетіп қала алады, кейінгі шабуыл жасау үшін тиімді қажетті бағытқа қарай орналаса алады. Сонымен қатар, қозғалыста аяқтардың

дұрыс жұмыс жасауынан және тепе – теңдікті ұстап тұруына доппен орындалатын ойын тәсілдерінің тиімділігі тәуелді болады: қозғалыс және секірген кезде допты беру, допты жүргізу және онымен алдату, секіріп лақтыру және т.б.

Жүгіру ойындағы негізгі қозғалыс тәсілі болып табылады. Ол жеңіл атлеттің жүгірісінен біршама ерекшеленеді. Ойыншы ойын алаңының шегінде, кез–келген бағытқа, алдымен немесе артымен алға қарай түрлі бастапқы орналасулардан жылдамдығын арттырып отыруы керек. Қарсыласушыға кенеттен болған, тез арадағы жүгіріс жылдамдығын арттыру немесебастапқы старт спорт ойындарында талпыныс деп аталады. Талпыныс – қарсыласушы қарауынан босатылуына және бос орынға шығуға арналған негізгі құрал болып табылады. Талпыныстыжүзеге асыру үшін алдымен 4-5 қадам өтеді. Олар өте қысқа, әрі жылдам (соққылы) болады. Орындау барысында аяқты аяқ ұшынан қояды. Жүгіру жылдамдығы қадамның созылуына байланысты артады. Осы уақытта ойыншы допты қабылдауға әзір болуы тиіс.

Ойындағы жүріс басқа қозғалыс тәсілдеріне қарағанда азырақ пайдаланылады. Ол, негізінен, қысқа тоқтамдарда орын ауыстыруға немесе ойын жағдайының интенсивтілігін төмендетуге, сонымен қатар жүгіріспен қоса темпті жайлату үшін пайдаланылады. Қарапайым жүрістен айырмашылығы, баскетболшы аяғында тізесін бүгіп жүреді, бұл оған кенеттен жылдамдығын арттыруға мүмкіндік береді.

Секірулерді өзіндік әдіс ретінде де қолдануға болады. Көбінесе, ойыншылар жоғарыға және ұзындыққа жоғары қарай немесе бірнеше секіруді қатарынан пайдаланылады. Секіруді орындаудың екі түрін пайдаланылады: екі аяғымен және бір аяғымен итеріліп секіру. Екі аяғымен итеріліп секіруді көбінесе негізгі қалыптан бастап жасайды. Ойыншы кішкене ғана отырып, қолдарын артқа қарай жібереді де басын көтереді. Жерден тебіну аяқтың қуатты бүгілуінен, дененің және қолдың алға және жоғары қозғалысынан туады.

Жүгіріп келіп екі аяғымен итеріліп секіру көбінесе қоржынға допты лақтырғанда және допқа қайта таласқанда пайдаланылады. Жүгіріп келіп бір аяғымен итеріліп секіру. Жүгірудің нәтижесінде пайда болған инерциялық қуатты максималды түрде пайдалану итерілуге тәуелді болып келеді. Итерілуден бұрыңғы соңғы қадам алдыңдағы қадамдарға қарағанда бірнеше кең болады. Тізеде бүгілген итермелеуші аяқты алға қояды да, жайлап итерілу үшін аяқ ұшына қарай отырады. Секіруден кейін баскеболшының денесі ең жоғарғы нүтеге жетсе, сермелетін аяқты бүгіп итермелейтін аяқпен бір деңгейде ұстайды. Жерге түсу қандай тәсіл болмасын жұмсақ, дененің салмағы тепе-теңдікте болуы керек. Ал ол алшақ тұрған аяқтардың аздап бүгілуімен жүзеге асады. Мұндай қалып баскетболшыға келесі ойын қимылдарын тездетіп жасай беруіне мүмкіндік туғызады.

Жағдайға байланысты ойыншы жүгірудің бағытының өзгеруі кезінде жүгіріп қарсыластың қарауынан босануға мүмкіндік алады және ары қарай шабуыл жасау мақсатында ашық жерлерге шыға алады. Тоқталыс екі тәсілмен: секіріс және екі қадам жүзеге асады.

Шабуылдаушы қорғаушыдан кету үшін, допты соғудан қорғану мақсатында айналымдар жасайды. Айналудың екі әдісі бар: алға және артқа. Алға қарай айналуда баскетболшы бетімен қарап тұрған жаққа қарай аттап өтеді, ал артқа қарай айналуда арқасымен тұрған жаққа қарай аттау. Егер топ ойыншылары қорғаныс әрекеттерінде қателіктер жіберсе, онда топтың жеңіпкетуі екіталай.

Шабуылшының техникалық қабілеттілігі қорғанушыға қарағанда көбірек. Тәжірибе көрсеткендей қорғаныс іс-әрекеттері олар дұрыс және зейін қойып орындалған жағдайда, олар тиіді болады. Қорғану техникасын екі негізгі топқа бөледі:

1) қимылдау техникасы;

2) доппен ойнау және қарсы іс-әрекеттер техникасы.

Алаң ішінде қимыл –қозғалыстарды жасау ерекшеліктері мен мінезі, жеке қорғаныс қимылдары ойыншының мақсатты орнатуы мен нақты ситуацияларды жоспарлауға мүмкіндік береді [6].

Тік тұру. Қорғаушы тұрақты орналасуы керек , аяқтары кішкене бүгілу керек және қарсыластың допты алуға және допты қоржынға алуға шабуыл жасау әрекеттерін жасауға мүмкіндік бермеу керек. Өзінің қол астындағы ойыншының қимылдарын бақылай отырып, қорғаушы ойыншы допты және қарсыластардың басқа да ойыншыларының іс-әрекеттерін қадағалау қажет. Қимыл-қозғалыстар. Қорғаушының қимылдау бағыттары мен мінезі шабуылшының әрекеттеріне

байланысты.сондықтан қорғаушы әрқашан тепе-теңдік қалыпты сақтау керек және кез-келген бағытта қозғалып, кез-келген уақытта жан жаққа, артқа, алға жүгірулердің бағыттарын өзгертіп, қарсы қозғалыстар жасағанда өзінің қозғалыс жылдамдығын реттеу керек, сонымен қатар лезде жасалатын тоқталысты қамтамасыз ете отырып қысқадистанцияда жылдамдықты өсіру керек. Доппен ойнап тұрған және ойнап тұрмаған ойыншыға қарсы іс-әрекеттер. Егер топ ойыншылары қорғаныс әрекеттерінде қателіктер жіберсе, ондатоптың жеңіп кетуі екіталай.

Баскетбол дамуының түрлі кезеңдерінде техникаларды жетілдіру жолдары, әдістер саны, олардың орындалу әдістерін бағалау түрлері өзгеріп, жетілдіріліп отыруы тиіс. Дене тәрбиесі жүйесінде баскетбол ойынының маңызы зор. Қазақстан Республикасының құрамасы Азияойындарында, әлем чемпионаттарында, олимпиада ойындарында еліміздің намысын қорғауға дайындалуда. Адам ойын үрдісі кезінде жоғары эмоциялды жүктеме және үлкен қуанышқабөлініп, қанағат алады. Осындай ойын барысында, нақты қозғалыс нәтижесінде ең бастысы, адамның кординациясы қалыптасады. Әр адам баскетбол ойынының түрлі қажетті дағдыларынигере отырып, өз бетінше үнемі дене шынықтыруды жетілдіруге, денсаулықты сақтауға, көңіл-күйін көтеруге және ұзақ өмір сүруге мүмкіндік бары сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дрюэт Д. Баскетбол: спорт для начинающих. – М., 2002. – 48 с.
2. Тілеуғалиев О. Дене тәрбиесі. – Алматы: “Жазушы”, 2002.
3. Тойжанов С. Құлназаров А. Дене тәрбиесі. – Алматы: “Жазушы”.
4. Гомельський А. Я. Тактикий баскетбола. – М.: Фис, 1966.
5. Зинин А. Детский баскетбол. – М.: Фис, 1969.
6. Төтенай Б. Дене тәрбиесі. – Астана: «Фолиант» баспасы, 2017.
7. Сихымбаев Қ.С. Жоғары оқу орындарындағы дене тәрбиесі. – Алматы, 2014.

УДК 796.323.2

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНИКИ ИГРЫ В БАСКЕТБОЛ

Есеев Т. К., Тлебалиев А.А., Тулегенов Б.Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье рассказывается о методах и способах совершенствования техники игры в баскетбол. Объясняется важность основных приемов и приемов в игре баскетбол и систематическое выполнение приемов в специальной игре.Рассказывается об упражнениях для развития специальной психологической подготовки баскетболистов во время игры. Раскрываются основные особенности устойчиво сформированных упражнений на пути формирования специальной психологической подготовки баскетболистов.*

Ключевые слова: *Физическая, техническая,, команда, факторы, методы, техника игры, критерии оценки, Международная федерация, техника спортсмена, правила игры.*

ӘОЖ 796.332

ТОП ЖАТТЫҒУЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ФУТБОЛШЫЛАРДЫҢ ҮЙЛЕСТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

Кинжагалиев А.У.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Заманауи жағдайларда ықтималды және күтпеген жағдайларда жүзеге асырылатын іс-әрекеттердің көлемі айтарлықтай өсті, бұл тапқырлықтың, реакция жылдамдығының, зейінді шоғырландыру және ауыстыру мүмкіндігін, қозғалыстардың кеңістіктік,*

уақыттық, динамикалық дәлдігін және олардың биомеханикалық ұтымдылығын талап етеді. Дене тәрбиесі теориясындағы осы қасиеттердің немесе қабілеттердің барлығы еттілік ұғымымен – адамның тез, тиімді, мақсатқа сай, т.б. ең ұтымды, жаңа қозғалыс әрекеттерін меңгеру, өзгермелі жағдайларда мотор тапсырмаларын сәтті шешу. Шапшаңдық – даму деңгейі көптеген факторлармен анықталатын күрделі күрделі моторлы сапа. Жоғары дамыған бұлшықет сезімі және кортикальды жүйке процестерінің пластикасы ең маңызды болып табылады. Соңғысының көріну дәрежесі координациялық байланыстарды қалыптастырудың өзектілігін және бір жағдай мен реакциядан екіншісіне өту жылдамдығын анықтайды. Шапшаңдықтың негізі – үйлестік қабілеттері болып табылады.

Кілт сөздер: *үйлестік қабілеттері, әдіс-тәсілдер, үйлестік жаттығулары,ойын техникасы, біліктілік, дағды.*

Футбол техникасы – бұл алға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін ойын кезінде қолданылатын арнайы әдіс-тәсілдер жиынтығы. Олар екі негізгі топқа бөлінеді: допсыз орындалатын техникалық тәсілдер (ойыншылардың қозғалу әрекеттері) және доппен орындалатын техникалық тәсілдер. Ойын іс-әрекеттерінің сипатына қарай, футбол техникасын алаңдағы ойыншылардың техникасы және қақпашының ойын техникасы деп қарастырады. Жалпы алғанда, футбол техникасы күрделі де, сан-қырлы әрекеттерден тұрады.Техникалық әдіс-тәсілдер келесі реттілікпен үйретіледі: тәсілдермен жалпы таныстыру; тәсілдерді қарапайым, жеңілдетілген жағдайда үйрету; тәсілді күрделі, қиындатылған дағдайда үйрету; тәсілдерді бекіту.

Ойын тәсілдерін түрлі әдістермен үйретуге болады. Алайда, түсіндіру және көрсету сол әдістердің ішіндегі бастысы болып табылады. Мұғалім (бапкер) түсіндіру арқылы үйретілетін тәсілдің құрылымы туралы дұрыс түсінік қалыптастырады және сол іс-қимылдың ұсақ-түйектеріне тоқталмай, негізгісіне назар аударуға мүмкіндік береді. Түсіндіру тәртібі былай болуы мүмкін: мұғалім алдымен тәсілді көрсетеді, содан кейін оның мәніне назар аударып, ол тәсілдің тактикалық мүмкіндігін түсіндіреді. Оқушының бойында үйретілетін тәсіл туралы дұрыс та, нақты түсінік қалыптасу үшін, көрсету мен түсіндіру әдісін кезектестіруге болады. Тәсілмен жалпы таныстырып алған соң, оқушы оны іс жүзінде орындап көруі керек.

Техникалық тәсілдерді бекіту үшін қозғалмалы ойындар мен ойын түріндегі жаттығулар кезінде көп рет қайталау керек және сол оқу-үйрену ойындарында әрбір оқушыға нақты тапсырмалар беріледі. Міне сондықтан, сабақ кезінде нақты ойын әрекеттерін орындауға қажет арнайы тәсілдерді жетілдіруге бағытталған оқушының дербес жұмысына баса назар аударылады. Сонымен қатар, техникалық тәсілдерді шыңдау жұмыстарын, оқушылардың дене дайындықтарымен үйлесімде дамыту қажет.

Білікті ойыншылар ойындарының тиімділігін техникалық-тактикалық жетілдіру мен жақсартудың жаңа жолдарын іздеу бүгінгі уақыт талабы және заманауи сұраныс ие болып отыр. Зерттеулер нәтижесіне сүйенер болсақ, аталған бағыттағы маңызды резервтердің бірі – бұл үйлестік қабілеттердің деңгейін арттыру. *Үйлестік қабілеттер — бұл қозғалыс әрекеттерді оңтайлы басқаруға және реттеуге дайындығын анықтайтын жеке түрдің психомортлық қасиеттері (ерекшеліктері).*

Сонымен қатар «қозғалыс үйлесімділігі» және «үйлестік қабілеті» деген ұғымдарды ажырату керек. Біріншісі – бұл қозғалыс меңгерушілігін ұйымдастыру немесе оларды басқару және реттеу үдерісі, ал екіншісі – осы үдеріс оңтайлы өтуі үшін қажетті ерекшеліктер.

Үйлестік қабілеттері – қимыл әрекеттерді оңтайлы басқару және реттеу, сыртқы жағдайларға адекватты бейімделу, сондай-ақ қимылдарды үйретудегі шапшаңдық, тұрақтылық және дәлділік шарты.Футболдағы жетекші үйлестік қабілеттеріне мамандар келесі жетеуін жатқызады:

1) қимыл әрекеттерін қайта жасау және бейімдеу қабілеті;
2) қозғалыстарды кинестетикалық дифференциалдау (допты сезіну);
3) қимыл ырғағын сезіну;
4) қозғалысты келісу (қосу) қабілеттілігін;
5) кеңістіктегі бағдарлану;
6) қозғалыс реакциясының шапшаңдығы;

7) тең салмақтылықты (динамикалық және статикалық жағдайларда).

Футболшыны тәрбиелеу мен жаттықтыру құралдары – дене жаттығулары, гигиеналық факторлар және табиғаттың табиғи күштері. Біліктілік пен дағдыны тәрбиелеу және жетілдіру дене жаттығуларын жүйелі орындаудың арқасында жүзеге асады. Олар алуан түрлі және олардың таңдауы оқыту мен оқыту процесінде қойылған міндеттерге тікелей байланысты. Дене шынықтыру және спорт тәжірибесі үйлестіру қабілеттеріне әсер ететін құралдардың үлкен арсеналына ие. Үйлестіру қабілеттерін дамытудың негізгі құралы координациялық күрделілігі жоғары және жаңашылдық элементтері бар дене жаттығулары болып табылады [1].

Үйлестік қабілеттерін дамытуға бағытталған жаттығулар тобына негізгі бұлшықет топтарын бір уақытта қамтитын динамикалық сипаттағы жалпы дайындық гимнастикалық жаттығулары болып табылады. Бұл құралдарды қолдану және құралдарсыз (доптар, гимнастикалық таяқшалар, арқандар, сойылдар), салыстырмалы түрде қарапайым және жеткілікті күрделі, өзгерген жағдайда, дененің немесе оның бөліктерінің әртүрлі орналасуымен орындалатын дене жаттығулары. Әртүрлі бағытта жасалатын жаттығулар: акробатика элементтері (сальто, әртүрлі орамдар), тепе-теңдік жаттығулары. Үйлестіру қабілеттерін дамытуға табиғи қозғалыстардың дұрыс техникасын дамыту үлкен әсер етеді: жүгіру, әртүрлі секірулер (ұзындық, биіктік, секіру), лақтыру, өрмелеу.

Кенеттен өзгеретін жағдайға байланысты қозғалыс белсенділігін тез және мақсатты түрде қайта ұйымдастыру қабілетін дамыту үшін мобильді және спорттық ойындар, жекпе-жек (бокс, күрес, семсерлесу), жүгіру, шаңғы, тау шаңғысы жоғары тиімді құрал болып табылады. Арнайы құралдар тобын қозғалыс әрекеттерін бақылау мен реттеуді қамтамасыз ететін жеке психофизиологиялық функцияларға бірінші кезекте назар аударатын жаттығулар құрайды. Бұл кеңістік, уақыт сезімін, дамыған бұлшықет күшінің дәрежесін дамытуға арналған жаттығулар. Координациялық қозғалыстарды жақсартуға арналған арнайы жаттығулар таңдалған спорт түрінің ерекшеліктерін ескере отырып әзірленеді. Бұл берілген спорт немесе еңбек әрекеттеріндегі техникалық және тактикалық әрекеттермен үйлестіру жағынан ұқсас жаттығулар. Спорттық жаттығуларда мұндай құралдардың екі тобы қолданылады:а) жетекші, белгілі бір спорт түрінің жаңа қозғалыс түрлерін меңгеруге ықпал ету; б) нақты спорт түрлерінде (мысалы, баскетболда, қиын жағдайда арнайы жаттығуларда – гимнастикалық орындықтан секіргенде, бірнеше сальто жасағаннан кейін серіктеске допты қағып алу және беру) көрінетін үйлестіру қабілеттерін тәрбиелеуге бағытталған дамыту. гимнастикалық төсеніштерде қатарға шығу, серіктестен допты алу және себетке лақтыру және т.б.).

Үйлестік қабілеттерін дамытуға бағытталған жаттығулар автоматты түрде орындалмаса, тиімді болады. Содан кейін олар өз құндылығын жоғалтады, өйткені дағдыға дейін игерілген және бірдей тұрақты жағдайда орындалатын кез келген қозғалыс әрекеті үйлестіру қабілеттерін одан әрі дамытуға ынталандырмайды. Үйлестіру жаттығуларын орындауды сабақтың негізгі бөлігінің бірінші жартысына жоспарлау керек, өйткені олар тез шаршауға әкеледі. Дене жаттығулары үйлестік қабілеттерін дамытуға және жақсартуға ықпал етеді. Сонымен бірге жүрек-қантамыр, тыныс алу және басқа да дене жүйелерінің қызметі жақсарып, нәтижесінде спорттық өнімділік артады, жаттығудан кейін қалпына келтіру процесі жеделдейді.

Футболшыларды дайындауда қолданылатын барлық үйлестік жаттығуларын шартты түрде үш топқа бөлуге болады: 1) жарыс; 2) арнайы дайындық; 3) жалпы дайындық.

Жарыс жаттығулары – футбол ойынының нысанасы болып табылатын және футбол жарыстарының ережелеріне толық сәйкес орындалатын тұтас қозғалыс әрекеттері немесе олардың комбинациясы. Олар жағдайлар мен қозғалыс формаларының тұрақты және кенет өзгеру жағдайында ептілікті күрделі көрінісімен сипатталады және жағдайларға байланысты жылжымалы, ауыспалы, «сюжетпен» біріктірілген әртүрлі қозғалыс әрекеттерінің жиынтығын білдіреді [2].

Арнайы дайындық жаттығуларына жарыс әрекеттерінің элементтері, олардың нұсқалары, сондай-ақ көрінетін қабілеттердің нысаны мен сипаты (ойын әрекеттері мен комбинациялары) бойынша оларға мәні бойынша ұқсас қозғалыстар мен әрекеттер жатады. Арнайы дайындық жаттығуларының құрамы футбол ойынының ерекшелігімен анықталады. Сонымен бірге бұл жаттығулар ойынға ұқсамайды. Олар футболшыға қажетті үйлестіру қабілеттерін дамытуға бағытталған және сараланған әсерлерді қамтамасыз ететіндей етіп таңдалады.

Арнайы дайындық үйлестіру жаттығуларының ауқымы таңдалған спорт түрінің ерекшеліктерімен шектеледі. Оларға мыналар жатады:

1) Футболдағы техникалық дағдылар мен техникалық-тактикалық іс-әрекеттердің формасын дамытуға және бекітуге ықпал ететін жетекші жаттығулар.

2) Негізінен дене қасиеттерін, сонымен қатар футболға байланысты арнайы үйлестіру қабілеттерін дамытуға бағытталған дамыту жаттығулары.

3) Нақты үйлестіру қабілеттерін дамытатын жаттығулар: кеңістікті бағдарлау, ырғақ, тепе-теңдік, вестибулярлық тұрақтылық.

4) Мамандандырылған қабылдауды дамытатын және жетілдіретін жаттығулар (допты, голды, алаңды сезіну); сенсомоторлы реакциялар; мнемоникалық (оперативті моторлы жады) және интеллектуалды процестер (жылдамдық, жағдайды болжай білу, бастама); сөйлеу-ойлау процестері (қозғалыс әрекеттерін бір мезгілде түсіну арқылы дауыстап сөйлеу) [3]. Жас футболшылардың үйлестік қабілетін дамытуға арналған құралдардың ең кең және қол жетімді тобы негізгі бұлшықет топтарын бір уақытта қамтитын динамикалық сипаттағы жалпы дайындық гимнастикалық жаттығулары болып табылады. Бұл заттарсыз және заттармен (доптар, гимнастикалық таяқшалар және т.б.) жаттығулар, салыстырмалы түрде қарапайым және жеткілікті күрделі, өзгерген жағдайда, дененің немесе оның бөліктерінің әртүрлі позицияларымен, әртүрлі бағытта орындалатын жаттығулар: акробатика (сальто, әртүрлі орамдар және т.б.), тепе-теңдік жаттығулары. Жалпы дайындық жаттығулары негізінен футболшының жалпы дайындығына бағытталған. Олар әсер ету жағынан арнайы дайындық жаттығуларына жақын және олардан айтарлықтай ерекшеленетін әртүрлі жаттығуларды қамтуы мүмкін. Жалпы дайындық жаттығуларының көмегімен жан-жақты дене тәрбиесінің міндеттерін тиімді шешуге және футболшының негізгі дене қасиеттерін, қимыл-қозғалыс және қабілеттерін дамытуға іріктеп әсер етуге болады. Тәжірибелік қызметте үйлестік қабілеттерді екі үлкен топқа бөледі. Базалық және арнайы үйлестік.

Базалық үйлестік допсыз әртүрлі орнын ауыстыру көмегімен үйлестік қабілеттерді дамытуды білдіреді.

Арнайы үйлестік өзіне доппен орнын ауыстыру жүйесін қамтиды.

Футболшының жаттығуында қолданылатын барлық жаттығуларды негізгі және көмекші болып бөлуге болады. Негізгі жаттығуларға мыналар жатады: 1) қозғалыс сапаларын жалпы және арнайы дамытуға арналған жаттығулар;2) допты иемдену техникасын үйрету және оны жетілдіру жаттығулары; 3) тактикалық әдістерді, комбинацияларды және ойын жүйелерін үйренуге және жетілдіруге арналған жаттығулар.

Көмекші жаттығуларға мыналар жатады: 1) негізгі қимыл-қозғалыс дағдысын жүзеге асыруда дененің функционалдығын кеңейтетін шартты рефлекстердің жаңа жүйелерін қалыптастыруға ықпал ететін жалпы дамыту жаттығулары; 2) қимылдар құрылымы (уақытша байланыстар) бойынша қозғалыс дағдысының әртүрлі бөліктеріне сәйкес келетін немесе оларға жақын арнайы жаттығулар; 3) қозғалыс дағдыларын қалыптастыруға және дененің функционалдық мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал ететін басқа спорт түрлерінен жаттығулар. Қоршаған ортаның кенеттен өзгеруіне байланысты қозғалыс белсенділігін тез және мақсатқа сай қайта құру қабілетін дамыту үшін мобильді және спорттық ойындар, жекпе-жек, жүгіру, шаңғы жарысы, т.б. [4]. Қолданылатын жаттығулардың жалпы көлемінің ұлғаюына байланысты жаттығулардың конъюгаттық әсерлерін ескере отырып, бірнеше есептерді шешу үшін бір жаттығуды қолданудың маңызы арта түсуде. Үйлестіру қабілеттеріне басым әсер ету принципіне сәйкес жаттығуларды аналитикалық және синтетикалық деп бөлуге болады. Аналитикалық қимылдар негізінен қозғалыс әрекеттерінің біртекті топтарына байланысты үйлестіру қабілеттерін дамытуға бағытталған, мысалы, циклдік қозғалыстар, шаңғы тебу, велосипед тебу және т.б. [5]. Синтетикалық үйлестіру жаттығулары екі немесе одан да көп үйлестіру қабілеттерін дамытуға ықпал етеді, мысалы, кедергілерден өту, айналма жаттығулар, әртүрлі спорттық ойындар [6].

Үйлестік қабілеттерін дамытуға табиғи қозғалыстардың дұрыс (ұтымды) техникасын дамыту үлкен әсер етеді: жүгіру, әртүрлі секірулер (ұзындық, биіктік және тереңдік бойынша, секірулер), лақтыру, өрмелеу. Табиғаттың табиғи күштері мен гигиеналық факторлар жаттығулар мен басқа да құралдардың қатысушылардың денесіне жақсы әсер етуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, маңызды

рөлді демалыстың дұрыс және уақтылы болуы, жаттығу уақытымен алмасуы, рационалды тамақтану, ұйқы режимі, еңбек және тұрмыстық гигиена атқарады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Железняк, Ю. Д. Теория и методика обучения предмету физическая культура / Ю. Д. Железняк. – М.: Академия, 2006. – 272 с.
2. Годик, М. А. Командные, групповые и индивидуальные упражнения футболистов/ М. А. Годик. – М.: ГЦОЛИФК, 1995. – 250 с.
3. Гогунов, Е. Н. Психология физического воспитания и спорта/ Е. Н. Гогунов, Б. И. Мартьянов. – М.: Академия, 2004. – 224 с.
4. Минбулатов, В. М. Теория и методика физической культуры/ В. М. Минбулатов. – М.: Академия, 2006. – 270 с.
5. Антипов, А.В. Диагностика и тренировка двигательных способностей в детско-юношеском футболе / А. В. Антипов, В. П. Губа, С. Ю. Тюленьков. – М.,2012.–150с.
6. Тхоревский, В. И. Физиология человека/ В. И. Тхоревский. – М.: Физкультура, образование и наука, 2001. – 492 с.

УДК 796.332

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ФУТБОЛИСТОВ НА ОСНОВЕ ГРУППОВЫХ УПРАЖНЕНИЙ

Кинжагалиев А.У.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье рассматривается вопрос повышение уровня координационных способностей футболистов с применением групповых игр.Согласно современным взглядам, координционные способности являются условием для оптимального управления и регуляции двигательных действий, адекватной адаптации к внешним условиям, а также быстроты, стабильности и точности в обучении движениям.*

Ключевые слова: *координационные способности, приемы, упражнения на координацию, техника игры, квалификация, навыки.*

ӘОЖ 796.5

СПОРТТЫҚ-САУЫҚТЫРУ ТУРИЗМІ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА БАУЛУ ҚҰРАЛЫ

Бегилов Т.З., Хатимуллина Б.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Спорттық-сауықтыру туризмі өзінің сипатына, білім беру мен тәрбиелік қарымына, жақсы эмоцияларды қалыптастыру мүмкіндіктеріне, балалар мен жасөспірімдердің денсаулығына жақсы әсер етуі бойынша көптеген міндеттерді шеше алады. Спорттық-сауықтыру туризмі дене шынықтырудың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады, сонымен қатар ол экологиялық, патриоттық, салауатты өмір салтына бағытталған тәрбие берудің тиімді құралдарының бірі.*

Кілт сөздер: *спорттық-сауықтыру туризмі, жорықтар, қозғалыс дағдылары, дене тәрбиесі, денсаулық, салауатты өмір салты.*

Спорттық-сауықтыру туризмі құралдары балалар мен жасөспірімдердің денсаулығының қалыптасуына оң әсерін тигізеді. Бүгінгі таңда адамзаттың алдында адамның генетикалық тұтастығы

мен физикалық мүмкіндіктерін сақтау міндеті тұр, әйтпесе қолайсыз орта мен гиподинамия адамды биологиялық түр ретінде жоюы мүмкін. Адам жануарлар ортасынан бөлініп шыққан сәттен бастап оның қозғалысы негізінен ұзақ жүру, жүгіру (аң аулау және терімшілік) және тапқан тамақты алып жүрудің арқасында жүрді, ауыр салмақты алып жүру, атқа міну, түйе немесе есекпен жүру, қайық есу және жүзудің арқасында адам биологиялық түр ретінде ойдағыдай дамығанын еске түсіруге болады. Ал өнеркәсіптік төңкерістің арқасында қоршаған ортаны ластайтын бу кемелері, бу локомотиві, автомобиль, ұшақ, ірі өнеркәсіп пайда болғаннан кейін ғана адамның физикалық тозуы басталды. Ал қазіргі уақытта гиподинамия мен экологиялық мәселелер адамның өмір сүруіне елеулі қауіп төндіреді. Осы айтылғандардан мынадай қорытынды жасауға болады: адамды биологиялық түр ретінде физикалық оңалту оның экологиялық таза ортада ежелгі қозғалыс технологиялары арқылы, яғни белсенді туристік саяхаттар арқылы мүмкін болады.

Әлемдік тәжірибеде спорттық-сауықтыру туризмін әуесқой туристік қозғалыс ретінде дамыту бірегей қоғамдық құбылыс болып табылады. Бұл бұқаралық әуесқойлық қозғалыстың ерекшелігі сол, мемлекеттен қолдаудың аздығына қарамастан ол бүгінгі таңдағы күрделі экономикалық жағдайда табысты өмір сүре алатындығында. Бұған халықтың барлық санаттары мен жас топтары үшін спорттық-сауықтыру туризмінің қол жетімділігі, сондай-ақ еліміздің аумағының көп бөлігінің туристік іс-шараларды өткізу үшін жарамдылығы ықпал етеді. Әдебиеттерде спорт және сауықтыру туризмін практикада пайдаланудың түрлі аспектілері бойынша ауқымды материалдар жинақталған. Жинақталған деректер практикалық тәжірибенің, бақылаулардың, эксперименттердің нәтижесінде спорттық-сауықтыру туризмін дене шынықтырудың маңызды құралдарының бірі ретінде толық және жан-жақты бағалауға негіз болады.

Спорттық-сауықтыру туризмі мынандай міндеттерге бағытталған педагогикалық процесс:

- ағзаның функцияларын, қимыл-қозғалыс дағдыларын, психофизикалық, моральдық, ерік-жігер және әлеуметтік қасиеттерін дамыту және жетілдіру;
- қозғалыс дағдыларын қалыптастыру және дене қасиеттерін дамыту;
- адамның морфологиялық, функционалдық, моральдық және ерік-жігер қасиеттерін жақсарту;
- адамның дене қабілетін жетілдіру мақсатында дене шынықтыруды және туристік дайындықты басқару.

Соңғы жылдардағы педагогикалық ғылымда оқушылардың денсаулығын табиғи ортада жақсартудың ерекше тиімділігі атап көрсетілді, балалар мен жасөспірімдердің сауықтыру туризмінде кәсіби бағдарлау және өзін-өзі анықтау мәселелері көтерілді; табиғи орта жағдайында жүзеге асырылатын танымдық және сауықтыру шараларында оқушының жан-жақты дамыған тұлғасын тәрбиелеудің жан-жақтылығы, спецификалығы, ерекшеліктері мен күрделілігі туралы айтылып жүр.

Қазіргі кезеңде спорттық-сауықтыру туризмі дене шынықтырудың құрамдас бөлігі ретінде саналады. Көптеген зерттеушілер спорттық-сауықтыру туризмінің балалардың морфо-функционалды жағдайына тигізетін тиімді әсерін растайды. Туризмнің бұл түрін жеке тұлғаны тәрбиелеудің белсенді құралы ретінде пайдалану балаларда өмірлік маңызы бар дағдылар мен қабілеттерді қалыптастыруға, олардың қозғалыс қабілеттерін арттыруға, адамгершілік, ерік-жігер және интеллектуалдық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Спорттық-сауықтыру туризмі – демалыс түрінде және қоғамдық пайдалы қызметте іске асырылатын жасөспірімдердің үйлесімді дамуының педагогикалық құралдары. Оның компоненттері экскурсиялар, серуендеу, жорықтар, экспедициялар болып табылады. Спорт және сауықтыру туризмінің жасөспірімдерге үлкен педагогикалық әсері бар.

Спорттық-сауықтыру туризмінің педагогикалық әсері топ ішіндегі бірлескен әрекет процесінде қарқынды әлеуметтік әсер етуден туындаған факторлардың өзара іс-қимылы арқылы жүзеге асырылады. Қатысушының жеке басына әлеуметтік факторлардың әсері жеке факторлардың әсерін жандандырады. Күнделікті ортаның өзгеруінен, дене жүктемесінің артуынан, жолдастарымен, қоршаған табиғатпен қарым-қатынас және өздерінің іс-әрекеттерінің аса маңыздылығын сезінуден туындаған жаңа психоэмоциялық фон қатысушылардың бірлескен іс-әрекетке эмоционалды тартылуына, іс-әрекеттің осы түріне қатысуға жоғары мотивацияға ықпал етеді және жалпы қоғамдық белсенділік деңгейін арттырады.

Спорттық-сауықтыру туризмімен айналысатын адамдарды оңалту процесі табиғи

биологиялық заңдылық негіздеріне шоғырланады. Ең алдымен, жергілікті жерде жаяу жүру, шаңғы тебу, велосипед тебу – бұл барлық ірі бұлшық еттерді белсенді және ұзақ жұмыс жасауға итермелейтін жоғары белсенді қозғалыс әрекеті болып табылады. Ал рекреациялық серуендеу кезінде бұлшық еттердің мұндай белсенділігі туристердің басым көпшілігіне кем дегенде 3—4 сағатқа созылады. Бұлшық ет массасының едәуір бөлігінің жұмысқа қатысуы туристке үлкен көлемдегі жүктемені орындауға мүмкіндік береді. Бұлшық еттерге түсетін мұндай ұзақ және ауыр жүктеме ағзаның оттегімен қамтамасыз ету жүйелеріне талапты арттырады да, бірінші кезекте жүрек-қан тамырлары және тыныс алу жүйелерін жақсартады, барлық маңызды биологиялық функциялардың үйлестірілген, жұмысын талап етеді. Аэробтық энергетикалық процестердің белсенуінен сауығу әсері артады. Сонымен қатар өзегі физикалық сапа - төзімділік болып табылатын адам денсаулығының физиологиялық негіздері қалыптасады. Төзімділік ағзаның функционалдық жағдайының, оның аэробтық энергетикалық әлеуетінің, яғни адамның денсаулығының жалпы деңгейінің негізгі өлшемі болып табылады. Денсаулықты сауықтырудың кез келген жүктемесінің тиімділігін салыстырмалы бағалау кезінде дене саулығының жалпы қабылданған тұжырымдамасын негізге алу қажет. Оған сәйкес денсаулықтың ең маңызды, түйінді көрсеткіші жүрек-қан тамырлары мен тыныс алу жүйелерінің жай-күйінің өлшемі болып табылатын, ағзаның өміршеңдігін, сырқаттанушылығын және өмір сүру ұзақтығын анықтайтын аэробтық мүмкіндіктерінің деңгейі болып табылады. Аэробтық көрсеткіштер неғұрлым жоғары болған жағдайда адам денсаулығы да соншалықты жақсы болады. Спорттық-сауықтыру туризмінің тағы бір елеулі артықшылығы - бұлшық еттердің теңдестірілген белсенділігі, ол спортпен айналысушыларда дене құрылымында морфологиялық сәйкестілік, үйлесімді дене бітімін, әдемі, пропорционалы тұлғаны және жалпы сау, тартымды түрді қалыптастырады.

Спорттық-сауықтыру туризмінің денсаулыққа тигізетін әсері қаланың тынысымен уланған ауаға қарағанда экологиялық таза қала маңындағы орман немесе қалалық орман паркінің аумақтарында жүргізілуіне байланысты едәуір артады. Бұл ретте табиғи ортаның емдік сауықтыру факторларының тұтас кешенін пайдалану үшін бірегей жағдайлар жасалады. Ең алдымен ағза таза ауамен қанығады. Денеге түсетін физикалық жүктеме кезінде ағзаның осы тазарту процестерінің қарқындылығы күрт артады. Әсіресе қазіргі адамға тапшылық тудырып отырған табиғи таза ауа денсаулықтың негізі болып табылады. Оның үстіне табиғат аясындағы дене белсенділігі тірі табиғатқа жақындауға және оның сұлулығын байқап, бағалауға мүмкіндік береді. Орманның, саябақтың, таудың, даланың үнемі жаңарып отыратын ортасында серуендеп жүргенде, тіпті ұзақ жолдың өзі ләззат сыйлайды, жан мен дененің үйлесімділігі күшті сезіледі. Табиғат аясында спорт залына, басқа да жабық спорт ғимараттарына қарағанда әрқашан қызық. Табиғатпен мұндай байланыс біздің күнделікті өмірімізде өте жиі кездесетін стресстік және экстремалды жағдайлардан туындайтын нейропсихиялық іркілістерді жоюдың қуатты құралы болып табылады.

Спорттық-сауықтыру туризмін дамыту және оның балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі мен белсенді демалысы құралдарының бірі ретінде үнемі өсіп келе жатқан рөлі туристік қызметтің мазмұны мен сипатына қарай оның балалар организміне әсерін анықтау үшін арнайы ғылыми зерттеулер жүргізуді талап етті. Бүгінгі таңда ғылыми зерттеулердің едәуір бөлігі спорттық-сауықтыру туризмі балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесінің тиімді құралы болып табылатынын көрсетеді. Спорттық-сауықтыру туризмінің түрлері мен ұйымдық нысандарының алуантүрлілігі оның бастауыш мектеп жасындағы балалардан бастап денсаулығының ауытқулары бар егде жастағы адамдарға дейінгі кең ауқымы үшін қол жетімділігін қамтамасыз етеді.

Көптеген педагогикалық ұжымдар балаларды қоршаған ортамен, табиғатпен таныстыруда спорттық-сауықтыру туризмінің құралдары мен нысандарын белсенді пайдаланудың, аса маңыздылығын түсіне бастады.

Оқушылардың қозғалыс белсенділігі ең алдымен денсаулықты нығайтуға, содан кейін спорттық қабілеттерін анықтауға бағытталған. Өскелең ұрпақтың денсаулығы мен жан-жақты дамуы маңызы жағынан кез-келген спорттық жетістіктерден әлдеқайда артық. Түрлі жастағы жасөспірімдердің денсаулық жағдайларын зерттеген ғалымдардың зерттеулерінде спорттық-сауықтыру туризмімен айналысатын жасөспірімдердің денсаулықтарының жақсаруы туралы деректер бар. Мысалы, А.Г.Нагорный, С.А. Сергеевалар зерттеулерінде спорттық-сауықтыру

туризмімен айналысатын жасөспірімдердің өздерін сезінулерінің жақсарғанын, өкпенің тіршілік сыйымдылығының жоғарылағанын, тыныс алу жиілігінің төмендегенін және күштерінің артқанын атап өткен. Жоғарыда аталған авторлардың бастапқы және қайталама тексерулерінің мәліметтерін талдау көп күндік жорықтан кейін өкпенің тіршілік сыйымдылығының ұлдарда 100 мм-ге, ал қыздарда 120 мм-ге өскенін көрсетті. Медициналық-педагогикалық сараптама материалдары жүктеме нормаларын сақтаған жағдайда, жаяу жорықтың жасөспірімдердің денсаулығына тиімді әсер ететінін және олардың дене дамуына ықпал ететінін көрсетті.

Жоғарыда айтылғандардан спорттық-сауықтыру туризмі өзінің сипаты, білім беру мен тәрбиелеу әлеуеті, жағымды эмоцияларды қалыптастырудың елеулі мүмкіндіктері, жасөспірімдердің романтикаға, тәуекелге, қозғалуға ұмтылысын қанағаттандыруы бойынша – салауатты өмір салтына бағытталған құндылық бағдарын қалыптастырудың тиімді құралының бірі екенін көруге болады. Осыған байланысты салауатты өмір салтына бағытталған құндылық бағдарын қалыптастыру мақсатында спорттық-сауықтыру туризмі құралдарымен қоршаған ортада жасөспірімдердің іс-әрекетін ұйымдастырудың тиімді тәсілдерін іздеу аса өзекті міндет болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Игнатьев М.А. Организационно-нормативные основы туризма, Учебно-методическое пособие для студентов ФФК, Чебоксары, 2007;
2. Квартальнов В.А. Педагогоика и туризм: учебник для вузов туристского профиля, Москва, Советский спорт, 2000;
3. Константинов Ю.С. Детско-юношеский туризм, Учебно-методическое пособие, Москва, ФЦДЮТиК, 2006;
4. Нагорный А.Г. Экспериментальное исследование ходьбы с грузом и норм в туристских походах старшеклассников, Автореферат дисс. к.п.н., Москва, 1998;
5. Сергеева С.А. Туризм как эффективное средство физического воспитания школьников, Автореферат дисс. к.п.н., Москва, 1996.

УДК 796.5

СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫЙ ТУРИЗМ КАК СРЕДСТВО ПРИОБЩЕНИЯ ПОДРОСТКОВ К ЗДОРОВОМУ ОБРАЗУ ЖИЗНИ

Бегилов Т.З., Хатимуллина Б.Т.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье описано, как спортивно-оздоровительный туризм может решить многие задачи благодаря своему характеру, образовательно-воспитательному потенциалу, значительным возможностям формирования положительных эмоций, положительного влияния на здоровье детей и подростков. Спортивно-оздоровительный туризм рассматривается как составляющая физического воспитания, а также говорится, что он является одним из эффективных инструментов формирования экологического, патриотического воспитания подростков, ценностной ориентации, направленной на здоровый образ жизни.*

Ключевые слова: *спортивно-оздоровительный туризм, походы, двигательные навыки, физическая культура, здоровье, здоровый образ жизни.*

ӘОЖ 002.37

ИНФОРМАТИКА БОЙЫНША МЕКТЕПТЕ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЛЫМЫ

Ахметов М.Г., Арыстанова А.Б.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Информатиканы дамыту нәтижесінде қолдану салалары оларға білім мен білік, дағдыларды, ойын бағдарламаларымен жұмыс істей білуге, бағдарламалармен жұмыс істеу кезінде бағдарламалық құжаттарды пайдалануға, бағдарламаларды орындауға, қажеттісін табуға, жұмыс істеуге мүмкіндік береді.*

Кілт сөздер: *Мектептегі компьютерлік білім, ақпарат*

Информатика негіздерін оқыту тәжірибесін талдау, мектептегі компьютерлік білім берудің мақсаттарын жаңа түсіну, осы пәннің жалпы білім беру, дүниетанымдық мүмкіндіктері туралы идеяларды тереңдетуге байланысты, он екі жылдық мектепте информатика негіздерін игерудің және ақпараттық мәдениетті қалыптастырудың бірнеше кезеңдерін анықтау қажеттілігін көрсетеді. Бірінші кезең (I - VI сыныптар) - пропедевтикалық.

Бұл кезеңде оқушыларды компьютермен бастапқы таныстыру өткізіледі, ақпараттық мәдениеттің алғашқы элементтері оқу-ойын бағдарламаларын, қарапайым компьютерлік тренажерларды және т.б. пайдалану барысында қалыптасады. Екінші кезең (VII - X сыныптар) - информатикадағы оқушыларды оқытуға міндетті жалпы білім беру минимумын беретін негізгі курс. Проблемаларды шешу үшін оқушылардың ақпараттық технологиялары мен әдістерін игеруге, олардың білім беру және кәсіби қызметінде компьютерлерді ұтымды және ұтымды пайдалану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Негізгі курсты зерттеу табиғатта, қоғамда және технологияда ақпарат алу, өзгерту, беру және сақтау процестерінің жалпыға ортақ идеясын қалыптастырады. Негізгі курстың мазмұны компьютерлік оқытуды мектепте оқытуда және оның жалпы білім беру маңыздылығының маңызды аспектілерін көрсететін үш негізгі бағытты біріктіреді: -айналадағы әлемді талдаудағы жүйелік-ақпараттық көзқарас, басқарудағы ақпараттың рөлі, өзін-өзі басқаратын жүйелер ерекшелігі, әртүрлі жүйелердегі ақпараттық процестердің жалпы заңдылықтары туралы идеяларды қалыптастырудың идеологиялық аспектісі; - мектеп оқушыларының ой-өрісін дамытумен байланысты қазіргі кездегі алгоритмдік (программист) аспект. - компьютерлік сауаттылықты қалыптастыруға, студенттерді ақпараттық технологияларды кеңінен қолдану тұрғысынан практикалық жұмысқа дайындауға байланысты «пайдаланушы» аспектісі. Үшінші кезең - (XI - XII сыныптар) компьютерлік білім беру саласында оқушылардың кәсіптік-техникалық дайындығы мен қызығушылықтарына және бейініне қарай әртүрлі көлемде және мазмұны бойынша бейіндік білім беруді жалғастырды. Атап айтқанда, математикалық бейіндегі мектептер мен сыныптар үшін есептік математиканы бағдарламалау мен есептеу әдістерін тереңдете зерделеу, жаратылыстану ғылымдары мектептері үшін информатика курсы эксперименттік деректерді модельдеу және өңдеу үшін компьютерді пайдаланудан, ауылдық мектептер үшін - ақпаратты қолдану қабілетін дамытуға бағытталған курс ауылшаруашылық өндірісін ұйымдастыру және экономика мәселелерін шешу технологиясы және т.б. пайдалану сандық деректерді және олардың өзгеру динамикасын көрнекі көрсету үшін визуализация құралдарын пайдалану; жеке деректер базасын құру және толтыру; әр түрлі ақпаратты құру және түрлендіру тәжірибесін алу, соның ішінде компьютер көмегімен; эстетикалық-маңызды компьютерлік модельдермен және оларды жасау құралдарымен танысу[1,2].

Ақпараттық технологиялар құралдарының (графикалық, түстік, дыбыстық, анимациялық) мүмкіндіктерінің көмегімен эстетикалық маңызы бар объектілерді құру тәжірибесін алу); ақпараттандыру құралдарымен жұмыс істеу ерекшеліктерін, олардың адам денсаулығына әсерін түсіну, Осы құралдармен жұмыс істеу кезінде алдын алу шараларын меңгеру; компьютермен және басқа да ақпараттық технологиялар құралдарымен жұмыс істеуде қауіпсіздік және гигиена талаптарын сақтау.

Егер елдегі мектептердің көпшілігі үшін информатика білімінің мұндай құрылымы қазір қажет болса, онда 12 жылдық мектепке ауысу кезінде бұл құрылым міндетті түрде болуы керек және негізгі оқу жоспарында тиісті көрініс алу керек.

Бастауыш мектепте информатиканың пропедтикалық курсы. Қазіргі заман мектеп оқушыларын құбылмалы әлемге бейімдеуге, өзінің жеке өмірінде болашақ кәсіптік әрекетті тануға мүмкіндік беретін өзгерістерді талап етеді. 12 жылдық білім беру барлық ұлттық білім беру жүйесіндегі реформа, ол «жылдам дамушы ортада өмір сүруге қабілетті, өзіндік дамуға даяр, өзін таныта алатын және өзі үшін де қоғам үшін де бар мүмкіндігін пайдаланатын жоғары білімді шығармашыл,құзыретті тұлға қалыптастыруды және дамытуды» алдын ала болжайды (Қазақстан Республикасында 12 жылдық жалпы орта білім беру Тұжырымдамасының жобасы). Қазіргі өмір талабына сай компьютерлік сауаттылықты жылдам дамыта отырып, педагогикалық, психологиялық әдістемелік бастапқы дайындықты қалыптастырмайынша, балалар өз білім деңгейін көтере алмайды. Сол себепті информатика пәнін бастауыш сыныптан бастап енгізу қажеттілігі туындайды[4].

Оқушылар информатика пәнін жеңіл және тез меңгеруде, олардың қазіргі өмір ағымына деген көзқарастарының жан-жақты жоғары дәрежеде дамуына байланысты, енді информатика пәнін тіпті 1-ші сыныптан бастап енгізуге болады деген пікірлер ұсынылуда.

Информатикалық қоғамда балаларды жұмыс істеуге дайындау үшін алдымен логикалық ойлауға, талдау жасай білуге, өзара қарым-қатынасқа үйрету керек. Психологтардың айтуы бойынша, баланың негізгі логикалық ойлауы 5-11 жаста қалыптасады. Мектепте информатиканы оқыту дара бағдарламамен жүзеге асуда. Ал бастауышта бұл дара пән ретінде емес, орыс, қазақ тілдері мен математикаға қолдаушы пән ретінде жүреді. Бұл әдістің негізгі мазмұны төмендегідей: Математика мен орыс тілі курстарының сабақтастығы; Мазмұнды логикалық тапсырмаларды мақсатты түрде енгізу, дидактикалық ойындар мен дәстүрлі емес мақсаттарды биік деңгейде шеше білуге үйрету.

Жаңа ақпараттық технологияның жылдан жылға кең құлаш жайып дамуы адам қызметінің барлық салаларына енуіне орай, жас ұрпақты компьютерлік техниканы пайдалану үшін даярлауда, олардың компьютерлерге деген оң көзқарасын қалыптастырумен қатар, оқушылардың сыныпта және сыныптан тыс оқу қызметін компьютер арқылы ұйымдастыру «Қазақстан 2030» бағдарламасында көрсетілгендей көкейкесті мәселелердің бірі. Бұл мәселелер бойынша тәжірибелер жинақталуда. Қазірден бастап балаларды кішкентайынан өздерін қоршаған ортамен жан-жақты таныстыру, олардың логикалық ой өрісін шығармашылық жағынан дамыту, сөйлеу және жүріс-тұрыс мәдениеттілігін арттыру, оларды компьютер әлеміне баулу бүгінгі күннің басты талабына айналып отыр. Осы мәселелердің әр-түрлі жолдары қарастырылып, басқа шет мемлекеттердің оқу іс тәжірибелерін оқып, үйрене отырып: Бастауыш мектепте оқытылатын сабақтарда компьютерді жиі пайдалану; Бастауыш сыныптан бастап жүйелі түрде информатика пәнін оқыту;

Мектептерде балаларға арналған информатика үйірмелерін ұйымдастыру арқылы жүргізуге болатынына көз жеткізуде. Ал жоғарыда көрсетілген әдістердің барлығы бір бірімен ұштастырылса, жас жеткіншектердің компьютерлік сауатты, әрі компьютерлік мәдениетті болып өсуіне жол ашады. Ғылым мен техниканың жылдан жылға кең өріс алып, жедел қарқынмен дамуы, білімнің негізі болып табылатын – бастауыш мектепке де өз әсерін тигізуде. Сондықтан бастауыш білім жүйесіне басты мақсат - әрбір оқушыны информатика ғылымының алғашқы фундаментальді білім негіздерімен таныстыру, өз бетімен жұмысын арттыру мен шығармашылық қабілеттерін дамытуда жаңа ақпараттық технологияны пайдалану және оның тиімді әдістемесін ұсыну. Сонымен қатар, оларды информатика пәнін мектепте оқытатын басқа пәндермен үйлестіре отырып түпкілікті және саналы түрде меңгеруге қажетті дағдылармен қамтамасыз ету болып табылады.Жаңа ақпараттық технологияның басты тиімділігі – бұл мұғалімге бастауыштағы оқу үрдісінің құрылымын түбегейлі өзгерту, оқытудағы пәнаралық байланысты күшейте отырып, оқушылардың дүниетанымын кеңейтуге және жеке қабілеттерін көре біліп, оны дамытуға толық жағдай жасауы. Сонымен қатар, жаңа ақпараттық технологияның негізгі ерекшелігі – бұл оқушыларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз- өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жеңістіктерінен ләззат алуға мүмкіндік беруі.

Информатика пәні 1- ші сыныптан бастап енгізілгенмен, оны әртүрлі әдістермен оқытып, осы пәнге деген бала қызығушылығын арттыратын түрлі оқыту бағдарламалары, әсіресе қазақ мектептері

үшін өте тапшы. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына информатика сабағын жүргізудің тиімді жолдарын қарастырып, оны нақты материалдармен теориялық және практикалық жағынан байыта түсу – бүгінгі күннің өзекті мәселесі [3].

Әдебиеттер тізімі:

1. Балапанов Е.Қ., Бөрібаев Б., Даулетқұлов А.Б. Йнформатикадан 30 сабақ. Алматы.,1998 ж.
2. Гейн А.Г., Линецкий Е.В., Сзпир М.А., Шолохович М.Ф. Информатика, — М.: Просвещение, 1991.
3. Теоретяческие основы процесса обученне в советской школе. //Под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера.- М : Педагогика, 1989.
4. Ершов А.П. Компьютеризацмя школы и математическое образование. Основные направления работ по программе “Иинформатизация образования”. ИнфО. - 1992.

УДК 002.37

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ПО КОМПЬЮТЕРНЫМ НАУКАМ

Ахметов М. Г., Арыстанова А.Б.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г Уральск

Аннотация. *Области применения изменились в результате развития информатики уметь работать с программами, пользоваться документами с программами, уметь работать с программами, пользоваться документами с программами, уметь работать с программами.*

Ключевые слова: *Компьютерное образование, информация в школе.*

ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

УДК 378. 147

ИНТЕРАКТИВНОЕ ИЗУЧЕНИЕ СТУДЕНТАМИ УЧЕТНО-ФИНАНСОВЫХ ДИСЦИПЛИН КАК ОДИН ИЗ ПУТЕЙ СТАНОВЛЕНИЯ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ (ОПЫТ КАФЕДРЫ «УЧЕТ И ФИНАНСЫ»)

Курманова Г.К., Суханбердина Б.Б., Салимбаева Ш.Д.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Современная образовательная политика Республики Казахстан отличается стремлением обеспечить новый, более высокий уровень качества образования в соответствии с вызовами времени, задать общие целевые ориентиры его развитию.Главное преимущество высокоразвитой страны связано с ее человеческим потенциалом, во многом определяющимся образованием.*

Ключевые слова: *образование, качество, человеческий капитал, образовательная система, государственная образовательная политика, профессиональная компетентность,интерактивные методы, интерактивное занятие, образовательные технологии.*

Закон Республики Казахстанот 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании», Стратегический план Министерства образования и науки Республики Казахстан на 2020-2024 годы, Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2011 года № 407-IV «О науке» обосновывают стратегическую цель государственной политики в области образования. Это – передовая система образования и науки, эффективно функционирующая как основной драйвер развития казахстанской экономики и интегрированная в мировое научно-образовательное пространство. Отмечается, что задачами системы образования являются создание необходимых условий для получения качественного образования, направленного на формирование, развитие и профессиональное становление личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики.

Цель статьи – проанализировать использование преподавателями интерактивных методов в учебном процессе кафедры «Учет и финансы».

Начало исследованиям сферы образования было положено еще в античности благодаря трудам Платона и Аристотеля, которые были дополнены классическими исследованиями Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегеля, И. Канта, Г. Спенсера, Э. Дюркгейма.

Определением места, роли и значения образования в воссоздающем процессе занимались основатели классической политэкономии А. Смит, Д. Рикардо, У. Петти; обосновывали и развивали теоретическую базу этого вопроса представители трудовой теории стоимости и наиболее яркий ее разработчик – К. Маркс.

Экономические проблемы системы образования были предметом интереса классиков экономической науки Ф. Листа, А. Маршалла, рассматривавших образование как источник общественного капитала, а приобретенные благодаря обучению знания, умения и навыки как часть национального богатства. Эти идеи получили развитие в теории человеческого капитала, которую разрабатывали представители неоклассической экономики и прочие теоретики «человеческого капитала» Г.С. Беккер, М. Блауг, Ф. Махлуп, Г. Псахаропулос, Р. Солоу, П. Тейхейра, Т.У. Шульц.

Важную роль в научных разработках проблематики экономической и социальной роли образования, в особенности в контексте формирования современной концепции построения модели прогрессивного развития общества, играют работы зарубежных исследователей: Д. Белла, М. Боумана, С. Браяна, Э. Денисона, Э. Долана, Р. Дорнбуша, Дж. Кендрика, Э. Кона, Ф.Котлера, Д. Линдсея, К. Макконелла, А. Маршала, Дж. Мида, П. Самуэльсона, С. Фишера, Т. Шульца, и др.

Общей целью образовательных реформ в Казахстане является адаптация системы образования к новой социально-экономической среде [1]. На успешное развитие сферы образования влияет объём финансирования этой отрасли, эффективность использования бюджетных средств, направленных в

данную сферу, отмечают отечественные ученые [2].

Понятие «интерактивный» происходит от английского «interact» (inter – взаимный, act – действовать). Интерактивные методы в высшей школе ориентированы на:

–широкое взаимодействие студентов не только с преподавателем, но и друг с другом;

–доминирование активности студентов в процессе обучения.

Преподавателями кафедры «Учет и финансы» используются различные интерактивные методы. Рассмотрим конкретные примеры использования интерактивных методов обучения из практики при преподавании финансовыхи учетных дисциплин.

Учетно-финансовые дисциплины отличаются вариативностью, потенциальной возможностью получения множества решений, многообразием точек зрения, имеющих научный характер, следовательно, возможностью для развития творческого мышления.

Из практики к.э.н., асс.проф. Курмановой Г.К.: деловая игра «Рынок акций», дисциплина «Введение в финансы», тема «Финансовые рынки и посредники».

Ролевые игры – разыгрывание ролей представляет собой игровой способ анализа конкретной ситуации, в основе которой лежат проблемы взаимоотношений и поведения людей. Этот метод направлен на развитие поведенческих умений, как социального так и профессионального характера.

Студенты делятся на 4 группы, представляющие фирмы. Каждая фирма приобретала на рынке акций акции корпораций, таких как автомобильная, продовольственная, страховая, банк, электротехническая, Каждая команда на начало игры имела одинаковый стартовый денежный капитал в размере 490 долл. На эту сумму приобретались акции номиналом 30,40,50,60,70 и 80 долл. Фирмы заключали сделки на фондовой бирже и стремились увеличить первоначальный вложенный денежный капитал. Для этого необходимо было приобретать контрольный или полный пакет акций, в результате чего вложенные деньги увеличивались в 2 или в 1,5 раза. Анализ включал определение по показателю денежного дохода самую эффективную фирму.

Достигаются задачи ролевой игры: образовательная, развивающая, воспитательная.

Вопросы для дискуссии:

– Интересна ли игра?

– Какова ее центральная проблема?

– Соответствует ли она реальным условиям действительности?

–Что можно было бы сделать иначе, если бы Вы играли еще раз?

– Какова польза игры?

– Приспособлена ли игра для данной аудитории?

– Ориентирована ли на имеющиеся у участников знания?

– Какова эффективность игры?[3].

Из практики к.э.н., асс.проф. Суханбердиной Б.Б.: развивающий семинар – «дотошные студенты», дисциплина «Статистика», тема «Показатели вариации».

Основной целью семинара является развитие навыков усвоения больших массивов информации, умения вычленять из нее главное, ставить правильно вопросы разного плана

Порядок проведения:

–Студенты разбиваются на группы по 3-4 человека.

–Каждой подгруппе выдается до 2-х страниц машинописного текста (смысловая единица пройденного учебного материала), который может содержать и формулы, и таблицы, и рисунки.

–По тексту предлагается составить как можно больше вопросов за ограниченное время и затем задать их другой подгруппе.

–У какой подгруппы список вопросов длиннее и вопросы точнее, та подгруппа и выиграла.

Из практики к.э.н., асс.проф. Ким А.А.: интервью, дисциплина «История экономических учений», тема «Зарождение и развитие меркантилизма».

Термин «интервью» происходит от английского interview - беседа. По содержанию интервью различают: документальные интервью (изучение событий прошлого, уточнение фактов и интервью мнений, цель – выявление оценок, взглядов, суждений); интервью мнений (цель - узнать мнение респондента по конкретному вопросу); интервью «пресс-конференция» (выступление по определенной теме).Субъектом интервью может выступать лектор, студенты, подготовившие

информацию по заданной теме.

Цель: организация процесса изучения теоретического содержания в интерактивном режиме.

Задачи: совершенствование способов поиска, обработки и предоставления новой информации; развитие коммуникативных навыков; актуализация изучаемого содержания на лекции.

Методика:

Подготовительный этап. Вопросы для интервьюирования формулируются разными способами: при прослушивании нового содержания по теме лекции; до лекции по ее теме, при изучении источников.

Основной этап – проведение интервью. Вопросы задаются разными схемами: преподавателю на протяжении всей лекции, тогда лекция переходит в форму лекции – консультации; в начале и служат для актуализации рассматриваемого нового содержания; с места студентами по очереди; в письменном виде.

«Вопрос-суждение» задается по следующей схеме: сначала рассуждение, а потом сам вопрос. Отвечающий реагирует сначала на суждение и сразу же попадает в положение оправдывающегося. Он вынужден тратить время на объяснения, а потом только кратко ответит на поставленный вопрос, что выглядит неубедительно.

«Ответы-суждения» - сначала высказывается суждение о проблеме или о том, кто задал вопрос, или о характере самого вопроса, а потом уже коротко на него отвечают. Этот прием применяется тогда, когда задан неудобный вопрос и ответ на него явно будет невыигрышным.

Этап рефлексии – подведения итогов. Предлагается заслушать экспертные суждения из аудитории по содержанию полученной информации.

Преподаватель подводит окончательные итоги, учитывая экспертные суждения, объем материала, качество задаваемых вопросов.

Из практики к.э.н., асс.проф. Ерниязова Р.А.: работа в малых группах, дисциплина «Бухгалтерлік есептегі практикум», тема «Жабдықтаушылармен есеп айырысудың есебі».

Работа в малых группах – дает всем обучающимся возможность участвовать в работе, практиковать навыки сотрудничества, межличностного общения (в частности, умение активно слушать, вырабатывать общее мнение, разрешать возникающие разногласия).

Цель: продемонстрировать сходство или различия определенных явлений, выработать стратегию или разработать план, выяснить отношение различных групп участников к одному и тому же вопросу.

Задачи: развитие навыков общения и взаимодействия в группе; формирование ценностно-ориентационного единства группы, поощрение к гибкой смене социальных ролей в зависимости от ситуации.

Критерии по теме «Учет расчетов с поставщиками и подрядчиками» в работе в малых группах:

Знать:

– Формы расчетов с поставщиками и подрядчиками.

– Первичный документ по учету расчетов с поставщиками и подрядчиками.

– Синтетический учет расчетов с поставщиками и подрядчиками (счет и его характеристика).

– Аналитический учет расчетов с поставщиками и подрядчиками.

Уметь и применять:

– Отражать на счетах хозяйственные операции по учету расчетов с поставщиками и подрядчиками.

– Заполнять документы по учету расчетов с поставщиками и подрядчиками.

Расчеты с поставщиками и подрядчиками могут осуществляться: впорядке предварительной оплаты; расчеты в порядке инкассо; расчеты аккредитивами; расчеты чеками.

Создаются малые группы по каждому расчету.

Из практики магистра экономики Салимбаевой Ш.Д.: лекция «Обратная связь», дисциплина «Қаржыға кіріспе», тема «Мемлекеттік Қаржы».

Обратная связь - актуализация полученных на лекции знаний путем выяснения реакции участников на обсуждаемые темы.

Цель: актуализация полученного на лекции содержания.

Задачи: выяснить реакцию участников на обсуждаемые темы; увидеть достоинства и недостатки организации и проведения обучения, оценить результат; формирование общего представления об уровне владения знаниями у студентов, актуальными для занятия; развитие коммуникативных навыков.

Методика: участникам предлагается высказаться по поводу прослушанной информации по вопросам, составленным преподавателем заранее. Все высказывания должны быть выслушаны молча, без комментариев и вопросов, как со стороны преподавателя, так и со стороны других участников. Каждого говорящего следует благодарить за сказанное. Предоставлять обратную связь наравне со всеми участниками следует также преподавателю.

Идет изложение материала. Рассказывается сущность и функции государственных финансов, обсуждаются финансовые аспекты экономической и социальной деятельности государства; объясняется, что такое государственные доходы и государственные расходы. В процессе чтения лекции построено изложение материала так, чтобы вынуждать студентов задавать вопросы. В случае, если вопросов нет, задать все вопросы самому.

В конце лекции спрашивается у студентов какие они видят перспективы развития государственных финансов в Республике Казахстан.

Из практики ст.преподавателя Мукеевой У.Б.: моделирование производственных процессов и ситуаций, дисциплина «Автоматизация бухгалтерского учета 1С Предприятие.», тема «Методика расчета заработной платы в системе 1С».

Метод «Моделирование производственных процессов и ситуаций» предусматривает имитацию реальных условий, конкретных специфических операций, моделирование соответствующего рабочего процесса, создание интерактивной модели и др.

Цель: эффективное решение проблемных ситуаций

Задачи: определение проблем, вызвавших ситуацию; обсуждение предложенных путей решения проблем; проверка предложенных путей решения проблем.

Методика:

Организационный этап. Описание ситуации. Ситуаций может быть представлено несколько или одна. Обсуждение ситуаций может организовываться как в малых группах, так и со всей аудиторией одновременно.

Из практики магистра экономики Айтмукановой Г.М.:деловая игра «Работа отдела бухгалтерии», дисциплина «Бухгалтерлік есеп», тема «Шоттар жүйесі және екі жақты жазу».

Имитируются реальные условия, отрабатываются конкретные специфические операции, моделируется соответствующий рабочий процесс. Использование в учебном процессе ролевых и имитационных игр предполагает распределение студентов на подгруппы (4-5 человек) и выбор индивидуального варианта задания. Внутри каждой подгруппы «главный бухгалтер» назначается на «должность» преподавателем, распределение должностных обязанностей между «подчиненными бухгалтерами» - остальными участниками подгруппы осуществляется назначенным главным бухгалтером.

Студенты самостоятельно выполняют задания по исходным данным, разработанным к каждому заданию по изучаемым темам дисциплины.

В качестве наглядных пособий используются материалы налоговых проверок, графики документооборота, учетная политика и др. Для демонстрации наглядных пособий используются технические возможности компьютерных технологий. Использование наглядных пособий направлено на повышение эффективности проводимых занятий [4].

Из практики магистра экономики Нурмановой А.К.:использование общественных ресурсов (приглашение специалиста), дисциплина «Аудит», тема «Ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүргізу қағидалары».

Специалистами в данном случае считаются представители различных профессий, связанных с темами занятий. Приглашенные специалисты могут стать активными участниками любых интерактивных занятий.

Полезность приглашения специалиста очевидна – кто лучше практика сможет

прокомментировать практические действия на-чинающего бухгалтера, поделиться опытом практической деятельности, помочь отработать практические навыки?

Была организована встреча студентов ОП «Учет и аудит» с Председателем Уральской городской территориальной избирательной комиссии. Студенты изучают дисциплину «Аудит», поэтому в рамках данного предмета встреча была актуальной.

Избирательные комиссии являются органами государства, и их работа финансируется из республиканского бюджета. Студенты получили информацию, что финансирование деятельности избирательных комиссий можно разделить на две составляющие: финансирование деятельности в период избирательной кампании и финансирование деятельности комиссий, являющихся юридическими лицами, в межвыборный период.

Из практики магистра экономических наук Тогашевой Д.С.: просмотр и обсуждение видеофильмов, дисциплина «Рынок ценных бумаг», тема «Инсайд и манипулирование ценами на рынке ценных бумаг».

На занятиях можно использовать фильмы финансовой тематики (о биржах, спекуляциях, финансовых пирамидах, банковских операциях, финансовом кризисе и аналогичные), например, «Уолл-Стрит» (США, 1987) и его продолжение «Уолл-Стрит: Деньги не спят» (США, 2010), фрагменты из них, видеоролики и видеосюжеты. Видеофильмы соответствующего содержания можно использовать на любом из этапов занятий в соответствии с его темой и целью, а не только как дополнительный материал.

Цель: организация процесса изучения теоретического содержания в интерактивном режиме.

Задачи: совершенствование способов поиска, обработки и предоставления новой информации; развитие коммуникативных навыков; актуализация и визуализация изучаемого содержания на лекции.

Методика: перед показом фильма необходимо поставить перед студентами несколько (3-5) ключевых вопросов, это будет основой для последующего обсуждения. Можно останавливать фильм на заранее отобранных кадрах и проводить дискуссию. В конце просмотра совместно со студентами подвести итоги.

Темы для обсуждения: инсайд, манипулирование, этика поведения инвесторов, рейдерство.

Из практики м.э.н. Амангалиевой А.С.: дискуссия с ПОПС-формулой, дисциплина «Валюталық операциялар және валюталық реттеу», тема «Валюталық курс – валюталық жүйенің негізгі элементі».

Студент высказывает:

П-позицию (объясняет, в чем заключена его точка зрения, предположим, выступает на занятии с речью: «Я считаю, что главное в валютном рынке – его регулирование»);

О-обоснование (не просто объясняет свою позицию, но и доказывает, начиная фразой типа: «Потому что при кризисе национальная валюта обесценивается»);

П-пример (при разъяснении сути своей позиции пользуется конкретными примерами, используя в речи обороты типа: «Я могу подтвердить это тем, что падение курса валюты наблюдается постоянно»;

С-следствие (делает вывод в результате обсуждения определенной проблемы, например, говорит: «В связи с ростом курса иностранной валюты, мы не наблюдаем позитива от повышения зарплат»).

Выступление студента занимает примерно 1-2 минуты и может состоять из двух-четырех предложений. Студент высказывают свою точку зрения, отношение к предложенной проблеме.

Для эффективности проведения дискуссии и возможности оценивания работы каждого студента, участвующего в ней, были сформированы две малые группы по 4 человека в каждой.

В каждой малой группе студенты выбрали спикера, оппонентов, эксперта, функции которых определил преподаватель:

- спикер занимает лидирующую позицию, организует обсуждение на уровне группы, формулирует общее мнение малой группы;

- оппонент внимательно слушает предлагаемые позиции во время дискуссии и формулирует вопросы по предлагаемой информации;

эксперт формирует оценочное суждение по предлагаемой позиции своей малой группы и сравнивает с предлагаемыми позициями других групп.

Преподаватель вместе с участниками дискуссии ещё раз уточняет комплекс задач, связанных с дискуссией:

1. Валютный рынок лучше, чем государство, определяет курсовое соотношение валют.

2.Сдерживание валютной спекуляции, при плавающих валютных курсах приобретает характер игры с нулевым результатом: одни теряют то, что выигрывают другие.

3.Гибкие валютные курсы автоматически корректируются, в итоге исчезают дефициты и активы платёжных балансов.

4.Рынок не в состоянии обеспечить адекватные, принципиально связанные с экономической и финансовой ситуацией каждой страны валютные курсы.

5.Плавающие валютные курсы не приводят к автоматическому выравниванию платежных балансов.

На подготовительном этапе каждая малая группа обсуждает позицию по предлагаемой для дискуссии теме в течение отведенного времени (20 минут). Задача данного этапа – сформулировать групповую позицию по теме для дискуссии. По истечении указанного времени дискуссия переходит в фазу основного этапа проведения дискуссии. Поочерёдно спикеры озвучивают общее мнение своей малой группы. Затем оппоненты от каждой группы формулируют вопросы, участникам другой малой группы для уточнения доказательств и подходов их решений по обсуждаемому вопросу.

Преподаватель внимательно слушает и направляет ход дискуссии, в нужное русло поиска решения поставленной задачи, раскрывая некоторые ключевые моменты в рассуждениях, т.к. у студентов нет ещё достаточного практического опыта в решении подобной проблемы. Это обеспечивает правильность выводов. В целях экономии времени, отведённого на процедуру обсуждения и подведения итога учебной дискуссии (30 минут) ответы участники дискуссии должны давать в формате ПОПС - формулы.

П- «Я считаю, что большинство идей теории плавающих курсов не осуществлены: нет автоматического уравновешивания платёжных балансов, эффективной защиты от стихийного движения «горячих» денег, не удалось добиться пресечения международного распространения инфляции»;

О- «Нефиксированные «плавающие» валюты неудобны, с ними сопряжена неустойчивость мировых цен»;

П- «Я могу подтвердить это тем, что основным преимуществами использования фиксированных курсов является сдерживание инфляции и препятствие дестабилизирующей спекуляции»;

С- «В связи с этим могу утверждать, что фиксированный курс выгоден странам с равными уровнями экономического развития, параметрами инфляции и подходом в монетарной политике».

В завершении дискуссии было сформулировано общее мнение, выражающее совместную позицию по теме дискуссии.

Заключительная фаза дискуссии. Преподаватель дал оценочное суждение окончательно сформированной позиции во время дискуссии.

Из практики м.э.н. Ислямова Р.С.: экскурсия как метод обучения, дисциплина «Основы туристско-краеведческой работы», тема «Сущность и задачи краеведения в Казахстане».

Учебная экскурсия – форма организации обучения, позволяющая проводить наблюдения, а также изучение различных предметов, явлений и про-цессов в естественных условиях. Каждая экскурсия имеет учебно-познавательную и воспитательную цель.

Экскурсия как метод обучения позволяет достигнуть определенной дидактической цели, усвоить понятия, теорию, формировать умения и навыки.

Проведение экскурсий позволяет сформировать у студентов профессиональные компетенции. Экскурсии –эффективный метод обучения. Они развивают наблюдательность, способствуют накоплению сведений, формированию визуальных впечатлений.

Из практики ст.преп. Аймешевой Ж.А.: лекция с заранее запланированными ошибками, дисциплина «Основы бухгалтерского учета», тема «Счета и двойная запись».

Лекция с заранее запланированными ошибкамипозволяет развить у обучаемых умение оперативно анализировать профессиональные ситуации, выступать в роли экспертов, оппонентов, рецензентов, выделять неверную и неточную информацию

Цель: активизация внимания студентов и вовлечение их в процесс усвоения знаний.

Количество планируемых ошибок – 7.

1. Подготовительная работа, проведенная на предшествующей лекции:

1.1. Студенты проинформированы о цели и методике проведения лекции, об их задачах.

1.2. Объявлены тема лекции и примерное количество запланированных ошибок.

1.3. До студентов доведен перечень вопросов, которые им необходимо повторить для эффективного участия в работе.

1.4. Для подготовки к лекции рекомендована литература, имеющаяся в наличии в библиотеке Университета:

2. Характеристика лекционного материала: лекция проводится в форме презентации, ее материал разбит на 2 часа. 1 час – первые 2 вопроса плана лекции. Количество планируемых ошибок – 3. 2 час – 3,4 вопросы плана лекции. Количество планируемых ошибок – 4.

Типы вводимых ошибок:

-физические – ошибки в определениях основных понятий и характеристик, с которыми студенты уже встречались и должны были встретиться в процессе подготовки к лекции.

3.1. Организационный этап – студенты разделены на две группы, занявшие места в аудитории так, чтобы обеспечить возможность обсуждения материала в каждой из групп. Им предложено определить, кто будет играть роль спикеров, организующих обсуждение прослушанного материала и представляющих результаты обсуждения.

3.2. Основной этап – материал лекции представлен в виде двух блоков, после каждого из которых студентам предлагалось по 5 минут времени для его обсуждения и поиска ошибок. При этом им предоставлялась возможность многократного просмотра слайдов презентации в пределах данного блока.

7 ошибок:

А) В первом блоке – Система бухгалтерских счетов – способ финансового группирования, текущего отражения и оперативного контроля за хозяйственными средствами предприятия, их источниками и хозяйственными операциями. (1 ошибка). Активные счета предназначены для учета источников хозяйственных средств по их целевому назначению. (2 ошибка). Пассивные счета служат для учета хозяйственных средств по их составу и размещению. (3 ошибка).

Б) Во втором блоке – Способ двойной записи обуславливает существование таких понятий, как хозяйственная операция и бухгалтерская проводка. (4 ошибка). Бухгалтерская проводка – это оформление бухгалтерского баланса, когда одновременно делается запись по дебету и кредиту счетов на сумму хозяйственной операции, подлежащей регистрации. (5 ошибка). Для пассивных счетов дебет означает увеличение, а кредит – уменьшение.(6 ошибка). Актив хозяйствующего субъекта представляет собой фонды этого субъекта.(7 ошибка).

3.3. Этап анализа результатов.

Продолжительность этапа – около 8 минут. За это время представители (спикеры) малых групп доложили о результатах поиска ошибок. После выступлений спикеров студентам были продемонстрированы слайды с указанием введенных ошибок и была дана оценка активности их работы в ходе занятия.

Занятия проводятся не только профессорско-преподавательским составом кафедры «Учет и финансы», но и преподавателями из зарубежных стран (Германия), специалистами-практиками.

Из практикимагистра экономики Бикеновой М.К.: мозговой штурм, дисциплина «Налоговая система и налоговая политика», тема «Налоговая политика государства: понятие, цели, задачи, инструменты».

Метод мозгового штурма – оперативный метод решения проблемы на основе стимулирования творческой активности, при котором участникам обсуждения предлагают высказывать как можно большее количество вариантов решения. Затем из общего числа высказанных идей отбирают наиболее удачные, которые могут быть использованы на практике.

Бюджет – главный финансовый план страны, доходная часть которого состоит из налогов. Почему же тогда бюджетные планы для наших граждан остаются неизвестными? Можно ли сформировать общество, которое будет участвовать в формировании бюджета? Как это сделать? Приведет ли к хорошему результату простое анкетирование? К чему приведет повсеместное обсуждение формирования бюджета в РК?

Направления беседы:

– Опыт других стран в формировании доходов.

– Как изменяются задачи бюджета в зависимости от государственных приоритетов?

– Учитываются ли при подготовке бюджета возможности прихода «второй волны» кризиса?

– Зависимость от цен на нефть: почему рост цен не решает задач развития? Бюджет и социальные обязательства (почему, например, в РК, в отличие от многих стран-экспортеров нефти, не хватает средств на качественные бесплатные медицину и образование?)

– Как изменяласьдоходная часть бюджета страны за 30 лет?

– Нефтегазовые доходы: как добиться наибольшей эффективности и как «слезть с нефтяной иглы?»

Условия и правила проведения: выдвигаются любые идеи, связанные с поставленной проблемой; выдвигаемые идеи формулируются четко и кратко; выдвигаемые идеи не должны дублировать друг друга; критика по поводу выдвигаемых идей со стороны экспертов и преподавателя не допускается;время выступления ограничивается.

Из практики доктора общественно-политических наук Вернера Нойнцига (Werner Neunzig): мастер-класс.

Мастер–класс – главное средство передачи концептуальной новой идеи своей (авторской) педагогической системы [5].

Цели и задачи мастер класса:

–профессиональное, интеллектуальное и эстетическое воспитание студента;

–преподавание студенту основ профессионального отношения к избранной специальности;

–обучение профессиональному языку науки;

–передача продуктивных способов работы - прием, метод, методика или технология;

–адекватные формы и способы представления своего опыта.

В образовательном процессе компетенции студентов повышаются при соблюдении условий:

– деятельностный характер обучения студента;

– ориентация учебного процесса на развитие самостоятельности и ответственности студента за результаты своей деятельности;

– изменение методов преподавания.

Список литературы:

1.Современные тенденции государственного финансирования образования в Республике Казахстан // Курманова Г.К., Суханбердина Б.Б., Ким А.А., Уразова Б.А. «Мемлекеттік аудит – Государственный аудит» Алматы, 2020. - – №2 (47). – С.55-61.

2.Тенденции современных процессов финансирования образования в Республике Казахстан // Курманова Г.К., Ким А.А.,Суханбердина Б.Б.,Уразова Б.А.«Вестник университета «Туран» – «Тұран» университетінің хабаршысы». – Алматы, 2019. - №3 (83). – С.81-85.

3.ALGORITHM FOR PLANNING AN INTERACTIVE LESSON IN ECONOMIC TEACHING // G.K.Kurmanova, B. Widmann, B. Urazova, A. Kim, B. Sukhanberdina. 12th annual International Conference of Education, Research and Innovation Seville (Spain). 11th - 13thofNovember, 2019. –Pages: 9958-9963.

4. Нигматуллина И. В.Игра как метод интерактивного обучения. Учебное пособие/ –М.: Прометей, 2018. – 62 с.

5.Плаксина И.В. Интерактивные образовательные технологии: учебное пособие для вузов.– М.: Юрайт, 2021. – 151 с.

ӘОЖ 378. 147

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЕСЕП ЖӘНЕ ҚАРЖЫ ПӘНДЕРІН ИНТЕРАКТИВТІК ЗЕРТТЕУІ ОЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ ("ЕСЕП ЖӘНЕ ҚАРЖЫ"КАФЕДРАСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ)

Курманова Г.К., Суханбердина Б.Б., Салимбаева Ш.Д.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы білім беру саясаты ұмтылысын қамтамасыз етуге жаңа, неғұрлым жоғары деңгейінің білім беру сапасын сұраныстарға сәйкес уақыт қойып, жалпы мақсатты бағдарын дамыту ерекшеленеді.Жоғары дамыған елдің негізгі артықшылығы, көпшілігінде білімділікті белгілейтін оның адамзаттық әлуетімен байланысты.*

Кілт сөздер. *білім, сапасы,адами капитал, білім беру жүйесі, мемлекеттік білім беру саясат, кәсіби құзыреттілік, интерактивті әдістер, интерактивті сабақ, білім беру технологиялары.*

УДК 377

ОСОБЕННОСТИ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Суербаев Ш.Х.,Тулегенова А.У.
Западно-Казахстанскийинновационно-технологический университет,г.Уральск

Аннотация. *В статье рассматриваются проблемы становления и реализации стратегической национальной модели организации дуального обучения как важнейшего компонента профессиональной подготовки специалистов.*

Ключевые слова: *профессиональное обучение, дуальное обучение, образовательные организации, производственное обучение, профессиональная практика*

Дуальное обучение, как показывает практика европейской системы образования, является продуктом тесного взаимодействия образовательных учреждений и работодателей по успешной профессиональной и социальной адаптации будущего специалиста. Обучаемый уже на ранних этапах процесса учебы включается в производственный процесс в качестве работника предприятия, который согласно функциональным обязанностям распоряжается выделенными ресурсами, несет должностную ответственность, овладевает профессиональными навыками, в определенных случаях получает заработную плату. В системе организации современного профессионального образования особое место занимает дуальное обучение. Применение дуального обучения обусловлено необходимостью сочетания теоретической и практической подготовки квалифицированных специалистов.

Применение подобного образовательного подхода позволяет сформировать у выпускников не только теоретические знания, но и получить базовые практические навыки, компетенции, формируемые при непосредственном участии потенциальных работодателей. Под дуальной системой образования понимают систему, когда образование молодых людей по выбранной профессии осуществляется в двух организациях, то есть два учреждения участвуют в процессе образования. С одной стороны, это профессиональная школа, а с другой – обучающее предприятие. Оба учреждения являются по отношению другк другу независимыми партнерами [1].

При этом, как правило, теоретическая часть подготовки специалистов реализуется на базе образовательной организации, а практическая – на производстве.

Дуальная система предполагает прямое участие предприятий в профессиональном образовании обучаемых. Предприятие предоставляет условия для практического обучения и несёт все расходы, связанные с ним, включая возможную ежемесячную плату обучающемуся. Учебные

заведения на равноправной основе сотрудничают с предприятиями, на базе которых осуществляется производственное или практическое обучение. [2].

В Казахстане осуществляется выработка собственной национальной модели развития дуального обучения с учетом зарубежного опыта организации системы дуального обучения.

Принятие Закона «Об образовании» от 27 июля 2007 г. способствовало становлению и развитию востребованной национальной модели. Данный закон предусматривает соотношение теоретического обучения в колледжах и производственное на предприятии в пропорции 40/60 [3].

Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 21 января 2016 г. во исполнение указанного закона были утверждены «Правила организации дуального обучения» [4].

Согласно формулировке, Трудовому кодексу Республики Казахстан, дуальное обучение – это форма подготовки кадров, сочетающей обучение в организации образования с обязательными периодами производственного обучения и профессиональной практики на предприятии (в организации) с предоставлением рабочих мест и компенсационной выплатой обучающимся при равной ответственности предприятия (организации), учебного заведения и обучающегося (п. 2 ст. 116).

Дуальная система обучения реализует следующие принципы:

- взаимосвязь теоретического обучения, получаемого в учебном заведении профессионально-технического профиля, после среднего образования (независимо от формы собственности и ведомственной подчиненности, а также в учебных центрах);
- активное и непосредственное участие предприятия (организации), то есть работодателей в процессе дуального обучения, выражающееся, прежде всего в форме организации труда обучающихся и выплате компенсаций за их труд;
- закрепление принципа трипартизма, то есть трехсторонней ответственности учебного заведения, работодателя и обучающегося за подготовку квалифицированных специалистов.

Под предприятием (организацией) подразумевается юридическое лицо (индивидуальный предприниматель) или физическое лицо, участвующее в дуальном обучении (п. 2 п.п.12 Правил).

В Правилах перечислены все обязательные признаки дуального обучения:

1) договор о дуальном обучении;

2) рабочий учебный план дуального обучения, согласованный с организацией (предприятием);

3) учебные, рабочие места и (или) учебный производственный центр в предприятиях (организациях), оборудованные для реализации производственного обучения и профессиональной практики, либо учебно-производственные мастерские, учебные хозяйства, учебные полигоны в организациях образования, реализующих образовательные программы технического и профессионального, послесреднего образования;

4) наставники производственного обучения и профессиональной практики на предприятиях или в организациях) [5].

Сегодня практика применения дуальной системы обучения определяет следующие преимущества:

-студент впервые закрепляется в производстве как потенциальный работник и учится в нем с качественным интересом, на основе которого у студента формируется психология будущего работника;

- дуальная система устраняет основной недостаток традиционных форм и методов обучения-разрыв между теорией и практикой;

- в механизме дуальной системы заключается воздействие на личность специалиста, создание новой психологии будущего специалиста. У студентов появляется большая мотивация к получению знаний и умений, так как они ощущают прямую зависимость качества образования от выполнения служебных обязанностей на рабочем месте;

- в тесном контакте с работодателем учебное заведение учитывает требования, предъявляемые к будущим специалистам;

- работодатели решают вопрос обеспечения себя специалистами-практиками.

Обучение по дуальной системе позволит обучающимся овладеть профессиональными

умениями и навыками, умениями непосредственно на рабочем месте и всесторонне профессионально развиваться, повысит качество системы профессионального образования путем обеспечения взаимодействия и влияния различных систем-образования, науки, производства, внедрения опыта.

Таким образом, производственные предприятия совместно с учреждениями технического и профессионального образования будут сразу нанимать готовые кадры, обученные по их требованиям. Дуальная система обучения-это технология обучения теории в сочетании с производством, т. е. выпускники начинают работать на предприятиях, получая образование. По окончании обучения эти обучающиеся получат возможность полностью ознакомиться с особенностями работы и оборудованием данного предприятия и устроиться на работу.

Одной из особенностей дуального метода обучения является то, что учебные заведения должны найти себе социального партнера. То есть, чтобы студенты могли проводить практические занятия, они должны заключать договоры с предприятиями, отвечающими их специальностям. В процессе обучения теории из практики преподаватели готовят все документы по дуальной системе обучения, обучают теоретическим знаниям с использованием модульных, кейсовых технологий.

Очевидно, что при внедрении системы дуального обучения особое внимание будет уделено развитию социального партнерства.

Основная цель дуальной системы обучения – подготовка рабочих кадров технико-профессиональных учебных заведений в партнерстве с производственными, хозяйственными учреждениями частного сектора, готовыми к освоению новых инновационно-технологических программ, способных выдержать конкуренцию в рыночные времена.

В настоящее время в мире дуальная система обучения является одним из наиболее эффективных путей подготовки технических и профессиональных специалистов. Подготовка квалифицированных специалистов, адаптированных к конкретным условиям производства, ориентированных на непосредственное овладение навыками и знаниями на рабочем месте, максимально гармонично интегрированных в программу обучения практических часов, в настоящее время известна как дуальная система образования.

Сегодня на рынке труда особое место занимает дефицит высококвалифицированных специалистов. Основной причиной сложившейся ситуации являются проблемы в системе и организации образовательного процесса, т.е. отрыв теоретических знаний от реальных производственных ситуаций, требующих от молодого специалиста практических навыков, знаний и опыта. В сложившейся ситуации с проблемой устранения разрыва между теорией и практикой приходится сталкиваться работодателю, ведь обеспечение квалифицированными специалистами – залог успеха. В этих условиях возникает необходимость дополнительного обучения, прохождения практики, переподготовки молодых специалистов с учетом специфики деятельности предприятия, на котором планируется реализация полученных в учебном процессе знаний.

Реалии сегодняшнего дня требуют подготовки квалифицированных специалистов, конкурентоспособных на рынке труда перед системой профессионального образования, подготовки социальных и оптимальных кадров, в совершенстве владеющих своей специальностью, способных эффективно работать по своей специальности, готовых к устойчивому профессиональному росту. Главная задача, поставленная в этой связи, - объединить усилия государственных структур, мобилизовать работодателей и учебные заведения в вопросе обеспечения предприятий квалифицированными кадрами[4].

Обучение по дуальной системе, несомненно, повысит качество системы профессионального образования путем обеспечения взаимосвязи, взаимовлияния, взаимопроникновения различных систем-образования, науки, производства, что позволит обучающимся овладеть профессиональными умениями и навыками, умениями непосредственно на рабочем месте, всесторонне профессионально развиваться.

Ожидаемых результатов через внедрение дуальной системы обучения в учебный процесс немало:

- устраняется разрыв между теорией и практикой;
- вопрос трудоустройства выпускников будет решен положительно;
- учебное заведение постоянно учитывает требования работодателя к будущим специалистам.

Для Казахстана сегодня очень важно выстраивание именно управленческих механизмов, так как практикоориентированное образование становится элементом развития систем квалификаций в регионах и на республиканском уровне. Практика пилотных регионов показала, что довольно эффективный управленческий механизм может быть создан на основе кластерного подхода. Необходимо достичь определенного консенсуса по вопросу развития системы квалификаций, куда входят и задачи по развитию профессионального образования.

Списоклитературы:

1. Гилева, Н.В. Правовые аспекты применения дуальной системы образования в Республике Казахстан [Электронный ресурс]//Вестник КазНУ. – Алматы, 2015. – URL: https://articlekz.com/article/16841.
2. Ибрашева, А., Алимханова, Д. Дуальное обучение в РК : на пути к европейским стандартам [Текст] // «Білімді ел – Образованная страна». Республиканская образовательная общественно-политическая газета. – № 18 (55) – 27 сентября 2016 г. – С. 12-13.
3. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 г.
2. Правила организации дуального обучения. Утв. Приказом Министр образования и науки Республики Казахстан от 21 января 2016 г.
3. Кузембаев, С.Б., Альжанов, М.К., Нурмагамбетов, Д.Д. и др. Вопросы перехода на дуальное образование [Электронный ресурс]//Вестник КарГУ. – Караганда, 2013. – URL : https://articlekz.com/article/5839.
4. 6.Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 г. [Текст] // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2015 г. – № 22-IV, ст. 151.

ӘОЖ 377

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ДУАЛЬДІ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Суербаев Ш.Х., Тулегенова А.У.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,Оралқ.

Аннотация. *Мақалада дуальды оқытуды ұйымдастырудың стратегиялық ұлттық моделін қалыптастыру және жүзеге асыру мәселелері қарастырылады.*

Кілт сөздер*: кәсіптік оқыту, дуальді оқыту, білім беру ұйымдары, өндірістік оқыту, кәсіптік практика*

УДК 378.147

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Толебаева Б.Т.
Западно -Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье исследуются совершенствование методики и применение инновационных технологий при преподавании менеджмента в университете. При обучении студентов менеджменту применяются следующие активные методы преподавания и обучения: метод совместного обучения, деловые игры, метод исследования, метод моделирования. Место Казахстана в рейтинге лучших стран для образования в 2021 г. Распространение онлайн-образования и опережающее развитие экономики.*

Ключевые слова: *Онлайн-образование, активные методы обучения, метод совместного обучения, метод исследования, метод моделирования.*

В настоящее время одним из важнейших приоритетов является доступ к качественному высшему образованию. Для инновационного развития экономики Казахстана важно повышение конкурентоспособности кадров.

Состояние экономики страны и благосостояние народа определяется качеством управления страной и ее народным хозяйством. За тридцать лет, которые прошли с развала СССР, Казахстан не создал развитой промышленности и даже потерял те заводы и фабрики, которые были созданы раньше.

«Образованные граждане более конкурентны в масштабах страны, имеют больше шансов на успех и достойную жизнь.», подчеркнул Глава государства К.К. Токаев в своем выступлении на заседании Мажилиса Парламента Республики Казахстан. Здесь же Президент РК К.К.Токаев признал: «Комплексного реформирования требует система государственного управления. Необходимо признать невысокий кадровый потенциал, формализм, коррупцию, большую текучесть кадров. Поэтому сохраняется низкий уровень доверия общества к институтам государственной власти.» [1]

Для опережающего развития экономики страны и решения социальных проблем общества необходимы высококвалифицированные кадры управленцев.

В современных условиях ставится задача не только дать студентам профессиональное образование, но и воспитать критически мыслящих, творческих личностей, способных защищать свои интересы и права, создавать принципиально новые отношения, работать при условиях новой модели экономики.

В связи с пандемией получили распространение инновационные технологии в образовании, такие как онлайн-образование. Занятия со студентами проводятся онлайн с помощью платформ ZOOM, FREECONFERENCECALL и других.

Применение онлайн-образования вызвало неоднозначную реакцию преподавателей и руководства высших учебных заведений. Никто из преподавателей открыто не возражает против проведения части учебных занятий онлайн. В то же время энтузиастов проведения онлайн занятий не очень много.

Камнем преткновения при проведений онлайн занятий служит недостаточная оснащенность информационными технологиями и техникой вузов, преподавателей, студентов, в том числе компьютерами и смартфонами для трансляции и приема онлайн занятий, оставляет желать лучшего и качество Интернета в различных населенных пунктах РК, недостаточная подготовленность некоторых преподавателей к обучению студентов с помощью Интернета и мультимедиа.

Многие преподаватели не осознают того, что развитие онлайн-образования является одним из императивов современной эпохи. Рассмотрим какое место занимает Казахстан в рейтинге лучших стран для образования (Рисунок 1.)

В рейтинге лучших стран для образования US News & World Report в 2021 году Казахстан занял 71-е место из 78. [2]

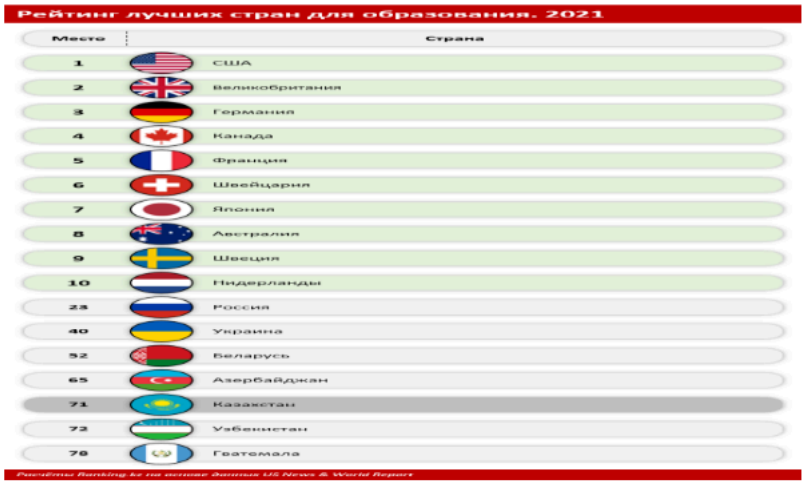

Рисунок 1. Рейтинг лучших стран для образования.2021

В первой десятке рейтинга такие страны, как США, Великобритания, Германия, Канада, Франция, Швейцария, Япония, Австралия, Швеция, Нидерланды. Россия заняла 23–е место, Украина 40-е место, Беларусь 52-е место, Азербайджан занял 65-е место, Казахстан 71-е место, Узбекистан 72-е место.

В странах, которые находятся в первой десятке рейтинга лучших стран для образования 2021, широко применяется онлайн-образование и активные методы обучения. Это позволяет студентам этих стран получать качественное образование, находясь в любом удобном для них месте, в удобное для них время с меньшими затратами времени и средств на проезд и проживание вблизи от учебного заведения.

С.Г.Новиков считает, что: «Распространение онлайн образования не должно стать ни самоцелью, ни средством экономии финансовых средств. Онлайн образование надлежит нацелить на реализацию стратегии опережающего развития, ориентирующую национальную систему на формирование «homocreator'a.». [3]

Менеджмент можно преподавать разными способами. Некоторые способы более эффективны, чем другие. Мы широко используем в своей работе модели активного обучения. Эти модели представляют собой прямое преподавание, исследование, совместное обучение и моделирование.

Прямое преподавание позволяет объяснить основные понятия, принципы и навыки дисциплины. Осмысленное обучение предполагает установление связи между новыми знаниями и тем, что студенты изучили ранее, а также практику применения новых знаний в новых ситуациях.

Фазы прямого преподавания: 1 – фаза – ориентация, 2 – фаза – презентация, 3 – фаза – структурированная практика, 4 – фаза – самостоятельная направленная практика, 5 – фаза – независимая практика. Завершение.

Конфуций писал: «Я слушаю и я забываю, я вижу и я запоминаю, я делаю и я понимаю.» Активные методы обучения требуют от преподавателя большего методического мастерства и затрат на разработку и размножение методического раздаточного материала. Однако эти затраты окупаются за счет более глубокого усвоения материала студентами.Интерес студентов к занятиям возрастает, и, как следствие они добиваются успехов в обучении. Поэтому в преподавании велика роль наглядных пособий, моделирующих упражнений, метода исследования и совместного обучения.

Моделирующее упражнение – это опыт обучения, позволяющий студентам принять участие в деятельности, упрощенно представляющей собой деятельность в реальном мире, в реальном обществе. Для того, чтобы моделирование было эффективным и реалистичным, студенты играют определенные роли, такие как предприниматели, менеджеры, работники предприятия, мэр города. Перед участниками ставятся конкретные цели, к достижению которых они должны стремиться – например, получить прибыль, заработную плату, пополнить казну. Участникам предоставляются ресурсы, и им приходится принимать решения о том, как эти ресурсы будут использованы, применяя полученные ранее знания.

Преимущества метода моделирования. Моделирующие упражнения являются комплексной обучающей деятельностью. Успех зависит от дизайна моделирующего упражнения, отношения преподавателя и его умения помогать студентам разыгрывать моделируемые ситуации. Эти переменные влияют на эффективность моделирования в обучении. Моделирующие упражнения более эффективно обеспечивают запоминание материала, в связи с тем, что студенты получают новые знания как часть непосредственно смоделированного опыта. Особая сила моделирующих упражнений связана с отношением студента. Наши студенты изменили свои отношения и убеждения после участия в моделирующих упражнениях. Студенты часто выражают удовлетворение и чувствуют восторг от того, чему они обучились, участвуя в моделирующих упражнениях. Метод моделирования мотивирует студентов, студенты активно вовлекаются в процесс обучения. Моделирующие упражнения дают студентам возможность практиковаться в принятии решений по важным вопросам [4].

Метод исследования вовлекает студентов к участию в постановке вопросов и нахождении ответов на эти вопросы. Метод исследования прямо ведет студентов к научному процессу. Метод исследования имеет целью создание независимого обучающегося. Студенты учатся отставлять эмоции в сторону и быть объективными в определении проблем и анализе данных. Они учатся

уважать доказательства. Они рассматривают знания, как предположения, которые изменятся, когда будут открыты новые доказательства. Студенты используют логику, чтобы проверять свои утверждения и утверждения других. Метод исследования вовлекает студентов в более высокие уровни мышления. Они анализируют имеющиеся данные и стремятся идентифицировать шаблоны, которые могут помочь им проверить свои предположения и решить исследуемую проблему.

Занятие может предполагать, что студенты будут искать источники данных в библиотеке или в Интернет ресурсах.

Совместное обучение – это метод обучения в малых группах, когда ответственность за образовательныйпроцесс лежит на самих студентах (преподавание, ориентированное на студента). Это означает, что преподавателю следует помочь членам группы осознать важность совместной работы и отыскать наилучший способ взаимодействия, при котором процесс обучения приносит максимальные результаты для каждого члена коллектива. При организации совместного обучения можно поделить студентов на группы по 3-5 человек. Каждого студента можно назначить экспертом по отдельному вопросу.Затем экспертов по каждой проблеме собирают отдельно. Они обсуждают проблему и находят правильное решение. Преподаватель помогает экспертам найти правильный ответ, если студенты затрудняются. После этого эксперты возвращаются в свою семейную группу и объясняют другим членам своей группы правильное решение по своему вопросу. Таким образом, студенты обучают друг друга. При совместном обучении должны быть представлены как групповое вознаграждение, так и индивидуальная подотчетность.

Список литературы:

1. Выступление Главы государства К.К. Токаева на заседании Мажилиса Парламента Республики Казахстан. уроки «трагического января»: единство общества – гарантия независимостиhttps://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kk-tokaeva-na-zasedanii-mazhilisa-parlamenta-respubliki-kazahstan-11044
2. В рейтинге лучших стран для образования Казахстан занял 71-е место из 78. https://kazlenta.kz/46890-v-reytinge-luchshih-stran-dlya-obrazovaniya-kazahstan-zanyal-71-e-mesto-iz-78.html?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop
3. С.Г.Новиков. Онлайн-образование в контексте опережающего развития. https://cyberleninka.ru/article/n/onlayn-obrazovanie-v-kontekste-strategii-operezhayuschego-razvitiya/viewer
4. McCorkle S., Mezaros B.T., Morton J.S. and other. Connecting the Pieses: Building a Better Economics Lesson. EconomicsAmerica. National Council on Economic Education. NY 1997

ӘОЖ 378.147

ҚАЗІРГІ ЗАМАН ЖАҒДАЙЫНДА МЕНЕДЖМЕНТТІ ОҚЫТУӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Толебаева Б.Т.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,Оралқ.

Аннотация. *Мақалада университетте менеджментті оқыту әдістемесін жетілдіру және инновациялық технологияларды қолдану зерттеледі.Білім беруде ең озық елдердің рейтингінде Қазақстанның 2021 жылы алған орны. Онлайн білім беру және экономиканың жеделдете дамуы.*

Кілт сөздер: *Оқытудың белсенді әдістері, кішкене топтарда оқыту, зерттеу әдісі, модель әдісі, он-лайн білім беру.*

УДК 378.14.015.62

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В УНИВЕРСИТЕТЕ

Стороженко Н.А., Мансурова М.А.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В реалиях современного высшего образования сегодня решается ряд принципиальных задач: студент из пассивного объекта обучения должен превратиться в активного субъекта, который учится целеустремленно, самостоятельно, осознавая свои способности, зная, чего хочет добиться в избранной профессии, что именно, на каком уровне и каким образом должен изучить, осознать и присвоить. Весь образовательный процесс в вузе должен быть ориентирован на выработку активной позиции студента, направленной на поиск и приобретение знаний и практического опыта, а в идеале – на выстраивание индивидуальной стратегии жизненного и профессионального успеха.*

Ключевые слова: *учебный процесс, образовательные технологии, профессиональное образование, специалисты.*

На современном этапе развития нашего общества как никогда возросла социальная потребность в нестандартно мыслящих творческих личностях.

Информационный бум, сопровождающий нашу жизнь, заставляет педагогов пересматривать традиционные формы работы, переосмысливать содержание образования. Высшая школа как социальный институт призвана давать студентам прочные знания основ науки, вырабатывать навыки и умения применять их на практике и в дальнейшей жизни. Решение этой социальной задачи непосредственно связано с совершенствованием форм, методов и средств обучения.

Образовательные технологии - сравнительно новое направление в педагогической науке. Первоначальное представление о педагогической технологии предполагало обучение с помощью технических средств, в настоящее время ее рассматривают как систематическое и последовательное воплощение на практике заранее спроектированного учебно-воспитательного процесса. Таким образом, педагогическая технология - это проект определенной педагогической системы, реализуемый на практике.

Под технологией обучения подразумевается определенный способ обучения, в котором основную нагрузку по реализации функции выполняет средство обучения под управлением человека.

Основой целью профессионального образования является подготовка квалифицированного специалиста, способного к эффективной профессиональной работе по специальности и конкурентного на рынке труда [1].

Образовательные технологии связаны с повышением эффективности обучения и воспитания и направлены на конечный результат образовательного процесса - это подготовка высококвалифицированных специалистов:

- имеющих фундаментальные и прикладные знания;
- способных успешно осваивать новые, профессиональные и управленческие области; гибко и динамично реагировать на изменяющиеся социально-экономические условия;
- обладающих высокими нравственными и гражданскими качествами в условиях инновационного образовательного пространства.

Модульная технология обучения. Наиболее широкое применение в высшей школе получила классификация технологий обучения в соответствии с дидактическими теориями, на которых они базируются. Для решения проблемы систематизации знаний и наилучшего их усвоения служит модульная технология обучения, заключающаяся в дроблении информации на определенные дозы - модули, обусловливающие необходимую управляемость, гибкость и динамичность процесса обучения. Учебный модуль – не только раздел учебной программы, но и выбранная дидактическая система, основное место в которой занимает взаимодействие различных приемов и способов учебной

деятельности, обеспечивающих вхождение этого модуля в целостную систему предметного и общего обучения.

Начиная работу над курсом, преподаватель имеет лишь примерную программу дисциплины, которая излагает основы содержания предмета и требования государственного образовательного стандарта. Задача педагога – смоделировать содержание учебной дисциплины на весь период обучения, наметить цели (образовательные, воспитательные, развивающие и обучающие), отобрать важнейшие теоретические сведения, научные факты, предусмотреть применение дидактических средств обучения, спрогнозировать результаты обучения, продумать способы их достижения [2].

В начале работы над модулем перед студентами ставится цель, какими знаниями и навыками они должны овладеть. Им сообщается источник получения знаний, указываются учебники и методические пособия. По мере раскрытия содержания модуля в ходе чтения лекций, знания студентов систематизируются, вопросы, возникающие по ходу изучения модуля, приобретают все более осмысленный характер. Изучение модуля завершается зачетом. Формой зачетного урока может быть защита курсовой работы, реферата, выполнение дифференцированной самостоятельной работы, работа с тестовыми заданиями.

Таким образом, модульная система обучения дает преподавателю свободу и гибкость в выборе форм и методов обучения, позволяет снизить затраты времени на практическую подготовку, возможность выявить творческие способности студентов, служит систематизации полученных студентами знаний и повышению их качества.

Проблемный метод обучения. В высшем учебном заведении при устном изложении учебного материала в основном используются словесные методы обучения. Среди них важное место занимает вузовская лекция. Лекция выступает в качестве ведущего звена всего курса обучения и представляет собой способ изложения объемного теоретического материала, обеспечивающий целостность и законченность его восприятия студентами. Лекция должна давать систематизированные основы научных знаний по дисциплине, раскрывать состояние и перспективы развития соответствующей области науки и техники, концентрировать внимание обучающихся на наиболее сложных, узловых вопросах, стимулировать их активную познавательную деятельность и способствовать формированию творческого мышления. Однако, традиционная вузовская лекция имеет ряд недостатков, которые обусловлены следующим:

1.Лекция приучает к пассивному восприятию чужих мнений, тормозит самостоятельное мышление обучающихся.

2. Лекция отбивает стремление к самостоятельным занятиям.

3. Лекции нужны, если нет учебников или их мало.

4. Одни слушатели успевают осмыслить, другие - только механически записать слова лектора. Это противоречит принципу индивидуализации обучения.

Однако опыт обучения в высшей школе свидетельствует о том, что отказ от лекции снижает научный уровень подготовки обучающихся, нарушает системность и равномерность их работы в течение семестра. Поэтому лекция по-прежнему остается как ведущим методом обучения, так и ведущей формой организации учебного процесса в вузе. Указанные недостатки в значительной степени могут быть преодолены правильной методикой и рациональным построением изучаемого материала.

В определенной степени остроту названных противоречий снимает возможность применения в учебном процессе нетрадиционных видов чтения лекций. Современная методика насчитывает свыше 250 различных методов. Эти методы приводят к изменению роли преподавателя, новым инструментам оценки достижений обучающихся.

Наиболее эффективным методом обучения является метод решения проблем (проблемное обучение).

Вместо того чтобы «транслировать» обучающимся факты и их взаимосвязь, можно предложить им проанализировать ситуацию (проблему) и осуществить поиск путей изменения данной ситуации к лучшему.

Проблемный вопрос содержит в себе диалектическое противоречие и требует для разрешения не воспроизведения известных знаний, а размышления, сравнения, поиска, приобретения новых знаний или применения полученных ранее.

Проблемная задача, в отличие от проблемного вопроса, содержит дополнительную вводную информацию и при необходимости некоторые ориентиры поиска для ее решения.

Понятия «проблемный вопрос» и «проблемная задача» разграничиваются лишь условно, ибо проблемные вопросы могут перерастать в задачи, а задачи расчленяться на вопросы и подвопросы.

Уровень сложности, характер проблем зависят от подготовленности обучающихся, изучаемой темы и других обстоятельств.

Решение проблемных задач и ответ на проблемные вопросы осуществляет преподаватель (иногда прибегая к помощи слушателей, организуя обмен мнениями).

Умение решать проблемы является важнейшей ключевой компетенцией, необходимой человеку в любой сфере его деятельности и повседневной жизни. Если обучающиеся овладеют умениями решать проблемы, их ценность для организаций, где они будут работать, многократно возрастет, кроме того, они приобретут компетенцию, которая пригодится им в течение всей жизни.

Поскольку методика проблемного обучения является групповой, то это еще более усиливает ее эффективность, т.к. по материалам научных исследований групповые формы являются наиболее результативными.

Таким образом, на лекции проблемного характера слушатели находятся в постоянном процессе «сомышления» с лектором, и в конечном итоге становятся соавторами в решении проблемных задач. Все это приводит к хорошим результатам, так как, во-первых, знания, усвоенные таким образом, становятся достоянием слушателей, т.е. в какой-то степени знаниями-убеждениями; во-вторых, усвоенные активно, они глубже запоминаются и легко актуализируются (обучающий эффект), более гибки и обладают свойством переноса в другие ситуации (эффект развития творческого мышления); в третьих, решение проблемных задач выступает своеобразным тренажером в развитии интеллекта (развивающий эффект); в-четвертых, подобного рода лекция повышает интерес к содержанию и усиливает профессиональную подготовку (эффект психологической подготовки к будущей деятельности) [3].

Деятельные технологии в обучении. Деятельные технологии включают в себя анализ производственных ситуаций, решение ситуационных задач, деловые игры, моделирование профессиональной деятельности в учебном процессе, контекстное обучение организацию профессионально-ориентированной учебно-исследовательской работ.

Ведущая цель таких технологий – подготовка профессионала-специалиста, способного квалифицированно решать профессиональные задачи. Ориентация при разработке технологий направлена на формирование системы профессиональных практических умений, по отношению с которым учебная информация выступает инструментом, обеспечивающим возможность качественно выполнять профессиональную деятельность.

Деловая игра – это средство моделирования проблемных ситуаций в различных областях деятельности человека, позволяющие найти оптимальные пути решения этих проблем, а также алгоритмы, на основании которых, можно спрогнозировать подобные ситуации и успешно их избежать.

Деловая игра представляет собой управленческую имитационную игру, в ходе которой участники, имитируя деятельность того или иного служебного лица, на основе анализа данной ситуации принимают решения. Она направлена на развитие у студентов умений анализировать конкретные практические ситуации и принимать решения. Содержание деловой игры должно отвечать следующим требованиям:

Деловая игра должна содержать игровую и учебную задачи. Игровая задача – выполнение играющим определенной профессиональной деятельности. Учебная задача – овладение знаниями и умениями.

Игровой результат – это показатели, по которым присуждается победа в игре, оценивается качество действий играющих. Показателями качества игрового результата являются правильность принимаемых решений, минимум ошибок, быстрота выполнения заданий.

Таким образом, деловая игра является одним из наиболее эффективных методов обучения, позволяющие снять противоречия между теоретическим характером учебной дисциплины и практическим характером профессиональной деятельности обучаемого.

Адаптивная технология обучения дисциплинам психолого-педагогического цикла.

Адаптивная технология обучения разработана и внедрена в учебный процесс А.С. Границкой. Создание технологии вызвано рядом педагогических проблем и стремлением использовать идеализированные возможности как всего учебного процесса, так и отдельно взятого занятия.

Цель технологии заключается в обучении приемам самостоятельной работы, самоконтроля, приемам исследовательской деятельности; в развитии и совершенствовании умений самостоятельно работать, добывать знания, и на этой основе в формировании интеллекта учащегося; в максимальной адаптации учебного процесса к индивидуальным особенностям студентов.

Основная сущность технологии заключается в одновременной работе преподавателя по:

- управлению самостоятельной работы всех учащихся;
- работе с отдельными учащимися – индивидуально;
- осуществлению учета и реализации индивидуальных особенностей и возможностей студентов;
- максимальному включению всех в индивидуальную самостоятельную работу [4].

В условиях адаптивной системы обучения (АСО) обучение – это не только сообщение новой информации, но и обучение приемам самостоятельной работы, самоконтроля, взаимоконтроля, приемам исследовательской деятельности, умений добывать знания, обобщать и делать выводы, фиксировать главное в свернутом виде.

Использование адаптивной технологии обучения позволило избежать безделья практически всех учащихся на занятиях, доже тех, которые могут притворяться, что слушают объяснение материала, а на деле думать о своих проблемах не связанных с учебой. В данном случае им все-таки приходиться включаться в работу, добывать самостоятельно знания, делать необходимые выводы и умозаключения.

Умение самостоятельно работать - это то, чему студент должен научиться. Основным признаком АСО является резкое увеличение времени на самостоятельную работу на уроке, и как следствие этого, нормализация загруженности учащихся домашней самостоятельной работой.

Организация бинарных уроков для формирования системы интегративных знаний.

Публикации последних лет свидетельствуют о растущем осознании научно-педагогической общественностью необходимости коррекции традиционной модели обучения, обладающей ограниченными возможностями в формировании взаимосвязанных систем знаний у студентов.

Разумным вариантом действующей модели может служить интеграция элементов содержания обучения, предпосылками которой в вузе являются постоянный рост объема и разнообразия транслируемых знаний, а также эволюция стиля психолого-педагогической деятельности и мышления.

Чтение лекций должно осуществляться с максимальным использованием междисциплинарных связей. С этой целью между преподавателями необходима согласованность конспектов лекций, активно проводится взаимное посещение лекционных и практических занятий.

Для оценки инноваций обоснована целесообразность проведения бинарных лекций или семинаров.

Бинарная лекция/семинар дает возможность формировать знания об окружающем мире и его закономерностях в целом, преодолев дисциплинарную разобщенность научного знания, а также усилить внутрипредметные и межпредметные связи в усвоении рассматриваемых дисциплин.

Использование данного приема прививает студентам умение выступать перед аудиторией, грамотно излагать материал, формирует умения выделять существенные признаки и свойства, и доносить их до слушателей.

Универсально эффективных или неэффективных методов не существует.

Все методы обучения имеют свои сильные и слабые стороны, и поэтому в зависимости от целей, условий, имеющегося времени необходимо их оптимально сочетать. Использование разнообразных форм и методов в процессе обучения способствует повышению качества обучения.

Список литературы:
1. Жуков, Г.Н. Основы общей профессиональной педагогики: Учебное пособие. / Г.Н. Жуков, П.Г. Матросов, С.Л. Каплан / Под общеё ред. проф. Г.П. Скамницкой. – М.: Гардарики, 2005. – 382с.
2. Педагогика и психология высшей школы: учеб. пособие для вузов /М.В. Буланова – Топоркова. Ростов – на Дону; Феникс, 2002. – 539с.
3. Ребрин О., Шолина И., Сысков А. Смешанное обучение // Высшее образование в России, 2005, № 8– С. 76–80.
4. Шагеева Ф., Иванов В. Современные образовательные технологии // Высшее образование в России, 2006, № 4– С. 23–30.

ӘОЖ378.14.015.62

УНИВЕРСИТЕТТЕ ОҚУ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Стороженко Н.А., Мансурова М. А.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Қазіргі заманғы жоғары білім беру жағдайында бірқатар іргелі міндеттер шешілуде: пассивті оқыту объектісінен шыққан студент белсенді пәнге айналуы керек, ол мақсатты, өз бетінше оқиды, өзінің қабілеттерін түсінеді, таңдаған мамандығында не нәрсеге қол жеткізгісі келетінін, нені, қандай деңгейде және қалай үйренуі керек екенін біледі., түсіну және тағайындау. ЖОО – дағы бүкіл білім беру процесі білім мен практикалық тәжірибені іздеуге және алуға бағытталған студенттің белсенді ұстанымын дамытуға, ал ең дұрысы өмірлік және кәсіби жетістіктің жеке стратегиясын құруға бағытталуы керек.*

Кілт сөздер: *оқу процесі, білім беру технологиялары, кәсіптік білім беру, мамандар.*

УДК 37.018.43

ОРГАНИЗАЦИЯ ЗАНЯТИЙ И ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДИСТАНЦИОННОМ ФОРМАТЕ

Федорченко Л.В.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В статье рассмотрены современные дистанционные образовательные технологии, их цели, содержание, структурные элементы, особенности реализации. В качестве одной из организационных форм дистанционной подготовки представлены проектные методы обучения.*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, дистанционные образовательные технологии, исследовательская деятельность, проектная деятельность*

Задача современной системы образования состоит не столько в том, чтобы сообщить как можно больший объем знаний, сколько в том, чтобы научить обучающихся добывать эти знания самостоятельно. Тем более это актуально в непростое время пандемии, когда учебный процесс приходится в кратчайшие сроки перестраивать в новый формат. Для этого необходимо использование более интенсивных образовательных технологий, одной из которых является дистанционное образование (ДО).

Дистанционное обучение получает все более широкое распространение в современной системе образования [1]. При организации образовательного процесса по дополнительным профессиональным программам оно позволяет гибко регулировать учебную нагрузку и активизировать самостоятельную познавательную деятельность слушателей.

Обязательным условием должно быть наличие доступа к электронным образовательным и информационным ресурсам, необходимым для качественного освоения соответствующей образовательной программы. Кроме того, обучение с использованием ДОТ должно осуществляться при постоянном контакте обучающегося не только с преподавателем, но и с другими обучающимися, а значит, могут быть реализованы групповые работы (практикумы, проекты), что должно сформировать у обучающихся навык командной работы. Использование средств электронного контроля знаний повышает объективность и независимость оценок.

Проблема внедрения обучения с применением дистанционных образовательных технологий (ДОТ) усиливается явным противоречием образовательной среды высшей школы – цифровым разрывом между поколениями преподавателей и обучающихся. Множество преподавателей продолжают оставаться недостаточно владеющими возможностями компьютерных технологий, интернет ресурсами и т.п. Мультимедийный способ представления информации вызывает массу противоречий у преподавателей, привыкшим к академическим «офлайн» лекциям. Пути разрешения данного фактора заключаются в приобщении профессорско-преподавательского состава к практике онлайн-обучения.

Дистанционный формат обучения традиционно рассматривается как обмен учебными материалами между удаленными субъектами образования. Обучающийся со своей стороны прослушивает лекции, получает задания по освоению содержания. Преподаватель транслирует знания, оценивает степень усвоения информации.

Для реализации ДО необходимо, прежде всего, сформировать материально-техническую базу обучения с возможностью использования дистанционных образовательных технологий, подготовить кадры, владеющие методиками обучения с использованием дистанционных образовательных технологий, обеспечить методической поддержкой преподавателей, работающих в такой системе обучения.

При этом образовательное учреждение должно обеспечить доступ обучающихся педагогических работников и учебно-вспомогательного персонала к учебно-методическому комплексу, включающему:

– учебный план образовательного учреждения;

– индивидуальный учебный план каждого обучающегося;

– программы учебных предметов с пояснительной запиской об особенностях обучения;

– учебные материалы по учебному предмету;

– комплекты электронных образовательных ресурсов, дистанционных курсов.

Материально-техническая база при ДО должна включать следующие основные компоненты [2]:

– деятельностный;

– коммуникативный;

– пространственно-предметный.

Деятельностный компонент представляет собой совокупность различных видов деятельности, необходимых для обучения и развития обучающихся. Важнейшие из них:

– исследовательская деятельность;

– проектная деятельность;

– творческая деятельность.

Деятельностный компонент предполагает разработку индивидуальных учебных планов, использование гибкой системы оценивания, включающей самооценку обучающихся, планирование, реализацию и мониторинг включения обучающихся в разные виды учебной деятельности, повышающие их образовательную потребность.

Коммуникативный компонент представляет собой пространство межличностного взаимодействия в непосредственной или предметно-опосредованной форме.

Наиболее важные элементы коммуникативного компонента:

–гибкое сочетание обучения в процессе совместной деятельности и самостоятельного обучения;

– партнерство преподавателя и обучаемого;

– свободная коммуникация всех участников образовательного процесса.

Пространственно-предметный компонент и пространственно-предметные средства, совокупность которых обеспечивает возможность требуемых пространственных действий и поведения субъектов образовательной среды.

Наиболее важные из них в части организации обучения с использованием ДОТ средства:

– информационная образовательная среда;

– средства индивидуального и коллективного письменного, аудио- и визуального онлайн-взаимодействия;

– средства коллективной работы над материалами;

– виртуальная медиатека, подкасты как средства доставки контента обучающимся.

Одно из самых важных направлений деятельности образовательной организации (образовательного учреждения), реализующей обучение с использованием ДОТ, - формирование системы дистанционного обучения.

С помощью системы дистанционного обучения:

– разработчики учебных программ совместно с методистами разрабатывают и размещают содержательный контент;

– создают простейшие, нужные для обучающихся, ресурсы и задания;

– обучающиеся выполняют задания, обращаются к преподавателям за помощью;

– преподаватели оценивают работу обучающихся в виде текстовых или аудио рецензий, устных онлайн консультаций;

– все результаты деятельности автоматически собираются и хранятся в информационной среде.

Для эффективного внедрения различных моделей обучения с использованием ДОТ необходимо уделить большое внимание вопросам постоянной методической и консультационной поддержки преподавателей. Для методической поддержки также целесообразно использовать Интернет-ресурсы.

Обучение в рамках ДО происходит при удаленности друг от друга практически всех субъектов образования. Меняется роль и место всех основных образовательных компонентов традиционного образования: целей, содержания, форм, критериев оценки обучения. Чтобы реализовать эти возможности, требуется высокопрофессиональная координация обучения со стороны всех участников образовательного процесса, работающих в определенной и отлаженной педагогической системе.

В дистанционном режиме достаточно естественно осуществлять пересылку учебных материалов, при этом можно передавать не только текстовую информацию, но и видеоматериалы. Также не представляет особого труда контролировать уровень усвоения учебного материала через систему тестов и контрольных вопросов. В то же время элементы дистанционного обучения с успехом можно применять и при инновационных формах, ориентированных на развитие творческих способностей обучаемых. Развитие современных педагогических технологий направлено на обучение умению самостоятельно добывать нужную информацию, вычленять проблемы и искать пути их рационального решения, критически анализировать получаемые знания и применять их для реализации все новых задач.

В этих условиях при создании системы дистанционного обучения на первый план выходит педагогическая, содержательная его организация. Имеется в виду не только отбор содержания для усвоения, но и структура учебного материала.

Коротко особенности современных педагогических технологий можно свести к следующим моментам:

– повороту от обучения в условиях аудитории к обучению в малых группах. Обучающиеся работают индивидуально, в парах или группах по три-четыре человека. Они используют различного рода упражнения, задания, базы данных; обсуждают, исследуют проблему; организуют мозговые атаки; выполняют другие письменные работы; разрабатывают проекты. Они учатся пользоваться компьютерной технологией и применять ее в своих конкретных проектах, которые, как правило, носят межпредметный характер, заставляя его участников привлекать интегрированные знания;

– повороту от сообщения знаний и их запоминания (закрепления) к самостоятельному поиску и кооперированию усилий.

Преподаватель руководит поиском нужной информации, стимулируя обучающихся к выявлению необходимых фактов, процессов, концепций, которые позволят им глубже осознать тему и использовать этот материал при самостоятельной работе. Подобное руководство может предусматривать возможность выбора проекта, предложений по поиску литературных источников, телекоммуникационной активности или организации эксперимента. Самостоятельная активность обучающихся и ответственность за выполнение задания стимулирует их на поиск и овладение знаниями, далеко выходящими за рамки программы обучения и требований преподавателя;

– повороту от работы с более успевающими обучающимися к работе со всей группой. Группа обучающихся, которые работают над проектом, выполняют большую часть работы самостоятельно;

– значительному увеличению активности учащихся. Метод проектов и кооперирование существенно повышают активность каждого обучающегося, его занятость и соответственно степень осмысления материала;

– замене контроля знаний, базирующегося на тестировании, результатами работы над проектом или его промежуточных этапов. Компьютер может оказать в этом существенную помощь, предоставляя возможность преподавателю наблюдать динамику процесса овладения каждым обучающимся определенной темой;

– кооперированию, сотрудничеству, которое заменяет соревновательный подход. Специальные исследования показали, что обучение в группах значительно эффективнее (если оно грамотно организовано), чем индивидуальное или состязательное обучение. Оно значительно повышает положительный настрой обучающихся, их мотивацию;

– повороту от усвоения всеми обучаемыми одного и того же материала к овладению разными обучающимися разным материалом.

Организация обучения с использованием дистанционных образовательных технологий приводит к появлению новых возможностей для реализации проблемно-поисковой и проектной деятельности обучающихся, стимулирует развитие самостоятельности в организации деятельности. Обучающиеся приобретают не только новые информационные компетенции, необходимые для успеха в любой деятельности, но и пополняют перечень навыков и компетенций, относящихся к социально значимым, определяющим дальнейшую успешность человека во всех сферах его жизнедеятельности.

В качестве организационной формы дистанционной подготовки можно использовать проектные методы обучения [3]. Проектная деятельность направлена на создание субъективно и объективно новых явлений окружающей действительности. Осваивая программу, слушатели выполняют исследовательские проекты, разрабатывают разнообразные методические продукты, принимают участие в конкурсах научных проектов, пишут статьи.

Основные элементы проектной деятельности:

– дидактическое ориентирование – выбор темы, анализ актуальности проблемы, определения типа проекта, формулирование названия, ознакомление с правилами проектной деятельности, уточнение количества участников проекта и необходимых ресурсов;

– концептуальное планирование – разработка методологического аппарата исследования, формулировка целей и задач, выдвижение гипотезы, определение желаемого результата, планирование форм презентации и отчетности, распределение обязанностей между участниками, создание информационной базы;

– инструментальное конструирование – анализ средств осуществления проекта, способов получения информации, особенностей интерпретации и представления результатов;

– практическое воплощение – реализация проекта, выполнение запланированных видов деятельности, реализация взаимодействия;

– продуктивная рефлексия – оценка процесса выполнения проекта и полученных результатов, выявление причин отклонения, анализ вклада каждого участника, проверка аргументированности выводов;

– подготовка презентации и защита проекта. Выполняя проект, студенты самостоятельно

планируют и организуют констатирующий эксперимент, обрабатывают и интерпретируют данные, разрабатывают научно-обоснованные рекомендации.

Для достижения максимальной эффективности необходимо выполнить определенные этапы проекта.

Этап 1. Организационный. Включает представление и поиск партнеров. Как правило, занимает от одной до нескольких недель.

Этап 2. Выбор и обсуждение главной идеи будущего проекта. Он включает определение целей и задач; обсуждение стратегии достижения поставленных целей и уточнение подходящих для этого тем.

Этап 3. Обсуждение методических аспектов и организация работы обучаемых. Предполагает работу координатора проекта индивидуально с каждым (лично или по сети). Каждому координатору (преподавателю) предлагается действовать в рамках привычных для него методических концепций.

Этап 4. Структурирование проекта с выделением подзадач для определенных групп обучающихся, подбор необходимых материалов, Общий простой план становится развернутым, выделяются этапы и их задачи (подзадачи) и распределяются между группами обучающихся с учетом их интересов, определяются планируемые результаты и способы их решения, оформления.

Этап 5. Собственно работа над проектом. Тщательно разработанные задания и подобранный материал позволяют не вмешиваться в работу группы. Предполагается интенсивный обмен информацией, мнениями, полученными результатами между партнерскими группами разных школ.

Этап 6. Подведение итогов. На этом этапе группы рассказывают о проделанной работе, результаты обобщаются и оформляются в виде отчета определенной формы.

Как итоговое мероприятие после освоения программы переподготовки проводится публичная презентация и защита проектов. Каждый слушатель знакомит коллег с полученными данными, происходит живое обсуждение разработанных рекомендаций, обмен опытом. В качестве экспертов на защиту приглашаются профессора университета, ведущие инженеры и сотрудники предприятий, научных лабораторий города и области. Эксперты оценивают работы слушателей по заранее продуманным критериям. Результаты конкурсов публикуются на сайте университета. Победителям вручаются дипломы, сертификаты и денежные призы. Информация о планируемом мероприятии размещается на сайте университета. Посетить его может любой желающий. Публичные защиты исследовательских проектов неизменно пользуются популярностью и становятся традиционным ярким событием общественной и научной жизни вуза. Материалы выполненных проектов оформляются в виде статей и публикуются в сборниках различных конференций, в том числе в «Вестнике ЗКИТУ». Таким образом, речь идет о широком применении в дистанционном обучении метода проектов, обучения в сотрудничестве, исследовательских, проблемных методов.

Список литературы:

1. Дистанционное образование в период пандемии: сборник статей /главный редактор Сыдыков Е. – Нур-Султан: ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, 2020. – 435 с.
2. Алехина Н.В., Ларина Е.Н. Опыт реализации обучения по дополнительным профессиональным программам с применением дистанционных образовательных технологий // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 2.; URL: http://www. science-education.ru/ru/article/view?id=26371.
3. Евсеев Д., Евсеева И. Метод проектов в сфере дистанционного обучения. /http://www.znanie.org/jornal/n3/st_metod_proektov. html.

ӘОЖ 37.018.43

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ФОРМАТЫНДА САБАҚТАР МЕН ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Федорченко Л. В.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада заманауи қашықтықтан білім беру технологиялары, олардың мақсаттары, мазмұны, құрылымдық элементтері, іске асыру ерекшеліктері қарастырылған. Қашықтықтан оқытудың ұйымдастырушылық формаларының бірі ретінде оқытудың жобалық әдістері ұсынылған.*

Кілт сөздер*: қашықтықтан оқыту, қашықтықтан білім беру технологиялары, зерттеу қызметі, жобалау қызметі*

УДК 65.011

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА ОСНОВЕ СИТУАЦИОННОГО ПОДХОДА

Тимиргалиев И.Н., Есеналиев Б.С.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В статье рассматривается ситуационный подход как один из способов обучения с применением инновационных методов. С помощью приведенной модели взаимосвязи ситуационного подхода и инновационных методов обучения возрастает эффективность обучения инновационных кадровых ресурсов. Для этого предлагается использовать новые образовательные технологий для расширения современного образовательного пространства.*

Ключевые слова: *ситуационный подход, инновационные методы обучения, инновационная деятельность, инновационный кадровый ресурс.*

Распространенным методом исследования реальных процессов в социально-экономических системах является ситуационный подход. Ситуационный подход в управлении организациями предполагает, что пригодность различных методов управления определяется конкретной ситуацией, а эффективным методом в конкретной ситуации служит метод, который более всего соответствует данной ситуации, максимально адаптирован к ней.

В связи с вводом компетентностного подхода в высшем образовании становится актуальным вопрос формирования и оценивания компетенций у студентов. Вследствие этого возникает задача создания комплексных измерителей, требующих включения различных оценочных средств.

Можно отметить, что ситуационный подход позволяет реализовать разные составляющие измерителей при использовании сквозных ситуаций для разных дисциплин, когда ситуация является не только средством формирования компетенции, но и может быть использована в качестве теста для оценки последней. Индивидуальная практика включает студента в реальную ситуацию и дает студенту возможность реализовать себя. Очевидно, что для реализации компетентностно-ориентированного обучения вузам необходимо пересматривать содержание образования, исходя из необходимости формирования у студентов той или иной компетенции, искать для этого новые методы и технологии, перестраивать учебный процесс, внедряя новые образовательные технологии [1].

В исследовательском университете научная работа преподавателей занимает такой же временной объем, как и учебная деятельность. Следует отметить, что научное направление, которым занимается преподаватель, далеко не всегда в точности совпадает с преподаваемой им дисциплиной. Потребности научной деятельности заставляют самоорганизовываться ученых университета в коллективы по интересам, которые опять же далеко не всегда структурно совпадают с теми учебными подразделениями, где они работают.

Использование ситуационного подхода в организационно-управленческих дисциплинах, таких как менеджмент, маркетинг, теория организации и пр., позволяет органично связывать учебный процесс с исследовательской работой, интересами работодателей и подключать студентов к реальным проектам. В этом случае студент может выступать инициатором проекта, реализуя его как результат учебно-исследовательской деятельности на базе анализа реальной ситуации в конкретной организации.

Символом исследовательского университета выступает пара *аудитория – лаборатория*, задающая двумерную структуру операционного ядра [2].

Наиболее прогрессивными методами при рассмотрении системных особенностей педагогических технологий, являются инновационные методы обучения, которые выделяют структурные компетентностные единицы. Современная ситуация в социально – трудовых отношениях меняет профессиональное пространство, где исследования профессионального труда до масштабов «студент – профессия – бизнес» становится первоочередным.

В образовательном пространстве появляется необходимость формирования психологического климата в студенческой аудитории для формирования сбалансированного обучения «студент – работодатель». Данный баланс позволит обеспечить мотивированность студента к обучению, так как он будет иметь спокойствие по поводу своего дальнейшего трудоустройства. Преподаватель в этом балансе выступает как стратег введения практических занятий для студентов по конкретным производственным технологиям.

Авторы рассматривают системные особенности педагогических технологий, в частности по применению ситуационного метода для освоения компетенций по направлению «Торговое дело» в виде модели (рис.1).

Рис. 1. Модель взаимосвязи ситуационного подхода и инновационных методов обучения

Основные компетенции состоят из трех элементов: знания, умения и навыки, которые объединяются ситуационным подходом. В своем составе они зависят от разрабатываемых методик, характеризуемых клиенто-ориентированными требованиями. Это происходит в системе взаимосвязей бизнеса и науки по таким технологиям как:

- педагогические;
- исследовательские;
- клиенто-ориентированные.

Основным кадровым ресурсом в рассматриваемом инновационном подходе является

потенциал преподавательского состава системы высшего профессионального образования, способный развивать инновационные методы обучения как на научной, так и на практической основе. Это связано с ориентацией на работодателя, заинтересованного в высококвалифицированных профессиональных кадрах. Следовательно, реализуемые стратегии рассматриваемого подхода должны быть связаны с развитием кадровых ресурсов и их интеллектуальной составляющей. Кроме этого, они должны обеспечивать целенаправленную деятельность руководителей по повышению эффективности использования лидерских качеств преподавательских кадров [3].

От преподавателя требуется постоянная готовность к изменениям электронных технологий обучения. Индивидуальные качества педагога не ограничены для создания электронных курсов как форм организации учебного пространства. Разнообразие форм и приемов используемых преподавателем открывает возможность самостоятельных действий обучаемых. Здесь имеют место как групповые, так и индивидуальные разрабатываемые проекты для конкретных предприятий. Предполагается не только ответственность каждого субъекта образовательного процесса за качество излагаемого материала, но и личная активность в процессе обучения.

Инновационная деятельность в сфере современного образовательного пространства содержит основу для противоречий. Появление в работе преподавателей новых образовательных технологий требует:

- индивидуализации решения практических задач;
- методологических и технологических решений в использовании ресурсов;
- обучения и подготовки по новым клиенто-ориентированным технологиям;
- профессионального взаимодействия с работодателями;
- инновационной корпоративной культуры вуза;
- качественного информационного ресурса;
- механизма развития интеллектуальной собственности как преподавателя так и студента.

Наиболее востребованными в экономике являются инновационные кадровые ресурсы (рис.2).

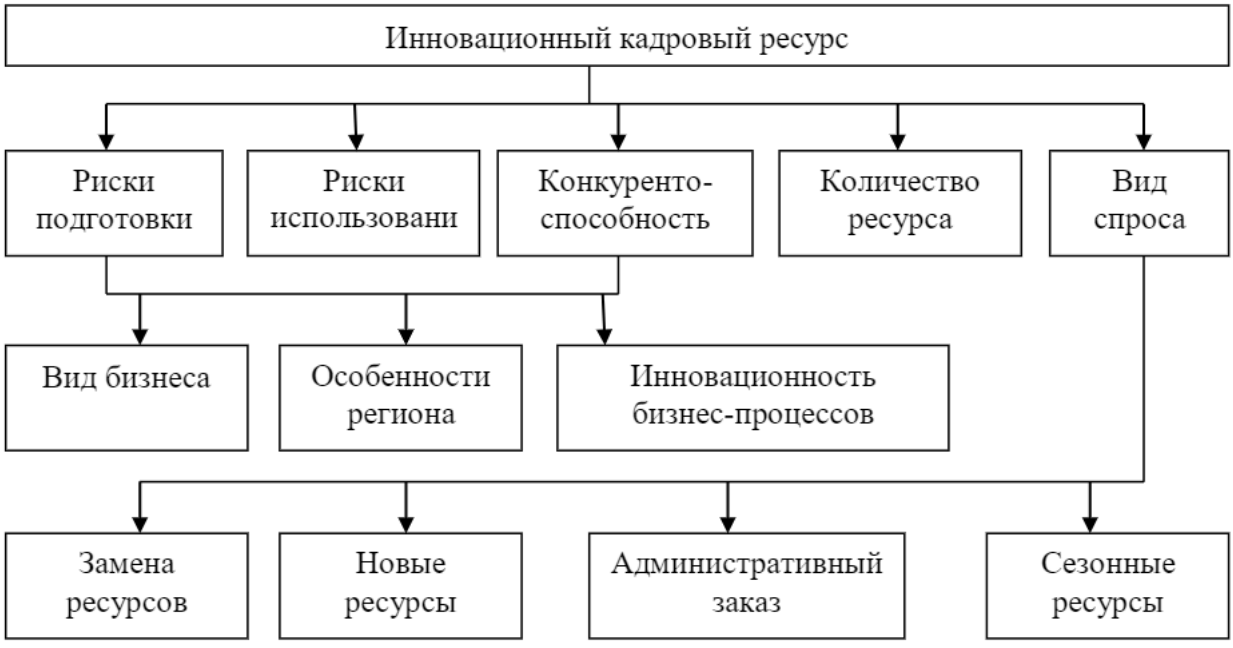

Рис. 2. Инновационный кадровый ресурс

Эти факторы характеризуются сложностью, разнородностью и существенно различаются по степени управляемости. В процессе принятия решения о разработке, использованию новых образовательных технологий, преподаватель должен принимать во внимание весь комплекс требований по использованию возможностей образовательного пространства [4]. Нельзя забывать о том, что каждая новая технология требует определенных затрат для выполнения маркетинговой, исследовательской или закупочной деятельности по новым программам.

Одним их определяющих факторов является анализ эффективности расходов, который позволяет, во-первых выявить существующую избыточную величину расходов по каждой новой программе обучения, а во – вторых, предоставить информацию для моделирования нового образовательного пространства при использовании различных вариантов учебных программ.

Выделение из них приоритетных, которые являются реальными регуляторами развития подготовки кадровых ресурсов, позволяет системно построить структуру процесса обучения. Главным здесь становится процесс создания кадрового потенциала как на уровне предприятия, так и региона в целом. Инновационные методы обучения, базирующиеся на основе ситуационного подхода, позволяют построить структуру процесса создания методической базы обучения с использованием информационных систем.

Разработанная модель взаимосвязи ситуационного подхода и инновационных методов обучения дает возможность обнаружить неиспользуемые резервы кадрового потенциала обучаемых. В связи с этим инновационные методы обучения требуют от персонала преподавателей индивидуализации решения практических задач, методических подходов и новых системных методов обучения. Для устранения недостатков в подготовке кадров и активизации профессионального развития человеческих ресурсов необходимы специальные инновационные программы в подготовке управленческих кадров.

Список литературы:

1. Лысов О.Е. Возможности ситуационного подхода при формировании компетентности студентов / О.Е.Лысов // Научно-технические ведомости. СПбГПУ: Экономические науки. - 2011. №1. - С.308-311.
2. Лысов О.Е. Особенности применения технологий управления проектами с использованием ситуационного подхода (на примере вуза) / О.Е.Лысов // Научно-технические ведомости. СПбГПУ: Экономические науки. - 2011. №3. – С.242-245.
3. Стожарова Т.В. Инновационные методы обучения на основе ситуационного подхода / Т.В.Стожарова, Н.Д Суходоев // Инновационные методы обучения в высшей школе. – Нижний Новгород: ННГУ им. Н.И. Лобачевского. – 2015. – С.119-121.
4. Суходоева Л.Ф., Никулина Н.Н. Управление образовательными проектами института с использованием проектно – ориентированных и поисковых методов обучения // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. - 2014. № 3-4. - С. 200-203.

ӘОЖ 65.011

СИТУАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Тимиргалиев И.Н., Есеналиев Б.С.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Мақалада ситуациялық тәсіл инновациялық әдістерді қолдана отырып оқытудың бір әдісі ретінде қарастырылады. Ситуациялық тәсіл мен оқытудың инновациялық әдістерінің өзара байланысының жоғарыда аталған моделін қолдана отырып, инновациялық кадрлық ресурстарды оқытудың тиімділігі артады. Ол үшін заманауи білім беру кеңістігін кеңейту үшін жаңа білім беру технологияларын пайдалану ұсынылады.*

Кілт сөздер: *ситуациялық тәсіл, оқытудың инновациялық әдістері, инновациялық қызмет, инновациялық кадрлық ресурс.*

УДК 378.147

МЕТОДИКА И ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Тулеугалиева Н.И.
Западно-Казахстанскийинновационно-технологический университет,г.Уральск

Аннотация. *В статье рассматривается самостоятельная работа обучающихся как один из важнейших компонентов образовательного процесса. В процессе самостоятельной работы у студентов развиваются навыки самостоятельного приобретения знаний, работы с научной литературой, анализа изученных материалов, повышается самоорганизация и мотивация будущих специалистов, т.е. все то, что необходимо для подготовки квалифицированных и конкурентоспособных кадров.*

Ключевые слова: *самостоятельная работа, компетенции, мотивация, навыки, самоорганизация, самообразование, исследование, самостоятельность, ответственность, решение проблем.*

Одной из важнейших проблем, стоящих перед высшей школой, является повышение качества подготовки специалиста. Обучающийся и выпускник высшего учебного заведения должен не только получать знания по предметам программы, овладевать умениями и навыками использования этих знаний, методами исследовательской работы, но и уметь самостоятельно приобретать новые научные знания. В этой связи всё большее значение приобретает самостоятельная работа студентов.

Самостоятельная работа обучающихся – планируемая учебная, учебно-профессиональная, учебно-исследовательская деятельность студентов, выполняемая по заданию и при систематическом руководстве преподавателя, но без его участия [1].

Цель самостоятельной работы – повышение навыков самообразования, получение опыта творческой и исследовательской работы, развитие самостоятельности, ответственности в решении учебных и профессиональных проблем.

В настоящее время существуют различные подходы к методике организации самостоятельной работы обучающихся. Одни исследователи рассматривают самостоятельную работу как восприятие и самостоятельное осмысление студентами сообщаемой преподавателями информации. Другие раскрывают сущность данного феномена только по внешним признакам. Третьи определяют самостоятельную работу по таким признакам, как самостоятельное приобретение и глубокое осмысление новых знаний, установление самими студентами ритма работы и дозировки времени на изучение поставленных вопросов [1].

Самостоятельная работа выступает эффективным приемом в организации образования обучающихся в высших учебных заведениях. Это объясняется тем, что она способствует:

1. Активизации творческих направлений деятельности студентов.
2. Повышению качества образовательной работы будущих профессионалов.
3. Осмысленному получению новой информации.
4. Выбору студентами темпа своей работы, отвечающей их индивидуальным особенностям и потребностям.
5. Определение времени каждым студентом, для познания различных процессов и явлений.

Самостоятельная работа является не только формой, но и средством обучения, поскольку она формирует определенные навыки и умения студентов, выполняя при этом ряд функций: развивающую, информационную, стимулирующую, воспитательную и исследовательскую [2].

✓ Развивающая функция – развитие определенных умений и навыков, расширение кругозора, повышение уровня интеллектуального развития, формирование творческих способностей, креативного мышления;

✓ Информационная функция – расширение информационной освещенности студентов, формирование навыков работы с информационными ресурсами;

✓ Стимулирующая функция – мотивация к познанию, придание учебному процессу профессиональной направленности;

✓ Воспитательная функция – формирование умений действовать самостоятельно, принимать решения, развитие профессионализма и навыков будущей профессиональной деятельности;

✓ Исследовательская функция – развитие нового уровня профессионального и креативного мышления.

В качестве признаков самостоятельной работы выделяют следующие: наличие познавательной или практической задачи, проблемного вопроса; время выполнения заданий; проявление умственного напряжения; сознательность, самостоятельность и активность студентов в процессе решения поставленных задач; осуществление управления самостоятельной, познавательной и практической деятельностью студента. Таким образом, ядром самостоятельной работы является познавательная или проблемная задача, которая обуславливает весь процесс обучения [2].

Самостоятельная работа необходима в любом направлении деятельности. Познание студентов не будет продуктивным, если в него не включать элементы самостоятельного поиска информации, приобретения знаний из разных источников. Самостоятельная работа включается в образовательный процесс высших учебных заведений с целью улучшения профессиональной подготовки студента и формирование у него фундаментальных научных знаний, а также практических навыков и способностей использовать теоретические знания в будущей профессиональной практической деятельности.

Самостоятельная деятельность студентов может быть организована педагогом, направляться и контролироваться им, а может быть просто выполнением самостоятельных действий студентом. Для обучения, важное значение имеет именно организованная деятельность. Она и выступает средством обучения. Педагог должен дать указания работы, составить ее план, сформировать методические рекомендации деятельности студента, которым он будет следовать, чтобы усвоить знания более продуктивно, расширить свой кругозор и освоить новые направления деятельности. Если педагог контролирует этот процесс, то самостоятельная деятельность становится направленной и специализированной т.е. она призвана решить конкретную учебную задачу. Такое обучение характеризуется большей эффективностью [3].

Самостоятельная работа носит деятельностный характер и поэтому в её структуре можно выделить компоненты, характерные для деятельности: мотивационные звенья, постановка конкретной задачи, выбор способов выполнения, исполнительское звено, контроль.

Для успешного выполнения самостоятельной работы должны быть выполнены следующие условия [3]:

– Мотивированность учебного задания. Чтобы задача выполнялась качественно и продуктивно, студенту необходима мотивация т.е. он должен быть заинтересован в ее решении, она должна быть ему интересна.

– четкая постановка познавательных задач;

– алгоритм, метод выполнения работы, знание студентом способов её выполнения;

– четкое определение преподавателем форм отчетности, объёма работы, сроков её представления;

– определение видов консультационной помощи (установочные, тематические, проблемные консультации);

– критерии оценки, отчетности и т.д.;

– виды и формы контроля (практикум, контрольные работы, тесты, семинар и т.д.).

Самостоятельная работа включает воспроизводящие и творческие процессы в деятельности студента. В зависимости от этого различают три уровня самостоятельной работы:

1. Репродуктивный уровень включает в себя чтение, конспектирование учебной литературы, прослушивание лекций, аудио- и видеозаписей, заучивание, пересказ, запоминание, интернет - ресурсы, повторение учебного материала.

2. В познавательно-поисковый входит подготовка сообщений, докладов, выступлений на семинарах и практических занятиях, подбор литературы по дисциплинарным проблемам, написание рефератов, эссе, контрольных работ, подготовка к деловым играм и т.д.

3. Творческий уровень – уровень самостоятельной работы – предполагает написание научных статей, тезисов, участие в научно-исследовательской работе, участие в студенческой научной конференции, олимпиаде и др.

Для организации и успешного функционирования самостоятельной работы студентов необходимо сочетание всех уровней самостоятельной работы.

В зависимости от степени трудности различают четыре типа самостоятельной работы студента [4]:

- ✓ Первый тип формирует умение выполнять задания по образцу.
- ✓ Второй помогает воспроизводить информацию по памяти.
- ✓ Третий направлен на обучение решению нетиповых задач.
- ✓ Четвёртый предполагает выполнение заданий, ориентированных на творческую деятельность.

Необходимым условием успешной самостоятельной работы является сочетание всех вышеперечисленных типов и уровней работы.

При организации самостоятельной работы студентов следует учитывать разный уровень подготовки обучающихся и разный стиль учебной деятельности.

При подборе заданий преподаватель должен руководствоваться следующими критериями [4]:

– объём каждого задания должен быть таким, чтобы при хорошем знании материала студент успел изложить ответ на все вопросы задания в письменном виде за отведенное время;

– все задания должны быть одинаковой сложности;

– каждое задание должно содержать вопросы, требующие достаточно точных ответов;

– в каждом задании должен быть вопрос по материалу, подлежащему самостоятельному изучению по учебной литературе;

– при ограниченном числе вопросов по прочитанному лекционному материалу не должно быть двух или нескольких заданий с полностью одинаковыми вопросами.

Самостоятельная работа более эффективна, если она парная или в ней участвуют 3 человека. Групповая работа способствует повышению уровня мотивации, развитию познавательной деятельности студентов, заинтересованности в выполнении совместной работы, благодаря взаимному контролю. Наиболее значимые и интересные формы самостоятельной работы - это работа в команде над проектами, решение типовых и комплексных задач (по дисциплинам физико-математического блока), работа с ресурсами библиотек и сетью Интернет (по дисциплинам гуманитарного блока).

Высшей формой СРС является научно-исследовательская работа студентов (НИРС). Взаимосвязь учебной и научно-исследовательской работы способствует развитию умений и навыков мыслительной деятельности, таких как анализ, синтез, обобщение, абстрагирование, систематизация и др. Занимаясь научно-исследовательской деятельностью, студенты учатся работать со статьями, с монографиями, авторефератами, со справочной литературой, обращаются к Интернет-источникам. Исследовательская функция формирует новый уровень профессионально-творческого мышления.

Научно-исследовательская деятельность развивает творческое мышление студентов. Творческой деятельностью называется такая деятельность, которая приводит к получению нового результата, нового продукта [4].

К основным критериям творческой деятельности относятся: новизна процесса творческой деятельности (новый метод, прием, способ действия); иррациональное мышление и интуиция; способность самостоятельно увидеть и сформулировать проблему; наличие ярко выраженного эмоционального переживания, предшествующего моменту нахождения решения.

Различают четыре фазы любого творческого решения: фаза собирания материала, накопления знания, которая поможет решить проблему; фаза созревания, когда работает только подсознание; фаза озарения, когда решение появляется совсем неожиданно; фаза контроля или проверки полученных результатов.

В педагогической и психологической литературе описываются условия (ситуативные и личностные), стимулирующие или тормозящие творческую деятельность.

Отмечается, что отрицательно влияют на творческую активность такие ситуативные факторы, как недостаток времени, повышенная тревожность, нетерпение, проявленное при желании найти

быстрое решение, слишком сильная или слабая мотивация, неуверенность в собственных силах и др.

Личностные факторы, которые оказывают негативное воздействие на творческий процесс: соглашательство, низкая самооценка или самоуверенность, доминирование отрицательных эмоций, избегание рискованного поведения, высокая тревожность и др. Личностные черты, которые положительно влияют на творчество, следующие: уверенность в своих силах, преобладание эмоций радости, склонность рисковать, отсутствие боязни показаться странным, отсутствие комфортности, наличие богатого воображения, хорошее чувство юмора.

Учитывая ситуативные и личностные факторы, педагогу необходимо применять соответствующую систему обучения и воспитания, направленную на выявление и дальнейшее развитие творческих способностей личности, которая может быть основана на следующих педагогических требованиях [4]:

1. Не подавлять интуицию студента, которая может быть проверена логикой.
2. Формировать у студентов уверенность в своих силах, веру в способность решить задачу.
3. В процессе обучения опираться только на положительные эмоции, так как отрицательные подавляют проявление творческого мышления.
4. Стимулировать студентов к самостоятельному выбору целей, задач и средств их решения.
5. Поощрять склонность к рискованному поведению, поскольку склонность к риску – одна из фундаментальных черт творческой личности.
6. Не допускать формирования конформного мышления, бороться с соглашательством и ориентацией на мнение большинства.
7. Развивать воображение и не подавлять склонность к фантазированию.
8. Формировать чувствительность к противоречиям, умение обнаруживать и сознательно формулировать их.
9. Чаще использовать в обучении задачи так называемого открытого типа, когда отсутствует одно правильное решение, которое остается только найти или угадать.
10. Шире применять проблемные методы обучения, которые стимулируют установку на самостоятельное открытие нового знания, усиливают веру обучаемого в свои способности к открытиям.
11. Для развития творческого мышления следует обучать эвристическим приемам решения задач различного типа.
12. Важнейшим условием развития творчества студентов является совместная с преподавателем научно-исследовательская деятельность.

Самостоятельная работа студента играет большую роль в подготовке будущих специалистов потому, что она обогащает студентов новыми знаниями, учит их находить собственные решения в любых нестандартных ситуациях.

Для повышения эффективности самостоятельной работы в вузе необходимо обучить студентов методам самостоятельной работы и обеспечить их необходимым правильно составленным учебно-методическим материалом, в котором представлены разнообразные формы СРС.

Для развития научно-исследовательской работы нужно умело сочетать передовые формы обучения и воспитания студентов, которые будут направлены на получение новых знаний и опыта.

Список литературы:

1. Омелаенко Н.В. Организация самостоятельной работы студентов// Современные наукоемкие технологии. – 2016. – № 2-3. – С. 538-542;
2. Самостоятельная работа студента. [Электроннный ресурс] https://spravochnick.ru/pedagogika/organizaciya_samostoyatelnoy_raboty_studentov/
3. Курбанова, А. Т. Роль самостоятельной работы студентов в системе высшего образования / А. Т. Курбанова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 2 (136). — С. 605-607.
4. Березин Д. Т. Организация самостоятельной работы студентов в вузе //Социально-политические исследования – 2019 – № 3 (4) – С. 73-85;

ӘОЖ 378. 147

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

Тулеугалиева Н.И.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,Оралқ.

Аннотация. *Мақалада білім алушылардың өзіндік жұмысы білім беру процесінің маңызды компоненттерінің бірі ретінде қарастырылады. Өзіндік жұмыс барысында студенттер өз бетінше білім алу, ғылыми әдебиеттермен жұмыс істеу, зерттелген материалдарды талдау дағдыларын дамытады, болашақ мамандардың өзін-өзі ұйымдастыруы мен ынталандыруын артады, яғни білікті және бәсекеге қабілетті кадрларды даярлау үшін қажет нәрсенің бәрінің болуы.*

Кілт сөздер: *өзіндік жұмыс, құзыреттілік, ынталандыру, дағдылар, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі тәрбиелеу, зерттеу, дербестік, жауапкершілік, мәселелерді шешу.*

УДК 378

МОЗГОВОЙ ШТУРМ КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ПО ЭКОНОМИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ

Махмудов А.Д., Курмантаева Б.К.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация.*Метод мозгового штурма является эффективным способом решения множества задач. Технологии мозгового штурма имеют большую значимость, т.к. полезны в процессе обучения и развития по экономическим дисциплинам творческого потенциала студентов. Использование «мозгового штурма» как интерактивного метода обучения позволяет студентам не только глубже овладеть знаниями, но стать социально-активной личностью.*

Ключевые слова: *интерактивное обучение, деловая игра, мозговой штурм, генерация идей, критическое мышление, творческие навыки*

Одной из эффективных технологий формирования универсальных учебных действий (познавательных, регулятивных, коммуникативных) является мозговой штурм (мозговая атака, брейнстор-минг). Также можно отнести его к интерактивным методам обучения, куда включены также ролевые, «деловые» игры, круглый стол, тренинги, кейс-метод, метод проектов и др. Использование «Мозгового штурма» при обучении экономическим дисциплинам - это создание преподавателем условий, в которых студент сам будет открывать, приобретать и конструировать знания. В целом, деловая игра является способом для построения моделей различных условий в сфере профессиональной деятельности (включая экстремальные), эффективной методикой поиска креативных способов ее выполнения.

Метод мозгового штурма (от англ. Brainstorming) появился в Соединенных Штатах Америки, разработан американским психологом А.Осборном в 1942 г. и представляет собой неструктурированный процесс генерирования идей, спонтанно предлагаемых участниками. Совладелец крупной рекламной фирмы А.Осборн начал практиковать среди своих сотрудников новый подход к поиску идей. Метод окончательно оформился и стал известен широкому кругу специалистов с выходом книги А. Осборна «Управляемое воображение: принципы и процедуры творческого мышления» в 1953 году [1].

В процессе применения «мозгового штурма» как интерактивного метода обучения экономическим дисциплинам активизируются различные стороны деятельности преподавателя и студентов и их взаимодействия. Его целью является создание благоприятных условий для обучения, в процессе которого студент может проявить свою интеллектуальную состоятельность, что делает продуктивным сам процесс обучения. Занятия, построенные по интерактивному принципу,

позволяют дать знания и навыки, а также создать базу для работы по решению проблем после того, как обучение закончится. В процессе «мозгового штурма» учебный процесс организован таким образом, что все учащиеся оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Совместная деятельность учащихся в процессе познания, освоения учебного материала означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности.

Главным достоинством «мозгового штурма» можно назвать постановку целей развития творческого мышления, генерации как можно большего количества идей, включая абсурдные, шуточные и невыполнимые варианты, освобождение от инертности мышления участников, переход на новый уровень использования своих мыслительных способностей, избавление от косности мышления. Использование метода «Мозгового штурма» позволяет значительно увеличить эффективность процесса генерации новых идей в любой творческой и учебной группе. Метод «мозгового штурма» является наиболее широко используемым и эффективным способом генерации креативных идей, решений в управлении, в образовательных и бизнес технологиях [2].

В процессе использования данного метода достигаются следующие задачи:

- активное усвоение учебного материала обучающимися;
- связь теории с практикой;
- формирование опыта творческой деятельности по решению нестандартных задач и проблем;
- стимулирование познавательной деятельности и интереса обучающихся;
- развитие интеллектуальных способностей, быстроты мыслительных операций, концентрации внимания обучающихся;
- формирование коммуникативных умений взаимодействия в группе, опыта коллективной деятельности.

Принципами реализации метода мозгового штурма в образовательном процессе являются такие, как быстрая реакция, гибкость мышления, объективность оценивания деятельности, равенство студентов, т. е. одинаковое отношение ко всем участникам. Также среди принципов метода выделяют следующие: совместный поиск конструктивного решения, уважение к мнениям оппонентов и недопустимость критики, массовость, т.е. все студенты должны быть включены в процесс. Любое мнение, пусть даже фантастическое, необычное или абсурдное, не должно подвергаться критике. Данные принципы способствуют созданию благоприятной атмосферы на занятиях, минимизации напряжения и волнения студентов.

Проведение мозгового штурма должно регулироваться четырьмя базовыми правилами:

1. Запрещение любой критики
2. Выдвижением самых необычных и фантастических идей
3. Суть в количестве идей, а не в их качестве
4. Чем больше идей, тем легче они поддаются комбинированию и улучшению.

Основными функциями мозгового штурма необходимо выделить следующие:

1. Функция создания идей и творческого подхода к решению проблем, то есть порождение новых продуктивных и креативных идей и создание эффективных решений проблем в короткие сроки.

2. Функция мотивации и развития командного взаимодействия, активизации коллективной работы и дискуссии, которое в свою очередь способствует созданию широкого спектра альтернатив и разнообразия точек зрения [3].

Преподаватель вначале сообщает тему и форму занятия, формулирует проблему, которую нужно решить, обосновывает задачу для поиска решения. Учащиеся должны знать, что конкретно нужно получить в результате мозговой атаки. Они должны четко представлять, зачем они собрались и какую проблему собираются решить. Затем знакомит учащихся с условиями коллективной работы и выдает им правила «мозгового штурма». Проблема, формулируемая на занятии по методике «мозгового штурма», должна иметь теоретическую или практическую актуальность и вызывать активный интерес учащихся. Общее требование, которое необходимо учитывать при выборе проблемы для мозгового штурма, возможность многих неоднозначных вариантов решения проблемы, которая выдвигается перед учащимися как учебная задача. Для проведения «мозгового штурма»

группа делится на две группы: генераторы и аналитики идей.

Существует пять этапов проведения практического занятия посредством применения метода «мозгового штурма».

Первый - формулирование обсуждаемого проблемного вопроса и постановка целей занятия, информирование о критериях оценки и правилах. На этом этапе осуществляется создание необходимого психологического настроя, подготовка студентов в работе, обоснование задач предстоящей совместной деятельности. Вторым этапом выступает организация рабочих и экспертной групп. Далее осуществляется этап решения проблемы путем генерации идей во время обсуждения вопроса. Преподаватель повторно оговаривает проблемную ситуацию, над которой будет работать студенческая группа, и обучающиеся приступают к работе. Наставник должен также участвовать в процессе, выдвигать идеи, выступая в роли катализатора или стимулятора на случай, если темп мыслительной деятельности, генерирования замедлится. Четвертый этап заключается в оценке наиболее подходящих идей по оговоренным показателям и критериям, которыми могут выступать, например, актуальность, новизна, реальность реализации, возможность практического применения и др. На данном этапе происходит сортировка идей, системный анализ. Пятый этап заключается в обобщении результатов, осуществлении рефлексии, подведении итогов работы.

Современные разновидности мозгового штурма позволяют использовать дополнительные методы, процедуры, игры, инструменты, оборудование и технологии, которые используются для организации и стимулирования студентов. Разнообразие методов и приемов мозгового штурма требуют реализации лидерских качеств для выбора лучших, оптимальных в данных условиях техник. При этом лидер должен учитывать следующие факторы, определяющие особенности ситуации:

1. Основные характеристики проблемы: сложность, уровень неопределенности и новизны, нечеткость определения, неоднородность, динамика.

2. Особенности группы: размер, неоднородность, уровень развития и квалификации, статус, возраст и актуальное состояние членов группы.

3. Ситуация мозгового штурма: характеристики помещения, наличие необходимого оборудования, специальных бланков, карточек, постов, ручек, листов бумаги на флип-чартах или программного обеспечения [4].

Преимуществами «мозгового штурма» является интерактивное взаимодействие субъектов образовательного процесса; определение основных интересов и направлений студентов группы; качественное определение уровня знаний; ненавязчивое дидактическое обсуждение ряда проблем; выход за пределы стандартного стереотипного мышления; формирование продуктивных идей. Также преимуществами мозгового штурма являются следующие показатели: синергетический эффект занятия; развитие интуиции и воображения; высокая производительность за счет высокого числа выдвинутых идей; повышение качества коммуникации и простота проведения.

Организация такой деятельности способствует осуществлению коллективной работы, где обучающиеся имеют разные знания, опыт, способности, понимание проблемы, взгляды, что в разы увеличивает количество предложений, усиливает результат, полученный вследствие поиска. В процессе использования «мозгового штурма» также создается творческая атмосфера, которая является для студентов стимулом, побуждающим высказывать наибольшее количество идей.

Количество выдвигаемых идей является основным критерием эффективности мозгового штурма. Вследствие этого, основная цель этого метода - это победа над внутренними и социальными барьерами, изменение отношения к шаблонам, привычкам, стереотипам и победа над инерцией мышления. Немаловажным фактором для эффективности проведения мозгового штурма является формирование лидером атмосферы творчества, комфортабельности и доверительности, формирование особого творческое пространства, которое провоцирует участников для свободного, спонтанного и комфортного общения и процесса генерации новых идей [5].

Метод мозгового штурма является эффективным условием повышения мотивации студентов, познавательной деятельности, активизации их обучения, а также фактором развития творческих способностей обучающихся. Реализация данного метода в образовательном процессе вуза направлена на создание благоприятной атмосферы, эффективного взаимодействия, а также дает возможность для развития эмоциональной, коммуникативной, смысловой компетенций субъектов образовательного

процесса за счет формирования и развития коммуникативных навыков и умений работы в коллективе.

Таким образом, можем сделать вывод, что в настоящее время метод «мозгового штурма» является популярным методом в различных сферах деятельности, в том числе и в процессе обучения в вузе. Он может быть использован при бизнес-тренингах, в обучении различным дисциплинам, в организациях при рождении новых идей. Сильная сторона этого метода - это конструирование нового творческого пространства, которое способствует усилению и стимуляции творческих способностей другого, перерождения выдвинутых идей в новые идеи, генерация их разнообразия и эффективное практическое решение проблем в результате.

Использование метода «мозгового штурма» в учебном процессе необходимо при обучении будущих менеджеров, экономистов, специалистов социально-культурной сферы и позволяет решить следующие задачи: стимулирование творческой активности учащихся; связь теоретических знаний с практикой; активизация учебно-познавательной деятельности обучаемых; формирование у обучающихся мнения и отношения; формирование способности концентрировать внимание и мыслительные усилия на решении актуальной задачи; формирование жизненных и профессиональных навыков; установление воздействия между студентами, обучение работе в команде, проявлению терпимости к любой точке зрения, уважению права каждого на свободу слова, уважению его достоинства.

Список литературы:

1. Панфилова А.П. Мозговые штурмы в коллективном принятии решений: учеб. пособие. М.: ФЛИНТА, - 2015. - 318 с.

2. Бехтерев С. Основные правила мозгового штурма//Справочник по управлению персоналом. 2020. - № 5. - С. 89–97

3. Мордовская А.В. Интерактивные образовательные технологии в вузе: учебное пособие. Якутск: Издательский дом СВФУ, - 2013. - 106 с.

4. Марков С. Л. Мозговой штурм и его разновидности как эффективные инструменты решения управленческих проблем // Актуальные проблемы психологии - том 1: Организационная психология. – К. Издательство «А. С. К».- 2017. — Ч.27. –С. 207–215.

5. Ваганова О.И., Булаева М.Н., Шагалова О.Г. Методы и технологии образования в условиях практико-ориентированного обучения // Азимут научных исследований: педагогика и психология. - 2019. - № 1 (26). - С. 289-292.

ӘОЖ 378

МИҒА ШАБУЫЛЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Махмудов А.Д., Курмантаева Б.К.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация.*Миға шабуыл әдісі көптеген мәселелерді шешудің тиімді әдісі болып табылады. Миға шабуыл технологиялары үлкен маңызға ие, өйткені олар студенттердің шығармашылық әлеуетін экономикалық пәндер бойынша оқыту мен дамыту үрдісінде пайдалы. Оқытудың интерактивті әдісі ретінде «миға шабуылы» пайдалану студенттерге білімді тереңірек игеруге ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік белсенді тұлға болуға мүмкіндік береді.*

Кілтсөздер*:интерактивті оқыту, іскерлік ойын, миға шабуылы, идеялар генерациясы, сыни ойлау, шығармашылық дағдылар*

УДК 338.366.05

НАГЛЯДНОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Уразова Б.А., Доғалов А.Н.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Цели обучения успешно и рационально достигаются, если применяются соответствующие методы обучения. Чтобы процесс изучения экономических дисциплин был продуктивным и достаточно интересным, необходимо использовать различные методы обучения, способствующие наиболее эффективному усвоению материала. Все средства наглядности создают эффект «присутствия» в какой-то конкретной ситуации общения и помогают сохранить в памяти обучающихся тот смысл, который нужно им передать или воспринять, сформировать навыки и умения. Проблема наглядных методов обучения остается весьма актуальной для современной высшей школы. В одном случае наглядность обеспечивает правильное осмысление материала, в другом служит опорой в понимании на слух материала, в третьем создает условия для практического применения усваиваемого материала. На различных этапах обучения обучающиеся осваивают навыки и умения: наблюдать, сравнивать, анализировать, обобщать, делать выводы, организовывать свой труд, взаимодействовать, сотрудничать с окружающими людьми, с окружающей природой. Для лучшего освоения этих навыков при изучении экономических дисциплин необходимо использовать различные наглядные методы.*

Ключевые слова: *методы обучения, наглядность, экономические дисциплины.*

Одна из важных проблем в методике преподавания экономическихдисциплин – проблема использования наглядных пособий.

Необходимость активного применения наглядных пособий вызвано следующими обстоятельствами:

во-первых, на основании живого созерцания формируются чувственные образы и понятия;

во-вторых, обеспечивается связь абстрактных положений с жизнью. Изучение экономического материала осуществляется путем восхождения от конкретных образов к абстрактному мышлению, так идвижением мысли от абстрактного к конкретному;

в-третьих, активизируются мыслительные процессы. Сочетаниеживого слова с образами эмоционально влияет на обучаемых, привлекает к обсуждаемому вопросу, что способствует прочности запоминания.

Наглядное обучение – это обучение на конкретных образах. Приизучении экономики используются различные средства наглядности.

Использование средств наглядности в курсе экономических дисциплин способствует претворению в практику обучения таких принципов дидактики как научность, доступность и прочность усвоениязнаний.Средства наглядности воздействуют на психику обучаемых. Знания приобретают личностный характер, основанный на использовании органов чувств и, прежде всего зрения. Не зря говорят: «Лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать».

Крамаренко В. И. и др. классифицируют наглядность: на внутреннюю и внешнюю. Внутренняя наглядность предполагает использование сложившихся в сознании образов, ассоциаций, логических связей для создания новых образов.Внешняя наглядность – это комплекс естественных и специальносозданных средств обучения. В свою очередь средства внешней наглядности делятся на натуральные, словесно-образные и изобразительные[1].

Рисунок 1. Виды наглядности

Натуральные средства представляют собой предметы, изделия, которые используются в естественном виде. При изучении экономических дисциплин широко используется словесно-образная и изобразительная наглядность. Словесно образная наглядность – это использование художественных образов, сравнений, образцов устного народного творчества.Она помогает ярче раскрыть экономические явления, облегчив темсамым процесс восприятия и усвоения теоретического материала:эмоциональность воздействия на аудиторию слушателей.

Так, стремление крестьян получить землю и стать ее хозяином выражены в поэме Я. Коласа «Новая земля». Герой поэмы Михаил говорит:

«А где же выход? Где спасенье,
От рабской доли избавленье?
Один лишь выход есть – земля!
Свой угол и свои поля.
Земля поднять на ноги может,
Земля, как друг, тебе поможет,
Земля даст волю, даст и силы.
Земля послужит до могилы.
Земля – опора детям в жизни,
Земля – начало всей отчизны!»

Художественная иллюстрация помогает не только пониманию, нои запоминанию. Одна и та же идея, но в разной форме, запомнитсянадолго.Изобразительная наглядность означает применение искусственносозданных средств обучения. По технике исполнения и способу воспроизведения изобразительные средства классифицируют:

1) образные (портреты, фотографии, картины);

2) условные (схемы, рисунки, диаграммы, графики);

3) технические средства обучения (кинопроектор, графопроектор,электронный проектор, магнитофон, телевизор).

Средства наглядности выполняют определенные функции вучебном процессе и, прежде всего, познавательную. Наглядностьможет выступать как источник учебной проблемы, способ представления результата, средство систематизации знания. При изученииэкономики происходит соединение абстрактного мышления с конкретными образами. Например, определение фирмы как человека илигруппы людей, преобразующих ограниченные ресурсы в полезностис целью максимизации прибыли, раскрывает наиболее общие существенные стороны явления. Иллюстративное представление организационно-правовых форм фирм с использованием плаката или графопроектора позволяет конкретизировать это явление и включить зрение в процесс усвоения[2].

Следующей функцией является мотивационная. Знания включают собственные переживания и

эмоции студентов. Посредством эмоционального воздействия привлекается внимание аудитории к обсуждаемому вопросу.Переживание жизненного смысла явлений и ситуаций интенсифицирует учебный процесс, повышает прочность запоминания.

Натуральная наглядность – это демонстрация реальных предметов, явлений и процессов. В преподавании экономики этот вид наглядности применяется, когда используются экономические предметы. Главная задача преподавателя – наглядно продемонстрировать определенные экономические взаимодействия и закономерности, изучаемые в курсе экономике. Это способствует лучшему пониманию и запоминанию

Изобразительная наглядность – это демонстрация на занятиях изображений предметов, явлений, процессов, а также теоретических знаний о них. Существует три вида изобразительной наглядности: художественная, символическая и текстовая.

Словесная наглядность – это описание образов в речевой форме. Используется она в тех случаях, когда применение предметной или изобразительной наглядности по тем или иным причинам невозможно. В таких случаях преподаватель наглядно описывает ситуацию экономического процесса.

Несложные по исполнению рисунки и схемы, выполненные даже мелом на доске, позволяют наглядно и доходчиво показать динамику тех или иных экономических процессов. Они могут быть выполнены и стационарно, в виде слайдов, в цвете, с элементами анимации.В педагогическом процессе нередко используются плакаты и таблицы. В таблице могут быть изображены различные цифровые данные, связанные с экономическими показателями, статистическими данными и т. д. Ценность таблиц состоит в том, что они в любой момент могут быть представлены обучающимся.

Очень эффективна работа с графиками и диаграммами. Во – первых, они доказательно иллюстрируют изучаемые положения. Во – вторых, позволяют производить сравнительный анализ. Графики используются для быстрого нахождения значения функций по соответствующему значению аргумента, для наглядного изображения функциональных зависимостей.В экономике применяются почти все виды графиков: диаграммы сравнения, кривые распределения, статистические картограммы. Для наглядного изображения динамики экономических явлений очень удобно использовать различные диаграммы.

Таким образом, наглядность в обучении – это обучение на конкретных образах. Использование средств наглядности в курсе экономических дисциплин способствует претворению в практику обучения таких принципов дидактики как научность, доступность и прочность усвоения знаний. Для обеспечения эффективности педагогической деятельности необходимо знать, что наглядность эффективна при обязательном объяснении преподавателя. Когда объекты изучения абстрактны или для них нельзя создать наглядный образ, то речь используется для уточнения наблюдений слушателей, анализа результатов наблюдения, объяснения назначения и функции наглядных пособий[1].

Список литературы:

1. Хвесеня, Н. П.Методика преподавания экономических дисциплин: учебно-методический комплекс / Н. П. Хвесеня, М. В. Сакович. – Минск: БГУ, 2006. – 116
2. Пидкасистый, П. И. Искусство преподавания. 2-е изд. Первая книга учителя / П. И. Пидкасистый, М. Л. Портнов. М.: Педагогическое общество России, 1999.

ӘОЖ 338.366.05

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ КӨРНЕКІЛІК

Уразова Б.А., Доғалов А.Н.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Егер оқытудың тиісті әдістері қолданылса, оқыту мақсаттарына сәтті және ұтымды қол жеткізіледі. Экономикалық пәндерді оқу процесі нәтижелі және қызықты болуы үшін*

материалды тиімді игеруге ықпал ететін оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану қажет. Барлық көрнекілік құралдары қандай да бір нақты қарым-қатынас жағдайында "қатысу" әсерін жасайды және білім алушылардың жадында оларға жеткізілуі немесе қабылдануы, дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыруы қажет мағынаны сақтауға көмектеседі. Оқытудың көрнекі әдістерінің мәселесі қазіргі заманғы жоғары мектеп үшін өте өзекті болып қала береді. Бір жағдайда көрнекілік Материалды дұрыс түсінуді қамтамасыз етеді, екінші жағдайда ол материалды есту арқылы түсінуге тірек болады, үшінші жағдайда ол сіңірілетін материалды практикалық қолдануға жағдай жасайды. Оқытудың әртүрлі кезеңдерінде білім алушылар бақылау, салыстыру, талдау, қорытындылау, қорытынды жасау, өз еңбегін ұйымдастыру, өзара іс-қимыл жасау, қоршаған адамдармен, қоршаған табиғаттпен ынтымақтасу дағдылары мен іскерліктерін меңгереді. Экономикалық пәндерді оқытуда осы дағдыларды жақсы меңгеру үшін әртүрлі визуалды әдістерді қолдану қажет.

Кілт сөздер: *оқыту әдістері, көрнекілік, экономикалық пәндер.*

ӘОЖ 004.9

ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Абуова Ж.У.
Батыс-Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация*. Бұл мақалада оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивтік технологияларын оқу үрісінде пайдаланудың қаншалықты тиімді екендігі жайлы айтылады. Бұл - педагогикалық іс- әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Жалпы функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады.*

Кілт сөздер: *ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, интерактивтік оқыту, коммуникативтік құзіреттілік.*

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Назарбаев жолдауында айқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс- тәжірибесі зерттеліп, оқу орындарының өміріне енуде [1].

Қазіргі кезде қоғам өмірінің ақпараттануы және компьютерлік техника құралдарының кеңінен таралуы білім берудің мазмұнына ғана үлкен әсерін тигізіп қоймайды, ол оқу-тәрбие үрдісінің нысандары мен әдістеріне де ықпал етіп отыр. Мұндай оқыту әдістері мен нысандары «білім берудегі АКТ» (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) деген атау алды.

Дәстүрлі оқытудың репродуктивті-иллюстративті технологиясы үш маңызды құраушыдан тұратыны белгілі. Олар: үйретуші, үйренуші және оқу материалы. Осы үш құраушының өзара іс-әрекеті педагогикалық үрдісті айқындайтын болса, оның негізіне осы жүйедегі үш құраушының арасындағы ақпаратпен алмасу алынады. Алайда мұндай оқытуда оқытушы оқу үрдісінің барысы туралы шағын ақпаратты ғана иеленеді де, оны жедел түрде басқара алмайды. Себебі: мұндай педагогикалық жүйеде құраушылар арасындағы кері байланыс өте әлсіз немесе ол мүлдем болмайды [2].

Мұндай жүйеде бірнеше құраушылардың өзара әрекеті (ақпаратпен алмасу) жүзеге асырылады.Педагогтардың АКТ пайдалану қызметі дайындығынан мыналарды байқауға болады:

- педагогтардың компьютерлік техниканы пайдалануға қызығушылықтарының артқандығы.
- оқыту құралдары ретіндегі компьютерлік техниканы пайдаланудың ең маңызды

психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін сақтау.

АКТ қолданудың бір шарты – сабақтарды педагогикалық бағдарламалық құралдарды пайдалану арқылы өткізу үшін онымен жұмыс жасау жөніндегі нұсқаулықтардың болуы.Үйретушінің уақыты жеткілікті және жұмысты орындауға деген тілегі болған жағдайда, ол үйретуші бағдарламаның мазмұнымен тереңірек танысып, мұндай нұсқаулықтарды өзі де құра алады:- нұсқаулық қысқа және қарапайым болуы тиіс- нұсқаулықтың инварианттық және вариативтік бөлімдері болуы тиіс.

Инварианттық бөлім кез келген тапсырманы орындау үшін қажетті мәліметтерді қамтуы тиіс. Мысалы, талдамалы ұғымды енгізу үшін үйренуші берілген бағдарламалық құралға арналған математикалық ұғымдарды жазудың ерекшеліктерін білуі керек. Вариативтік бөлігі үйренушілерге нақты оқу жұмысы шеңберінде қажет болатын мәліметтерді ғана қамтуы тиіс [3].

Коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым.

Ақпараттық-коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады.

Оқытудың ақпараттық-коммуникативтік және интерактивтік технологиялары бағыттары:

а) электронды оқулықтар;

ә) телекоммуникациялық технологиялар;

б) мультимедиалық және гипермәтіндік технологиялар;

в) қашықтықтан оқыту (басқару) Интернет.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізуде оқытушы алдына жаңа бағыттағы мақсаттар қойылады:

— Өз пәні бойынша оқу-әдістемелік электронды кешендер құру, әдістемелік пәндік Web – сайттар ашу;

— Жалпы компьютерлік желілерді пайдалану;

— Бағдарламалау ортасында инновациялық әдістерді пайдаланып, бағдарламалық сайттар, құралдар жасау. (мультимедиалық және гипермәтіндік технологиялар).

— Қашықтықтан оқыту (Internet желісі) барысында өздігінен қосымша білім алуды қамтамасыз ету.

Интерактивтік оқыту - бұл, ең алдымен оқушы мен оқытушының қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұхбаттасып оқыту болып табылады. Сабақтағы интерактивтік әрекет өзара түсіністікке, өзара әрекетке, қатысушының әрқайсысына қажет есепті бірлесіп шешуге алып келетін - ұйымдастыру және сұқбаттасып қарым-қатынас жасауды дамытуды ұсынады.

Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивтік технологияларын пайдалану - педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиалық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу орындарында ақпаратты-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Әсіресе қашықтан оқыту жүйесі жедел қарқынмен дамуда, бұған бірнеше факторлар, ең бастысы - білім беру мекемелерінің қуатты компьютер техникасымен қамтылуы, оқу пәндерінің барлық бағыттыры бойынша электрондық оқулықтар құрылуы және Интернеттің дамуы мысал бола алады. Бүгінгі таңда білім беруді ақпараттандыру формалары мен құралдары өте көп. Оқу процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық құралдар мүмкіндігін комлексті түрде қолдануды жүзеге асыру көп функционалды электрондық оқу құралдарын құру және қолдану кезінде ғана мүмкін

болады.

Білім беруді ақпараттандыру жағдайында оқушылардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығысияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Ақпараттық-коммуникациялық құзырлық дегеніміз не?

Ақпараттық құзіреттілік:

— сын тұрғысынан ұсынылған ақпараттар негізінде саналы шешім қабылдауға;

— өз бетінше мақсат қоюға және оны негіздеуге, мақсатқа жету үшін танымдық қызметті жоспарлауға және жүзеге асыруға;

— ақпаратты өз бетімен табуға, талдауға, іріктеу жасауға, қайта қарауға сақтауға, түрлендіруге және тасмалдауға, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық- коммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асыруға;

— логикалық операцияларды (талдау, жинақтау, құрылымдау, тікелей және жанама дәлелдеу, аналогия бойынша дәлелдеу, моделдеу, ойша экспериментеу, материалды жүйелеу) қолдана отырып, ақпаратты өңдеуге;

— өзінің оқу қызметін жоспарлау және жүзеге асыру үшін ақпаратты қолдануға мүмкіндік береді.

Ақпараттық-коммуникациялық құзырлылық - бұл оқу, тұрмыс және кәсіби бағыттағы міндеттерді шешуде ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті.

Коммуникативтік құзіреттілік:

— нақты өмір жағдайында өзінің міндеттерін шешу үшін қазақ және басқа тілдерде ауызша және жазбаша коммуникациялардың түрлі құралдарын қолдануға;

— коммуникативтік міндеттерді шешуге сәйкес келетін стилдер мен жанрларды таңдауға және қолдануға;

— әдептілік ережелеріне сәйкес өзіндік пікірін білдіруге;

— жалпы нәтижеге қол жеткізу үшін түрлі көзқарастағы адамдар тобымен қатынас (коммуникация) жасауға мүмкіндік береді.

Математика сабағында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың ақпараттық құзырлылығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Сабақта ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

— оқушының өз бетімен жұмысы;

— аз уақытта көп білім алып, уақытты үнемдеу;

— білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеру;

— шығармашылық есептер шығару;

— қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;

— қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;

— іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйрену;

— қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақ пен есту мүмкіндіктері болмайтын табиғаттың таңғажайып процестерімен әр түрлі тәжірибе нәтижелерін көріп, сезіну мүмкіндігі;

— оқушының ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар жеке тұлғаның құзыреттілігін дамыту құралы:

Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып оқушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Менің ойымызша, ақпараттық-білім беру ортасын жобалаудағы басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады.

Педагогтардың АКТ пайдалану қызметі дайындығынан мыналарды байқауға болады:

— педагогтардың компьютерлік техниканы пайдалануға қызығушылықтарының артқандығы.

— оқыту құралдары ретіндегі компьютерлік техниканы пайдаланудың ең маңызды психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін сақтау.

Жедел дамып отырған ғылыми -техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналды. Ақпараттық технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің рөлі тәуелді болады.

Заман ағымына қарай ақпараттық технологияларды қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр.

Қорыта келгенде, ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала - ертенгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын,Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағат-бағдар беруші - оқытушылармыз. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек [4].

Әдебиетер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
3. «Математика және физика » журналы, 2018. - №4.
4. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық - коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2019.

УДК004.9

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Абуова Ж.У.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В данной статье рассказывается о том, насколько эффективно использование информационно-коммуникационных и интерактивных технологий обучения в учебном процессе. Это один из путей совершенствования процесса обучения на основе пополнения содержания и формы педагогической деятельности. Общие функции определяются: обучением, воспитанием, развитием, информационным прогнозированием и развитием творческих способностей.*

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, интерактивное обучение, коммуникативная компетентность.*

УДК 311.216

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ОТРАСЛЯХ С УЧЕТОМ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Мукеева У.Б.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *В данной статье автор рассматривает вопросы методики преподавания бухгалтерского учета в отраслях с учетом технологических особенностей в современных условиях с применением практического опыта работы, полученной в процессе трудовой деятельности.*

Ключевые слова: *отраслевые особенности, методика преподавания, эффективные методики, технологии преподавания, практический опыт.*

Согласно образовательной программе для обучения студентов специальности 5В050800 «Учет и аудит», после изучения теоретических основ бухгалтерского учета, финансового и управленческого учета, предусмотрено преподавание особенностей бухгалтерского учета в отраслях экономики. Если изучение финансового и управленческого учета дает возможность полностью освоить общую методику ведения бухгалтерского учета в коммерческих структурах, то преподавание отраслевых видов учета должно быть очень тесно связано с технологическими особенностями, которые влияют не только на сам процесс производства, но и на организацию бухгалтерского учета.

Основная задача изучения дисциплин - ознакомить студентов с особенностями ведения бухгалтерского учета в различных отраслях экономики; расширить кругозор студентов в этой области в соответствии с требованиями современной науки и практики; привить практические навыки ведения бухгалтерского учета в современных условиях хозяйствования.

В процессе изучения учетных дисциплин по различным отраслям экономики необходимо решить следующие задачи:

- формирование знаний о влиянии отраслевых особенностей деятельности предприятия на организацию и постановку бухгалтерского учета;
- усвоение теоретических основ учета затрат на производство и исчисления себестоимости продукции и услуг в торговле, промышленности, капитальном строительстве, сельском хозяйстве;
- представление о современных методах и приемах калькулирования себестоимости продукции и услуг;
- использование информации бухгалтерского учета для принятия управленческих решений при формировании себестоимости продукции и финансового результата по текущей деятельности предприятия конкретной отрасли национальной экономики.

В ходе изучения учебных дисциплин студенты должны знать:

- основные отраслевые особенности, влияющие на постановку и ведение бухгалтерского учета; общие принципы учета затрат и исчисления себестоимости продукции;
- методы и способы организации учета производственных затрат и калькулирования себестоимости продукции в отрасли;
- систему сбора, обработки и подготовки информации по предприятию и его структурным подразделениям;
- современные калькуляционные системы;
- проблемы, решаемые бухгалтерами в процессе преобразования информации, необходимой для принятия управленческого решения.

С применением данных знаний, студенты должны уметь:

- использовать систему знаний об отраслевых особенностях организации учета и его принципах для систематизации данных о производственных затратах,
- калькулировать себестоимость произведенной продукции или оказанных услуг и определять финансовый результат;
- решать на примере конкретных ситуаций вопросы оценки, потребленных в процессе

производства ресурсов, управлять затратами и формированием себестоимости продукции и услуг.

Следует иметь ввиду, что изучение отраслевых видов бухгалтерского учета имеет тесную связь с технологическими особенностями отраслей. Поэтому, при преподавании данных дисциплин, очень важно раскрывая те или иные темы, ознакомить студентов с применяемой терминологией, особенностями технологии отрасли по рассматриваемому вопросу, раскрывать студентам тему приводя конкретные практические примеры.

Наиболее широкое распространение в Западно-Казахстанской области получили такие отрасли экономики как сельское хозяйство, строительство и торговля. Это те отрасли, которые имеют много очень специфических технологических особенностей, которые напрямую влияют на организацию и ведение бухгалтерского учета.

Из всех видов бухгалтерского учета в отраслях самым сложным является бухучет в сельском хозяйстве. Во-первых, в сельском хозяйстве основным средством производства является земля, которая учитывается как долгосрочный актив, но по нему не начисляется износ (земля, используемая под сельскохозяйственные угодья). И здесь очень важно объяснить студентам: почему износ в данном случае не начисляется и в каких случаях земля не только не изнашивается, что свойственно долгосрочным активам, а, наоборот, увеличивает свою ценность. Во-вторых, сельское хозяйство — это многоотраслевое производство (растениеводство, животноводство, промышленная переработка, строительство и пр.). Поэтому, очень важно сначала рассказать об организации бухгалтерского учета: освятить некоторые вопросы Учетной политики сельскохозяйственного формирования, разработки строения рабочего плана, методику ведения бухгалтерского учета при многоотраслевом производстве и сведения их в один единый баланс предприятия.

В сельском хозяйстве производство различных видов продукции предполагает и различный подход к учету затрат и исчислению себестоимости. В данном случае, я сначала студентам раскрываю теоретические основы учета затрат на производство и исчисления себестоимости, рассказываю о современных методах и приемах калькулирования себестоимости продукции и услуг, методику их отражения в учете, последовательность закрытия счетов в конце отчетного периода. Из многолетнего опыта хочу отметить, что студенты слушают с большим интересом, но часто путаются при определении бухгалтерских записей (проводок) при доведении учетных цен до фактической себестоимости готовой продукции в конце отчетного периода. Для закрепления данной темы необходимо в календарно-тематическом плане предусмотреть больше часов на решение ситуационных задач. Помимо этого, студентам необходимо рассказать о некоторых специфических терминах, понятиях и технологиях производственного процесса. Например, что такое смушка, сычуг, чем отличается органическое удобрение от минерального и т.д. Рассказывая о технологии получения смушки, привожу пример из рассказа Ч. Айтматова.

Если в сельском хозяйстве многоотраслевое производство вызывает особую сложность в организации и ведении бухгалтерского учета, то в строительстве – это сложные экономические взаимоотношения. На строительной площадке одновременно работают общестроительные, специализированные, пусконаладочные и другие службы. Технологический процесс производства осуществляется под руководством ведущей строительной организации (генерального подрядчика). Он заключает договоры с заказчиками (застройщиками) на выполнение всех работ, а затем для выполнения отдельных видов строительно-монтажных работ привлекает специализированные управления, выступающие в роли субподрядчиков. В последнее время наблюдается тенденция экономической связи субподрядчика с заказчиком напрямую, без участия генерального подрядчика во взаиморасчётных операциях. И здесь возникает очень много вопросов, которые необходимо объяснить студентам: кто при этом «выигрывает», кто «проигрывает», возможно ли полностью исключить технологические взаимоотношения субподрядчика с генподрядчиком и прочие вопросы. Иначе говоря, это сложная система взаимоотношений, которая должна правильно отражаться в бухгалтерском учете.

Различия в цене строительного производства влияют на организацию учета, так как они усложняют процесс создания и использования нормативной документации. Часто в документах, которые ложатся на стол бухгалтеров, технологами указывается ссылка на ЕРЕР (Единые районные единичные расценки) и ЕНиР (Единые нормы и расценки). Необходимо студентам объяснить их

предназначение и почему нельзя полностью пользоваться этими справочниками в современных условиях, почему делается дополнительные приложения с учетом рыночных цен на материалы и услуги (тема: «Учет ТМЗ в строительстве»). И с этой темой тесно связана тема лекции «Договор подряда на капитальное строительство»: дать исчерпывающее разъяснение, почему выгоднее составлять договор подряда с открытой ценой («затраты плюс»), по которому подрядчику возмещаются затраты, непосредственно связанные с выполнением строительных работ. Такой тип договора для подрядчика является безубыточным. Договор же подряда с фиксированной ценой, по которому стороны соглашаются на твердую (фиксированную) цену, является очень рискованным для строительной компании в условиях инфляции в экономике государства. В строительных компаниях применяется множество различных силовых машин, средств малой механизации, инструментов, относящихся к долгосрочным активам, так как процесс производства является очень трудоемким. И здесь очень важно бухгалтеру в Учетную политику компании заложить ту базу распределения затрат вспомогательных производств и накладных расходов, которая бы способствовала корректному определению фактической себестоимости объектов строительства.

Одной из важнейшей отраслевой особенностью строительства являются вопросы по обеспечению ПСД (проектно-сметной документацией). По данному вопросу я студентам рассказываю, что такое ПСД на строительство объекта, из чего она состоит: локальная смета, сводная смета (или сводный сметный расчет), рабочие чертежи, что такое типовое проектирование. Иногда для того, чтобы студенты немного отдохнули и лучше усвоили данную тему, я рассказываю о типовом проектировании, которое было очень распространено в советское время, на примере фильма Э. Рязанова «Ирония судьбы, или с легким паром». Все эти отраслевые особенности, тонкости технологического процесса строительного производства, должны дать студентам знания для правильной организации бухгалтерского учета на предприятии.

В современных условиях оптовая и розничная торговля занимает одно их ведущих мест в экономике любого государства. Роль торговли в возникновении и развитии бухгалтерского учета очень велика, так как бухгалтерский учет, баланс, двойная запись и инвентаризация возникли именно в торговле. Торговля также имеет много отраслевых особенностей, которые влияют на организацию синтетического и аналитического учета.

Преподавание бухгалтерского учета в торговле и общественном питании, я тесно связываю с дисциплиной «Автоматизация бухгалтерского учета 1С Предприятие (версия 8.2)». Это выгодно в двойне, так как теоретический материал по темам мы закрепляем практическим введением данных в базу учебной программы «1С Предприятие» на примере торговых компаний (супермаркетов, магазинов). При этом для заполнения данных по участникам торговых операций, студенты приносят реальные чеки по сделанным ими покупкам. По курсу «Бухгалтерский учет в строительстве» мною разработана небольшая сквозная задача с выходом на баланс, по остальным дисциплинам – ситуационные задачи по учету затрат и исчислению себестоимости единицы готовой продукции.

В числе эффективных методик и технологий преподавания бухгалтерского учета в отраслях, способствующих вовлечению студентов в поиск и управление знаниями, приобретению опыта самостоятельного решения разнообразных задач, следует выделить:

- технологии проблемно-модульного обучения;
- технологии учебно-исследовательской деятельности;
- коммуникативные технологии (дискуссия, пресс-конференция, «мозговой штурм», учебные дебаты, игровые технологии и другие активные формы и методы)

В целом, методология преподавания бухгалтерского учета в отраслях вызывает некоторую сложность. Поэтому, мой многолетний практический опыт работы в строительстве и сельском хозяйстве, помогает при раскрытии тем, предусмотренных программой изучения дисциплин.

Список литературы:

1. Особенности отраслевого учета. Материалы онлайн форума бухгалтеров, май 2021г.Buhonline24.ru
2. Что такое отраслевой учет? По материалам Netinbag.com. 2022
3. Особенности методики преподавания бухгалтерского. Г. В. Михайлова Учет. Анализ. Аудит, № 5’2018

ӘОЖ 311.216

ЗАМАНАУИ ЖАҒДАЙДА ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРДІ ЕСКЕРТЕ ОТЫРЫП, ӨНДІРІСТЕРДЕ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мукеева У.Б.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақалада автор жұмыс барысында жинақталған практикалық тәжірибесін пайдалана отырып, қазіргі жағдайдағы технологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, өндірістерде бухгалтерлік есепті оқыту әдістемесі мәселелерін қарастырады.*

Кілт сөздер: *салалық ерекшеліктері, оқыту әдістері, тиімді әдіс-тәсілдері, оқыту технологиялары, практикалық тәжірибе.*

ӘОЖ 281

ЖОО-ДА КӘСІПТІК ЖӘНЕ ӨНДІРІСТІК ПРАКТИКАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН ЕРЕЖЕЛЕРІ

Тлесова Ж.А.
Батыс-Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *дипломнан кейінгі білім беру бағдарламалары бойынша кәсіптік практиканы ұйымдастыру және өткізу қағидалары және кәсіптік практикадан (оқу, педагогикалық, тәрбие, психологиялық-педагогикалық, педагогикалық, өндірістік (педагогикалық), ғылыми-зерттеу, педагогикалық және өнеркәсіптік) практиканың негізі ретінде ұйымдарды айқындау қағидалары мен өткізу тәртібін және нысандарын регламенттейді.*

Кілт сөздер: *педагогикалық, өндірістік (педагогикалық), ғылыми-зерттеу, педагогикалық-өндірістік) дипломдық практика.*

Студенттердің өндірістік практикасы студенттердің теориялық білімдерін бекітуді, сондай-ақ практикалық дағдыларды және/немесе дағдыларды тікелей машина жасауда меңгеруді қамтамасыз ететін жоғары кәсіптік білім берудің негізгі білім беру бағдарламасының (ЖКБ) құрамдас бөлігі болып табылады. кәсіпорындар. Өндірістік практикадан өту барысында студенттер машина жасау кәсіпорындарының және олардың жеке бөлімшелерінің жұмыс істеуінің негізгі принциптерімен танысады. Сонымен қатар, практикалық сабақтардан өту процесінде студент курстық жобаларды орындау және кәсіптік цикл пәндері бойынша жұмыс жасау үшін материал жинайды.Егер біз білетінімізді қалай қолдануды білмесек, онда бұл білім мүлдем пайдасыз. Сондықтан барлық студенттер университетте оқып жүргенде практикалық дайындықтан өтеді.Тәжірибе алынған ақпаратты жинақтау және оны өмірде қолдану үшін қажет. Ұшақтың қалай ұшатынын немесе компьютердің қалай жұмыс істейтінін білу жеткіліксіз, нақты жағдайда жабдықтың қалай әрекет ететінін түсіну маңызды. Адамдар туралы да осылай айтуға болады. Әр адам жаңа жағдайды екі ұштылықпен қабылдайды. Сондықтан жұмыс орнындағы қарым -қатынас дағдылары жұмыс негіздерін білуден маңызды емес.Тәжірибе оқушыға өзі таңдаған жолдың дұрыстығын түсінуге көмектеседі.

Кәсіпорындағы тағылымдама кәсіби қызметтің ең толық бейнесін береді. Жас жігіт болашақ жұмысын орындайды, білімдерін қолданады, «мұнда және қазір» әрекет етуге үйренеді. Нақты жағдайда шешім қабылдау оқушыға өзінің таланты мен дағдысын барынша арттыруға мүмкіндік береді. Жұмыс барысында ол топпен және бастықтармен қарым -қатынас жасауды үйренеді. Бағыну мен кәсіби қарым -қатынас негіздері ең түсінікті және бейімделген түрде беріледі. Дәл осы сәтте сіз өз біліміңізді мүмкіндігінше тереңдете және кеңейте аласыз. [1].

Тағылымдамадан өту қажеттілігі жаңа қызметкерлердің ұйымдарын іздеумен де байланысты. Бүгінде көптеген мекемелер жаңа, жоғары білікті кадрлардың келуіне мүдделі. Еңбек биржасы әрқашан мекемелердің жақсы қызметкерлерге деген қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Сондықтан практика - бұл студент ретінде жұмысқа орналасудың сенімді әдісі.

Тәжірибе кезіндегі келесі маңызды сәт - бұл дипломдық жұмысты жазу бағытын таңдау мүмкіндігі. Диссертациялық жобадағы ең маңыздысы - оны практикалық қолдану. Өйткені, көптеген студенттер дипломының не үшін жазылғанын және оны қалай қолдану керектігін білмейді. Ал тәжірибеден өту сізге болашақта жобаның негізі болатын нақты, іс жүзінде қолданылатын материалды жинауға мүмкіндік береді. Бұл дипломды қорғауды айтарлықтай жеңілдетеді Қағазда не жазылғаны соншалықты маңызды емес, оларды студенттің нақты мәселелерді түсінуі көбірек қызықтырады.

Сырттай оқитын студенттермен өтудің практикалық ерекшеліктері

Біздің кең байтақ еліміздің азаматтары үшін, әр түрлі кәсіпорындарда жұмыс істейтін және жоғары оқу орындарында білім алғысы келетіндер үшін кешкі немесе сырттай оқу түрлері өте ыңғайлы. Ең бастысы - негізгі жұмысты үзбей жоғары білім алу.

Оқу бағдарламасына сәйкес, сондай-ақ Мемлекеттік жоғары кәсіптік білім беру мекемесінің талаптарына сәйкес сырттай оқитын студенттер диплом алдындағы практикалық дайындықтан өтуге міндетті [2].

Практиканы жүргізу тәртібі туралы деканат сырттай оқитын студентке алдын ала хабарлауға міндетті. Әдетте сырттай оқитындар жұмыс орнында практикалық дайындықтан өтеді. Негізгі ұйымдармен деканат сырттай оқитын студенттерге практикалық сабақтар өткізу туралы ресми келісімдер жасайды.

Университеттердің бітіруші бөлімдері бакалавриат практикасының әр түрінің мақсатын, міндетін және мазмұнын анықтайтын нақты бағдарламалар әзірлейді.

Өндірістік практикалық бағдарламалар

Бағдарламалар міндетті түрде келесі мәселелерді қамтиды:

практиканың міндеттері мен мақсаттары;

тағылымдамадан өту үшін таңдалған объектіде мүмкін болатын мамандықтардың тізімі;шамамен кесте мен тақырыптық жоспар мен практиканың ұзақтығы;сырттай оқу бөлімінің студенті өндірістік практика кезінде атқаратын міндеттері;жаттығу күнделігін дұрыс жүргізу;практиканы қабылдаған ұйым тарапынан және университеттің кафедрасы бойынша практиканың оқу -әдістемелік басшылығы;практикадан өтіп жатқан студентке кәсіпорыннан мінездеме беру тәртібі және оның шамамен мазмұны;- тәжірибе нәтижелерін қорытындылау; практика бойынша есептерді қабылдайтын комиссия құру;аяқталған өндірістік тәжірибеге және практикалық есептерді қорғауға арналған белгілер. Диплом алдындағы практика басталмас бұрын студентке дипломдық жұмысына қызығушылық тудыратын тақырыпты, сонымен қатар практиканың орнын ескере отырып, зерттеу объектісін таңдау ұсынылады. Бұл әрекеттер сырттай оқитын студентке дипломмен жұмыс жасау үшін практикалық материалдың жоғары сапалы таңдауын жеңілдетеді.

Егер сырттай оқитын студент таңдаған мамандығы бойынша жұмыс істемесе, ол өзінің мамандығы бойынша және өзі таңдаған тақырып бойынша тиісті кәсіпорындарда немесе ұйымдарда өндірістік практикадан өтуге міндетті.

Жәрдемақылар мен оқу демалыстарына құқық

Кез келген өндірісте жұмыс істейтін студенттерге диплом алдындағы демалысты оқу құқығын пайдалануға кеңес беріледі. Бұл оларға соңғы мемлекеттік аттестациядан сапалы түрде және қажетсіз шиеленіссіз өтуге көмектеседі.

Егер студенттің «өте жақсы» бағасы басым болса, оның ішінде алған бағалар (75% қатынасында - «өте жақсы», ал қалған бағалар «жақсы»), содан кейін түлек дипломды үздік дипломмен алады.

Тәжірибенің ерекшеліктеріне тоқталатын болсақ.

Күндізгі бөлімде оқитын студенттердің өндірістік практикадан өтуінің барлық кезеңі, бакалавриат практикасы туралы есеп дайындау, күнделік жүргізу өз ерекшеліктеріне ие.

Студенттер де, олардың мұғалімдері де жақсы біледі, шын мәнінде, практиканы біреу жүзеге асыруы екіталай. Сырттай оқитын студенттердің негізгі бөлігі жұмыс істейді және оларға практикалық сабақтарға бір жарым ай бөлу қиынға соғады.

Егер күндізгі бөлім студенттері үшін өндірістік практикадан өту маңызды процесс болса, онда сырттай жұмыс істейтін студенттер үшін бұл аса қажет емес. Сонымен қатар, деканат пен кәсіпорындар арасында сырттай оқитын студенттерге орын беру туралы келісім жасасқан кезде де кәсіпорындар «сырттай бақылаушылармен» хабарласқысы келмейді. Ал ұйымдарға «тағылымдамадан» пайда жоқ. Сондықтан интерндерді шақыруға ынталы ұйымдар өте аз болады.

Сондықтан, нақты өмірде сырттай оқитын студентке оны «паналауға» келісетін фирманы немесе ұйымды өзі іздеуге тура келеді. Дипломдық жұмысты жазудан ешкім бас тартқан жоқ. Сондықтан студент қажетті мәліметтерді жинау мен жинау үшін бар күш -жігерін жұмсауға мәжбүр болады. Бұл есептің кейбір құпиялары бар. Өндірістік практика кезінде жиналған барлық материалдар міндетті түрде дипломға жазылады. Сондықтан практикалық материалды жинауға және оны практикалық күнделіктерге мұқият жазуға үлкен жауапкершілікпен қарау керек. Бакалавриат практикасының жетекшісі диплом алдындағы практиканы бастамас бұрын, күндізгі және қашықтан оқитын студент оның практикалық менеджері кім болатынын сұрауы керек [3].

Білім алушылардың кәсіптік практиканы өткізу үшін базасы ретінде жарғылық қызметі мамандарды даярлаудың бейініне және білім беру бағдарламасының талаптарына сәйкес келетін, кәсіптік практикаға жетекшілік етуді жүзеге асыру үшін білікті кадрлары және материалдық-техникалық базасы бар кәсіпорындар (ұйымдар) айқындалады.

Әдебиеттер тізімі:

1.Үлестірмелі материал «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы- Астана, 2015-200 б.
2.Тренерге арналған нұсқаулық, «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы- Астана, 2015-103 б.
3. Әдісжан С. Ғылыми мақала жазуға баулудың жолдары Егемен Қазақстан 2018ж, 15 наурыз.

УДК 281

ПРАВИЛА И ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ В ВУЗЕ

Тлесова Ж.А.
Западно -Казахстанский инновационно-технологический университет, г.Уральск

Аннотация. *Правила организации и проведения профессиональной практики по программам последипломного образования и правила определения организаций как основы практики из профессиональной практики (учебной, педагогической, воспитательной, психолого-педагогической, педагогической, производственной (педагогической), научно-исследовательской, педагогической и промышленный) регламентирует порядок и формы пропуска.*

Ключевые слова: *педагогическая, производственная (педагогическая), научно-исследовательская, педагогико-производственная) дипломная практика.*

УДК 311.216

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ В ОБЛАСТИ НАЧИСЛЕНИЯ ПРЕМИЙ РАБОТНИКАМ СТРОИТЕЛЬСТВА И ОТРАЖЕНИЕ В СИСТЕМЕ 1 С-ПРЕДПРИЯТИЕ

Мукеева У.Б.
Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, г. Уральск

Аннотация. *В данной статье автор рассматривает вопросы начисления премий работникам строительства и методику ее своевременного отражения с помощью встроенных мини программ в системе 1С Предприятие. В статье приводится опыт работы Департамента информационных технологий Акционерного общества Нефтегазовая строительная компания «Казстройсервис» по усовершенствованию программы с учетом отраслевых особенностей компании.*

Ключевые слова: *заработная плата, премия, персональные надбавки, мини программа, практический опыт.*

Заработная плата — это вознаграждение за труд в зависимости от квалификации работника, сложности, количества, качества и условий выполняемой работы (Трудовой кодекс РК ст.1 п.20) [1]. Кроме этого классического определения, в экономике встречается понятие «оплата труда», в которую кроме заработной платы входят компенсационные выплаты (доплаты и надбавки компенсационного характера, в том числе за работу в условиях, отклоняющихся от нормальных, работу в особых условиях и на территориях, подвергшихся радиоактивному загрязнению, и иные выплаты компенсационного характера) и стимулирующие выплаты (доплаты и надбавки стимулирующего характера, премии и иные поощрительные выплаты).

В зависимости от отраслевой специфики применяется различная методика начисления заработной платы и предусматривается система премирования в целях материальной заинтересованности работников для увеличения эффективности производства и качества работ (Трудовой кодекс РК ст.107 п.3,4) [1].

Премии являются одним из наиболее распространенных видов материального поощрения и представляют собой денежные выплаты работнику за достижение определенных результатов в работе и в целях стимулирования дальнейшего их возрастания. Премии могут быть установлены в фиксированной сумме, в процентном соотношении к должностному окладу или в иной форме. По видам, премии обычно делятся на постоянные, - предусмотренные системой оплаты труда (например, персональные надбавки) и единовременные, - выплачиваемые работникам за добросовестное и качественное выполнение работы.

Персональные надбавки – это выплаты стимулирующего характера, производимые работнику сверх установленного должностного оклада (сдельной расценки), имеющие регулярный характер. При этом доля основной заработной платы должна составлять не менее 75% от среднемесячной заработной платы работников без учета единовременных стимулирующих выплат. Например, специалисту нужно установить месячный оклад в сумме 300 000 тенге с учетом надбавки за профессиональное мастерство. Тогда в штатном расписании будет отражаться: основной оклад 240 000 тенге и надбавка за профессиональное мастерство 60 000 тенге. Такая методика часто применяется в отраслях материального производства, и, в частности, в строительстве.

Помимо персональных надбавок в компаниях часто применяется множество систем премирования работников. Законодательство РК не предусматривает условия и порядок применения выплат стимулирующего характера, а лишь определяет, что они входят в систему оплаты труда и устанавливаются внутренними нормативными документами работодателя.

В современных условиях бухгалтерский учет в компаниях осуществляется с помощью программы 1С Предприятие. В 2003 году фирма 1С с учетом мнений ученых и практиков в области бухгалтерского и налогового учета, аудиторов и аналитиков, выпустила новую более усовершенствованную программу 1С Предприятие (версия 8) [2]. Данная версия отвечает всем современным требованиям и используется по настоящее время. В этой версии создатели изменили

саму концепцию программы 1С Предприятие: не только качественный бухгалтерский и налоговый учет, но и возможности управления бизнесом. Это позволяет пользователям добиваться не только оптимизации рутинных операций и снижения расходов на них, но и принимать объективные управленческие решения, оптимизировать бизнес-процессы, повышать конкурентоспособность и эффективность.

Но самое большое преимущество данной программы заключается в том, что любая компания-пользователь с учетом своей отраслевой специфики и хозяйственной принадлежности, может разработать и встроить любую мини программу, необходимую для учета, конкретизации, контроля и анализа тех или иных процессов хозяйственной деятельности.

Так, например, Департаментом информационных технологийАкционерного общества Нефтегазовая строительная компания «Казстройсервис» (АО НГСК «КСС») разработаны модуль по кадровому учету «HR-Module», мини программа по начислению премий и встроены в программу 1С: Предприятие (версия 8.3).

АО НГСК «КСС» - ведущая инженерно-строительная компания нефтегазовой индустрии Казахстана, осуществляет подрядное строительство по заказу государства и крупнейших компаний республики объектов нефте и газодобывающей, перерабатывающей промышленности: магистральных трубопроводов, заводов, терминалов, распределительных станций и все виды капитального ремонта и реконструкций таких объектов, а также осуществляет проектные разработки и инжиниринговые услуги. В 2007 году АО НГСК «КСС» стал первой казахстанской компанией – членом Международной Ассоциации Трубопроводных Строительных Компаний (IPLOCA). Компания имеет филиалы в нескольких регионах республики, выполняет строительно-монтажные работы на многих проектах и имеет численность персонала порядка пяти тысяч человек.

Программа «HR-Module» была создана целью оптимизации учета кадрового состава, контроля по полному и своевременному обеспечению квалифицированными кадрами в соответствии с графиками производства работ, а также в помощь специалистам отделов кадров.

Сущность его заключается в том, что при приеме специалиста на работу, кадровый работник в системе «открывает» личный листок (заявку на прием работника) и заносит все данные по работнику. Данную информацию в системе «видят», изучают по прикрепленным документам кандидата и «согласовывают» руководители и менеджеры филиала и Центрального аппарата и только после этого можно осуществлять фактический прием работника.

Аналогичную встроенную мини программу по начислению премий разработали и внедрили специалисты Департамента информационных технологий. В компании применяется повременно-премиальная система оплаты труда. В программе 1С Предприятие заложен определенный алгоритм по начислению повременной заработной платы на основании табеля учёта рабочего времени. При этом также автоматически начисляются предусмотренные персональные надбавки. Но размер ежемесячных премий зависит от различных причин: от объема и качества выполненных строительно-монтажных работ, от наличия свободного остатка фонда оплаты труда, от численности персонала и пр., то есть ежемесячная сумма премии каждому работнику может быть разная. Также это может быть связана с множеством других факторов: отношение работников к административно-управленческому персоналу, инженерно-техническим работникам, рабочим основного, вспомогательного или обслуживающего персонала, разными суммами должностных окладов или тарифных ставок (если премия начисляется в процентном соотношении к данным показателям), фактически отработанное время за месяц (например, рабочим одинаковой квалификации и утвержденной одинаковой тарифной ставкой сумма премии может быть разной при условии, что один отработал полный месяц, а другой был на больничном или по уважительным причинам отсутствовал и отработал не полный месяц). Таких ситуационных моментов на производстве может быть очень много.

Поэтому возникает необходимость разработки такой программы, которая позволит начислить премию автоматически для любой численности работников. Сущность данной мини программы заключается в том, что сначала премия распределяется между членами коллектива в формате Excel, затем автоматически загружается в программу 1С Предприятие с помощью, встроенной мини программы [3]. Это позволит специалистам бухгалтерии безошибочно и в кратчайший срок

начислить премии любой численности коллектива. Своевременное начисление и выдача заработной платы за месяц в установленный срок, является залогом соблюдения условий трудового законодательства [1].

Список литературы:

1. Трудовой Кодекс РК - Алматы: Юрист, 2015. – 116 с.
2. Мамукова Е. Программа 1С – что это такое? // Консультант, Москва, 2019
3. Инструкция по применению встроенных программ в системе 1С Предприятие (версия 8.2) в компании АО «НГСК Казстройсервис» // Алматы, 2015

ӘОЖ 311.216

ҚҰРЫЛЫС ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ СЫЙАҚЫ ЕСЕПТЕУ САЛАСЫНДАҒЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ ЖӘНЕ 1 С-КӘСІПОРЫН ЖҮЙЕСІНДЕ КӨРІНІС

Мукеева У.Б.
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.

Аннотация. *Бұл мақалада автор 1С Кәсіпорын жүйесінде кіріктірілген мини-бағдарламаларды пайдалана отырып, құрылыс жұмысшыларына бонустарды есептеу және оны уақтылы көрсету әдістемесін қарастырады. Мақалада «Қазстройсервис» Мұнай-газқұрылыс компаниясы» акционерлік қоғамының ақпараттық технологиялар департаментінің кәсіпорынның салалық ерекшеліктерін ескере отырып, бағдарламаны жетілдіру бойынша тәжірибесі берілген.*

Кілт сөздер: *жалақы, бонус, жеке жәрдемақы, шағын бағдарлама, практикалық тәжірибе.*

МАЗМҰНЫ

Педагогикалық ғылымдар

1	**Черняева Т.Н.** Социальный и личностный опыт ребенка: ресурсы формирования в системе дополнителбного образования детей	6
2	**Ширяева В.А., Клевцова В.Л.** Сетевое взаимодействие института дополнительного профессионального образования и дошкольных образовательных организаций: факторы, условия, элементы, практика	11
3	**Джонисова Г.К., Халыкова Б.Т.**Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогика және психология пәндерін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану	15
4	**Бахишева С.М., Мұхтар З.Ғ.** Оқыту дизайнын жаңартуда дәстүрлі және цифрлық дидактиканы интеграциялаудың негіздері	19
5	**Кинжекова Р.С.** ЖОО-да «Педагогика пәнін оқытуда қолданылатын интерактивті технологиялар	25
6	**Баймуханова Б.К.** ЖОО-да семинар сабақтарын ұйымдастыруда Э.Д. Бононың "Алты ақылды қалпақ" технологиясын қолданудың әдістемесі	30
7	**Кадыржанова Ж.Е.** Психологияны оқыту әдістерінің практикалық аспектілері	36
8	**Умбетова Г.М.** Интербелсенді әдістерді дәріс барысында қолданудың ерекшеліктері	40
9	**Иргалиев А.С.** Онлайн-оқыту жүйесінде ЖОО оқытушысының рөлі мен құзыреттері	45
10	**Колесова Л.Г.** Особенности использования методов оценивания на занятиях организованной учебной деятельности дошкольников	49
11	**Калкенова Г.Б.** Сабақты моделдеу-кәсіби өсу мүмкіндігі ретінде	53
12	**Гинаятова А.А.** Қашықтықтан оқыту жағдайында padlet виртуалды онлайн тақтасын пайдаланудың әдістемелік ерекшеліктері	55
13	**Жумагулова Г.А.** Этические принципы реализации системы психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса	59
14	**Амангелдиева Б.Н., Ахметов Т.Р.** ЖОО-да flipped learning (төңкерілген сынып) әдісін қолданудың ерекшеліктері	62
15	**Иргалиев А.С., Изтурганова А.Т.** Кіші мектеп оқушыларының көркем-бейнелі ойлауының дамыту моделі мен бағалау критерийлері	67
16	**Наурызалиева Ж.С.** Білім берудегі жаңа тәсіл: SMART-технологиялар	74
17	**Елеуова А.К.** Педагогикалық ұжымда инновацияны енгізудің теориялық негіздері	78
18	**Канатов А.К.** Робототехника сабақтарында Кіші мектеп оқушыларының креативті ойлауын дамытудың әдістері	82
19	**Кажкенова Ж.К.** Болашақ дизайнерлердің құзыреттілігін қалыптастыру жолдары	88
20	**Аниева Ә.М.** Бастауыш сынып оқушысының математика пәнінен функционалдық сауаттылығын қалыптастыру және дамыту	91

Филология ғылымдары

1	**Саматова Ж.М., Какимова Д.М.** Оқу үдерісін ұйымдастырудың заманауи формасы ретіндегі қашықтықтан оқыту технологиясының артықшылығы	95
2	**Абужалитова А.Т., Слемгалиева М.Қ.** Критериалды бағалау жүйесінің тиімділігі	98
3	**Нұғманова Ж.Т.** Студенттердің өзіндік жұмысын тиімді ұйымдастыру	101
4	**Доукариева У.К**. Some pros and cons of distance learning	104
5	**Букесова Р.М., Бимашева Г.С.**The effectiveness of using innovative methods in teaching english language	107
6	**Даминова Л.К.** Приемы совершенствования навыков грамотного письма в начальных классах	110
7	**Бекмашева А.Н., Кармысов А.А**. Паронимия және семантикалық екіұштылық мәселесі	114
8	**Қуаныш Т.Т.** Әдебиет сабақтарында тарихи жырларды оқыту арқылы патриотизмге тәрбиелеу	118
9	**Жексенгалиев Б.У.** Қазақ тілі ономастикалық нормаларын бірегейлендіру мәселесі	123
10	**Джуманиязова У.А., Муратова А.С**. Обучение речевой деятельности студентов с нерусским языком обучения. Аудирование как компонент устного речевого общения	125
11	**Кереева Г.Ә.** Мектепте оқушыларға көркем мәтінді лингвистикалық талдауды үйретудің өзектілігі	129
12	**Матжанова Г.Ж., Жусупова Н.Қ.** Іскерлік ағылшын тілінде CLIL әдісін қолдану	133
13	**Абуова А.С., Абуова Р.С.** Духовно-нравственное развитие личности на основе традиционной культуры в современных социально - культурных условиях	137
14	**Таспаева С.Ж.** Мектеп оқушыларының музыкалық қабілеттерін дамыту	140

15 **Ибрашева Т.К.**Қазақ тіліндегі перифраздардың БАҚ тіліндегі прагмастилистикалық қызметі 143
16 **Мажитова А.А.** Мәдени-тыныңу мекемелеріндегі жаңашылдық 147
17 **Мамыров А.И., Ақесенова Ш.Е., Кенжегалиева Р.А.** Қажым Жұмалиев зерттеулеріндегі махамбеттанудың әдіс-тәсілдері 149
18 **Заур Қ.М.** Қосымша білім беру орталықтарындағы қиын жасөспірімдермен мәдени-тыныңу жұмысы 155
19 **Абуова А.С., Заур Қ.М.**Оқушы тұлғасының руханилығын қалыптастыру 158
20 **Макашева Ф.Н., Утебаева А.Х.** The importance of the formation of the formation of the English language in education 160
21 **Бегилова Г.С.** Роль библиотеки в современном обществе 163

Гуманитарлық ғылымдар

1 **Калменов М.Д.** Современные методы, применяемые при выявлении археологических объектов 168
2 **Ерназаров Ж.Т.** Некоторые аспекты использования электронного обучения по дисциплине «Этнология»: вопросы теории и практики проектирования МООК (массовых открытых онлайн-курсов) 172
3 **Балыкова А.М.** Тарихи демография пәнін оқудағы инновациялық әдістер 177
4 **Абдрахманова Р.Л., Жалекенова Г.Т.** Формирование основ мировоззренческих позиций обучающихся по дисциплине Современная история Казахстана 180
5 **Сисекешова А.С.** Құқық және экономика негіздері сабақтарында инновациялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың кәсіби шеберліктерін қалыптастыру 183
6 **Жайлибаева Ж.М**. Методика преподавания юридических дисциплин 186
7 **Бижанова А.Е.** Методика организации работы краеведческих кружков 188
8 **Дауесова А.Ж.** Тарихты оқытуда белсенді және инновациялық әдістерді қолдану 191
9 **Шуренбаева Э.Ә.** Ғылым философиясы мен методологиясы философиялық білімнің саласы ретінде 196

Жаратылыстану ғылымдары

1 **Черняева Т.Н., Лукашин Ю.В.** Формирование здоровьесберегающей компетентности студентов медицинских вузов в рамках учебной дисциплины «Физическая культура и спорт» 199
2 **Салов М.В., Кусбеков Ж.С.** Инклюзивное образование как модель социального устройства 206
3 **Джумакаева Б.С., Зиналиева М.З., Мендигалиева А.С., Бакесова Р.М.** Қоршаған орта ұйымдастырылған оқу қызметін оқыту әдістемесі 208
4 **Джумакаева Б.С., Джумакаева К.С., Мендигалиева А.С., Утепова М.С.** Қоршаған ортаны тануда 4к моделін қолдану 212
5 **Уракчинцева Г.В.** Методы обучения применяемые при изучении спецдисциплин 215
6 **Бегилов Т.З., Балхатов А.А.** Шаңғы спорты үйірмесінде жаттығу процесін құру кезеңдері 218
7 **Ғабитов А.Р., Тлебалиев А.А.** Бокстағы қапталдан жасалатын соққыларды мектеп оқушыларына үйрету әдістемесі 221
8 **Есеев Т.К., Тлебалиев А.А.,Тулегенов Б.Т.** Баскетбол ойынының техникаларын жетілдірудің әдіс-тәсілдері 225
9 **Кинжагалиев А.У.** Топ жаттығулары негізінде футболшылардың үйлестік қабілеттерін жетілдіру 228
10 **Бегилов Т.З., Хатимуллина Б.Т.** Спорттық-сауықтыру туризмі жасөспірімдерді салауатты өмір салтына баулу құралы 232
11 **Ахметов М.Ғ., Арыстанова А.Б.** Информатика бойынша мектепте білім берудің мазмұны мен құрлымы 236

Экономика ғылымдары

1 **Курманова Г.К., Суханбердина Б.Б., Салимбаева Ш.Д.** Интерактивное изучение студентами учетно-финансовых дисциплин как один из путей становления их профессиональной компетентности» (опыт кафедры «Учет и финансы») 239
2 **Суербаев Ш.Х., Тулегенова А.У.** Особенности дуального обучения в высших учебных заведениях 247
3 **Толебаева Б.Т.** Совершенствование методики преподавания менеджмента в современных условиях 250
4 **Мансурова М.А., Стороженко Н.А.** Современные формы и методы организации учебного процесса в университете 254
5 **Федорченко Л.В.** Организация занятий и проектной деятельности в дистанционном формате 258
6 **Тимиргалиев И.Н., Есеналиев Б.С.** Инновационные методы обучения на основе ситуационного подхода 263
7 **Тулеугалиева Н.И.** Методика и организация самостоятельной работы обучающихся в высших учебных 267

заведениях
8 **Махмудов А.Д, Курмантаева Б.К**. Мозговой штурм как метод обучения по экономическим дисциплинам 271
9 **Уразова Б.А.**, **Доғалов А.Н.** Наглядность в преподавании экономических дисциплин 275
10 **Абуова Ж.У.** Оқыту үрдісіндегі ақпараттық-коммуникациялық технологияның тиімділігі 278
11 **Мукеева У.Б** Методика преподавания бухгалтерского учёта в отраслях с учётом технологических особенностей в современных условиях 282
12 **Тлесова Ж.А.** ЖОО-да кәсіптік және өндірістік практиканы ұйымдастыру қағидалары мен ережелері 285
13 **Мукеева У.Б.** Методика преподавания в области начисления премий работникам строительства и отражение в системе 1 С-предприятие 288

Правила для авторов по оформлению статьи для публикациивнаучном журнале «ВестникЗКИТУ»

Научный журнал «Вестник ЗКИТУ» является периодическим изданием Западно-Казахстанского инновационно-технологического университета. Журнал выходит ежеквартально, статьи публикуются на казахском, русском и английском языках. Основная тематическая направленность журнала–публикация научных, научно-методических и производственных статей. В журнале публикуются результатынаучных исследований поосновным приоритетным направлениям науки.

Журнал зарегистрирован в Министерстве информации и коммуникаций Республики Казахстан–№16782-Ж.от07.12.2017г.(г.Астана), Комитетом государственного контроля в области связи, информатизации и средств массовой информации.

Статья должна содержать оригинальный материал, отражающий результаты исследований автора(ов).

При подготовке статей в журнал необходимо руководствоваться следующим и правилами:

1. Статья должна быть оформлена в строгом соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы,сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов».Объем – не более 5 полных страниц формата А4, шрифт – размер 12 кегль, обычный,TimesNewRoman, межстрочный интервал –1,0.Поля страницы: сверху и внизу по 2см,справа 2,5, слева 2,5 см. Слева – УДК; по центру название статьи ЗАГЛАВНЫМИ буквамижирным шрифтом; ниже через пробел фамилия, и.о. автора (ов), строчными буквами; нижечерез пробел полное название учреждения, в котором выполнена работа, город; аннотация –на языке текста публикуемого материала; ключевые слова. Ниже через пробел – текст статьи.Список литературы приводится в конце текста, по мере упоминания в тексте и оформляется всоответствии с требованиями ГОСТ.. В конце статьи должно быть резюме и ключевые слова(к статье на казахском языке– на русском, к статье на русскомязыке- на казахском). Последняя страница должна быть заполнена полностью.

2. Статья, в обязательном порядке, подписывается всеми авторами (не более четырехавторов). В одном номере журнала допускается публикация не более 2 статей одного автора.

3. На отдельном листе следует привести сведения об авторах (организация, должность, адрес, контактный телефон).

Статьи, отправленные позже указанного срока и несоответствующие требованиям, непринимаются. Редакционная коллегия журнала оставляет за собой право выбора и опубликования научной статьи.

Рукописии электронные варианты следует направлять по адресу:
090009, г. Уральск, проспект Н. Назарбаева, 194.
Научный журнал Вестник ЗКИТУ
Телефон 507938, e-mail: kabdenova.68@mail.ru.

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ИННОВАЦИЯЛЫҚ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ
Ғылыми журнал

♦

ВЕСТНИК ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОГО ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
Научный журнал

♦

BULLETIN OF WEST KAZAKHSTAN INNOVATIVE TECHNOLOGICAL UNIVERSITY
Scientific journal

Отпечатано в полном соответствии с качеством предоставленных авторами оригиналов

Подписано к печати 17.03.2022 г.
Формат А4 Объем 18,4 п.л.
Усл.п.л._____Уч.–изд.л. _____
Тираж 100 экз., Заказ №_____

Отпечатано и сверстано на Педагогическом факультете ЗКИТУ
тел.:7(7112) 507938, e-mail: reception@wkitu.kz

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті
090006, Орал қаласы, Нурсултана Назарбаев даң.208

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет,
090006, г.Уральск, пр.Нурсултана Назарбаева, 208